LAURENTII HEISTERI
COMPENDIUM
MEDICINÆ PRACTICÆ

Cui præmissa est

DE

MEDICINÆ MECHANICÆ PRÆSTANTIA

DISSERTATIO.

VENETIIS

APUD SIMONEM OCCHI

Superiorum permissu, ac privilegio.

MDCCXLVIII.

DISSERTATIO
DE
MEDICINÆ MECHANICÆ
PRÆSTANTIA.

1. Medicinam *varia habuisse fata*, variasque pro vario tempore passam esse mutationes, atque ob varias eam excolentium opiniones & ingenium in diversas abiisse sententias ac sectas, illis satis notum esse existimo, qui vel leviter in historia medica versati sunt. Prima enim secta fuit *empirica*, quæ *sola experientia nitebatur*, quam vero HIPPOCRATES adjecta ratione fecit *rationalem* sive *dogmaticam*; hanc, Julii Cæsaris tempore, auctore THEMISONE secuta est *Methodica*, quam vero seculo secundo post Christum natum rursus evertere studuit GALENUS, quo auctore secta *Galenica* orta est. Seculo decimo sexto PARACELSUS condidit *chemicam*; decimo septimo orta est *Cartesiana*, *Sylviana* sive *TacKeniana*, *Eclectica*, ac denique *Mechanica* (sub qua tamen & *Hippocraticam* sive *Rationalem* intelligo) atque *Stahliana*. Quoniam vero nomina priorum sectarum fere abolita sunt, atque hodie in Europa, quam maxime vero in Germania nostra, omnes, præter *Mechanicam* & *Stahlianam* quasi desierunt, atque hæ duæ potissimum a Medicis nostris nunc excoluntur, atque hoc meum Compendium practicum secundum Mechanicorum principia con-

Medicina varias habuit sectas.

scriptum est, placet hic præfationis loco *Medicinæ mechanicæ præ Stabliana* præstantiam hac in dissertatione *ostendere*; ut sic quid forte commodi ex hoc libello in facienda Medicina lectores & præsertim Medicinæ practicæ tirones capere queant, perspicere possint.

Quid Mechanica. 2. Medicina vero mechanica ea mihi dicitur, qua *Medicus ex fabrica corporis humani*, utpote, quæ tota Mechanica est; *per anatomen accurate cognita & actione reciproca partium solidarum in fluida*, & fluidarum in solida, observationibus atque experimentis physicis, mechanicis ac chemicis, *secundum leges mechanicas ratiocinatur* & agit. Nam *corpus humanum machinam esse* artificiosissimam, ex quamplurimis machinulis minoribus compositam, tam anatome docet, quam a Cel. BOERHAVIO in Instit. Medic. aliisque quamplurimis scriptoribus Medicis Mechanicis & nominatim, *Borello*, *Bellino*, *Stenone*, *Lovvero*, *Pitcarnio*, Frid. *Hoffmanno*, *Bergero*, *Guilielmino*, *Lancisio*, *Keilio*, *Meadio*, *Michelotto*, *Mazino*, *Schreibero*, &c. evictum est, qui excusso jugo auctoritatis, *nihil pro certo aut vero admittunt*, quisquis etiam illud dixerit, *nisi quod sensibus*, vel *certis observationibus atque experimentis* probatum esse cognoscunt, atque ex fabrica corporis per certa ratiocinia, tam in statu ejus sano quam ægroto, deduci potest.

Quid secta Stabliana. 3. Sed circa finem superioris seculi in nova, quæ in Saxonia tunc condebatur, Halensi Academia, juxta modo laudatum Frid. HOFFMANNUM, mechanicis principiis addictum, cathedram Medicam exornavit Georg. Ernest STAHLIUS, vir quoque acutissimus & laboriosissimus, & cui ars Medica revera multum debet; cui vero neque mechanica principia, neque alia tunc in Medicina usitata arridebant, sed novas easque sequentes, quantum ego saltem ex scriptis ejus asseclarumque ipsius co-

cognoscere potui, *ab anima potissimum petitas*, sibi *formavit hypotheses*, quibus ipse & asseclæ ejus & *theoriam & therapiam medicam superstruxerunt*.

4. Nimirum *ad animam*, ut dixi, *quam naturam esse volunt*, *sive ad naturam*, *quam animam hominis esse contendunt* atque *pro synonymis* habent, in Medicina tam addiscenda quam facienda, quam maxime *esse respiciendum*; *animam* enim *rationalem* esse dicunt, *quæ fœtus corpus in utero* matris *fabricaret*; animam deinde eandem esse, quæ in corpore formato & nato *ad omnes ejus actiones* attenderet, *curamque semper*, *ut hoc corpus*, *tanquam habitaculum suum*, *sartum tectumque conservet*, *gereret*, *actionesque omnes* corporis animales, vitales & naturales *regeret*, atque etiam eum in finem, si aliquod vitium in corpore adesse cognosceret, quod corpori noxam inferre posset, ipsam omnes nervos intendere, ut *noxium hoc vel corrigeret*, vel *e corpore expelleret*: atque hanc ob caussam animam, matura hanc ob rem deliberatione facta, *in quibusdam excitare vomitum*, in aliis *fluxum ventris*, in aliis sudorem aut urinam copiosiorem movere; rursus in aliis *fluxus sanguinis* vel per nares, vel per pulmones, vel per ventriculum, renes, vesicam, vel intestinum rectum, quem fluxum *hæmorrhoides* vulgo appellant, *concitare*, atque sic supervacaneum vel noxium e corpore pro eo sano præstando eliminare. In aliis per *spasmos sive contractiones partium* & dolores animam noxium ex certis partibus, vel ad alium locum, eumque minus *noxium* compellere; illudque vel in pus convertere, sicut in inflammationibus & abscessibus fieri solet, vel hærentes humores spissiores ex parte læsa his spasmis & doloribus *propellere*, aut per sanguineas excretiones, hæmorrhoidum præsertim, sicut in morbis hypochondriacis, spleneticis, hepaticis, melancholicis, arthriticis & podagricis fieret, aut etiam

Quæ principia sibi formaverit.

per serosas, ut in coryxa, tussi & asthmate humido, *expellere*.

Quanam alia adhuc obtineat placita.

5. Ubi simul monendum, Stahlianos pro multorum morborum fœcunda matre *non tam pravas sanguinis qualitates*; acidum nempe aut alcali chemicorum, sed *potius abundantiam sanguinis*, quam plethoram vulgo Medici appellant, haud inepte habere; adeoque dicunt, animam quamplurimis in morbis studere, immo quam diligentissime laborare, *ut corpus suum per excitatas sanguinis profusiones spontaneas a nimia sanguinis copia*, a qua quamplurimæ noxæ ipsi imminerent, liberet, atque ubi hunc scopum obtinere sponte non posset, *medicum* vel per idonea ad hanc rem remedia, vel *per artificiales sanguinis detractiones naturæ succurrere debere*. Immo si anima scopum suum in excretionibus ejusmodi obtinere non possit, ipsam haud raro *extrema quæque tentare*, & non solum vehementissimos dolores, ac speciatim arthriticos, rheumaticos, podagricos vel hypochondriacos, atque *convulsiones*, sed *ipsam quoque epilepsiam* haud raro inducere, ea intentione, ut corpus ab imminente gravi noxa liberet. Speciatim vero *multos morbos capitis*, ut cephalalgiam, ophthalmiam, otalgiam, odontalgiam, tonsillarum & faucium inflammationes sæpe oriri, *quando anima abundantem sanguinem per nares expellere studeret*; spirandi vero difficultatem, *pleuritidem* & *peripneumoniam*, si per pulmones, & dolores hypochondriorum, colicos, cardialgiam, lumborum, intestini recti & hæmorrhoidalium venarum dolorem, quando vel per ventriculum, renes, aut intestinum rectum se a nimia copia sanguinis liberare tentaret. *Verbo*: *omnes actiones in corpore contingentes*, tam animales, quam naturales & vitales, in *statu secundum & præter naturam ab anima dependere* volunt, animamque sic actionum omnium *aucto-*

rem

rem esse statuunt; ita, ut quoties dolores, inflammationes, convulsiones, profusiones sanguinis, febres, epilepsiæ, paralyses aliique morbi in corpore humano oriantur, hos *omnes a sapienti*, ut loqui amant, *naturæ instituto*, cum deliberatione prudenti, in utilitatem corporis *fieri contendunt*. Atque ad has actiones perficiendas *ipsam potissimum motu cordis & arteriarum aucto, motuque tonico* fibrarum membranarumque uti, quibus omnia ea, quæ modo diximus, efficeret, corpusque suum a morbis vel imminentibus vel præsentibus liberare studeret. Medicum igitur in singulis morbis attendere debere volunt cum HIPPOCRATE, *quo natura sive anima vergat, ejusque ductum sequi præcipiunt*; naturam enim optimam esse morborum medicatricem, & Medicum tantum ejus ministrum: *quique hos motus rite observaret, atque naturam* in sua intentione optime *sequeretur* aut juvaret, *illum optimum* esse *Medicum*. Atque hæ præcipuæ, ni fallor, sunt hypotheses STAHLII ejusque asseclarum, quos propterea vulgo *Stahlianos* hodie appellant, quibus & theoria & curandi ratio ipsorum innititur. Ubi tamen nec hoc prætermittere possum, quod *multi eorum*, quemadmodum de mechanicis demonstrationibus mechanicisque partium corporis humani actionibus considerandis, ita etiam *de anatome* sive vera structura corporis nostri, & præsertim ea, *quæ subtiliores partes & functiones corporis exponit*, forte ob tædium laboris, quas hæ duæ Medicinæ partes, solidissima genuinæ Medicinæ & Chirurgiæ fulcra, requirunt, parum sint solliciti, atque eas *vel inutiles* in Medicina *curiositates* appellarunt, vel sicut nonnulli, quos hic nominare nolo, tam perfrictæ fuerunt frontis, ut *anatomen Medico prorsus inutilem & supervacaneam proclamaverint*, immo nonnisi *pompam theatralem* vocaverint, existimantes, *se sola observatione intentionum animæ* bonos Medicos esse posse.

Anatomen contemnunt.

a 4 *6. Ita-*

Scopus dissertationis indicatur. 6. *Itaque Medicinæ Mechanicæ præstantiam præ Stabliana*, cum *in speculatione* sive theoria, quam vocant, *tum in praxi*, sive medendi ratione hic demonstrare sive evincere conabor.

An anima omnium actionum auctor. 7. *Quod igitur ad theoriam attinet*, dissertationis limites non permittunt, ut ad omnes & singulas ejus partes me extendam, sed sufficiat mihi, *primaria quædam ejus capita* tantum *excutere*; & quidem primo, dum perhibent, *animam omnium actionum naturalium & p. n.* in corpore humano *esse auctorem*, hoc revera probare hactenus nondum potuere: adeoque in veteres labyrinthos & *occultas qualitates*, *quos* CARTESIUS & Mechanici tam diligenter e Medicina hucusque expurgare studuerunt ac commendarunt, *rursus incidunt*, juvenesque Medicos inducunt. Sed antequam hic ulterius pergam, moneo, *hanc dissertationem revera non altercandi caussa conscriptam esse*; sed ut in veritatem, sine præjudicatis opinionibus, rebus in utramque partem probe perpensis, serio inquiram, lectoribusque a præjudiciis liberis postea *dijudicandum relinquam*, *an non Medicina mechanicis principiis utens præstet Stabliana*.

An corpus suum struxerit negatur. 8. *Quando igitur unusquisque* animo a præjudiciis libero, animam suam explorat, atque *ex ea quærit*, *an corpus suum struxerit*? anima solertissimis etiam hanc ob rem institutis meditationibus, *hujus actionis nulla ratione recordari*, adeoque etiam profecto ab ea hoc factum demonstrari non potest. Nam quia anima est substantia cogitans, *scire deberet*, *quid fecerit*, & adhuc faciat. Sed *objicere possunt*, hominem, quando eum ad statum sive ætatem pervenit, quo anima ad judicandum rite idonea est, viginti & plures forte annos præteriisse, animamque tam longa annorum serie earum rerum oblitam esse, quas in prima generatione corporis sui peregerit; interea tamen verum esse, quod anima corpus suum con-

construxerit, quia hoc aliter concipi non posset. *Verum respondeo*, dum anima harum actionum, quæ ad corpus humanum ex tot minoribus partibus, machinis & visceribus constans, exstruendum requiruntur, sibi non amplius conscia est, *omnes prudentes etiam incertos manere, an hæc sententia* & primum Stahlianæ *doctrinæ postulatum verum sit*. Prudens vero Medicus & Philosophus *nihil in rebus naturalibus pro vero aut certo assumere debet*, ut jam dictum est, *nisi quod vel experimentis* vel *sensibus verum* ac certum esse, sicuti apud mechanicos usitatum est, *cognoverint*; alias enim *incertis fundamentis semper fluctuat*, atque incerta ratiocinia, & conclusiones superstruit; quæ, cum fundamenta adhuc dubia aut falsa sunt, & nonnisi hypotheses, etiam *vera esse vix possunt* (*a*); adeoque, quicquid postea ex hoc fundamento ratiocinantur, non nisi *incertum & dubium manet*, quod animo veri cupido, qui clare, distincte & certe res scire amat atque satagit, nulla ratione satisfacit; alios autem, qui de vero non sunt adeo solliciti, aut ad verum indagandum inepti, quemadmodum quamplurimos esse homines ingeniosissimus CARTESIUS quam verissime jam docuit, (*b*) incertos relinquit, qui dicta STAHLII ejusque asseclarum de animæ potentia in corpore suo formanda, aliaque similia arripiunt; dum ea tanquam vera assumunt, licet veritatem eorum demonstrare nequeant, adeoque & ipsi de veritate earum convicti non sint, eaque *ut articulos fidei credunt*; id quod autem cordato ac prudenti Medico atque Philosopho indignum esse, & præstantiores Medici & Philosophi a tempore CARTESII uno quasi ore con-

(*a*) Vid. Oratio mea de *Hypothesium medicarum fallacia ac pernicie*. Altorfi A. 1710. jam a me evulgata. (*b*) In Præfat. ad Meditat. de prima Philosophia.

confessi sunt & adhuc confitentur. Conf. scripta acutissimi Philosophi VVOLFII, aliorumque præstantissimorum recentiorum & Philosophorum & Medicorum.

Stahlii hypotheses uberius perpenduntur. 9. Sed fingamus, licet non concedamus, *animam tanti negotii actionem oblitam esse*, tamen ex multis aliis actionibus, quæ quotidie adhuc in corpore nostro contingunt, quam *manifestissime demonstrari potest*, *eas ab anima non perfici*, *immo ne quidem dirigi*, dum earum nullo modo sibi conscia est. *Actiones*, quæ in corpore humano contingunt, ab antiquis *jam in animales*, *naturales*, ac *vitales* distributæ sunt, atque animales *dictæ sunt eæ*, quæ secundum animæ voluntatem in corpore nostro fiunt; quales sunt *motus voluntarii*, quum plerasque corporis nostri partes pro lubitu & ad nutum animæ movere possimus: ex quibus manifeste apparet, *animam hos motus perficere*, *dirigere*, eosque ad voluntatem hujus inchoari, continuari, augeri, accelerari, retardari, aut etiam omnino rursus sisti posse. *Altera pars actionum animalium corporis humani sunt sensus nostri*: quos etiam ab anima nostra dirigi tam clarum, certum atque perspicuum est, ut actum agerem, si hoc uberius hic probare vellem, præsertim, cum vix aliquis hac de re vel unquam dubitavit, adeoque *Mechanici cum Stahlianis egregie hic conveniunt*, iisque concedunt, *actiones*, *animales* dictas, *ab anima perfici* & dirigi; licet qua ratione anima in corpus, & corpus rursus in animam agat, definiri certe hactenus a nemine potuerit.

Quas actiones anima non perficiat. 10. *De actionibus* vero *vitalibus* & *naturalibus* alia res est. Dicuntur autem actiones vitales & naturales nostri corporis eæ, *quæ ad vitam & naturam*, h. e. *fabricam corporis nostri conservandam inserviunt*: ut exempli gratia *actio cordis* & inde pendens circuitus sanguinis per vasa corporis, *digestio* sive *concoctio alimentorum* in ventriculo & inte-

VI

testinis, *nutritio*, *vegetatio*, *secretiones omnium liquorum* in corpore nostro, ut urinæ, salivæ, bilis, genituræ aliorumque, quos brevitatis studio hic prætermitto. Hæ actiones a Medicis antiquis haud sine ratione, & ni fallor, propterea ab animalibus distinctæ sunt, quia probe perspexerunt, *probari non posse*, *eas ab anima provenire* aut dirigi, *sed sponte*, anima de iis ne quidem cogitante, fieri. Verum, hoc non obstante, *Stahliani tamen contendunt, eas etiam ab anima & oriri, immo & summa cum prudentia dirigi*. Sed si hoc ita probare debent sicut sapientes id hodie desiderant, nimirum ut certe demonstretur, non possunt, vel saltem huc usque non potuerunt. Nam si quilibet prudens cum anima sua serium ac severum init consilium, an has actiones, *vitales* scilicet & *naturales* perficiat ac dirigat, profecto *earum neque conscia est neque reminisci potest*, se eas *unquam perfecisse*; licet hæ actiones in corpore nostro continuo fiant; adeoque an eas perficiat ac dirigat, necessario etiam scire deberet: sed ne sapientissimi hactenus homines hoc cognoscere potuerunt. At *contrarium potius patet ex eo, quod anima per voluntatem suam actionem cordis, ventriculi*, hepatis, renum aliarumque actionum naturalium ne quidem vel minimum vel per momentum accelerare aut retardare possit; verum omnes has partes actiones suas, *ut automata*, nimirum horologium quoddam, mola, vel aliæ machinæ artificiales perficiunt, quæ per solam hominis cujusdam voluntatem absque adhibita vi externa actiones suas non mutant, neque accelerant, neque retardant; *sed prout fabrica sive mechanica constructio eorum motus* regulari modo *perficit* & dirigit, *continuo agunt*, donec ab alia causa aut vi id impediatur. Ergo hæ actiones, quia ab animæ voluntate mutari non possunt, *ab anima quoque non dependent*, adeoque ab ea etiam nec fiunt, nec diriguntur.

II.

Stahliani qualitates occultas inducunt.

11. Dum autem Stahliani volunt &. docent, has actiones ab anima institui ac dirigi, illud vero probare non possunt, & anima ipsa hoc cognoscere nequit, quamvis summo studio in id inquirat, quid illud hoc est, *quam animæ qualitates occultas*, præstantioribus Philosophis adeo exosas, *& præjudicatas opiniones pleno agmine in Medicinam rursus inducere*, atque discentibus sine sufficienti ratione credendas obtrudere? Sed de his hodie quam maxime valet, quod CICERO quondam de opinionibus præjudicatis dixit: (*a*) *Tantum opinio præjudicata poterat, ut etiam sine ratione valeat*. Nam multi, quia tam sæpe a Doctoribus suis audiverunt vel adhuc audiunt, *animam actiones omnes corporis perficere*, hoc tandem credunt, eoque ipso in præjudicium de veritate hujus rei incidunt; quamvis hoc nunquam sufficientibus rationibus probatum sit: sine quibus tamen nihil in rebus naturalibus & medicis vel credendum vel admittendum.

Mechanici quomodo in fũdamentis hic Stahlianis præstent.

12. Contra *Mechanici Medici nihil pro certo aut vero assumunt, nisi quod sensibus vel experimentis* certis, aut ejusmodi ratiociniis ac demonstrationibus, quæ certo convincunt, adeoque demonstrationum vim obtinent, probatum est. *Assumunt autem omnia* ex omnibus disciplinis & sectis, *quæ vera esse demonstrata sunt*; assumunt, quod *fabrica corporis humani*, tanquam machina artificiosissima hydraulica, sive automatum ex solidis & fluidis, quemadmodum anatome docet, mirabiliter a Deo constructa sit.

Quomodo solida considerent.

13. Nam *solida, aut vasa humores coercentia sunt, aut instrumenta sive organa* aut *machinæ certa ratione constructa, in certum* finem sive *usum sic facta*, figurata & connexa, sicut divus ille Medi-

(*a*) Lib. de Nat. Deor. I. Cap. V.

dicus Mechanicus BOERHAVIUS quam rectissime scripsit, (*a*) ut *ex singulari hac fabrica*, qua quælibet pars instructa est, *determinati motus* & *actiones*, sicut *in aliis machinis exerceri* queant, si caussa movens accedit. Deprehenduntur enim in nostro corpore, pergit, *fulcimenta*, *columnæ*, *trabes*, propugnacula, tegumenta, hypomochlia, cunei, vectes, trochleæ determinantes, funes, prela, folles, cribra, filtra, canales, alvei, receptacula; quibus vero a BOERHAVIO indicatis machinis nostri corporis merito adhuc addi possunt *siphones*, *antliæ*, *valvulæ*, *forcipes*, *forfices*, *molæ*, *pistilla*, *mortaria*, *infundibula*, *tympana*, *cameræ obscuræ*, *machinæ acusticæ*, similesque res aliæ, quas omnes legibus mechanicis agere atque non nisi per eas rationali modo explicari posse & ratio docet, atque a modo laudato BOERHAVIO, aliisque supra §. 2. laudatis auctoribus, itemque a celeberrimo Philosopho VVOLFFIO (*b*) & SCHREIBERO (*c*) rerum physicarum & mathematicarum expertissimis, satis demonstratum esse existimo.

Quomodo fluida.

14. *Fluidæ* vero *partes* intra solidas in corpore humano continentur atque in iis, quamdiu vivimus, jugi modo *a corde & arteriis moventur*, in motu hoc per vasa & canales determinantur, varie miscentur, separantur, mutantur, vasa cum nexis instrumentis movent, horum parietes atterunt, mutant, restituunt, fiuntque hæ actiones juxta leges hydrostaticas, hydraulicas & mechanicas, ideoque & juxta has, si quid certi de iis scire volumus, ultimo exponi debent: ita tamen, *ut accuratissima simul ratio habeatur naturæ uniuscujusque humoris specialis & actionis* ejus, prout

(*a*) In Institut. Med. §. 40. (*b*) Libro de usu partium corporis humani & animalium, aliisque in locis. (*c*) In elementis Medicinæ physico-mathematicis.

prout per omne genus experimentorum (physicorum præsertim & chemicorum) innotescere potest, sicut quam rectissime præstantissimus docuit BOERHAVIUS. [a]

Quid Mechanici speciatim in Physiologia præstiterint. 15. Ut vero ad specialiora quædam nunc transeamus, *quæ mechanici Medici* in Physiologia sive usu partium explicando *præstiterunt præ Stahlianis*, consideremus, quæso, paucis quam docte STENO de fabrica & actione musculorum egerit, [b] quam mirifice Joh. Alphons. BORELLUS motus musculorum negotium, tam in homine, quam animalibus, *secundum mechanicas leges exposuerit*, [c] & quos mechanicos usus & actiones *ossibus & ligamentis eorum* hac in re tribuerit, quæ sane a rerum peritis sine stupore atque admiratione legi vix possunt, præsertim cum Dei sapientiam summam in corporis nostri constructione, ad motus & actiones multivarios, in usus corporis nostri quam plurimos, quam commodissime, quam constantissime & optime præstandos, quam evidentissime demonstrent; quæ profecto a Stahlianis tam solide nusquam exposita deprehendimus. Quam eleganter STENO, MALPIGHIUS, BELLINUS, KEILIUS, HARTSOEKERUS, MICHELOTTUS *secretionis negotium* exposuerunt. Quam pulchre LOVVERUS & BORELLUS *actionem cordis* ex mirabili sua musculosa fabrica explicarunt. Quis enim mirabilis circuitus sanguinis rationes rite comprehendet, nisi qui *ex admiranda structura cordis*, arteriarum distributione & elastica fabrica, venarum situ sive cursu earumque valvulis, pulmonum & thoracis vera constitutione, [d] & ex ma-

(a) In Instit. Medic. §. 41. & deinde passim in aliis locis. (b) In specim. myologiæ, itemque in libro de musculis & glandulis. (c) Libro doctissimo de motu animalium. (d) Hæc omnia ex anatome cognita hic desideramus, quia nimis prolixum foret, ea hic describere.

VIII

mathematicis hydrostaticas & hydraulicas leges perceperit. *Cor enim est musculus cavus*, ejusque fibræ musculosæ magno artificio ita sunt contortæ, ut *præli* vel *siphonis in modum sanguinem* magno impetu in arterias expellant [a]. *Arteriæ autem sunt* canales conici, robusti & elastici, quæ ob hanc suam fabricam sanguinem, e corde susceptum, ex ampliori per angustiorem semper & tandem angustissimum diametrum, reciproca cum corde actione in omnes partes, & tandem in venas propellunt, quæ quoque canales membranacei & conici sunt, sed inversi, ita, ut sanguis in iis ex angustissimo diametro semper in ampliorem influat; adeoque ille sanguinis, qui primas & maximas earum angustias superavit, postea in amplioribus viis vix hærere queat. *Atque hunc motum in venis, præsertim brachiorum* atque infra cor positis *promovent* multæ in eis conspicuæ *valvulæ semilunares*, membranaceæ, a FABRICIO AB AQUAPENDENTE primum & elegantissime delineatæ: quæ mirabili mechanica ratione impediunt, ne sanguis in partibus infra cor, ac præsertim pedibus & brachiis pendentibus relabatur; sed dum a corde per sanguinem arteriosum semper urgetur, faciliori ratione ascendat. Præterea *per arteriarum & venarum ordinatam distributionem* per corpus fit, ut sanguis e corde projectus, *non temere hinc inde*, sed per determinatas vias, ad determinata loca & partes, sursum & deorsum feratur. Quidnam autem est, quod cordis actionem in circumpellendo sanguine per arterias & venas elegantius illustrat ac docet, *quam sipho & prelum*, *machinæ vulgatissimæ*,

(a) Sicut eleganter hoc demonstravit LOVVERUS Lib. de Corde, BORELLUS Part. II. de motu animal. Cap. V. propos. 50. & seq. BELLINUS de motu cordis, LANCISIUS de corde, aliique.

mæ, quando liquores per canales propellunt? *Quid respirationis modum* planius exponit, quam *follis*? qui dilatatione laterum suorum aerem per tubum suum recipit, constrictione vero eorum aerem per eundem rursus expellit: sicut quam ingeniosissime id exposuerunt BORELLUS, MAYOVIUS, BERGERUS, BOERHAVIUS, HAMBERGERUS, aliique: nam in corpore habemus organa maxime mirabilia, diaphragma præsertim aliosque musculos quamplurimos, respirationi dicatos, [a] per quæ thorax, dum costæ ab ipsis elevantur, diaphragma vero descendit, dilatatur in inspiratione, sed in expiratione, dum diaphragma ascendit, costæ autem descendunt, constringitur: ut sic per *tubum pulmonis*, *arteriam asperam* intelligo, aer pulmonem, ut in folle, ingredi, & ex eo rursus egredi possit.

Hoc uberius exponitur.

16. Quis *visus*, quis *auditus rationes* mirabiles exponere potest, nisi qui ex anatome harum partium mechanicam fabricam, ex optica vero, catoptrica, dioptrica & acustica, partibus matheseos in arte salutari utilissimis, *camera obscura* & *tubis acusticis* radiorum visibilium & sonorum naturam, refractionesque & reflectiones eorum probe didicerit. *An non glandulæ* & viscera nostra, ubi secretiones certorum humorum, & quidem modo tenuiorum modo crassiorum fiunt, *vera cribra & filtra pharmaceutica*, per quæ tenuiora a crassioribus separantur, repræsentant? *Valvulæ cordis* & *triangulares* & *semilunares* regressum sanguinis per eam viam, per quam venit, tam mirabili mechanica ratione impediunt, ut in machinis humanis tam apte hoc vix unquam factum sit. *An non in ventriculo*, *vesica* urinæ collectioni destinata, vesicula

---

(a) Qui videri possunt in compend. meo anatom. §. 330. aliisque in recentioribus scriptis anatomicis.

sicula fellis, vesiculis seminalibus, & similibus *vera habemus receptacula*, in quibus varii liquores, ob certas causas aut ad certos usus, per certum tempus, quasi in receptaculis hydraulicis, asservantur. Quam eleganter *dentes nostri* in ore, & præsertim anteriores, *cuneos* quam egregie maxillæ *forcipem*, aut etiam certo modo *forficem*, qua cibos discerpimus aut discindimus, repræsentent, atque revera etiam constituant, olim in dissertatione de *masticatione* [*a*] demonstravi. Immo eædem *maxillæ cum dentibus* certa ratione *mortarium cum pestillo*, sed sic exhibent, ut superior maxilla constituat corpus resistens sive mortarium, inferior autem pistillum, quo cibi in ore, quasi in mortario, conteruntur ac comminuuntur; immo & eorum similitudinem *cum mola* Antiquissimi una cum Scriptura sacra jam cognoverunt [*b*] unde etiam *posteriores dentes* jam dudum *molares*, anteriores vero ab usu incidendi ad modum forcipis, *incisores* dicti sunt. Denique in *faucibus*, speciatim in œsophago & capite ejus pharynge dicto, aptissimum conspicimus *infundibulum*, per quod deglutienda, præsertimque potio, quasi per infundibulum in dolium vel lagenam aliudve receptaculum, quod ventriculus hic est, demittitur. Tandem os, fauces & præsertim *larynx* cum pulmonibus *nobile organum musicum pneumaticum*, cui simile in artificialibus non existit, constituunt, sicut varii, qui de voce & loquela scripserunt, egregie demonstrarunt. (*a*) *Quæ omnia sane*, nisi me omnia fallunt, *mechanismum & actiones mechanicas in corpore humano*, adeoque & præstantiam Mechanicorum in physiologia præ Stahlianis, abunde demonstrant.

(*a*) Quæ Altorfii 1711. prodiit in 4. (*b*) Vid. Ecclesiast. c. 12. v. 3.

In actionibus animalibus Mechanici cum Stahlianis conveniunt.

17. Sed objiciunt Stahliani, hæc omnia tamen moveri & agi ab anima, atque sine concursu vel directione animæ non fieri, quemadmodum in mortuis post excessum animæ omnes prædictæ actiones cessarent. Sed respondeo, *distinguendo primum probe inter actiones animales, vitales & naturales*: In actionibus animalibus, sive iis, *quæ ab animæ voluntate dependent*, Mechanicos (saltem plerosque) ut jam dictum est, cum Stahlianis amice conspirare, opinor, atque ratione caussæ efficientis cum ipsis prorsus consentire, quod scilicet ab anima dirigantur, eaque auctor earum atque director sit: quia hoc sensibus obvium atque manifestum est. Sed quando caussam instrumentalem, ut vocant, consideramus, nullus profecto actionum animalium, motuum scilicet voluntariorum, organorumque sensuum idoneam explicationem adhuc dedit, aut *dare forte unquam poterit*, *nisi eorum instrumenta, ut organa mechanica considerabit*, & earum actiones secundum has leges explicabit. Adeoque quoties Stahliani recte de actionibus animalibus sive voluntariis disserere volunt, mechanicam partium structuram & agendi rationem vel inviti in auxilium vocare coguntur.

In naturalibus vero dissentiunt.

18. Verum ut in his est concordia, sic e contrario *in actionibus vitalibus & naturalibus* explicandis tanto major inter ipsos est dissensus: dum *Stahliani has quoque ab anima produci*, dependere & dirigi statuunt, ut supra jam §. 4. & seq. dictum est; *Mechanici vero hoc cum antiquis prorsus negent*; *quia anima* de excitatione aut directione harum actionum, sicut §. 7. & seq. ostendimus, nihil scit, *nihil cognoscit*, *nihilque in iis mutare*, hoc est, eas *neque accelerare neque retardare sua voluntate* ulla ratio-

(*a*) Vid. DODART. in act. Acad. Reg. Paris. An. 1700. VVEDEL & SCHELHAMMER diss. de voce, AMMAN. de loquela.

rationes & ne per momentum quidem temporis potest.

19. Qua ratione igitur Mechanici hasce actiones fieri existimant, dum animæ nullas partes hic dare volunt, dicam. Evicimus non solum jam supra, & anatome, opinor, omnes attentos & a præjudicatis opinionibus liberos facile convincet, *corpus nostrum esse artificiosissimam machinam hydraulicam*, ex diversis machinis minoribus, vasis, canalibus, & ductibus, certos liquores vehentibus, ita conflatum, ut *solida fluida, fluida vero solida reciproca actione moveant ac propellant*; & ut una semper pars per communicationem & nexum cum altera, ope vasorum præsertim & nervorum, alterius actioni succurrat, atque sæpe plures ad unam actionem perficiendam, instar automati, horologii vel molæ concurrant. *Demonstrat hoc*, (ut exemplo uno alterove rem illustrem & extra justæ dubitationis aleam ponam) *concoctionis ciborum negotium*: quod non solus ventriculus, ut haud pauci imperiti existimant, perficit; sed ad illud conficiendum primo manducatio in ore facta, deinde omnes *glandulæ salivam secernentes* juxta os, in ore, in faucibus & œsophago consitæ concurrunt, ac præterea *intestina*, præsertim tenuia, glandula *pancreas* dicta, hepar & lien; suum quoque Symbolum conferunt, quemadmodum hoc a Physiologicis recentioribus unanimi consensu probatum est, neque forte vel ab ullo prudentiorum Stahlianorum negatur. Ita *bilis præparationem* non solum hepar præstat, sed lien, intestina, mesenterium, omentum, aliæque partes in unam hanc actionem amice conspirant; id quod etiam vix ab ullo prudenti hodie in dubium vocatur, atque a BOERHAVIO in Institut. Med. eleganter demonstratum est.

Quid Mechanici de his sentiunt.

20. Sic *ad cordis actionem*, quæ primaria est vitæ nostræ, *cerebri*, sive rectius *cerebelli concursus* sive adjumentum & quidem per nervos; qui a cere-

Quomodo cordis actio peragatur.

cerebello ad cor excurrunt, requiritur; quia his resectis vel ligatis in animali vivo cordis motus atque inde pendens vita desinit; quod quamplurimi etiam probarunt, inter quos unicum rursus BOERHAVIUM nunc tantum nominare volo. [a] *Ad cerebelli* autem actionem præstandam *requiritur communicatio cordis cum cerebello per arterias*, per quas ad cerebrum & cerebellum sanguis tenuissimus per leges mechanicas devehitur, sine quo actio cerebelli nulla est, & animalis vita quoque perit. Probant hoc vulnera, per quæ sanguis ita profunditur, ut ad cerebrum nullus amplius pervenire queat. Quemadmodum vero ab influxu sanguinis ex corde in cerebrum sublato actio cerebri & cerebelli tollitur; ita *ex influxu alicujus liquidi subtilissimi ex cerebello per nervos ad cor impedito* aut sublato, quod vulgo *liquidum nerveum* sive *spiritus* appellamus, tollitur motus cordis, atque inde mox subsequitur mors. Quamdiu autem hoc commercium inter cor & cerebrum salvum sartumque conservatur, tamdiu observamus actionem quoque cordis & cerebelli perdurare; quæ partes, ut causæ sociæ, reciproce se invicem juvant, se invicem conservant, & sic automatum præcipuum nostri corporis, quod sine animæ directione movetur, & artificiosissimum, PERPETUUM MOBILE, ut vulgo dicunt, quale vel præstantissimi adhuc Mechanici perficere nondum potuerunt, constituunt, in quo cor per sanguinem ad cerebellum propulsum actionem hujus, secretionem scilicet liquidi illius subtilissimi præstat; cerebellum, contra, per nervos hoc liquidum continuo rursus ad cor demittit, ejusque ope motum cordis singulo ejus pulsu instaurat, & quamdiu animal vivit, conservat,

(a) Vid. ejus Institut. Med. §.401.

vat, atque *sic hoc perpetuum mobile*, quod stupenda prorsus ratione per centum sæpe annos, sine ulla interruptione, constanter noctes diesque movetur, centies fere millies singulo die pulsat, atque sic vitam hominis reliquasque omnes actiones in corpore conservat; [*a*] *ad quos motus nullum principium immateriale sive anima requiritur*; sed hi motus *ob solas corporeas atque mechanicas illas rationes fieri possunt*. Ut vero hoc aliquo simili illustretur, placet producere *molæ exemplum*, in qua videmus rotam maximam, quæ ab aquæ motu aut lapsu movetur, reliquas rotas interiores & minores, una cum ingentibus lapidibus molaribus movere, subjectumque frumentum comminuere, idque tamdiu fieri, quamdiu molæ machina est integra & affluxus aquæ moventis non deficit. Quemadmodum vero illas rotas & lapides ab affluente aqua moveri videmus, sine animæ alicujus directione; ita & quamdiu ille affluxus spirituum sive liquidi cerebelli in cor non desinit, tanquam in machinam; quæ apta est ab hoc liquido moveri (quia via huic liquori per ligaturam præclusa mox desinit moveri) atque machina corporis integra est, *motus ille cordis conservari & quam diutissime*, ut dictum, *instar perpetui mobilis continuari sæpe solet*.

21. Sic *eadem ratione* rem se habere Mechanici statuunt *in aliis visceribus*, quorum actiones per se fiunt, atque *animæ voluntati non sunt subjectæ*; verum quæ inscia & non advertente anima, & ubi anima nihil mutare, actionesque accelerare, ne- *Quomodo aliæ actiones naturales.*

b 3 que

(*a*) Hoc non modo in comp. anatom. §. 261. ubi de motu cordis egi, sed & postea uberius VVACHTERUS in diss. *de vera perpetui mobilis in homine vivo idea*, sub præsidio Fr. HOFFMANNI, Halæ 1731. edita, exposuit.

que retardare potest, contingunt, adeoque automaticæ sunt: quales, ut supra jam diximus, sunt *viscerum concoctioni ciborum famulantium*, *glandularum* aliarumque partium, *ubi secretiones variorum* in corpore humorum perficiuntur actiones: ut *hepatis*, *renum*, *testiculorum*, *ventriculi*, *mammarum*, &c. ex quibus exempli loco unicam modo partem ob prolixitatem nimiam hic vitandam, paulo intimius considerabimus, & quidem nominatim ventriculum, *concoctionis organum* primarium.

Speciatim ratione vegetationis. 22. Hujus actionem, concoctionem scilicet ciborum, *animam pro lubitu neque accelerare neque retardare posse, sicut de corde diximus*, experientia loquitur, interea tamen ventriculus sanus intra certas horas certam alimentorum assumptorum copiam concoquit, digerit, & in fluidum, quod *chylum* vocant, resolvit, eadem fere ratione, ut *mola intra certum temporis spatium*, certam frumenti copiam conterit & *in farinam resolvit*. Nullus adeo demens est, qui credit animam esse, quæ actiones molæ benæ fabricatæ & semel in motu constitutæ, dirigat, quia tam ordinate hic omnia procedunt, sicut in horologio; sed potius vel *rustici agnoscunt*, *hæc omnia*, *quæ mola perficit*, *ob mechanicam fabricam*, quam habet, *ita fieri*. Qua propter etiam opus non est, ut in corpore humano, quod machina est longe excellentior, quam mola aut horologium, aliter de ejusmodi actionibus spontaneis sive automaticis, quales digestio & secretiones sunt, sentiamus & judicemus. Nam ventriculus ob fabricam & figuram, quam habet, aptum receptaculum præbet alimentis assumptis, eisque, quantum satis est, retinendis; *humores dissolvendi potentia præditi* ex ore, œsophago & ipsa ventriculi substantia continuo in cavum ejus *influunt*, aut potius sub tenuissimi vaporis specie, dum copiosissimis vasis sanguiferis & nervis instructus est, per quæ ope pul-

pulsus cordis & arteriarum propelluntur, exhalant, ut sic tanto melius ac facilius in subtilissima interstitia assumptorum sese insinuare, atque sic ipsorum resolutionem efficere possint. *Aer*, qui in foraminulis assumptorum hærebat, dum deglutiebantur, jam a calore ventriculi & vicinorum *vim suam elasticam innatam exercet*, atque alimenta, liquore calide in ventriculo semper fota ac macerata, sensim molliora fiunt, atque ab aere in foraminulis eorum contento, tanto facilius jam dissolvuntur. Quando denique ad hæc omnia adhuc accedit alterna ipsius *per tunicam suam musculosam vegeta constrictio* & relaxatio atque sic perpetua conquassatio, ut & *motus* ac *pressio partium vicinarum*, diaphragmatis præsertim ac musculorum abdominis, utpote a quibus, maxime quando homo in exercitationibus corporis versatur, concutitur, digestionem, sive resolutionem ciborum, cum primis antea in ore bene manducatorum, solis his recensitis physicis ac mechanicis caussis perfici posse, *immo etiam revera fieri*, non est, quod dubitemus, & quidem *sine ullo animæ concursu*; dum omnia, quæ hic fiunt, ex caussis, ut dictum est, mere physicis & mechanicis, sicut in mola aut horologio bene constructo, fieri possunt, atque revera etiam fiunt. Quam enim ob caussam anima hic concurrere debeat, tanquam res quasi supervacanea, non perspicio. E contrario *Dei sapientia in fabrica corporis nostri tam magna* & mirabilis est, ut, teste GALENO, (*a*) aliisque prudentioribus, *nihil ad finem destinatum obtinendum in eo vel deficiat vel abundet*.

23. Quemadmodum vero Mechanismi veritatem in præcedentibus demonstravimus, ita etiam haud difficile hoc esset de organis & partibus reliquis, *ubi secretiones, vegetatio, nutritio, aliæve actio-* *Generatim in aliis actionibus naturalibus.*

(*a*) Libr. de usu partium & *Wolffius* de finibus rerum.

actiones naturales, animæ imperio haud subjectæ, in corpore humano *contingunt*, quoque demonstrare; verum quia nimis longus fieri cogerer, lectorem ad BELLINI scripta, itemque ad BOERHAVII vel HOFFMANNI Physiologiam, KEILII libellum de secretionibus animalibus, MICHELOTTUM de *separatione fluidorum in corpore animali*, aliosque supra laudatos Auctores ablegamus, ubi hæc res ex mechanicis fundamentis satis mihi evicta esse videtur, ita ut Medicinæ Mechanicæ, præ Stahlianis in Physiologia nondum probatis principiis, præstantia satis cognosci queat.

Speciatim ratione vegetationis. 24. Unicum solum ratione *nutritionis & vegetationis* hic adhuc addam phænomenon, quod Stahlianæ doctrinæ quam maxime est contrarium: nimirum, quod si nutritio & vegetatio corporis esset in animæ potestate, atque plerorumque *hominum animæ corpus suum magnum, venustum ac robustum desiderent*, sequeretur plerorumque corpora etiam magna, venusta ac robusta esse; verum quantopere etiam anima fere uniuscujusque hominis hoc desideret, tamen *plerique ad illam magnitudinem* & *formam, quam anima ipsorum maximo desiderio vult, desiderat, exoptat*, non perveniunt; sed plerique minores, minus obesi & venusti manent. Immo e contrario in quibusdam regionibus multi exoptant, ut minores manerent, quam fiunt; verum, *anima etiam reluctante, majorem proceritatem quam desiderant, acquirunt*; unde patet, *omnia hæc fieri contra animæ voluntatem* & non secundum eam, adeoque & vegetatio & nutritio *ab animæ directione nullo pacto procedunt*.

Stahlii sententia S. S. contraria. 25. Denique sententia Stahliana, *quod vegetatio, nutritio & incrementum corporis ab animæ directione & voluntate proveniant*, ipsi sacræ Scripturæ, quod nullus, quantum novi, adhuc notavit, *aperte est contraria*. Stahliani enim dicunt, animam struere corpus, animamque vegetatio-

XII a

nem & nutritionem ejus perficere; Christus vero ait, (a) *neminem staturæ suæ cubitum addere posse*. Ergo dum hoc ultimum quam verissimum esse novimus, non solum, quia os veritatis hoc dixit, verum etiam, quia id experientia omnes didicerunt, sequitur, Stahlianam sententiam tanto magis hic falsam esse, quia & sacræ Scripturæ & experientiæ quotidianæ contrariatur.

26. *In respiratione* autem, quæ actio est *partim animalis*, *partim naturalis*, res paulo aliter sese habet; hæc enim animæ voluntate dirigi, accelerari nempe ac retardari potest; *attamen sponte quoque, ut automatum, nocte dieque viget*, quando dormimus & anima de ea nequidem cogitat. Hoc vero inde fieri plures, & speciatim BOERHAVIUS (*b*) egregie demonstrarunt; quia scilicet *organa respirationis nervos*, adeoque & *spiritus accipiunt a cerebro*, *partim a cerebello*, atque si hi tantum agunt, sponte æqualis respiratio contingit; sin vero illi, scilicet a cerebro prodeuntes, qui animæ famulantur, respiratio etiam voluntaria est, & pro animæ voluntate, in magnos usus corporis nostri, atque in multis actionibus voluntariis, exercitationibus corporis, nisibus magnis, ponderibus gravioribus elevandis, modo accelerari, modo augeri, sive profundior ac fortior fieri potest. *Quomodo in respiratione.*

27. *Unam adhuc haud levis momenti controversiam*, quæ inter Stahlianos & Mechanicos intercedit, prætermittere hic non possum, antequam ulterius pergam, quæ est, quod *Stahliani cava nervorum adeoque & subtilissimum illud liquidum nerveum sive spiritus*; ut plerique illud cum veteribus appellare malunt, HIPPOCRATI *partes impetum facientes* dicti, quod in iis movetur, atque ita *Liquidum nerveum dari probatur côtra Stahlianos.*

(*a*) Vid. Evangel. Matth. VI. 27. (*b*) In Institut. Med. Cap. de Respiratione.

ita & omnes actiones, usus & effectus, quos Medici alii a longo tempore *cerebro*, *nervis & spiritibus* adscripserunt, *negent*, eosque omnes usus & effectus, forte ut quam brevissime se semper in difficultatum multarum resolutione expedire queant, animæ adscribant. *Mechanici vero Medici & cava nervorum & liquidum nerveum sive spiritus* admittunt, eosque simul usus & actiones, quos veteres ipsis adscripserunt, quoque tribuunt, atque ab horum legitimo e cerebro & medulla, quæ in spina est, per fibras minimas in partes influxu, *sensum*, *motum*, *nutritionem & actiones* harum deducunt. Atque ut brevitatis caussa alias demonstrationes jam taceam, quæ a BOERHAVIO (*a*), *Burgravio* (*b*), & me (*c*), magna satis copia prolata sunt, vel unicam tantum nunc commemorabo, quam Stahliani evertere hactenus non potuerunt, nimirum quod nervo *ligato*, *sensus*, *motus & nutritio partis tollantur*, *quæ eo non ligato in corpore sano vigebant*. Stahliani sensum & motum, qui manifeste per nervos perficiuntur, non spirituum per hos influxui, sed *certæ cuidam vellicationi*, *tensioni aut vibrationi nervorum adscribere volunt*, quam anima in actionibus illis efficeret. Sed præterquam quod hanc tensionem sive vibrationem nullo modo probaverint, neque sensibus percipi queat, non video, quomodo filum, quo nervus aliquis ligatus aut constrictus est, tensionem, vibrationem, tractionem, aut quacunque alia ratione hanc animæ actionem appellare velint, impedire possit. Contra, si cum Mechanicis ac veteribus Medicis statuitur, actiones nervorum prædictas fieri per in-

(*a*) In Institut. Medic. §.274.& seqq. (*b*) De existent. spirituum. (*c*) In compend. meo anatomico. §. 301. quæ ab iis, qui eas adhuc ignorant aut non legerunt, legi ac probe perpendi merentur.

influxum liquidi alicujus subtilissimi summeque mobilis, *clarum erit*, *quare actiones & effectus*, qui antea a transitu ejus fiebant, *nunc iis ligatis*, *impediantur aut prorsus tollantur*.

28. Nec obstat, quod regerant, hoc liquidum subtilissimum nerveum & *cava in fibris nerveis conspici non posse*; cum sciamus & quam manifestissimum sit, *succum valde crassum in vegetabilibus per fibras eorum*, quæ revera subtilia vascula sunt, & speciatim *per pedunculos*, verbi caussa *cerasorum*, *prunorum* similiumque fructuum, transire, indeque fructus, carnem satis crassam non solum, verum *ipsius nuclei duri substantiam*, longe adhuc crassiorem, transiisse; cum tamen in fibris sive vasculis horum pedunculorum nulla cava æque ac in nervis appareant. *Ex effectibus vero*, sicut aliis multis in rebus, per certissima ratiocinia de rei veritate dictis in fructibus & nervis æque certe persuaderi & convinci possumus, ac per manifestissimas demonstrationes geometricas alias fieri solet; dum talia argumenta & observationes fortissimarum demonstrationum vim obtinent, iique *profecto nimis crasse de spiritibus seu liquido cerebri & nervorum* atque cavis horum judicant, qui illud tam crassum, hæc vero tam ampla esse putant, ut oculis conspici queant aut debeant: dum cava vasorum non solum pedunculorum dictorum fibris, verum & in multis rebus aliis, ac præsertim etiam *in insectis perexiguis*, *maxime pedibus ipsorum conspicere non possumus*; ubi tamen ex effectibus & actionibus eorum, vegetatione scilicet, nutritione aliisque phænomenis vascula & cava in his existentia, quæ liquidum vehunt, revera adesse, quam certissime persuademur.

Objectio quod videri non possint, diluitur.

29. Unicam vero adhuc superesse video objectionem, quam Stahliani Medicis Mechanicis objicere solent, *de primo in corpore humano motore*. Nam dicunt, quamvis etiam partium, quæ func-

Alia objectio de primo movente.

ctionibus naturalibus famulantur, fabrica, organa & aptitudo ad motum certasque perficiendi actiones adsint, tamen quis est, qui motum cordis auspicatur, adeoque *quisnam est primus ejus motor*? Partes corporeas ad motus inchoandos ineptas esse dicunt, adeoque *necessario ab anima eos inchoari*; atque deinde etiam, quamdiu vivimus, continuari. Verum respondemus, hoc nullo modo verum esse, quod *corporeæ sive materiales partes, mechanica structura præditæ*, per se & sine anima rationali ad motum ineptæ sint; nam hoc *refellunt quam manifestissime automata, ut horologia, veru automatum*, aliaque, quæ vel elateris vel ponderis ope motum inchoant & continuant; *hoc refellunt etiam molæ*, quæ vel *ab aqua vel vento moventur*, sine anima rationali, aut alia qualicunque.

Quoniam vero *fœtus rudimenta, ut in seminibus plantarum*, faba, verbi gratia, phaseolo, piso, &c. ita & in ovo muliebri, dum DEUS & *natura magnam inter plantarum & animalium generationem*, ut recentiores Botanici demonstrarunt, (*a*) *analogiam servat*, existunt, dum ovulum muliebre in concubitu a semine virili fœcundatur, staminibus sive rudimentis ejus hoc ipso motus & vita a parente impertitur; id quod ovuli post coitum intumescentia & incrementum demonstrant; huncque motum postea hac ratione per vim elasticam illorum rudimentorum, quæ fibræ sunt, dum quælibet fibra, quodlibet vasculum corporis animalis vi elastica a Deo præditum est, quam paucis ab impraegnatione diebus *punctum, saliens dictum, in ovo incubato ostendit*, (*b*) ceteramque fabricam me-

(*a*) Vid. CAMERARIUS de sexu plantarum, VAILLANTIUS de florum structura, van ROYEN de amoribus & connubiis plantarum, itemque LINNAEUS in script. suis botanicis. (*b*) Vid. MALPIGHIUS de ovo incubato, BAYLII Institut. physicæ aliique.

mechanicam jam ante imprægnationem præsentem, licet adhuc subtilissimam, sicut *forte in minimo*, quod existit, *insecto*, continuat, sensim, quando partes robustiores fiunt, auget, atque tamdiu ob easdem caussas continuat, quamdiu animal vivit & sanum est, sicut id supra §. 20. jam prolixius exposuimus, ita, ut ex his satis patere existimem, præsertim, quia hæc res *eodem modo in brutis animantibus*, ut in homine contingit, *nullam animam rationalem ad actiones naturales & vitales vel auspicandas vel continuandas & perficiendas necessario requiri*; sed ex solis caussis mechanicis fieri posse, atque etiam revera fieri; præsertim, cum de anima hoc nullo modo, ut sæpius jam diximus, probatum sit.

30. Sed tempus nunc est, *ut ad Pathologiam me conferam*, atque etiam *præstantiam Medicinæ Mechanicæ* præ Stahliana & *in hac evincamus*. Quoniam autem in Physiologia præter opinionem paulo jam prolixior fui, brevior in Pathologia esse studebo; id quod tanto melius fieri poterit, quia multæ veritates Pathologiæ jam ex præmissis facile demonstrari possunt. Ut exempli caussa, quando Stahliani volunt & statuunt, *animam humanam rationalem caussam esse tam actionum in statu naturali, quam* in statu p. n., & speciatim *febrium, inflammationum, dolorum, spasmorum, sanguinis profusionum spontanearum*, distensionum nervorum sive convulsionum, relaxationum nervorum, epilepsiarum, & qui sunt alii, *bosque morbos non esse nisi molimina sive conatus, ut vocant, naturæ salutares, quibus noxium e corpore expellere studeret*.

31. Verum admodum lubrico & infirmo stare fulcro hanc sententiam, ex eo rursus facile patere arbitramur, quod *anima non solum harum actionum*, quod scilicet eas excitet, sibi haud sit *An morbi sint molimina naturæ.*
con-

conscia; sed e contrario, si in ejus potestate hæ res præter naturam essent positæ, *eas potius impediret*, aut alia saltem eaque longe securiori & blandiori ratione noxium e corpore, quam molestis illis dolorificis, & sæpe horrendis, ut in epilepsia, ac periculosis actionibus expelleret. Immo si anima rationalis, *quam ad avertenda omnis generis vitia & interitum corporis semper intentam esse fingunt Stahliani*, intelligeret aut cognoscere posset mala imminentia, causas eorum maturius & mox in principio, dum malum adhuc parvum est, per consueta corporis excernicula eliminaret; antequam, ut Poëta canit:

- - per longas invaluere moras.

Verum si animam nostram interrogamus, quando male valemus, *an ipsa ejusmodi mala morbique præsentis caussas cognoverit*, præviderit, atque vel febrem, vel inflammationem, vel dolores, vel hæmoptysin aut epilepsiam, vel alium ejusmodi morbum *produxerit*, *illa hoc negabit*, & nunquam in mentem hoc sibi incidisse affirmabit; immo se caussam vel auctorem esse horum malorum & tumultuum, qui jam nos tam misere affligunt, Stahlianis in faciem negabit, atque injuria ea ipsi, quæ non fecerit, tribui constanter asseverabit.

Et profecto anima rationalis, quæ *ens cogitans* haud prorsus inepte a CARTESIO appellatur, quia natura ejus non melius, quam per cogitationes nobis innotescit, eamque a corpore hac ratione distinguit, *conscire profecto deberet*, *quid agat*, *aut quod nuperrime egerit*, quemadmodum & aliarum rerum, quas perficimus aut nuperrime adhuc perfecimus, præsertim si ad eas serio attendimus, conscii sumus. Verum quantopere etiam mente ad res has reflectamus, tamen *nunquam ex ea intelligere possumus*, *quod hæc faciat*, multominus, quod id certo demonstrari queat: adeoque sun-

fundamentum morborum ac medicinæ practicæ nimis infirmum & incertum præbet, & injuriam ipsi inferunt, dum injuste *animæ innocenti tribuunt facta mala, quæ nunquam perpetravit, aut perficere voluit*, & de quibus antea nunquam cogitavit.

32. E contrario sunt quamplurima, quæ hanc *Stahlianorum sententiam labefactant*, aut potius *prorsus evertunt*: quorum speciminis loco nonnulla nunc tantum ob nimiam prolixitatem evitandam ex quamplurimis hic proferam, quæ jam olim aliquando Medicis ita sentientibus opposui (*a*). *Stahlianorum sententia de caussa hæmoptysis.* Nimirum primo *caussam sputi cruenti*, quod *hæmoptysin* vulgo vocant, *Stahliani non morbo aut vitio culpando, sed prudenti animæ consilio sive decreto adscribunt*, ut corpus hac ratione *ab abundante & noxio sanguine* liberet: igitur *animam aperire vel disrumpere vasa pulmonum*, atque supervacaneum sanguinem in salutem sui corporis expellere perhibent, ut postea reliquus in vasis sanguiferis & ceteris visceribus commode pro corporis sanitate ac vita conservandis circumagi atque officia sua præstare possit, *hacque etiam prorsus ratione de aliis quoque profusionibus sanguinis judicare & sentire solent*.

33. Verum hæc morbi hujus sæpe periculosissimi ætiologia Medicis Mechanicis minime satisfacit, adeoque nec pro vera ab iis assumi potest. *Refutatur.* Nam primo *anima rationalis* profecto non rationalis aut prudens, sed *irrationalis & stultissima esset dicenda*, si in homine, præsertim sapiente (dum sagacissima ingenia sæpe hoc morbo afficiuntur) ad sanguinem abundantem expellendum, *vasa pulmonis, visceris adeo nobilis, & ad vitam & sanitatem adeo necessarii*, tanto cum vitæ periculo

per-

(*a*) In dissert. *de morbis adolescentum & juvenum Hippocratis*, jam Ann. 1722. 4. Helmstadii edita.

perrumperet; quia inde non raro tanta sequitur sanguinis profusio, ut quandoque una cum sanguine ipsa anima effundatur; aut ob difficilem disruptorum vasorum visceris hujus, perpetuo in motu constituti, glutinationem, *ulcus sæpissime pulmonis sive phthisis* & mors ipsa subsequuntur. E contrario si anima deliberato consilio, ut Stahliani dicunt, & pro arbitrio sanguinem abundantem in corporis sui salutem & conservationem expellere posset, *locum, unde nullum*, vel saltem non adeo magnum detrimentum esset metuendum, *nares scilicet vel anum*, pro hac excretione eligeret; verum hoc hic non fit, *sed per pulmones, reluctante etiam anima*, expellitur.

Porro si anima ejusmodi hominis, qui hæmoptysi graviori laborat, aut aliquando laboravit; quæritur, an hanc laticis vitalis incongruam evacuationem effecerit? *ejus facti non modo sibi non est conscia*, verum *potius contrarium affirmat*, omnibusque viribus sanguinis e pulmonibus profusionem periculosam inhibere ac *impedire studet*. Itaque secundum Stahlianos anima hujusmodi ægri vult & efficit hanc sanguinis rejectionem; sed si animam sive ægrum ipsum examinamus, an hoc verum sit, *anima hujus hominis* hoc *negat* & eam potius cohibere magnopere adlaborat. *Quomodo itaque anima, in una eademque re, velle & etiam simul anxie nolle, & duo manifeste contraria simul* & *desiderare & facere possit*, cum sana ratione & prudenti ratiocinio nulla ratione convenire mihi videtur; sed potius a Philosophis omnibusque prudentioribus pro re contradictoria, immo prorsus absurda habetur, quæ in una eademque rationali animali anima simul subsistere haud possit. Immo ausim asseverare, *nunquam rationalem aliquam animam de excitanda suo corpori hæmoptysi vel solum serio cogitasse*, saltem nunquam ejusmodi vidi. Quamplurimi contra sunt & fuerunt prudentissimi ho-

XVI

homines atque inter hos etiam Medici egregie docti, qui non modo omni animi contentione, *sed etiam remediis quibuscunque præstantissimis sanguinis hanc profusionem e pectore prohibere sibi studuerunt*; (quia animæ ipsorum eam valde noxiam & quam sæpissime funestam esse prope cognoverunt;) *verum animæ hæ frustra omnibus suis conatibus & actionibus nihil* hac in re *efficere potuerunt*; sanguis enim e pulmonibus, quicquid etiam egerint, prorumpere non cessavit, atque tandem propterea e vita quam maxime inviti decedere coacti sunt.

34. *Unde satis patere existimo, animam rationalem non esse caussam periculosissimi hujus mali*, eique hanc actionem jure nulla ratione tribui posse, sicut Stahliani injuste faciunt: *dum anima ægri longe aliud, immo prorsus contrarium vult & agere conatur*, sed aliunde caussas hujus mali esse repetendas. Videamus igitur nunc, *an Mechanici magis certas ac perspicuas*, magisque rationales *hujus morbi caussas reddere valeant*; cum Stahliani non nisi caussas a ratione & experientia prorsus alienas hic exhibuerint. Scire igitur juvabit, ex prudenti ordinatione divina, ob sufficientem rationem in juvenibus, quibus hic morbus frequentissimus jam ab HIPPOCRATIS tempore observatus est, (*a*) *ut plurimum plus sanguinis confici, quam pro eorum nutritione* & conservatione *requiritur*, ut nimirum materia pro eorum uberiori incremento, sine qua alias eorum corpora ad debitam perfectionem provenire non possent, præsto sit. Quando vero corpus tandem non amplius expanditur, cibi tamen & potus desiderium in eis, sicut plerumque fieri solet, bene viget, immo *hæcce ætas ingluviei & voracitati plerumque indulget*, hinc a ventriculo & intestinis vegetis ac valentibus *plus chyli*, atque a ceteris visce-

Quænam caussæ a mechanicis hujus mali indicentur.

c

(*a*) Vid. ejus Aphor. 29. Sect. III.

ob pulmones in hac reliquis partibus *debiliores* accidere, vel externis caussis eam adscribendam esse censemus. Ut enim *canales hydraulici*, per quos aquæ ducuntur, & *aggeres fluviorum vel oceani modo in hoc, modo in alio loco, non certo consilio, sed fortuito, ubi vel natura debiliores sunt, vel ibi, quo impetus aquarum maxime vergit & ubi accolæ hoc sæpius quam minime expectant*; ita etiam in corpore humano, ubi partes aut vasa debiliora, ut jam dictum est, sanguinem copia & impetu vel & acrimonia forte simul urgentem transmittunt. Unde fit, ut *in multis per narium vasa erumpat*; in aliis *per pulmones*, tanquam viscus in juventute valde adhuc tenerum ac spongiosum; in aliis *per ventriculum, intestinum rectum, vel per urinæ vias*, aliave loca prosiliat, *prout homo forte hanc vel illam præ aliis partem habet debiliorem*. Nam verissima esse deprehenditur illa CELSI observatio, (ad quam Stahliani non satis attendunt) magni in Medicina usus, quando scribit: (*a*)*Neminem facile esse, qui non habeat partem aliquam imbecillam*; adeoque etiam frequentissime observatur, in eis, qui sputo cruento sunt obnoxii, *pulmones* vel *natura*, vel ob *caussam quandam violentam esse debiles*, atque ut plurimum simul *sanguinis abundantiam, ac motum ejus fortiorem*, id quod ex florido faciei colore, quem plerumque hi homines, antequam nimis debiles fiunt, præ se ferunt, *dignosci solet*, hic peccare. Ut de caussis externis, quæ hæmoptysin producere solent, contusionibus scilicet, lapsibus, saltationibus, vehementioribus aliis motibus quibusque, vociferationibus vehementioribus, vulneribus pulmonis, &c. quæ caussæ omnes mechanica ratione agunt, brevitatis caussa nihil dicam, utpote, quæ non tantum sputum cruentum producere sæpe solent; verum etiam pulmonibus inde semel debilitatis, efficiunt, ut, curata etiam

(*a*) Lib. I. de Medicina. Cap. 3.

semel hæmoptysi, ex levi caussa, ob partem jam debilem, alio tempore facile redeat: *eaque profecto non ob animę in hoc negotio prudentem aut salutarem actionem, sed ob rationes mechanicas indicatas, pulmones scilicet debilitatos*, sanguinisque copiam aut impetum sustinere non valentes; unde facile denuo rumpuntur, & malum pristinum redit. Igitur cum caussæ hic adsint adeo manifeste, physicæ & mechanicæ, hujus morbi, *quid opus est ad incertas, nunquam probatas, immo & sanę rationi manifeste adversantes actiones animæ confugere*, easque tanquam veras eruditis ac discentibus obtrudere velle. Nam revera *illa anima, quæ hæmoptysin induceret*, dum loco securiore sanguinem expellere posset, merito *pro stultissima esset habenda*; quia hoc ipso non sanitatem, sed plerumque interitum corpori procurat. Atque hoc modo *quoque de aliis sanguinis profluviis periculosis*, ut *vomitu & mictu cruento*, sentiendum esse judicamus; quæ potius prudentiori modo avertere deberet, *si ipsa ejusmodi vim in corpus*, qualem Stahliani, ipsi reluctanti & neganti, obtrudere volunt, *haberet*.

Febrium caussa Stahliana impugnatur. 36. Progrediamur nunc ad *febrium quoque caussam* ex mente Stahlianorum examinandam. Hanc quoque nihil aliud esse perhibent, *quam conatum animæ*, prudenti consilio *noxium*, quod ipsa in corpore cognosceret, in ejus utilitatem *ejiciendi*. Verum febrem inde quam minime deduci posse hinc judicant Mechanici, quia *anima ægri, febri quadam laborantis*, neque ante accessum febris aliquod adeo noxii in corpore suo *cognoscit*, dum quamplurimos ægros inopinato invadit, neque ut plurimum in ipsa febri, quid noxii in corpore sit, aut ubi hæreat, quod eliminandum est, novit. *Provocamus ad testimonium, fidem & experientiam omnium eorum, qui vel semel vel sæpius febri quadam laborarunt, an anima ipsorum tale quid cognoverit*: omnes enim, quos hanc ob rem exa-

mi-

minavi, hoc negarunt, animæque ipsorum talis cognitionis aut scientiæ haud erant consciæ. Mirandum esset, *si anima noxas tales in corpore suo cognosceret, quare non in principio & citius, quam caussa peccans in talem copiam, vel in tam malum, ut sæpe fit, morem increſceret*, qualis præsertim *in febribus malignis* observatur, *ubi multi fere moriuntur, antequam se ægrotare recte percipiunt*, leviori minusque periculosa ratione in tempore, hoc est, in primo initio, illud malum e corpore expelleret.

37. Præterea *in febribus intermittentibus paroxysmus* ægros sæpe *tempore quam maxime incommodo invadit*, ubi ægri, præsertim Magnates, aut qui his sunt a consiliis vel auxiliis, vel belli Duces, aliique haud raro *gravissima negotia expedienda habent*. Si ab anima actus ille paroxysmi dependeret, anima prudens vel alia ratione a malo illo se liberare studeret; vel saltem, si sine paroxysmo negotium hoc expedire non posset, alio *eoque magis opportuno tempore*, quia in intermittentibus plerumque non adeo magnum periculum est in parva mora, eum institueret, dum ab anima, secundum Stahlianorum sententiam, tota res dependet. *Verum ægri*, licet hoc quam ardentissime sæpe velint, *tamen illud omni animæ vi, conatu & sollicitudine obtinere nequeunt*; sed paroxysmus stato tempore redit, sicut in horologiis stato suo tempore hujus vel illius horæ numeris, secundum mechanicas horologii leges, insistit. Itaque potius *ille reditus regularis paroxysmi mechanicas magis rationes*, quemadmodum *horologium*, veru automatum, *clepsydra*, aut aliæ similes machinæ, habere videntur, quam animæ directionem; qua vero de re infra plura. Quomodo enim ab hac oriretur, quia *anima hominis libero arbitrio prædita est, ille qui sui juris esset, paroxysmum talem eo tempore institueret, quo ipsi minime molestum esset*; verum hoc animæ suæ voluntate & imperio efficere non valet. Anima

Etiam in febribus intermittentibus.

igitur ejusmodi hominis maximo sæpe ardore ac molimine vult, (quod Stahliani negare non possunt) ut *paroxysmus febris vel omnino avertatur, vel ut saltem in magis opportunum tempus differatur*; Stahliani contra quoque dicunt, animam ejusmodi hominis re vera illum paroxysmum, eundemque prudenti deliberatione atque consilio concitare: *itaque una eademque anima eodem tempore, secundum Stahlianos, paroxysmum vult & non vult, ideoque duo contraria in una eademque re & uno eodemque tempore desiderat*, id quod profecto absurdum ab omnibus Philosophis habetur, atque *ab una eademque anima prudenti & quidem tam sæpe proficisci posse*, nulla ratione verisimile videtur: *præsertim cum id fiat, quod anima manifeste non vult*.

Et variis aliis in morbis. 38. Atque idem absurdum haud adeo difficulter ex *convulsionibus* & *epilepsia* ejusque horrendis ac periculosissimis paroxysmis, itemque ex *inflammationum, anginæ, ophthalmiæ, peripneumoniæ, pleuritidis, apoplexiæ, vigiliarum involuntariarum, abscessuum, fistularum, strumarum, tumorum cysticorum, dolorum, calculorum, suffusionum, herniarum*, aliorumque quamplurimorum morborum generatione demonstrari posset; *quos omnes tamen Stahliani promiscue ab animæ voluntate & prudenti ejus directione in salutem corporis produci perhibent*, atque contra omnem sanam rationem credenda tironibus commendant: quamvis hæc sententia, ut sæpius jam monuimus, ab ipsis non solum non probari, sed potius contrarium, sicut modo de febribus earumque paroxysmis diximus, quod scilicet *ex mechanicis & physicis caussis*, vitio scilicet vel partium solidarum vel fluidarum, omnes hi morbi oriantur & producantur, facile demonstrari & evinci queat.

Caussa febrium mechanica indicantur. 39. Ut tamen *veram*, aut saltem magis, quam Stahlianorum est, verisimilem *sententiam de caussa febrium*, ex certioribus physicis & mechanicis fundamentis, producamus, ex phænomenis earum

rum judicandum; atque, cum *in omni febri motus cordis atque arteriarum naturali velocior, percipiatur*, id quod Stahliani, experientia edocti, concedunt, aliquid præter naturam in febrium generatione *in vaſa ſanguifera adeoque & in cor ingredi*, (quod Stahliani quoque non negabunt,) quo illud, præſertim quia intus ſenſili tunica inveſtitur, *una cum arteriis, ad frequentiores motus excitatur*, unde motus ſanguinis neceſſario augetur; ab aucto vero iſto motu, & attritu vaſorum globulorumque ſanguinis inter ſe oritur (ſicut vulgaribus mechanicis experimentis quam plurimis conſtat) *calor auctus*, quem præter naturam vocamus, atque ex hoc poſtea *ſiccitas oris & faucium*, unde tandem reliqua febrium accidentia, ut *ſitis*, *dolor capitis*, *vigiliæ*, *anxietates*, *inquietudines*, *deliria*, aliaque ſymptomata, immo & ipſa mortis cauſſa haud adeo difficulter deduci poterunt.

40. Quod vero hæc cauſſa febris proxima, quam ſtatuimus atque ex phænomenis demonſtravimus, uberius probetur, conſideremus paululum *cauſſas febrium nonnullas remotas*, ex quibus febres ſæpe ſequi experientia, optima rerum magiſtra, jam dudum docuit. *Oriuntur nimirum febres*, & intermittentes & continuæ, *ſæpe poſt iram*, quod forte nemo negat. *In ira bilem*, quæ liquor eſt in ſtatu ſecundum naturam jam ſanguine acrior, longe majorem adhuc acrimoniam acquirere, *morſus hominum aliorumque animalium ira perculſorum*, ſatis evincunt. Quando igitur acrior ejuſmodi bilis poſt iram vehementem, eaque majori, quam par eſt, copia in ſanguinem impellitur, facile concipi poteſt, quod cor atque arteriæ, partes egregie ſenſiles, fortius, quam alias atque eodem fere modo irritentur, ac ſi acre quid in oculos incidit, qui inde in contractiones frequentiores adigitur, quibus anima reſiſtere non poteſt; quæ etiam prius haud ceſſant, quam cauſſa illa irritans rurſus ex

Et uberius probantur, primo ex bile.

oculo expulsa vel ita correcta est, ut stimulare amplius nequeat. *Si itaque aliud ejusmodi irritans præter naturam in sanguine hærere* cogitas, simili ratione cor & arteriæ, aliæque partes sensiles in frequentiores contractiones, etiam contra animæ voluntatem sollicitantur, quæ adeo vehementiores erunt, quo vehementior illa caussa irritans est, quæque etiam non prius cessant, quam irritans illud vel correctum & ad blandum morem redactum, vel e corpore eliminatum sit; vel donec ægrum, si corrigi aut expelli non possit, interfecerit. *Posse vero bilem aut alios humores acriores partes prædictas in motus vehementiores & p. n. concitare*, uberius probamus ex eo, quod sępissime post iram *ventriculus vel ad vomitum*, *vel intestina ad fluxum alvi*, *imo haud raro ad choleram ea stimulentur*; ubi humores acres & per vomitum & per alvum vehementissime rejiciuntur: qui vero morbi omnes, ablato stimulo illo irritante p. n. ut experientia & pręstantissimi quique practici testantur, tolluntur.

Deinde ex crapula aliisque irritantibus.

41. *Febres* quoque, sive motus illi cordis & arteriarum frequentiores, cum calore p. n. *sæpe concitantur a crapula*, sive copiosiori vini aliarumve inebriantium potione. Hęc enim cum particulas acres irritantesque larga copia possideant, in promptu ratio est, cur cor & arterias ad illos motus velociores excitare, atque sic febrem producere valeant. Cum vero & *aliis quamplurimis caussis*, *ejusmodi irritantia in sanguine produci queant*, quę cor contra voluntatem animę irritare apta sunt, immo *spinæ infixæ*, *festucæ ossium aut aliæ* res p. n. in *vulneribus hærentes & nervos irritantes febres concitent*, patet inde ex aliis jam dictis rationibus quam manifestissime, Stahlianam hypothesin circa febrium caussam, valde incertam, aut prorsus falsam esse; cum cor, ut probatum est, agat contra voluntatem animę: e con-

contrario Mechanicorum sententiam ex observationibus certis, phænomenis, caussis, itemque ex effectibus clare demonstratam esse.

42. Quemadmodum vero varia in sanguine acria febrem producere possunt, *ita & sanguis tenax, & viscidus mechanica quoque ratione* eam concitare valet, sicut demonstratu haud adeo difficile est, atque ex eadem hac caussa *ratio paroxysmorum, qui in febribus intermittentibus occurrunt*, egregia quoque dari potest. Viscidum vero in his febribus sæpe, si forte non semper, peccare prudens & expertus Medicus facile negare nequit; dum *id rursus probant caussæ remotæ*, ut victus errores, cibi crudi, duri, crassi, viscidi, difficilis concoctionis, iique præsertim magna copia assumpti & non probe digesti; *deinde vomitus & rejectio materiæ valde tenacis ac viscidæ*; denique *stagnationes humorum in minimis vasis, ac præsertim cutis*; unde ob motum ibi sublatum pallor & frigus itemque os siccum & sitis oriuntur. Quando autem vasa minima a materia illa viscida, quæ sensim parietibus minorum vasorum adhæret, fere obstructa, adeoque sanguis a corde projectus libere ea transire nequit, majori copia, quam par est, in arteriis & in corde tandem accumulatur; hæ partes necessario inde solito magis distenduntur, fibræ autem earum nerveæ musculosæ & elasticæ, quo magis distenduntur, eo magis renituntur & ad contractionem instigantur, ut ex mechanicis patet, adeoque eo fortius reagunt, ac simul eo fortius etiam in sanguinem viscidum agunt, eum vehementius commovent, exagitant, compellunt, comminuunt, calefaciunt, atque tandem comminutum rursus propellunt. Hinc eo tempore frigus ægri mutatur in calorem, pulsus parvus in magnum ac frequentem, hisque aliquamdiu continuatis, humoriqus viscidis sic rursus *digestis ac resolutis*, tandem in toto corporis ambitu *tanquam resolutionis effectus*, prodit

Febres etiam a viscido oriuntur.

dit *sudor copiosus*, & *cum urina multæ particulæ crassæ*, *viscidæ*, *terrestres*, lateribus tritis sæpe similes, expelluntur, quæ demonstrant, sub actu hoc mechanico sanguinem crassiorem non solum atteri ac digeri; verum etiam ipsum re vera rursus fuisse digestum & attenuatum, atque simul quoque magnam noxiæ materiæ febrilis copiam & per sudorem & per urinam rejectam. Quo facto, dum, *libero circulo sanguinis iterum restituto*, illa cordis atque arteriarum distentio violenta cessat, *cessat etiam violenta illarum contractio*; pulsus, fortior & calor p. n. in statum naturalem redeunt atque *sic paroxysmi finis est*.

De reditus paroxysmorũ ratione.

43. Quando autem, hoc absoluto, nova ejusmodi materia vitiosa ex primis viis, quæ ex erroribus diætæ ibi genita est, ut e ventriculo, vel intestinis, hepate aut vesicula fellea, vel etiam ex pancreate, glandulis intestinorum, aliave quacunque parte, per vias consuetas chyliferas ad sanguinem influit, parva quidem copia ad stagnationem ejus producendam non sufficit, adeoque nec paroxysmum mox producere potest. Quando autem sensim sensimque in vasis sanguiferis *materia illa noxia magis augetur*, (id quod ad certam ac sufficientem copiam in ea vehendam certum tempus requirit,) fit, ut *determinato tempore tandem novus paroxysmus rursus producatur*, & ut ægri jam *ante paroxysmum lassitudinem*, *oscitationes & pandiculationes*, tanquam *initia obstaculorum liberæ circulationis* persentiscant, donec tandem ipse novo horrore & frigore, ut antea, ægrum invadat. *Sed hæc ex pathologia*, ad demonstrandum, *quod mechanica Medicina Stahlianam præstantia superet*, tetigisse hic sufficiat. *Pergamus ad therapiam sive Medicinam practicam*, ut ex hac quoque eminentiam ejus ostendamus.

Animam vim sanandi habere, negatur.

44. Quoniam vero in præcedentibus satis evicimus, *Stahliana primaria de animæ in corpus potentia*

tia fundamenta non nisi falsas aut dubias esse hypotheses, quas probare aut evidentes ac certas reddere nondum potuerunt, idcirco *forte non opus esset, ut speciatim hic ea adhuc uberius refutem*, quæ in curatione morborum caducis hisce fundamentis superstruuntur. *Verum ut tanto melius Mechanicæ Medicinæ & in curatione*, tanquam principe Medicinæ parte, *præstantiam demonstrem*, nonnulla etiam hic speciminis loco adducemus, atque inter hæc prius generalia quædam considerabimus, & postea ad speciales quosdam morbos progrediemur. Inter generaliora autem Stahlianorum fundamenta merito referendum est, primo, *quod animæ ejusque prudenti directioni vim omnes morbos & producendi & rursus sanandi, corpusque a morbis liberandi, audacter adscribant*. Verum quia hæc vis sive potentia non magis probata est, quam quod actiones naturales & p. n. excitet, sicut in præcedentibus ostendimus; nullæ autem propositiones, aut sententiæ, de quarum veritate non constat, in rationali Medicina sint assumendæ, ideoque & hæc pro vera assumi non potest.

45. Deinde cum in scriptis Medicorum ab *Hippocratis* usque temporibus vocabulum NATURÆ sæpius occurrat, ut v. g. *quod natura sit morborum medica; quod Medicus sit naturæ minister, quod natura cum morbo luctetur, quod bona aut robusta natura* magnum in curandis morbis sit auxilium; *debilis contra Medicum & ægrotum in curatione deserat*, atque sine naturæ auxilio eum nihil efficere posse; *multos morbos sponte natura, sæpe sine Medico & medicamentis sanari*, præsertim apud vulgum & pauperes: hinc cum, quid hoc *naturæ vocabulum sibi velit*, STAHLIUS & asseclæ ejus intelligere non potuerint, eam tandem, contra omnem præcedentium Medicorum sententiam, in opinionem, *quod anima rationalis hæc natura sit*, venerunt, hisque duobus vocabulis *animæ & naturæ* **Naturam esse animam, negatur.**

tu-

turæ pro synonymis, sicut supra jam §. 4. diximus; usi sunt, *atque sic*, quod *Hippocrates*, *Celsus*, aliique Medici *naturæ*, id Stahliani *animæ* tribuerunt. Verum quamvis vocabulum hoc quamplurimas habeat significationes, sicut ex controversia, quam Celeb. STURMIUS & SCHELHAMMERUS publicis scriptis quondam de hac re agitarunt, itemque ex BAYLII Institut. physicis & aliis quamplurimis videri potest, adeoque subinde aliquam obscuritatem involvat; tamen *in morborum curatione animam hoc nomine haud intelligi posse*, ex multis patere potest documentis, quorum nonnulla tantum pro sententia nostra roboranda nunc proferemus.

Naturam fabricam corporis esse, probatur.

46. Nimirum quando dicitur, *hunc hominem gaudere bona aut robusta natura*, profecto anima hic nullo modo *naturæ vocabulo* intelligi potest; sed potius *robustum corpus*, sive, quod idem est, *robusta corporis fabrica*, quæ sæpe vix credenda perfert: atque plerumque ea gaudere dicuntur rustici ac plebeji, milites, juvenes, &c. Contra *debilem naturam habere perhibentur* ii, *qui debile corpus*, *sive imbecillam corporis fabricam obtinent* & qui propterea multa perferre nequeunt: atque inter imbecillos hos plerumque referendos esse CELSUS ait, *magnam partem urbanorum omnesque pene litterarum cupidos*. (*a*) Si anima esset natura, *eruditis potius & sapientibus natura robusta esset* adscribenda; id quod vero est contra experientiam, dum *urbani homines & litteris dediti fere semper minus robusta natura gaudeant*, sæpiusque & periculosius quoque utplurimum ægrotent, quam ruricolæ ac plebeii, qui duris laboribus se sustentant, atque injurias aëris ac victus, quas imbecilli perferre non possent, sine omni incommodo sæpissime perferunt, atque etiam, si aliquando ægrotant, *sæpe sola na-*

tura

(*a*) Lib. I. Cap. 2.

tura a morbis rursus liberantur. Adeoque ex his *quam clarissime patet, in Medicina non animam, sed corporis fabricam, sive de natura robusta sive imbecilla sermo sit, & a vulgo & ab eruditis intelligi*. Ita etiam *juvenibus præ senibus robusta adscribitur natura*, atque in illis etiam facilius omnes fere morbi, & speciatim vulnera, ulcera, luxationes, fracturæ, febres, &c. curantur: *non quod anima ipsorum anima senum sit sapientior; sed quia*, experientia teste, *illorum fabrica corporis magis integra & vegeta*, adeoque seniorum fere jam destructa robustior est.

47. Sed Stahliani regerunt, *si natura corporis esset fabrica*, quæ in rebus mere corporeis consisteret, *hanc tanta prudentia neque in statu naturali agere, neque in statu p. n. tanta sapientia noxium corrigere, atque e corpore eliminare posse, quam in morborum plerorumque curatione fieret*, ergo *rationale principium*, anima scilicet, *hoc dirigere*: dum modo per hæmorrhagiam quandam, modo per sudorem, modo per alvum aut urinam, &c. illud expelleret, atque hac ratione ægrum a morbo liberaret. Verum his respondetur, *eos divinam corporis humani machinam* (forte ob neglectum anatomes & mechanices accuratioris studium ejusque inde pendentes admirandas vires) *non satis considerasse aut intellexisse*. Nam sicuti illi, *qui nunquam horologium* & cumprimis internam ejus fabricam accuratius *inspexerunt*, *vix credere possunt ejus effectus ex mera corporea fabrica provenire*, ut minuta prima, minuta secunda, horas, dies, lunæ cursum, mensem & quæ sunt alia; verum etiam pro lubitu hominis levi externa facta alicujus tuberculi pressione, *repetitionem horæ ejusque minutorum*, idque toties, quoties libuerit, *sono vel pulsu indicare possint*, & hoc a rationali principio oriri putant, sicut *de Americanis referunt, cum primum Europæorum horologia conspexerint*;

An hæc prudẽtes actiones perficere queat.

rint; *dum omnia illa*, *quasi cum judicio*, *certo temporis spatio & ordine*, ab eo peragantur : id quod vero fabricæ horologii peritis non adeo obscurum, sed conceptu facile est ; qui illud non rationali principio, sed a pura puta mechanica ejus fabrica fieri norunt.

Videtur prudentia, quæ tamen ea non est.

48. Ita quidem etiam minus *cautis videtur*, *ac si machina nostra* in actionibus naturalibus *cum prudentia ageret*: verum cum ille effectus, *qui prudens videtur*, *non a prudentia machinæ dependeat*, *utpote quæ*, ut horologium, licet artificiosissimum sit, *nec cogitat*, *nec deliberat*, adeoque nec prudens dici potest ; sed ob artificiosam suam fabricam, quam summus atque sapientissimus Artifex confecit, actiones suas, *quasi cum prudentia eas faceret*, *perficit*, quæ tamen, ut in horologio, omnes a sola ejus fabrica & motu, quibus prudentia tribui nequit, dependent. Quod vero ut clarius pateat, sciendum, quod *omnis mutatio in corpore humano fiat per motum & fabricam partium*, ubi quælibet pars ob peculiarem ac diversam suam structuram, quam anatome, immo & externa facies demonstrant, in determinatum finem a Deo conformatum, *certas mutandi vires*, *suę fabricę convenientes*, *ut ex physiologia jam constat*, *obtinet*: qua ipsa mutationes illæ non animæ directione aut imperio, *verum necessitate quadam mechanica*, sicut in horologio aut mola quadam producuntur; quæ quidem ordinatæ & prudentes videntur, licet revera, ut antea dictum est, non sint, sed *solum a mirabili earum fabrica*, variisque physicis & mechanicis conditionibus proveniant.

Quod uberius exponitur.

49. Adeoque cum ab adorando machinæ nostræ effectore *corpus nostrum tanto artificio & ad modum perpetui mobilis*, sicut supra §. 20. evictum est, sit constructum, *ut sine concursu animę circulatio sanguinis*, *digestio ventriculi*, *secretiones*, &c. in nobis omnino fieri queant, & quod deinde *cutis*, *viscera* &

XXIII

& glandulę nostrę talem a Creatore adeptę sint fabricam, ut in statu naturali omnis generis functiones, *liquidorum mutationes & secretiones*, ut jam supra §. 21. 22. probavimus, perficere queant; cur non etiam, quando vel humorum copia, vel eorum prava qualitas & nominatim *bilis vitiosa*, vel *sanguis nimis spissus*, ut §. 40. ad 42. ostendimus, corrigenda & eliminanda sint, *motorem primarium corporis nostri, cor nempe cum arteriis*, ita in motus excitare poterunt, ut non solum *his motibus nimis viscidi humores atterantur, attenuentur & propellantur*; *verum etiam supervacanei & noxii*, sicut in febribus, locis modo citatis, expositum est, vel per consueta sua excernicula, cutem nempe, renes vel alvum, vel quandoque etiam per narium aliamve hæmorrhagiam *excernantur*. Nam certissimum est quod supremus conditor, qui corpus nostrum quam sapientissime ita fabricavit, ut in statu sano, ope suæ fabricæ & sanguinis per tam multa viscera circuitus, humores suos in requisita qualitate sive temperie non modo conservet; sed, ut etiam abundantes, inutiles aut effœtas sanguinis particulas per debita emunctoria expellat, *illud quoque ita struxerit*, *ut noxios etiam & superfluos humores in statu p.n. ob summam fabricæ suę perfectionem*, quam habet, ope ejusdem motus & circuitus *mutare*, *subigere*, *digerere & expellere*, *seque ipsum hac ratione restituere valuerit*. Atque ex hoc profecto quam *maximum divinę potentię*, *sapientię & providentię argumentum* petere licet; dum ex eo, quam egregie hæc machina non modo sanam sæpe quam diutissime se conservet, verum etiam, si forte vitium aliquod cepit, seipsum quoque suis *hisce viribus*, *a Deo ipsi datis*, *per meras caussas sive vires naturales & mechanicas*, *sine animę auxilio* restituere valeat, cognoscere licet: omnes enim corporis humani partes a sapientissimo Numine *in determinatos fines &*

usus

usus, tam in statu naturali quam morboso fabricatæ, viribusque ad hos obtinendos necessariis instructæ sunt.

Mechanicis quid natura, & quo sensu vocabulo hoc utuntur. 50. Adeo ex hactenus demonstratis omnes hodie prudentiores & Philosophi & Medici Mechanici *naturam hominis* nil minus, quam animam, *sed re ipsa nihil aliud esse, quam fabricam illam artificiosissimam mechanicam sui corporis*, nobiscum statuunt: [a] in *qua mirabili modo solida liquores, & liquores rursus solida in motum reciprocum concitant*, quo ipso autem motu & peculiari partium fabrica, in eo, ut in horologio vel mola certæ ac determinatæ, ex mechanica necessitate, fiunt actiones; quo autem motu cessante, cessant etiam hæ actiones, & neuter sine altero motus persistere potest. *Huic etiam, quæ de ea a veteribus & recentioribus dicta sunt* §. 46. egregie competunt, & quæ ea etiam omnia efficere potest, quæ tam in statu naturali quam p. n. ut modo §. 49. probavimus, ei semper tributa atque adscripta sunt. Igitur Mechanici quoque cum HIPPOCRATE, CELSO, aliisque Medicis utuntur *vocabulo naturæ*, verum ita ut eo non animam, *sed fabricam illam corporis intelligant*, eique etiam illas functiones & mutationes in corpore adscribant, quæ a Stahlianis animæ adscribuntur, *ast revera a motu & fabrica ejus partium*, tam in statu naturali, quam p. n. *perficiuntur*. Adeoque & Mechanici recte dicere possunt, quod *natura sit morborum medica*, quod *natura cum mor-*

(a) Ex Philosophis, vid. Christ. WOLFFII omniumque, qui cum eo sentiunt, scripta; ex Medicis autem non nisi SYDENHAMII, Fr. HOFFMANNI & BOERHAVII scripta, WITTERBACHII dissert. qua functiones corp. hum. & ægritudines necessitate mechanica fieri asserit; SCHREIBERI *Elementa Medicinæ*, & GROSSII *Verum Medicinæ Principium in structura corporis humani mechanica reperiundum*, Halæ 1732. impressum, citabo.

morbo luctetur, quod hic homo *robustam*, alter *debilem* obtineat *naturam*, & quæ sunt alia. Quo etiam pertinet CELSI elegans monitum practicum, quando ait: (*a*). *Ante omnia scire convenit* NATURAM CORPORIS: *quia alii graciles, alii obesi sunt; alii calidi, alii frigidi; alii humidi, alii sicciores; alios adstricta, alios resoluta alvus exercet*: quæ profecto de anima minime dici aut intelligi possunt. *Quid igitur opus est*, cum hæc res adeo clara sit, *ad incertum, nondum probatum ac dubium prorsus actionum nostrarum principium, animam scilicet, recurrere*? præsertim cum hoc *nullum prorsus in curandis morbis efferat usum*; dum remedia nostra non in animam, sed in corpus agunt.

51. Igitur cum *corpus nostrum revera machina sive automatum artificiosissimum* sit, & omnia, quæ in eo fiunt, ex actionibus & fabrica ejus deduci possint, nemo autem automati aut *horologii defectus recte novit aut cognoscere, multo minus corrigere rite potest, nisi qui structuram ejus atque actiones singularum partium probe callet*, atque imprudens ille merito suo judicaretur, qui horologium nobile ac pretiosum rustico cuidam aliive rudi in his rebus homini reficiendum committeret. Ergo cum *veri Mechanici Medici*, qui semper *simul Anatomici & Physici*, ob tanto meliorem corporum naturalium cognitionem, *esse debent*, partium corporis situm, figuram, nexum, communicationem cum aliis partibus, structuram, actionem & usum optime sciunt, *sine dubio in curatione illis præstant, qui hæc ignorant*, aut ob ignorantiam, vel ob præjudicatam opinionem proterve contemnunt; de quibus vero recte dici potest, artem non habere osorem, nisi ignorantem: id quod quamplurimis, ac potissimum *ex Chirurgia*, tanquam parte Medicinæ, *depromptis exemplis*, ex quibus nunc solum luxatio- *Mechanici Medici quare aliis in praxi præstent.*

d nes,

(*a*) Lib. I. Cap. 3.

nes, fracturas, gravia vulnera, suffusiones & fistulas oculorum, hernias, calculum vesicæ nominare sufficiat, quam *manifestissime demonstrari potest*.

Ductus naturæ non semper sequendus. 52. Porro Stahliani tanquam fundamentalem regulam practicam assumunt, *naturæ ductum in morbis esse sequendum*, *& Medicum non nisi naturæ esse ministrum*. Sed quemadmodum jam dudum multis rationibus & exemplis, in dissertatione *de Medico naturæ Domino*: (ad quam lectorem brevitatis caussa nunc remitto) hoc posterius, quam tritum & verum illud etiam multis minus cautis visum est, falsum esse docuerim, & quod *Medicus potius Director ac Dominus naturæ esse debeat*, demonstraverim, ita paucis hic examinabo, *an prius illud pro certa & firma regula*, cui cum Stahlianis promiscue fidere possimus, in medicina facienda *assumendum sit*. *Ubi sequendus.* Haud quidem ignoramus, hoc dictum a Medicinæ Parente, HIPPOCRATE provenire; verum postquam cum CARTESIO jugum auctoritatis excussimus, HIPPOCRATI (adeoque & aliis) *non aliter credendum, quam ubi ejus præcepta cum ratione & experientia conveniunt*. Nam ejus præcepta atque aphorismos quam plurimos *non in universum, sed solum in certis casibus certisque limitationibus, vera esse*, experientia & quamplurimi egregii Medici jam dudum observarunt.

53. Mechanicus igitur Medicus & hoc & alia ejusmodi præcepta non sequitur, *nisi ubi ea cum ratione & experientia probe convenire didicit*. Ut e.g. quando in febre, aut post errores in victu, æger quidam *de sapore amaro, nausea & conatu vomendi conqueritur*, ratio autem & experientia sæpius docuerint, vomitum in ejusmodi casibus ad vitiosum ex primis viis ejiciendum, prodesse, *ductum naturæ recte hic sequitur*, quæ indicat, noxium ad superiora vergere, adeoque remedium pro hoc excitando idoneum merito ei exhibet. Deinde quando morbus occurrit, ubi cognoscimus, naturam vi-

vitiosos humores vel sudore, vel exanthematibus per cutem expellere velle, ob eandem modo dictam rationem ductum hunc, jam in aliis multis ejusmodi casibus utilem observatum, & regimine & medicamentis convenientibus, recte sequitur. Porro *si in dolore capitis, vertigine, oculorum & aurium inflammatione, variolis ut & calore p. n. qualicunque, sanguinem e naribus prodire observat*, quia hæc excretio in ejusmodi malis, (nisi forte nimia sit) *plerumque salutaris observata est*, eaque natura a noxio vel abundante sanguine se liberat, *eam non impedit, sed promovere satagit*; atque idem etiam in plerisque casibus *de mensium & hęmorrhoidum fluxu*, itemque de multis *alvi fluxibus* facit: ita ut illud Hippocraticum, *quo natura vergit, eo ducenda, per loca scilicet convenientia*, (a) probe observetur. Verum quia multi casus & exempla, quæ contrarium quoque evincunt, facile afferri possunt, sequitur inde *hanc regulam non pro universali*, neque adeo simpliciter, sicut a multis Stahlianis proponitur, *habendam*; sed per prudentiam, practicam multis in casibus magnopere limitandam esse. Inprimis vero genuinus Medicus ex historiis morborum & felicibus curationum successibus probe perspectis, nosse debet, ubi, aut *quibus in morbis ductum naturę sequi, & ubi eum non sequi conveniat*; alias ipsum sæpissime graves in errores deducet. Si enim in machina nostra omnia, sicut decet, tam in sanitate quam morbis succedunt, *ut bonus eques aut auriga*, cujus equi officium suum rite perficiunt, *nihil mutare, sed naturam recte agentem sibi relinquere debet*, quia alias tantum turbaretur; id quod etiam *in bono horologio* est observandum. Sin vero aberrat & quidem tantum parum, blanda ratione in rectum tramitem est reducenda: nam multis in casibus, id quod etiam

 pro-

(a) Vid. Sect. I. Aphor. 21.

probe sciendum, natura blande duci, sed vi non vult cogi. *Quando autem malum est vehementius*, ut leni modo scopum assequi non valeamus, tunc, ubi medicamenta parum sunt, *ferro & igne* sæpe cogenda, juxta HIPPOCRATEM: *Quicquid medicamenta non sanant, ferrum sanat; quod ferrum non sanat, ignis sanat; & quæ hæc non sanant, insanabilia sunt habenda*. Aphor. 6. Sect. VIII.

Ubi cum non sequi cöveniat, exemplo hæmoptysis, ostenditur.

54. Ut igitur *quam falsa & inepta hæc de natura sequenda sit Stablianorum doctrina practica*, per exempla demonstrem, sumamus rursus *hæmoptysin*, morbum notissimum, de qua non solum, ut supra jam diximus, asseverant, *illam esse excretionem sanguinis noxii, a prudenti* (si Diis placet) *natura, in salutarem finem institutam*, ad corpus a sanguine illo liberandum: immo ut hoc magis probent, etiam dicunt, *animam magnos labores per motus tonicos*, & nescio quos alios, *impendere*, ut sanguinem corpori illi molestum *ad pulmones compellat*; adeoque hinc spirandi difficultatem, palpitationes cordis, angustias præcordiorum, tussim & alia mala inducere, *donec tandem scopum suum, perrumpendo pulmones, assecuta sit*, & sanguinem pleno agmine per illum rejecerit. Nunc gaudent Stahliani & quasi tripudiant, *quod anima ipsorum tam feliciter finem suum consecuta sit*, & tam nobilem sive heroicam prorsus actionem perfecerit, laudantque quam maxime ejus prudentiam & providentiam, quam pro sanitate hujus hominis in procuranda hac sanguinis excretione adhibuerit. Verum *cum eventus hujus excretionis sæpissime*, ut supra jam diximus, *funestus sit*, phthisinque perquam frequenter atque mortem post se trahit, *hunc ductum naturæ sequi stolidum potius*, atque a sana ratione alienum, adeoque omni modo, quia non fit per locum convenientem, prout *Hippocrates* hoc requirit, *evitandum esse* cum sanioribus Medicis Mechanicis esse arbitramur.

55. Quid itaque Mechanici in hoc morbo agant, & an eorum sententia atque curandi modus melius cum sana ratione & experientia conveniat, prudentibus dijudicandum paucis nunc proponemus. Accidit nimirum aliquoties, ut mihi ejusmodi ægri, quos Stahliani antea tractaverant, curandi mihi offerrentur; quibus hi Medici egregie quidem *illam salutarem*, ut vocabant, *animæ* in excitando hoc malo *actionem laudaverant*, multaque remedia ad hunc naturæ ductum, ut fideles ejus ministri, juvandum, adhibuerant; verum his ipsis, redeunte sæpius hæmoptysi, tantopere tandem debilitati & ad incitas redacti fuerunt, ut mortui magis quam vivi hominis imaginem referrent. Quoniam vero cognitu facile est; *temere hic agi, si quis ductum hunc naturæ sequi aut juvare velit*, qui a prudenti directore anima, *quia per locum convenientem non fit*, minime oriri potest; dum illa alia potius ratione, si in ipsius potestate hoc esset, alioque in loco se a noxio liberaret, quam in adeo periculoso: sed potius ex hoc ipso actu contra Stahlianos cognosci posse existimo, *malum hoc non ab anima, sed ex caussis mere mechanicis oriri*, sanguinemque per ea loca erumpere, ubi vasa sunt debiliora. Itaque & hic minime ductum hunc naturæ sequi consultum duco; sed potius omnem primo curam eo dirigendam esse puto, ut *copia sanguinis* alia via aliaque ratione *imminuatur*, *sanguinis motus vehementior temperetur*, *impetus sanguinis a pulmonibus* avertatur, atque tandem *pulmo læsus probe rursus glutinetur* ac roboretur.

Quomodo Mechanici eum considerent.

56. *Ad copiam igitur sanguinis minuendam* per manifestas rationes mechanicas egregie confert primo *parca victus ratio*; deinde *sanguinis per venas detractio*, ter vel quater, pro diversa ægrorum natura, per annum instituta; ac denique ob eandem caussam *frequens*, sed blanda *per alvum evacuatio*: quæ vero medicamentis *calefacientibus*, quæ

Quomodo eum curent.

sanguinem exagitant, qualia sunt aloetica, myrrhata & similia resinosa, immo & ipsæ adeo a Stahlianis decantatæ *pilulæ Beccherianæ & Stablianæ*, quas tamen in plerisque fere morbis, tanquam panaceas extollunt & commendant, *fieri non debet*; sed potius temperatis refrigerantibus, ex. gr. *decoctis ex tamarindis, foliis sennæ, rheo* & *manna* aut similibus, convenienti copia sæpius adhibitis: quippe a quibus egregiam utilitatem in his ægris sæpius expertus sum, præsertim ubi jam novas in pectore congestiones ac molestias, quæ novam rupturam in pulmonibus minabantur, perceperant. Præterea *quoties aliquem calorem p. n.* sive sanguinis quasi ebullitionem *sentiebant* ægri, quæ ab acri alcalico vel bilioso sanguine, aut etiam a nimia vi elastica solidarum oriri solent *remedia temperantia & spasmos* sive rigiditatem fibrarum *minuentia*, qualia sunt lap. cancror. aut conchæ acido citri saturati, salia media, præsertim tartarus vitriolatus, arcan. duplic. nitrum & cinnabaris, in pulverem redacta, bis vel ter in die ad drachmam dimidiam, ex aquis refrigerantibus jubeo, donec illa mala remittant. *Pro pulmonibus denique læsis sanandis & roborandis*, infusa *herbarum traumaticarum*, ut veronicæ, scabiosæ, tussilaginis, pilosellæ, solidaginis, saniculæ, cum radice glycyrrhizæ & malvæ, itemque dactylis, passulis & ficubus remixtis, ad modum herbæ Theæ, bis vel ter in die, tepide, interpositis subinde blandis balsamicis, haurienda præcipio, eisque, præsertim ubi ægri a victus erroribus, quam solertissime abstinuerint, modiceque corpus quotidie exercuerint, non paucos, qui mortis vicini videbantur, Deo benedicente, hoc modo restitui. Atque hæc ipsa quoque vera sunt, atque agenda in *vomitu* & *mictu cruento*.

Ductus naturæ sequendus in inflammationibus.

57. Eandem fere & curandi & præservandi rationem in eis observo atque observandam suadeo in illis, qui *tonsillarum & faucium inflammationi*,

aut

aut *ophthalmię*, *otalgię* vel *odontalgię*, ob sanguinem abundantem saepe obnoxii sunt, quos omnes morbos *salutari naturę intentioni adscribunt Stahliani*, Adeoque quia in his, secundum hos naturae intentio est, a nimia sanguinis *per hęmorrhagiam* narium vel *per abscessum* sese liberandi copia, *juxta eorum doctrinam minister naturę ductum hunc naturę sequi deberet*. Verum quam incerte ac difficulter hic scopus his in morbis per artem, sine metu graviora mala aegris inducendi, obtineatur, illi optime sciunt, qui in Medicina & observationibus faciendis aetatem fere consumserunt; non vero illi, qui hypotheses in museo ex ingenio fingunt.

Rectius ergo longe & securius omnes ii morbi curantur, *si ductum illum naturę non sequimur*; sed ut Medici rationales Mechanici, qui experientiam simul semper considerant, agimus. Exempli loco *in faucium inflammationibus*, quia prudenter rem ponderando cognoscere licet, minime sapientis naturae institutum esse posse, per valde dolorificam *inflammationem* aut *abscessum* harum partium, qui saepe maximis doloribus & suffocationis periculo comitati sunt, corpus a nimia sanguinis copia, quia plerumque *vix dimidiam puris unciam continet*, liberare velle; quippe a qua exigua quantitate tanta mala non essent pertimescenda: id quod & de *aurium*, *dentium* aliarumque partium inflammationibus & abscessibus, intelligi debet. Sed oriuntur potius hi tumores *ex mechanicis & physicis caussis*, quando v. c. *cuidam hę partes natura sunt debiliores*, sicut saepe homines videmus, qui a prima juventute hisce malis saepius exercentur, & vel aliqua humorum abundantia vel ebullitio, vel spissitudo, vel aer frigidior, corpore praesertim calente, accedat, facile ejusmodi mala concitantur.

58. *In his igitur nullo modo ad ductum naturę, qui nullus vel malus hic est, respiciendum*, sed potius quando ejusmodi morbum imminere & *humo-* **Quid potius faciendum.**

res abundare cognoscimus, sicut boni Mathematici aquas abundantes qui noxam aliquam ædificio, muro, vallo vel integro cuidam castello, urbi aut regioni inferre minantur, per alias vias a loco læso vel lædendo derivare solent; ita quoque *Mechanici Medici hos humores faucibus, auribus, vel oculis ruinam vel saltem ingentes dolores, abscessus noxasque alias minitantes*, ut mox dicetur, per alias vias abducunt & evacuant,

Quid potius faciendum. Præterea ad humores in faucibus hærentes dissolvendos sæpe prodest vel solum *infusum herbæ theæ* vel aliud simile sæpe haustum & *gargarisma resolvens*, quale egregium & euporisticum paratur ex spiritu vini & aqua flor. sambuci vel solis, vel pauca *salis ammoniaci, vel nitri aut aluminis admixta* quantitate, vel aliud ejusmodi, tepide sæpius adhibendum, præsertim si simul *pulvis temperans ac resolvens* §. 56. aliquoties in die assumatur, atque victus & aeris conveniens regimen servetur. Sequenti die, matutino tempore, si prædicta ad malum digerendum forte haud suffecerint, egregio cum successu ad humores in faucibus vel auribus congestos avocandos ea *potiuncula purgans*, quæ eodem loco indicata est, usurpetur, post cujus usum ejusmodi mala sæpissime sublata, & per alvum educta esse novi, ut aliis remediis haud opus fuerit. In casibus vero, *ubi major calor p. n. in sanguine, faucibus, auribus vel oculis percipitur*, vel eodem adhuc die, præsertim circa vesperam, quando malum a prædictis non minui observamus, *sanguinem per cucurbitulas* sub auribus, in collo, *&* *in dorso adhibitas*, (pedibus simul in pediluvium tepidum revulsionis gratia immissis) quam saluberrimo consilio evacuare ac simul revocare & sic hominem ut plurimum his in integrum restituere possumus. *Hoc si forte sequenti die nondum factum sit, vel potiuncula laxans*, si ante cucurbitulas nondum fuerit adhibita,

ta, vel venæ sectio in pede aut brachio magno cum fructu adhibetur, iisque ipsis *hæc mala plerumque quam* feliciſſime *tolluntur*, *quamvis nullo modo ductum naturæ sequamur*.

59. *Pleuritidem*, *peripneumoniam* & spirandi difficultates nonnullas Stahliani, licet quamplurimas alias easque manifestas caussas habere possint, *sapienti tamen quoque suæ naturæ directioni eas adscribunt*; cujus intentio esset, *sanguinem vitiosum vel abundantem*, quem hic congessit, per *sputum cruentum e pulmonibus expellere*, quæ vero ob certa & sæpe haud cognita obstacula, scopum suum assequi non posset, adeoque sanguis in pulmonibus, ac pleura hæreret, atque sic inflammationes in his partibus prædictosque morbos produceret. Sed præterquam quod haud verisimile sit, *sapientem animam sanguinem noxium ad organa vitæ primaria*, *summo cum vitæ periculo compellere*, ille profecto, qui hanc ipsorum doctrinam sequi velit, efficere deberet, *ut in omnibus hisce malis hæmoptysin produceret*. Verum periculosa & a sana ratione aliena hæc esset curatio, partim ex iis, quæ de hæmoptysi modo §. 54. diximus; partim ex eo, quod *ipsi prudentiores Stahliani ab hac curandi ratione recedant*, atque experientia edocti aliam curandi viam in his malis, quam hypotheses eorum requirunt, sequantur.

Nec in pleuritide ductus naturæ sequendus.

60. *Quid igitur faciunt in pleuritide exquisita & peripneumonia* itemque in *spirandi difficultate*, *quæ a copioso & viscido sanguine*, circa præcordia hærente, *oriuntur*; Mechanici? Abundantem & viscidum sanguinem hic congestum partim per largas sanguinis missiones a pectore revocare, partim diluentibus & resolventibus medicamentis reliquum resolvere & in motum naturalem redigere student. Efficitur hoc, ut in præcedenti §. dictum est, *infusis herbarum* resolventium moderate calidis, *pulveribus* §. 56. laudatis diapho-

Quomodo procedendum.

phoreticis resolventibus atque camphoratis; immo & *essentiis ac potiunculis* ejusmodi temperantibus his subinde interjectis, cum regimine blando diaphoretico & potu sufficienti aqueo, subacidulo; atque externe, fomentis calidis digerentibus, præsertim *aqua vel lacte calido, vesicæ incluso*. Quibus ipsis, si stagnantis sanguinis qui obstructionem vel inflammationem fecit, resolutio obtinetur, quemadmodum sæpissime fit, etiam morbus tollitur. Quia vero *Stahliani hos morbos fere eadem ratione curant*, quis non perspicit, quod in his & similibus pluribus aliis malis, si recte curare velint, *necessum sit, ut hypotheses suas deserant*, illosque ductus naturæ, qui ad curationes noxias deducunt, *pro erroribus naturæ*, ad quos tunc, tanquam ad asylum confugiunt, *declarent*, atque, secundum rationalem mechanicum modum curationes suas instituant?

Mechanici nulla absona supponüt. 61. *Atque idem quoque in quamplurimis aliis morbis*, si limites dissertationis hoc admitterent, & speciatim in vomitu ac mictu cruento, lue venerea, herniis, visus & auditus vitiis, tumoribus, scrophulis, carcinomatibus, &c. facile ostendere possem. Interea tamen ex his pluribusque similibus, *præstantia Medicinæ mechanicæ elucet, quæ nusquam adeo incertis, absonis & contradictoriis*, ut vocant, *hypothesibus nititur*; sed omnia secundum mechanicas leges, sanæ rationis scilicet & experientiæ normam, instituit, ut vel *ipsi Stahliani ad eorum methodum sæpe confugere coguntur*, quando suppositam naturam vel animam ipsorum errare, ne & ipsi simul hic graviter errent, deprehendunt. Pergamus itaque, ut *nonnullas hic adhuc ex præcipuis Mechanicorum curandi regulis* exhibeamus, ex quibus prudens facile, quod rationales sint, judicare poterit.

Leges mechanicorum curandi in solidis. 62. *Si partes solidæ sunt nimis laxæ aut debiles*, eæ, vi contrariorum, (nam universalis fere regula practica est, *contraria contrariis curanda*) sunt robo-

ran-

randæ; sin nimis adstrictæ & rigidæ, relaxandæ. (a)

2. *Si cohæsio sive unitas soluta*, ut in vulneribus & fracturis, *eæ rursus sunt conjungendæ* & conjunctæ ope fasciarum & quiete servandæ; ita beneficio circuli sanguinis affluunt humores idonei ad partes læsas rursus glutinandas. Deus enim pro immensa sua sapientia, partes nostri corporis ita fabricavit, ut in ossibus succus osseus, qui in callum abire & ossa fracta rursus, glutinare potest, vi fabricæ ipsorum præparetur & separetur, qui etiam ea glutinat; in musculis autem, cute & reliquis mollibus partibus succi quoque ipsarum naturæ convenientes, ita, ut *frustraneum prorsus sit animę directionem dubiam*, quæ hoc efficiat, cum Stahlianis *hic advocare*, atque ejus hac in re sapientiam aut vim, quam non habet, collaudare; cum ex sola harum partium fabrica & generatione hoc secretionis & glutinationis negotium satis apte explicari comprehendique queat.

3. *Si partes naturales clausæ, aut p. n. cohærent*, illæ sunt dividendæ & divisæ servandæ. (4.) *Si ex situ naturali dejectæ*, sicut ossa in luxationibus, intestina in herniis, uterus in uteri prolapsu, &c. *in naturalem situm & ordinem sunt redigendæ*, atque in eo quoque, quantum satis est, continendæ. (5.) *Si quid in corpore abundat* aut supervacaneum adest, illud qua fieri potest, commodissima ratione auferendum; sin deficiat, addendum. (6.) *Si mala aliqua conformatio corporis peccet*, ea est emendanda; quæ vero omnia non melius, quam mechanica ratione, præstari posse, res ipsa loquitur.

63. Deinde *in partibus fluidis peccantibus* in universum quoque apud Mechanicos Medicos generalis valet illa regula, *contraria contrariis curantur*: ut *In fluidis.*

(a) Hanc regulam veterum Medicorum *de laxo vel stricto* & Stahliani Mechanici Medici diligenter & recte, quia valde rationalis est, inculcare solent.

ut *si sanguis abundat* atque morbos creat, aut creare minatur, hi, ut alii Mechanici, qui, ubi nimiæ aquæ loco cuidam, quem satis roborare nequeunt, noxam intendunt, eas vel minuunt, vel ad alia loca deducunt, sicut §. 58. dictum est, sanguinem quoque minuunt, & per alia loca, missionibus sanguinis, purgantibus, diureticis, diaphoreticis, sudoriferis aliisve evacuantibus educunt. *Si ventriculus & intestina saburra sordium* aut rerum noxiarum nimis repleta sunt, ea quoque, ut alias Mechanici impura receptacula & canales mundant, aqua, vomitoriis & eis, quæ per alvum educunt, expurgant. *Si defectus humorum* adesse percipitur, sicut Mechanici alii aquis aliunde adductis hunc defectum resarcire, ita & Medici deficiens idoneo potu, victu & remediis restituere satagunt. *Si prava sanguinis qualitas peccat*, eam quoque suis contrariis, ex physica & chemia cognitis, corrigunt. Ubi *spissitudo*, eis, quæ humores spissos resolvunt, aquis scilicet, decoctis, salinis alcalicis & mediis, quandoque & mercurialibus, ubi hæc prodesse usus docuit, resolvitur: *ubi tenuitas* nimia, ea lacte, gelatinis, farinosis, gummosis &c. inspissatur. *Si humores* sunt *nimis salsi*, aqua & lacte ii demulcentur; *si acidi*, alcalicis; *si alcalici*, acidis corriguntur ac simul aqueis. Quando *in nimio motu & calore sunt constituti*, illi motus nimii, una cum calore p. n. minuuntur, nitro, blandis acidis, cinnabari, potu aquæ, regimine frigidiusculo. Sed *si motus sunt nimis languidi & calor deficiens*, excitandi vino, spirituosis, aromaticis, aqua cinamomi, cort. aurantiorum vel citri aliisve similibus, varia ratione adhibitis: quo etiam sæpe referri possunt martialia, cort. chinæ, resinæ & gummata nonnulla. Sed *natura Stahliana hic prorsus nihil efficere valet*, licet hæc virtus præ ceteris ei ab ipsis tribuatur; nam experientia docet, *eam nimis languidos cordis motus non excitare, & nimis ce-*

lo-

leves haud quicquam voluntate sua retardare posse.

64. Denique quoniam nonnulla corporis vitia vix *nisi specificis* apte corrigi possunt, *sicut in febribus intermittentibus, lue venerea, affectibus uterinis, vigiliis & doloribus* nimiis conspicimus; Mechanici etiam *specifica remedia*, quæ speciatim huic vel illi malo contraria esse per experientiam cognoverunt & postea etiam ex parte per rationem deprehenderunt, haud contemnunt; quia *omnia, quæ vel ratione vel experientia vera atque proficua esse cognoverunt, in Medicina facienda assumunt*, & ex præjudicio, sicut Stahliani cum *cortice peruviano, marte, camphora, opio* aliisque nonnullis contra experientiam tot egregiorum Medicorum faciunt, non contemnunt; præsertim si debita prudentia, in subjectis idoneis, opportuno tempore atque apta quantitate, immo & præmissis, ut ajunt, præmittendis, adhibeantur: dum revera; si his cum observationibus usurpantur, ut multi ex Stahlianis, qui vel clam vel palam iis utuntur, ipsi agnoscunt, nullum damnum inferunt; sed quam maxime salutares effectus, qui ab aliis frustra exspectantur, exerunt. *Quid de specificis sentiendum.*

65. *Nusquam vero magis & manifestius Mechanices in Medicina præstantia*, quam in antiquissima & præstantissima illa Medicinæ parte, *quæ Chirurgia appellatur, se ostendit*: quippe *omnia, quæ in hac fiunt, mechanica ratione contingunt*, atque aliter fieri profecto nequeunt, animæque Stahlianæ impotentia quam maxime in Chirurgia cognoscitur. (*a*) Nam *luxationes & fracturæ ossium* non nisi mechanica ratione restitui possunt; *vulnerum* oræ mechanico modo junguntur & glutinantur, atque *profusiones sanguinis eorum* meris mechanicis artificiis, ut compressione, ligatura, torcularibus, &c. cohibentur. *Mechanica in Medicina chirurgica maxime excellit.*

Ve-

(*a*) Videri uberius hanc ob caussam potest STENZELI differt. de *natura Stahliana in chirurgia impotentia*, Vitebergæ. 1729. 4.

Venæ, *arteriæ*, *abscessus*, *fistulæ* scalpellis inciduntur, *ossa* cuneis, forcipibus aut ferris resecantur; *peregrina e vulneribus* & aliis locis, digitis, vulsellis, forcipibus, hamis, specillis aut uncis extrahuntur; *vulnerum ac labrorum leporinorum oræ* acubus adunantur; *calvaria* aliave ossa *terebris*, *si opus est*, *perforantur*; *luxationes* subinde non nisi machinis iisque sæpe artificiosissimis restitui possunt; *scarificationes*, *ustiones*, *suffusiones*, *fistulę lacrymales*, aliæque multæ operationes oculorum, nasi, aurium, dentium, sua peculiaria ferramenta & artificia mechanica desiderant, id quod & *de collo & dorso incurvato*, *pedibusque distortis* in ordinem redigendis recte dici potest. An non *acus illę triangulari cuspide donatę*, quibus aquam *hydropicis* atque *hydrocele* laborantibus educimus, & *vincula*, *quibus hernias curamus*, itemque illa ferramenta, *quibus urinam & calculos e vesica educimus*, secundum mechanicas regulas agunt? *Verbo*, *in omnibus his Medicus*, *ut prudens Mechanicus*, *agit*: non solum attendendo ad fabricam & situm partium, ne partes utiles & vitandas lædat, sed etiam ut instrumentis suis ita uti sciat, quo nullum damnum iis inferat; verum quantum fieri potest, *tuto*, *cito & jucunde* actiones suas instituat.

Præstantia Mechanices in Medicina strictim repetitur.

66. Denique *ut Mechanices in Medicina præstantiam* paucis complectamur, asseverare hic non dubitamus, 1. quod *quicquid boni & certi in doctrina de usu partium habemus*, illud omne Medicis, qui Mechanice partium fabricam, situm, nexum & actionem pervestigarunt, & secundum illius leges harum usus prudenter exposuerunt, debeamus. 2. Quod & ab iis didicerimus, *omnes quoque morbos ex caussis mechanicis in corpore oriri*, adeoque & eos mechanica quoque ratione tollendos esse. Ex quibus simul sequitur, eas curationes, quæ principiis mechanicis non nituntur, ut quas *sympatheticas* appellant aliasve similes, nihil certi præstare & *sępe*

non

XXXI

non nisi aniles sapere fabulas, sicut frequens experientia docuit. 3. *Mechanici ad laudem summi Numinis docuerunt*, quod artificiosissima nostri corporis machina ab ipso tam mirabili sapientia efformata sit, ut non modo seipsam, sine animæ adjumento, quam diutissime sanam conservare, verum & *sub naturę nomine*, quando male afficitur, *sæpe sola rursus noxia emendare aut expellere*, *seque ipsam* sic in statum sanum ut §. 49. ostendimus, *restituere valeat*. Immo 4. & Mechanicis Medicis debemus *inventionem tot prestantissimorum instrumentorum chirurgicorum*, quibus complura gravissima corporis mala curare possumus, & *sine quibus Medicina practica admodum manca*, quamplurimi autem ægri miserrimi & insanabiles essent. Testes hujus rei sunt *scriptores & veteres & recentiores*, *qui res chirurgicas descripserunt* atque idonea ferramenta delinearunt, qui *revera Medici Mechanici fuerunt*; quos autem, ne nimis longus sim, hic recensere nolo, sed ad Chirurgiam meam lectores ablegabo; in qua quicquid fere hucusque boni in hac Medicinæ parte præstitum est, quasi in compendio videri poterit.

67. Atque sic *Medicinę Mechanicæ præstantiam*, *præ Stahliana* ceterisque forte simul reliquis sectis, quæ a Mechanica recedunt, satis nos evicisse arbitramur. Potuissent quidem, fateor, omnia hæc longe adhuc uberius exponi; verum quia jam ob rerum hic dicendarum copiam prolixior fui, ut brevior sine obscuritate esse vix potuerim, hæc nunc pro argumento hoc demonstrando sufficiant, dum plura ex ipso hoc libello petere possunt; quem post diuturnam experientiam, ut ægrotis & Medicinam discentibus hoc ipso prosim, conscripsi, & ut malevolos, qui, me non nisi Chirurgum esse atque internorum morborum curationes ignorare, apud Magnates sæpe calumniati sunt, hoc ipso aliqua ratione confundam, & quænam mea sit fueritque curandi methodus demonstrem. *Conclusio.*

CON-

CONSPECTUS
CAPITUM
quæ hoc in Libro continentur.

LAU-

LAURENTII HEISTERI COMPENDIUM MEDICINÆ PRACTICÆ

Sive de optima morbos internos & cognoscendi, & curandi ratione.

INTRODUCTIO.

SI quis artis salutaris Candidatos firma solidaque Medicinæ practicæ, quæ victu & medicamentis medetur, *fundamenta*, [nam de Medicina, quæ manu sanat, alibi diximus], ratione facillima, optimaque, docere satagit, ei utilissimum, immo quam maxime necessarium esse existimo, ut postquam *theoreticam*, quam vocant, *Medicinam*, non ex fictis aut suppositis, sed ex *anatomicis*, & *physicis*, atque mechanicis principiis, tanquam genuinis & veris illius *fundamentis*, probe addidicerint, memoriaque comprehenderint, morborum curandi rationes, non ordine alphabetico, neque secundum corporis partes, ut haud pauci Doctores artisque salutaris Professores fecerunt, tradat, quippe quod multis repetitionibus molestis, aliisque incommodis obnoxium est; sed ita potius rem suam instituat, ut *morbos affines*, *tanquam species*, *ad unum genus sive classem pertinentes*, *simul & sub una quoque classe* [sicut fere in re herbaria fieri solet] *comprehendat*, atque sic uniuscujusque classis

morborum ideam, naturam, caussas, signa generalia, effectus, mutationes, eventus, rationem medendi, & quid in unaquaque classe potissimum observandum, faciendum, fugiendumque sit, ipsis generatim bene exponat; ita enim specialiorum morborum, ad quamvis classem pertinentium, natura & curatio, [quæ maxima ex parte ipsis communis est], longe melius quam in antea dictis tractandi modis Æsculapii filiis patefient, eorumque memoriæ imprimentur, ut deinde quid in quovis occurrente ægro ac morbo optime sit agendum, facilius intelligere, rectiusque dijudicare atque efficere valeant. Hoc itaque est, quod in hoc libello, jam a longo tempore in gratiam potissimum Auditorum meorum quam facillima ratione, attamen haud perfunctorie, neque sine magno ac diuturno labore, quia ejusmodi satis idoneum aut perfectum [a] compendium, supra dictis fundamentis superstructum, haud prostat, præstare annisus sum, atque hactenus in multis fructum ejus percepi uberrimum, speroque ut & in posterum diligentiores eum abunde sint percepturi.

C A-

(a) *Boerhavii* quidem Aphorismi egregium ex hisce principiis conscriptum est compendium; sed quia primo multos morbos & quidem admodum frequentes, & graves omittit, eorumque curandi rationem prorsus prætermittit, ac deinde scribendi genere perquàm difficili utitur, quod multi intelligere vix possunt, pleniori ac faciliori compendio tironibus opus esse judicavi.

CAPUT PRIMUM.

De Plethoræ Morbis.

I.

CUM vero *quamplurimi morbi multas ob rationes a plethora* mihi oriri videantur, quia ſcilicet plerique homines quotidie fere plura alimenta aſſumunt, quam pro nutritione corporis & vitæ ſuæ conſervatione indigent, atque ſimul otio nimis, quam par eſt, indulgent, motumque corporis ac labores, ſanitati adeo utiles ac neceſſarios, intermittunt, imo omni ſtudio fugiunt; mirum non eſt, copiam ſanguinis in ejuſmodi hominibus plus juſto augeri ſive coacervari, atque ſic id, quod Græci *plethoram* vocarunt, generari, idcirco vaſa ſanguifera, ab ea nimis repleri, diſtendi & quaſi infarciri, eamque ſic minora vaſcula vel obſtruere vel comprimere, vel, dum a vegeto corde, cauſiſve violentis fortius urgetur, ea perrumpere, unde ſanguinis profuſiones, vel ſaltem circulum ſanguinis expeditum ac liberum impedire, cordique, propter pondus hujus auctum, valde reſiſtere, ita ut neceſſario multis, eiſque graviſſimis malis, ut obſtructionibus, tumoribus, doloribus, ſpaſmis, profuſionibus ſanguinis, quas *hæmorrhagias* vulgo appellant, inflammationibus, febribus, convulſionibus, epilepſiæ, vertigini, apoplexiæ, aliiſque morbis quamplurimis hoc ipſo anſa præbeatur: hinc a plethora praxeos noſtræ medicæ initium facere conſultum duximus. *Plethora quid & unde.*

II.

Eſt vero plethora vel *ſimplex*, quando ſanguis bo- *Plethora diviſio.*

bonus, nondum depravatus, aut vitiosus, copia solum excedit, sive majori quantitate adest in corpore, quam ejus conservatio & sanitas requirunt, aut vasa commode ferre, vel cor apte propellere valent; vel *complicata*, quando is spissitudine sive crassitudine notabili, acrimonia vel salina vel biliosa, atque inde producto calore p. n., orgasmo, aut alia vitiosa humorum qualitate simul peccat. Præterea plethora vulgo dividitur in eam, quæ est vel *ad vasa*, vel *ad vires*: illa dicitur, quando venæ a sanguine ita impletæ vel repletæ sunt, ut valde turgeant; hæc vero, quando cum abundantia sanguinis ex caussis [N. I.] nata, sine notabili vasorum expansione, insignis torpor, lassitudo, aut debilitas corporis simul adsunt.

III.

Plethoram dari, probatur. Dari autem *plethoram*, inter alia, contra *Helmontium* ejusque asseclas, patere existimo 1. ex modo dictis [N. I.] de nimia satietate sive excessu in victu; 2. ex motus voluntarii & laboriosi apud plurimos defectu; 3. ex spontaneis sanguinis profusionibus, sæpissime ægros & sanos a variis malis levantibus, aut omnino liberantibus; 4. ex manifesta utilitate evacuationum sanguinis artificialium in præservatione & curatione morborum quamplurimorum, quam experientia frequens, a longissimo tempore docuit; 5. ex morbis & symptomatibus evacuationes sanguinis naturales suppressas, vel naturaliter etiam cessantes, sæpissime consequentibus; 6. ex frequentissima & manifesta noxa, quæ evacuationes sanguinis consuetas naturales suppressas, vel artificiales neglectas, brevi, ut plurimum, excipere solet.

IV.

Diagnosis. Cognoscimus vero *plethoram* adesse in homine, licet forte ejus vasa haud turgeant, 1. ex *lauto victu* prægresso, inprimis si accedat simul vita otiosa; 2. ex *appetitu bono* & facili ciborum concoctione, dum

ctum bene se habent; 3. ex *corporis & speciatim faciei constitutione florida & rubicunda* in sanguineis; in cholericis vero & melancholicis, ex venis notabiliter turgescentibus; 4. ex somno in nonnullis, præsertim sanguineis & laxo corporis habitu præditis, multo, profundo; in cholericis vero & melancholicis, inquieto, turbulento, cum anxiis sæpe insomniis; 5. ex *inusitato corporis, artuumque torpore & gravitate*; 6. *subita defatigatione* a labore, ambulatione, vel motu qualicunque *inconsueto aut paulo fortiori*; *cum respiratione difficili, aut palpitatione cordis*; 7. ex *vertigine*, præsertim si caput subito deorsum & iterum sursum movetur; 8. *gravitate* aut *dolore capitis* frequentiori aut diuturniori, sine alia caussa manifesta; 9. ex *pressionis & anxietatis sensu* frequenti circa præcordia; 10. ex *hæmorrhagiis spontaneis* sæpe accidentibus; 11. *levamine ex spontaneis* aut artificialibus sanguinis evacuationibus; 12. *ex evacuationibus sanguinis naturalibus suppressis*, vel artificialibus consuetis neglectis.

V.

Subjecti igitur sunt plethoræ quam maxime, 1. homines *victu largo* sive *pleno utentes & simul otiosi*, aut vitæ sedentariæ dediti; adeoque & cumprimis litterati, si parco non fruantur victu, cujuscunque etiam sint ætatis, senes æque ac juvenes; 2. qui *evacuationibus sanguinis spontaneis* quibuscunque antea adsueti fuerunt, quæ vero jam suppressæ sunt; 3. qui evacuationibus sanguinis artificialibus aliquandiu usi sunt, eas vero postea, victu haud diminuto, ob quascunque rationes intermittunt aut negligunt; 4. qui *vitam antea mobilem aut laboriosam* in sedentariam atque otiosam mutarunt, & tamen victu parciori, quam antea, non utuntur. *Quinam plethoræ subjecti.*

VI.

Hinc *caussa plethoræ primaria est victus plenus cum* *Caussa ejus.*

cum otio, aut vita ſedentaria conjunctus; & deinde *ſuppreſſio evacuationum ſanguinis conſuetarum*, ſive naturalium ſive artificialium; itemque *tranſpiratio impedita*, vel prorſus cohibita: inde fit, ut plethora multorum morborum fœcunda evadat mater, licet per ſe morbus primo & proprie non ſit.

VII.

Prognoſis. Quod *ad prognoſin* attinet, ſciendum, plethoricos facilius, adeoque *ſæpius morbis eſſe expoſitos*, *quam alios*; præcipue vero periculoſis *profuſionibus ſanguinis*, *febribus acutis*, atque *inflammationibus* internis & externis, itemque *obſtructionibus*, *deſtillationibus*, ſive catarrhis, *ſpaſmis* ac *doloribus* omnis generis, & quam maxime etiam *mortibus ſubitaneis*, ut apoplexiæ, catarrho ſuffocativo, polyposis concretionibus in corde vaſisque ſanguiferis. Speciatim vero *plethora*, *quæ a ſuppreſſis hæmorrhagiis conſuetis* provenit, facilius ac citius plerumque morbos excitat, quam reliqua; Ita & *complicata*, ubi ſimul ſanguis valde viſcidus aut pituitoſus, plures & graviores morbos producit, quam ſimplex; hæc enim quam maxime lædit liberam circulationem, reſpirationem, ſecretiones atque excretiones: & hinc obſtructiones vaſorum, tumores, inflammationes & corruptiones humorum oriuntur quam plurimæ ac variæ.

Si *cum acrimonia*, præſertim alcalica, aut bilioſa, atque inde nato ſanguinis calore p. n. ſive *orgaſmo* combinata eſt, graviora quoque, quam ſimplex, mala inducit, adeoque, quantum fieri poteſt, evitanda.

VIII.

Præſervatio & Cura ſimpliciſſima. In præſervanda vero & curanda plethora duo præcipue requiruntur: primo victus, ſive *diæta moderata* aut parca, & deinde *motus corporis frequens*; qui enim hæc rite obſervabit, a morbis plethoræ liber erit, & præcipua ſine ſumtibus aut pretio, quæ Deus gratis unicuique largitur, adver-

versus quam plurimos hos morbos novit & possidet remedia (*a*). Quia vero plerique delicatiores ac ditiores, gulæ magis indulgentes, quam sanæ rationis ductum sequentes, vilia hæc, licet efficacissima atque certissima remedia, renuunt, & ignaviæ, gulæ ac voluptatis caussa, adhibere aut observare nolunt; hinc fit, ut hi non solum quam plurimis morbis acutis & tardis corripiantur, verum etiam, ut multi eorum morbi chronici, v. gr. articulorum morbi, podagra, hæmorrhoides, hypochondriaca mala, obesitas nimia, cachexia, hydrops, respiratio difficilis, asthma, catarrhi varii, febres chronicæ ac lentæ, hectica, calculi, &c. funditus curari in eis non possint. Oportet enim, ut divus HIPPOCRATES monet (*b*), *non solum Medicum, sed & ægrum, imo & adstantes suum facere officium*, si optatum finem hic obtinere concupiscit.

IX.

Quoniam autem quamplurimi, præsertim Magnatum, divitum ac gulæ deditorum, ut modo (N. VIII.) dictum est, hoc non faciunt aut observant, sed victus rationem, sive uno verbo, *diætam* ac motum negligunt, & tamen a Medicis desiderant, ut eos ab ejusmodi morbis, non solum curent, sed & præservent; quapropter, quia hic diætæ neglectus plerosque morbos post se trahit, adeoque Medicis maxima confert emolumenta, (dum jam diu a priscis *intemperantia nutrix Medicorum appellata* est), Medicus, ut quantum in se est, ac fieri potest, sanitatis eorum curam gerat, alias easdemque magis artificiosas ac cariores & præservandi & curandi rationes, aliaque reme- *artificiosa magis.*

A 4 dia,

(*a*) Confer. uberius Regulæ pro sanitate conservanda in Compendio nostro Institut. Medicar. datæ p. 14. (*b*) Aphorism. I. Sect. I.

dia, plethoræ adversa, tam ex pharmacia quam chirurgia, substituere cogitur: & primo quidem præservandi caussa *purgationes alvi*, sæpius, singulis circiter mensibus, aut in quibusdam adhuc frequentius, pro rerum circumstantiarum & malorum varietate, repetitas; deinde *sanguinis missiones*, vel per *venæ sectionem*, bis in anno, ut circa æquinoctia, aut quandoque frequentius, ut ter vel quater in anno, singulis scilicet tribus vel quatuor mensibus institutam; vel etiam *scarificationes*, singulis nimirum, aut duobus vel tribus mensibus repetitas, quibus etiam tertio *sudores*, vel saltem largior *transpiratio*, sæpius, matutino tempore, in lecto commode & magno cum fructu, jungi possunt. Atque eadem etiam *in curatione morborum a plethora*, sive sanguinis abundantia oriundorum, sunt facienda, *ubi tamen sanguinis* justa & opportuna detractio remedium princeps est.

X.

Si cum viscido complicata. Ubi vero plethora complicata, & *spissitudo*, sive ut vulgo dicunt, *cachexia plethora juncta est*, tunc præter dicta, etiam remedia hanc *digerentia atque attenuantia* sunt usurpanda: sicuti sunt omnis generis infusa herbarum, radicum, lignorum, corticum, aliorumque remediorum attenuantium, resolventium, amaricantium, vel grato odore gaudentium, imprimis & nominatim herbæ theæ, veronicæ, betonicæ, salviæ, card. bened. trifol. fibrini, saponariæ, rad. scorzoneræ, cichorei, sarsaparillæ, chinæ, lign. sassafras, juniperi, santali, &c. cum aqua fervente, infusione vel leni coctione, parata; præterea omnis generis Tincturæ, Essentiæ, & Elixiria, eandem virtutem obtinentia, cumprimis amara atque, blanda aromatica, ut Ess. absinth. simplex & compos. fumariæ, trifol. fibrin. card. bened. scordii, cortic. aurant. rad. gentian. amara Hallensis, pimpinelnæ, aliaque similia. Elixiria quoque varia stomachica hinc inde in officinis usi-

usitata & extracta amara; Tincturæ porro salinæ acres, ut Tinct. tartari, antimonii, tartarizata, liq. terræ foliatæ tartari, ac sæpe ipsæ *aquæ medicatæ* sive *minerales*, egregia sane & valentissima sæpius his in morbis remedia; quæ vero, nisi evacuatio sanguinis sufficiens eorum usum præcedat, debitaque ratione & prudentia usurpentur, parum vel nihil proficiunt, imo perverso usu potius nocent. Cæterum in curatione hujus plethoræ *victus sit partus* ac moderatus, viténturque glutinosa, viscida, pinguia, dura, legumina, farinosa & similia.

XI.

Si *æstus sive orgasmus sanguinis concurrit cum plethora*, qui ab acribus, alcalicis salibus, vel & a sulphureis sanguinis particulis copiosioribus oriri videtur, tunc *medicamenta temperantia* appellata, ut lap. cancr. & conch. citrat. hisque similia quam plurima, potus aquosus, nitrosa, salia media & lenia acidula conveniunt; ut sal absinthii, card. benedicti, centaur. minor. &c. nitrum depur. nitrum regenerat. nitrum antimoniatum, arcan. duplicat. tartarus vitriolatus antimonium diaph. pulvis temperans noster, aliusve similis; Tincturæ *acidæ*, ut Tintura rosar. flor. bellid. papaveris, *spiritus acidi*, dulces redditi, & similia. *Victus* sit refrigerans & leniter acidulus; hinc pleraque vegetabilia blanda, acrimonia fervida destituta, his optime conveniunt, imo & *usus moderatus fructuum horæorum* bene matutorum his non nocet: *carnes* vero & quæ inde parantur, *aromata*, cibique & potus omnes *calefacientes* atque inebriantes serio vitentur. *Si cum calore.*

XII.

Si narium hæmorrhagia, menses aut hæmorrhoides suppressæ sunt, harum fluxus propriis remediis, (de quibus infra suo loco), est restituendus, quo facto, symptomata inde producta brevi plerumque cessant, & tunc artificiales sanguinis evacuationes, si fluxus rite rursus procedat, *Si hæmorrhagia suppressa.*

sæ-

ſæpiſſime intermitti poſſunt; *ſin vero hæ evacuationes ſanguinis reſtitui nequeant*, dum quandoque omnium remediorum vim eludunt, *ſanguinis miſſiones artificiales* [N. IX.] *ſubſtituendæ* ſunt; id quod etiam fieri debet in hæmoptyſi, vomitu cruento, & mictu cruento, utpote quæ ſanguinis vitioſæ excretiones, quando quieſcunt, minime irritandæ aut reſuſcitandæ; ſed potius per artificiales avertendæ: quo ipſo autem Medicus ductum naturæ tunc non ſequi, ut multi hodie volunt, & Miniſtrum ejus agere, ſed potius *ejus debet eſſe director & dominus*; ut uberius evici in Diſſertatione de Medico naturæ domino.

Monita practica.

1.

Qui frugali utitur diæta & motu corporis frequentiori, vel laboribus aut exercitationibus ſe frequenter exercet, dum ſanus eſt, efficaciſſima poſſidet remedia contra plethoram & omnes inde pendentes morbos; atque evacuationibus artificialibus vix aut raro ſaltem indiget.

2.

Ubi venæ ſectio requiritur *plethoræ ſolum minuendæ gratia*, perinde mihi eſſe videtur ſive in brachio, ſive in pede ea celebretur. Interim tamen multi malunt, ut *apud juniores in brachio*, poſt annum vero quinquageſimum *in pede* ſemper inſtituatur; id quod tamen non eſt perpetuum, quia res id ſæpe aliter requirit.

3.

Si hominem *morbi plethoræ affligunt in partibus ſupra diaphragma*, ut in pectore, verbi cauſſa, hæmoptyſis aut reſpiratio difficilis; vel in capite, dolor capitis, vertigo, apoplexia; in oculis, inflammatio, &c. phlebotomia in pede revulſionis gratia uti-

utilius plerumque perficitur; *sin vero infra diaphragma*, eandem ob revulsionis caussam, in brachio, nulla ætatis habita ratione, sanguis educatur. *Excipiendæ tamen mensium & hæmorrhoidum obstructiones*, ad quas referandas aut revocandas, venæ in pedibus sunt secandæ, quando vero nimis fluunt, revulsionis gratia, in brachio. Interea tamen optimo etiam cum successu in variis capitis, oculorum, faucium & pectoris morbis, & præcipue inflammationibus earum partium, sanguis quoque e venis brachii educitur.

4.

Sanguinis missio nimis parca in homine valde plethorico nihil proficit, atque non raro febres aut arthriticos affectus post se trahit: hinc sufficienti copia pro abundantiæ, morbi aut ægri diversitate, semper educatur.

5.

Phlebotomias in variis paroxysmis, ut febrium intermittentium & arthriticis institutas, aut in fluxu menstruorum, aut hæmorrhoidum, aut narium modico, sæpius nocere, atque naturam turbare observatum est; adeoque expectandum tunc est utplurimum cum sanguinis detractione, si ea opus est, donec paroxysmi præterierint, atque interea medicamentis temperantibus blande resolventibus ac diaphoreticis agendum. Attamen inde non sequitur, ut nonnulli male docent, *ac si in nullo paroxysmo vena secanda sit*; cum potius contra *in hæmorrhagiis nimiis* quibuscunque, revulsionis caussa, summo cum fructu, imo fere necessario sæpe instituatur, *itemque in asthmaticis, suffocativis & apoplecticis paroxysmis*, a plethora oriundis, sine periculo omitti aut differri solum sæpe non possit.

6.

Sanguinis missiones, quæ præservationis gratia instituuntur, magis prodesse observantur, *si circa æquinoctia*, *vere* nimirum & autumno, quam si circa

ca solstitia vel alio tempore fiant. Attamen valde plethoricis, vel ubi consuetudo jam invaluit, præsertim in vegetis ac robustis, *sæpius quam bis*, adeoque etiam magno cum fructu circa solstitia sanguis abundans educitur: cumprimis vero iis, qui hæmoptysi, palpitatione cordis vehementi, animi deliquiis, metui apoplexiæ, mictui sanguinis, fluxui mensium vel hæmorrhoidum nimio, aliisve similibus plethoræ morbis obnoxii sunt.

7.

Qui *scarificationes lubentius admittunt quam phlebotomiam*, vel *qui phlebotomiam vehementer*, ob quamcumque etiam caussam, *aversantur*, quales multos novi, vel *quibus vena non facile incidi possunt*, ii eundem effectum & utilitatem, quicquid nonnulli obloquuntur, inde expectare possunt, quam a venæ sectione, ut sæpe observavi, si modo larga satis sanguinis copia iis educatur, eæque certis temporibus, sicuti venæ sectiones, pro indole morbi & ægri repetuntur.

8.

Qui vero evacuationibus ejusmodi per aliquod tempus *sunt assueti*, nisi vitæ genus quietum in mobile sive laboriosum transmutent, aut victu parciori utantur, utplurimum ad seram usque ætatem, licet etiam *octogesimum annum superaverint*, *eas continuare debent*, neque temere prætermittunto. Falsum enim est, *sanguinis missionem senibus omnibus*, *ut multi putarunt & adhuc putant*, *esse noxiam*; aut, ut nonnulli dixerunt & adhuc dicunt, *senibus sanguinem potius emendum & in venas infundendum*, quam educendum aut subtrahendum esse.

9.

Plethorici imbecilles sive valetudinarii *ab abusu omnium calorem nimium sive orgasmum sanguini inducentium*, tam in victu quam medicamentis, abstinere & sedulo sibi cavere debent.

Item.

10.

Itemque *a motu nimis violento ac subitaneo*, quia palpitationes cordis, animi deliquia, apoplexiam, sanguinis profluvia, ac speciatim hæmoptysin, aliaque multa gravissima mala hoc ipso sibi concitare possunt, frequentes vero & *moderatæ ambulationes*, vectiones, equitationes aliæve ejusmodi modicæ exercitationes his egregie conveniunt; hancque ob causam *aquæ minerales tantos sæpe multis in morbis gravibus exerunt effectus*: quia homines, in earum usu, frequenti & fere continua utuntur exercitatione ac simul moderato victu, quæ profecto ad sanitatem quam maxime conferunt.

CAPUT II.

De Febribus in universum, & speciatim de intermittentibus.

I.

QUoniam Febres morbi sunt frequentissimi & communissimi, ita ut effato celeberrimi *Sydenhamii* tertia pars ægrorum febribus laboret, & secundum Veteres nonnullos, *vix sit sine febre mori*; hinc præ reliquis hic earum considerationem, trademus præsertim quia multi admodum male aut obscure de ipsis scripserunt. *Febris morbus frequens.*

II.

Febris verò generatim nobis dicitur *calor præter naturam, sive intemperies calida, cum virium læsione, a motu cordis & arteriarum frequentiore*, prægresso plerumque horrore sive frigore qualicunque, subsequente motu sanguinis vehementiori, & ut plurimum siti ac dolore capitis, modo leviori, modo vehementiori, cum urina plerumque tinctiori, cibi appetitus, variarumque aliarum actionum corporis *Definitio ejus.*

poris humani & præcipuæ virium insigni, nunc tamen, majori nunc minori læsione: ita *ut calor præter naturam & pulsus celer*, sive motus cordis frequentior, cum virium læsione, sponte, hoc est, sine caussa externa, ægrum affligentes, ac per aliquot horas aut diutius perdurantes, *sint signum Febrium certum sive pathognomicum*, atque essentiam febris quasi constituant; quo vero motu frequentiori humores noxii in corpore ægro sæpe subiguntur & expelluntur.

III.

Divisio generalissima. Pro continuatione verò caloris p. n. & pulsus celeris diversa, febres dividuntur in *continuas & intermittentes*; in his enim post aliquot horas intermittunt vel plane cessant; in illis vero diutius, per unum scilicet, duos, tres, septem pluresque dies continuant, atque hinc a Germanis *fervidæ febres* appellantur. *Continuæ vero* rursus, in *acutas & lentas*, item in continuas continentes, sive synochum & remittentes, ut & in *exanthematicas & non exanthematicas;* sed pro minori virium læsione sive prostratione, aliorumque malorum minore vel majore vehementia, in *benignas* & *malignas* dispescuntur. Plures earum divisiones vid. Cap. seq.

IV.

Febris intermittens & paroxysmus, quid. Quando febrilis quidam impetus plane aliquamdiu cessat, *ægerque per aliquod tempus a febre, id est calore & pulsu p. n.* liber est, & postea eum novo impetu, novo scilicet horrore sive frigore, & subsequente æstu aggreditur, talis febris *intermittens* dicitur. Vocatur autem nova talis aggressio, vocabulo Græco usitatissimo, *paroxysmus*, elegantioribus Latinis *febris circuitus*, *accessio* [a].

In-

(a) Vid. *Celsus* Lib. II, c. 17. Lib. III, c. 3. &c.

V.

Incipiunt hæ febres intermittentes singulique eorum paroxysmi ordinaria ratione cum *horrore* & *frigore*, leniori aut vehementiori, quem calor præternaturalis lenior quoque aut vehementior, modo citiùs modo tardiùs, presso subsequitur pede, tandem in sudorem desinens, qui paroxysmo finem facit. Sed præter hæc sæpe varia adhuc alia secum trahunt symptomata, præcipuè oris siccitatem, sitim, dolores capitis sive cephalalgiam, appetitum sive ciborum desiderium læsum, dolores ventriculi, nauseam, vomitus, urinæ mutationem, quandoque delirium in paroxysmo, modo somnum, modo vigilias. *Symptomata.*

V I.

Paroxysmi intermittentium *utplurimum statum diem reditus sive circuitus servant*; attamen in hora plerumque variant: nunc enim horam unam alteramve anticipant, nunc postponunt. Quæ singulo die redeunt, *quotidianæ*; quæ alternis, *tertianæ*; quæ verò quarto die recurrunt, ægrisque biduum integrum est, *quartanæ appellantur*, diesque a febre liberi *intercalares*, aut Græco vocabulo, *tempus apyrexiæ*, sive intermissionis, vocantur. Sæpe etiam ex errore vel diætæ, vel curæ, vel caussæ materialis, benignioris aut pejoris, febres hæ duplicantur, imo multiplicantur, ut inde *quotidianæ*, *tertianæ*, & *quartanæ duplices*, quandoque fiant. Itaque ex iisdem caussis diversa in diversis subjectis producuntur symptomata, ut diversum frigus & æstus, sitis major aut minor, fastidium ciborum majus vel minus, anxietates præcordiorum, tussis, vomitus, tormina, alvi fluxus, vel obstructio ejus, somnolentia, vigiliæ, delirium, &c. *Divisio intermittentium.*

V I I.

Caussa proxima harum, sicuti ceterarum febrium, *est celerior motus cordis*, [qui ex pulsu arteriarum celeri cognoscitur], productus ab irritatione ejusdem, *Caussa.*

dem, sive ea fiat a plethora sive sanguinis abundantia, sive ab humoribus crudis, tenacibus, viscidis, biliosis, pituitosis, plus, minus acribus, tanquam *caussa antecedente*, in vasis corporis capillaribus & præsertim cutaneis, quasi coagulatis, atque in paroxysmo fere stagnantibus, [*unde frigus oritur*] *e ventriculo & intestinis, ubi potissimum nidulantur*, cum chylo, per vias chyliferas in sanguinem delatis; quorum verò *caussæ remotæ* varii in diæta aut ex rebus non naturalibus errores esse solent, & in primis aer humidus & frigidus, transpiratio suppressa, victus inordinatus, nimius, crudus, crassus, ira, horror, nausea, &c. quibus vitiosi ac noxii humores generantur, qui stagnando in capillaribus *frigus*, sive initium *paroxysmi* producunt; postquam verò hoc ipso vasa, fibræ, at præsertim cutis, itemque cor irritantur, quemadmodum oculus a corpore peregrino illapso, vel ventriculus a re molesta aut irritante in vomitu; intestina in diarrhœa vel dysenteria, fortius & frequentius moventur, constringuntur, eoque sanguis & humores commoventur, exagitantur, propelluntur; quo fit, ut frigus sensim sequatur calor sive *æstus*, stagnantium humorum exagitatio ac resolutio, propulsio, attenuatio, coctio, noxii tam per sudorem quam per urinam expulsio, & paroxysmi tandem finis. In *quotidiana tamen*, humores pituitosos; in *tertiana*, biliosos; at in *quartana*, magis pituitam tenacissimam, acido junctam, peccare, varia symptomata & caussæ remotæ indicare videntur.

VIII.

Stehlianorũ sententia. *Multi hodie animam rationalem, quam naturam vulgo appellant, pro febrium caussa proxima & efficiente habent*. Cum verò anima nihil hac de re sciat, & paroxysmum pro voluntate neque accelerare, neque tardare, neque minuere, multo minus inhibere aut tollere possit, neque in curatione animam

mam curemus, sed caussam febrium materialem, humores scilicet noxios, hinc cum illa doctrina, primo probari non possit, maximisque propterea ac multis dubiis sit obnoxia, & deinde multa phænomena ex ea non explicari, ac denique nullam in Medicina habeat utilitatem; meritò *eam, tanquam incertam, haud probatam*, & innumeris difficultatibus subjectam, rejicimus, præsertim quia ex nostra hac sententia omnia clarius ac melius explicari atque intelligi posse existimo.

I X.

Diagnosis & Prognosis. *Diagnosis* harum febrium ex antecedentibus jam habetur. Ad *prognosin* verò quod attinet, rarò multùm periculi eas comitatur: quia paucissimi iis moriuntur; verùm plerumque salutarem acquirunt eventum, nisi perversa diæta aut inepta curatione in deterius mutentur. *Quotidianæ tamen & tertianæ facilius curantur quartanis*, quæ intermittentium pessimæ sunt, & plerumque etiam, præsertim secundum vulgarem curandi modum, magis pertinaces ac diuturnæ. Ita & *vernales* faciliùs plerumque sanantur *autumnalibus*, atque sæpissime post aliquot paroxysmos, servata præsertim abstinentia, sine medicamentis sive sponte cessant: & nisi præpostere tractentur, aut præmature per incongrua medicamenta sistantur, meliorem sæpe sanitatem pollicentur; quia iis a multis noxiis rebus corpus per alvum, urinam & sudorem liberatur, unde *salubritas febrium* a quibusdam ultra modum laudatur. Nonnullæ vero *febres intermittentes senum, quas vehemens somnolentia* in primis paroxysmis comitatur, tertio vel quarto paroxysmo, inopinatò sæpe lethales fiunt, nisi peculiari eaque efficacissima, de qua infra dicemus, methodo tractentur. Confer doctissim: *Tortus* & *Vverlhoffius* de febribus, item *Lancisius* de mortibus subitaneis. Ita etiam intermittentes pertinaciores, si *ineptis* aut *etiam solum lenioribus, aut saltem minùs effi-*

cacibus remediis tractantur, facile cachexiam & hydropem post se trahunt, sicut antiquissimi Medici jam notarunt.

X.

Curatio.

Curatio intermittentium. In *curatione* febrium intermittentium præ omnibus *primæ viæ respiciendæ*, dum plerumque victus errores sequuntur, & saburra viscida, pituitosa, biliosa, incidenda, attenuanda, emendanda & evacuanda. Deinde dispositio similis in sanguine corrigenda, destruenda, expellenda, ventriculus quia læsus, roborandus, bona digestio restituenda, & symptomata urgentia mitiganda.

X I.

1. Extra paroxysmum amara & salina. *Extra paroxysmum* humores peccantes viscidi optime emendantur & attenuantur *amaris & salinis*, tam alcalicis, quam mediis: ut sunt Essent. absinth. simplex & composita. Essent. gentianæ, cort. aurantiorum, fumariæ, centaur. minor. trifol. fibrin. cascarilla, alexipharmaca, aliaque similia, vel Elixir antifebrile Mynsichti, ejusdem Elixir vitrioli, Elixirium proprietatis, Mixtura simplex, R tartari, R antimonii tartarizata &c. &c. ad gutt. 50. vel 60. vehiculo quocunque, præsertim tamen mane, calido, vel etiam circa meridiem, & postea vino exhibita. Ex *salinis* omnia salia alcalica ex cineribus herbarum, præsertim amararum, parata: ut Sal absinthii, centaur. min., card. bened. &c. Ex *Salibus* verò *mediis* sive *mixtis*, tartarus vitriolatus, arcan. duplicat. Sal digestivum Sylvii, Sal antimoniatum, Sal ammoniacum, &c. quæ salia singulo trihorio vel quadrihorio ad ℈j. vel robustis ad gr. xxv. vel ʒß. alternatim cum Essentiis aut Elixiriis illis antea nominatis, ex infuso herbæ Theæ, decocto Caffeæ,

feæ, jusculo, cerevisia calida, vel aquis destillatis, ut aqua cardui benedicti, fumariæ, menthæ, cinamomi, &c. propinanda; ubi tamen observandum, quod *frigidioribus magis amara & aromatica*, calidioribus *salina & subacida* magis conducant.

Plerumque verò *in harum febrium principio* ad purgandas ac liberandas a vitiosis humoribus primas vias *Vomitoria* quoque sunt utilia, imo sæpe necessaria, potissimum si ægri de amaritie oris, angustiis, constrictionibus atque anxietatibus præcordiorum, cardialgia, pressione & ponderis sensu circa ventriculum, vertigine aut singulari nausea vel vomendi conatu conquerantur: quæ tunc, vel *mox in principio*, vel etiam, pro rerum circumstantium varietate, post aliquot paroxysmos, usurpatis priùs per aliquot dies prædictis medicamentis, corrigentibus, amaris ac salinis, (N. XI.) quatuor vel quinque horis ante paroxysmum in quotidiana, vel die intermissionis, in tertiana aut quartana exhibeantur. Dari hunc in finem commodissime potest *tartarus emeticus* ad gr. j ß. in debilioribus; ad gr. ij vel gr. ij ß. in robustioribus, sub forma quacunque libuerit; optime tamen dātur in forma pulveris cum ℈ß. vel ℈j. alicujus salis ex prænominatis; vel vini emetic. ℥iß. ad ℥ij. imo robustis ad ℥ijß. Si cui vero *radix hypecacoanna* magis arrideat, hæc a ℈j. ad gr. XXV. vel ʒß. exhibetur, subjuncto postea, si vomitus sequitur, potu frequenti ac copioso aquæ tepidæ vel infusi tenuioris herbæ cardui benedicti, pro meliori & faciliori saburræ peccantis solutione & evacuatione. Hæc in nonnullis, ubi amarities in ore, cibi fastidium, nausea, vomendi conatus inanis, aut cardialgia continuant; vel sublata, aut sponte, aut errore in diæta commisso, redeunt, post aliquot dies subinde repetenda sunt: ita hoc modo noxia e ventriculo, intestinis, pancreate, hepate ac lie-

Vomitoria.

ne egrege excutiuntur, variæque in his partibus factæ obstructiones reserantur, ut non raro post vomitorii legitimum effectum febris non amplius redeat, sed tota sublata sit. Ubi vero nullum adest indicans vomitorii, æger difficulter vomit, aut debilis est, aliudve contra indicans adest, vomitoria omitti debent; quia ægris valde utplurimum molesta sunt, debiles magis debilitant, nonnullis vero, ut phthisicis, hæmoptoicis, vomitu cruento, vel herniа laborantibus, &c. aperte nocent.

XIII.

Purgantia. Quod si vero æger sit debilis, aut difficulter nimis vomat, vel nullum indicans vomitorii adsit, aut aliæ rationes adsint vomitoria vetantes, e contrario autem prava victus ratio prægressa, flatus, tormina, obstructiones, dolores & molestiæ circa hypochondria, aliave in abdomine mala percipiantur, *purgantia*, eaque lenia, ac si res exigat, repetita, loco vomitoriorum substitui possunt ac debent: ut rhabarbarum, fol. sennæ, tamarindi, sub forma pulveris, boli, potiunculæ aut vini medicati; pulvis jalapæ, aut *pilulæ* variæ purgantes, hodie usitatiores, præsertim tartareæ Schrœderi, Quercetani aut Bontii, Extr. panchym. Croll. aut pilulæ *balsamicæ* vel polychrestæ hodie adeo decantatæ, Beccherianæ scilicet aut Stahlianæ, nostræ aliæve similes; aut sal amarum catharcticum Anglicanum vel Bohemicum, ab ℥ß ad ℥j. aut sal mirabile Glauberi, abstinendo a violentioribus, quia turbant & debilitant, atque sic febrem vehementiorem reddunt. Ita & quandoque *Clysteres*, si alvus obstructa, & flatus sive fæces duræ ægro negotium facessunt, ad hæc mala mitiganda adhibendi sunt.

XIV.

Vena Sectio. *Phlebotomia*, nisi manifesta & magna plethora, aut æstus valde ingens adsit, aut aliud quid eam indicet, in his febribus rectius omittitur; quando au-

autem contra vel manifesta plethora adest, vel consuetæ sanguinis excretiones suppressæ, & cum primis in mulieribus menses, quam utilissime Venæ sectio instituitur; ubi eam sæpius egregio cum successu institui; at si instituenda, eam extra paroxysmum atque die a febre libero, instituere præstat.

X V.

Postea *dyscrasia sanguinis*, quam a corruptis ac vitiosis humoribus e ventriculo & intestinis acquisivit, & quæ febrim fecit, iisdem medicamentis alterantibus, corrigentibus sive attenuantibus, tam forma fluida, quam solida [N. XI.], continuato usu, emendatur, iisque ipsis etiam *symptomata* simul mitigantur & minuuntur, atque ipsa febris profligatur. *Uberior febris & symptomatum curatio.*

Speciatim vero *sitim*, *æstumque nimium moderantur*, ac simul sanguinem spissum attenuant, acremque temperant, partim *sufficiens potus aquosus*, ut infusum Theæ, Coffeæ, veronicæ card. bened. præsertim in principio paroxysmi, aliaque similia: item *cerevisia tenuis* cum pauco nitro, vel frustulis dissecti pomi citri adjectis. Vel, præsertim in progressu paroxysmi aut ejus declinatione, quando cumprimis ægri potum calidum aversantur, *decoctum hordei citratum* aut blande acidulatum, v. g. Subl. vitrioli, sulphuris clysso antimonii, vel sirupo citri, sirup. ribesior. berberis, vel ceras. acidor.; vel etiam *aqua simplex* pane tosto alterata, cum vel sine frustulis citri; vel sirupo acidulo q. s. ad gratum saporem, vel aqua simplex cum pauco vino & saccharo, additis vel omissis citri frustulis; partim *mixturæ diaphoreticæ* ex aquis destillatis temperatis, cum pulveribus temperantibus, & leniter diaphoreticis, pro materia vitiosa febrili cum corrigenda tum e sanguine expellenda, ut lap. 69. antimonio diaphoretico, aliisve temperantibus jam supra [N. XI.] laudatis, addito sirupo quodam grato ex

modo laudatis. Quibus ita, una cum *diæta parca* & tenui, per aliquod tempus rite usurpatis, hæ febres, præsertim vernales, post aliquot paroxysmos, intra quatuordecim dies, vel citius quam optime sæpe solent profligari.

§. X V I.

Specifica antifebrilia. Quod si verò intra hoc tempus non fiat, primæ tamen viæ bene prius purgatæ & vitiosi humores ex parte correcti sint, tunc *ad specifica antifebrilia*, id est, febrim peculiari virtute sistentia, accessus fieri potest: qualia plurima laudantur, & inter hæc maxime *specificum antifebrile Crollii*, aut *Strobelbergeri*, itemque *Regulus antimonii medicinalis*, aliaque similia terrea ad ℈j. bihorio vel trihorio ante paroxysmum exhibita, commendantur. Ita & *mixtura febrifuga Crollii*, ex aquæ cardui benedicti ℥ij. Sal. absinth ʒß. succ. citr. ʒiij. constans, vel in robustioribus ex Sal. absinth. ʒj. & succ. citri ℥ß; aut Essent. absinth. ʒj. cum Essen. vitrioli ℈ß. ante accessionem semel iterumque data, sæpe juvat. Præterea *omnia superius laudata salia*, majori paulo dosi & sæpius exhibita, febres has sæpe profligant. Quidam *alumen* vel per se, ad ℈j. vel ʒß. vel cum NM part. æqual. datum, valde extollunt, sed ob nimiam adstrictionem & inde metuenda mala, valde suspectum est; id quod & de pulvere *gallarum*, qui a Gallis in Acad. Reg. ad ʒj. valde laudatur, sentiendum esse puto.

Nonnulli *piper* quoque præsertim phlegmaticis, ad gran xx. & ultra; alii *capsicum*, quod piper Hispanicum vulgò audit, ex spiritu vini ante paroxysmum aliquoties sumtum, valde commendant; quæ vero ob fervorem nimium facile præsertim imbecillis nocent, & calorem p. n. vel alia mala inducunt.

Alii *Nucem vomicam* & huic affinem *Fabam S. Ignatii* a. gran. v. ad x. vel solam, vel cum aliis mix-

mixtam & ante accessionem datam, magnopere laudant [a]; alii *vitrum antimonii*, imo ipsum *arsenicum* ad gr. j. vel ij., imo gr. iij. pro specifico euporisto habent; quæ vero tanquam violentiora & venenata, aut ad naturam venenorum quam proxime accedentia, non facile, & forte non nisi in casu necessitatis, ubi secura non prostarent, adhibenda. *Flores chamæmeli* contra, tam in decocto, quam in forma pulveris aut electuarii, larga dosi propinati, securissimi sunt, & multum sæpe in febribus hisce debellandis præstant. Ita & *radix pentaphyli aut imperatoriæ* aut *gentianæ*, vel & cortex *cascarillæ*, vel *cortices aurantiorum* in pulvere vel electuario, larga & sæpe repetita dosi, febres has egregie & tutò sæpe tollunt (*b*). Id quod etiam haud raro *crocus martis antimoniatus*, quem Stahliani valde extollunt, perficit, itemque *pilulæ Vvildeganfi* dictæ. At si securiora ex his debitum effectum non præstant, sicuti sæpius contingit aut certioris effectus caussa omnibus illis tanquam minus certis, uti nolimus, ne scilicet ægri nimis diu a febre torqueantur, *corticis peruviani* sive *chinæ chinæ* legitimus usus (licet multis adeo exosus sit, & multa obloquantur), intermittentes quascunque certo & tuto etiam profligat, sub quacunque forma exhibeatur; qui propterea hodie mihi & plerisque bonis practicis præ omnibus aliis specificis usitatissimus, iisque meritò præferendus est [c]. *Externis* vero *remediis*, quorum varia a nonnullis, ut pulsibus

(*a*) Vid. *Valentini* Polychrest. exotic. ubi de *Faba* hac differit, itemque ejus Museum Museor. (*b*) Conf. Differt. nostra de *Aurantiis*, eorumque eximio, usu medico, 4. Helmstadii 1741. edita. (*c*) Vid. uberius de præstantia hujus corticis doctiss. *Vverlhoffii* observationes de Febribus & cautiones ejus medicæ.

applicentur, vel collo appendantur, tanquam specifica magnopere prædicantur, haud fidendum; quia vel superstitiosa, vel caussam non attingunt, adeoque plerumque vana sunt, & non nisi forte fortuna juvant.

XVII.

Diata. *Diata*, febre durante, tenuis sit & parca, vel abstinentia aliquot servetur dierum: hac enim, experientia teste, multæ febres omnino profligantur. *Potu*, pro sitis ratione, utatur sufficienti, tenui, aquoso, [N. XV.] & quidem in frigore paroxysmi, calido vel saltem temperato; in calore vero & declinatione paroxysmi (quia ægri a potu calido sæpe abhorrent] paullò frigidior esse potest, vitando tamen nimis frigidum, ejusque præsertim nimiam copiam simul & semel ingestam. Die paroxysmi, æger ante paroxysmum prorsus a cibo abstineat, & si sitis urgeat, nullum potum nisi calidum & aquosum, inprimis vero infusum Theæ vel Coffeæ, vel florum chamæmeli aut card. bened. assumat. *Vitet frigus* & aerem frigidum aut humidum, atque in paroxysmo, se lectulo mox committat, corporeque bene tecto, sudorem patienter ferat, vix enim ulla febris sine sudore bene curatur: qui vero in paroxysmo egregie promovetur potu calido vel saltem temperato, aqueo, sæpius assumpto, præsertim si in principio sudoris essentiæ amaræ alicujus [N. XI.], vel diaphoreticæ aut alexipharmacæ gutt. 40. & 50. in potu calido simul assumantur.

Monita practica.

I.

Febre profligata victus parcus ac tenuis, medicamenta amara, stomachica & roborantia (N. XI.) adhuc aliquamdiu sedulo continuanda, haustulus vini

ni generosi in pastu usurpandus, *frigusque* diu vitandum, & ne morbus hic, quod ei alias solenne est, *facile recrudescat*, præsertim si jam antea pertinacioris fuit indolis, aut jam sæpius recruduit, bis terve in die *portio aliqua corticis chinæ, vel cascarillæ*, & quidem in tertianis curatis post octiduum a superata febre, in quotidianis vero & quartanis, tertia quavis post debellatam febrem hebdomade, salutariter usurpanda, subjuncto tempore idoneo motu corporis moderato, & præsertim ambulatione, aut equitatione, aut vectione, frequenti.

2.

Si *ægri sudores* in paroxysmi declinatione oriundos refrigeratione corporis *impediunt*, augent lassitudinem corporis, morbum protrahunt, varia insolita eaque sæpe gravia hoc ipso symptomata excitant, & febres leves facile in lentas periculosissimas, hecticam, cachexiam, œdemata, asthmata, hydropem aliosque pessimos morbos transmutant: quæ mala sæpe insonti Cortici peruviano, sed falso adscribuntur.

3.

E contrario, *quo tranquillius ægri in paroxysmo se gerunt*, patientiusque sudori indulgent, eo citius materia noxia febrilis subigitur & expellitur, eò citiùs proinde omnia symptomata mitescunt, eo citius febris curatur, & eo melius ac certius pravæ sequelæ avertuntur.

4.

Potus sufficiens tenuis (N. XV.) ægris, præsertim in paroxysmo, pro sitis ratione, non solum non denegandus, sed potius *commendandus*, qui vero in frigore, ut dictum, non frigidus, sed calidus, aut saltem, si forte æger calidum bibere recuset, temperatus esse debet, neque spissus aut inebrians; sed aquosus, quique non affatim, aut præcipiti modo, ac modicis haustibus sensim sensimque ingerendus.

5. *Su-*

5.

Sudorifera & amara in paroxyſmo, quando æſtus minui & ſudor erumpere incipit, magno cum fructu, ad ſudorem promovendum noxiumque e ſanguine expellendum, exhibentur; ſi citius, calorem nimis augent, & deliria aliaque mala ſæpe inducunt.

6.

Frigus nimium in paroxyſmo quarundam febrium, & præſertim quartanarum, *lenitur* calore lecti, potu calido, balſamis ſtomachicis & aromaticis, ventriculo ac ſpinæ dorſi calide illitis. Item ſpiritu vini rectificato, linteis complicatis calide ventriculo impoſito, ſtragulis ſufficientibus, lapidibus, aliisve machinis calidis pedibus ſuppoſitis.

7.

Febre debellata, ſi *cibi deſiderium diutius deficiat*, ℞ vitrioli martis Ludovici, aut Elixir. vitrioli Mynſ. bis, terve in die ad gutt. 50. ſumta, egregie proſunt, interpoſitis lenibus purgantibus.

8.

Cortex peruvianus, *aliave ſpecifica febres ſiſtentia*, præſertim vero adſtringentia fortiora, ſi exhibeantur, antequam materia febrilis probe evacuata & correcta eſt, graviora ſæpe mala inducunt: ut obſtructiones alvi, anguſtias præcordiorum, dolores ventriculi, cachexiam, icterum, œdemata, aſthmata, hydropes, inflammationes, febres lentas, hecticam, &c. Minus tamen hæc a cortice peruviano, caſcarillæ & aurantiorum metuenda, quam ab adſtringentibus aliis fortioribus.

9.

Cortex peruvianus, divinum ſane remedium, non *particulis adſtringentibus*, aut vi adſtringendi, ut multi male exiſtimant; ſed *particulis ſuis amaris*, *roborantibus*, *ac balſamicis*, febres pellit ac fanat: hinc tantum periculum, ut multi putant, ab ejus recto uſu non eſt pertimeſcendum.

10.

10.

Voracitas in febribus intermittentibus morbum diu potrahit; aut morbo superato recidivam ejus excitat: hinc serio vitanda.

11.

Contra æstum & sitim ægris æqueus potus sufficienti copia dandus, isque pro majori effectu, gratis acidis supra nominatis est temperandus, vel & pauco vino rhenano & mosellano.

12.

Ægri, quo magis antea valetudinarii aut *imbecilles* fuerunt, eo cautius cum specificis & vomitoriis sunt tractandi, robustioribus vero minus nocent.

13.

Febres intempestive suppressæ & alia mala, cum primis abdominis duritiem, adstrictiones alvi & dolores circa hypochondria, excitantes, blande laxantibus, præsertim pilulis tartareis, balsamicis, aut polychrestis, aut vinis medicatis laxantibus, optime revocantur; quæ deinde præparato ac purgato rite corpore, methodo præscripta, denuo curandæ.

14.

Oedemata, post intermittentes, ut sæpe vel ob potum nimium fit, vel ob sudorem impeditum, relicta, frictionibus, motu corporis, exercitationibus, salibus digestivis, atque essentiis, itemque infusis amaris, cum vino aut cerevisia paratis, præsertim ex carduo bened: summit: absinth. bacc. juniper. cort. aurant. & cascarill imo & ipsius chinæ curantur, interpositis subinde Remediis martialibus, lenibusque laxantibus, atque observata simul tenui ac parca diæta, & vitato potu nimio.

15.

Absorbentia terrea antifebrilia & *antimonialia* in febribus his nimis copiose exhibita ventriculum facile vehementer lædunt, adeoque nimius eorum usus vitandus.

16. *In*

16.

In quartanis præsertim senum, aut imbecillium, vehementiora remedia, ut vomitoria, purgantia drastica, volatilia fortiora, itemque V. S. [nisi forte fluxus sanguinis suppressus eam exigat], ut plurimum nocent: in junioribus contra & robustioribus haud raro rationes adsunt, quæ vomitoria & V. S. ut supra docuimus, requirunt.

17.

In febribus intermittentibus senum, *soporosis* dictis, ubi ægri altero vel tertio paroxysmo in soporem gravem, & tertio vel quarto paroxysmo in apoplexiam lethalem incidere solent, ut præstantissimi practici observarunt, mox post paroxysmum, quo sopor ille accessit, cortex peruvianus sæpe & larga dosi est adhibendus, ut sequens paroxysmus avertatur; alias ægri plerumque in sequenti paroxysmo apoplectici moriuntur. Confer. hanc ob caussam utilissima scripta Celeb. Itali TORTI & WERLHOFFII nostri *de febribus*.

18.

In febribus inveteratis aliquamdiu salia, vina medicata amara, & pilulæ amaræ balsamicæ, interjectis purgantibus, sunt usurpanda, antequam specifica sive sistentia exhibeantur.

19.

Quoties ex quartana hydrops oritur, nullo remedio melius uterque curatur morbus, quam *cortice peruviano*, tam in substantia, quam infuso, recte exhibito. Conf. Filii Dissertatio de *quartana & hydrope per corticem peruvianum curatis*, A. 1740. Helmstadii edita.

C A-

CAPUT III.

De Febribus continuis & 1. acutis.

I.

Ebris continua dicitur intemperies calida, aut morbus, in qua pulsus celer & calor præter naturalis, (cum variis aliis symptomatibus) usque ad finem morbi cum periculo perdurat. Dividuntur ejusmodi febres primo in *acutas* & *lentas* sive chronicas; acutæ vocantur, quæ brevi tempore vel ad mortem, vel ad salutem decurrunt, & sunt vel *acutæ simplices*, sicuti febris ephemera, synochus, febris catarrhalis, &c. vel *peracutæ*, ut causus, febris petechialis, purpurata, vel *acutissimæ*, ut sudor Anglicus, febris pestilens, & pestilentia sive pestis ipsa. Dividuntur præterea acutæ in *benignas* & *malignas*, pro minori vel majori virium prostratione, symptomatumque minori vel majori vehementia: & *in quibus simul maculæ vel papulæ sive pustulæ in cute*, quas Græci *exanthemata* vocant, proveniunt, ut in variolis, morbillis, febre petechiali, scarlatina, miliari (seu purpura, urticata, peste, &c. *exanthematicæ* appellantur. *Febris continua, quid ejusque divisio.*

II.

Eodem fere modo utplurimum incipiunt continuæ, quo intermittentes: nimirum horrore vel frigore, quem pulsus celer & calor præternaturalis modo lenior modo vehementior subsequuntur; verum distinguuntur ab intermittentibus *continuatione diuturniori* horum ultimorum, calor enim & pulsus p. n. in his ante febris finem non plane intermittunt, licet in nonnullis quandoque parum remittant; quam ob caussam etiam a quibusdam *Differentia ab intermittentibus aliaque divisiones.*

dam in *continuas continentes*, five fynochos, & in *continuas remittentes*, easque vel quotidianas vel tertianas dividuntur: ad quas potiffimum *febres* ita dictæ *catarrhales* pertinent, quas coryza, tuffis vel raucedo comitantur, quæ vefperi utplurimum ægros nova quadam acceffione vehementius affligunt, & matutino tempore a vehementia fua aliquo modo remittunt. Nonnulli plures conftituunt differentias; fed hæ fufficere poffunt: atque hoc folum adhuc notamus, quod vocabulum *continuæ febris* etiam fæpiffime latiori & naturali fenfu quoque pro *continente* ufurpetur, atque non femper a continente diftinguatur.

III.

Symptomata. Symptomata, præter jam dicta in his febribus ufitatiora, funt *cibi faftidium* five *appetitus proftratus*, *fitis*, *cephalalgia*, *vigiliæ*, *virium major minorve proftratio*, *urina faturatius tincta*, *plufque minufve rubicunda*, *ficcitas oris*, *faucium & linguæ*, harumque *crufta* modo albicans, modo fufca, aut fubnigra, quem ftatum nonnulli barbare *prunellam* vocant, *deliria*, *anxietates præcordiorum leviores* vel vehementiores, & alia; pro quorum varietate va-

Nominum febrium varietas. ria recipiunt nomina: ut *ephemera*, *fynochus five continens*, *caufus*, *angina*, *pleuritis benigna*, *maligna*, *petechialis*, *fudor anglicus*, *morbilli*, *variolæ*, *purpurata vel miliaris*, *fcarlatina*, *urticata*, *catarrhalis*, *biliofa*, *peftilens*, *peftis*, *epidemica*, *dyfenterica*, *ftomachica*, *inteftinalis*, five *mefenteriea*, *caftrenfis*, *hungarica*, *vulneraria*, *eryfipelacea*, *inflammatoria*, *lochialis*, *lactea*, *lenta*, *hectica five phthifica*, *verminofa*, &c.

Cauffa & 1. propinqua. Cauffa *proxima* harum febrium quamvis non fit adeò plana, certa ac perfpicua, fed potiùs valde obfcura, mihi tamen effe videtur, ut in intermittentibus, materia quædam p. n. modo acris modo vifcida, peculiaris, partes multas & cumprimis cutem ad fpafmos, fed cor & arterias ad frequentio-

res

res contractiones follicitans, *non acida*, ut olim putarunt, fed *fulphurea* potiùs aut *alcalica;* id quod calor morbidus, fitis, ficcitas oris & cutis, aliaque phænomena evincere videntur, quo ipfo deinde fanguis celerius, quam par eft, per vafa propellitur, unde dolor capitis, vigiliæ, deliria, aliaque fymptomata explicari apte poffunt; *Antecedens* verò hic magis in vafis fanguiferis, quàm primis viis, in vario nimirum fanguinis vitio, vel quantitate, vel qualitate præfertim acri, alcalica, biliofa, five *fulphurea* peccantis, confiftit, quo cor & ceteræ partes ad motus ejufmodi p. n. concitantur, aliaque fymptomata inducuntur; quod vero fanguinis vitium, qualecunque id fit, hoc motu cordis & fanguinis aucto fæpiffime corrigitur, vel expellitur, morbufque fic rurfus tollitur, eumque motum & effectus *Naturam* vulgò (quæ nobis cor potiffimum, una cum arteriis, motuque tonico aliarum corporis partium, verbo, mirabilis fabrica corporis mechanica eft, Stahlianis autem *Anima rationalis*) præftare dicunt, id quod etiam fano fenfu verum eft, dum a fapientiffimo Conditore apta nata eft, ficut in ftatu naturali, ita & in morbofo, noxia atque fupervacanea fecernere atque expellere, atque hinc *Natura merito optima morborum, & cumprimis febrium medicatrix appellari poteft*, quia eas fæpe fola fanat, cujus etiam ductum, fi rite agit, fequi debemus. Contra fæpius *occurrunt febres* aliique morbi, *ubi Natura parum præftare valet, ars vero multum;* ubi Medicus *fit magifter & dominus Naturæ*; in quibufdam verò NATURA & ARS, ut præfertim *in malignis quibufdam*, parum adhuc vel nihil efficere poffunt.

V.

Remotæ verò cauffæ funt itidem, uti in intermittentibus, *errores in rebus non naturalibus*, cibo præfertim, potu, aere, moto vehementiori, vigiliis nimiis, & affectibus animi, commiffi, atque *2. Cauffa remota.*

in-

inprimi. etiam; maxime in epidemicis, *contagium*, si scilicet noxium quoddam in aere, quod sanguinem atque simul spiritus vario modo corrumpere, ejus crasin naturalem destruere atque partes multas, cumprimis vero cor ad motus p. n. extimulare, cerebrum verò in suis functionibus vehementer turbare valet. Pro diversitate vero harum caussarum, & inde inducta minori vel majori corruptione sanguinis, itemque pro varia corporum dispositione, febres hæc evadunt vel leviores vel graviores, benignæ vel malignæ, variique earum gradus & diversitates oriuntur: quarum tamen caussarum & corruptionum ab iis inductarum natura sive indoles a priori hactenus satis cognosci haud potuit; a posteriori tamen observatur, sanguinem & serum in quibusdam magis *spissum* sive *coagulatum*, in aliis verò, presertim in malignis, nimis *dissolutum* & ad *putredinem alcalicam dispositum* esse, imo in malignis atque ipsa pestilentia revera in celerem putredinem abire; unde necessariò fluidarum ac tandem etiam solidarum partium fabrica, crasis & usus ita læduntur, ut omnia prædicta symptomata cum læsionibus reliquarum corporis animæque actionum, & sæpe mors ipsa inde subsequantur.

V I.

Diagnosis omnium continuarum. DIAGNOSIS continuarum generalis ex definitione earum [N. I.] constat. Specialis vero ex specialibus circumstantiis & symptomatibus desumitur. *Benignæ* enim ex virium qualicunque aliarumque actionum constantia; *malignæ* vero ex earum subitanea & *insigni prostratione* ac pulsu debili, quibus plerumque *mentis quadam turbatio sive alienatio*, *præcordiorum anxietas*, & *respiratio anxia aut suspiriosa*, *vigiliæque nimiæ* utplurimum juncta sunt, dignoscuntur. *Ephemera* sive *diaria febris* ex duratione 24. circiter horarum cognoscitur; *continua simplex*, *synochus*, sive continens dicta, ex signis febrium generalibus, viribus satis constantibus & sympto-

ptomatibus plerumque non adeo vehementibus, per plures dies durantibus. *Synochus putrida*, ubi graviora adsunt symptomata, major anxietas præcordiorum, fœtor excrementorum vehemens, aliaque; *Causus*, sive *febris ardens*, ex æstu sive ardore, præsertim circa præcordia, intolerabili, & siti fere inextinguibili. *Angina* ex faucium inflammatione, deglutitione & respiratione difficili, cum febre continua. *Pleuritis* ex dolore lateris punctorio, tussi & dolorifica respiratione, junctis signis febris generalibus, ex inflammatione pleuræ oriunda. *Phrenitis* ex faciei & oculorum rubore insigni in febre continua, itemque capitis dolore insigni, delirio, quod sæpe *furiosum* est, orta ex inflammatione cerebri. *Petechialis* ex maculis cutis, morsibus pulicum fere similibus, & cutis superficiei æqualibus, in toto fere corpore, facie tamen plerumque excepta, in quibus vero stigma sive punctum, ut in pulicum morsibus, non apparet, sexto vel septimo die utplurimum se manifestantibus. *Morbilli* papulas sive maculas rubras habent paulo elevatas, sed sine pustulis, cum febre & tussi plerumque juncta: In *Variolis* vero post tales papulas sive maculas, pustulæ lentis vel minoris pisi magnitudine in iis elevantur, nunc purulenta, nunc aquosa sive serosa materia repletæ; priores *Variolæ veræ*, posteriores *spuriæ*, sive *aquosæ*, vocantur. Variolæ veræ denique *nunc discretæ* sunt, nunc *confluentes*: hæ, pejoris moris atque sæpe valde *malignæ*; illæ autem plerumque melioris sunt indolis. *Purpura* vel *febris miliaris* distinguitur ex maculis rubris vel papulis seminis milii aut papaveris magnitudinem, ut plurimum non excedentibus; quarum tamen hæ, *purpuram albam*, *illæ purpuram rubram* constituunt. Quædam harum papularum haud raro liquidum perlucidum continent, & hinc morbus hic a nonnullis *purpura crystallina* appellatur.

Urticata vero febris dicitur, quando elevationes

five papulæ puncturis urticarum similes cutem exasperant. Febris *scarlatina* cognoscitur, quando in febre acuta maculæ amplæ, rubræ, ad colorem scarlatinum accedentes, in cute hinc inde prorumpunt, eæque mox primis diebus, imo quandoque antequam febris percipiatur, quæ supra cutem non elevantur, & quidem etiam in facie, ubi petechiales vix unquam prodeunt. *Febris catarrhalis* cognoscitur ex eo, quando ita dicti catarrhi, ut Coryza, raucedo, tussis, itemque capitis gravitas, juncta sunt; calor non solet esse adeo vehemens, nec sitis, attamen calor circa vesperam utplurimum una cum ceteris symptomatibus increscere solet, atque urina plerumque mox est turbida, sed sine sedimento. *Febris biliosa* vero ex prægressa ira, subsequente sapore bilioso in ore, æstu magno, vomitu bilioso, vel saltem conatu vomendi, cum præcordiorum anxietate, donec biliosa materia vel sponte vel dato vomitorio rejecta sit.

Febres pestilentes appellantur, quando febricula correpti subita virium prostratione affliguntur; nam est species febris malignæ, cum variis aliis febrium malignarum supra indicatis symptomatibus, eisque adhuc gravioribus magisque insolitis, multique ægrorum, quemadmodum in ipsa peste, intra breve tempus, duos scilicet, tres, quatuorve dies, imo subinde adhuc citiùs inde moriuntur, atque utplurimum sunt *epidemicæ*: sique belli tempore in castris oriuntur, *febres castrenses* appellari solent, atque speciatim in Hungaria, *Febris Hungarica*, de qua mox plura. *Pestis* vero sive *Pestilentia* ipsa innotescit, quando una cum ejusmodi symptomatibus tumores hinc inde in corpore, qui *bubones* aut *carbunculi* dicuntur, erumpunt. *Epidemica febris est*, quando plures simul eodem tempore, eodem in loco vel regione, ex eadem fere Febre decumbunt, quæ quandoque benignæ, quandoque tamen malignæ sunt. *Sudor Anglicanus* fuit febris olim admodum

dum maligna in Anglia orta & observata, in qua ægri mox vehementi sudore & virium prostratione corripiebantur, & multi intra unum alterumve diem, ut in peste, ea interficiebantur. *Dysenterica febris* est, si cum calore & pulsu p. n. vehementia tormina & æstus in abdomine, cum frequentibus & dolorificis dejectionibus, eisque vel cruentis, vel mucosis, aut purulentis adsunt.

Febris stomachica vel *intestinalis* mihi est, quam fluxus alvi, & rejectio materiæ feculentæ utplurimum valde fœtidæ comitatur, quam quidam *mesentericam* appellant.

Hungarica, quando ægri, præsertim in Hungaria, vel saltem tempore belli Hungarici, febre peculiari maligna, cum subitaneo virium lapsu, vehementissimo capitis dolore, linguæ & faucium inflammatione, ardore, nigritudine, atque ariditate afficiuntur, quam nonnulli barbaro vocabulo *prunellam* appellant, unde quamplurimi intra paucos dies pereunt. *Vulneraria*, quando calor & pulsus p. n. vulneri, abscessui vel operationi chirurgicæ graviori superveniunt. *Erysipelacea*, ubi febri erysipelas; *inflammatoria*, ubi ei inflammatio notabilis alicujus partis, sive externæ sive internæ, conjuncta est; vel ubi inflammationi, præsertim majori, febris supervenit.

Febris lenta sive *hectica*, quando cum notabili corporis tabe calor lenis p. n. attamen continuus, cum pulsu celeriori ægrum perpetuo ac diu affligunt. *Phthisica*, ubi in viscere quodam, præsertim pulmonibus aut renibus ulcus est, una cum signis febris lentæ modo indicatis. *Lochialis* vocatur, quæ lochiis obstructis supervenit. *Febris lactea*, quæ lactis difficilem proventum in novis puerperis comitatur: atque ex his febrium continuarum diagnosin satis patere existimo.

VII.

Ratione prognoseos continuarum generatim pro- *Prognosis.*

be notandum est antiquum atque verissimum *Hippocratis* monitum, [*a*] *in acutis scilicet nullas certas esse prædictiones, neque sanitatis neque mortis*: quia adhuc hodie sæpius observatur, eos, qui nobis leviter ægrotare videntur, sæpe inopinato mori, graviter vero decumbentes, præter omnem spem haud raro reconvalescere. Interea tamen eæ, *quas gravia comitantur symptomata*, periculosiores utplurimum sunt reliquis; speciatim vero illæ *omnium periculosissimæ esse solent*, ubi *subitanea eaque magna virium adest prostratio*, ubi pulsus valde debilis, *respiratio anxia*, præcordiorum magna anxietas, urina tenuis, ignea, sine sedimento, *vigiliæ perpetuæ*, *inquietudo* & jactatio corporis continua, *floccorum collectio*, *tremores artuum & linguæ*, *subsultus tendinum* in manibus & circa carpos, quando pulsum explorare volumus, *mentis alienatio*, *pudoris neglectus* & corporis denudatio insolita adsunt: *Pulsus* denique *myurus*, *fecum & urinæ involuntaria* & *inscia excretio*, oculique caligantes, cum *perpetuis deliriis*, mortem indicant. Ita & si *urina* in his morbis prius tincta simul & semel *prorsus aquea* fit, & quidem subito, *deliria* brevis instare fere certissime significat, ac deinde plerumque mortem. *Optandum esset, ut æque valentia ac certa hic quoque haberemus remedia, quam in intermittentibus*; attamen hucusque ea adhuc desideramus. Interea tamen sciendum, plerosque, si rite tractantur, præsertim benignis aut saltem non adeo malignis laborantes, hodie a peritis & prudentibus Medicis restitui, atque *longe plures evadere quam mori*; licet quam plurimi adhuc optimis etiam Medicis, varias ob caussas, sæpissime tamen ipsorum ægrorum aut adstantium culpa, moriantur.

Exi-

(*a*) Aphorismi 19. Sect. 2.

VIII.

Exitus vero harum febrium falutaris, quando *per notabilem quandam evacuationem*, ut hæmorrhagiam largam narium, fudorem fortem, urinam turbidam copiofam, cum fedimento largo, fputum multum, vel quandoque etiam alvi fluxum, &c. contingit, *Crifis* vocatur; quas evacuationes, *fi fufficienti copia procedunt*, brevi euphoria & levitas fequuntur; fin contra, vel nulla, vel non fatis larga aut fufficiens contingit, mortem vel faltem morbum diuturniorem aut mutationem in alium indicant. Et licet, ut modo dictum eft, aliæ evacuationes criticæ accidant præter fudorem, quibus ægri fervari folent, tamen quia plerique a febre fine fudore, non curantur, ut hic apta ratione, dum natura fæpiffime hunc modum oftendit, producatur, ferio ftudendum, fugiendumque utplurimum omne, quod eum impedire poteft: quia quando impeditur, fæpiffime inde mors, interdum febres lentæ, aut innumerabilia alia mala gravia fequuntur. Scire vero juvat *fudorem plerumque non in principio*, *fed in ftatu vel potius jam aliqua facta morbi declinatione*, remittente nimirum aliquo modo caloris & pulfus vehementioris impetu provenire; atque utplurimum *nubecula in urina*, quam tunc coctam appellant, *indicari*, ideoque *ægri in principio* five ante hoc tempus, ut olim peffimo fæpe confilio fecerunt, *ad fudorem non funt cogendi*, multo minus valde calefacientibus bezoardicis, aut alexipharmacis dictis remediis, ut quondam curarunt, tractandi, *fed blandis ac lenibus diaphoreticis*, præfertim fixioribus, tincturis ac mixturis temperantibus acidulis & potiunculis diluentibus, ac æftum temperantibus, fic certius reconvalefcunt. Quia tamen etiam *certæ febres acutæ* materiam noxiam *per alvi fluxum* cum euphoria ægrorum expellunt, quæ in primis viis potiffimum hærere videtur, cavendum in his a fudoriferis, & fequamur

Crifis plerumque terminatur.

ductum naturæ, qua de re uberius in Cap. V. dicemus.

I X.

Curatio febrium leviorũ. In curatione igitur plerarumque acutarum Medicus ab initio & incremento usque ad statum morbi materiam noxiam, tanquam caussam febrilem, corrigere, præparare, & ad ejectionem disponere, ast in statu & declinatione eam per convenientia loca, quæ decursus morbi plerumque indicare solet, eliminare debet. Ubi vero præ omnibus, melioris methodi caussa, notamus, *febres continuas ac continentes leviores*, *benignas*, *ut ephemeram*, *synochum simplicem*, *febres catarrhales benignas*, *urticales*, *scarlatinas*, *vulnerarias*, *lacteas*, *variolas*, & *morbillos benignos* frequentissime salutariter decurrere, caussamque morbificam a natura sive motu cordis atque arteriarum frequentiori subigi, hoc est, corrigi, emendari, atque tandem quoque expelli, idque etiam sæpe sine medicamentis, præsertim si æger (1) *abstineat a cibis* valde nutrientibus, maxime carnibus, & utatur solum juscculis tenuibus, vel omnino abstineat a cibis, præsertim si ab eis abborret; [2] *potu utatur* sufficiente, frequenti, diluente, aquoso, inprimis tepido, vel saltem temperato; [3] quiete, & (4) frigoris evitatione; his enim utcunque observatis, multi ab his morbis omnino & perfecte, sola sic dicta natura liberantur. Sed hæc si negliguntur, atque circa has res errores committuntur, aut incongrua remedia adhibentur, felix exitus sæpe invertitur, morbique graviores, vel ipsa mors inducitur.

X.

Curatio graviorũ exigit præparationem qua fit I. potu apto. *Ubi vero febris gravioribus stipata est symptomatibus*, calori vehementiori temperando, & viscidæ vel acris materiæ *præparationi* magis studendum: in quem finem danda sunt *Diluentia*, ut potus sufficiens, aquosus, temperans, ex. gr. aqua simplex, pura, vel pane injecto alterata; vel decocta ex pa-

pane triteco, aut hordeo, vel avena; vel decoctum hordei aut C. C. succo vel syrupo citri, vel spiritu vitrioli aut sulphuris, vel & spiritu nitri dulci sapore grate acido impraegnatum, & saccharo vel syrupo quodam suave redditum; vel *decoctum pomorum* fragrantium, aut cerasorum acidorum siccorum, aut *tamarindorum*, addito pauxillo sacchari q. s. ad gratiam, vel & *serum lactis*, &c. quibus subinde infusum Theae tepidum, vel veronicae aut scabiosae, praesertim mane & circa vesperam interponi potest. Paulo potentius vero tenacitatem sive spissitudinem humorum, *in pejoribus ac malignis febribus subinde resolvunt*, infusa vel decocta sic dictarum *plantarum alexipharmacarum* & quidem temperatiorum: ut sunt herb. scordii, alliariae, salviae, millefolii, rad. scorzonerae, caryophyllatae, pimpinellae albae & similium, itemque horum *essentiae* debiliores mane solum exhibitae, quae vero in aegris frigidioribus tantum sunt adhibenda & in calidioribus prorsus omittenda.

X I.

Pulveres temperantes ac diaphoretici, quales egregii parantur ex lap. cancrorum aut conchis, succo citri vel aceto destillato saturatis, atque salibus mediis aestum blande temperantibus: ut sunt, nitrum depuratum, nitrum regeneratum, sal antimoniatum, Tartarus vitriolatus, arcan. dupl. &c.; vel pulveres temperantes compositi, in pharmacopoliis hinc inde prostantes, ex aquis temperantibus, borragin. bugloss. ceras. nigror. card. benedict. acetosae, fumar. &c. ter. quaterve die ad ℈j. vel ʒß. exhibiti, ex quibus etiam idoneae potiunculae sive mixturae fieri possunt, quae vero quoque, praesertim si aegri pulveres aversantur, sine pulveribus dantur. *2. Pulveribus & potiunculis temperantibus.*

X I I.

Blanda acida ad acrimoniam alcalicam, biliosam aut sulphuream & aestum temperandum, putredi- *3. Blãdis acidis & 4. emulsionibus.*

 nem-

nemque alcalicam præcavendam, & quæ jam adeſt, deſtruendam: qualia, præter dicta ſalia media & nitroſa, ſunt ſuccus citri, tanquam acidum corpori noſtro amiciſſimum; ſyrupus citri, ribeſiorum, berberum, cerator. acidor. rubi idæi, mororum, & Tinctura roſarum, fl. papav. bellid. vel aquilegiæ, &c. Acida autem fortiora ſunt ſpiritus vitrioli, ſulphuris, nitri, clyſſus antimonii, ſpiritus nitri aut vitrioli dulcis; vel ℞ ex prædictis, cum quarta parte ſpiritus nitri dulcis, tanquam remedio perquam grato, &c. quæ decoctis hordei aut CC., ſi modo tuſſis abeſt, ad gratum acorem inſtillantur, vel etiam per ſe aliquoties in die exhibentur; itemque *Julapia* grata ex aquis, ſyrupis, tincturis & ſpiritibus modo laudatis, refrigerantibus blandeque refocillantibus, quæ ultima remedia pueris plerumque, aliisque qui a pulveribus abhorrent, gratiora eſſe ſolent (*a*). *Emulſiones* tenues, ex amygdalis dulc. rec. piſtaceis, pineis, ſem. card. Mariæ, aquilegiæ, vel ſemin 4. frigid. major. non rancidis, addito pauco ſaccharo ad gratam dulcedinem, pro acrimonia alcalica demulcenda & ſanguine temperando.

XIII.

5. Eſſentiis & tinctur. diaphor. Materia hæc febrilis corrigitur & expellitur quoque medicamentis diaphoreticis ſive alexipharmacis, quæ *guttatim* aſſumuntur, qualia ſunt, Mixtura ſimplex, Eſſentia ſcordii, helenii, angelicæ, contrayervæ, pimpinellæ, alexipharmaca, Tinctura bezoardica & ſimilia, mane potiſſimum cum infuſo aquoſo ad guttas xxx vel xxxx exhibita; ex quibus vero priora ſunt temperatiora, poſteriora calidiora, adeoque temperatiora magis ægris calidioribus, poſteriora vero frigidioribus ſunt danda,

(*a*) Obſ. in cholericis & melancholicis calor melius *nitro*; in ſanguineis melius *acidis* temperantur.

da, atque magis in declinatione, quam in principio morbi, ubi calidiora remedia, præsertim in calidioribus, quam maxime sunt vitanda, reliquo autem diei tempore iis temperantibus remediis est pergendum, quæ §. X. XI. & XII. commendata sunt. Hæc diaphoretica sive *alexipharmaca temperatiora*; illa vero, quæ ex vegetabilibus calidioribus parantur, & quidem cum spiritu vini, alexipharmaca sive *bezoardica calidiora* appellantur.

X I V.

Quod ad venæ sectionem attinet, ea locum habet in principio & incremento, quando æger est *plethoricus* & robustus, ubi *magnus æstus* atque *pulsus fortis* aut vehemens adsunt; quibus in casibus sanguis ad ℥vj. viij. & plures, pro ægrorum & symptomatum varietate, e vena educi potest ac debet; imo quæ etiam subinde repetenda, si modo dicta symptomata brevi non remiserint. Ubi vero ejusmodi rationes sive indicantia non adsunt, vel ægri valde debiles, vel calor lenis aut valde moderatus, ac pulsus languidus, V. S. omittenda est, præsertim si malignitas adest, & constitutio epidemica repugnat. *De Venæ Sectionis usu in eis.*

X V.

Vomitoria non nisi in febribus illis continuis indicantur, *ubi caussa hæret in ventriculo*, ut ubi *vel nimia repletio*, vel *ira* præcessit, [præsertim in biliosis] & nausea, amarities oris, vel sapor nidorosus, vel inanis vomendi conatus, vel dolores circa hypochondria, cum præcordiorum anxietate, ægrum affligunt; ubi vero lenia sint, & præcipue hic *hypecacoanna* est laudanda tanquam divinum præ ceteris remedium: quia alia, & præsertim antimonialia, facile hyperemesin aut hypercatharsin inducunt, aut vires nimis prosternunt, aliave mala concitant, quod hypecacoanna non facit, sed potius vim simul aliquam alexipharmacam, præsertim in malignis atque exanthematicis exerere solet. *De Vomitoriorum usu.*

le. Sed ubi danda, mox, si fieri potest, in principio exhibenda; quandoque tamen etjam adhuc in progressu locum habent, imo necessaria sunt, præsertim si in principio neglecta fuerunt, symptomata vero prædicta continuant: hoc igitur in statu, si ægros ab iis malis, imo ab ipso mortis periculo, liberare volumus, quocunque adhuc morbi tempore cum fructu dari possunt, recordorque me ea aliquoties die demum decimo, duodecimo, imo decimo quarto morbi cum optato successu adhuc dedisse, ægrosque brevi postea convaluisse. *Quando vero nulla ejusmodi indicantia adsunt*, non promiscue, ut nonnulli suadent, exhibenda; quia tunc non nisi debilitant ac turbant, caussamque, quæ tunc non hæret in ventriculo, haud tangunt, multo minus tollunt.

XVI.

De Purgantium usu.

Purgantia vero *fortiora*, in his morbis nunquam conducunt, quia debilitant, humores tenues expellunt, morbi cursum naturalem invertunt, naturam in subigenda & expellenda causa morbi e sanguine turbant, facileque fluxus alvi periculosos excitant. Attamen *lenia* sæpe usum habent. 1. in febrium illarum principio, *ubi indicia adsunt* Saburræ noxiæ in primis viis hærentis, ut *molestiæ* sive *dolores circa hypochondria*, murmura ventris, vel ipsa *diarrhœa*, &c. deinde 2. & cum primis in febribus *catarrhalibus*, aliisque *epidemicis stomachicis* aut *intestinalibus*, ubi ea conducere observatum est; 3. in *prima variolarum invasione*; liberatis enim sic prius primis viis a materia vitiosa, reliqua deinceps tanto facilius corrigitur: imo in *catarrhalibus* solo fere purgante totum morbum sæpius debellavi, & quidem potiuncula, quæ ex tamarindis, foliis sennæ, vel rhabarbaro & manna conficitur, vel ex sale amaro catarctico, vel pilulis balsamicis Becherianis. *In principio* autem *variolarum* commode quoque datur mercurius dulcis cum rhabarbaro, vel

vel jalappa, aut decoct. tamarindorum. In progressu vero aut *flatu febrium*, præsertim *exanthematicarum*, & cum primis *variolarum*, alvus purgantibus non est irritanda, sed si obstructio alvi molesta, clysteribus tantum blandis emollientibus reseranda; nisi epidemica forte constitutio id suadeat.

XVII.

Diaphoresis quomodo procuranda. Ceterum in tali febri, sive venæ sectione aut vomitorio, aut purgante opus, sive eis opus non fuerit, quando per remedia prædicta (N. X. XI. & XII.) morbus ad statum pervenit, vel calor aliquomodo temperantibus illis, jam imminutus est, & in urina coctionis signa apparent, cutisque humida percipitur, atque inde constat, materiam morbi coctam, subactam & ad excretionem præparatam esse, tunc *medicamentis diaphoreticis sive excretionem promoventibus* huic indicationi uberius satisfaciendum est. Hoc præstant, 1. pulveres diaphoretici, ut Lap. Cancr. citrati cum antimonio diaphoretico aut bezoard. minerali & pauxillo nitri, ex aquis diaphoreticis, ut aqua fumar. card. bened. scorzoneræ, flor. sambuci, scordii, cinamomi, cord. frigid. galegæ, ulmariæ, ceras. nigror. acetositatis citri, vel totius citri, &c. &c. exhibiti, quibus in casibus gravioribus, *ubi anxietates præsertim adsunt magnæ*, vel *deliria*, aut inflammationes, in quavis dosi pulveris camphoræ grana ij. iij. ad iv. magno cum fructu addi possunt, itemque pro ditioribus, lap. bezoardicus; quibus, 2. subinde parca dosi, præsertim si ægri non facile sudant, aut frigidioris sunt constitutionis, & cum primis matutino tempore, interponi possunt *Essentiæ diaphoreticæ aut alexipharmacæ, aut Tincturæ blandæ bezoardicæ variæ*: ut vel sola Essent. Scordii, vel Angelicæ ad gutt. xxx. vel cum pauca copia Ess. pimpinellæ alb. vel helenii, vel contrayervæ mixtaque vel & harum loco mixtura simplex; aut Tinct. bez. Wedelii, vel & ess. alexipharmaca Stahlii, eadem

vel

vel adhuc minori dosi. *Parcissime tamen his ultimis, utpote calidioribus, utendum, ubi magnus calor* adhuc in ægro percipitur, vel quando ægri natura sunt calidioris temperamenti, resque tunc præcipue pulveribus & aquis illis diaphoreticis & ad summum essentia scordii, vel mixtura simplici, interpositis moderate acidis, peragatur.

XVIII.

Quid in diuturnioribus faciendū. *Quia vero nonnullæ febres diutiurniores, aut minus acutæ sunt*, & per xiv. ac plures sæpe dies sese extendunt, methodo hac generali temperante ac diaphoretica modo descripta, mutatis pro symptomatum ac circumstantium rerum varietate remediis ac formulis, usque ad finem continuandum, nisi forte diarrhœa præsens, dolores circa hypochondria, excrementa valde fœtida, laxantia suadent. Quod si vero in *lentas & hecticas* degenerent, earum curatio infra peculiari capite tradetur.

XIX.

Diæta. *Ratione Diætæ* æger loco servetur temperato, *vitetur calor cubiculi* & *stragulorum nimius*, attamen & frigus; præstet tamen, ut cubiculum aliquo modo magis ad frigus, quam æstum nimium inclinet. *Potus* congruus, diluens, aquosus, subacidus, gratus, ac pro siti moderanda sufficiens, modo non sit nimis frigidus, concedatur; hoc enim æger multum reficitur ac roboratur, æstus minuitur, humores viscidi diluuntur, temperantur, quies, somnus & sudores promoventur: imo & *in statu morbi*, & adhuc magis *in declinatione*, quando *vires fractæ* sunt, etiam haustulus *vini rhenani*, *mosellani*, vel rubri cujuscumque temperati, vel solus vel cum aqua mixtus, ægro non interdicatur, maxime si vinum appetat, vel saltem illud non adversetur, sive alias assuetus sit. Pro *cibo*, juscula tenuia ex vegetabilibus parata, præsertim farinacea, avenacea & hordeacea, succo citri, vel pauco aceto subacida facta, aut ex pomis parata, &c. item pruna, cerasa & poma co-

cta,

ɕta, parciſſime uſurpata, optime conveniunt. *Carnes* vero quæcunque & quæ ex his parantur, maxime hic ſunt vitanda, natura hoc dictitante, quæ ab iis plerumqe his in febribus abhorret. *Nullus etiam cibus qualiſcunque ſit, ægro nauſeanti, obtrudatur*, quia ut HIPPOCRATES recte docet, *quo plus hos ægros nutriveris, eo plus nocebis*; multum enim omnibus in febribus præſtat *abſtinentia*, aut ſaltem ſi quid appetant, aut aliquid ipſis porrigatur, ſemper ſit parciſſimus ac tenuiſſimus, & quidem ut jam dictum eſt, ex vegetabilibus paratus. Atque hæc curandi ratio mihi hactenus optima in his febribus perſpecta eſt: conferantur tamen adhuc diligenter ſequentia.

Monita Medica & Symptomatum Curatio.

1. *Ut nimius calor, ita nimia refrigeratio*, ſive externa ea ſit, ſive interna, per *potum* ſcilicet *nimis frigidum*, in continuis, & præſertim in ſudore, ſumme noxia eſt, adeoque & *lecti & induſiorum mutatio*, maxime in exanthematicis.

2. *In omnibus acutis, & ſpeciatim quoque in malignis, atque exanthematicis*, ut variolis, morbillis, purpura, &c. *regimen blandum diapnoicum ſive diaphoreticum*, ſed non coactum, atque legitima victus ratio, una cum quiete, *præcipuum curationis negotium abſolvunt*.

3. *Evacuationes alvi* in his febribus in incremento vel ſtatu, *niſi natura viam demonſtret*, aut epidemica conſtitutio id doceat, ut plurimum ſunt periculoſæ, *ipſaque clyſmata* acriora tunc quandoque non ſatis tuto applicantur; primo autem initio, præſertim, *ubi repletio vel ira præceſſit*, lenia ex rhabarbaro vel ex decocto tamarindorum aut foliorum ſennæ cum manna, non nocent.

4. Sed *ſi alvi obſtructio* in incremento aut ſtatu mo-

molestias creat, vel *lotione emolliente* vel *decocto tamarindorum*, addito sirup. acetositat. citri vel rubi idæi q. s. ad gratiam loco potus usurpato, solvi potest, idque adhuc magis in declinatione, ubi etiam sæpe lene evacuans, ut potiuncula ex foliis sennæ, vel rhabarbaro, vel ex tamarindis & manna, aut etiam sale amaro catharctico dari tuto potest.

5. Speciatim tamen *in malignis*, *petechialibus* & *castrensibus*, præmisso leni ex *hypecacoanna emetico*, caussa maligna corrigenda est 1. *idoneis acidis*, ut potu ex decocto hordei vel radic. scorzoneræ, aut CC. citrato, cum syrupo ribesiorum, vel rubi idæi suaviter temperato; vel potu ex aquæ part. iij. & vini part. j. pomis citri & saccharo grato reddito, vel & cerevisia tenui, cui aliquot guttæ clyssi antimonii vel spiritus sulphuris ad gratum usque saporem acidum, instillandæ. Ita & 2. *infusa ex herb. scordii* aut cardui benedicti, radicis scorzoneræ vel helenii, vel florum calendulæ, ad modum Theæ subinde usurpata, cum vel sine syrupis laudatis acidulis egregie prosunt. 3. *Rob. sambuci* & *juniperi*, itemque *diascordium cum aceto* præsertim rutaceo subinde inter prædicta data, specifice contra malignas prosunt. 4. Pulveres ex *antimonio diaphoretico* vel *bezoardico minerali*, aut conchis cicratis, cum nitro antimoniato & camphora, parca sed sæpius repetita dosi, ex potionibus illis vel aquis diapnoicis dati, acre malignum egregie destruunt.

6. In *Febribus malignis* epidemicis, præsertim *petechialibus & catarrhalibus*, vel ubi alias ægri valde debiles, *Venæ sectio* ut in peste, *noxia plerumque esse solet*; adeoque, potissimum, ubi noxia jam deprehensa est in aliis ægris, postea omittatur in sequentibus, nisi *ingens forte plethora* id suadeat.

7. *In febribus exanthematicis*, *ut maculis petechialibus & purpura*, itemque *variolis & morbillis*, *si non rite erumpunt*, id quod inter alia anxietas

tas circa præcordia indicare solet, *valde conducunt emulsiones diaphoreticæ* (*præmisso ex hypecacoanna emetico*) *ex seminibus aquilegiæ, cardui Mariæ & napi* paratæ, quia hæc semina vim obtinent expellendi, sive, ut dicunt, alexipharmacam; ita Essent. scordii, helenii, pimpinellæ, vel cascarillæ, subinde ad gutt. xx. vel xxx. ex vehiculo apto, præsertim calido, exhibita, hoc in statu valde conducit, non neglecto potu Theæ aliove calido superingesto. Vulgus nostrum frustulum *radicis helenii potui* ordinario horum ægrorum haud sine fructu immittit, vel cum Thea commiscet.

8. *Ubi metus est exanthemata retrocessura esse, potus calidus* cum Essent. scordii, vel helenii, vel pimpinellæ, aliave simili diaphoretica, corpore probe tecto optimum est remedium, adhitis simul, si graviora symptomata adsunt, *cantharidibus* in brachiis & pedibus.

9. *Quando verò exanthemata jam retrocesserunt*, atque tunc mors fere certa est metuenda, Essentia quoque alexipharmaca, ut Essent. scordii, pimpinellæ, aliæve similes sæpius, simul cum infuso Theæ, scordii vel millefolii exhibeatur, atque *cantharides* sive *vesicatoria* fortia dorso, brachiis & pedibus applicentur, corpore a frigore probe defenso.

10. *In malignis & peste ipsa*, dato prius laudato, si opus est, emetico, nihil melius *conducit quam quies in lecto, regimen* blandum *diapnoicum* continuum, servando nimirum corpus in perpetuo calore, exhibendoque sæpius potum tepidum, aquosum, infusi Theæ, radic. scorzoneræ, herb. scord. salviæ, millefolii, veronicæ, &c. interponendo subinde ptisanas subacidulas. Deinde, præsertim in malo graviori, etiam *subinde danda alexipharmaca temperata*, præsertim tempore matutino, parca sed sæpius repetita dosi, ut mixtura simplex, vel Essentia scordii aut alia quædam alexipharmaca, &

pul-

pulveres diaphoretici ex lapidibus cancrorum vel conchis, ſucco citri præparatis, cum pauxillo nitri & camphoræ, qui pulveres vel alternatim cum eſſentiis ſumendi, vel horis ſolum pomeridianis, ſic tamen, ut Eſſentiæ magis frigidioribus, pulveres magis calidioribus temperamentis, exhibeantur: quibus etiam *potione ex aquis* diapnoicis cum antimonio diaphoretico, vel temperante quodam pulvere paratæ, magno cum fructu ſubinde interponuntur.

11. Quia in peſte, in *Bubonum legitima tractatione*, maxima felicis curationis peſtis pars conſiſtit, hinc opera danda, ut emplaſtro vel cataplaſmate emolliente mature extrahantur, ac maturentur, poſtea aperiantur, mundentur, & eſſentia vel balſamo vulnerario conſolidentur. Qui plura de his *Carbunculis peſtilentialibus* ſanandis noſſe vult, itemque de *præſervatione* ejus, evolvat Inſtit. noſtr. chirurgic. Part: I. Lib. IV. cap. IX. ſeqq.

12. *Nocent vero plerumque in malignis & præſertim in peſte*, V. S. vomitoria ex antimonio, purgantia fortiora, omnia medicamenta vehementia, ut nimis calida, aut volatilia, opiata, valde camphorata, ac regimen quoque nimis calidum, quemadmodum fere omnes ſcriptores, qui in ultimis peſtilentiis vixerunt, teſtantur. Atque hæc ipſa etiam methodus in *ſudore Anglicano* optima quondam obſervata eſt.

13. In *febribus catarrhalibus*, mane, *præmiſſa* in principio ad materiam vitioſam evacuandam vel potiuncula mannata, vel pilulis lenibus; poſtea frigidioribus eſſentia quædam diaphoretica, vel liquor C.C. ſuccinatus cum leni ſudoris regimine, ad materiam noxiam noctu ſubactam, expellendam, ex infuſo herbarum pectoralium calido exhibeatur, & reliquo tempore diei aliquoties pulvis quidem temperans, ſalinus, reſolvens, cum ſuccino & nitro ad materiam vitioſam uberius corrigendam, vel

ex

ex simili infuso, vel ex aquis diaphoreticis detur; *calidioribus* vero soli pulveres & aquæ diaphoreticæ exhibendi. Ad *materiam acrem*, quæ *raucedinem & tussim producit* emendandam & incrassandam *linctus pectorales* conveniunt; pro materia vero *tenaci* e pectore evacuanda oxymel squill. ex aquis pectoralibus dandum. In *alvo obstructa* clysma vel potiuncula laxans mannata adhibeatur. Simulac vero *mador percipitur*, & æstus paullulum remittit, aquis & potiunculis diaphoreticis una cum infuso pectorali sedulo continuetur.

14. *Bezoardica sive alexipharmaca calidiora, ut salia volatilia urinosa, spiritus volatiles alcalici, spiritus vini rectificatus cum radicibus aliisve calidioribus destillatus, Essentiæ & Tincturæ e calidioribus paratæ, myrrhata, ligna sudorifera*, aliaque medicamenta æstum inducentia, quę haud adeo pridem a Medicis plerumque hic in febribus acutis adhibebantur, valde noxia sunt, & cumprimis calidioribus; ardorem enim augent ac sitim, inflammationemque, anxietates, deliria, summas virium prostrationes, & sępe mortem producunt.

15. In *Bezoardicis* vero *mere terreis*, qualia fere sunt terrę sigillatę, Cornu Cervi ustum, pulvis Pannonicus ruber, Mantuanus, bezoard. Sennerti, Anglicanus, &c. parum virtutis deprehenditur, nisi *forte in alvi fluxibus nimiis*: ubi tamen ipsis cortex cascarillę cum nitro jungendus, si bonus effectus inde sperandus.

16. In *causo* & *ardore circa ventriculum* externe spiritus Vini camphoratus scrobiculo cordis cum linteis complicatis calide impositus, superimposita *vesica aqua vel lacte calido*, pręsertim si in eo flores chamęm. cocti, repleta, egregie conducit: quia hic inflammatio ventriculi adesse solet, quam potenter resolvit, maxime si camphora etiam interne simul exhibetur.

17. In *febre Hungarica*, pręter remedia febribus

malignis adversa & modo commendata, conducit sępe *initio vomitorium*, idque potissimum ex hypecacoanna, quia sępissime ex prava Militum dięta ortum ducit: id quod subinde, si malignitas post primum non satis remisit, repetendum.

Deinde, quia *fauces in ea* plerumque valde *inflammatæ*, aridæ, fuscæ & siccæ sunt, atque capitis dolor vehemens valde molestus esse solet, quæ mala sæpius a nimio potu vini hungarici vel spiritus vini ortum ducere solent, non solum *Venæ sectio in brachio* aut pede, sed etiam *in venis jugularibus* & *raninis*, itemque gargarismata ex decocto & succo herbæ sedi majoris, vel endiviæ cum nitro depurato, vel antimoniato, aut lapide prunellæ, aut sale ammoniaco, cum syrupo mororum necessaria ac proficua esse solent. Ita & *mucilago seminis cydoniorum* aqua rosarum parata, cum syrupo mororum & nitro, faucibus & linguæ aridæ sæpius illita, egregie opitulatur.

18. *Hæmorrhagiæ quæcunque in his morbis, & inprimis narium criticæ* præmature non sunt sistendæ: facile enim ęgri his in morbis sine noxa aut vitę periculo duas sanguinis libras amittere possunt; cohibitę vero, citius quam par est, gravissima mala, ut calorem majorem, dolores capitis vehementes, anxietates circa pręcordia, pręsertim vero deliria & phrenitidem inducere valent. Quod *si vero sint nimiæ*, tandem sisti debent, & quidem externe aceto, vel solutione aluminis aut vitriolis, in aqua cum turundis in nares immissis; interne temperantibus, nitrosis. Multi quoque hic *bufonem* sub axillis alligatum valde commendant.

19. *Vomitus*, cumprimis *in causo*, aut *febribus biliosis*, itemque in variis malignis, quia plerumque salutares aut criticæ hic sunt evacuationes, per adstringentia & opiata, ut ab imperitis sępe fieri solet, pręmature non sunt sistendi; sed potius in vomitu potus largus aquę tepidę, vel de-

cocti

cocti tenuis hordei vel avenæ, vel herbæ cardui benedicti, addito pauxillo hypecacoannæ, ad materiam acrem probe eluendam & ejiciendam sæpe ingerendus, donec sponte remittant; attamen si nimis diu continuant, tandem theriacæ vel diascordii ʒj ex aqua cinamomi, cydoniata semel iterumque data conducit.

20. *Alvi quoque fluxus* quicunque, *non mox adstringentibus curandus*, sed materia peccans per diluentia potius & blanda evacuantia, inprimis *rhabarbarina* & tamarindinata, deinde & absorbentia ac nitrosa, partim evacuanda, partim corrigenda, ita post aliquod tempus plerumque sponte cessat. Aut *si his* præmissis, *non remittat*, ægrique debiliores fiant, Diascordium Fracastorii, vel theriaca, ad ʒj. ut modo dictum est §. 19. vel pulvis cascarillæ, a gr. iij. vj. ad xij. cum pulveribus temperantibus vel terreis, ut coralliis, CC. usto, terra sigillata, pulv. bez Sennert. vel anglicano, vel pannonico rubro, ex aqua cinamomi cydoniata, vel aqua menthæ sæpius, donec cesset, exhibenda; aut Essent. cascarillæ & Essent. scordii aut diascord. propinanda; hæcque potissimum horis matutinis, illa a meridie & circa vesperum.

Crystallus montana præpar. ac nitro aut cascarillæ, aut utrique simul sociata, in diarrhœis excedentibus quoque egregia est, maxime si magis, quam antea, ad sudorem se componant ægri, eumque patienter ferant. Ita & *emulsiones* ex amygdalis dulc. & semine papav. alb. paratæ, ad ℥j. sæpius exhibitæ, non raro solæ has diarrhœas compescunt.

21. *In diarrhœis febrium quarumcunque & præsertim malignarum* [a], aut si tempus frigidum, præter

D 2 jam

(a) Quas sæpe salutares esse, præter alios cel. *Hoffmannus* egregie probavit, in Differt. de *diarrhœa in malignis salutari*, aliisque scriptis.

jam dicta, opera danda, *ne æger e lecto facile surgat* ad alvum exonerandam; quia diaphoresis, hic adeo necessaria, impediretur, sed potius vas vel patina apta ægro in lecto decumbenti supponatur; vel si hæc desint, aut alias surgendi necessitas incidat, ut vestibus, stragulis, aliisve rebus a frigore probe defendatur, frigus enim hic valde noxium est, adeoque & potus semper vel calidus sit vel minimum tepidus. *Nitrum* deinde cum absorbente & pulv. cascarillæ junctum, atque parca, sed repetita sæpe dosi exhibitum, remedium hic, & præsertim etiam in *variolarum & morbillorum diarrhœa*, alias valde periculosa, est efficacissimum: inprimis si emulsio (N. XX.) laudata, addita ℥j. vel altera gummi arabici, ad acre in intestinis temperandum sæpius interponatur.

22. Si *Dysenteria* febri superveniat, eadem curandi ratio est adhibenda, vel & sæpius ægro Ess. rhabarbari cohleare unum, ad materiam noxiam evacuandam, donec malum remittat, exhibeatur, atque etiam ægro in lecto, si alvum deponit, vas subjiciatur; vel si surgere vult, vas aquam calidam continens supponatur, & stragulis vel vestibus probè contegatur; *Clysteres* ex lacte & theriaca hic quoque egregie prosunt; conf. simul Cap. XIII. N. XIV. & seq. ubi speciatim de Dysenteria agitur.

23. *In singultu* febrium acutarum prodest *spiritus nitri dulcis* cum essent. quadam alexipharmaca ad gutt. xx. vel xxx. per intervalla ex infuso Theæ vel aqua diaphoretica datus, donec cesset.

24. *Ob vigilias aut capitis dolores* ægris non facile *opiata*, præsertim fortiora, exhibenda, quia obstructiones inferendo morbum plerumque reddunt graviorem, atque deliria, soporem, aliaque prava symptomata facile inferunt: febre enim, laudatis remediis mitigata, aut superata, symptomata hæc sponte cessant. E contrario *potus sufficiens, aquosus acidulus*, medicamenta nitrosa, cinnabarina, & emul-

mulsiones tenues præsertim papaveratæ, hic multum valent. *Externæ* in principio dolorum capitis, spiritus vini camphoratus fronti & temporibus, vel per se, vel philonio Romano roboratus & cum splenio calide applicatus, prodest; in progresso autem acetum rosarum vel solum, vel cum nucleis persicorum aut amygdalis amaris rasis, impositum; vel & *emulsio* ex semine papav. & nucleis persicor. cum aqua solani parata, addita portiuncula *camphoræ* egregie conducit; vel & unguentum alabastrinum camphoraque roboratum temporibus illini potest. *Clysmata* etiam emollientia, ubi alvus simul obstructa, hic multum contra dolores capitis & vigilias prodesse possunt: ut & *cataplasma ex fermento panis* cum ruta, sinapi, sale & aceto plantis pedum impositum.

25. *In anxietate & cardialgia febrium petechialium* aliarumque *malignarum* affinium, præmissa hypecacoanna, theriacæ ℥j. cum salis absinthii & antimonii diaphor. a gr. xv. ex aceto bis vel ter post intervalla duarum vel trium horarum, si malum citius non remittat, apte exhibetur, subjunctis potiunculis diaphoreticis camphoratis.

26. *In capitis doloribus & deliriis harum febrium* præter modo dicta, etiam *sanguisugæ*, temporibus & post aures adhibendæ, itemque *vesicatoria* pone aures, brachiis, cervici, & suris pedum, item *sinapismi* brachiis & plantis pedum, revellendi atque avertendi fine, imponendi; interne vero *nitrum* & *camphora*, vel in pulvere cum aliis temperantibus, vel in emulsione sæpius, quovis scilicet bihorio aut trihorio, danda.

27. *Contra tussim* sæpe molestam cumprimis *catarrhalium* febrium *infusa aquosa* ex speciebus pectoralibus parata, calida subinde sorbillata, itemque *emulsiones* ex amygdalis, sem. card. bened. card. Mariæ, papav. alb. & aquis pectoralibus, ut scabiosæ, hyssopi, tussilag. card. bened. contectæ,

præsertim versus noctem sæpius datæ, egregie conducunt; ita & *linctus pectorales* ex oleo amygdalarum dulcium, syrup. violar. vel papav. err. & sperm. ceti, addito pauxillo laudani liquidi, usum hic habent non spernendum; si circa tempus, quo tussis maxime affligit, assumuntur. *Acida vero mineralia*, quæ ob vehementiam tussim facile augent, tunc sunt vitanda.

28. Quando *faucium inflammationes* percipiuntur, ita ut *ægri de deglutiendi difficultate* conquerantur, mox *gargarismata* leniter adstringentia & resolventia; ex rad. tormentillæ, bistortæ flor. & fungis samb. flor. rof. papav. rhead. aqua japon. nitro & pauco alumine, vel etiam sale ammoniaco, addito syrupo mororum vel nucum; sunt adhibenda. Externe emplastra discutientia, ut Empl. de meliloto camphoratum; vel sacculi ex herb. aut florib. resolventibus applicandi, itemque si alvus obstructa, *clysmata*, *vel ipsa lenia laxantia* ex tamarind. fol. senn. rhabarb. & *manna*; *revellendi fine*, mature exhibenda, antequam *aphthæ*, quæ plerumque in his casibus periculosissimæ sunt, superveniant, & quando *faucium tumores*; *ingruente febre*, *incidunt*, hæc laxantia optimo cum successu mox in principio dantur.

29. Aliàs vero, ubi *anginæ indicia*, ut cum difficili deglutitione difficilis quoque *respiratio* incidat, Venæ sectio larga & quidem primo vel in brachio, subjuncto idoneo purgante vel adhuc melius in pede; deinde, si malum non remittit, in *vena jugulari*, ac denique sub lingua *in raninis*; si præcedentes non suffecerint, instituenda est, itemque *clysmata* sæpius applicanda, atque vesicantia extus variis partibus imponenda.

30. *Aphthæ* in febribus malignis, quæ pessimi sunt moris & indicii, abstergendæ Eff. succini & myrrhæ, vel pimpinellæ, ope penicilli; vel & liquore myrrhæ per deliquium, interponenda garga-
rif-

rismata ex decocto herb plantag. aut veronicæ cum melle rosar. & syrupo mororum; vel ex aqua plantaginis phlegmate vitrioli acidulata.

31. *In continuis remittentibus* ante novam accessionem pulveres salinos antifebriles temperantes, vel adhuc magis, *corticem peruvianum* dare utilissimum.

32. *Sudores nimii* sive *colliquativi* requirunt aerem cubiculi frigidiusculum, integumenta lecti leviora ac tenuiora, potum frigidiusculum, acidulum, ad quem & serum lactis & lac ebutyratum pertinent, Tinctura rosar. aliæque acidulæ, vel & horum loco spir. nitri aut vitriuli dulcis, ac denique terrea, ut terra sigillata, corall. rubr. gemmata & præsertim spec. de hyacinth., cum nitro & pauxillo opii, vel & dosi diascordii.

33. *Vires debiles*, præsertim in *malignis* vel in statu & declinatione benignarum, potiunculæ analepticæ, cum confect. alKerm. Tinctura coralliorum, emulsiones ex amygdal. dulc. pistaceis, pineis, sem. card. Mariæ, card. bened. aqua borrag. bugloss. rosar. cinam. flor. aurantior. lilior. convall. totius citri, cordial. frigid. perlat. & camphora roboratæ: itemque *poma citria*, *aurantia*, *sinensia*, aliaque similia quocunque modo exhibita; imo & ipsum *vinum* bonæ notæ modice sumtum, præsertim si ægri illud appetunt; tam merum, quam aqua temperatum & pauxillo sacchari edulcoratum; adjectis vel omissis orbiculis dissecti pomi citrei, egregie refocillant. *Externe* carpis manuum & quandoque etiam cordi, aqua Anhaltina, Reginæ Hungariæ, carbunculi, itemque aceta varia, ut rosarum, lavendulæ, rutæ, caryophyllaceum, &c. tepide applicantur; quæ & naribus pro odoratu sæpius adhibita roborant.

34. Contra *convulsiones*, in his febribus, quæ symptomata sunt periculosissima, prodest spiritus cornu cervi, vel liquor succinatus, sal CC. volatile, itemque pulvis ex sale card. bened. nitro, cina-

nabari & camphora : quibus nonnulli etiam vel pauxillum opii addunt, vel theriacam interponunt.

35. *In Febribus, quæ gangrænam aut sphacelum comitantur, interne* ad hæc mala compescenda, ex novissimis observationibus valentissimus sæpe est *cortex peruvianus*, eadem ratione, ut in vehementibus febribus intermittentibus, sæpius & larga satis copia exhibitus.

36. *Post febres acutas omnes & præsertim exanthematicas ac malignas usus lenium alexipharmacorum*, quæ simul stomachica sunt, ut Essent. cort. aurant., gentian., pimpinellæ, angelicæ, helenii, card. bened. cascarillæ, scordii, adhuc aliquandiu continuandus est : ubi speciatim quoque cortex cascarillæ vel in pulvere, vel in electuario, vel ejus extractum in pilulis egregiam utilitatem præstant. His etiam *lene laxans* sub declinatione, imo etiam in fine, antequam aerem rursus ingrediuntur, cum fructu interponitur, sic appetitus ac vires citius redeunt, ægrique rectius reconvalescunt.

37. *Si post acutas vires & appetitus redire nolint*, purgans dandum, & postea stomachica subjungenda : quia ut plurimum tunc appetitus, ob humores vitiosos in ventriculo hærentes, læsus est.

38. *Denique reconvalescentes* post quascunque tales febres operam dent, *ne facile errores in diæta committant*; cumprimis ne carnes, maxime duriores, aut pinguiores, præsertim suillam, aliaque concoctu difficilia nimis cito comedant, aut etiam in levioribus copia excedant. *Vitent etiam adhuc aliquandiu aerem frigidum, ventosum ac pluviosum, matutinum & vespertinum*. Nisi enim hæc observent, facile in febres novas, easque sæpe pejores, immo sæpissime lethiferas, vel saltem in alios graves morbos relabuntur.

C A-

CAPUT IV.

De Febribus exanthematicis & speciatim de Variolis ac Morbillis, quibus purpuratæ & petechialis subjunguntur.

I.

Quid Febres exanthematicæ sint, & quidem nominatim *Variolæ* & *Morbilli*, quænam earum differentiæ ab aliis, supra jam Cap. III. n. VI. dictum, earumque etiam curatio generalis eodem Capite tradita est. Interea tamen earum frequentia, dum pauci homines ab his prorsus liberi manent, illarum discrimen ac valde dubius sæpe eventus aliæque caussæ me permoverunt, ut de iis adhuc specialius hic exponere consultum duxerim. *De exanthematicis speciatim agendum.*

II.

Inprimis vero in Variolis melioris curationis caussa probe cum Sydenhamo notanda *quatuor earum tempora*, *invasionis* scilicet, *eruptionis*, *suppurationis*, & *exsiccationis*, ut tanto accuratius, quid in quovis optime sit agendum, observare queamus. Tempus igitur 1. *invasionis* sive *ebullitionis* materiæ p. n. aut malignæ vocatur primum morbi tempus, quando ægri languere aut male se habere incipiunt, ad tempus, quo maculæ rubræ in cute & præsertim in facie erumpere incipiunt, quo ægri prægresso plerumque levi horrore, plus minusve calere solent, quo ipso tempore nonnulli etiam *convulsionibus* atque *epilepsia*, cumprimis infantes & pueri, ex improviso sæpe corripiuntur: hocque ebullitionis tempus trium quatuorve dierum spatio circumscribitur. *Quatuor variolarum tempora sunt notanda.*

III.

III.

Tempus eruptionis & suppurationis. *Tempus* vero 2. *eruptionis* vocatur, quando maculæ rubræ erumpunt & sensim sensimque in papulas elevantur, quod *utplurimum a tertio* vel *quarto die* ad septimum usque durat in veris & discretis. 3. *Tempus suppurationis*, a die scilicet septimo ad diem plerumque undecimum, quo papulæ rubræ in pustulas pure repletas trasmutantur; & 4. *Tempus exsiccationis*, ab undecimo plerumque ad decimum quartum vel decimum quintum in veris & ordinariis. Sed in *spuriis sive aquosis* citius & suppuratio & exsiccatio contingere solent, ubi sæpe die octavo, nono vel decimo omnino rursus exsiccatæ sunt, in anomalis vero sive irregularibus ac malignis eas die XVII. imo vigesimo nondum exsiccatas esse memini, sed *Morbilli* citius, & fere ut variolæ nothæ, intra novem vel decem dies periodum suam absolvunt, & per squamulas exsiccati decidunt, *tussi tamen plerumque fortiori*, quam in variolis, afficiuntur.

IV.

Caussa earum proxima. *Causs... proxima* horum morborum & speciatim variolarum est *materia quædam* p. n. sive *vitiosa in sanguine*, quam natura, inde irritata, in hoc actu separat atque per cutem sub puris forma expellit; videturque jam in utero matris cum sanguine infantibus communicari, quia infantes variolis & morbillis nati leguntur, aut eis sæpius primis post partum diebus vel hebdomadibus corripiuntur, ubi aerem nondum ingressi & nullo adhuc alio victu, quam lacte, usi sunt: & quia plerique homines vel citius vel tardius semel eos sustinere coguntur. Interea tamen exempla etiam eorum prostant, qui bis, imo ter iis correpti fuerunt.

V.

Diagnosis & prognosis. *Diagnosis* horum morborum ex Cap. III. n. VI. jam patet. *Prognosis* etiam valde cum aliis febribus acutis convenit (ibid. n. VII. & VIII.). Attamen

men speciatim hic adhuc notandum, quod, *quo citius erumpunt*, eo plerumque fiant copiosiores, quo vero *copiosiores*, eo plerumque, sicut in aliis exanthematicis, periculosiores, atque utplurimum *confluentes*, quæ longe majus vitæ periculum portendunt, vel saltem faciem imo & oculos vehementius, quam discretæ, corrumpere solent. *Quæ vero circa finem diei tertii, vel quarto demum placide proveniunt*, plerumque pauciores, discretæ & mitiores evadunt. Hinc haud probandus est illorum mos, *quia variolas* aliasve quascunque continuas ac speciatim exanthematicas *vehementioribus & calidioribus expellentibus*, itemque *calore magno hypocausti* ac *stragulorum* præmature expellere satagunt: quia his ipsis sanguis, jam quasi ebulliens, qui temperandus est, magis incalescit & corrumpitur, *atque ex levioribus & discretis pejores, confluentes & malignæ conficiuntur*. Præterea sciendum *epilepsiam*, quæ tempore invasionis sæpe pueros aggreditur, quamvis parentes aut amicos sæpe vehementer terreat, *plerumque nihil mali denotare*, & variolas utplurimum satis bene ei succedere. *Quando autem nimis copiosæ prodeunt*, præsertim in facie, aut *confluentes sunt*, *aut malignæ* gravioribus & inusitatioribus malis stipatæ, vel *collabuntur aut retrocedunt*, vel justo tempore non exsiccantur, periculosæ sunt; & contra, *minus periculosæ, si blande & tarde prodeunt*, *si discretæ & paucæ* sunt, atque sine gravibus symptomatibus.

VI.

In *curatione* igitur lenissima via per blanda temperantia, diluentia, & diapnoica, ut in aliis continuis, mihi & plerisque hoc tempore bonis practicis optima deprehensa est. Antequam vero de hac plura dicamus, pauca monebimus de ea curandi ratione, qua multi variolas periculosas, malignas & confluentes, *per ita dictam inoculationem benignarum*, præcavere studuerunt, & quam mini- *Curatio per inoculationem.*

me

me rejiciendam, sed potius maxime salutarem, *generique humano utilissimam esse existimamus.*

Nam omnino verisimile videtur, jam ab utero materno variolarum materiam sanguini admixtam esse, quæ semel in omni propemodum homine defervescere debet. Quod ipsum quo citius, sive quo minori ætate hoc fit in infantibus aut pueris, eo securius ab eo veneno ut plurimum liberantur, atque eo melius evadunt. Quo autem diutius hæc pestifera materia hæret in sanguine, eo pejor ac malignior ea fieri videtur, dum observatur, *adultos plerumque longe gravius inde affligi quam pueros*, & quam plurimos illorum veneni vehementia vinci. Igitur quando variolarum benignarum insitio præstat, ut citius atque in ipsa infantia, præparato præsertim corpore, defervescere sanguinis istud venenum queat, dubium sane mihi non est, quin homines quam plurimi, præsertim nobiliores & Principes quam aptissime non solum ab ipso mortis discrimine; verum etiam a variis aliis gravibus malis, quæ malignas sæpe comitantur, hoc ipso curationis genere defendi, atque faciei pulchritudo oculorumque integritas conservari queant, quæ alias quam sæpissime graviter læduntur, immo visus acies haud raro maximo cum ægrorum damno ac molestia omnino tollitur.

Neque curandum, quod timidiusculi hic opponant, cum experientia frequens in Turcis & Anglia, in Germania vero, Hanoveræ, Onolsbaci, Pyrmonti, aliisque locis ejus utilitatem satis comprobaverit. *Quomodo autem hæc inoculatio sit instituenda* in Chirurg. nostræ P. II. Cap. XV. docuimus.

VII.

Curatio leviorum. Cæterum in curatione vario modo, pro morbi varietate & vario morbi tempore, est procedendum. Nam *si blande*, hoc est, *sine gravibus malis in-*

invadunt & erumpunt, ægrique bene ſe habent, a medicamentis fere omnibus, vel ſaltem calidioribus aut vehementioribus expellentibus abſtinendum, atque *totum hoc opus naturæ recte agenti relinquatur*, ſuadendo ſolum regimen temperatum, quietum ac diapnoicum, legitimam victus rationem ex vegetabilibus, cum potu cerevifiæ tenuis, vel alio aquoſo, ut decocto avenæ vel hordei, ut in aliis febribus levioribus, & inprimis etiam hic *hydrogalæ potum* ex part. iij. aquæ & part. j. lactis valde idoneum deprehendi, ſervando ægros extra lectum, quamdiu ambulare poſſunt ac volunt. Alii pro potu valde commendant *decoctum milii*, nonnulli etiam *lentium*; quæ etiam non contemnenda.

VIII.

Quando autem opus eruptionis non legitime ſuccedit, ſed ægri *anxietates*, *inquietudines*, & *æſtum nimium*, aliave mala ſentiunt, in *calidioribus* nimius impetus eſt cohibendus: & quia materia ſive venenum variolarum tunc pejoris eſt indolis, ea corrigenda & temperanda per pulveres temperantes, cinnabarinos, vel apud eos, qui pulveres averſantur, ſicut infantes & pueri ſæpe facere ſolent, per tincturas refrigerantes, ut ℞ flor. papav. rh. vel aquilegiæ: quibus quarta vel quinta pars ſpir. nitri. dulc. commode addi poteſt, itemque per potiones & emulſiones ſimiles, potum ſufficientem idoneum [N. VII.] acidulatum, atque regimen frigidius. *Sed in frigidioribus variolæ* eruptionis tempore *difficilius erumpunt*, vel depreſſiores ſubſiſtunt, indeque ægri anxietates perſentiſcunt, atque vehementius ægrotant, ſtimulanda atque juvanda eſt natura *lenibus alexipharmacis*, ut radicis *helenii fruſtulo* cerevifiæ tenui, tanquam potui ordinario injecto, quod vulgi noſtri eſt remedium, vel granis aliquot *myrrhæ* prædictis pulveribus additis; vel eſſentia ſcordii, helenii, vel alexipharmaca, aliquoties in die parca doſi *Quæ difficilius erumpũt.*

cum

cum potu calido, imprimis Thea pectorali exhibita, itemque *aquis diaphoreticis* & speciatim fumariæ, card. bened. aut flor. sambuci, vel etiam *emulsionibus* ex seminibus aquilegiæ, cardui Mariæ & napi, paratis. *Decoctum* ex ficubus & herbis diaphoreticis aut pectoralibus compositum, præsertim ubi forte simul tussis adest, egregium hic est, si aliquoties in die calide bibatur, ubi etiam in paullo graviori malo *vesicatoria* recte brachiis & pedibus applicantur. Cæterum *in mitiori sive medio statu*, quando variolæ non nimis facile erumpunt, blanda diaphoretica ex prædictis aquis & terreis citratis sive temperantibus pulveribus, cum syrupo acidulo gratis redditis, sufficere sæpe solent.

IX.

Ubi Vena secanda. In paulo pejori statu invasionis, *ubi calor & ebullitio sanguinis est admodum vehemens*, præsertim in juvenibus & adultis sanguineis, principio utilissime *sanguis larga satis copia detrahitur*: id quod præcipue in eis est faciendum, qui quotidie laute vivunt, vinumque simul & quidem larga copia bibunt, sicuti aulici, nobiles juniores & magnates; alias plerumque fiunt confluentes, & ægri inde moriuntur. Ubi vero hæc indicia non adsunt, aut ægri defectu virium laborant, consultius intermittitur.

X.

Quando evacuantia danda. Sic, si *eodem tempore nausea, anxietas, aliave vomitum indicantia adsint signa*, tunc sicut in aliis febribus [Cap. III. N. XIII.], docuimus, præmissa, si æger est plethoricus, *sanguinis detractione*, vomitus radice *hypecacoanna* excitandus, vel si vomitorii usum res quædam vetant, aut indicia Saburræ crudorum humorum in intestinis adsint, hi *leni purgante ex rhabarbari*, vel *jalapæ* & *mercurii* dulcis apta dosi, vel *decocto rhabarbari* in aqua vel sero lactis cum manna, vel *tamarin-*

rindorum vel *passularum cum manna*, vel & Tinct. sive anima rhabarb. commode evacuari [a], hisque *temperantia*, *diluentia* ac *diapnoica* sive lenia expellentia, pro materia vitiosa acri corrigenda & expellenda, subjungi, prudenterque per eruptionis & suppurationis tempus continuari possunt.

X I.

Quid in vehementiori invasione faciendum?

Si invasionis atque eruptionis tempore *calor vehementior*, sive nimia ebullitio in ejusmodi ægris percipitur; præter laudata temperantia, N. VIII. ad hanc moderandam *acida* quoque remedia, Cap. III. N. XII. laudata, in potu ordinario & in potiunculis data egregie prosunt; eo autem post eruptionem imminuto, *diapnoicis* & *potu sufficiente*, temperante, eruptionis & suppurationis tempore prudenter continuandum. *Epilepsia invasionis tempore incidens*, nulla alia, quam lenia expellentia, addita pauca cinnabari, tanquam nervino, requirit, eisque plerumque variolis provenientibus cedit.

X I I.

Quid si retrocedere videntur.

Si *variolæ* eruptionis vel suppurationis tempore *retrocedere videntur*, *vesicatoria* brachiis, pedibus & cervici sunt applicanda, atque interne *alexipharmaca* sive expellentia paullo fortiora, N.VIII laudata, corpore probe tecto, ex vehiculo calido sunt exhibenda: id quod etiam, & quidem adhuc majori cura est faciendum, quando jam retrocesserunt, alias certa fere mors brevi subsequitur.

X I I I.

Quomodo tussi medendum.

Tussis in variolis, & cumprimis etiam *in morbillis* vehementer sæpe affligens, temperatur, omissis

(a) Multi quidem evacuantia quæcunque hic metuunt & prohibent; ego vero aliique præstantes Medici ea utilia deprehendimus.

missis primo acidis mineralibus, *infusis pectoralibus* ad modum herbæ Theæ, aliquoties in die, usurpatis, itemque emulsionibus, aquis & essentiis diaphoreticis, N. VIII. quæ ipsa quoque tussi post variolas haud raro affligenti & phthisin sæpe minanti, optime opponuntur, ubi etiam *linctus pectorales* ex oleo amygdalarum dulcium & syrupis pectoralibus cum fructu his adjungi possunt.

X I V.

Quomodo oculi præservādi. *Quoniam vero oculi in variolis sæpe vehementer afficiuntur*, ut non pauci inde visu vel omnino, abscessibus scilicet in ipsis subortis, vel saltem ex parte priventur, quando nimirum cicatricis & maculæ in cornea iis concitantur, ad mala hæc præcavenda & avertenda optime conducit, si *allii* a sano homine *manducati vapor* in oculos ægrotantium aliquoties in die inspiratur; vel si *splenia spiritu vini, camphora & croco impregnata*, imbuuntur, ad ignem deinde fere rursus exsiccantur, oculisque, aliquoties in die renovata, imponuntur. Ægri vero a splendore solis & ignis, *frictionibus* oculorum rudioribus & *ploratu* quoque sibi cavere debent. Infantibus, præter vaporem allii, etiam utiliter *lac muliebre* ex uberibus in oculos aliquoties, in die instillatur; vel in hujus defectu, *lac aliud tepidum*, *croco impregnatum*, eadem ratione adhibetur.

X V.

Qua ratione fauces? Præterea tam oculis quam faucibus a malis metuendis præservandis, [nam hæ sæpe intus valde intumescunt, ut ægri vix deglutire possint] egregie quoque conducit, *si quid croci & camphoræ*, linteolo inclusum, anteriori collo appenditur, atque per totum periculi tempus ibidem relinquitur, imo & dierum trium quatuorve intervallo renovatur. *Deinde si jam aliquis tumor fauces occupavit*, adhibendum *gargarisma* reprimens, ex radic. bistortę, floribus rosarum & malvę, cum syrupo mororum paratum, atque extus vel cro-

cus

cus vel theriaca cum camphora, collo circumdatur.

X V I.

Si palpebræ ob inflamationem sunt glutinatæ, ut sæpe fieri solet, vi nunquam sunt divellendæ, quia inflammatio inde augeretur, & visus læsio inde esset metuenda: hinc, si dolores aliave symptomata desunt, in ægris, qui judicio pollent, ita sine damno relinqui possunt, donec sponte dissolvantur. Sed si dolores aut vehemens pruritus in oculis urgeant, vel ægri infantes sunt vel impatientes, & oculos aperire volunt, reserari possunt vel *saliva ægri* aut alterius hominis sani ac jejuni, vel lacte tepido, & cumprimis camphora & croco impregnato, si eis sæpe foveantur, donec a se invicem rursus recedant. Idem quoque præstare potest *oleum ovorum* recens paratum & inflammationis minuendæ caussa camphora roboratum. *Quid glutinatis palpebris?*

X V I I.

Alvi obstructio tempore eruptionis, immo & primis suppurationis diebus neque clystere, multo minus purgante est irritanda, quamvis per septem vel octo dies duret, præsertim quando æger nullum inde percipit incommodum. Sed si nimis diuturna, aut æger ventris dolores aliave incommoda inde sentiat, primo victu lubricante ex prunis vel pomis coctis, itemque decocto tamarindorum, pauco saccharo edulcorato, loco potus ordinarii solutio est tentanda, quæ vero si parum succedat, aut periculum in mora, *clystere emolliente* est solvenda. *Quid alvo obstructa?*

X V I I I.

Alvi fluxus contra, qui utplurimum valde periculosus, cohibetur pulveribus terreis, ut pulv. pannon. bezoard. Sennert. vel Anglicano, cortice cascarillæ & nitro roboratis, in primis crystallo montana, vel coralliis rubris præparatis, vel & *Quid ea nimis soluta?*

CC. ullo aut terra sigillata, ex aqua menthę vel cinamomi cydoniata, parca, sed sępe repetita dosi data, ut in monito 9. & 10. Cap. III. dictum est, curatur. *Dysenteria* vel eadem ratione, vel interposito in malo graviori; pręsertim vesperi, leni opiato ex diascordio, vel laudano liquido, aliove simili, itemque clysteribus ex lacte & theriaca subinde injectis, sanatur, ea simul adhibita cura, ne ęgri, quando alvum exonerare volunt, e lecto surgant, quod ob refrigerationem, hic summe noxiam, probe vitandum. Atque illa ipsa quoque medicamenta interna in *Vomitu nimio*, pręmisso potu largo aquę tepidę, sępe repetitis modicis dosibus, optimo cum successu adhibentur.

XIX.

Quid in hæmorrhagia narium?

Hæmorrhagiæ sive profusiones sanguinis e naribus *plerumque hic sunt salutares;* adeoque nisi forte nimię, non sistendę, sed sibi relinquendę, donec sponte desinant; sin *vero nimiæ*, ita ut ęger valde inde debilitetur, eadem sunt facienda, quę Cap. III. monito 18. commendavimus.

XX.

Quid in deliriis & convulsionibus?

Contra deliria & convulsiones pulveribus temperantibus, nitrosis, cinnabaris & camphorę aliquot grana, immo & pauxillum opii vel theriacę addantur, atque emulsiones quoque cum camphora, aut potiunculę ac tincturę acidulę his sępe interponantur. *Vesicatoria* deinceps suris & cervici applicentur, atque *clysmata* revellendi & temperandi scopo cumprimis ex sero lactis, nitro & melle, vel sacchаro, vel aqua tepida cum nitro, injiciantur, & subinde aliquot guttulę spiritus CC. vel liquor CC. succinati exhibeantur.

XXI.

Quid in viriū defectu?

In virium defectu, quia variolarum recessus metuendus, dandę essentię diaphoreticę, alexipharmacę, vel Tinctura coralliorum, & aquę roborantes pro fibris languidis stimulandis, hisque subin-

subinde interponatur *haustulus vini rhenani* vel alius generosi ac bonę notę, quale forte ęger maxime appetat. [conf. monitum 20. Capitis III.]. Atque hoc ipsum *in tarda nimis suppuratione & exsiccatione variolarum*, quia hę plerumque ob vires nimis prostratas contingere solent, fieri debet, ubi & myrrha pulveribus expellentibus cum fructu ad aliquot grana additur.

XXII.

Quid in lingua & narium vitiis?

Linguæ & labiorum fissuræ demulcentur mucilagine seminis cydoniorum sępe illitę. Sed *in narium vehementi exulceratione* turundę oleo ovorum imbutę, in eas immittendę, & subinde renovandę, ne inde forte, ut aliquoties vidi, inter se concrescant, & respirationem postea ac loquelam valde corrumpant.

XXIII.

Quid in nova confluentiū febri?

In variolis confluentibus suppurationis tempore, & cumprimis *circa undecimum morbi diem*, *nova quædam febris incidere*, eaque ipsa sępe perniciosissima mala, ac mortem ipsam haud raro concitare solet. In hoc rerum statu, ubi vehementissimę anxietates aliaque pessima symptomata plerumque oriuntur, *nihil magis prodest*, quam *si alvus lenibus purgantibus ducitur*: id quod optime fit decoctis sive potiunculis ex tamarindis, vel rhabarb. aut foliis sennę paratis, quorum apud adultos unciis tribus, deinde mannę ℥j. additur, unde plerumque magnum levamen sentiunt, aut prorsus ab iis malis liberantur. Quod si vero his prima vice prędicta symptomata non valde imminuta sint, eadem medicamenta semel iterumque sunt repetenda, donec ęgri melius se habeant. Nam hic periculum a purgantibus ejusmodi non est metuendum, ut quam plurimi hucusque sibi imaginati sunt, cum evacuando materiam noxiam, morbi tempore in intestinis collectam, egregie prosint, iisque omissis vel neglectis, hi ęgri ple-

rumque moriantur, conf. celeb. Angli *Freindii* Lib. de purgant. in nova variolarum confluentium febri adhibendis; & *Dissertatio nostra de Manna* ejusque usu in nova hac confluentium febre.

XXIV.

Quid ad turpes cicatrices evitandas?

Ad foveas & cicatrices turpes faciei evitandas nonnulli suadent, ut ægri tempore invasionis *pediluvia tepida emollientia* quotidie adhibeant, atque mox quoque ad impetum a capite & facie avertendum, *vesicatoria* brachiis & pedibus eorum, revellendi caussa, applicentur: quarum vero rerum periculum meis ægris hucusque varias ob rationes suadere nolui. Attamen circa finem suppurationis pustulas majores *acicula aperiri jubeo* ut pus effluere atque partes subjectas erodere nequeat. *Pustulæ exsiccatæ* eundem in finem avelli, & loca ulcerata deinde oleo amygdalarum dulcium vel amararum, vel ovorum illini possunt, ita foveæ vel nullæ vel saltem minus deformes remanent, præsertim si ægri antea in regimine præscripto temperato servati neque calidioribus medicamentis tractati fuerunt, utpote a quibus alias deformes cicatrices sæpissime producuntur. Pustulis exsiccatis eisque vel avulsis vel lapsis, facies sæpius vapore lactis calidi, vel decocti avenæ foveatur, quod multum ad cutis æqualitatem & levitatem producendam facit.

XXV.

Quid morbo superato?

Morbo superato ægri semel iterumque, præsertim post pejores variolas, *antequam aerem ingrediuntur*, [quod non nimis cito fiat], *probe sunt purgandi*, hisque purgantibus semper apta *mercurii dulcis* dosis est addenda; alias plerumque varia gravia mala & cumprimis ophthalmiæ, spina ventosa, tumores glandularum, & ulcera varia variolas sequuntur: id quod etiam *in oculorum inflammationibus* variolas sæpe excipientibus, est faciendum; quibus vero adhuc diaphoretica varia & in-

inprimis infusa ex herba euphrasię, veronicę, sem. fœniculi, ligno sassafras, sunt interponenda & subjungenda, haud omissis idoneis collyriis aliisque discutientibus, quę in aliis oculorum inflammationibus prodesse solent.

XXVI.

Quomodo pejores praecavenda?

Quando variolę epidemicę grassantur, magnates, nobiles, aliique honoratiores a Medicis desiderant remedia, quę liberos pręparent, ne, si forte eos aggrediantur, nimis copiose aut periculose a variolis corripiantur. Ordinavi sępius & adhuc ordinare in ejusmodi casibus soleo, primo purgans, ętati & viribus aptum, ex mercurio dulci & rhabarbaro, vel jalapa, aut similibus; hocque pręmisso, *Tincturam* quandam acidulam ex floribus rosarum, papaveris, bellidis vel *aquilegiæ* [a], mane & vesperi conveniente quantitate ex infuso Theę, vel cerevisia, vel aqua quadam destillata assumendam, una *cum modica* & apta *victus ratione*: quibus observatis, plerumque factum est, ut liberi illi vel immunes prorsus a variolis manserint, licet in tota vicinia sęvierint, vel leniter saltem ut plurimum eis correpti fuerint.

XXVII.

De Morbillis.

Quid Morbilli desiderent?

MORBILLI [b] eadem ratione ac variolę curandi, nihilque fere aliud requirunt, quam quia *tussis hos ægros utplurimum, aut potius semper, attamen*

(a) Ex hoc genere quondam fuit celebris in Germania Tinctura antivariolosa *Dolæi* & *Waldschmidii*.

(b) Horum Diagnosis vid. Cap. III, n. VI. & Prognosis eod. Cap. n. VII. & VIII.

men modo lenius, *modo vehementius affligit*, ut ter vel quater in die ægris detur infusum vel decoctum idoneum *pectorale*, & huic *linctus pectorales* subinde interponantur, conf. Cap. III. monitum 27. In nimis vehementi, noctu syrupus diacodii vel extracti papav. errat. gr. j. vel alterum, vel aliud blandum opiatum, modica dosi dari potest, & *in fine morbi*, sicut in variolis, *alvus purgetur*.

XXVIII.

De Febre Miliari, sive Purpurata.

Quid febris miliaris? FEBRIS MILIARIS SIVE PURPURATÆ [a] curatio quoque potissimum in blando regimine temperante ac diapnoico consistit; adeoque potus sufficiens aqueus, acidulus, ut cerevisia tenuissima, vel decoctum panis, vel hordei aut scorzoneræ citratum haud frigidum, & remedia temperantia, diaphoretica, diluentia sæpius, & cum primis N. VIII. hujus Capitis jam laudata, primaria sunt: & quidem sic, ut mane essentia blande diaphoretica, postea mixturæ, potiunculæ, & pulveres diaphoretici, nitrosi exhibeantur. Interea tamen *in maligna*, vel *ubi nausea* vel *anxietas cardialgica* adest, usus maturus *radicis hypecacoannæ* caussam horum malorum utplurimum egregie expellit, ut laudatis remediis temperantibus ac diluentibus curatio tanto commodius absolvi queat. Si *in puerperis purpura* a lochiis suppressis oriatur, sanguis quoque e pedibus detrahatur, & pilulæ Becherianæ noctu simul exhibeantur, ad fluxum eorum, si fieri potest, restituendum. *Si non a lo-*

(a) Diagnosis & Prognosis peti possunt ex Cap. III. N. VI. VII. & VIII.

a lochiis suppressis, venæ sectio omittenda, & cætera laudata solum adhibenda.

XXIX.

De Febre Petechiali.

Petechiales & *petechizantes febres* (*a*) eadem fere ratione per lenissima diaphoretica, diluentia ac nitrosa optime curantur, cavendo sudores coactos. *Ubi vero adsunt nausea*, vel conatus vomendi, *respiratio anxia*, vel *anxietas* circa præcordia, principio lene *vomitorium*, præsertim ex rad. hypecacoanna, utilissimum, imo necessarium est; id quod etiam, si mala illa & præsertim respiratio anxia non remittunt, repetendum, eisque diaphoretica lenia cum camphora interponenda & subiungenda. *Quid Petechia. lis?*

Alvi fluxus, si adsit, præsertim moderatus, *per adstringentia non est cohibendus* (*b*), sed naturæ potius relinquendus, vel ejus successus, quando forte natura segnior aut ad expellendum nimis debilis, leni laxante adjuvandus (*c*); & postea a prædicta curandi ratione non recedendum, sicuti Capite sequenti uberius exponemus.

Venæ sectio locum non habet, nisi forte ubi magna adsit plethora, vel abusus potionum calefacientium præcesserit.

E 4 XXX.

(*a*) Harum Diagnosis vid. Cap. III. N. VI. & Prognosis N. VII. & VIII. (*b*) Vid. hac de re *Stahlii* Opusc. Chym. Phys. p. 660. & seq. atque *Hoffmanni* Dissert. egregia *de Diarrhœa in malignis salutari*. (*c*) Conf. iterum si lubet, modo laudata *Hoffmanni*, itemque *Burchard.* Med. Rostoch. utilissima Dissertatio: de *Febr. Mesenter.* Ann. 1727. edita, ubi *usum purgantium* leniorum *in his & similibus febribus* egregie evicerunt.

XXX.

De Febre Scarlatina.

Quid Scarlatina. In Febre, *Scarlatina* dicta [a], quæ per se quidem non adeo periculosa, & pueros fere solum aggreditur, quando levior, sola natura, præsertim si aptum regimen accedat, sæpissime sine medicamentis curatur; sed si paullo gravior, caussa morbi optime quoque corrigitur & expellitur sufficienti potu diluente, temperante, acidulo; potiunculis & mixturis temperantibus ac diluentibus, ut & pulveribus temperantibus & blande diaphoreticis, quando ægri a pulveribus non abhorrent, vitatis medicamentis & alimentis omnibus calidioribus, quia ab his morbus redditur gravior, servatoque eodem regimine & victu, ut in ceteris exanthematicis ac speciatim variolis (b). Qua via maculæ post aliquot dies sensim disparebunt, cuticula fere tota per lamellas decidet, & ægri tunc reconvalescunt: quo tempore purgandi, & postea adhuc per plures dies in cubiculis, præsertim si tempestas frigida est, conservandi, ut transpiratio aliquamdiu libera conservetur, utpote quod ad sanitatem integram recuperandam valde hic est necessarium.

XXXI.

Qua via anasarca post scarlatinam curanda. Quod si verò ægri aut parentes hoc negligant, post tres circiter hebdomadas *tumore ventris*, immo totius sæpe corporis, sive *anasarca*, cum vel sine febre corripiuntur, immo & *tumoribus glandularum* aliisve sæpius malis gravibus; *urina* simul solet esse fusca ac turbida, & multi inde moriuntur. Cum vero novus hic morbus, (quem quidam pro altera febris scarlatinæ periodo habendum esse censent], ex

(a) Diagnosis tradita est Cap. III. N. VI. (b) Observare etiam hic juvat, *hæmorrhagias narium* in hoc morbo plerumque non nocere, sed potius prodesse dum Plethora eum reddit graviorem.

ex retentis noxiis humoribus in corpore ortum trahat, optime ei medetur remediis, quæ hos humores e corpore educunt: id quod optime fit ; 1. alvum ducentibus, iisque per intervalla repetitis; 2. quæ eos per urinam, utpote quam viam natura, urina illa fusca & turbulenta, indicare videtur, expellunt: quale præ ceteris est tinctura tartari bis terve in die ad x. xv. vel xx. guttas exhibita ; vel & huic liquor terr. foliat. tartari aut spiritus nitri dulc. commode admisceri potest; 3. quando infantes aut pueri purgantia assumere renuunt, *clysteribus* quoque e decoct. fol. sennæ satis apte purgantur [a]; *Sudoriferis* vero hic nihil efficitur, dum sudor vix ulla ratione obtineri potest. Interea tamen *partes tumidæ a frigore probe sunt defendendæ:* nam si valde frigent, sæpe instantis mortis indicium præbent. Si *febris combinata* est, quæ frequentissimum hujus mali solet esset symptoma, mixturæ & potiunculæ temperantes ex aquis diureticis paratæ, horis pomeridianis & vespertinis sedulo exhibendæ. Alia symptomata remediis suis propriis sunt oppugnanda.

XXXXII.

Observatio ratione regiminis. Denique in omnibus exanthematicis *refrigeratio, itemque lecti & indusii mutatio summe sunt noxia,* adeoque serio vitanda: nam hæc facile mortem, ut sæpe vidi, aut gravissima saltem mala inducunt. E contrario autem *nimius calor* quoque est perniciosissimus. *Tranquillus* vero *decubitus* in *moderato & æquali calore*, ad blandam & æqualem transpirationem semper conservandam, quam utilissimus est, atque quam maxime commendandus, nisi forte in lenissimis Variolis, morbillis, scarlatinis & urticatis, ubi *deambulatio in cubiculo temperato, clauso*, ipsis concedi potest, quamdiu ambulare volunt aut possunt.

CA-

(a) De hac febre scarlatina haud pridem peculiarem libellum emulgavit, cel. Medicus Gothanus, Jo. *Storchius*, Gothæ 1742. 8. lingua vernacula.

CAPUT V.

De Febribus acutis ſtomachicis & inteſtinalibus, quibuſdam meſentericis dictis.

I.

Peculiare acutarũ genus. DEnique *peculiare adhuc genus eſt febrium acutarum* a pleriſque Scriptoribus hucuſque valde neglectum, quod ratione ſymptomatum & curationis multum a ceteris differt, attamen apto ſatis nomine nondum deſcriptum, adeoque & pleriſque adhuc prætervifum eſſe mihi videtur.

I I.

Differentia a ceteris. Differt autem a reliquis febribus acutis primo in eo, *quod alvi fluxus ipſam plerumque comitetur, ſed innoxius*, imo potius *ſalutaris, & quem reprimere periculoſum eſt*; deinde quod *non tam medicamentis temperantibus ac diaphoreticis*, quibus fere omnes reliquæ acutæ curantur, *multo minus ſudoriferis* aut alexipharmacis calidis vinci queat, verum his exacerbetur, & ægri perdantur; *ſed potius alvum blande ducentibus*, vel & *vomitum leniter moventibus, optime profligetur*. Adeoque falluntur ii, qui omnes acutas diaphoreticis potiſſimum aut ſudoriferis curandas eſſe exiſtimant aut docent.

I I I.

A quibus obſervatum. *Priſcis* quidem *Medicis* hoc febrium genus *haud incognitum fuit*: nam manifeſta ejus veſtigia jam apud *Hippocratem* & ſubſequentes Græcos, imo & *apud Celſum* reperiuntur. Deinde etiam ex recentioribus *Duretus*, *Foreſtus*, *Sennertus*, *Riverius*, *Sydenhamus*, *Ettmullerus*, *Baglivius*, Medici hratislavienſes, *Stahlius*, *Hoffmannus* ac *Lanciſius*, ut

alios

alios nunc taceam, illud viderunt, & quidam brevius, quidam prolixius descripserunt.

I V.

Ad malignas relatum.

A plerisque hæ frebes *ad malignas relatæ* sunt, quia inusitata quædam ac gravia, vel mox in principio symptomata ipsas comitabantur, vel per curationem consuetam diaphoreticam & potissimum sudoriferam eas insequebantur, qua plerisque ægris *præcordiorum angustiæ*, *anxietates*, *dolores circa ventriculi regionem*, *virium prostratio*, *deliria*, *exanthemata* varia, & præsertim *petechiæ*, aut *purpura* inducta, & in ipsum tandem mortis periculum ii sæpe conjecti sunt.

V.

Earum caussa & sedes in primis viis.

Febres autem hæ *in primis viis*, hoc est, *in ventriculo & intestinis potissimum*, *sedem suam*, ob phœnomena §. 2. relata, *habere videntur*; vel si forte sedes aut caussa quarundam earum in his, sicut tamen verisimile est, non sit, tamen *materia sive caussa ipsarum*, quæ in putrida colluvie consistit, *per has vias optime*, experientia teste, *evacuatur*; adeoque vel non in sanguine ea hæret, ut plerarumque acutarum aliarum caussa, vel saltem per illas vias longe felicius, quam per cutem aut sudorem, vel etiam sanguinis missionem, natura sæpe viam monstrante, eliminatur, *atque sic illa viscera a saburra vitiosa*, *putrida* vel maligna, has febres inducente, *brevissima ratione liberantur*, sicut hoc etiam in febribus dysentericis & dysenteria ipsa optime fieri solet.

V I.

De nominibus earum.

Nonnulli has febres *mesentericas* appellarunt, ut *Baglivius* (*a*) & speciatim *Burchardus* (*b*) Med. Ro-

(*a*) In Praxi Medica Lib. I. itemque Lib. de Fibr. motrice Cap. XIII. & in Ep. II. oper. ejus annexa ad *Andryum*, mihi pag. 701. (*b*) In Differt. de *Febribus mesentricis* supra jam laudata.

Rostochiensis quondam celeb. sed nuper magna rei medicæ jactura defunctus; quia vel in mesenterio, vel circa illud sedem suam ipsas habere existimarunt. *Sydenhamus*, summus ille Medicus, similes quoque febres descripsit in tractatulo de *Novæ febris ingressu*: attamen quia idoneum aliud nomen proprium ignorasse videtur, generali nomine *novæ febris* contentus fuit, & sub hoc eas satis bene descripsit.

Mihi vero, quia raro forte, in mesenterio earum caussa, aut sedes est, dum difficile concipitur, quo in mesenterii loco illa hærere, aut etiam ex eo ope purgantium expelli possit, adeoque nomen *febris mesentericæ* falsam idæam lectoribus & præsertim tyronibus concitat, de meliori nomine cogitandum esse existimo, atque donec forte aptius inveniatur, rectius eas *stomachicas* vel *intestinales acutas*, a sede, quam revera habent (*a*), vocari posse censeo; ita ut ad hoc genus omnes fere illæ febres acutæ, *quæ fluxu alvi stipatæ sunt*, commode referri queant; quæ tamen deinde rursus *varia nomina specialia* a variis ipsas concomitantibus malis recipere, iisque in suas species distingui poterunt. Absonum itaque videtur, *omnes acutas una eademque ratione*, ut recentiores plurimi voluerunt, *diaphoreticis vel sudoriferis*, vel etiam *venæ sectione*, *sanare velle*; cum natura in his alias vias demonstret, & usus alios quoque & quidem jam indicatos curandi modos comprobet, immo illis multum præferat.

VII.

Species hujus generis sive varietates ejus & signa.

Manifeste igitur, ad hoc genus pertinent *dysen-*

(*a*) Ita enim *Baglivius* quoque sentit, quando ait. l. c. *febres omnes gravioribus symptomatibus stipatæ vel a viscerum inflammationibus pendent, vel a pravis contentis in primis viis.*

ſenterica & *petechiales* ſive *petechizantes* [*a*], aliæve congeneres, ad malignas vulgo referri ſolitæ; præterea febres nonnullæ *catarrhales* dictæ; itemque *continuæ quotidianæ* & quam maxime *tertianæ*, ut & *febris ſemitertiana* ſive *hemitritæus*, quo nomine a veteribus eæ intelligi ſolent, ubi ægri vel quotidie, vel tertio quovis die, novam acceſſionem ſive horrorem ac poſtea calorem experiuntur magis intenſum, & ubi ſæpe, *quando corpus in lecto commovent*, *horrore quodam afficiuntur*, unde & φρικώδεις, id eſt, *horrificæ* veteribus dictæ ſunt, atque φρικώδεις & *hemitritæi* HIPPOCRATI ſynonyma ſunt (*b*), quas veteres rurſus pro ſymptomatum varietate in plures alias, ut *Typhodem*, *Aſſodem*, *Elodem*, *Epialam* & *Lipyriam* ſubdiviſerunt: quæ vero *eſſentia omnes conveniunt*, ſed ſymptomatibus tantum nonnullis differunt, ſic, ut nimis ſubtilis illa diviſio entium præter neceſſitatem fere ſit multiplicatio, atque tyronibus minus utilis. *Hemitritæi* igitur quæ & *tritophyæ* veteribus dictæ, proprie ſunt *febres*, *quæ tertio quovis die horrore exacerbantur*, immo & alias ſubinde, ut jam dictum eſt, leviorem horrorem ægris concitant, ita, ut *horroris illa frequens perceptio ſignum pathognomonicum hemitritæi conſtituat* [*c*]: quare hi ægri corpus ſemper probe contectum amant; unde vero ii, qui ad ſudores proclives, facile in *ſudores*, nihil proficientes, ſed potius *noxios* incidunt; id quod jam HIPPOCRATES notavit (*a*), dum dicit: *in phricode, qui ſæpe & multum ſudore diffluunt, miſerandi*. Nam mali hujus cauſſa non hæ-

(*a*) Conf. ſi placet, *stahl.* Opuſc. Phyſico-Chymica Med. p. 660. & ſeq. (*b*) Teſte *Burchard.* Diſſ. laud. p. 4. (*c*) Hujus horroris ſeu frigoris frequentem perceptionem *a vitioſis humoribus in primis viis hærentibus* eaſque vellicantibus oriri cum. *Burchard.* in citata modo Diſſert. p. 5. haud ſine ratione exiſtimo. (*d*) Vid. *Duretus* in Coacis prænot. p. 9.

hæret in ſanguine, ſed in ventriculo & inteſtinis, atque *ſic non per ſudorem*, (quia noxius in eo obſervatur,) ſed *per alvum*, aut *os* quandoque, tanquam vias proximas, quas natura hic ſæpe indicat, e corpore eliminari deſiderat. Atque *hæ febres largis* ejuſmodi *ſudoribus prædita*, *elodes* veteribus *dictæ*, & valde periculoſæ ab ipſis merito habitæ ſunt. Dum vero *regimine* ſive *diaphoretico* ſive *ſudorifero* materia noxia ex inteſtinis in ſanguinem propellitur, ſed ad tranſpirationem inepta eſt, *in cute hærens maculas ſæpe rubras*, vel *lividas concitat*, ſic inde fiunt *petechiæ*, quem ſtatum tunc, tanquam novam febris mali moris ſpeciem conſiderarunt; *aut malignæ aliæ* inde concitantur, immo *ipſæ peſtilentiales*; vel materia vitioſa *in nobiliores partes* ope bezoardicorum peſſima metaſtaſi transfertur, ut *Sydenhamus* & *Baglivius* etiam jam notarunt, *atque inflammationes in eis producit*, ſic ut, ſi ad cerebrum transferatur, *deliria* aut *phrenitidem*; ad pulmones, *peripneumoniam* vel *pleuritidem*; in aliis partibus, alias producat, quibus ægri, orta gangræna, vel brevi jugulantur, vel ſuppuratione facta, lenta tabe conficiuntur. Quando autem hæc primarum viarum materia vitioſa non adeo mali moris eſt, & vel ad *nares*, *fauces* aut *pulmones* transfertur, leviores inde proveniunt morbi, quos *defluxiones* ſive *catarrhos* vulgo appellant; vel febre juncta, *febres catarrhales*, materiaque illa per hæc loca evacuatur; aut quoniam hæ defluxiones *hæmitritæum* haud raro concomitantur, eam *febris catarrhalis* nomine ſalutabant, & quidem vel *benignæ* vel *malignæ* pro magis vel minus gravibus, quos in corpore ægri edunt, effectibus.

VIII.

Alia adhuc differentia & ſigna. *Tritophyæ vero febres* proprie dictæ ſunt, quæ quidem quoque *tertio* ſive impari die ſuas per horrores *habent exacerbationes*; verum minus certas, ſed erraticas ac majore calore ægros affligunt, at-

que

que *ad ardentes sive causodeas* magis accedunt, ideoque gradu fere tantum ab ardentibus diversæ: hinc a recentioribus hæ duæ sub eodem vocabulo *febris cholericæ* sive *biliosæ* comprehendi solent, a quibus, etiam haud raro *febres putridæ*, ob fœtorem conjunctum, dictæ fuerunt: atque hæ omnes, quod caput fere rei est, *sæpe alvi fluxum habent comitem*, & in primis viis utplurimum sedem suam obtinere videntur. Frequens præterea & *molestum* valde symptoma est horum morborum, *anxietas circa præcordia*, interdum sine, interdum cum *cardialgia*, quo in statu *Assodes* a veteribus dicta est, unde teneriores subinde *syncope* corripiuntur, a quo symptomate *febres syncopales* etiam dictæ sunt, adeoque ob vehementia hæc mala *malignis annumerata*. Haud raro his febribus stomachicis atque intestinalibus *dolores hypochondriorum perquam graves* ac *molesti* superveniunt, qui, præsertim *si tussis* accedit, *pleuritidem* sæpe mentiuntur, & quidem ob cætera gravia mala simul juncta, *malignam*; ita ut minus cautis minusve exercitatis ejusmodi febris pro pleuritide habeatur, atque pro ea, sed malo cum successu, tractetur.

IX.

Verum *omnia hæc symptomata a constrictionibus spasmodicis*, *tam ventriculi*, *quam intestinorum*, cum tenuium, tum crassorum, ab acri in iis contenta putrida materia irritatorum, quæ ad has admodum proclives sunt, oriuntur; quibus ipsis vero simul *respirationis organa*, ob nervorum nexum, *in consensum*, sicuti alias in spasmis hypochondriacis & hystericis fieri solet, rapiuntur; id quod non solum magna pituitæ tenacis ac fœtidæ copia, quæ vel clysteribus vel lenibus evacuantibus, sed maxime, quæ sponte natura, magna sæpe copia, cum fructu & haud raro integra morbi solutione expellitur, docet, sicut HIPPOCRATES id satis mani- *Caussa harum variationum.*

nife-

nifeste jam notavit, quando ait [a]: *quibus in febre dolore lateris oboriente, alvus multa aquosa & biliosa egerit, hi allevantur.*

X.

Omnes hæ Febres in fundamēto conveniunt.

Quoniam *igitur hæ febres omnes re ipsa convenire & ejusdem fere naturæ esse*, atque non nisi certis symptomatibus variare, mihi variisque aliis, ex supra laudatis Scriptoribus videntur, omnes commode unico *febrium stomachalium & intestimonialium acutarum nomine* comprehendi possunt, nec opus hic esse existimo, ut jam dixi, entia ac nomina præter necessitatem multiplicare, iisque tirones confundere, & frequentem errandi occasionem præbere; nomine, ex mea sententias, satis apto (saltem longe, ut opinor, *aptiori*, *quam mesentericarum* aut ceterorum omnium nominum hactenus prolatorum), ita enim juniores in his morbis & cognoscendis & curandis minus errabunt: quia sic certius meliusque scient, ubi eorum sedes, quænam sit caussa & denique quid in eis sit agendum: *cum eadem omnium*, paucissimis pro ægrorum forte diversitate mutatis, *sit & indicatio & curandi ratio.*

XI.

Et per evacuantia curari desiderant.

Observatio enim nonnullorum supra laudatorum Medicorum præstantissimorum docuit, *earum naturam* ita constitutam esse, ut caussa sive *materia morbi*, *per alvum utplurimum educi desideret*, & sponte sæpius a natura, licet nullo certo die, dum dies certi critici hic non dantur, etiam per hanc viam expellatur; *minime per transpirationem*, ut aliæ pleræque acutæ, *multo minus per sudorem*; quippe quia his, ipso etiam STAHLIO teste [b], semper in deteriorem statum conjiciuntur, adeoque probe ab illis distinguendæ, quæ *vel per sudorem vel hæmorrhagiam critice solvuntur*: quod vero, quia paullo difficilius a junioribus Medicis dijudicatur,

(a) Vid. Coacas prædict. T. I. p. 527. edit. Lind. (b) Libro & loco supra jam citatis.

tur, *operæ pretium erit signa hic suppeditare*, eaque satis certa, *quibus has febres*, quæ evacuationes per alvum postulant, *a cæteris dignoscere* queant.

XII.

Sunt itaque omnes hæ febres tales; 1. ut ægri eis correpti per vices horreant, sed incertis temporibus; 2. *dentes*, *lingua* & *fauces viscida & spurca pituita*, ac speciatim lingua squalore sæpe luteo, fusco vel nigricante, ipsis obsitæ sint, ita ut adstantes plerumque *fœtorem oris*, ægri vero ipsi adversum saporem gustu inde percipiant; 3. *alvi fluxus utplurimum adest*, *& excrementa*, *quæ per anum ejiciuntus* fœtorem sępe pessimum spirent; [*a*] 4. *hypochondria tensa sunt* & *sæpe simul valde dolent*, [sine dubio a copiosis & turgentibus humoribus noxiis, in ventriculo & intestinis contentis]; 5. *pavores frequentes* in somno incidunt, ut propter eos dormire aut quiescere nequeant, qui sensibilioribus etiam vigilando haud raro sunt molestissimi, ita ut ex levissima sæpe caussa coneutiantur & vehementer expavescant: *atque hos pavores in febribus* acutis quibuscunque haud sine ratione *pro certissimo indicio* habet BURCHARDUS mineram febris in intestinis hærere; quæ etiam ratio esse videtur, quare *tritophyäs* febres HIPPOCRATES *terrificas* dixerit, atque mali plerumque præsagii habuerit [*b*]; 6. *dolores* quoque plerumque adsunt *capitis & cervicis*, a spasmis, ut videtur, oriundi; 7. *urina* initio morbi utplurimum *naturali similis* [forte quia caussa morbi tunc nondum est in sanguine], *in progressu turbida fit ac limosum sedimentum deponit*, quod sæpius usque ad finem ita durare solet. *Earum diagnosis & 1. leviorum.*

F Atque

(*a*) Quæ omnia etiam *Baglivius* jam bene notavit in Prax. Med. (*b*) Vid. *Duret*. Comment. in Coacas prænot. p. 20. & Aph. 67. Sect. IV.

XIII.

2. Graviorum aut malignarum prognosi.

Atque ex his signis primarum viarum febres acutas satis cognosci posse existimo. *Adsunt quidem sæpe adhuc alia, quæ vero non tam febres hasce, quam potius gravem* & periculosum earum *statum*, si adsunt, *indicare solent*; qualia 1. *sunt*, *summæ præcordiorum anxietates*; 2. *dolor ventriculi* aut *lateris* unius circa hypochondria *acutissimus*, pleuritidem mentiens; 3. *vires* valde *prostratæ* & lypothimiæ; 4. *ardor interne*, sed externe frigus; 5. *motus manuum tremulus*, subsultus tendinum, *mens vacillans*, *singultus*, *floccorum collectio* & *sudor frigidus*; quæ ultima simul materiam morbi malignam atque *summum vitæ periculum* indicant, atque simul ex his indiciis peti potest *præsagium*.

XIV.

Symptomata minus consueta.

Sunt & quædam *symptomata* hisce febribus familiaria, quæ vero proprie *non ex natura earum*, *sed potius* & plerumque, sicut in aliis multis, *ex malo ipsarum regimine*, ac præsertim *nimis calido*, vel *sudorifero*, dum scilicet eo ipso, ut supra jam dictum est, *materia vitiosa* ex intestinis *ad sanguinem* ac partes nobiliores propellitur, sed exhalare forte e sanguine in cute ob spissitudinem vel aliam rationem nescia, hinc inde in ea hæret, & *maculas* aut *papulas* rubicundas aut lividas producit, quo casu tunc febris *petechialis* vel *purpurata* dici consuevit; vel *si ad aures* interne deponitur, *surditatem sæpe producit*; vel circa *glandulas parotides* vel *maxillares*, atque ibidem *tumores*, *inflammationes* & *abscessus* pessimos concitat; si ad cerebrum transfertur, *deliria* & *phrenitidem*: atque sic, prout in partem corporis magis vel minus nobilem impellitur, diversa necessario mala ac pericula, ut *pleuritidem*, *peripneumoniam*, *hepatis*, *lienis*, *ventriculi*, *intestinorum*, &c. *inflammationem producit*; quæ diversissimam caussam & morbum diversum indicare videntur, licet revera unus idemque sit morbus, &

una

una eademque cauſſa, atque vix niſi loco affecto maliſque accidentibus inde oriundis differat.

X V.

Quare ſi *hiſce in malis alvi fluxus ſupervenit*, *iſque per medicamenta cohibetur*, ægri in pejus ruunt (*a*), quia materia noxia excernenda retinetur; ſed ſi ſibi relinquitur, dum cauſſa primaria in inteſtinis hærens ſic e corpore expellitur, morbum plerumque minuit, aut omnino ſolvit, quemadmodum HIPPOCRATES generatim *de febre lateris cum dolore combinata*, ſicut paullo ſupra indicavi & *ſpeciatim de ſurditate* & *parotidibus* (*b*). Gerard. *Columba* de feb. peſtilent. aliique e ſupra N. III. laudatis præſtantiſſimis Medicis *de petechialibus*, *meſentericis*, *epidemicis*, *catarrhalibus*, *horrificis*, aliiſque teſtantur. *Diarrhaam ſiſtere periculoſum.*

X V I.

Cum autem maligna ac vitioſa harum febrium, ut multa phænomena, [excrementa v. gr. ſaliva, ſudor, fœtida & ſubinde cadaveroſa] ſuadent, *materia non tam in halituoſa* quadam, ut *Stahlius* exiſtimavit (*c*), ſubſtantia tantum, ſed ſæpe in *putrida quadam* pravorum humorum colluvie conſiſtere videatur, in *ventriculo aut inteſtinis*, vel in ambobus ſimul *collecta*, atque attenta obſervatio & uſus docuerint, *eam correctionem*, (ſaltem per hactenus nota atque uſitata *remedia*) ſæpius non admittere, *ſed evacuationem potius per alvum deſiderare*, quemadmodum etiam hoc in febribus a *vermibus oriundis*, qui quoque utplurimum in multa putrida pituita nidulantur, & alii & ego frequenter obſervavimus, *quæ febres revera ſæpe valde* vehementes & *periculoſæ* ſive malignæ ſunt, hinc *Evacuatio primarii viar. neceſſaria.*

F 2

(*a*) Teſte experientia & ipſo *Stahlio*, Opuſc. Chym. Med. p. 612. & ſeq. (*b*) Aphor. 28. Lib. IV. & Epidem. Lib. I. (*c*) In Opuſc. Chym. Med. ubi Hiſtor. Febris epidem. Petechizant. exponit, p. 636.

hinc *nisi illa materia vitiosa a natura sponte ejiciatur*, f..it id forte sæpius ob tenacitatem fieri nequit, præsertim in illis, ubi calor non est adeo vehemens, sed potius horrores frequentes incidunt, *arte a Medico*, naturæ tunc Magistro, [cujus *prudentia & directio hic plus valet quam natura*] sed non violenta, verum blanda ratione evacuari debet [a]. Doctissime hac de re etiam differit celeb. *Lancisius*, quando ait: *In febribus novis*, præsertim *malignis*, *castrensibus*, *petechizantibus*, &c. *Medicus diligenter naturæ motus observare debet*, & quidem sic, ut *salutaribus faveat*, *noxiis obsistat*, ægrumque translatione saltem in chronicum morbum, (quod est hac in re, ut admodum frequens, ita summopere utile) ad salutis portum utcunque perducat. *Exinde fit*, *ut in hujusmodi febribus raro purgantia*, *nisi ab initio*, & quidem cum absente diarrhæa, quotidie remiserint, aut alternis diebus rigore, aut saltem frigore exacerbentur, juvare solent; *tunc enim non levis materiæ febri is portio circa hypochondria aut primas vias hærere solet*, quæ vel *emeticis*, *vel purgantibus evellitur*, vid. d. ct. Lancisii Epistola, in *Cochii* Epistolis Med. p. 23. de Febribus castrensibus, contenta.

XVII.

Alii alio modo curationem instituerunt.

Modus vero evacuandi materiam corruptam in febribus acutis e corpore varius hactenus fuit apud Medicos, & quidem plerique hoc per *sudorifera*, vel saltem *diaphoretica*, præstare voluerunt. Verum usus docuit, *rem hac ratione*, si in ventriculo vel intestinis materia noxia hæret, *haud feliciter* succedere; sed *potius eo ipso eam in sanguinem promotam*, *petechias*, *aphthas*, *phrenitidem*, *anginas*, *inflammationes* & abscessus periculosos, vel omnino *gangrænam*, *sphacelum partium internarum*, ac mortem

(a) Libro modo citato p. 639. seq. 647.

tem inductam esse, unde HIPPOCRATES jam *miserandos illos* dixit, qui in *phricode multum sudant*: quia hi ægri his solum debilitantur, caussa tamen per ea ex ventriculo & intestinis haud aufertur.

XVIII.

Optime per primas vias evacuantia curantur.

Rectius vero, & per viam longe breviorem *hoc fit per os vel per alvum*, natura hic sæpe viam monstrante, atque usu quoque hanc curandi rationem confirmante.

Testes habemus egregios Medicos jam supra N. 3. laudatos, & ex parte etiam *Stahlium* [a], qui tamen ultimus, licet observaverit, *diarrhœam ægris* hujusmodi febribus laborantibus *non nocuisse*, itemque ægros tales longe melius se habuisse, quibus alvus fluxerit, quam quibus obstructa fuit, immo *empirici cujusdam remedium alvum ducens indicet*, quo quamplurimi febribus *petechizantibus*, prout ipse eas appellat, sive *quotidianis continuis*, *castrensibus* aut *epidemicis*, *acutis*, decumbentes *optime curati fuerint*, tamen, quantum ex ejus scripto videre est, ipse lenia evacuantia, licet natura viam per alvum demonstraverit, isque naturæ ductum sequi alias ubique fere docuerit, iis porrigere ausus non est; attamen circa finem illius scripti, p. 687. spondet, se brevi aliquid editurum esse, quod *emeticorum* & *catharticorum* eis in morbis usum uberius sit expositurum; quod vero an factum sit, dubito, quia illud videre haud memini. Interea tamen & antea laudati Medici & nonnulli alii postea, ductum naturæ hic sequentes, *felicem evacuantium*, & cum primis *lenium emeticorum* & *catharticorum usum*, ejusmodi in morbis tentarunt, eumque longe saluberrimum deprehenderunt, inter quos præter nominatos etiam est

F 3 CA-

(a) Opusc. Chym. jam sæpius citatis.

CAROLUS [*a*], aliique forte plures: cum primis vero BURCHARDUS in Differt. sua jam aliquoties laudata de *Febribus mesentericis acutis*, hanc curandi viam diaphoreticæ & sudoriferæ, haud sine ratione quam longissime prætulit, & nuperrime etiam adhuc DEGNERUS in libro *de Dysenteria Biliosa*, in Febribus Dysentericis. Quamvis autem fluxus alvi sponte iis superveniens *febres has intestinales* sæpe solvat, rectissime tamen *Burchardus*, *eum in omnibus ægrotis sponte non oriri*, naturamque ad noxiam materiem expellendam sæpius haud satis validam esse monet, *aut nimis quandoque* a vitiosa putrida materia irritatam, plus, *quam par est*, *expellere*, atque sic ægris vires nimis exhaurire, eosque hoc ipso sæpe perdere. Itaque *hisce in morbis plus valere Medici prudentiam*, *quam naturam*; scilicet ut languentem, quæ hic quod facere debet, non facit, blandis emeticis, vel alvum moventibus remediis excitet, & e contrario nimis violenter expellentem ægrumque debilitantem, prudenter moderetur, sicut id ex viribus ægri & pulsu dijudicare debet.

XIX.

Quibus remediis evacuatio instituenda. *Duretus* antiquo medicamento purgante, *hiera picra* dicto, per aliquot dies in ejusmodi casibus *felici cum successu* usus est (*b*); cujus primarium ingrediens est *aloe*, quod & *Baglivius* hic valde commendat: ideoque & *alia aloetica* blanda remedia, ut pilulæ Francofurtenses, Immanuelis vel Becherianæ, hisve similes, vel alia idonea aloetica compositio hic adhiberi poterunt. Alii decocto vel *rhabarbari*, cum aut sine *manna*, utuntur; vel h-

(*a*) Sive *Carl.* Medicus Practicus egregius, & Daniæ Regis Archiater, in scriptis suis practicis. (*b*) Vid. [illegible]us Commentar. in Coacas prædict. p. 27.

horum loco apte quoque Tinctura, sive *Anima rhabarbari*, ad morem *Degneri*, ad cochleare j. vel ij. per intervalla, dari apte potest; infantibus vero gutt. 20. ad 50. BURCHARDUS *sal anglicanum purgans* hic laudat, ejusque ℥j. puerperæ cuidam optimo cum successu exhibuit, quo sedecim secuti sunt sedes, cum perfecta febris ejusmodi intestinalis solutione, adeoque & aliis cum fructu dari potest. Alii ægro *mannam cum cremore tartari* & *nitro* feliciter dedit. Ego sæpius potiuncula ex leni *decocto tamarindorum & foliis sennæ cum manna*, feliciter usus sum, vel *& anima rhabarbari*, vel etiam pulveris rhabarbari ʒß. cum nitri ℈ß. vel in mulieribus, ubi forte menses instant, pilulis etiam Becherianis: hisque & similibus evacuantibus *dolores ventriculi* & *hypochondriorum* itemque *præcordiorum angustiæ* egregie hic tolluntur. Cum itaque *evacuantia* ejusmodi lenia egregie hic prosint, *sudorifera autem*, & *quæcunque corrigentia alia* hactenus tentata, *noxiam hanc materiam* in primis viis *non destruant*, haud male BAGLIVIUS indignabundus quasi in eos, qui febres tales solis alterantibus curare volunt, invehitur Medicos, dicendo: *Quantum exardeo, cum video Medicos ad corrigendam & dulcificandam solum materiam occupatos; sed de humore peccante foris eliminando non cogitare.*

X X.

Verum præter hæc lenia evacuantia, in eundem scopum simul quoque *lubricantia* varia apte adhiberi atque illis interponi ac subjungi possunt: ut scilicet sunt *potus seri lactis*, *decoct. C.C. cum pomo citri* paratum, *decocta ex hordeo* cum *pomo citri* & saccharo, vel ex *avena cum passulis* confecta; *decocta prunorum dulcium* aut *pomorum fragrantium* saccharo grata reddita; *emulsiones* ex amygdalis & pineis, aut semin. 4. frigid., si recentia sunt, quæ omnia etiam roborandi vi pollent; immo & *oleum* *Quænam alia adhuc conveniant.*

amygdal. dulc. quoque in iis, qui oleosa non aversantur, haud inepte ad acrimoniam in primis viis corrigendam & vias lubricandas subinde interponitur. Infusi herbæ *Theæ* & decocti *Coffeæ* potus tepidus, vel quod HIPPOCRATES jam commendavit, *hordei tosti*, ad modum Coffeæ paratum (quod eundem fere saporem & virtutem habet] itemque *potuncula* diluentes ex *aquis temperatis*, & syrupo paratæ, atque acidulæ redditæ, ad corrigendam materiam acrem, putridam, alcalicam commode etiam porriguntur. *Pulveres ex absorbentibus terreis*, cum *nitro & cinnabari* quoque cum fructu inter cœtera iis quandoque dari possunt, qui pulveres non aversantur; verum non ob scopum diaphoreticum, & sine regimine sudorifero, sed tantum ad imbibendam & temperandam materiam vitiatam acrem, & motus spasmodicos ac dolores hoc ipso mitigandos.

X X I.

Clysteres quoque utiles. Quod si laudata lenia evacuantia & lubricantia ad humores noxios extrudendos forte non sufficiant, atque æger de *magnis præcordiorum angustiis*, *doloribus ventriculi & hypochondriorum* conqueratur; *clysteres* quoque simul lubricantes & demulcentes, qualia sunt decoct. avenæ cum oleo olivar. vel lini, vel decoct. fl. chamæm. in lacte, cum oleo, melle aut saccharo, quod egregium simul est antispasmodicum & anodynum, in usum adhuc sunt vocandi, ut iis non solum exitus corruptorum promoveatur, verum etiam acris materia temperetur, ac spastici motus in intestinis & ventriculo demulceantur: quibus hisce in malis sæpe multum boni efficitur. Si qui vero penitus a clysteribus abhorrent, *iis sal anglicanum*, sicut N. XIX. dictum est, apte dari potest, quod raro spem nostram destituet, quodque eo magis laudandum est, quia æstum febrilem simul temperat, & *intra breve tempus plerumque alvum solvit*, ægroque sic cito solatium præbet. *Clysteres* tamen *omnium promptissimum & innoxium* maxime

remedium constituunt, semel, bis, terve in die reiterandi, quoties gravia mala & cumprimis *anxietates* aut *dolores hypochondriorum* id urgeant. Verum *non sint nimis acres*, sed ut dictum, *emollientes potissimum ac demulcentes*.

XXII.

Quando impetus humorum vitiosorum versus caput ferri videtur, id quod ex capitis dolore, rubore faciei, mentisque alienatione, &c. intelligitur, pedes calidis sovendi, superiores vero partes frigidiores & parum tectæ servandæ sunt, atque ab omnibus calefacientibus ac sudoriferis abstinendum. *Riverius* tunc quoque indusia sæpe mutare jubet; [a] quod vero vix suaderem. *Vesicatoria* præterea *suris*, & *rubefacientia*, ut fermentum cum sale & sinapi contuso, atque aceto, plantis pedum calide imponantur, ut sic vehementius a capite revellant. Quem in scopum etiam, præsertim quia vesicatoria tardius agunt, *clysmatibus* quoque ex decoct. prunor. cum foliis sennæ, nitro imprægnatis, revulsio a capite procurari debet, eaque ratione sæpe quidam, qui jam desperati videntur, præter spem adhuc restituuntur. *Quando materia morbi caput petit.*

XXIII.

Eadem fere ratione est procedendum si *singultus* incidat; aut si his non cedat, *sal anglicanum Epsamense* est propinandum, vel sicut *Duretus* & *Baglivius* sæpius cum successu fecerunt, *Hiera picra*. *Potus Coffè* etiam in singultu sanando singulari pollet virtute, eumque hic jam pro secreto commendavit BAGLIVIUS. Quando *singultus ab inflammatione ventriculi*, camphoræ gr. ij. vel tria pulveribus antispasmodicis misceri, & Spir. V. camphor. ventriculo extus imponi, cum fructu possunt. *Quid in singultu faciendum.*

XXIV.

(a) Prax. Med. Sect. II, cap. 2, p. 429.

XXIV.

Quid de V. S. sentiendum.

Sanguinis missio, quam SYDENHAMUS fere promiscue in febribus commendat, apud nos raro & nonnisi in valde plethoricis, aut qui vini copiosioris potui dediti sunt, prodest, & quidem tantum in principio: quando vero rationes eam instituendi adsunt, *prius clysmate leni alvus evacuetur*, & si ab hoc *dolores hypochondriorum & praecordiorum anxietates* mitigantur, ab illa abstineri potest; quando autem illa mala redeunt, *clysma* quoque, quoties id accidit, *iterandum* (*a*). Sed *si ab adhibito clysmate non mitigantur*, ad avertendam inflammationem *mox in principio sanguis e venis educatur*. Si enim hoc demum tertio aut quarto die fit, plerumque magis nocet, quam prodest.

XXV.

Quid faciendum ubi diarrhoea.

Quando natura ipsa in his febribus alvi fluxum facit, tunc & ab evacuantibus internis & clysteribus abstinendum, atque solis fere aqueis tepidis, diluentibus ac lubricantibus supra indicatis, ac potionibus satis largiter haustis, ea juvanda est. His *terrea*, *nitro adiecto*, interponenda, ad acrimoniam noxiorum humorum imbibendam & infringendam, atque inflammationes simul praecavendas. Interea tamen *Tinctura rhabarbari* quandoque etiam cum fructu cochleare j. interponitur.

XXVI.

Si alvi fluxus nimius.

Quod si vero *natura fluxus alvi nimis vehementes* & colliquativos concitat, ita ut vires aegri valde prosternantur, extrema frigida reddantur, aliaque prava symptomata inde subsequantur, aegro *diascordii* ℈j. ex aqua cinamomi sine vino vel cydoniatae ℥iß. exhibenda, quod vires non solum roborat & fluxum moderatur, sed & simul blandum somnum con-

(*a*) Hoc notabili exemplo illustrat & comprobat laud. *Burchardt* in Diss. cit. p. 46.

conciliat. Sed si alvus inde nondum conquiescat, iterata vice post aliquod tempus exhibitum raro spem Medici destituet, quemadmodum præter nostram experientiam, & SYDENHAM & BURCHARD. p. 29. sancte etiam id confirmant.

XXVII.

Ubi anxietates & ventriculi dolores.

In *anxietatibus præcordiorum* & *doloribus ventriculi* atque *hypochondriorum* evacuantia; præsertim *rhabarbarina* §. XIX. laudata dari, atque *Clystheres* leniter evacuantes §. XXI. sæpius iniici debent; ut sic materia noxia a superioribus evocetur & per inferiora educatur.

XXVIII.

Victus ratio.

Victus ratio in his febribus, quia non sunt summe acutæ, *non sit nimis tenuis*, præsertim postquam iam aliquot dies præterierunt. Nam quia ad secundam, tertiam, quartam aut quintam etiam hebdomadem sæpius extenduntur & nonnunquam *in lentas tabificas terminantur*, in tempore *sufficienter cibis idoneis levibus sunt reficiendi*, præsertim si cibi fastidium abest, ut ad finem usque morbi perdurare possint. Interea tamen *in principio multum cibi non requirunt*, sed fracto aliqua ratione impetu, quando scilicet cibos non amplius aversantur; nam invitis *cibus non est obtrudendus*; attamen tunc, quando fastidium præteriit, offerendus; isque non sit adstringens aut difficilis digestionis, sed levis atque mollis. Et quamprimum solida etiam alimenta rursus appetunt & assumunt; in pastu quoque *haustulus vini generosi ipsis non est denegandus*; sed potius pro digestione iuvanda ægrisque rursus roborandis, commendandus.

XXIX.

Alius curandi modus per emetica.

Superest denique ut & *alium adhuc modum humores noxios* & malignos ejusmodi in febribus & *inprimis in petechialibus* & congeneribus *evacuandi*, adhuc proponamus, quem haud pridem doctissimus D. WAGNERUS, Helmstadiensis, discipulus

lus quondam noster per multos annos diligentissimus, nunc amicus carissimus atque *Medicus Lubecensis celeberrimus*, quique ob usum Rad. scillæ in asthmaticis morbis, aliaque scripta egregia jam satis clarus est, qui *consistit in matura*, *eaque* subinde *repetita*, ubi opus est, *vomitus excitatione*, & quidem non antimoniatis, sed *radice hypecacoannæ*: quam methodum etiam *ad malignas* atque *exanthematicas alias*, cujuscunque generis, *ne ipsa quidem puerperarum* & *puerilis ætatis purpura* cum febri malimoris *excepta*, summo cum successu & quam frequentissime feliciter se adhibuisse, in litteris haud pridem ad me datis, asseverat, ita ut nulla alia hos morbos curandi via adhuc sit nota, quæ cum hac ipsa ratione felicis successus possit comparari; qui tamen modus hucusque a multis contemptus, immo valde noxius proclamatus est.

XXX.

A quibus jam laudatus.

Meminit quidem *Riverium*, *Ettmullerum*, *Scretam*, *Apinum*, *Spiesiumque* nostrum, immo & *Stahlium* in differt. de febri petechiali & congeneribus, aliosque *vomitoria* subinde *commendasse*; verum ea tam angustis limitibus inclusisse & tot cautionibus ac limitationibus restrinxisse, ut vix Medici jam satis experti, multo minus juniores aut tyrones certi inde esse potuerint, ubi vel iis utendum, vel ubi ab iis abstinendum, præsertim cum ea vitanda plerumque docuerint, ubi quam maxime utilia ac salutaria hæc ipsa deprehenderit.

XXXI.

Ego diu jam emetica adhibui.

Ego quoque *emeticis semper in febribus acutis usus jam sum* ab eo tempore, quo ut Medicus castra fœderatorum in Belgio Anno 1707. & sequentibus secutus sum, eaque non solum & postea, ubi vomitum indicantia aderant signa, *etiam in ipsis puerperis* adhibui, atque illa quoque adhibenda esse his in casibus in prælectionibus meis practicis auditoribus meis semper suasi. Interea tamen hoc in argumento

to ulterius progressus est prælaudatus meus *Vragnerus*, qui summa jam cum laude ac gloria per plures annos medicinam Lubeccensibus facit.

XXXII.

Modus vero ejus malignas febres curandi primum, præsertim cum Lubeccæ militum ultra centum fere simul febre & petechiali & petechizante correpti decumberent, consistebat potissimum *in matura vomitorii sufficientis portione exhibenda*, nec non interdum apud *plethoricos venæ sectionem* instituendo, administrato deinceps regimine antiphlogistico ac diapnoico per pulveres absorbentes nitrosos & similia remedia; qua ratione plerique ægri curati sunt; postea vero his inductus exemplis alium eumque adhuc *meliorem modum excogitavit, qui in sequentibus consistit*. Nimirum sumsit Rad. Hypecacoannæ pro ægrorum diversitate ℈. vel ʒß. cum arcano duplicato probe tritæ, eique addidit aquæ cujusdam destillatæ, v. g. Card. bened. aut similis ℥iij. vel iv. Hujus mixturæ, quavis hora dimidia vel integra cochleare unum alterumve (interponendo subinde mixturam temperantem) donec effectus hypecacoannæ sequatur, exhibet; postea mixtura quadam temperante diapnoico diuretica continuat. Sed *si posthac intra horas circiter XII. mala graviora, ut vertigo*, lipothymia & faucium mala *non valde remiserint*, atque pulsus ac respiratio non sint liberiores, *cum primis vero respiratio* (utpote cujus difficultas merito in petechialibus & congeneribus pro *pathognomico signo præcipuo mali moris jure habetur*) prædictam potiunculam emeticam repetit, eamque toties pro re nata, exhibet, donec mox laudata indicia in melius conversum morbum demonstrent, *neque prius ab usu hypecacoannæ*, aliquot minimum grana mixturis morbo congruis addendo, abstinet, *donec signa malignitatis* [nam egregium simul est alexiphar-

Ubi magis cultus est hic modus.

pharmacum) *ominino sint sublata*, & *morbus mali moris in benignum conversus*; id quod sæpe, si modo non nimis tarde Medicus advocatus fuerit, intra biduum obtineri solet. Immo si etiam *quarto die & quandoque tardius advocatus* fuerit, atque res jam quasi conclamata visa est, tamen hac curandi via quamplurimos, ut retulit, adhuc servavit, *qui antea neque Stahliana, neque Hoffmanniana* methodo, (quæ optimæ tamen hodie habentur] summa licet cura adhibitis, servari potuerunt.

XXXIII.

In exanthematicis eodem modo agendum.

Atque sic quoque egit, *sive pauca sive multa exanthemata adfuerint: quia conversio morbi maligni per hanc methodum in benignum caput rei est*, ubi istiusmodi symptomata nos a recto hoc tramite abducere non debent. Interea tamen, pro re nata, *interdum etiam Venæ sectionem, laxantia, clysmata* & *vesicatoria* simul adhibet; quibus vero, si ab initio ista per hypecacoannam curandi ratio rite in usum vocatur, raro, ut asseverat, opus esset, *atque sic hoc modo ab eo tempore fere omnes servavit*.

XXXIV.

Exanthematicos morbos mesentericos esse.

Febres denique etiam *exanthematicas, purpuram, petechiales* & congeneres *pro morbis mesentericis* sive *stomachicis* WAGNERUS noster *habet*, in quibus sanandis, præsertim si graviores, frustra laborari existimat, nisi ipsarum caussa in primis viis hærens atque velociter sæpius sese per sanguinem & totum corpus extendens, mature auferatur, ac prædicta ratione e corpore eliminetur: id quod peculiari libro uberius exponere atque evincere fidem mihi dedit, quod, cum eruditio, diligentia & vis judicandi ejus mihi bene sint perspecta, magnæ generis humani utilitati cessurum esse certus confido.

C A-

CAPUT VI.

De Febribus lentis, & hecticis.

I.

Febres lentas continuas eas esse febres, quæ calore naturali majore & pulsu celeriore per plures hebdomades, menses, immo annos perdurant, supra Cap. II. N. VI. diximus, atque græco vocabulo *chronicæ*, sæpius tamen quoque lentæ aut *hecticæ* apellantur, præsertim si labes visceris cujusdam, & cumprimis ulcus aut scirrhus in pulmone, hepate, liene, mesenterio aliove viscere simul adsunt. *Quid sint.*

I I.

Signa diagnostica ex definitione patent; quibus adhuc illud, præsertim in ita dictis hecticis accedit, quod ægri aliquot horas post pastum prædicta symptomata paullo vehementius & nova quasi accessione sentiant, cum rubore genarum, sanis sanguineis fere simili, cum ante pastum pallidi esse soleant; & corpus simul sensim contabescat, viresque valde minuantur. *Diagnosis.*

I I I.

Caussæ febrium lentarum & hæcticarum sunt variæ, tam *remotæ*, quam proximæ. Hæ utplurimum sunt 1. *Obstructiones* quorundam *viscerum*, ut pulmonis, hepatis, lienis, pancreatis, glandularum, mesenterii, &c. vel 2. *abscessus* cum in partibus externis, tum internis; vel 3. *exulcerationes* quorundam viscerum aut partium, & inprimis pulmonum vel pleuræ, ut in phthisi & empyemate, vel in renibus, vesica, utero, &c. 4. *peculiaris acrimonia sanguinis* fervida, febriculam perpetuam lentam, & corpus depascentem efficiens. *Caussæ proximæ.*

Caussæ

I V.

Remota. *Caussæ antecedentes* & *remotæ* sunt sæpius febres tam continuæ quam intermittentes, & cumprimis male curatæ, præsertim per adstringentia materia morbi nondum satis digesta, correcta, aut evacuata, quibus fit, ut humores viscidi, crassi, pituitosi, serosi hinc inde cogantur, quiescant, hæreant, atque sic *obstructiones* partium, præsertim nobiliorum, febrium harum caussas præcipuas, unde cor, dum reliquus sanguis libere has partes transire nequit, ad frequentiores contractiones sive motus concitatur, producunt. 2. In aliis eisque magis sanguineis stases hæ humorum sive sanguinis ad *abscessum* vergunt, dum in putredinem & pus fatiscunt atque hujus irritatione febriculas ejusmodi faciunt. 3. Quotiescunque *ulcera* sunt in visceribus, ex similibus fere caussis, febres lentæ & hecticæ inducuntur. 4. Quando autem ab *acrimonia peculiari*, *fervida*, *irritante*, ac *depascente* proveniunt, hæc hominibus quandoque a parentibus aut nutricibus impuris, hecticisve connata est, quandoque tamen a *prava diæta*, potu, cumprimis vini, spiritus vini, aliorumque calidiorum potionum, aut ciborum, præsertim aromaticorum aut salsorum largiori & frequentiori usu, ortum trahit, vel etiam *a nimia libidine* & excessu in venere, quo sanguis vehementius incalescit, nimisque acris & fervidus redditur, quo febricula continua lenta excitatur, & corpus consumitur, cumprimis si illi homines simul, ut sæpe fit, prædictos errores in cibo & potione simul committunt, aut etiam medicamentis calefacientibus & venerem exstimulantibus abutuntur, aut forte etiam *iracundiæ* dediti sunt, quibus tanta acrimonia in corpore produci potest, ut hecticas sive lentas ejusmodi febres sæpius inducat, quas ultimas, [quando nimirum a venere nimia proveniunt] nonnullis *tabem dorsalem* appellare solent; quia in dorso sive lumbis simul dolores & insignem debilitatem sentiunt.

Omnes

V.

Omnes febres lentæ & hecticæ non sunt sine periculo, præsertim si jam diu durarunt, corpus & vires ægri jam nimis consumserunt, sudores colliquativos, aliaque jam gravia mala induxerunt; præ omnibus tamen eæ magnum fovent periculum, quæ scirrhum vel ulcus quoddam grave in viscere quodam nobiliori, præsertim in pulmonibus, conjunctum habent. Si vero adhuc sunt *recentes*, aut alias adhuc levioribus malis comitatæ, si vires adhuc satis constantes, viscera satis sana & integra, vel saltem non nimium corrupta, de illarum curatione non est desperandum, si Medicus & æger simul bene suum faciunt officium. In *hemorrhagiis adstringentia*, præsertim præmature adhibita, vitanda, aut si necessitas ea exigat, caute & cum potu satis copioso aquoso sunt exhibenda, alias facile hecticam producunt. *Juniores* homines hecticæ febres citius jugulant, quam seniores. *Prognosis.*

V I.

In *curatione* ad caussas semper probe est respiciendum, & secundum has curatio prudenter est instituenda. Adeoque si *congestiones sive obstructiones sunt in visceribus aut glandulis*, (N. III.) hæ, quia a viscido oriuntur, diluentibus, incidentibus ac blandis diaphoreticis sunt digerendæ ac resolvendæ, ut *infusis vegetabilium* e radicibus vel herbis, vel utrisque simul, ut rad. chinæ, scorzoneræ, cichorei, taraxaci; herb. tussilaginis, scabiosæ, veronicæ, pulmonariæ, chærophylli, &c. ad modum Theæ, bis terve in die ad ℥viij. x. vel xij. usurpatis, itemque, essentia quadam diaphoretica, leniori, ut cort. aurant. scordii, helenii, card. bened. pimpinellæ, bis terve in die, ex vehiculo tali aqueo præsertim calido exhibita; vel & loco essentiarum, liquore terræ foliatæ tartari, qui egregie hic prodest, ex simili vehiculo, interpositis circa vesperam bis *pulvere* *Curatio si ab obstructione.*

G *quo-*

quodam temperante & incidente, ex lap. cancror. vel conchis acido citri vel aceto vini aut destillato probe impraegnatis, ac tartaro vitriolato, quibus, ubi aestus major, aliquid nitri commode additur: & subinde *pilulae balsamicae amarae* apte interponuntur. Multis ex his etiam prudens usus *aquarum medicatarum* cum apto regimine egregie prodest, de quibus §. X. plura.

VII.

Regimen. His adjungenda *frequens corporis exercitatio*, & inprimis *equitatio*, *potus sufficiens tenuis*, *aquosus*: ut praeter infusa illa e vegetabilibus digerentibus, radicibus vel herbis parata, aqua simplex vel ptisana apta; *victus tenuis*, facilis digestionis, modice nutriens: ut omnis generis bona juscula, gelatinae, emulsiones, fructus horaei cocti, pultes tenues, aliave lacticinia tenuia; vitando crassa, viscida, tenacia, difficulter digerenda, interponendo subinde roborandi caussa *haustulum vini* generosi, vel dulcis, praesertim si calor p. n. notabilis abest. Sed *si calor p. n. & sitis vehemens adsunt*, Tinctura flor. papaver. vel rosarum vel alia hujus generis, vel phlegma vitrioli potui commode instillari possunt.

VIII.

Si post intermittentes febres. Quod *si obstructiones hae post febres intermittentes*, a saburra viscida non rite evacuata & subacta sint ortae, praedictis adhuc penetrantiora amara, resolventia atque blande evacuantia sunt subjungenda, aut interponenda, ut pilulae ex extract. absinth. card. bened. centaur. min. gentianae, gumm. ammoniac. galban. myrrha & aloë, vel Becherianae, aliaeve his similes, quarum gr. xv. vel xx. semel aut bis in die exhibendae, quibus ipsis febris male suppressa saepe revocatur, quae postea digerentibus amaris, salinis aliisque idoneis febrifugis rite curanda, ac denique stomachicis, roborantibus sive tonicis, martialibus,

bus; immo ipsis aquis medicatis martialibus, legitime usurpatis, noxii humores reliqui sunt corrigendi & evacuandi, ac tonus viscerum restituendus.

Iisdem in casibus si principio *indicia saburræ biliosæ in primis viis* adsint, egregie conducit *lenis vomitus*, vel saltem lenia purgantia; sed *si plethora*, aut *consuetæ sanguinis excretiones suppressæ* adsint, *detractio sanguinis*; si utrumque peccat, utraque etiam medela est adhibenda; venæ sectio tamen, si utroque opus, emetico est præmittenda.

IX.

Si *abscessus*, præsertim externi in caussa sunt, studendum, ut hi, simulac fieri potest, aperiantur, purgentur & rursus glutinentur, alias remedia interna nihil proficiunt; interea tamen, donec abscessus aptus reddatur ad aperiendum, temperantia aliquod levamen dare queunt. Sed si *exulcerationes viscerum* febrem lentam & hecticam continuant, tunc, ut ulcus pulmonis sive phthisis, de qua infra, curari debent, & solum hic monemus, quod vomitoria & purgantia hic sint vitanda, aut lenissima saltem, si forte iis opus, ex tamarindis, rhabarbaro vel manna porrigenda. *Si abscessus in culpa.*

X.

Sed *si acrimonia sanguinis in culpa*, hæc temperanda, diluenda, ac demulcenda, pulveribus illis temperantibus, supra N. 6. laudatis, & infusis aut decoctis vegetabilium, acrimonia carentium, §. VII. ad Theæ similitudinem, vel per se, vel pauco lacte adjecto, itemque *emulsionibus*, *gelatinis*, *sero lactis*, vel *lacte ebutyrato*, & quam maxime etiam *aquis medicatis selterensibus*, cum vel sine *lacte*, & cumprimis caprillo vel asinino temperatis, quibus plures, immo & ipsos infantes sex, septem, octo, decem annorum ex Orci *Si sanguinis acrimonia.*

quasi faucibus eripui (*a*). Nonnulli *curatione* sive *diæta lactea* curantur, quando nimirum per aliquot hebdomades non nisi lacte, pauxillo saccharo adjecto, vescuntur, aut *lacte*, loco cibi & potus, utuntur, vel simul, si lubet, pauco pane triticeo, vel pultibus ex amylo, oryza, vel amygdalis paratis. Huc etiam referri potest decantata *cura avenacea Lovveri*, quando decoctum paratur ex avena, radice cichorei cum pauxillo nitri, & quotidie certa copia cum apta diæta bibitur, de qua uberius legi meretur Frid. *Hoffmanni* Diss. de *Cura avenacea*. Quandoque, inprimis si *alvus obstructa*, aliave sunt indicantia, *lenia laxantia*, ut rhabarbarum, vel tamarindi, cum foliis sennæ & manna exhibenda, atque *diæta* eadem servetur, quæ modo commendata est.

X I.

Quando a caussa venerea. Quando *febris hectica a nimia venere aut gonorrhœa ortum traxit*, præter modo dicta, aut quando hæc parum sunt, *aquæ selterenses* cum lacte, vel ipsa *cura lactea*, quam vocant, purgatis prius primis viis, egregie prosunt. Quando autem *post salivationem male institutam* orta sit, decocta radicum & lignorum antivenereorum cum Tinctura antimonii, ad reliquias venereas penitus extirpandas, egregie conveniunt: quibus vero aptissime *lac* admisceri potest, si ægri ab eo non abhorrent. His quoque parca *mercurii dulcis* dosis magno cum fructu subinde & potissimum vesperi interponitur. Quod si vero reliquiæ illæ ablatæ & extinctæ sunt, *aquæ selterenses* aliæve temperatiores *cum lacte*, vel etiam ipsa *lactea cura* & *diæta* (N. X.) ad vires & carnes ægris restituendas quam maxime valent.

XII.

(*a*) Conf. Fr. *Hoffmanni* Differt. de *aquarum selterensium usu* cum lacte.

XII.

Si a *scabie retropulsa* per unguenta quæcunque intempestive adhibita, materia acris vitiosa per decocta radicum herbarum & lignorum diaphoreticorum, scabiei & morbis venereis alias dicatorum, una cum Essentiis diaphoreticis, præsertim fumariæ, helenii aut lignorum, interpositis pulveribus ex antimon. diaphor. adjecto pauco sulphure & mercurio dulci, accedente regimine diaphoretico, partim expellenda, partim corrigenda; postea ea sunt facienda, quæ §. X. & XI. diximus. *Si a scabie repulsa.*

XIII.

Febris lenta aut hectica *si ab ira producta est*, præmissis salibus digerentibus, *vomitus* ad bilem noxiam evacuandam, præsertim ubi sapore amaro in ore se prodit, optime prodest, aut saltem hujus loco, si quid forte vomitum vetet, evacuans aptum ex rhabarbaro: postea temperantes pulveres, infusa vegetabilium aperientium, liquor terræ foliatæ tartari, cura seri lactis vel lactis ebutyrati, immo & ipsæ aquæ selterenses optime conveniunt. *Si ab ira vel mœrore.*

Si a *mœrore ac tristitia* ortum ducat, eadem, omisso saltem emetico, optime conveniunt: in utroque tamen casu *cortex peruvianus* quoque magnas exerit vires, si prudenter adhibetur.

XIV.

Quandoque hæ febres etiam ab *inebriantium* & cumprimis ex vini & spiritus vini *abusu* generantur; rursus seri lactis & ebutyrati usus est egregius, si satis diu & cum legitima victus ratione continuetur. Ita & *aqua medicata blandiores*, præsertim selterenses, cum vel sine lacte tenui, per aliquot hebdomades haustæ, hic præstantissimæ sunt. *Ptisana* & *decoctum avenæ*, cum nitro paratum (cura vulgo *avenacea* dicta] magnæ quoque hic utilitatis. *Si ab inebriantibus.*

X V.

Si a suppressis hæmorrhagiis.

Quod si a *sanguinis fluxibus naturalibus* aut saltem salutaribus *suppressis oriuntur*, potus tenuis, attenuans, & medicamenta temperantia diapnoica conveniunt; quæ vero si non sufficiant, *venæ sectiones* justo tempore & loco sunt adhibendæ, & fluxus illi propriis suis remediis sunt restituendi: ubi quoque aquæ medicatæ & præsertim martiales, multum boni præstant. Ita & *venæ sectio* in ejusmodi casibus præservando valde prodest, si per intervalla idonea instituitur.

X V I.

Si post variolas.

Variolæ male curatæ, vel & eæ, quæ per se fuerunt graviores, etiam sæpe febres ejusmodi post se relinquunt: quo in casu, lenia, sed sæpius *repetita laxantia*, ex mercurio dulci præsertim præparata, una cum usu *seri lactis*, necessaria sunt ad reliquias earum valde acres & rodentes sensim evacuandas & corrigendas: quibus vero interponenda temperantia, diaphoretica varia, & inprimis quoque infusa pectoralia cum essentiis similibus, aut *aquæ selterenses*, vel etiam his omnibus frustra adhibitis, in his aliisve variis febribus hecticis *corticem peruvianum* mature aliquoties in die exhibui, eoque paucorum quandoque dierum intervallo febres has fugavi, ciborum desiderio & viribus brevi restitutis.

X V I I.

Si ambulare rursus possunt.

Postquam in omnibus hisce casibus ad eum redierunt statum, ut ambulare aut foras prodire rursus queant, præcedentibus *addenda roborantia*, ut vina dulcia in pastu modice sumta, nisi calor vehementior id prohibeat, victus blande nutriens & facilis digestionis, sed parcus aut modicus, Eff. cort. aurant. citri, corticis cascarillæ, Mixtura tonica, immo & usus frequens lactis ebutyrati, si æger illud non aversatur, cum blando, sed *frequenti motu* aut exercitatione corporis, cumprimis equi-

equitatione aut iterata sæpius *vectione* in rheda sive curru.

X V I I I.

Si *tussis* in his febribus vehementius ægros affligit, præter infusa pectoralia & Elixir. pectorale Wedelii cum parte octava Laud. liquid. Sydenh. remixtum, linctusque ex oleo amygdalarum dulcium & syrupo papaver. conducit; sed noctu cum pulveribus temperantibus, mp. de cynoglossa, vel quam præstantiorem adhuc deprehendi, mp. de Styrace gr. j. ad ij. iij. danda. *Symptomatum medela.*

Æstus nimius sub exacerbatione temperatur succo citri, phlegmate vitrioli, vel clysso antimonii potui instillatis, itemque seri lactis vel lactis ebutyrati potu, ut & absorbentibus citratis cum nitro ante accessionem datis.

Sudores nimii, quos *colliquativos* hic vocare solent, non vi supprimendi; sed frigore muderato, terra sigillata, coralliis rubris, spec. de hyacinth. cum pauco nitro, cascarilla & opii granulo, interposito usu seri lactis, vel lactis ebutyrati, moderandi: quibus ipsis etiam, itemque *emulsionibus*, & gummi arabico, *Diarrhœa* ipsorum, quæ sæpe periculosa, ut & lacte chalybeato, pultibus, & conservis rosarum, prudenter est refrænanda: cui scopo etiam diascordii ʒj. ex aqua menthæ vel cinamomi sine vino, vel cinamomi cydoniata, egregio haud raro satisfacit.

Appetitus prostratus excitatur hic amaris, ut Essentia cortic aurantiorum, cardui benedicti, vel absinthii, cum parte ess. cort. cascarillæ vel corticis peruviani remixtæ; vel *Extractis amaris* in aqua stomachica vel vino malvat. solutis, & aliquoties in die exhibitis: quibus & spiritus salis, vel nitri vel vitrioli dulcis pars fere quarta commode addi potest ad cibi desiderium tanto melius excitandum.

CAPUT VII.

De inflammationibus.

I.

Transitus ad inflammationes.

Quibus febres continuæ, acutæ, cognitæ sunt, ii facile etiam in inflammationum cognitionem atque curationem pervenire possunt; quoniam *in ambabus motus acceleratus cordis, pulsus & sanguinis una cum calore p. n. percipitur*; præsertim in inflammationibus gravioribus, sive majoribus: ubi semper pulsus celer, calor præter naturam, aliaque varia febris acutæ symptomata adesse solent; vulgare enim est dictum: *quod febris est in toto, id inflammatio in certa quadam parte*; febresque acutæ sunt fere inflammationes universales.

II.

Inflammatio, quid.

Idea vero inflammationis consistit in congestione, atque majori minorive stagnatione sanguinis, in certa quadam parte; qua fit, ut sanguis, dum per multa vasa sanguifera obstructa transire nequit, & in motu suo impeditur, reliquus per vasa libera vi & pressione cordis irritati, tanto celerius fluere cogatur: quo ipso, [exemplo machinarum hydraulicarum] motus sanguinis necessario acceleratur, atque æstus ceteraque symptomata inducuntur. A sanguine vero in parte afflicta congesto & stagnante fit, ut in omni notabili & visui exposita inflammatione in loco læso *tumor*, *rubor*, *dolor*, *calor*, & plerumque etiam *splendor*, tanquam *signa inflammationum pathognomica* observentur; quæ vero phœnomena ex prædictis facile intelligi possunt, maxime si ad illud attendatur, quod in inflammationibus plus affluat per arterias, quam per

per venas refluere possit, sicuti etiam in chirurgiæ nostr. Institut. docuimus.

III.

Variæ admodum dantur inflammationum differentiæ: & generatim *dividuntur in externas & internas*, quarum quælibet pro diversitate partis affectæ & gradus alia atque alia producunt symptomata. Inter externas *Erysipelas* dicitur, quando inflammatio insignis adest in cute, late se extendens; quæ pro partis varietate erysipelas faciei, colli, dorsi, manus, brachii, scapulæ, tibiæ, aut pedis appellari solet. *Phlegmone*, si inflammatio major partes cuti subjectas, præsertim pinguedinem simul occupat, estque gradus major inflammationis, quam erysipelas. *Furunculi* dicuntur inflammationes minores in cute & pinguedine substrata, quorum minimi sunt *vari faciei*, quibus *gutta rosacea* in facie valde affinis est. *Differentia externarum.*

Ex his jam facile, quid sint inflammationes sive tumores inflammatorii *tonsillarum*, *uvulæ*, *parotidum*, *mammarum*, *glandularum axillarium* & *inguinalium*, (qui *bubones* dici solent), *testium*, aliarumque partium externarum intelligi potest. Ita *ophthalmia* dicitur, si oculus; *odontalgia*, si dentis radices; *otalgia*, si meatus auditorius inflammatione laborant.

IV.

INFLAMMATIONUM INTERNARUM ea, quæ cerebrum ejusve menynges occupat, *Phrænitis* appellatur; a qua vehemens dolor capitis, febris vehemens, rubor plerumque ingens faciei & oculorum, ac tandem delirium inducuntur. In *Angina* fauces & potissimum larynx inflammatus est, unde respiratio difficilis, suffocatoria, cum deglutitionis impedimento producitur. *Pleuritis* in pleuræ & plerumque simul partis vicinæ pulmonis inflammatione consistit, conjunctumque habet *dolorem vehementem lateris punctorium*, pulsum durum, ref- *Internarum.*

respirationem difficilem ac dolorificam, & tussim molestissimam, sæpe sanguinolentam. Si pulmo totus vel magnus ejus lobus inflammatione laborat, malum *Peripneumonia* nuncupatur: in qua respiratio valde anxia, pulsus mollis & celer. Si renes, *Nephritis*; si hepar, *Hepatitis*; si diaphragma, *Paraphrenitis*; si aliæ partes internæ, ut *ventriculus*, *lien*, *intestina*, *vesica urinaria*, *uterus*, aut *cor inflammata sunt*, inflammatio nomen a parte affecta adipiscitur, ut *inflammatio ventriculi*, *lienis*, *intestinorum* &c. hæque omnes ex ardore & dolore, majore minorive, in regione partis affectæ, febrique acuta præsente cognosci & distingui solent ac debent.

V.

Caussa. Caussa proxima inflammationum est stagnatio sanguinis in certa quadam corporis parte; hujus vero *caussa antecedens* est vel abundantia sanguinis, sive *plethora*, vel *sanguis nimis viscidus*, vel utrumque simul. *Caussæ* vero *procatharcticæ* sive *occasionales* sunt, vel externæ vel internæ; ut contusiones, luxationes, fracturæ, vulnera, ligaturæ fortiores, potus frigidus vel aliud frigus, præsertim calente corpore admissum, excessus in vino, spiritu vini aliisque potibus spirituosis, exercitatio corporis sive motus nimius aut nimis vehemens, aliique diætæ errores.

VI.

Prognosis. Quælibet inflammatio quadruplici modo finiri potest: nam stagnatio 1. vel *resolvitur*, & pars affecta pristinæ integritati hac ipsa restituitur; & hinc resolutio est omnium optimus finis & optima ejus curatio; vel 2. si non resolvitur aut resolvi nequit, in *suppurationem* sive *abscessum* abit; quo in statu stagnans materia corrumpitur ac putrescit, una cum vasculis, in quibus hæret, hisque vicinis, quæ ambo in materiam putridam plus minusve acrem aut fœtidam abeunt, *quam pus appellant*; vel

vel 3. in *Gangrænam*, quando dolor & ardor fit vehementissimus, color, si pars affecta visui exposita est, rubicundissimus, intermixtis striis livescentibus aut negricantibus, & vesiculis in parte affecta, cuticula a cute recedente oriundis, sero sive ichore repletis; quæ signa summum inflammationis, facile in corruptionem sive putredinem aut sphacelum abituræ, gradum indicant; ita, ut *gangræna sit summus inflammationis gradus*. Quando vero, prægressis his gangrænæ symptomatibus, dolor & ardor in parte affecta subito remittunt, sive prorsus cessant, eaque pallida, livida, vel nigra, frigida, insensilis, fœtida, cadaverosa, flaccida & mollis evadit, cuticula a cute recedente, vel etiam nigra, sicca sive arida quandoque, tunc *sphacelus* appellatur, quo perfectam partis corruptionem, putredinem, sive mortem Medici intelligunt, quæ sine ablatione corrupti non curatur. Vel 4. pars inflammata, præsertim glandulosa, ut mammæ, glandulæ, salivales, parotides, tonsillæ, axillares, inguinales &c. in *Scirrhum* sive tumorem durum & indolentem abit: qui tamen sæpe, præsertim in mammis, successu temporis malignam putredinem concipit, & morborum fere pessimum, *cancrum* sive rectius *carcinoma* producit.

VII.

Ceterum quo vehementiores initio sunt inflammationes, eo difficilius resolvuutur, & hinc eo periculosiores; quia facile vel in suppurationem vel in gangrænam & sphacelum abeunt; *suppurationes* vero & quidem externæ, in partibus pinguibus & carnosis contingentes, corpore ceteroquin sano, ac pure bono, curatu utplurimum sunt facillimæ; in glandulosis vero partibus, aut corporibus mali habitus, aut senibus, longe difficilus sanantur, ac longe majorem diligentiam & curam requirunt. *Inflammationes internarum partium omnes quidem sunt periculosæ*; differunt tamen secun- *Continuatio prognosis.*

dum

dum vehementiam inflammationis, & partis affectæ diversitatem sive nobilitatem: *renum enim fere securissima, & pulmonis quoque* adhuc sæpe curantur; reliquæ sunt periculosiores, hepatis vero periculosissima haberi solet.

Generatim tamen sciendum, *omnes inflammationes internas, nisi resolutione curentur, periculi plenissimas esse atque, utplurimum, mortem post se trahere*: nam si in suppurationem abeunt, pus commode evacuari, ulcusque recte purgari aut curari nequit, quia manibus accessus denegatur; hinc in tabem aut hecticam sive phthisin aut consumtiotionem corporis desinunt. Si in *gangrænam* & *sphacelum* abeunt, pars corrupta auferri nequit: hinc putrescendo mortem brevi inducit. Si *in scirrhum transmutantur*, *hectica* aut cachexiæ & *hydropes*, utplurimum insanabiles sequuntur, vel omnino in carcinoma sive cancrum abeunt.

VIII.

Curatio generalis. In *curatione* omnium inflammationum, quia ab obstructione vasorum & impedito motu sanguinis oriuntur, eo præcipue annitendum est, *ut resolutio sanguinis hærentis obtineatur*, ejus motus restituatur, atque in ordinem rursus redigatur: quod obtinetur optime, 1. *eodem regimine iisdemque remediis diluentibus, temperantibus, resolventibus, ac diaphoreticis*, quæ in febrium acutarum curatione, capite tertio, N. X. ad XII. commendavimus, non neglecta in malo graviori camphora vel in pulvere, vel in potiunculis. 2. *Sanguinis missione*, primis præsertim diebus, in loco conveniente & præcipue in parte opposita instituta; quæ ubi plethora vel æstus urget, *subinde semel iterumque reiteranda*, satisque larga semper sanguinis copia, pro virium & plethoræ ratione, educenda, ut sic sanguinis impetus & affluxus copiosior in partem affectam avocetur, amplior congestio prohibeatur, & jam facta immi-

minuatur : quæ *ſanguinis miſſio*, præſertim in vehementioribus, & internis inflammationibus, conſentientibus optimis Medicis, tuto aut *ſalva conſcientia omitti non* poteſt. In *Eryſipelate* tamen minore aliiſque *levioribus inflammationibus*, iiſque præſertim externis, ea *ſæpe opus non eſt*.

I X.

In inflammationibus externis præter hæc, medicamenta quoque reſolventia adhibenda ſunt externa : ubi in frequentiſſimo mihi eſt uſu aqua calcis vivæ cum ſpiritus vini camphorati parte quarta roborata, addito ſubinde pauco ſale ammoniaco, vel lapide medicamentoſo Crollii, calide cum ſpleniis craſſis ſæpe impoſita; vel & ſpiritus vini ſolus, aut ſale ammoniaco & pauca camphora imprægnatus; vel radic. bryon. irid. flor. ſigill. Salomon. herba abſinth. ſcord. abrotan. ſabin. ſerpil. origan. majoran. ſalviæ, flor. chamomill. melilot. ſambuci, ſem. 4. carminat. &c. vel in pulvere ſicco, ſacculo incluſo, vel in quibuſdam inflammationibus, *vino vel aqua ſalſa decocta*, rurſuſque expreſſa, vel & cum ſpleniis parti affectæ calide ſæpe imponenda, quæ potentiſſime omnis quoque generis inflammationes reſolvunt. Plura externa in Inſtitut. chirurgic. meis, cui lubet, videri poſſunt. In nonnullis externis inflammationibus, præſertim in *furunculis*, *bubonibus*, *inflammatione tonſillarum & mammarum*, &c. Emplaſtr. de ſperm. ceti, diachylum ſimplex de meliloto, itemque diaphoreticum Mynſ. addita præſertim camphora, egregie quoque reſolvunt. Speciatim vero in *eryſipelate* farina quædam calida, vel per ſe, vel cum ceruſſa, creta, pulvere liquiritiæ paucaque camphora remixta, externeque calide applicata, valde proſunt, vel pulvis contra eryſipelas Mynſichti, eodem modo uſurpatus, aut & ipſa aqua calcis vivæ cum ſpiritus vini camphorati parte quarta remixta, ante jam laudata, li-

Externarum reſolutio.

licet multi omnia humida hic promiscue, sed male, rejiciant, benefacit. Alia hic convenientia medicamenta in Chirurgicis nostris Institut. Lib. de Tumoribus cap. 2. n. 14. videri *possunt*.

X.

Suppuratio. Si *vero resolutio tumoris inflammatorii obtineri nequit*, quod cognoscitur, quando inflammatio ultra quartum diem augetur, & dolor quotidie increscit, utplurimum *suppuratio* sequitur. Igitur a resolventibus abstinendum, & suppuratio contra est promovenda: id quod præstant, 1. omnis generis *medicamenta emollientia*, mucilaginosa & pinguia] 2. Medicamenta, quæ præter particulas emollientes etiam *stimulantes* possident: quibus fit, ut acri eorum stimulo impetus sanguinis ad locum affectum invitetur, vasa obstructa hoc ipso tanto citius rumpantur, & in pus convertantur: talia sunt, præter cataplasmata in chirurgia nostra his in malis commendata, [a] vel vulgatissima, attamen quam efficacissima, domestica, vulgo dicta, remedia, nimirum *cepæ sub cineribus assatæ*, vel *mel cum farina*, in cataplasma redactum, aut *mica panis triticei* similem in formam cum lacte cocta, admixto pauco butyro & croco, si lubet, calide sæpius applicata. Interdum loco horum, præsertim in minoribus inflammationibus, emplastra commodius applicare possumus; quo scopo *emplastrum diachylum* cum *gummis* sane præstantissimum est. Quibus medicamentis continuandum, donec maturatio facta; quæ ex mollitie partis, ruboris remissione & materiæ fluctuantis sub cute sensu, si digitis comprimatur, optime cognoscitur; vel etiam quandoque ex ipso pure sub cute vel cuticula jam apparente & visui sese manifestante.

Ma-

(a) Lib. de Tumoribus cap. III. n. 6.

X I.

Maturatione igitur facta *abscessus* (nisi hoc sponte jam factum sit, ut sæpe contingit] vel scalpello chirurgico, vel caustico *mature aperiendus est*, ne dolor justo diutius ægros vexet, aut pus partes subjectas erodat, aut corrumpat, & vel fistulam vel cariem producat. *Abscessus aperiendus.*

Abscessus vero apertus melle vel unguento digerente mundandus, & postea vel hoc ipso, vel apto balsamo quodam vulnerario, ut vulnus, sensim consolidandus.

X I I.

Quod si inflammatio neque resolvi neque ad suppurationem deduci queat, sed in *gangrænam*, immo *sphacelum abeat*, nulla ratione hæc mala melius cohiberi possunt, quam si interne *cortex peruvianus* frequenter & larga satis copia, sicut in febribus intermittentibus pertinacibus, continuatis, simul laudatis externis, ægro exhibeatur: hunc enim, sicuti in his febribus, ita & in gangræna & sphacelo sistendis, *summum esse specificum*, non solum Angli, qui hoc primum observarunt, sed & ego, præter alios præstantissimos Medicos & Chirurgos, aliquoties sum expertus: interea tamen non semper expectationi satisfacit. *Quæ externe in hoc statu* immo & in sphacelo, scalpello & medicamentis sunt facienda, in Institut. chirurg. nostris, si lubet, videri possunt. *Si inflammatio in scirrhum abeat*, quomodo malum sit curandum, infra, ubi de scirrhis, proponetur. *Quid in gangræna faciendum.*

X I I I.

In inflammationibus vero internis summa ope niti decet, *ne in suppurationem*, multo minus in gangrænam abeant, quia utraque, sicuti supra jam dictum, utplurimum lethifera est, sed *resolutioni* sive discussioni [qua sola hi ægri rite curari possunt] *unice studendum*. Quæ vero[ut jam in externarum curatione docuimus] optime obtinetur, 1. san- *Quomodo internæ curanda inflammationes.*

fanguinis miffione fufficiente, mature inftituta; & ubi fymptomata exigunt, non raro repetita. 2. *potu largo aquoforum*, diluentium, refolventium & refrigerantium, in curatione febrium continuarum fupra Cap. III. §. X. & feq. indicatorum; itemque 3. *medicamentis temperantibus* & diaphoreticis ex abforbentibus citratis, lapid. cancror. præfertim & conchis citratis, itemque antimonio diaphoretico & nitro, in forma pulveris, potiunculæ, effentiæ, infufi vel decocti. 4. *temperato regimine*, ut in iifdem febribus indicatum eft acutis. 5. *clyfteribus* emollientibus, nitrofis, præfertim ubi alvus eft obftructa.

X I V.

De Phrenitide.

Speciatim phreneticis.

Speciatim vero in *phrenitide* his addenda funt 1. *epithemata* fronti applicanda, & quidem *primo ex repellentibus*, ut, ex aceto rofaceo, vel lavendulæ in principio; deinde vero 2. *ex refolventibus*, ut ex fpiritu vini camphorato crocato, calido in progreffu; 3. pulveres camphorati nitrofi, Cap. III. §. 17. Poftea etiam 4. ubi malum eft vehemens, hirudines ad tempora & retro aures funt adhibendæ; vel 5. venæ fectio, præfertim in vena jugulari eft iteranda; 6. *veficatoria* furis & brachiis applicanda, fermentum panis cum aceto forti, pulvere feminis finapi, fale nitro aliifque acribus mixtum, plantis pedum calide impofitum. Denique etiam irritatio interna narium ad hæmorrhagiam excitandam, vel ipfa *fcarificatio narium* magnæ quoque interdum hic poteft effe utilitatis, vid. Stahlius de fcarificatione narium Ægyptiaca.

De

X V.

De Ophthalmia.

OPHTHALMIA sive oculorum inflammatio dividi primo potest *in leviorem*, *vehementiorem* & *vehementissimam* (quam *Chemosin* vocant) eæque rursus in *siccam* & *humidam*. *Sicca*, *levior recens*, sæpe aqua simplici frigida vel aqua rosarum sola, vel collyrio modice refrigerante, ex aquis ophthalmicis v. gr. aqua rosarum, plantaginis, florum cyani, vel calcatrippæ, cum pauxillo sacchari Saturni, vel tutiæ vel lapidis calaminaris, si eis sæpe lavetur, curatur. *Ophthalmia differentia, & levioris curatio.*

Sed humida curatu difficilior, immo sæpe difficillima est, præsertim inveterata, ut & in cachecticis, scorbuticis, contagio venereo, & glandulis induratis aut scrophulis infectis, aut annosioribus, ubi sæpe cæcitatem & speciatim maculas oculorum sive leucoma, pterygium, vel unguem, caliginem, cataractam, aut glaucoma, hypopyum, staphyloma aut exulcerationem vel destructionem totius oculi producit. *Ophthalmia etiam est* vel *externa* tantum, vel quoque simul *interna*: hæc cognoscitur, quando ægri difficillime vel prorsus non lucem aspicere possunt, & *longe periculosior* est *sola externa*.

X V I.

In *curatione* vero *humidæ* revulsionis gratia idonea *purgantia* primum sunt exhibenda, & subinde repetenda; deinde in ægris calidioribus *pulveres temperantes*, resolventes, salini, nitrosi, *diluentia*, temperantia, & blande diaphoretica interna conducunt; *in serosis* vero sive *phlegmaticis* aut frigidis præcipue Ess. succin. lignor. ligni sassafr. Tinctura antimonii tartarisata & similia resolventia anticatarrhalia, cum *infusis calidis aqueis vegetabilium* resolventium, præsertim *herbæ euphrasiæ* & *veronicæ cum ligno sassafras* aut *fœniculo*, danda sunt. *Curatio humidæ interna.*

XVII.

Externa. *Externe* conducit collyrium ex aquis ophthalmicis dictis, ut ex aqua euphrasiæ, fœniculi, florum cyan. plantaginis, rosarum, &c. quibus parum tutiæ PPtæ vel lapidis calaminaris PPt. aut sacchari saturni. aut lapidis medicamentosi Crollii, aut vitrioli albi admixtum sit, quo oculi sæpe lavandi & abstergendi, atque guttula una vel altera ei subinde instillanda, immo, & splenia eis imbuta, noctu præsertim, ipsi imponenda. Vel spiritus vini camphoratus simplex aut crocatus linteis complicatis & ad ignem leniter rursus exsiccatis, oculis inflammatis calide ac prudenter impositus, egregie sæpe conducit, qui & prædictis spleniis super imponi utiliter potest. *Lac croco largius imbutum*, si tepide sæpe oculis instillatur, præsertim infantibus, vel cum spleniis calide sæpe imponitur, quoque est egregium. Ita & *trochisc. alb. Rhas.* ʒß. in aquar. ophthalmicar. ℥iv. soluti, valde prosunt, si, ut de ceteris collyriis supra dictum est, usurpentur. *In sanguineis*, vel *evacuationibus sanguinis naturalibus aut artificialibus consuetis, suppressis*, etiam *venæ sectio*, præsertim in malo graviori, primo in brachio vel pede, deinde in jugulari vena instituta, vel & *scarificationes*, eæque si opus, repetitæ, valde prosunt.

XVIII.

Curatio vehementissima. *In vehementissima ophthalmia*, quam *Chemosin* vocant, ubi adnata inflammata corneam suo tumore superat, aut supra corneam se elevat, *sanguinis missio* eaque *larga*, immo *repetita* est instituenda, & denique sectio venæ jugularis, præsertim si aliæ sanguinis detractiones jam præcesserunt, summe necessaria & utilis est: immo & ipsa *scarificatio Hippocratica*, a Woolhusio in usum rursus vocata, in palpebris & ipsa adnata subinde hic prodest (*a*). At in

(*a*) De qua vid. Chirurgia nostra, Part. II. cap. 52.

in serosis aut phlegmaticis præter purgantia, *vesicatoria* cervici, post aures, temporibus, pedibus, inter scapulas, aut quandoque ipsi vertici adhibita, præsertim si satis magna sunt, multum sæpe præstant; vel horum loco farina sinapi, vel seminis erucæ, sacculo inclusa, in vino cocta, & cervici calide adplicata revellendo quandoque conducit. *Corticis peruviani usus* in his malis haud raro multum quoque præstat, præsertim si febris simul adest.

XIX.

Quandoque *virus venereum* caussa est *ophthalmiæ pertinacioris*, id quod inde intelligimus, si vel morbus venereus præcessit, vel symptomata quædam venerea adhuc adsunt. Ita & si *glandulæ colli induratæ* simul adsunt, (quæ *ophthalmia scrophulosa* dici solet) interne remedia antivenerea, ut decocta lignorum & mercurialia rite sunt adhibenda, immo & externe collyrio ex aquis ophthalmicis & tutia vel lapide calaminari mercurii dulcis gr. j. vel alterum addendum, quo oculi sæpius fovendi. In iisdem casibus sequens nodulus mercurialis quoque multum valet. *Si ophtalmia a caussa venerea.*

℞. mercur. præcip. rubr. ℈j. vel ʒß. ungv. rosat. ℥j. M. & includatur linteo tenui, ac fiat nodulus, qui in aqua rosarum aliave simili in vitro, loco temperato asservatus reponatur, eoque oculi ejusmodi sæpius detergantur.

XX.

Ad præcavendum hoc malum sæpius recurrens, extra paroxysmum egregie conducunt *venæ sectio* circa æquinoctia & *scarificationes* atque *purgationes* subinde institutæ, sæpius aut rarius, prout malum vehementius aut frequentius esse solet. Nonnullis valde prosunt *fonticuli* aut *setacea*. Quibus etiam ad humores corrigendos & congestiones præcavendas, anticatarrhalia, ut liq. C. C. succinatus, Essentia succinii, lignor. cum Tinctura antimonii tartarisata, *Præservatio sæpe recurrentis.*

ex infuso vel decocto euphras. & lign. sassafras, itemque pulveres diaphoretici resolventes, immo & *mercurialia* quandoque *interponenda*. Ægri bonam servent *diætam*, vitent aspectum solis, ignis, nivis, aliorumque corporum splendentium; vitent lectionem multam, præsertim minorum characterum, maxime nocturno tempore; vitent quoque fumum, pulverem, aliasque res oculos irritantes, secundum scholæ Salernitanæ præceptum.

X X I.

De Angina.

Angina. In *Angina*, [quæ N. IV. est congestio sanguinis & inflammatio sæpe vehementissima in faucibus, præsertim in pharynge & larynge, ut deglutitio & respiratio inde vehementer lædantur] *ante omnia revulsionis gratia purgans*, ex potiuncula potissimum purgante, e tamarindis, senna & manna parata, exhibeatur, atque altero die clysma antiphlogisticum injiciatur, deinde prægressa purgatione, *largiter e vena brachii vel pedis educatur sanguis*; & si post aliquot horas malum non remittat, vel adhuc augeatur, *venæ sectio* semel iterumque *repetenda*, & præsertim *in vena quoque jugulari* altera vel tertia vice instituatur, quæ hic magnæ est utilitatis, atque in malo graviori, quod prioribus non cedit, tandem etiam *raninæ* sub lingua incidantur: immo & *cucurbitulæ scarificatæ* parti femorum *internæ*, dorso, collique lateribus impositæ, magnarum sunt virium. (*a*) Interea quantum fieri potest frequenter medicamenta diaphoretica temperantia & nitrosa; ut pulvis temperans vel diaphoreticus noster exhibeantur, *potusque tenuis acidu-*

(*a*) Has maxime etiam laudat *Dekkerus* in Exercit. pract. p. 244.

dulatus, & *nitratus*, largus ægris commendetur, quamdiu deglutire possunt. Quando vero non amplius aut vix deglutire possunt, *externa remedia* quam solertissime sunt adhibenda: & quidem primo quotidie semel aut bis alvus lotionibus tepe rantibus, nitratis est ducenda.

Gargarismata præterea, fomenta & *emplastra* collo imponenda, valde hic sunt necessaria: inter hæc *emplastrum de melioto camphoratum* est præcipuum; vel hujus loco, præsertim ubi magnus in faucibus ardor est, spiritus vini camphoratus, & præcipue crocatus, calide cum linteis sub mento laryngi adplicatus, egregie prodest. *Gargarisma* vero ex decocto radic. bistortæ, tormentillæ, irid. Flor. caryophyllat. helen. & herb. hyssopi, prunell. fl. malv. rosar. papaver. aut fungis sambuci &c. fieri potest, cum syrup. dianuc. vel diamori: cui parum aluminis & nitri vel salis ammoniaci addatur, quod etiam, si lubet, ope syringæ in fauces injici potest. *Pediluvia* tepida, *sinapismi* & *frictiones pedum* hic quoque valde conducunt, & in *summo malo*, ubi *suffocationis metus*, aspera arteria est aperienda, sive *Tracheotomia* est instituenda, de qua videri possunt Institutiones nostræ chirurgicæ: non quod credamus, hujus ope anginam curari, sed ut tempus lucremur, quo diutius ægro respirationem conservemus, atque sic medicamenta resolventia continuare valeamus, donec æger liberius respiret, & a morbo liberari queat.

XXII.

De tonsillarum & uvulæ inflammatione.

In tonsillarum & uvulæ inflammationibus eadem est curandi methodus, nisi quod venæ sectio in leviori malo non adeo sit necessaria; quæ tamen nihilominus ad suppurationem aliaque gra- *Tonsillarum & uvulæ tumores.*

 vio-

viora mala avertenda sæpe utilis, ubi æger vel plethoricus, vel inflammatio admodum vehemens: *Alvum vero ducere*, præsertim potione purgante ex tamarindis, foliis sennæ & manna, in leviori malo præstat; quæ tamen etiam in graviori malo utiliter adhibetur. At si quarto vel quinto die prædictis remediis aliqualis imminutio mali nondum facta, & tumor persistat, tunc resolutio rarius obtinetur; hinc emollientibus gargarismatibus vel emplastris, præsertim diachylo cum gummis, collo applicatis, aut cataplasmatibus quoque emollientibus suppuratio potius promovenda, iisque continuandum, donec abscessus vel sponte rumpatur, vel scalpello aperiatur; quo facto gargarisma fiat ex infuso vel decocto herbæ cujusdam vulnerariæ, vel etiam infuso simplici Theæ, cum melle rosarum, cui parum vini addatur; quo æger calide sæpius fauces colluat, donec restitutus est!. Interea tamen sciendum, me sæpius vidisse, ejusmodi tumores post plures dies sub ipso suppurantium usu adhuc resolutos fuisse, ideoque de eorum resolutione non semper mox desperandum est, licet ea quandoque lente & tarde fiat.

XXIII.

Præservatio horum malorum. Quia vero molestissimum hoc malum in nonnullis sæpe redit, *præservatio optima est*, præter moderatam diætam, venæ sectio circa equinoctia, vel in brachio, vel etiam in pede instituta. Alios vero etiam *scarificationes* subinde repetitæ, alios utrumque; alios vero *fonticuli* in brachio aut pede ab his malis immunes reddunt: iis vero neglectis, facile redeunt.

De

X X I V.

De Pleuritide.

IN PLEURITIDE, PERIPNEUMONIA ET PARAPHRENITIDE, prçter generalia N. VIII. commendata, lateri five loco dolenti fpiritus vini camphoratus linteis complicatis calide imponatur, aut *vefica lacte calido*, in quo flores chamomillę vel fambuci cocti funt, repleta; vel etiam facculi ficci ex vegetabilibus refolventibus cum camphora, vel ex fale aut farina calida, fi priora forte ferre non poffet, utiliter applicantur; quę *camphora etiam interne* hic efficaciffima eft, prçfertim in malo graviori. *In pleuritide fpuria* five *notha*, externas partes magis occupante, in qua vehemens ad tactum dolor adeft, *Lancifius* jubet, prçgreffa venę fectione larga in brachio, & incifa prius cute fupra partem dolentem, *duas cucurbitulas, loco dolenti applicare*, affirmatque hoc ipfo, incantamenti inftar, fępe totum hunc morbum tolli, *immo & in vera five interna*, modo pulmones non fimul fint affecti, egregium effe auxilium affeverat, [a] *Pleuritis & peripneumonia.*

X X V.

Quando *pleuritis aut peripneumonia* non refolvitur, fed *in abfceffum abit*, & pus per afperam arteriam evacuatur, expectoratio eft promovenda, & poftea ulcus glutinandum. Prius fit 1. fpeciebus pectoralibus lubricantibus ex rad. malv. liquirit. ficubus, dactylis, paffulis & herbis pectoralibus compofitis, quibus fubinde olei amygdalarum dulcium, vel lini cochl. j. vel ij. interponatur; vel linctus pectoralis ex modo laudatis oleis *Quando in abfceffum abeunt.*

H 4 cum

(a) Vid. *Morgagni* Adverf. Anatom. V, p. 83.

cum spermate ceti & syrupo violarum paratus. His per aliquot dies continuatis, donec purulenta materia maximam partem est rejecta. 2. *Consolidatio est procuranda* infuso ex herbis traumaticis & pectoralibus parato, aliquoties in die hausto, cum quo Mixturæ tonicæ, ex spiritu CC. & Tincturæ tartari compositæ, gutt. xxx. ad xxxx. in primo haustulo sunt sumendæ; vel etiam Elixirii pectoralis Wedelii eadem quantitas, vel etiam balsami pectoralis Meibomii vel vulnerarii Locatelli apta dosis, donec ulcus rursus clausum fit. Si *febris lenta* aut *hectica* accedat, curatio hujus vid. Cap. VI.

XXVI.

Reliqua inflāmationes interna. In VENTRICULI, INTESTINORUM, HEPATIS, LIENIS, RENUM, VESICÆ & UTERI INFLAMMATIONIBUS, externe loco dolenti vel *vesica lacte calido repleta*, modo §. 24. laudata, inprimis si chamomilla in eo prius cocta est, imponatur; vel spiritus vini camphoratus crocatus, cum linteis complicatis, calide sæpius applicetur; cui adhuc sacculi ex herbis resolventibus majoris efficaciæ caussa superimponi possunt. Præterea & clysmata emollientia & paregorica ex chamomilla præsertim, vel veronica in lacte aut jusculo cocta, & semel, bis aut sæpius in die applicata, egregiam his in abdominis malis opem ferunt. In *nephritide*, *vesicæ aut uteri inflammatione graviori*, præter hactenus laudata, etiam *hirudines* ano applicatæ, egregie sæpius prosunt, præsertim si *hæmorrhoides suppressæ* in culpa, vel molimina hæmorrhoidalia percipiantur, ad sanguinem inde derivandum. Interne eadem sunt adhibenda, quæ §. VIII. generatim commendata sunt, speciatim vero *in ventriculi inflammatione camphora* pulveribus digerentibus admixta valentissima est.

Moni-

Monita practica.

1. *Venæ sectio*, uti in plerisque inflammationibus, *valde utilis est, si in principio instituitur*; ita e contrario noxia plerumque deprehenditur, si nimis tarde, aut ægro jam valde debili, administretur. Si vero æger plethoricus, vires satis adhuc constantes, magnusque æstus adsit, & malum laudatis remediis, ut sæpius vidi, non cedat, etiam paulo tardius administrata, his adhuc sæpe prodest.

2. In *levioribus inflammationibus* & subjectis non plethoricis *sanguinis* missio non semper est necessaria; *in malignis* vero plerumque noxia deprehenditur, adeoque ab ea abstinendum.

3. In quacunque inflammatione *frigida extus aut intus applicata utplurimum nocent*: quia sanguinem spissum ac stagnantem magis coagulant & vasa obstructa fortius constringunt, atque sic inflammationem pejorem reddunt. In *ophthalmia* tamen, & præsertim ejus principio, aqua simplex vel & collyria frigida recte ac sine noxa adhibentur; nam experientia docuit, *oculis frigida plerumque magis esse amica, quam calida*; in statu vero fotus resolventes calidi vel potius tepidi, ex decocto hyssopi, veronicæ, euphrasiæ, fœniculi & similium ophthalmicorum aut digerentium remediorum, melius usurpantur.

4. *Medicamenta spirituosa calefacientia, & volatilia, in inflammationibus interne nocent*; quia motum sanguinis & æstum augent; externe vero spirituosa, & cumprimis spiritus vini camphoratus, egregiam vim resolvendi & refrigerandi obtinent.

5. Tumores inflammatorios externos *non nimis mature aperiendos* esse censeo; quia immaturi majores dolores aliaque varia sæpe symptomata concitant. Attamen etiam ut §. XI. dictum est non nimis tarde incidendi. Verum simulac ex aliquali tumoris mol-

mollitie aliquid puris inesse percipimus, tuto & optime aperiri possunt, immo debent, licet totus tumor nondum mollis aut suppuratus sit: ne fistulæ excitentur, aut ossa a pure vitientur, & ut æger citius a febre, anorexia & vehementibus doloribus, quos hi tumores sæpe excitant, liberentur.

CAPUT VIII.

De Hæmorrhagiis, sive fluxibus sanguinis.

I.

Hæmorrhagiæ quotuplices & caussæ.

HÆmorrhagiæ dividuntur *in spontaneas, violentas, & artificiales*; at de prioribus nobis hic potissimum sermo erit: quæ *Stahlianis actiones videntur animæ*, magna prudentia susceptæ, quibus sanguinem quantitate, & non raro quoque qualitate peccantem, ad mala illa, quæ a plethora potissimum, vel prava qualitate oriri solent, avertenda, expelleret: Nobis vero non ab anima, sed a caussis physicis, *a sanguine scilicet vel quantitate vel qualitate peccante, vasaque ex rationibus mechanicis fortuito rumpente*, sine animæ scientia, concursu aut directione graves ob rationes provenire videntur.

II.

Species.

Harum SPECIES præcipuæ sunt *hæmorrhagia narium*, *hæmoptysis*, *hæmorrhoides*, *vomitus cruentus*, & speciatim in mulieribus, *mensium atque lochiorum fluxus*, itemque *hæmorrhagia uteri* in gravidis & aliis. Quibus etiam accenseri potest *fluxus varicum* in cruribus, qui quandoque in quibusdam, sed longe rarius, observatur.

III.

III.

Ratione ætatis notandum, quod in *junioribus* maxime narium hæmorrhagiæ; in *media ætate*, hæmoptysis & vomitus cruentus; at in *provectioribus*, hæmorrhoides & mictus cruentus sæpius observentur: quæ si stata tempora servant, *periodicæ*, sin minus, *vagæ* vel *irregulares* nuncupantur. *Ætas.*

IV.

SUBJECTA hæmorrhagiis obnoxia sunt maxime *plethorici*, præsertim juniores, sanæ plerumque cæterum & floridæ constitutionis, atque ingenii ut plurimum excitati; ut sunt cholerico sanguinei, & sanguineo melancholici; deinde & ii, *qui diæta lauta*, præsertim calefaciente, aromatica & cumprimis *vinosa* utuntur; maxime vero omnium ii, qui ad iracundiam simul sunt proclives. *Subjecta.*

V.

CAUSSA hæmorrhagiarum proxima utplurimum est *plethora*; quæ vero raro per se, (nisi in mensibus forte & lochiis) sed tunc demum hæmorrhagias excitat, quando vehementius a spirituosis, aromaticis, volatilibus, calefacientibus, æstum ac motum fortiorem sanguini inducentibus, exagitatur; ut ab aere calidiore, motu corporis, aut ira vehementiore, abusu vini aliorumque inebriantium, vel & Venere nimia: quo fit, ut vasa sanguifera, ubi natura sunt debiliora, aut nimium dilatet, ut sanguinem transmittant, aut disrumpat; quod tanto facilius contingit, si sanguis simul acri, biliosa, aut scorbutica alcalina intemperie sive dyscrasia laborat. *Caussa.*

VI.

Stahliani quidem *animam rationalem hæmorrhagiarum* harum, ut jam diximus, *caussam esse volunt*, quæ, cum nimium sanguinis copiam, aut pravam qualitatem, corpori noxiam, cognosceret, *pru-* *Stahlii sententia.*

prudenti consilio, *deliberatione*, atque instituto *supervacuam aut noxiam sanguinis partem*, dilatato vel rupto quodam vase sanguifero, aut pluribus simul, ex corpore expelleret, illudque sic a nimia copia vel vitioso etiam sanguine noxisque inde metuendis liberaret.

V I I.

In dubium vocatur & refellitur. Sed præterquam, quod anima ægri cognitionis hujus, consilii & actionis prorsus ignara sit, si a prudentia animæ hoc dependeret negotium, evacuationes illæ sanguinis *semper*, vel *saltem utplurimum*, *in loco tuto & securo*, ut in naribus vel intestino recto, atque in mulieribus in utero contingerent. Verum cum sæpe in pulmonibus, ventriculo, vesica vel renibus fiant, atque inde ægri haud raro brevi tempore, immo paucis horis aliquando pereant, vel saltem inde in vitæ periculum, aliumve morbum periculosissimum, ut ulcera pulmonis aut renum, ac phthisin conjiciantur, ego potius existimo, sanguinem copia vel acrimonia peccantem, & *vi cordis*, (quæ *nobis hic natura est*] pressum, *vasa valde distendere*, expandere, atque tandem ob rationes mechanicas casu fortuito perrumpere vel erodere, ubi in hoc vel illo corpore forte debiliora sunt, minusque resistunt; hinc in his per nares, in illis per pulmones, in aliis per ventriculum, renes, vesicam, vel hæmorrhoidalia vasa sanguinem effundi. *Si enim hæc res ab anima arbitrio*, *prudentia*, *atque directione dependeret*, anima hominum sapientum *semper per loca secura*, & ubi sanguinis fluxus minimum vel nullum incommodum produceret, sanguinem abundantem vel noxium expelleret. Verum e contrario videmus, in hominibus etiam sapientissimis, immo in ipsis Medicis prudentibus, qui, quid noxium, satis didicerunt & intelligunt, sæpe hæmorrhagias contra animæ ipsorum voluntatem, & quidem in locis haud raro periculosissimis contin-

ge-

gere, ubi anima ipsorum vellet, optaret, ac desideraret, *ut per nares vel intestinum rectum sanguis excerneretur*, qui tamen reluctante & invita anima per pulmones, ventriculum, renes aut vesicam, sæpius expellitur. Verum anima omnibus suis viribus & conatibus, quantopere etiam velit, hæmorrhagias periculosas, in loca minus periculosa dirigere aut relegare nequit; hinc verisimilius est, eas in machina nostra corporea etiam ex caussis mere physicis & mechanicis contingere, vimque cordis fortuito perrumpere vasa, sicuti torrens oras vel aggeres suos debiliores, quæ in hoc vel illo homine natura sive forte fortuna debiliora sunt. CELSUS enim jam dudum dixit, & experientia quotidie id confirmavit, *nullum esse hominem, qui non partem aliquam præ ceteris habeat debiliorem*. Stultissima enim esset anima, quæ, dum posset, sanguinem non per loca tuta expelleret, & consulto loca periculosa, immo periculosissima eligeret.

VIII.

Prognosis.

Quæ *per pulmones, ventriculum, renes* aut *vesicam* contingunt hæmorrhagiæ, *periculosæ sunt*, sicut & *hæmorrhagiæ uteri gravidarum*; reliquæ vero moderate contingentes, sive per nares, hæmorrhoides vel uterum fiant, nullam noxam, sed egregium ut plurimum corpori emolumentum afferunt: morbos enim multos a plethora alias oriundos, revera præcavent, multosque jam factos minuunt ac tollunt, adeoque sub quiete & moderato victus regimine sibi relinquendæ, & non, nisi insignis debilitas id exigat, remediis sunt cohibendæ. Immo quamvis etiam subinde largæ admodum sint, atque imperitis magnum injiciant terrorem; tamen non mox, hoc est, ante notabilem debilitatem cohibendæ: quia haud facile vitæ periculum inde metuendum, dum paucissimi inde moriuntur, & copia satis imminuta,

spon-

ſpuote plerumque tandem conſtrictis denuo vaſis, rurſus ceſſant. Contra, quando præmature ſiſtuntur, graviſſima ſæpe mala, & cumprimis hæmorrhagias in aliis locis, vel inflammationes, hecticam, phthiſin, cachexiam, hydropes &c. inducunt. Quo magis hæmorrhagiæ benignæ & certis periodis redeuntes, eo minus periculi inde metuendum.

IX.

Curatio extra paroxyſmum copia minuenda. In curatione *duplex tempus eſt reſpiciendum*, vel extra paroxyſmum, quo recrudeſcentes ſanguinis noxios aut enormiores fluxus præcavere ſive avertere ſtudemus; *vel ipſius paroxyſmi*, in quo præſentes ſanguinis nimiæ vel noxiæ profuſiones moderandæ & cohibendæ ſunt. Proponemus primo curam, quam præſervandi fine *extra paroxyſmum* adhibere convenit; ubi, quia ſanguinem *quantitate peccantem* utplurimum corpus gravare cognoſcimus, convenienti modo imminuendus erit. Hinc huic indicationi ſatisfaciendum 1. *per hæmorrhagias ſive ſanguinis detractiones artificiales*, & præcipue per *ſanguinis miſſiones*: extra paroxyſmum, maxime circa æquinoctia, aut ubi res in majori plethora, aut ſæpius recurrente hæmorrhagia, ita poſtulat, ſæpius ac larga ſatis quantitate inſtitutas, &, ut in plethora dictum eſt, loco conveniente adminiſtrandas; vel in quibuſdam etiam, qui venæ ſectionem adeo frequentem forte averſantur, per interpoſitas *ſcarificationes* vel *hirudines*. 2. per *frugalem* ſive parcam ac refrigerantem *victus rationem*: in qua non ſolum nimia alimentorum quantitas, ſed & acria & potiſſimum aromatica, nimius carnium uſus, vini abuſus, ſpirituoſa atque calefacientia ſunt vitanda. 3. per *motum corporis moderatum*, ſed frequentem extra paroxyſmum inſtitutum: ubi ambulatio, *vectio in curru*, *&* *equitatio* moderata commendanda. & 4. *per lene purgans quandoque uſurpatum;* ubi præcipue potiuncula ex tamarindis, fo-

lijs

liis fennæ, rhabarbaro, cremore tartari & manna conducit; vel fal amarum purgans, in aqua vel fimplici vel minerali, apta copia fumptum.

X.

Ratione qualitatis fanguinis biliofi, acris, alcalici & volatilis corrigendi, *abforbentia*, ut lapides cancrorum conch. ppt. mater perlarum, &c. *præfertim fucco citri impraegnata*, itemque his juncta falia media ac nitrofa, aut pulvis meus temperans, vel fimilis alius, parca dofi, fed fæpius, quando orgafmus fanguinis id exigit, ex aquis temperantibus vel fimplici exhibeantur. *Conducit & lenium acidorum*, ut Succi citri, ribefiorum, berberum, mororum, ceraforum acidorum, granatorum, &c. eorumque fyrupi, itemque aceti, capparum, citreorum, limonum, acetofæ, & fimilium; tam in cibis, quam in medicamentis *modicus ufus*; quæ & aquis illis vel decoctis hordei commode immifceri poffunt. *2. Pro qualitate corrigenda.*

His fubinde, ut jam antea diximus, *blanda laxantia* §. IX. laudata *interponenda*, vitando acria, alcalica, fpirituofa, fulphurea, refinofa, aloetica, myrrhata, crocata & fimilia; *potus vero diluens, aquofus, fufficiens*, cum vel fine blando acido admixto, affumendus. Huic denique intentioni etiam egregie inferviunt *aquæ medicatæ*, præfertim leniores, ut Selterenfes, Emfenfes, Wildungenfes, Spadanæ, & fimiles, legitime ufurpatæ, cumprimis *fanguinis detractatione præmiffa*, vel etiam loco harum *feri lactis ufus* bis in die ad libr. I. vel duas aliquandiu continuatus.

X I.

In ipfius hæmorrhagiæ paroxyfmo, ea, quæ per innoxia loca *moderatæ contingunt*, nulla prorfus indigent curatione; fed tantum quietem & abftinentiam a calefacientibus & acribus requirunt. *Eas vero, quæ largiores, non conducit adftringentibus mox fupprimere*: quia partim vafa & glandulæ in primis viis, mefenterio, pulmone aliifque partibus ab his *Curatio in paroxyfmo levioris.*

con-

constringuntur, obstruuntur, atque hectica, phthisis, cachexia, hydrops aliaque mala facile inducuntur, partim a sanguine hoc retento, cohibito aut represso omnis generis morbi facile proveniunt; verum præstat potius *initio orgasmum sanguinis*, *fere* semper hic præsentem, potu aquæ simplicis, vel succo citri imprægnatæ, vel seri lactis & ante laudatis §. X. temperantibus, nitrosis, absorbentibus citratis, & cinnabarinis pulveribus, sæpe pro necessitate abhibitis, compescere, & singulis vel alternis horis, aut etiam sæpius, si res exigit, ℈j. vel ʒß. ex aqua simplici vel aquis refrigerantibus idoneis exhibere, & haustum frigidæ superingerere.

Interponi his etiam cum fructu possunt *emulsiones* ex amygdalis, sem. 4. frigid. & papav. albi paratæ, & nisi hæmorrhagia valde urgeat, solis hisce temperantibus frequenter adhibitis continuandum, & ad fortiora adstringentia ob prædictas rationes non accedendum, nisi magna id exigat necessitas.

XII.

Vehementioris. *Quod si vero hæmorrhagia sit vehementior*, & his non cedat, ægerque inde *valde debilis evadat*, tunc demum blanda *adstringentia* & *opiata*, modica copia, prædictis temperantibus jungenda: quæ cumprimis optimum effectum edere solent, si versus noctem potissimum exhibeantur, quamvis & interdiu dari queant.

Inter *moderata vero & securiora adstringentia*, præcipua hic sunt vel Mixtura tonica, ex Tinctura tartari & spir C. C., vel pulveres ex *coralliis rubris*, vel *lapid. hæmatite*, aut specieb. *de hyacintho*, quæ dimidia circiter portione modo §. XI. laudatis pulveribus temperantibus miscentur, & cuivis dosi extr. papav. rh. vel mp. de cynoglossa gr. j., vel quod perinde est, laudani opiati pars grani quarta, aut in robustioribus gr. ß. additur, quibus etiam Tinctura flor. papav. vel rosar. rubrar.

po-

potui aquoso istillata, vel Tinctura coralliorum, vel Tinctura terræ japonicæ, vel martis Ludovici, aut lapidis hæmatit. in graviori malo cum vehiculo aquoso data, quandoque interponenda.

Huc etiam referri meretur celebris *pulvis stypticus Heurnii*, [a] ex adstringentibus & anodynis constans: quem multi jam magno cum successu in omnis generis hæmorrhagiis, præsertim *hæmoptysi*, *uterique nimiis fluxibus*, adhibuerunt, qui ita se habet.

℞. Sem. hyoscyami albi, sem. papav. albi ā ʒj. lap. hæmatit. ppt. corall. rubr. ā ʒß. camphoræ ℈ß. M, detur subinde ad ℈j. vel ʒß. ex aqua simplici vel destillata, aut julepo acidulo.

XIII.

Si tamen ingens ægri debilitas, animi defectio, & hæmorrhagiæ continuatio *fortiora* adhuc requirat, tunc præter remedia externa, *potiuncula adstringens*, ad celebris *Sylvii* modum parata, valentissima est, ut: *Vehementissima.*

℞. Aq. burs. pastoris ℥ iij.
equiset.
plantagin. ā ℥ ij.
cinam. cydon. ℥ j.
aceti destill. ℥ß. ad ℥ j.
corall. rubr. ppt.
lap. hæmatit. ā. ʒ j.
syrup. granator. ℥. j. (vel myrt. vel corall.)
laud. opiat gr. j. aut in fortior. gr. ij. M.

De qua potiuncula quavis dimidia hora, donec hæmorrhagia remittat, cochlearia duo vel tria

 exhi-

(a) In comment. in aphor. Hippocrat. Descript.

exhibeantur, continuato simul potu aquoso, acidulo. *Simulac vero fluxus sanguinis remittit*, ab ea aliisve adstringentibus rursus abstinendum, ne nimia adstrictio noxam inducat, & supra laudatis temperantibus & potu aquoso frigido negotium absolvendum est.

HELVETIUS cum MYNSICHTO *usum aluminis* vel simplicis vel cum modica sanguinis draconis portione mixti, sæpius repetitum ad ℈j. vel ʒß. tanquam præstantissimum his in morbis desperatissimis specificum, una cum potu largo aquoso & cumprimis *decocti seminis lini*, in peculiari de hæmorragiis libello gallico, valde commendat, atque stupendos fere ejus effectus recenset. (*a*) Interea tamen cum hoc perquam forti adstringente interne cautissime procedendum esse judico, ne graves noxæ inde subsequantur.

XIV.

Quid cohibita hæmorrhagia faciendum.

Postquam hæmorrhagia fortior cohibita est, æger que inde valde debilitatus, primo ab adstringentibus desistendum, atque iste roborantibus [vulgo cordialibus] sive analepticis temperatis refocillandus est: ut aquis in julepis cordialibus temperatis, emulsionibus gratis, ex amygdalis, pineis, pistaceis; vel lacte cum aqua rosarum mixto; vel jusculis carnium, præsertim pullorum aut gallinarum, succo citri vel limonum, vel aurantiorum acidorum, imprægnatis, itemque jusculis ex avena, hordeo & oryza paratis, ut & gelatinis ex pedibus vitulinis, C. C. aut ebore confectis; cerevisia item tenui tepida, cum vitello ovi in ea soluto, & similibus, quæ etiam aliquo modo noxas ab adstringentibus forte inductas, & acre atque austerum ipsorum rursus corrigunt. His subinde haustulus vini, præsertim rubri, tenuioris, adstringentis, vel meri, vel aqua pro-

(*a*) Traitè des Pertes de sang.

probe diluti, interponi potest, si æger illud desideraverit.

X V.

INTER EXTERNA REMEDIA [quæ adstringentibus internis, præsertim fortioribus, fere præ mittenda, & si sufficiunt, quia in visceribus nihil mali concitant, præferenda sunt] conducunt 1.] *ligaturæ* paullo fortiores, carpis & malleollis applicatæ. 2. *lapis hæmatites* magnus aut *jaspis* manibus vel sub axillis detentus. 3. frustum *radic. iridis palustris* vulgaris sub lingua detentum. 4. *bufo exsiccatus* sub axillis aliquamdiu comprehensus. 5. *pulvis sympatheticus Digbæi*, cujus ℥j. vel ij. in ℥j. vel ij. aquæ calidæ solvuntur, sanguinis ægri aliquot guttulæ immittuntur, & super leni igne bacillo ligneo aliquamdiu agitantur. *Medicamenta externa.*

X V I.

De Narium Hæmorrhagia.

Speciatim vero in *Narium hæmorrhagia* nimia, præter modo laudata egregium adhuc est remedium *spiritus vini rectificatissimus*, vel *spiritus vini camphoratus* naribus fortiter attractus; item *solutio aluminis & vitrioli*, vel seorsim vel commixti, in aqua, aut *pulveris sympathetici* in aqua plantaginis aut phlegmate vitrioli, simili modo usurpata, ut & cum turundis ex linamentis naribus immissa, vel & per siphonem injecta. Ita quoque *cucurbitulæ* fortiter trahentes, cruribus & femoribus sæpius admotæ, brevi sæpe revellendo, præsertim in sexu fœminino, sistunt has hæmorrhagias; atque in provectioribus *hirudines*, ano appositæ, præsertim si ægri jam antea hæmorrhoidibus laborarunt, vel re ipsa tunc congestiones circa intestinum rectum sentiunt, utilissimæ sunt. *In narium hæmorrhagia.*

Numus major argenteus, uncialis aut similis, fri-

gide fronti alligatus, itemque *lintea*, *aqua frigida* vel *aceto* imbuta cervici, vel etiam in viris *scroto* aliquoties *applicata*, cito quoque sæpius eas compescunt. Alii ejusmodi frigida cervici & quidem ægro inscio atque ex improviso, affundunt.

Quidam vero *stercus suillum* recens naribus aliquamdiu admotum vehementer laudant; id quod vulgo concedi potest.

XVII.

Præservatio hæmorrhagiarum. *Præservationis gratia*, ut jam supra N. IX. generatim dictum est, *Venæ sectio circa æquinoctia*, aut sæpius in anno, præsertim in pede aut brachio, summe est necessaria. Deinde *diæta* utantur parca, & refrigerante; vitando calefacientia, vinosa, spirituosa, & quandoque bis terve in hebdomade ad fervorem sanguinis, si adest, temperandum, pulvis absorbens, citratus, nitrosus, sive temperans noster, detur, pediluviumque temperatum, tepidum subinde adhibeatur, & *motus corporis* frequens, sed *moderatus*, non omittatur. Nonnullis singulis mensibus idoneum *purgans* ex temperantibus §. IX. conducit. Verno vel æstivo tempore, *usus seri lactis* vel *aquarum medicatarum temperatarum*, si per aliquot hebdomades cum idoneo regimine continuetur, quoque est egregius, præsertim si ventriculus id commode ferre potest.

XVIII.

Hæmoptysis. *In hæmoptysi* moderata sufficiunt sæpe orgasmum temperantia: ut nitrum cum absorbente quodam citrato & cinnabari, vel pulvis temperans noster, aut similis, quavis hora vel bihorio, donec cesset, exhibita, servata simul quiete & victu refrigerante. In *vehementiori* vero non solum sæpius hæc exhibenda, sed eis etiam *lene opiatum*, ut laudanum opiatum, vel mp. de cynoglossi, vel extractum papaver. errat. admisceatur; ubi & sem. hyoscyami albi, his cum fructu addi, vel pulvis stypticus *Heurnii* cum largo vehiculo

aquo-

aquoſo exhiberi poteſt; vel & mr. tonica ad gutt. 30. vel 40. In *vehementiſſima* vero *potio Sylvii adſtringens*, §. XIII. itemque ſpecies de hyacintho cum laudatis modo opiatis mixtæ ſæpius adhibendæ, donec remittat; ubi & *pulvis ſympatheticus Digbæi*, modo §. XV. deſcripto, externe adhibitus, præſentaneam ſubinde opem fert. Ita & *Venæ ſectio* in malo graviore revellandi fine utiliſſima eſt, præſertim in pede; vel hujus loco *cucurbitulæ* ſuris, & femoribus adhibitæ, præſertim in ſexu feminino, aut hæmorhoidibus obſtructis laborantibus. *Alvus interea*, niſi ſponte ſit aperta, *victu emolliente* ex prunis, ceraſis & pomis una cum paſſulis coctis, vel *clyſteribus emollientibus* & refrigerantibus, vel & lenibus laxantibus *ſemper aperta ſervetur*. Simulac vero hæmoptyſis remittat, ab adſtringentibus & opiatis quoque deſiſtendum, atque temperantibus & emulſionibus, immo & *potu lactis* puri, aut aqua remixti, vel *aquæ frigidæ ſirupo acido*, v. gr. granatorum imprægnatæ, vel *decocti ſeminis lini* §. XIII. continuandum, donec omnino ceſſet. Sed *poſtquam omnino remiſit, partes læſæ* in pulmonibus *rurſus ſunt* conſolidandæ, ne facile ulcus pulmonum ſive phthiſis ſubſequatur. Quem in finem bis in die Eſſentia traumatica Wedelii, vel mr. ex ſpiritu C. C. & tinctura tartari, una cum infuſis herbarum & radicum pectoralium ac traumaticarum, quales ſunt *ſpecies noſtræ pectorales*, aut ſimiles, interpoſitis temperantibus conducunt.

XIX.

Præſervatio eadem hic eſt, quæ in præcedenti §. IX. & VII. propoſita fuit, imprimis *ſanguinis frequens detractio* eſt inſtituenda, & deinde quoque, præſertim ubi hæmorrhoides jam adfuerunt, aut molimina eorum adſunt, *hirudines* ano ſubinde applicatæ ſunt utiliſſimæ. Ita & uſus *ſeri lactis*, vel *lactis ebutyrati*, vel *aquar. ſelterenſium* ***Præſervatio hæmoptyſis.***

ſium, cum lacte hic eſt egregius . *Balſamica* vero vulgo hic adhiberi ſolita, ut terebinthina, balſam. ſulphuris, Peruvianus, copaivæ, & ex his parata, aliive ſimiles, & præſertim aloetica ac myrrhata, atque hinc etiam ipſæ pilulæ balſamicæ Beccheri, Stahlii, aliæque ſimiles, hic vitanda eſſe cenſeo; quia ſanguinem commovent, cujus motus potius temperandus. *Corticem peruvianum* cum pulvere abſorbente Wedelii, partibus æqualibus remixtum, in hoc morbo, tam curandi, quam præſervandi gratia, valentiſſimum ac certiſſimum ſuaque experientia ſæpius confirmatum eſſe remedium, hoc ipſo, quo hæc ſcribo, die, per litteras me certiorem fecit doctiſſ. D. WAGNERUS, Lubeccenſis.

X X.

De Vomitu & Mictu cruento.

Vomitus & mictus cruentus. *Vomitus cruentus* eandem fere curandi rationem requirit: inprimis vero MICHELOTUS [a], omnibus fruſtra exhibitis, potum largum aquæ frigidæ, ſucco granatorum imprægnatæ, utiliſſimum deprehendit. Poſt paroxyſmum vero mox lene laxans ex rhabarbaro & præſertim ejus decocto vel eſſentia exhibeatur, ad effuſum in ventriculo ſanguinem evacuandum: quod poſt unum alterumve diem repetendum. Deinde *herbæ millefolii* aut *arnicæ* uſus hic egregius eſt, ſive in eſſentia ſive in infuſo tenui temperato, loco theæ, ſive utroque modo adhibeatur: qui tamen non ſit nimis frequens aut nimis diu continuatus.

XXI.

(a) In Act. Acad. Nat. Curioſor.

XXI.

De Mictu cruento.

Mictus cruentus eadem fere ratione & curatur & præservatur, ſicut generatim §. IX. & ſeqq. docuimus; venæ ſectio vero hic ſemper in brachio, revulſionis gratia, eſt inſtituenda.

XXII.

De Hæmorrhoidibus, Lochiis & Menſibus nimiis.

Hæmorrhoides nimiæ, menſes & lochia nimia eodem modo tractanda, ut §. XI. XII. XIII. & XVIII. dictum: ubi & cumprimis *uſus moderatus infuſi millefolii* præſtantiſſimus eſt. Specia- tim vero *in menſibus nimiis*, cucurbitula *magna ſub mammis* applicata ab HIPPOCRATE revulſionis cauſſa haud ſine ratione commendatur; ſed verecundiores hoc non facile admittunt. Si vero hæc profluvia moderate fluunt, ita ut vel non, vel ſolum parum debilitent, non indigent medicamentis, ſed ſolum diæta temperata & quiete: ita a multis morbis præſervant & liberant. Sed quando a Medico hic aliquid agendum requiritur, præſertim ſi paullo fortius fluant, præter orgaſmum temperantia interdiu uſurpata, verſus noctem quandoque *lene opiatum* ſimul exhibeatur. Stahliani doſin pilularum polychreſtarum Beccheri aut Stahlii, aliarumve ſimilium, per aliquot dies quotidie aſſumendam, donec remittat, valde commendant. Quæ vero, quia expellentibus, hic valde ſuſpectis, ut ſupra §. X. dictum eſt, con-

Hæmorrhoides & menſes nimii.

ſtans, exhibere hactenus nolui, quia ſiſtentia non pellentia ſatis idonea & tuta proſtant, quam plurima, quæ propterea, tanquam magis ſecura, illis præferenda eſſe cenſeo.

Monita Practica.

1. Ubicunque hi ægri jam nimis debiles, ab *opiatorum* largiori uſu eſt abſtinendum, & potius roborantibus temperatis, emulſionibus, gelatinis, lacte ebutyrato, ac ſimilibus utendum: alias debiliores fiunt, in deliria & mortem prolabuntur.

2. *Lintea*, quæ a nonnullis ad hæmorrhagias, præſertim narium, ſiſtendas, *aqua frigida vel aceto imbuta hepati imponuntur*, ſumme noxia ſunt deprehenſa: nam quamvis ob frigus fluxus hos ſæpe compeſcant; tamen ob eandem cauſſam facile hepatis inflammationem, obſtructionem vel ſcirrhum producunt, vel ipſam etiam hydropem.

3. *Hæmoptyſi* vel *vomitu cruento laborantibus*, niſi aliud quid urgeat, *emetica* non ſunt exhibenda.

4. *Adſtringentibus*, præſertim in *hæmorrhoidum*, *menſium & lochiorum nimio fluxu*, nunquam vel certe non facile abutendum: nam obſervatum eſt, etiam millefolii aliorumque mitiorum adſtringentium largiorem uſum facile illos fluxus, magno cum periculo ægri ſæpe penitus ſupprimere, quos moderari tantum convenit.

5. *In declinatione hæmorrhagiæ cujuſcunque nimiæ medicamenta roborantia* & leniſſime adſtringentia, ut Mixtura roborans ex ſpiritu C. C. & Tinctura tartari, vel Tinctura antimonii tartariſata, bis terve in die ad gut. XXX. ad XL. ordinanda; vel Tinctura martis cydoniata, aut Tinctura vitriolis martis Zwoelferi, ad tonum partium debilium rurſus roborandum egregia ſunt: ubi & infuſa herba-

rum

rum traumaticarum, ut veronicæ, bellidis, agrimoniæ, alchimillæ, millefolii; virgæ aureæ, saniculæ, pyrolæ, pilosellæ, plantaginis, &c. admodum Theæ modice usurpata, subinde interponenda. Deinde *postquam ægri rursus paulo robustiores* facti, *lene laxans*, ut potio laxans temperata; vel pulvis rhabarbari, cum pauco nitro, vel cremore tartari; vel decoct. rhabarbari; vel Sal catharcticum Anglic. aut Seidlicense, apta quantitate ex aqua simplici aut sero lactis vel ex aqua medicata idonea exhibendum.

6. *Qui nimiis hæmorrhagiis valde debilitati sunt, a lectione multa* diu abstineant, & a luce splendida sibi caveant; quia alia *visus* inde vehementer læditur & facile quoque vertigo concitatur.

7. *Sanguinis missiones extra paroxysmum* ad *præcavenda* sanguinis profluvia spontanea, certis temporibus institutæ, plus præstant, quam in paroxysmo, ad eas curandas, celebratæ: adeoque stato tempore, bis, ter quaterve in anno, pro ægri diversitate, præservandi fine valentissimæ sunt.

8. Qui hæmorrhagiis obnoxii, *vitent calefacientia*, vinum, spiritum vini, aromata, aloen, myrrha, & ex his parata; iram, venerem nimiam, saltationes & motus quoscunque vehementiores; sed temperantiæ & moderationi studeant in omnibus suis actionibus, ita immunes ab his malis se reddere possunt,

C A-

CAPUT IX.

De Hæmorrhagiis sive fluxibus sanguinis suppressis.

I.

Caussa. Licet hæmorrhagiæ multa sæpe incommoda & pericula inferant; plura tamen eaque longe graviora, immo & frequentiora inferre solent eædem suppressæ, sive suppressio hæc fiat sponte, a caussa quadam interna, ut a nimia spissitudine sanguinis; sive ab adstringentium, in curatione hæmorrhagiarum adhibitorum, perverso usu, sive a refrigeratione, potu frigido, victu crasso, vel obstipante, animi affectibus aliave ex caussa.

II.

Symptomata. Inter hæmorrhagias vero, quas hic *suppressas* vocamus, considerari merentur *hæmorrhagiæ narium*, *mensium*, *lochiorum* & *hæmorrhoidum suppressio*: unde omnis generis *gravissima* symptomata ac morbi oriri solent. Et quidem speciatim ab *hæmorrhagia narium suppressa*, gravia mala vel in capite oriuntur, ut *dolores capitis*, *morbi oculorum*, *aurium*, *dentium*, *inflammationes faucium*, *tonsillarum*, *uvulæ*, *erysipelas faciei*, *capitis* externi, *Phrenitis*, &c. vel in thorace, ut *palpitatio cordis*, *anxietates præcordiorum*, *respiratio difficilis*, *hæmoptysis*, *pleuritis*, *peripneumonia*, *pthisis*, & *febres acutæ* variæ. A suppressione mensium, *spasmi & dolores in ventre*, atque speciatim in *ventriculo*, *intestinis*, *hepate*, *liene*, *item dolores capitis*, *spasmi*, *pressio & angustia præcordiorum*, *respiratio difficilis*, *nausea*, *vomitus simplex & cruentus*, *hæmoptysis*, *hæmorrhagia narium*, *gravitas artuum*, *lassitudo*, *cachexia*, *chlorosis*, *œdemata*, *hydrops*, *affectus spasmo-*

modici & *convulsivi*, *passio* ita dicta *hysterica*, sive uterina, *epilepsia uterina*, *animi deliquia hysterica*, *ulcera pedum*, *articulorum dolores* & *morbi arthritici*, *hæmorrhoides*, *mictus cruentus*, *morbique alii*. A lochiorum suppressione *angustiæ præcordiorum*, *capitis dolores*, *fastidium ciborum*, *vigiliæ*, *febres acutæ* præsertim *purpuratæ* aut *miliares*, *deliria*, *convulsiones*, *inflammatio pleuræ*, *uteri*, *aliarumque partium*. Hæmorrhoidum suppressionem sequuntur omnia ea symptomata, quæ a mensium suppressione oriri modo diximus, & speciatim quoque sæpe *icterus* præsertim *niger*, *apoplexia*, *malum hypochondriacum*, *melancholia*, *mania*, *vomitus cruentus*, *arthritis*, *podagra*, *ischiaticum malum*, *nephritis*, *mictus cruentus*, *renum exulceratio*, *calculus*, & omnium frequentissime *asthma*, *œdema* atque *hydrops*. Reliquæ hæmorrhagiæ suppressæ, eadem fere symptomata producunt.

III.

Quo diutius hæ suppressiones durarunt, eo pejora plerumque inducunt symptomata, atque eo difficilior solet esse curatio: præsertim si aliæ sanguinis idoneæ evacuationes, sive naturales, sive artificiales, non substituantur. Facilius tamen fluxus mensium suppressus, quam reliqui, restituitur. Ab omnibus vero his fluxibus suppressis præter jam §. 2. indicata mala, haud raro *mors subitanea* producitur. *Prognosis.*

IV.

In CURATIONE, pro diversitate fluxus suppressi, varia ratione procedendum est: interea tamen *in quavis suppressa hæmorrhagia* respiciendum ad qualitatem, crasin sive dispositionem sanguinis: qui, *si nimis serosus*, pituitosus vel frigidus, conducit per octiduum circiter aut diutius quotidie alvum blande movere, vel pilulis aloeticis, Francofurtensibus, Immanuelis, Beccherianis, Stahlianis, aliisve similibus balsamicis; *Curatio hæmorrhagiæ suppressæ generalis.*

vel

vel vino medicato, & simul bis in die, circa meridiem & circa vesperam Essentia quadam attenuante ac roborante, ut gentianæ, trifolii fibrini, corticis aurantiorum, rad. pimpinellæ, lignorum, vel alexipharmaca Stahlii, aut diaphoretica nostra, aliave simili ad guttas XXXX. ad LX. uti.

V.

Si a spisso sanguine. Si suppressio a *sanguine nimis spisso* oriatur, prædictis modo medicamentis infusa aquea ex herbis aperientibus atque attenuantibus optimo cum fructu ad modum Theæ interponuntur: ut *infusum rosmarini*, salvię, capilli veneris, melissę, veronicę, betonicę, theę, cum cortic. citri vel aurantiorum, &c. quibus jungendus *motus frequens* sufficiens, ipsa *saltatio*, *vinum* ad hilaritatem usque, sed non ad ebrietatem, potum, & dięta conveniens modica atque attenuans.

V I.

Si calor p. n. junctus. *Sin vero cum suppressione adsit simul sanguinis motus nimius ac calor p. n. sive orgasmus*, post evacuationes alvi lenes, hic nitrosis & absorbentibus citratis sępe laudatis est temperandus, & postea eo mitigato mixtura ex spiritu C. C. & Tinctura tartari subjungenda; atque simul dięta moderata, temperans, cum motu frequenti, observanda.

V I I.

De hæmorrhagia narium suppressa.

Externe *nares herba mari Syriaci*, vel *millefolii* ad hęmorrhagiam stimulandę; vel in ipsis naribus, ad morem Aegyptiorum, *scarificatione* sanguis proliciendus. Atque vel eadem etiam methodus adhibenda *in eis, qui quidem nunquam vel raro hæmorrhagia narium laborarunt, symptomata tamen antea recensita, quæ a narium hæmorrhagia suppressa alias proveniunt, patiuntur*: oriuntur enim

hęc

hæc a congestionibus sanguinis circa caput, sive ab ita dictis moliminibus hæmorrhagiæ narium, sive ab impedita hac hæmorrhagia & plethora, quando abundans & circa caput congestus sanguis ob vasa nasi interna indurata, vel robustiora, vel quamcunque etiam aliam caussam exitum invenire & vasa narium aperire aut perrumpere nequit.

VIII.

At si prędicta ratione suppressa narium hęmorrhagia revocari non potuit, & antea nominata mala non remittunt, vel saltem valde minuuntur, vel etiam illis remediis tam diu immorari nolumus, quia sępe periculum in mora est, *promptiorem plerumque opem fert sanguinis detractio per venas*; quæ vero deinde ad mala inde metuenda verno minimum & autumnali tempore repetenda est: immo in nonnullis valde plethoricis, quos symptomata supradicta §. 2. valde affligunt, etiam ter quaterve in anno iteranda, vel etiam *scarificationes* subinde interponendæ; alias vel varii graves capitis morbi supra nominati, vel & pectoris, & quidem speciatim facile *hæmoptysis* & *phthisis* vel *pleuritis* aliaque inde oriunda mala, *sequuntur*. *Sanguinis detractio necessaria.*

IX.

De Mensibus suppressis.

In mensium suppressione I. humores viscidi sunt attenuandi, *infusis* aqua calida paratis, ex aptis vegetabilibus, ut rad. cichorii, pimpinellæ albæ, aristolochiæ rotundæ, ari, vincetox. graminis. 5. radicum aperientium, caryophyllatæ, herb. rosmarin. capill. veneris, marrubii albi, fumar. chamęd. melifs. veronic. heder. terrestr. hyssopi aut similium cum quibus bis in die *Essentia quædam attenuans*, sanguinemque ad uterum determinans, ut Essent. rosmarini, aristolochię *Mensium suppress. curatio.*

rotundæ, ſuccini, tinctura tartari, vel antimonii tartariſata, juſta doſi exhibeatur: quibus attenuandi fine *pulveres ex ſalibus mediis*, *digeſtivis* vulgo dictis, veſperi jungantur, ut ex tartaro vitriolato, arcano duplicato, nitro antimoniato, ſale abſinthii, &c. vel *pilulæ balſamicæ* Beccherianæ aut Stahlianæ, aut aliæ ſimiles, ex gummatibus & balſamicis uterinis (qualia ſunt ammoniacum, ſagapenum, galbanum, gummi hederæ, myrrha, aloe, opobalſamum, balſamum copaivæ, terebinthina) & ſuccis inſpiſſatis ſive extractis plantarum amararum ac balſamicarum, ut gentianæ, cardui benedicti, abſinthii, centaurii minoris, fumariæ, cochlear. &c. paratæ: hiſque aliquamdiu continuandum, donec menſtruorum alias conſuetum tempus fere appropinquet.

X.

Tunc II.) ſex vel octo dies ante conſuetum menſtruorum tempus talia adhibenda ſunt, *quæ paullò fortius attenuant*, atque excretionem menſtruorum promovent: qualia ſunt: 1. *balnea* ſive inſeſſus, *pediluvia* ac *frictiones pedum* quotidie aut alternis tunc diebus uſurpanda. 2. *Vina medicata*, per epicraſin purgantia, ex ſupra §. IX. indicatis radicibus & herbis, additis foliis ſennæ, radic. rhabarb. & fibris hellebori nigri, cum ſale tartari, vel tartaro vitriolato, mane uſurpata: quibus humores pituitoſi attenuantur, ſanguiſque ad uterum determinatur. 3. *Emmenagoga* ſive ſpecifica ita dicta menſes pellentia: qualia ſunt infuſa ex fortioribus moventibus, ut ex pulegio, roremarino, ſabina, adhatoda; florum roſmarini, cheiri, calendulæ &c. aqua, aut in frigidioribus vel pituitoſis, *vino parata*, ſemelque aut bis in die uſurpata. Præterea *omnia ex myrrha*, *aloe*, *borace*, *ſuccino*, *ſabina & croco* confecta: ut myrrha vel ſuccinum in pulvere, ſine, vel quod valentius, cum borace, apta doſi quotidie vino, præſertim calido, vel aqua

pu-

pulegii, cheiri, liliorum convall. melissæ, aut cinamomi assumta; troch. de myrrha, item Essent. myrrhæ, vel per se, vel cum Essentia succini, vel sabinæ, vel spiritu salis ammoniaci mixta; ita & Elixirium proprietatis vel per se, vel cum spiritu salis ammoniaci, Essent. croci *pilulæve balsamicæ* antea laudatæ, & ultimis diebus paullo largiori dosi exhibitæ. Nonnulli *olea distillata* pellentia, quæ vehementia immo fortissima sunt, commendant: ut oleum destillatum succini, sabinę, rosmarini, cinamomi, &c. quia vero hęc nimis vehementer exagitant & commovent sanguinem, prędertim majori dosi exhibita, hęc aliaque vehementiora pellentia vel non, vel saltem cautissime, parca dosi, & non antequam venę sectio fuerit prėmissa, atque aqueis sanguis probe dilutus, exhibeantur; alias ob nimiam vehementiam, calorem, inflammationes, hęmoptysin, vomitum aut mictum cruentum aliave mala inducunt.

X I.

Si vero tempus menstruorum incertum est, tunc medicamentis prioris classis, attenuantibus scilicet & leniter pellentibus §. IX. tam diu continuandum, donec ęgrę dolores in abdomine, lumbis, & circa pubis vel uteri regionem percipiant; quo tempore medicamenta posterioris classis sive fortius pellentia. §. X. adhibenda. Sed si ejusmodi tormina, uti haud raro contingit, non sentiantur, in junioribus emmenagoga versus novilunium, in annosioribus versus plenilunium danda, juxta versiculum: *Si tempus menstruorum incertum.*

Luna vetus vetulas purgat; nova luna, puellas.

Quando vero gravia symptomata, vel in capite, vel thorace, vel abdomine, & inde metuenda *pericula urgent*, atque prędictis nihil effectum est, tunc etiam ad majora mala, hęmoptysin verbi gratia, vomitum cruentum, & similia pręcavenda, *Vena in pede secanda*; id quod ultimo triduo ante tempus men-

menstruum consuetum, aut si hoc ignoratur, in annosioribus, luna decrescente sive post plenilunium, in junioribus vero, post novilunium, sive luna crescente commodissime fieri solet. Cavendum tamen, ne *in puellis de graviditate suspectis*, aliisque, ubi symptomata non valde urgent, praesertim etiam in puellis junioribus, nimis cito aut facile administretur; quia saepe deinde idem auxilium cum molestia earum repetere coguntur.

XII.

A venae sectione saepe inchoandū.

In valde plethoricis tamen, aut ubi gravia quaedam symptomata urgent, initium curationis fieri apte potest Venae sectione, subjunctis postea prioris & posterioris ordinis medicamentis emmenagogis: qua quidem methodo plerumque citius curantur, verum facile postea nova obstructio repetitionem venae sectionis exigit. Interea tamen etiam sciendum, quod facta sanguinis missione, *solis saepe pilulis Becherianis vel Stahlianis* aut similibus aloeticis ac myrrhatis scopus obtineri possit, si ultima hebdomade ante tempus menstruum vesperi quotidie adhibeantur: quae tanto certiorem effectum edunt, si una cum *pediluviis* vel insessibus, infuso quodam emmenagogo, similique Essentia idonea ex §. IX. supra laudatis usurpantur: & *si forte prima vice effectum quaesitum non praestant*, subsequentibus mensibus, postquam semper per XIV. circiter dies a medicamentis abstinuerunt, eodem tempore, eodemque modo repetantur, non neglecto *motu corporis* frequenti, pedum fricationibus, ac diaeta conveniente.

XIII.

Menses nimis parce fluentes.

Atque hac ipsa etiam methodo *menses nimis parce fluentes*, ut largius fluant, tractandi sunt; itemque *eae puellae, in quibus justa aetate menses nondum fluxere*, attamen omnis generis molestias aut prava inde symptomata patiuntur; quibus etiam in casibus *aquae medicatae* & cumprimis *martiales*, ut pyrmontanae,

tanæ, Egranæ, Sualbacenses, Spadanæ & similes egregium plerumque effectum præstant.

X I V.

Mala ex mensibus per ætatē cessantibus.

Quibus mulieribus menses per ætatem cessant, & incommoda inde oriuntur, quæ alias a mensibus obstructis oriri solent, *tunc minime pellentia eis sunt adhibenda*; sed potius *detractione sanguinis artificiali* opus est: & si tales mulieres antea valde fuerint plethoricæ, & otiosa sint, venæ sectio verno & autumnali tempore postea est instituenda; aut pro malorum vehementia sæpius, eaque deinde, ad seram usque senectutem, præsertim in pede reiteranda, *phlogosesque vagæ* sive ebullitiones sanguinis, quæ has mulieres ut plurimum vehementer afficere solent, usu frequenti pulverum temperantium, vel absorbentium, citratorum, nitri ac cinnabaris temperandæ sunt: in quem finem pulvis temperans noster egregius est; itemque *aquæ medicatæ*, præmissa sanguinis missione, legitime usurpatæ.

X V.

Victus regimen.

In diæta vitentur omnia, quæ difficulter digeruntur, cruda, crassa, farinacea, flatulenta, leguminosa, arida, adstringentia, obstipantia, & acida; *potus sit tenuis* & sufficiens, alvusque semper victu lubricante ac potu sufficiente, vel si hi non sufficiant, leni laxante, ut sale quodam amaro catharctico, aperta servetur. *Motus vero corporis frequens* in curatione omnium horum morborum, a suppressione mensium ortorum, summe utilis est atque necessarius; mœror vero, tristitia ac terror vitandi.

XVI.

De Lochiis suppressis.

Suppressio lochiorum. In SUPPRESSIONE LOCHIORUM potissimum observandum est, utrum omnino suppressa, an solum imminuta sint. Si *tantum imminuta*, & febris nondum adsit, pellentia lenia, ut Essent. myrrhæ, succini, croci, scordii, vel seorsim, vel inter se mixta, & parca dosi cum infuso Theę, vel aliis similibus aqueis calidis aliquoties in die exhibita prosunt: vel loco horum Elixir. proprietatis Paracelsi; aut quæ adhuc præstantiores a plerisque habentur, pilulæ balsamicæ Beccherianæ vel Stahlianæ, vesperi, ad grana xx. quotidie usurpatæ, *Sed si febris jam adest*, medicamenta temperantia, huic contraria, danda sunt. *Si vero lochia penitus suppressa* sunt; & quidem jam per aliquot dies, fere semper febris adest, adeoque non tuto pellentia, præsertim fortiora, adhibentur: quia febris periculosam vel producunt, vel jam præsentem augent atque omnia deteriora reddunt, verum præstat tunc ad febrim potissimum respicere, & orgasmum sanguinis, præmissa venæ sectione in pede, præsertim in plethoricis ac junioribus, pulveribus temperantibus, absorbentibus, citratis, nitrosis, & potiunculis diaphoreticis, potuque aqueo, ut in febribus acutis, temperare, iisque, observato regimine diaphoretico, continuare, donec ægræ melius se habeant: ubi fluxus subinde redit, subinde vero non redit, & ægræ tamen sæpius convalescunt; sed si venæ sectio in principio non est instituta, plerumque non amplius prodest. *Victus* insuper *puerperis hic conveniens*, sit tenuis & parcus; vitentur animi affectus, præsertim mœror, tristitia,

tia, terror, ira, temperatumque aeris regimen probe observetur: ubi vero notandum, quod moderatus vini generosi haustus subinde datus, præsertim in assuetis, si illud appetant, & calor non nimis vehemens sit, hic non noceat, sed sæpe multum ad fluxus hujus restitutionem faciat: qui ubi rediit, quiete, tenui victu, moderamine animi, leni pellente, & apto regimine conservandus.

XVII.

De Hæmorrhoidibus suppressis.

HÆMORRHOIDUM SUPPRESSIO requirit primo sanguinis imminutionem *per Venæ sectionem* in pede; soluta prius alvo, si obstructa est; vel per clysterem ex decocto veronicæ aut chamomillæ in lacte, vel leni quodam laxante. Deinde, facta Venæ sectione sanguinis qualitas vitiosa est corrigenda: & quidem si orgasmus sive æstus percipitur in ægro, absorbentia citrata, nitrosa cum cinnabarinis mixta; inprimis pulvis temperans noster; & lenia acidula ipsi opponantur. Sin vero ob sanguinem viscidum suppressæ, eadem, quæ in mensibus suppressis N. IX. hujus capitis ad sanguinem digerendum atque attenuandum commendata sunt, hic quoque usurpanda. Denique vero, *postquam humores correcti sunt, opera danda, ut lenibus stimulantibus sive pellentibus fluxus revocetur*; ubi primo interne omnia eadem prosunt, quæ ad menses pellendos supra §. 8. & 9. laudavimus: & speciatim omnia medicamenta ex aloe, myrrha, croco, & helleboro nigro parata, ut Essentiæ eorum, Elixir. proprietatis, Essentia succini, pilulæ Francofurtenses, Immanuelis, Becchetianæ & Stahlianæ & similes; item succinum *Hæmorrhoidum suppressis.*

cum borace, & vina medicata laxantia; quibus vero, si citus percipiatur, temperantia subinde, prȩsertim vesperi, sunt interponenda.

XVIII.

Externe quid faciendum. Externe conducunt *suppositoria* ex aloȩ & myrrha, ut & enemata acriora, fricationes ani frequentes pannis asperis, vel foliis ficus, pediluvia & insessus sæpe adhibiti, ac denique, his omnibus irritis, aut ubi periculum in mora, *hirudines* ano applicatȩ, utpote hic quam efficacissimȩ.

Motus corporis, prȩsertim equitatio, aut vectio in curru, *vinum* etiam generosum *paulo largius subinde assumtum*, ad hunc fluxum restituendum magnȩ quoque sunt virtutis. E contrario ab *abusu pellentium fortiorum internorum*, prȩsertim ubi obstructio ab adstringentibus orta est, sedulo cavendum, ne sanguinem nimis commovendo graviora mala excitent: quemadmodum in mensium obstructione quoque jam indicavimus.

Fluxu autem restituto, sibique aliquamdiu relicto, exhibenda sunt lenia roborantia, ut tincturæ martiales variæ, cydoniata, scilicet, pomata, Ludovici, Zwoelferi, &c. vel Mixtura roborans ex spiritu C. C. & tinctura tartari, vel Essent. millefolii, ejusque infusum modice postea aliquamdiu usurpata egregie conducunt.

XIX.

Si hæmorrhoides nunquã fluxerũt. In illis, ubi *hæmorrhoides nunquam fluxerunt & tamen symptomata adsunt hæmorrhoidum metuendarum*, sive *molimina*, ut vocant *hæmorrhoidum*, ut *hæmorrhoides cœcæ*, dolores ani & circa os sacrum, eæ, meo quidem judicio, non facile promovendæ aut excitandæ, ut multi volunt, nisi graves forte causæ id exigant: quia postea, prȩter morbi spurcitiem & molestiam, ab earum fortuita obstructione, innumera facile mala oriuntur. Quapropter in leviori adhuc casu prȩstat ȩgro prius, prȩmissa Venȩ sectione in brachio,

chio, laboriosum frequentemque *corporis motum* cum *diæta parca*, *tenui*, ac *refrigerante*, sedulo commendare, ita sæpe illa symptomata transeunt. Vel si his uti nolit, aut ob vitæ genus non possit, aut etiam hæc non sufficere videantur, vel malum jam sit gravius, primo frequens *usus pulverum temperantium*, ac deinde *sanguinis missio*, adhibenda; quæ deinceps subinde, præsertim circa æquinoctia, aut si opus est, *sæpius*, *præsertim in brachio* est iteranda; vel etiam in quibusdam *scarificationes* illarum loco substituendæ aut interponendæ sunt; ita enim, plethora atque ebullitione sanguinis imminutis, & hæmorrhoides præcaveri, & symptomata inde oriunda minori molestia ac periculo curari possunt, cum primis si moderatam & convenientem victus rationem æger simul probe observet.

Monita practica.

1. In omnibus hæmorrhagiis obstructis, *præsertim mensibus ac hæmorrhoidibus*, *prudenti Medico*, *ad fortissima pellentia non facile progrediendum*, & inprimis a majori ipsorum dosi abstinendum: quia ob vehementiam, quæ in insigni acrimonia & calore consistere videtur, facile nimium sanguinis motum, æstum, inflammationes, hæmoptyses, vomitum aut mictum cruentum, inducunt, immo subinde ipsam apoplexiam.

2. Hinc *si hi fluxus moderatis pellentibus restitui non possunt*, præstat sæpius, præsertim in teneriorībus, a curatione abstinere, & naturam sibi aliquamdiu, præsertim si nihil urgeat, relinquere, quam intempestivo pellentium fortiorum abusu ægris noxam inferre. Observandum enim est salutare illud axioma medicum:

Si prodesse non possis, cave, ne noceas.

3. *Si in lochiis suppressis fortiora pellentia adhibentur*, febres periculosissima acutas, & *inprimis miliarem sive purpuratam*, puerperis sepe ac facile concitare solent: unde plereque pereunt.

4. *Sanguinis tamen detractiones in hæmorrhagiis quibuscunque suppressis*, præsertim pertinacioribus, aut ubi periculum inde metuendum, *præstantissima & sepe maxime necessaria sunt remedia*, *fortioribusque pellentibus longe præferenda*; atque si malum non omnino tollunt, levius tamen ac tolerabilius illud ut plurimum reddunt, ut postea aliis idoneis remediis tanto facilius curari queat.

CAPUT X.

De Congestionibus, & Doloribus.

I.

Congestiones quid. Morbi, qui congestiones dicuntur, sunt morbi, in quibus sanguis, vel serum in certis partibus *vel ob earum imbecillitatem*, vel *ob humorum in corpore abundantiam*, vel *ob ejus crassitudinem*, vel *propter varias has causas simul*, copiosius, quam par est, sensim congeritur sive accumulatur, dum minus refluit, quam influit: ut inde molestiæ, tensiones, spasmi, tumores vel dolores in his partibus concitentur, eique sæpe vehementissimi, qui pro varietate partium varios morbos producunt. Quando vero partium tonus sive earum vis motrix nondum nimis destructus est, a congestis humoribus irritantur, ob fabricam suam elasticam artificiosissimam renituntur, spasmodice constringuntur, atque hoc mirabili artificio eos propellere vel ejicere conantur, idque vel per sanguineam vel serosam quandam excretionem. Quod ubi a natura obtinetur, malum

lum plerumque cessat, vel saltem minuitur; sed si ob quęcumque impedimenta hæc ejiciendi molimina non succedunt, fibræ partium nerveę nimis tensę, dolores, spasmos, ita dictos catarrhos, sępe etiam tumores, & omnis generis affectus dolorificos, arthriticosque producunt; qui vero sæpius tandem in partium debilitates & quandoque nervorum resolutiones sive paralyticos affectus desinunt, nisi in tempore rite curentur. [a].

II.

Differunt vero congestiones vel 1. *ratione loci*: modo enim fiunt *in capite*, unde dolores & gravitates capitis, dolores & inflammationes oculorum, aurium, dentium, faucium, vertigo, morbi soporosi & apoplectici, &c. proveniunt; modo in *thorace*, unde angustia precordiorum, difficilis respiratio, palpitatio cordis, hemoptysis; modo *in collo*; modo *in abdomine*, ut in hepate, liene, [unde congestiones, inflammationes & abscessus in his partibus, itemque malum hypochondriacum & hystericum] renibus, vasis venę portę, & pręcipue vasis hemorrhoidalibus, unde *hæmorrhoides cœcæ & dolentes*, dolores lumborum, malum ischiaticum, & in mulieribus malum hystericum; *modo in artubus*, unde *arthritici dolores*, *rheumatismi*, *podagra*, *chiragra & gonagra*, atque que *œdemata* pedum, &c. proveniunt. *Differentia.*

Vel 2. differunt *ratione ætatis*: in junioribus enim, experientia teste, congestiones ut plurimum contingunt *in capite*, ubi sanguis noxius ob agilitatem partiumque vigorem superiora petit, per nares exitum quęrere & hemorrhagiam narium in-

(a) *Stahliani* hæc omnia prudenti animæ directioni adscribunt; quam vero probare nequeunt; melius autem ex mechanicis rationibus explicari potest.

intendere videtur: unde facile in his oriuntur *cephalalgia*, *coryza*, *ophthalmia*, *odontalgia*, *otalgia*, aliaque aurium vitia, ut & faucium tumores, nisi fluxus sanguinis per nares eos ab his malis præservet. In *ætate media pectus præcipue afficiunt*, & evacuationem sanguinis in pulmonibus quærunt; qui si ob caussam quamcumque exitum non invenit, *tussim*, *dyspnœam*, *asthmata*, *pleuritidem*, *vomicam*, *aut phthisin producit*; in *senioribus* vero congestiones in *abdomine* & *articulis* maxime contingunt, ubi sanguis nimius exitum per intestinum rectum vel vias urinæ affectat, & hæmorrhoidum fluxum vel mictum cruentum molitur, unde affectus catarrhales, vulgo *catarrhi frigidi dicti in lumbis & coxis*, *podagra*, *arthritis*, *rheumatismus*, *lumbago*, *ischiaticum*, *hypochondriacum*, *hæmorrhoidale*, *& in feminino sexu hystericum malum*, &c. ortum sæpe ducunt.

III.

Caussa. Caussa earum ut plurimum est *abundantia sanguinis aut seri*, *sive plethora*, hujusque caussæ omnes, ut *diæta lauta*, *vita otiosa*, evacuationes naturales sanguinis suppressæ, aut artificiales neglectæ, refrigeratio & transpiratio suppressa, itemque animi affectus vehementiores, & cumprimis quoque partis læsæ debilitas.

IV.

Prognosis. Congestionibus sæpe succedunt obstructiones, perfectæ stagnationes, dolores, inflammationes, suppurationes, abscessus, œdemata, corruptionesque plurimæ, unde pro partis varietate varia & quamplurima in quavis parte mala proveniunt, & quando inveteratæ sunt, ob tonum partium a distensione diuturna læsum, difficulter sæpe curantur, aut tamen levi de caussa revertuntur. Si regimine & medicamenris calidioribus, aut opiatis sive narcoticis, præsertim præmature, tractantur, periculosissimos sæpe morbos

bos inducunt. *Congestiones pectoris & capitis* reliquis ut plurimum *sunt periculosiores* : quia illæ facile hæmoptysin, peripneumoniam, vomicam, phthisin, inflammationem, asthma, catarrhum suffocativum, aut suffocationem; hæ autem haud raro apoplexiam & paralysin sensuumque morbos inferunt. Sic & eæ, quæ ætate incongrua contingunt, perquam mali quoque solent esse moris.

V.

Quod ad curationem attinet, distinguendum erit *tempus paroxysmi*, sive quando ægri ipsis his morbis correpti sunt, & tempus, quo ab his morbis liberi sunt, atque de præservatione eorum cogitant, quia ob partes debilitatas facile eisdem morbis rursus corripiuntur, atque sic sæpe inde ægrotant. Igitur in *paroxysmo* horum morborum generatim conducunt ea, quæ congestum serum & sanguinem partim a loco affecto abducunt & revellunt, partim resolvunt atque in naturalem motum redigunt: qualia sunt, 1. in plethoricis & calidioribus sanguinis missio: quæ vero in frigidioribus aut serosis in paroxysmo sæpe plus nocet, quam prodest. 2. quæ alvum leniter ducunt, quemadmodum *blanda laxantia* : sicuti sunt pilulæ tartareæ, pilulæ francofurtenses, balsamicæ, Beccheri, Stahlii, aliæve similes, vel de succino Cratonis: quæ in robustioribus aliquot granis resinæ jalapæ, diagrydii, aut extr. hellebori nigri, acui possunt; aut potiunculæ vel pulveres laxantes, &c. vel horum loco quandoque clysteres emollientes substitui possunt. 3. *pulveres diaphoretici*, ex absorbentibus citratis, salibus mediis cinnabarinis, nitrosis & antimoniatis, sæpius per diem exhibiti; quibus, *ubi dolores sunt vehementiores*, aut pertinaciores, & prædicta non sufficiunt, nocturno tempore, anodyna, moderata dosi, ut laudanum opiatum, vel mp. de styrace

Curatio generalis.

vel

vel de cynoglosso, itemque emulsiones anodynæ jungenda sunt.

4. *Essentiæ diaphoreticæ*, ut scordii, succini, pimpinellæ albæ, lignorum, helen. aristoloch. rot. Mixt. simpl. tinctura bezoard. matutino præsertim tempore in lecto, cum infusis aqueis calidis, expectato deinde blando sudore, ac postea servato temperato victus regimine, interponendæ; nimis volatilia vero & calidiora fugienda.

V I.

Præservatio generalis. *Extra paroxysmum* præservationis gratia *Venæ sectiones* circa æquinoctia, vel sæpius adhuc in valde sanguineis institutæ & postea constanter repetitæ, itemque in nonnullis *scarificationes* certis temporibus interjectæ, maximi sunt usus, quibus vero *laxantia* lenia vel præmittantur, vel subjungantur: ut sunt vina medicata, aut infusa laxantia, aut pilulæ leniores quæcunque modo §. V. & alias jam sæpius indicatæ, vel & salia amara cathartica, aut aquæ medicatæ leniter purgantes. In paroxysmo vero, ut supra jam dictum est, sanguinis missiones, nisi in valde sanguineis & calidis, aut ubi alia peculiaris ratio eas urgeat, haud facile adhibendæ.

Victus denique ratio in his morbis *magnæ est utilitatis*, potissimum vero opus est, ut ægri hi *parce edant*, a nimia satietate sibi caveant, impigri sint ad motum, affectus animi moderentur, & sufficienti potu tenui utantur; a crasso vero ac spirituoso & præsertim nimia ejus copia sibi caveant. Vitent quoque *medicamenta calidiora* & volatilia, regimenque nimis calidum aut valde coactum; corpus tamen contra frigus probe semper muniant; & in statu temperato conservent, ne transpiratio facile lædatur; nam frigus eis ut plurimum est noxium.

Fricationes corporis, præsertim pedum, itemque *pediluvia* temperata subinde adhibita, in his affe-

affectibus magnæ quoque sunt utilitatis. *Ita* vero, *tristitia*, *mœror*, *intemperantia* in victu ac venere, desidia, nimiæ curæ ac solicitudines, itemque studia nimia, præsertim severiora, aut diutius protracta fugiantur.

VII.

De Capitis dolore.

Speciatim vero jam considerabimus, quid in præcipuis congestionum ac dolorum speciebus, præter methodum generalem, agendum sit, incipiendo a capite, ubi CEPHALALGIA primum occurrit, utpote quæ sæpissime a congestione sanguinis in cerebro oritur, & sæpe cum tinnitu aurium vel gravitatis sensu, quandoque cum vertigine aliisve malis conjuncta est. *Cephalalgia.*

VIII.

In *curatione* ejus præ omnibus alvus, si adstricta est, conveniente evacuante, quale ex N. V. vel VI. peti potest, solvatur: postea laudati pulveres, essentiæ & infusa diaphoretica ac resolventia N. V., proposita ibidem methodo adhibeantur. Externe spiritus vini, camphoratus, crocatus fronti calide applicatus, vel temporibus & vertici largiter illitus, hosce dolores brevi subinde, maxime si interna præmissa sunt, digerit & discutit. *Ejus curatio.*

IX.

In aliis, præsertim qui *calidioris sunt temperamenti*, egregie sæpe prodest unguentum alabastrinum temporibus illitum. *Pediluvia* quoque temperata & frictiones pedum revellendi & resolvendi fine hic egregia sunt. Si *menses vel hæmorrhoides suppressi*, convenientibus remediis capite præcedenti indicatis, revocandi erunt, ubi *Vena*

Se-

Sectio in pede ut plurimum valde egregia. *Parca diæta & frequens corporis motus* magis hic prosunt tam præservandi quam curandi scopo, quam ingens sæpe medicamentorum farrago. *Salia volatilia*, spirituosa suaveolentia sive fragrantia, & balsama cephalica sive apoplectica vulgo dicta, *quæ naribus hic admoveri & a multis valde commendari solent*, multis adversa sunt, caputque turbando sæpe plus nocent, quam prosunt, præsertim frequentius aut immoderatius adhibita. *Idem de oleis destillatis*, præsertim succini & similibus intelligendum. *In plethoricis* aut in iis, *in quibus hæmorrhagiæ consuetæ suppressæ*, si prædicta medicamenta parum sunt, sanguis mittatur, isque in larga satis copia, ac præsertim in pede; in junioribus vero sanguinis missio rarius est necessaria, neque etiam in his nimis cito instituenda, nisi magna eam requirat necessitas. Si *cephalalgia ab hæmorrhoidibus suppressis* oriatur, præter modo dicta, *hirudines* ano applicatæ, utilissimæ sunt.

X.

De Otalgia.

Otalgia quæ aurium affectus. *Otalgia*, *tinnitus aurium & auditus difficilis* eandem agnoscunt caussam: (nisi forte ab externa læsione orta sint) hinc in *Otalgia*, quæ sæpe inflammationem habet comitem, interne eadem conveniunt evacuantia, diaphoretica resolventia, diluentia, quæ in cephalalgia N. VIII. laudata sunt. Externe Spiritus vini camphoratus, præsertim crocatus, calide ad aliquot guttas cum gossypio auri imponatur, & post aures etiam illinatur, qui in otalgia potentissime resolvit, atque sic metuendam suppurationem & ulcus auris sæpissime impedit. Vel Oleum *amygdalarum amara-*

ra-

rarum cum pauca camphora gossypio vel linteo carpto eodem modo adhibitum, super imposito in usu utriusque *sacculo calido* ex herbis resolventibus, ut rad. irid. Florent. herb. salviæ, pulegii, serpilli, origani, flor. chamomillæ, sem. carvi, fœniculi, cum camphora. In sanguineis etiam missio sanguinis ut plurimum necessaria est. Quando *vero his congestio aut inflammatio resolvi nequit*, & ad suppurationem spectat, *cataplasma leniens & emolliens, ex mica panis cum lacte & croco* coctum, vel *cepæ sub cineribus assatæ*, aliave similia calide sępius admovenda, donec sponte rumpatur; vel *si abscessus oculis patet*, scalpello aperiri queat. *Pediluvia* quoque & frictiones pedum hic etiam valde prosunt. *Præservandi fine* eadem, quæ in cephalalgia aliave quacunque congestione pręservanda N. VI. hujus capitis laudavimus, hic quoque conducunt.

X I.

Ee Tinnitu & susurro aurium.

In Tinnitu & susurro aurium revellendi scopo primo alvus ducenda, deinde pulveres temperantes diaphoretici, & Essentię resolventes, vulgo *anticatarrhales* dictę, ut succini, lignor. rosmarini, diaphoretica, alexipharmaca, &c. aliquoties in die exhibeantur, eisque infusum Theę, veronicę vel betonicę cum flor. rosmarini, salvię aut lavendulæ & lign. sassafr. interponatur: & quidem ita, ut matutino tempore & circa meridiem Essentiæ, circa vesperam vero & noctu pulveres laudati interne usurpentur. ***Tinnitus aurium.***

EXTERNE Essent. succin. vel sola vel cum castor. cum paucis guttis olei succini vel chamomillæ remixta, ad guttas j. vel ij. tepide cum gossy-

gossypio mane & vesperi auri immittatur. Vel *ambra* & *moschus*, vel *castoreum* ad gr. j. vel ij. in gossypio, vel etiam solum balsamum. Peruvianum; vel olea carminativa, ut anisi, foeniculi, carvi aut chamomillæ, eodem modo usurpata, multis egregie prosunt: non neglectis *pediluviis* & *fricationibus pedum* ac *capitis* frequentibus. *Vapor decocti florum lavendulæ vel rosmarini* cum vino facti, auri per infundibulum admissus, multis etiam optime hic profuit. Quo pertinacior vero aut magis inveteratus est hic affectus, eo magis ac potissimum in plethoricis *V. S.* præsertim in *pede*, interpositæ *scarificationes* & repetita *purgantia* ad revellendum & utilia & necessaria sunt.

X I I.

De Auditu difficili.

Auditus difficilis. In *auditu difficili* eadem fere curandi ratio optima est: speciatim vero, præter modo recensita valde hic conducit ℞. Sal vol. CC. ℈j. medull. castor. optim. gr. vi. ol. succin. gutt. ij. M. F. massa, de qua lentis aut pisi magnitudo cum gossypio mane & vesperi auri applicetur, vel

℞. Eff. succin. ʒj.
castor. ℈j.
ol. dis. chamomill. ℈ß.
succin. gutt. j. M. & cum gossypio tepide bis vel ter quotidie adhibeatur.

Si a mensium fluxu suppresso, sicuti apud mulieres aut puellas sæpe contingit, hæc mala oriantur, debitis remediis ac diæta hic restituendus & in ordine conservandus. Si ab hæmorrhoidibus suppressis, hæ revocandæ, vel hirudines ano applicandæ; vel Venæ sectiones ac scarificationes in horum locum substituendæ. Quando ab *obstru-*

ctio-

ctione meatus auditorii, ea quæ obstruunt, idoneis instrumentis sunt auferenda. [a]. In *senibus* quibus sæpe ob virium debilitatem auditus læditur, itemque in malo valde inveterato, vel connato aut hæreditario, aut ubi externa læsio, ut tympanum ruptum, morbum inducit, medicamentis ut plurimum nihil efficitur; interea tamen senibus ac debilibus roborantia, cephalica & ambrata pro capite & viribus roborandis hic sæpe conveniunt. Interdum tamen post multos annos auditum amissum sponte sine medicamentis & ex improviso nonnullis rediisse aliquoties expertus sum: adeoque non mox desperandum. *Sanguinis missiones*, *scarificationes* & *purgantia* subinde usurpata, atque ordinata ac moderata diæta, vitando abusum vini aliorumque inebriantium, cum motu frequenti, itemque *aqua medicatæ* æstivo tempore legitime haustæ, tam *ad præcavenda*, *quam ad sananda hæc aurium vitia* quam plurimum, immo sæpe plus conferunt, quam omnia quævis alia medicamenta, ut in me ipso sæpe edoctus sum, qui ultra viginti annos per intervalla his malis conflictatus fui.

XIII.

Odontalgia.

ODONTALGIA vel post dentis erosionem, per quam acria ex alimentis vel aer in cavum dentis irruunt, ejusque membranam internam & nervum afficiunt; vel a congestione sanguinis circa dentium etiam sanorum radices & alveolos oritur. Illa vix constanter tollitur, nisi dens erosus *Odontalgia.*

sive

(a) Qua de re conf. Instit. chirurg. nostræ.

sive vitiosus manu chirurgica, si tuto id fieri possit, evellatur, vel acidis mineralibus erodatur. Sopitur tamen quoque sæpe vel applicata provide guttula una vel altera aquæ fortis aut spiritus vitrioli in cavum dentis erosi, vel *olei piperis*, *caryophyllorum*, aut *ligni quaiaci*, vel per se ope penicilli immissi, vel cum opio & camphora in forma pilulæ denti cavo intrusi, & subinde, si dolor non cedit, repetiti. Quandoque egregie prodest Essentia succini vel ligni quaiaci, vel nitri portiuncula denti immissa, præsertim si interna mox laudanda simul adhibeantur; vel si hæc parum proficiant, tollitur sæpe *apto ferro candente*, denti cavo admoto: & ne malum facile redeat, *cavum dentis cera*, *mastiche*, *plumbo* vel *auro*, si fieri possit, *apte repleatur*, quo ingressus peregrinorum avertatur.

X I V.

Ubi vero dens non erosus, ibi ad sanguinis congestionem, tanquam caussam primariam, resolvendam & orgasmum temperandum, *pulveres temperantes*, *diaphoretici*, *antispasmodici*, ex tartaro vitriolato, nitro & cinnabari, ex aquis diaphoreticis, singula hora vel bihorio, exhibeantur, corpus ab aere & frigore præservetur, atque infusum Theæ cum ligno sassafras vel quaiaco sæpius sorbilletur, sic intra aliquot horas his dolores sæpe superavi. Interea tamen simul *decoctum florum chamomill. cum lacte* paratum calide subinde in ore detineatur, & sacculi ex herbis resolventibus, præsertim chamomilla, cum vel sine camphora, genis imponantur. In valde plethoricis, aut ubi consuetæ sanguinis evacuationes neglectæ vel suppressæ, *sanguinis missio* egregie prodest. Præter antea laudata, *sal anglicanum* vel *catharcticum amarum* in ore detentum & sensim liquefactum congestiones has sæpe solvere & dolores hos quoque haud raro sedare solet. Nonnullos ab hoc dolore liberat, si dentes *ligni frustulo*, *fulmine tacti*, vel *e cœmiterio deprom-*

pti

pti aliquamdiu fricent, & cumprimis donec gingivæ aliquid sanguinis fundunt, &c. Si his non cedat, id quod tamen plerumque fieri solet, versus noctem lenia opiata prædictis pulveribus antispasmodicis admisceantur: mane vero, revulsionis gratia, *idoneum purgans* exhibeatur, & postea Essentia succini cum Essentia pimpinellæ remixta, pulveribus illis interponatur. *Genæ dolenti exterius & spiritus vini camphoratus* cum fructu tepide applicatur, præsertim si deinde prædictus sacculus ex floribus chamomillæ, vel ex farina & camphora calide superimponatur. *Ustio antitragi auris*, sæpius, ut varii autores testantur, pertinaciorem odontalgiam subito sustulit, id quod tamen non semper præstat; itemque *Vesicatorium* vel ex cantharidibus vel rasura radicis armoraciæ flexuræ cubiti in latere affecto applicatum. *Alvus in hoc morbo semper aperta*, quantum fieri potest, servetur, & non facile dens integer, ob varia inde metuenda mala, evellatur. *In declinatione* parum tincturæ odontalgicæ Mynsichti, Wedelii, Laccæ vel Essent. ligni guaiaci, ore subinde detentum egregie prodest dissipando, gingivamque laxam roborando, ne tam facile redeat.

X V.

De Vertigine.

VERTIGO sæpe a congestione sanguinis in capite *apud plethoricos* oritur, vel apud eos, qui evacuationes sanguinis artificiales consuetas omiserunt, vel in quibus consuetæ sanguinis evacuationes spontaneæ substiterunt, vel & in eis, *qui multis studiis caput valde debilitarunt*, haud raro tamen *etiam a cruditatibus*, aut pravis humoribus, præsertim biliosis, *ab ira prægressa* aliave de Vertigo.

 caus-

caussa in ventriculo hærentibus. Si *a priori caussa*, evacuantia, laxantia, Venæ sectio in pede, pediluvia, pulveresque resolventes, temperantes, cinnabarini, nitrosi, una cum infuso herbæ Theæ vel Betonicæ, curationem ut plurimum absolvunt. Sed si *suppressiones fluxus consueti sanguinis* in caussa hi, si fieri potest, modo in capite IX. §. 4. & seq. proposito, restituendi sunt. Sin vero hoc fieri non possit, missiones sanguinis in locum eorum substituendæ. *Externe* Spiritus vini camphoratus vel solus, vel cum spiritu cornu cervi mixtus, vertici & temporibus sæpe illinatur; naribus vero aqua Reginæ Hungariæ vel Anhaltina, vel spiritus lavendulæ, aliusve similis, cum vel sine sale volatili oleoso, aut spiritu C. C. subinde admoveatur. Idem faciendum externe, *si a nimiis studiis malum ortum traxit*: ubi vero simul moderatio in studiis probe observanda, cum modica diæta & motu frequenti; *haustulus quoque vini in pastu præsertim*, aliaque roborantia modice usurpata, optime conducunt. A nimiis vero volatilibus & fragrantibus spiritibus, aut balsamis ita dictis cephalicis & apoplecticis externe adhibitis multi eruditorum magis læduntur; hinc caute hæc tentanda.

Si vertigo a cruditatibus ventriculi ortum ducat, hæ per digestiva sive salia media primum præparentur ac solvantur, & deinde vel per os vomitu, vel si quid vomitum vetat, per alvum evacuentur. Postea stomachica roborantia, cephalica, usus modicus vini generosi in pastu pro ventriculo & cerebro roborandis, motus sive exercitatio corporis, & diæta parca atque aromatica subjungantur. *Usus aquarum Pyrmontanarum* aliarumque ejusmodi martialium hic quoque egregie benefacit.

XVI.

XVI.

De Phthisi.

PHTHISIS, sive ulcus pulmonis cum tabe, tussi, rejectione materiæ purulentæ & non raro sanguinolentæ, febri hectica, spirandi difficultate, vel prægressa hemoptysi; vel a congestione & suppuratione sanguinis in pulmonibus oritur; quæ, si perfecta & inveterata, vix unquam; incipiens quidem interdum, attamen raro & difficulter curatur. Indicationes primariæ hic sunt: ulcus mundare & consolidare, congestiones resolvere & avellere, tussim & febrem moderari, & vires conservare. *Phthisis.*

Igitur *præmissis* & subinde repetitis *lenibus laxantibus*, præsertim ex tamarindis, foliis sennæ & manna paratis, vel magnesia alba aut rhabarbaro pro affluxu nimio à pectore revellendo, maxime conducunt, 1. *Infusa & decocta ex radicis & herbis pectoralibus*, temperatis expectorantibus, resolventibus atque traumaticis: ut radic. liquirit. malvæ, chinæ, cichorii, pimpinellæ, irid. Florent. helenii, herbis veronicæ, scabios. capilli veneris, hyssopi, pulmonariæ, tussilaginis, virgæ aureæ, solidaginis saracenicæ, &c. cum passulis, dactylis, jujubis & ficubus; vel spec. pectoral. dispensatorii Brandenburgici vel Augustanorum, cum herbis pectoralibus prædictis, vel species nostræ pectorales, bis aut ter in die, ut infusum Theæ, usurpata. 2. *Salina resolventia*, abstergentia, & temperantia, ut tartarus vitriolatus, & lapides cancrorum vel conchæ, succo limonum vel citri saturati, &c. cum pauco nitro ex aquis pectoralibus bis in die, & potissimum vesperi assumta. 3. *Blandissima balsamica* hic subjungantur:

ut Elixir. pectorale Wedelii ad guttas xxx. vel xl. , vel balsamum peruvianum , aut balsamum de Mecha, aut opobalsamum in forma elęosacchari , sed parcissima copia , ne febrem augeant; id quod etiam observandum in usu balsam. Locatelli vel Meimobii. Tutius vero 4. interponuntur *Gelatilæ* ex C. C. & ebore paratę, itemque *emulsiones temperantes* & *roborantes* ex amygdalis cum pistaceis, pineis & semine papaveris albi. 5. *Contra tussis vehementiam*, si emulsio non sufficit, *lene opiatum* circa vesperam cum lapidibus cancrorum citratis aut pulvere temperante quandoque exhibeatur , ut massa pilul. de styrace , vel de cynoglosso a gr. ij. iij. ad v. vel laudani opinati gr. j. Quidam cum STAHLIO hic valde laudant *extractum tabaci* longiori coctione paratum ad gr. iij. vel iv. mane in lecto assumtum . 6. *Pediluvia tepida* sępe revellendi caussa cum fructu adhiberi possunt . 7. Circa ęquinoctia, immo in nonnullis sępius, *larga Venæ sectio*, si vires permittunt , in pede instituatur . 8. *Usus chærefolii* in cibis sit frequens; *salita*, vero, *spirituosa*, nimis *calefacientia* & *acida* , pręsertim ex *mineralibus* parata , nocent . 9. Ubi *phthisis in sexu muliebri* , *a mensium suppressione* oritur, hi restituendi sunt, aut si in puellis junioribus nondum apparuerunt, eorum proventus, modo supra Cap. IX. §. VIII. proposito , promovendus , quorum beneficio fit, ut plures feminæ a phthisi & hectica curentur quam viri. 10. *Quando ægri tales post usum ejusmodi remediorum melius se habent* , & ambulare rursus possunt , medicamentis continuo non sunt obruendi; sed sufficit tunc aliquandiu, *bona ac parca diæta & motus frequens*, sed moderatus, ambulando , equitando, curru vehendo ; quandoque tamen infusum quoddam pectorale loco Theæ cum aliquot guttulis Elixirii vel Essentiæ cujusdam pectoralis , verb. grat, ex

ex-

extracto veronicæ, in aqua pectorali soluto, mane apte adhiberi potest; vesperi vero *pulveris temperantis* ℈j. vel ʒß., cum vel sine china, præsertim quando forte calorem paullo auctiorem sentiant, donec forte nova mala, nova rursus remedia desiderent: sic prædicto regimine plus sæpe efficitur, quam continua aut ingenti medicamentorum farragine. Conducit etiam egregie alvum vel victu idoneo vel lenibus remediis semper servare laxam, nisi per se respondeat.

11. *Aquæ Emsenses & Selterenses*, præmissis laxantibus, præsertim *cum tertia vel quarta parte lactis* quotidie mane per aliquot hebdomades calide haustæ, multis in malo recenti vel saltem non adeo vehementi, egregie profuere, præsertim si ambulare adhuc possunt; aquæ martiales, ut *Pyrmontanæ*, *Egranæ*, *Swalbacenses*, *Spadanæ*, &c. phthisicis huc usque quidem a plerisque funestæ habitæ fuerunt; attamen observationes recentiores me aliosque docuerunt, quod in malo recenti aut leviori iis tuto & cum fructu etiam uti queant, si modo tepide & modice bibantur; frigidæ vero, ob frigus pectori inimicum nocent. Cura denique ita *dicta lactea*, præsertim lactis asinini, vel caprilli, vel seri lactis, itemque lactis ebutyrati quandoque valde etiam nonnullis conducit, si diu satis cum bona diæta & corpore rite præparato, continuatur. Eadem fere methodus medendi, omissis balsamicis, optima quoque est *in hectica, quæ sine ulcere pulmonis est*, vel etiam *cum ulcere renum* conjuncta.

XVII.

De Vomica, & Empyemate.

In VOMICA pulmonum eodem fere modo cu- ratio *Vomica & empyema.*

ratio quoque est instituenda; inprimis vero per infusa vel decocta expectorantia atque traumatica cætera remedia antea laudata, ulcus abstergendum, mundandum & consolidandum interpositis subinde *lenibus alvum ducentibus*, *præsertim ex manna paratis*, *vel ex magnesia alba*, ad affluxum ad pectus avertendum; Venaque in plethoricis in pede idoneo tempore secanda. Reliquum per laudata decocta pectoralia, blanda *balsamica*, & bonam victus rationem perficitur, vel & per *aquas medicatas* §. XVI. cum lacte.

EMPYEMA sine matura incisione sive paracentesi thoracis curari non potest; [de qua vid. Institut. nostr. chirurgic.] interne iisdem adhibitis, quæ in phthisi & vomica modo commendavimus.

XVIII.

Malum Hypochondriacum.

Malum hypochondriacum. *Malum hypochondriacum* plerumque consistit in congestione sanguinis abundantis & spissioris in hypochondriis, sive in visceribus cum Vena portæ communicantibus: unde in eis stagnationes, distensiones, molestiæ, dolores, spasmi, flatus, obstructiones alvi, animi morositas, tristitia & ipsa sæpe melancholia, cum variis aliis miris atque inexplicabilibus subinde symptomatibus, oriuntur, ubi sanguis abundans in vasis venæ portæ & cumprimis hæmorrhoidalibus congestus, prædicta symptomata inducit, maxime si per vasa hæmorrhoidalia exitum invenire non potest.

XIX.

Cura in paroxysmo. Quod ad *curationem* hujus morbi attinet, in *paroxysmo*, nisi alvus jam sit aperta, enemate aperiatur emolliente, vel leni purgante, præsertim salino,

no, ex sale amaro cathartico, anglico vel bohemico, eodemque, quoties diutius, quam par est, obstructa est, aperta servetur. *Deinde ad humores viscidos resolvendos*, & symptomata minuenda salia media digerentia sive *digestiva* dicta, ut tartarus vitriolatus, tartarus tartarisatus, arcanum duplicatum, nitrum antimoniatum, vel sal absinthii cum cinnabari & lapidibus cancrorum acido tartari vel citri saturatis, vel pulvis temperans noster, quotidie ter quaterve ex aquis idoneis exhibeantur; vel etiam liquor terræ foliatæ tartari a guttis xl. ad lx. mane cum infuso Theæ aliove simili, propinetur, atque aliquamdiu cum parca diæta, potu tenui, sufficiente, & exercitatione corporis continuetur. Quæ vero si non sufficiant, ad paroxysmum minuendum, *Essentia millefolii vel adianthi albi*, horumque *decoctum* sive *infusum* ad modum Theæ prudenter exhibeantur, ita brevi plerumque magnum ægri levamen percipiunt.

XX.

Extra vero paroxysmum, vel in malo graviori, etiam in paroxysmo aut eo saltem aliquomodo remittente, 1. Quantitas sanguinis crassi est imminuenda per Venæ sectionem, præsertim in pede, quæ deinde circa æquinoctia, vel in valde sanguineis, sæpius repetenda. Vel utilissime etiam hic sanguinis quantitas, natura sæpe cum successu monstrante viam, imminuitur *per hirudines* ano applicatas, in primis quando æger jam antea forte hæmorrhoidibus laboravit, vel dolores circa lumbos & os sacrum percipit. 2. *Sanguis viscidus & spissus est attenuandus*: quod optime fit primo idonea *diæta*, ut cibo parciori, tenui & facilis digestionis, potu diluente sufficienti, & motu frequenti, sed moderato, *quæ optima sunt hypochondriacorum remedia*. Quibus tamen addi possunt *pulveres & infusa* ex vegetabilibus, præsertim ra- *Extra paroxysmum.*

dicibus & herbis incidentibus atque attenuantibus, ut radicibus iridis Florentinæ, cichorei, caryophyllatæ, taraxaci, pimpinell. albi. vincetoxic. apii, ari, &c. herb. fumariæ, scolopendriæ, linguæ cervinæ; hepaticæ, capilli veneris, adianthi albi, card. bened. melissæ, flor. millefolii, cum lenibus aromaticis, ut cinamomo, cassia caryophyllata, cort. culilaban, santalo citrin. schœnanth. aniso stellato, ligno sassafras &c. Præterea cum his infusis assumi possunt tinct. tartari, tinct. antimonii tartarisata, liquor terræ foliatæ tartari, Essentia corticis aurantiorum, pimpinellæ, scordii, gentian. helen. absinth. & similibus, interpositis, præsertim vesperi, antea laudatis salibus digestivis; quibus vero subinde *lene laxans* vel ex infuso rhabarb. & foliis sennæ, vel ex pilulis gummosis *Sylvii*, tartareis *Bontii* vel *Quercetani*, vel *Beccheri*, polychrestis nostris, aut Sal Anglicanum, vel amarum catharcticum, apta dosi, quando res sic postulat, interponendum.

XXI.

Symptomatibus gravioribus sic debellatis, tandem, ad *tonum* partium denuo *roborandum*, lenia martialia, ut tinctura vitrioli martis, tinctura martis cydoniata, vel mixtura ex spiritu C. C. & tinctura tartari, vel etiam crocus martis, vel ipsa limatura martis subtilissima a gran. v. ad VIII. aut cum elæosacchar. ∂ß. aut cum extractis amaris mane & circa vesperam exhibita, præ omnibus autem fere *aquæ martiales medicatæ*, ut Pyrmontanæ aliæque similes, legitime usurpatæ, hic conducunt. Immo etiam hæc martialia in malo graviori sæpe jam cum successu usurpantur, & apud Germanos valde celebres sunt, nomine *curationum martialium*. (*Stahl. curenn.*)

XXII.

Præservatio mali hypochondriaci.

Præservatio optima hujus mali consistit in parca diæta, potu tenui sufficienti, aquoso, inprimis mis

mis etiam feri lactis, (a) motu frequenti, temperantia in studiis, præsertim lucubrationibus, & Venæ sectione circa æquinoctia; quæ, qui rite observat, non facile malo hypochondriaco rursus afficietur. In multis etiam *usus legitimus aquarum medicatarum*, æstivo præsertim tempore, multo cum fructu quandoque interponi, immo sæpe præsentibus etiam symptomatibus usurpari potest.

X X I I I.

De Malo hysterico.

Malum hystericum sive *passio hysterica* idem fere est in mulieribus, quod in viris malum hypochondriacum; sed illas, tanquam corpora teneriora, vehementius affligit, & speciatim eis sæpe constrictionis pectoris & suffocationis sensum, (unde & *suffocatio uterina* sive *hysterica* dicitur) *multos spasmos*, motus convulsivos, (unde *epilepsia uterina*) *anxietates majores*, *nauseam*, *conatum vomendi*, *vomitum* ipsum aliaque graviora symptomata inducit. *Passio hysterica.*

X V I V.

Oritur quoque præcipue, ut mihi saltem videtur, a congestione sanguinis in abdomine, & speciatim in visceribus hujus cum vena portæ nexis, exitum per uterum vel vasa hæmorrhoidalia non invenientis: hinc eadem symptomata inducit, eademque fere ac mali hypochondriaci & prognosis & curatio est. *Interdum tamen quoque observatur mensibus rite se habentibus*, & tunc forte ab humoribus acribus primarum viarum, *Caussa.*

(a) Hoc etiam sua experientia confirmat cel. Frid. *Hoff. mann.* Differt. de feri lactis virtute aliisque multis in scriptis.

viarum, spasmos illos excitantibus, ortum trahere videtur.

XXV.

Curatio in paroxysmo. *In paroxysmo*, præsertim ubi sensus strangulationis vel suffocationis, vel motus convulsivi epileptici, vel animi deliquia adsunt, medicamenta fœtida & volatilia, ut spiritus C. C. liquor. C. C. succinat. Essent. castorei, vel ipsum Castoreum, pennæ perdicum, vel frustum corii aut cornu accensum, ad eas excitandas naribus admoveantur, & guttæ aliquot prædictorum spirituum fœtentium vel per se, vel cum liquido quodam aqueo ori infundantur: ubi & vellicationes pilorum, nasi, aurium, atque frictiones pedum ac manuum cum pannis asperis, vel excutiis e setis porcinis confectis, utiliter adhibentur, donec ad se redeant.

XXVI.

Extra paroxysmum. *Extra paroxysmum* eodem fere modo ut in malo hypochondriaco, §. XIX. & XX. procedendum; ita tamen ut Essentiis vel pulveribus salinis & cinnabarinis semper aliquid castorei addatur, nisi ægra id forte, ut subinde fit, aversetur. Deinde opera danda, ut mensium fluxus, si adhuc sunt in congrua ætate, restituatur. Sed si non amplius sint in ea ætate, qua menses restitui queant, aut si malum vehementius, Venæ sectio in pede instituatur, & postea Venæ sectiones æquinoctiales, & subinde adhibitas purgationes lenes, præsertim pilulis lenibus uterinis balsamicis, vel sale amaro cathartico præservandi fine non prætermittant, observata simul legitima victus ratione.

XXVII.

Cautela. *Emetica* his exhibere, aut purgantia fortiora, summe periculosum esse sæpius observatum est. *Calidiora* quoque medicamenta, Elixiria uterina, olea distillata ejusmodi, itemque salia volatilia oleo-

oleosa valde etiam hic plerumque sunt noxia. *Absorbentia* sive *terrea* ac cretacea medicamenta, nullam quoque his in malis utilitatem afferunt: quia acidum hic vel non peccat, vel saltem caussa præcipua non existit; sic & *martialia* a quibusdam adeo decantata, forte ob vim stypticam & difficilem digestionem etiam hic sæpe vel nihil efficiunt vel omnino nocent, præsertim si non quam cautissime usurpentur; interea tamen quibusdam egregie prosunt, adeoque caute tentanda. Verum *aquæ minerales*, *martiales*, præsertim si prius Venæ sectio in pede præmittitur, atque modice & non nimis frigide bibuntur, ac motus sufficiens subjungitur, optimos sæpe effectus præstant; *debilioribus* vero, præsertim si *frigidæ* ac nimia copia, aut neglecto motu, hauriantur, sæpe nocent; sed hæ debiliores quoque optimo cum successu aquis medicatis temperatioribus, quæ salia media blanda, sine martialibus & vitriolicis particulis, continent, ut sunt Emsenses aut Selterenses, præsertim calide haustæ, uti possunt, quia egregie sanguinem diluunt, attenuant, resolvunt & fluidum reddunt. Ratione diætæ idem ipsis quoque observandum, quod in malo hypochondriaco proposuimus. Denique sciendum hoc malum in quibusdam tam pertinax esse, ut omnium remediorum vim fere eludat, & vix nisi tempore & patientia vinci queat.

XXVIII.

Obstructiones Hepatis & Lienis.

Obstructiones sive infarctus hepatis & lienis eandem caussam ac præcedentes duo morbi agnoscunt, ideoque hæc mala eodem etiam fere modo curanda, interponendo simul sæpe modicam *Obstructiones hepatis & lienis.*

mer-

mercurii dulcis portionem, vel & *saponis* veneti usum copiosum. In mulieribus præcipue ad menses; in viris vero ad hæmorrhoides obstructas respiciendum, ut earum fluxus, si fieri possit, restituatur, vel si nondum adfuerit, excitetur. Sed si hoc fieri non possit, & symptomata urgeant, Sanguis Venæ sectione, hirudinibus ano applicatis, aliisque evacuationibus artificialibus evacuetur. Externe *emplastrum diasaponis*, vel de gummi ammoniaco, de cicuta, diaphoret. Mynf. vel diachylon cum mercurio roboratum, calide lateri ægro sive dolenti applicandum, & quandoque oleo capparum, vel unguento dialtheæ calide fricandum. *Venæ sectio in pede*, *potus sufficiens temperatus*, *motus* corporis frequens, & cumprimis *equitatio*, ac diæta moderata ac tenuis, itemque *aquæ medicatæ* ac balnea temperata, præcipua horum morborum, si curationem adhuc admittunt, sunt remedia.

XXIX.

Scirrhus Hepatis & Lienis.

Scirrhus hepatis & lienis. *Scirrhus hepatis & lienis inveteratus* nullam admittit medelam, hinc præstat eum intactum relinquere. Recens vero, præmisso laxante idoneo & Venæ sectione in pede, eodem regimine ac victus ratione, iisdemque remediis §. XXVIII. indicatis, subinde adhuc curatur, resolventibus nimirum radicibus, herbis, sub forma infusi, salibus, digestivis, gummatibus, &c. interne & externe adhibitis, quibus & mercurius dulcis moderata dosi resolvendi fine utiliter vel admiscetur, vel interponitur, vel & sapo venetus. Sæpius etiam *aquæ medicatæ*, si rite usurpantur, hic magnam quoque adhuc utilitatem afferunt, quia poten-

tenter sanguinem spissum resolvunt & obstructiones aperiunt.

XXX.

De Atrophia.

Atrophia vi vocis quidem *quamcunque corporis tabem* significat: attamen hodie speciatim & proprie sumi solet *pro ea tabis specie, quæ ab obstructione glandularum in mesenterio oritur*, atque ut plurimum a congestione sive ab infarctu glandularum ejusdem præcipue in infantibus sive pueris, provenit, ab humoribus viscidis ibi congestis ac quiescentibus; hinc eorum venter plerumque multum tumere & inflatus esse solet. *Atrophia.*

In *curatione* igitur requiruntur 1. Pro cruditatibus primarum viarum evacuandis, laxantia moderata, eaque in progressu curæ subinde repetita: quibus semper parum mercurii dulcis admisceatur. Infantibus junioribus pulvis jalapæ cum tartaro vitriolato vel mercurius dulcis, vel syrupus de cichor. cum rhabarbaro hunc in finem apte exhibetur; cui, si hic nimis debilis, pulveris jalapæ aliquot grana addantur. Adultioribus etiam Sal Anglicanum vel amarum catharcticum Germanicum vel Bohemicum, vel pilulæ, eæque præsertim mercuriales; cum fructu dari possunt.

2. Attenuantia, digerentia sive resolventia eadem, quæ in malo hypochondriaco §. XIX. & XX. vel modo §. XXIX. laudata sunt, infusa, nimirum, pulveres & essentiæ: ubi etiam cum primis *specificum* sive *pulvis antatrophus* Scretæ, [a] aliusve similis egregius est. ut

℞. rad.

(a) Descriptio hujus pulveris vid. in *Lentilii* Miscell. Med. pract. part. III, p. 59. *Kœnig*, Select. Remed. pag. 67.

℞. rad. irid. flor. ℥ß.
ari
tart. vitriolat.
fulig. splend.
lap. 69. ppt. a. ʒij.
facchar. alb. ℥iß. M.

de quo aliquoties in die dosis idonea exhibeatur. Si infantes adhuc sugunt, nutricibus quoque talia remedia simul sæpe exhibenda, bonaque diæta ab ipsis servanda.

Externe, quia abdomen eorum plerumque valde tumet & durum est, conducit emplastrum diasaponis, vel de ammoniaco toti abdomini imponere, illudque subinde oleo laurino calido probe fricare sive inungere. *Balnea* quoque aquæ dulcis tepida, ex aqua pluviatili aut fluviatili, vel simplicia, vel cum herbis aromaticis parata, multa cum corporis & artuum fricatione, dum in balneo sedent, sæpe usurpata, itemque frequens motus in curru puerili aliave idonea machina, his ægris egregie conducunt.

XXXI.

Si atrophia hæc, ut sæpe fit, simul *a vermibus* oriatur, hi anthelminticis amaris, & speciatim semine santonici sive cinæ cum melle exhibito, aut vino Hispanico infuso, vel myrrha, vel radic. filicis, summitatibus absinthii, floribus tanaceti cerevisiæ injectis, vel mercurialibus, speciatim *æthiope minerali*, vel, qui hoc præstat, *mercurio dulci*, & laxantibus sensim destruendi atque expellendi.

XXXII.

De Rhachitide.

Rhachitis. *Rhachitis* [quæ atrophia est cum spinæ & articulorum deformitate] cum ex eadem caussa, cui sæpe aliquid venerei admixtum est, oriri videatur,

tur (*a*) iisdem etiam remediis attenuantibus, resolventibus & aperientibus, speciatim vero infusis vegetabilium laudatorum, tinct. antimonii tartarisat. tinct. vitrioli martis Ludovici, pulvere antatropho Scretæ, vel pulvere ex salibus digestivis, rad. ari & iridis Florent. sicut §. XXX. commendavi, vel & ex illis & semine anisi, fœniculi, cinanomo & croco martis sulphurato parato, interpositis subinde lenibus laxantibus mercurialibus, curanda: quibus *externe* spiritus aut linimenta nervina, pro spina dorsi inungenda, ex spiritu rosmarini, serpilli, matricali, aqua Anhaltina & similibus adjungantur, non omissis, ubi opus est, *idoneis machinis* pro spina dorsi & cruribus curvis emendandis. In *diæta*, crassa, cruda, farinosa, legumina, & præ omnibus nimia repletio vitentur, curruque puerili, vel alia commoda ratione sæpius moveantur, non neglectis *balneis* frequentibus tepidis & fricationibus congruis, in atrophia antea laudatis: quam methodum etiam recens scriptor medicus [*b*] peculiari scripto *de Atrophia infantum* valde laudat; præsertim si frictiones in balneo semper fiant manu humida, farina triticea prius imbuta, pro sordibus & obstructionibus foraminulorum cutis abstergendis atque aperiendis.

De

(*a*) *Hunc morbum tam novum non esse*, ut vulgo creditur, alias in schediasmate docui, quo ostendi, *infantes olim pro a diabolo suppositis habitos*, revera nihil aliud, quam *infantes rhachiticos* fuisse, Anno 1725.
(*b*) *Chudenius*, scilicet celebris Medicus, olim in Marchia veteri, nunc in Ducatu Luneburgico.

XXXIII.

De Calculo.

Calculus. CALCULUS & *renum* & *vesicæ* utplurimum quoque ortum suum trahere videntur ex congestione & stagnatione sanguinis crassioris in renibus; unde tandem calculus, primo renum, deinde & vesicæ emergit, atque gravissima symptomata, ut dolores, nauseam, vomitum, obstructionem urinę, convulsiones, inflammationes, &c. producit. Vesicæ tamen calculus etiam sæpe, præsertim in pueris, oritur in vesica, salvis renibus, quando particulæ terrestres & viscidæ sive glutinosæ ibidem hærent atque concrescunt.

XXXIV.

Curatio in paroxysmo. In *Curatione* primum semper respiciendum utrum paroxysmus adsit, an a paroxysmo æger liber sit, atque propterea curatio varianda. In *paroxysmo calculi*, sive renalis sive vesicæ, ante omnia alvus, per clysteres ex decocto florum chamomillæ vel veronicæ cum lacte & melle vel saccharo paratos solvatur, iique per aliquot dies, si malum non remisit, licet alvus non sit obstructa, spasmos leniendi caussa, quotidie repetantur; ita dolores plerumque egregie demulcentur. Nonnulli, præsertim in calculo renum, magnum levamen sentiunt, si mox in principio paroxysmi fol. sennæ ℥ß. vel cum aquæ vel cum cerevisiæ tenuis ℔ß. leniter & per momentum decoquunt addito pauco saccharo vel mannæ, mane per unum alterumve diem ebibunt. Alias mox post clysterem vel etiam post operationem purgationis finitam, exhibeantur *pulveres temperantes* aut *antispasmodici*, ex tartaro vitriolato, nitro depurato, lapidibus cancrorum, acido citri saturatis, & cinnabari nativa, vel antimonii vel etiam ipsa vul-

vulgari, parati; de quibus ſingulo bihorio ℈j. vel in robuſtioribus ʒß. donec calculus expulſus, vel dolores remittant, ex aqua vel decocto convenienti, ægro porrigatur. His *diluentia* & *lubricantia* calida, ut *infuſum* Theæ, virgæ aureæ, hederæ terreſtris, Coffee, Rad. cichorii, liquiritiæ, malvæ, altheæ, pareiræ brava aut ſeminis lini interponantur, [a] ut & *emulſiones diluta* ex amygdalis dulcibus & ſemine papaveris albi; quandoque lubricantia atque emollientia, ut olei amygdalarum dulcium vel olei papaveris albi vel olei lini ſubinde cochlear. j. ij. vel tria in robuſtioribus exhibeantur; item *decoctum nephriticum Foreſti*, aut aliud ex vegetabilibus pectoralibus & lubricantibus paratum, quale noſtrum eſt decoctum pectorale, egregie proſunt: de quibus quandoque hauſtum vel cyathum unum alterumve aſſumant. In doloribus vehementiſſimis *anodyna* parva doſi, ut præter ſem. papaveris albi in emulſionibus laud. opiat. aut mp. de cynogloſſo laudatis pulveribus adjungantur. Vel *liquor terræ foliatæ tartari* cum quinta parte *laud. liquid. Sydenhami* mixtus, & ad gutt. L. vel LX. ſubinde datus. Vel ſi *extract. flor. papav. rh.* vel ſem. papaver. albi ʒj. in liquore terræ foliatæ tartari ℥ß. vel ℥j. ſolvatur, & eadem ratione per intervalla exhibeatur, egregie his dolores leniuntur, & tamen calculi ſimul blande promoventur. Hoc papaveris extractum in frequentiſſimo uſu loco opii eſt ſupra jam ſæpius laudato D. *Wagnero*, Medico Lubeccenſi famigeratiſſimo, qui illud *opium Europæum* vocare, & egregios effectus in quamplurimis morbis eo præ-

M ſta-

(a) *Infuſum ſeminis lini* cum pauco ſaccharo ac lacte mirabiles præſtare effectus in doloribus leniendis, aſſeverat quoque *Sydenham.* Cap. de Calc. & *Middleton.* lib. de Lithotom. pag. 5.

stare solet. *Externe*, *balnea aquæ dulcis*, aliave emollientia, ut *oleum lumbricorum* terrestrium, vel *scorpionum*; aut sacculi ex emollientibus herbis ac seminibus confecti, vel cepæ assatæ, regioni dolenti calide sæpius applicentur.

XXXV.

Calculorum exiguorum curatio. *Si calculi exigui*, tunc, his aliquamdiu præmissis, *lenia pellentia* subjungenda vel conjungenda: ut præter modo laudatum liquorem terræ foliatæ tartari, tinct. tartari, vel tart. vitriol. vel sal ammon. ad ℈j vel ʒß. subinde data, vel fructus alKeKengi, cynosbati, baccæ juniperi, nuclei persicorum vel amygdalæ amaræ, VI. vel VIII. quotidie semel, bis aut ter comesti, vel in emulsione dati; (*a*) aut semen lithospermi sive milii solis & violarum, vel in pulvere vel in emulsione, una cum balneis tepidis emollientibus & regimine temperato, exhibeantur. In *calculis vero magnis* a pellentibus abstinendum, & solum lenientia adhibenda. Denique *remittente paroxysmo*, quia ventriculus in eo utplurimum debilitatur, stomachica temperata rursus sunt usurpanda.

XXXVI.

Extra paroxysmum. *Extra paroxysmum* sanguinis quantitas imminuatur per Venæ sectiones tempore æquinoctii, aut in sanguineis sæpius institutas, quæ valde hic egregiæ; & si forte *hæmorrhoides suppressæ*, hæ restituantur, aut hirudines ano applicentur; sin vero in mulieribus menses obstructi, hi propriis suis remediis sunt curandi. Quovis porro trimestri spatio aut pro rerum varietate sæpius, infusum laxans ex foliis sennæ, rhabarb. manna ac tartaro solubili porrigatur. Quo-

(*a*) Ut ℞. nucl. persic. N. XVIII. amygdal. dulc. N. VI. aquæ fragar. ℔j. F. Emulsio, add. sacch. perlat. q. s. ad grat. sapor. D. sæpius haustulus, quæ etiam egregie *in urina suppressa* prodest.

Quotidie pro ſanguine viſcido diluendo & attenuando bis utatur *potu Theæ*, *Coffee*, *Veronicæ*, *hederæ terreſtris*, *virgæ aureæ*, vel *conſolidæ ſaracenicæ*, cum quo ſubinde mane lig. terræ foliat. tartari gutt. L. aſſumantur. *Potus* reliquus ſit cereviſia tenuis bene defæcata; vel *aqua* pauco vino mixta; aut decoctum hordei cum liquirit. paſſulis & aniſo vel fœniculo; cui moderatus vini tenuis uſus, ſi habetur, & æger ei aſſuetus eſt, interponatur. *Vitet* denique nimiam repletionem, & alimenta flatulenta, tenacia, cruda, viſcida, farinoſa, nimis calefacientia, iram, veneremque nimiam. Singulis hebdomadibus ſemel bis pro ſanguine incidendo & temperando, circa veſperam utatur pulvere temperante, in curatione jam indicato, qui egregie præſervat. Ita *& uſus aquarum medicatarum* legitimus vere vel æſtate in calculis minoribus expellendis perquam eſt egregius. *Medicamenta* vero *calculum* præſertim majorem *frangentia* nondum certe cognita ſunt, quamvis in Anglia nuper multum rumoris remedium mulieris cujuſdam, cui *Stevens* nomen, pro calculo curando & frangendo concitaverit; [*a*] hinc ubi calculus major in veſica hæret, medicamentis vix & *non niſi ſectione*; in renibus vero nulla forte ratione tolli poteſt, niſi natura in dorſo in renum regione ſponte ſuppurationem aut abſceſſum moveat, per quem educi queat, qua de re vid. Inſtitut. noſtræ chirurgicæ.

(*a*) Conferri tamen meretur exemplum calculi majoris in veſica fracti, quod in Act. Anglican. deſcripſi, & quo vim frangendi calculum in veſica non impoſſibilem eſſe cognovi; licet ille magis ſponte aut vi naturæ, quam medicamentis fuerit comminutus.

XXXVII.

De Hæmorrhoidibus cæcis.

Hæmorrhoides cæcæ. *Hæmorrhoides cæcæ* sunt congestiones & stagnationes sanguinis abundantis, in vasis laxis intestini recti, hæmorrhoidalibus dictis, ubi sanguis abundans congestus varia eaque gravia sæpe symptomata, cum primis vero dolores modo minores modo majores inducit. Duplici modo se exhibent: nam vel sub *figura tuberculi* aut *vesiculæ*, sanguine atro repletæ, varicum instar, circa anum se manifestant, & sæpe non adeo vehementer dolent, immo quandoque fere indolentes sunt, interdum tamen satis insigniter dolent, & quoniam ad varicum naturam accedunt, *hæmorrhoides varicosæ* dici possunt; *vel durum inflammatorium tumorem;* ceu furunculum valde dolentem, profundius plerumque in ano sive in ipso intestino recto hærentem, constituunt, qui ægros misere sæpius & quandoque ad animi usque deliquium excruciat, atque facile in suppurationem & fistulam ani abit; hinc *hæmorrhoides inflammatoriæ* cæcæ & *dolentes* vocantur, a prioribus multum diversæ; cum illæ in suppurationem aut fistulam vix unquam abeant.

XXXVIII.

Curatio varicosarum. In *prioribus* sive *varicosis* vesicula sive tuberculum vel digeritur vel sponte se aperit aut rumpitur, ac plus minusve sanguinis effundit, fiuntque sic ex hæmorrhoidibus cæcis fluentes; & vulnusculum vel sponte rursus glutinatur, vel curatio nil nisi spiritum vini balsamica eis superimposita requirit. Vel si non sponte rumpatur tuberculum, neque digeratur, sed ægro incommoda, præsertim in fecibus deponendis creet, scalpello vel hirudinibus san-

fanguis in eis ſtagnans educendus; aut ſi in criſtatam vel verrucoſam, ut quandoque contingit, naturam mutentur, vel per ligaturam vel per idonea rodentia remedia, vel etiam per ſcalpellum aut forficem auferendę, & per balſamica deinceps curandę ſunt. Vid. Inſtitut. chirurg. P. II. Cap. 67.

XXXIX.

Curatio hæmorrhoidum inflammat.

In hęmorrhoidibus inflammatis, primis quatuor diebus reſolutio omni modo eſt tentanda: id quod fit 1. Venę ſectione in pede, vel etiam in brachio, eaque larga, præſertim, ubi manifeſta adeſt plethora aut calor ac dolor magnus. 2. Potiuncula laxante ex tamarindis, foliis ſennę, cremore tartari & manna; vel clyſtere emolliente; purgantia vero reſinoſa & aloetica aliave calidiora ſunt vitanda. 3. *Pulveribus temperantibus*, reſolventibus, nitroſis, cinnabarinis ſępius datis, ut in aliis inflammationibus. 4. *Potu diluente*, aquoſo, copioſo, & emulſionibus, in aliis inflammationibus uſitatis & laudatis: ubi etiam *infuſum tenue millefolii* prę ceteris hoc in caſu anodynum & reſolvens ſpecificum habetur præſtantiſſimum.

Externe ſpiritus vini, cum vel ſine camphora, calide cum linteis complicatis adhibitus, aut aqua calcis vivę cum ſpiritu vini camphorato eodem modo uſurpata egregie reſolvunt ac leniunt. Ita quoque hic conducit celebre unguentum de linaria, vel oleum amygdalarum dulcium vel lini, vel verbaſci, vel ovorum ſępius illitum, vel unguentum nutritum ex Oleo ſolani vel roſarum cum aceto lithargyriſato paratum. *Globulus* quoque vel glans *ex butyro non ſalito*, tanquam ſuppoſitorium ano immiſſus, egregie etiam hic duras partes emollit & dolores lenit. VALENTINUS his in doloribus fumum ſive ſuffitum *murium ita dictorum marinorum* ano exceptum

valde commendat, [a] qui etiam sæpe non est contemnendus.

X L.

Si in suppurationem abeunt. *Si vera resolutio obtineri nequeat*, vel tardius advocati simus, *suppuratio cataplasmatibus emollientibus* lacte paratis est promovenda; quæ simulac aliquo modo facta, scalpello est aperienda, deinde locus læsus, ut alius abscessus, mundificandus & consolidandus, cavendumque, quantum fieri potest, ne nimis tarde aperiatur, ne pus profundius partes vicinas erodendo in fistulam ani mali moris degeneret, quæ tristissima sæpe symptomata, & mortem quandoque ipsam inducit: qua de re vero uberius legi potest Chirurgia nostra, ubi de fistula, & abscessibus ani agitur. Part. II. Cap. 168. 169.

X L I.

Præservatio. *Præservatio* sanguinis missionibus, præsertim circa æquinoctia, scarificationibus, aut hirudinum ad anum applicatione, usu prudenti pulverum, aliorumque remediorum temperantium, ambulatione frequenti & convenienti, victusque ratione optime obtinetur, vitando abusum vini, aliarumque rerum calidiorum, itemque veneris & equitationis fortioris.

X L I I.

De Arthritide, Podagra & affinibus.

Arthritis, Podagra, Chiragra. *Arthritis, Podagra, Chiragra & Ischiaticum malum*, morbi valde affines, a sanguinis quoque abundantia, ejusque in certis locis congestionibus potissimum provenire solent, quando copiosus, quam

---

(a) In Polychrest, Exoticis.

quam par est, in locis dolentibus accumulatur. Nam videmus homines victu copioso & lauto utentes, & non satis sese exercentes, insimul baccho & quandoque etiam venere abutentes, eosque quibus hæmorrhoides vel suppressæ, vel ubi rite succedere nolunt, præcipue hisce malis affligi. Natura enim abundantes & noxios humores per extrema & cutis spiracula expellere, seque ab onere hoc liberare velle videtur.

XLIII.

Præservatio horum morborum.

Adeoque *præservandi fine*, cui potissimum in his morbis studendum, simplicissima & pauca remedia, primo victus moderatus, parcus, temperans ac diluens, frequensque exercitatio, ambulatio, vectio atque equitatio, sunt necessaria. Deinceps subinde & præsertim circa æquinoctia sanguis est per Venas subtrahendus: id quod etiam in valde sanguineis interjecto tempore vel eadem ratione, vel, si lubet, per scarificationes & cucurbitulas variis in corporis partibus adhibitas, utiliter fieri potest, præmisso præsertim medicamento idoneo alvum blande ducente. Abstineant præterea ab abusu vini, Veneris & ira, potuque utantur tenui, vel aquoso vel ex cerevisia tenui, & in æstate utantur per duas vel tres hebdomades *aquis medicatis*.

XLIV.

Curatio arthritidis speciatim.

Ad curandos vero arthriticos morbos & speciatim ARTHRITIDEM, facit quam maxime victus tenuis, potus aquę, inprimis calidę, ut Theę, vel decocti radic. polypodii, chinę, sarsaparillę, liquiritię, aliarum radicum aut herbarum aperientium; Essent. aristolochię, pulveres deinde temperantes, antispasmodici, quies in lecto, corpore bene tecto, transpirationis vel blandi sudoris expectatio, & speciatim partibus dolentibus probe contra frigus munitis: vitando externe omnia frigida, pinguia, unguenta, emplastra,

præsertim glutinosa. E contrario partes dolentes tantum pulvinaribus involvantur, aut sacculis herbis resolventibus, vel farina fabarum, tritici, lupini, orobi, aliave simili repletis, calide circumdentur; cetera enim pleraque, quantopere etiam pro specificis a thrasonibus & empyricis laudentur, plus plerumque nocent quam prosunt, noxiamque materiam repellunt.

X L V.

In accessione podagra quid faciendum. Atque hæc cadem prorsus etiam in PODAGRA curanda sunt observanda & facienda; ea adhuc adhibita cautela, ut quando ingruentem novum impetum sive paroxysmum sentiant ægri, quod ut sæpius observavi, cibi fastidium & insolita artuum lassitudo potissimum indicare solent, mox sordes sive cruditates e primis viis idoneo *emetico*, vel si quid vomitum vetat, *purgante* ejiciantur, subjuncto altero die mane & post meridiem sudorifero blando: ut essentia quadam diaphoretica & inprimis Essentia aristolochiæ, cum largo aquæ vel decocti calidi potu, ac speciatim decocti radic. chinæ, atque abstinentia a cibis, minimum solidis, aut difficulter digerendis; vesperi vero pulveris temperantis vel antispasmodici ℈ß. ex aqua diaphoretica semel vel bis utantur; ita enim haud raro morbus instans, sive paroxysmus in prima, ut ajunt, herba suffocatur, prævertitur, atque omnino exstirpatur, vel saltem valde minuitur.

X L V I.

In paroxysmo. In *paroxysmo* vero rursus omnium optime conveniunt 1. *abstinentia* aliquot dierum, vel saltem victus admodum tenuis & parcus; 2. *potus aqueus*, largus, ac præsertim calidus, cumprimis decoctum radic. chinæ sæpe jam laudatum, ac simul 3. præsertim matutino tempore, Essentia *aristolochiæ* vel longæ vel rotundæ, vel clematidis, pro malo per diaphoresin aut blandum sudorem

rem expellendo; interpositis 4. subinde, præsertim si febricula urget, *pulveribus* illis *diaphoreticis* ac *temperantibus*, pro febre non prorsus supprimenda, sed moderanda, observato semper & cumprimis matutino tempore, in lecto, regimine blando sudorifero; vitatis 5. omnibus, *quæ materiam noxiam repellere possunt*, ut frigore, & remediis quibuscunque externis, solis pulvinaribus & sacculis laudatis exceptis, quæ diaphoresin non impediunt, sed promovent & conservant.

XLVII.

Podagra tamen, quod probe observandum, non semper a sanguinis abundantia, ut multi male docent, oritur, sed haud raro quoque in emaciatis debilibus & haud plethoricis, verum quorum sanguis acribus ac biliosis salibus scatet, observatur, qui forte sæpius vel vino aliisve potibus spirituosis se obruerunt, vel cibis salsis aut acribus nimis delectati, vel iræ nimis dediti fuerunt, vel nimia venere vires exhauserunt, vel etiam hæreditate a parentibus acrem ejusmodi ac vitiosum sanguinem acquisiverunt; ubi *alia longe ratione & præservatio & curatio est instituenda*: & *quidem non per sanguinis missiones*, aliave evacuantia fortiora aut frequentiora, quæ humores minuunt, & quæ ad præcedentem podagræ speciem avertendam facere solent, verum *per blande demulcentia*, acrimoniam humorum temperantia, corpus macilentum ac debile blande nutrientia & vires restituentia: inter quæ, præter alimenta blanda, principem sibi locum vindicat *conveniens lactis usus*, sive *cura*, ut vocatur, *lactea*, eique usui præ ceteris & *Hippocrates* lib. de articulat. & CELSUS lib. IV. Cap. 24. & GALENUS L. Alim. 7. meth. 6. & PLINIUS lib. 28. & Fr. HOFFMANNUS, diss. de *lactis asinini usu* & *diss.* de *Podagra præservanda*, aliique *lac asininum* commendant, quod ter in die a libra una ad libras

Podagra ba acri vel penuria orta curatio.

bras duas assumunt, quamvis & a *vaccino* egregios effectus in hoc malo notaverim.

XLVIII.

De Ischiatico malo.

Curatio mali ischiatici. *Ischiaticum malum*, quia a congestione sanguinis abundantis & viscidi in vasis circa anum ortum trahit, eodem prorsus modo, ut §. XLVI. docuimus, optime curatur, & cum hoc in malo natura sanguinis circa intestinum rectum congesti exitum per vasa hæmorrhoidalia moliatur, præservandi gratia, aut ejus fluxus idoneis medicamentis, præsertim si alias & sæpius forte jam fluxerint hæmorrhoides, est instaurandus; vel hirudines ano applicandæ; vel si id fieri non possit, vel ob certas rationes Medico vel ægro hunc fluxum excitare haud opportunum videatur, sanguis abundans, vel venæ sectione vel cucurbitulis sæpe detrahi debet, ceteraque omnia ea sunt facienda, quæ ad quoscunque morbos, a plethora sive abundantia sanguinis oriundos, præcavendos sæpe jam proposuimus. conf. potissimum Cap. I. §. VIII. ad XII.

CAPUT XI.

De Cachexia & cachecticis affectibus.

I.

Quid affectus cachectici & qui. CACHEXIA sive cachectici affectus *sanguinis pravam qualitatem*, eamque *maxime pituitosam* sive serosam ac viscidam, una sæpe cum nimia copia indicant, eorumque præcipui sunt cache-

chexia ipsa, κατ' ἐξοχὴν sive proprie ita dicta, *oedema*, *chlorosis virginum*, *hydrops*, *leucophlegmatia*, *anasarca*, *ascites*, *& hydropes particulares*, *capitis*, *pectoris*, *pericardii*, *scroti*, *ovarii*, *&c.* gradu & loco diversi, & se invicem vel comitantes, vel subsequentes: quibus vero cachecticis morbis jure adhuc addi possunt *icterus*, *scabies*, *scorbutus*, *morbi venerei & fluor albus* in mulieribus; quia pravae sanguinis qualitati ortum debent.

II.

Obnoxii sunt his morbis cachecticis prioris ordinis propriae ita dictis, maxime phlegmatici & sanguinei, praesertim viri quibus haemorrhoides, & mulieres quibus menses vel suppressi, vel nimis fluxerunt; senes item prae juvenibus, itemque in quibus febres intermittentes vel neglectae vel male curatae, aut incongrue cohibitae aut nimis tarde curatae sunt; aut etiam qui malam victus rationem in intermittentibus servarunt, ut *& quibus scabies incongruis remediis*, praesertim sulphureis, aut mercurialibus externis, corpore nondum satis purgato, curata, & sic quasi repulsa fuit. *Subjecta.*

III.

Caussa proxima cachexiae sunt humores phlegmatici, pituitosi, viscidi, abundantes, partiumque solidarum relaxatio ac debilitas, quam multae aliae, tanquam *causae antecedentes & remotae*, praegredi possunt: ut, refrigeratio nimia, quies nimia, prava & crassa diaeta, aut nimis refrigerans; *potus nimius* quicunque vel aquosorum vel spirituosorum, inprimis spiritus vini, adeoque & *crapula frequens*; *haemorrhagiae* itidem quaecunque nimiae, obstructiones in hepate, pulmonibus, liene, utero, aut alio viscere, haemorrhoides & menses suppressi, phthisis, asthma, & alia. *Caussa.*

IV.

Quo pejor caussa, eo periculosior atque difficilior est curatio, & hinc saepe affectus sunt valde *Prognosis.*

con-

contumaces aut prorsus insanabiles. Qui tamen a caussis externis, refrigeratione aut refrigerantium abusu, itemque a febribus intermittentibus, & potu in eis nimio ortum duxerunt, visceribus adhuc integris, itemque quando ægri adhuc sunt juvenes, facilius quam ceteri, curationem admittunt. *Quo majori in gradu* sunt hæc mala & quo magis inveterata, eo difficilius curantur. Ægri *quo seniores*, eo morbi hi curatu difficiliores. Si post pedum œdema reliquum etiam corpus & præcipue interiora quoque afficiuntur, malum est, & ex *cachexia hydropes*, *asthma*, aliaque mala oriuntur. Ubi vero *viscera* adsunt *corrupta*, hoc est, vel scirrho vel ulcere obsessa, eaque jam inveterata, plerumque nulla, vel saltem difficilis & rara, superest curatio.

V.

Curatio cachexiæ. In *curatione* cachexiæ generatim *pituitosa* sive *viscida sanguinis* & *humorum qualitas attenuanda est & corrigenda*, partesque solidæ laxæ seu debiles roborandæ. Illud fit 1. per *salia alcalica fixa & media*, vulgo *digestiva* dicta, ut sunt sal absinthii, card. benedicti, &c. tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, tartarus tartarisatus, terra foliata tartari, nitrum antimoniatum, &c. in forma pulveris; vel arcanum tartari, aut tinctura aperitiva Mœbii, vel liquor terræ foliatæ tartari, in forma liquida, bis, terve in die apta dosi exhibita.

2. Per certa quædam corpora *gummosa*, ut gummi ammoniacum, galbanum, hederæ, itemque myrrhata, aloetica, & succinata, maxime in forma pilularum: ut sunt *pilulæ balsamicæ* Beccherianæ, Stahlianæ aliæque similes, noctu præsertim per aliquod tempus datę.

3. Per *herbas ac radices amaras & aromaticas*, ut herb. absinthii, card. benedicti, centaurii minoris, trifolii fibrini, fumarię, rosmarini, salvię, capilli veneris, itemque per herbas antiscorbuticas dictas, ut sunt cochlearia, nasturtia omnia,

car-

cardamine, acriviola five cardamindum, lepidium five piperitis, draco herba five Draconia, fedum vermiculare acre, armoracia five raphanus marinus, ut & radices attenuantes, ut pimpinellæ albæ, helenii, vincetoxici, gentianæ, cichorii, bardanæ, ariftolochiæ, rhabarbari, ari, quinque aperientes, fub forma infuforum, decoctorum, aut vini medicati.

4. Per *ligna ita dicta antivenerea* five exficcantia ut lignum quaiaci, faffafras, juniperi, fantalum citrinum, juncta uni alterive e radicibus modo laudatis, fub infufi vel decocti forma.

5. *Aromatica*, ut cinamomum, cardamomum, calamus aromaticus, caryophilli, fchœnanthum, piper, zingiber, zedoaria, galanga, macis, bacc. juniper. fem. 4. carminativa, dauci cretici, corticis citr. & aurantiorum, cafcarillæ, chinæ, in infufis pulveribus, trageis, item pulvis ftomachal. Birkm. & cachectic. Quercetani, Tragea aromat. Auguftanorum, fpecies diacinamomi, diagalangæ, &c.

6. *Tinctura atque Effentia attenuantes & refolventes*, ut tinctura tartari, tinctura antimonii tartarifata, Elixirium proprietatis, Effentia lignorum, ligni faffafras, fuccini, fcordii, fumariæ, trifoli fibrini, pimpinellæ albæ, helenii, alexipharmaca, abfinthii, cardamomi, corticis aurantiorum, rhabarbari.

7. Omnia *extracta amara*, *roborantia & aromatica*, ut abfinth. card. benedict. cafcarill. millefolii, gentianæ, cent. min. trifol. fibrin. galangæ, calam. aromatici; vel in forma electuarii, vel pilularum, præfertim cum aloe, myrrha aliifque gummatibus mixta; vel etiam in aquis idoneis ftomachicis vel vino hifpanico foluta, admodum Elix. vifceralis celeber. *Hoffmanni*.

V I.

Poftquam fic horum aliquamdiu continuato ufu pituitofi humores attenuati five correcti, fuperva- *Evacuātiū ufus.*
canea

canea abundans & resoluta eorum pars *evacuanda*; vel per infusa aut vina laxantia, vel per pilulas varias sæpe jam & adhuc §. V. modo laudatas. Quæ vero in robustioribus resin. jalapæ vel scammonii vel diagrydii, elaterii, trochisc. alhand. aut gummi guttæ aliquot granis pro ægrotum diversitate acui possunt, & subinde corrigentibus medicamentis interponi. Huic etiam scopo egregie haud raro satisfaciunt *emetica*, ex observatione præstantissimi *Sydenhami*, *Werlhofii*, nostra aliorumque, præsertim in iis, qui facile vomunt: ubi inprimis *aqua benedicta Rulandi* ab ℥iß. ℥ßii. ad ℥iij. humores abundantes, tam sursum quam deorsum, optime expellit, maxime si alternis diebus, vel etiam pro virium ratione longioribus intervallis repetitur: cum primis si observamus malum a prioribus dosibus minui.

VII.

His [§. V. & VI.] aliquamdiu usurpatis, si æger inde melius rursus se habet, ultimo *tonus partium* debilitatus *denuo roborandus* est, & quidem interne per blanda martialia, aromatica & amara, ut tincturam vitrioli martis Zwelfferi, tincturam martis cydoniatam, limaturam martis cum elæosaccharo vel extractis amari, [a] crocum martis aperitivum cum salibus herbarum; vel per Mixturam tonicam, ex spiritu C. C. cum tinctura tartari remixto, vel ex Essentia absinthii composita cum Essentia chinę aut cascarillæ, vel & vina medicata amara & roborantia, quibus itidem cort. peruv. admiscendus, aliaque similia. Ita & *usus aquarum mineralium*, præsertim martialium aut thermarum legitimus ac circumspectus, ubi viscera adhuc integra sunt, & æger se movere valet, sæpe perquam egregius est; *alias vero ubi viscera corrupta*, aut æger jam nimis debi-

(a) Confer. Cap. X, §. XXI.

debilis, potius omittenda, ne ægrum, quem servare non possumus, occidisse videantur.

VIII.

Externe fricationes pedum sæpe instituantur, iique, si indecore intumescunt, fasciis, expellentibus dictis, idoneo modo involvantur, vel aptis machinis ex corio vel linteo ad modum tibialium constructis, de quibus vid. Institut. nostræ chirurgicæ, Tab. 36. Fig. 11. coerceantur. *Remedia externa & diæta.*

Diæta sit parca, facilis digestionis & feniter calefaciens: vitentur cruda, crassa, frigida, fructus horæi, acida, & refrigeratio. Conducunt vero calor moderatus, aromata, potus vini generosi in pastu vel meri, vel medicati, & motus frequens corporis.

IX.

Si cachexia a febribus intermittentibus inveteratis, vel male tractatis oriatur, primo ad humores noxios evacuandos lenia laxantia, ut pilulæ tartareæ, extract. panchym. Crollii, pilulæ nostræ polychrestę, Beccherianæ, aliæve similes dandæ, ac deinde medicamenta antifebrilia, salina & amara, quo & tandem cortic. aurantiorum, cortex peruvianus & cascarillæ pertinent, sæpius usurpata, maxime conducunt, & præsertim etiam vina medicata, quæ præter alia amara, modo laudati cortices ingrediantur. *Cachexia a febribus.*

X.

Si ab hæmorrhoidibus suppressis, tunc præmissis attenuantibus & evacuantibus §. V. vel VI. speciatim hęmmorrhoides pellentibus supra Cap. VI. §. IX. & XVI. indicatis, curatio est instituenda, & si hęmorrhoides ab his non revocentur, & tamen eas revocare velimus, *hirudines ano applicandæ*, vel venulę tumentes scalpello aperiendę, aut si hoc nolimus, earum loco Venę sectio in pede est instituenda, quę deinde pręservationis gratia circa ęquinoctia repetenda, subjunctis postea modo §. VII. laudatis remediis, idoneo victu & motu frequenti: *Ab hæmorrhoidibus aut mensibus suppressis.*

Cache-

Cachexia a mensibus suppressis vel inordinatis quoque requirit, ut fluxus eorum restituatur atque in ordinem redigatur: quod qua ratione fieri debeat, dictum est Cap. IX. N. VIII. & sequentibus: quibus postea modo dicta roborantia sive tonica cum eodem regimine subjungenda.

X I.

Si ab hæmorrhagiis nimiis. *Si ab hæmorrhagiis nimiis* prægressis cachexia oriatur, temperata blanda analeptica, emulsiones, gelatinę, & juscula, maxime vero moderata diæta adhibenda, ne copiosioribus alimentis chylus crudus indigestusque nimia copia generetur: quapropter & blanda stomachica ac roborantia, præsertim amara, itemque mixtura tonica sunt suadenda, vitando calidiora aromatica & spirituosa, ne novus orgasmus aut ebullitio in sanguine excitetur, quę alias novam facile hęmorrhagiam concitaret. Vinum rubrum bonę notę aqua temperatum subinde modica copia roborandi fine concedi quoque potest.

X I I.

Si a scabie repulsa. Si *a scabie repulsa*, purgantia mercurialia & diaphoretica, sępe jam laudata, alternatim adhibenda, speciatim vero inter diaphoretica Essentia helenii & fumarię, itemque decocta lignorum, sive infusa eorum pugillaria calida, cum leni sudoris, matutino pręsertim tempore, regimine, reliquis palmam prępiunt. His denique Mixtura tonica aliave roborantia subjungenda.

X I I I.

De Chlorosi.

Chlorosis. In cachexia virginum sive CHLOROSI eodem fere modo procedendum, ut §. V. ad VIII. in cachexia generatim diximus: attenuantibus scilicet,

cet, evacuantibus, roborantibus, bonaque diæta, & motu corporis. Speciatim vero si a *mensibus suppressis* oriatur, post idonea attenuantia & evacuantia, danda sunt tempore instantium mensium menses moventia Cap. IX. §. VIII. & sequent., adhibenda sæpe pediluvia, immo & V. S. in pede versus tempus menstruum, præsertim in plethoricis. Quandoque, cumprimis si viscera adhuc sunt sana, potus legitimus *aquarum mineralium*, præsertim martialium, vel etiam *thermarum* usus, immo & *curatio per limaturam martis* subtilissime tritam, cum amaris vel aromaticis instituta Cap. X. §. XXI. valde conducit; sin vero hæc non sufficiant, aut ægræ ea adhibere nequeant, matrimonium in hoc morbo remedium est ut plurimum certissimum & probatissimum.

X I V.

De Oedemate.

Speciatim vero in OEDEMATE curatio interna per attenuantia, amara & resolventia, ut in cachexia §. V. ad VIII. incipi debet, & deinde laxantia sæpius interponi; vel etiam pro re nata mox laxantia & attenuantia conjungi possunt, vel sub forma infusi aut vini medicati laxantis, vel pilularum balsamicarum Beccheri aut similium, pedesque *fasciis* simul involvendi, vel peculiaribus tibialibus coercendi, eæque matutino semper tempore denuo firmandæ, si ægri eas sine incommodo & præsertim sine spirandi difficultate ferre possunt, atque a frigore probe defendendi. *Aquarum martialium*, vel & *thermarum* legitimus usus hic quoque perquam est egregius. *Oedema*.

Sed si *post febrem intermittentem oriatur œdema*, roborantia amara & aromatica, interpositis subin-

de laxantibus continuanda, pedes sæpe fricandi; corpusque motu frequenti probe exercendum. Quod si autem febris simul adhuc adsit, præter dicta ipso cortice peruviano, præmissis tamen præmittendis, & febris & œdema, immo & hydrops febri superveniens, sunt curanda. [a]

Oedema a fluxibus suppressis. Si *ab hæmorrhoidibus vel mensibus suppressis*, hi debitis remediis, Cap. IX. §. VIII. ad XVI. propositis, sunt restituendi, & si malum nondum inveteratum, Venæ sectio in pede apud plethoricos locum quoque habere potest; Sin vero jam inveteratum, aut ægri valde jam debiles, Venæ sectio nocet, immo quandoque sphacelum in pede, ut ipse vidi, & mortem inducit.

Monitum de externis remediis. Cavendum, *ne œdema facile solis externis*, præsertim frigidis aut adstringentibus, aut emplastris tractetur; quia his humores vitiosi ad nobiliores & internas partes facile repelluntur, atque asthma, hydrops, inflammationes internæ, polypi cordis, catarrhus suffocativus, apoplexia & mors sæpe inducuntur. Medicamenta vero externa maxime idonea in Institutionibus chirurgicis nostris indicata sunt Part. I. Lib. IV. Cap. XVII. p. 347.

X V.

De Hydrope.

Hydrops anasarca & ascites. In HYDROPE, sive *Leucophlegmatia*, aut *Anasarca* sit, sive *Ascites*, curatio iisdem fere remediis est instituenda, quæ in curatione cachexiæ generali §. V. ad VIII. hujus capitis indicata sunt: nam & hic humores pituitosi & abundantes partim

(a) Conf. filii mei *νῦν ἐν ἁγίοις* Diss. de quartana & hydrope cort. peruv. curatis, Anno 1740, Helmstadii impressa.

tim corrigendi, partim evacuandi sunt, partesque debilitatæ tandem rursus roborandæ. *Evacuatio* tamen abundantium humorum, urgente malo, sæpe præmittenda est correctioni, aut conjungenda, aut saltem per intervalla interponenda.

Curatur subinde emeticis. Maxime vero hic notandum, quod ex *Sydenhamii* observatione evacuatio sæpe, præsertim si ægri haud difficulter vomunt, egregie per *emetica* obtineatur, & imprimis per *aquam benedictam Rulandi*, apta, attamen satis larga dosi ab ℥ij. scilicet ad ℥iij. alternis diebus aliquamdiu, vel & pro virium ratione tertio quovis die mane exhibitam: interpositis deinde semper amaris, roborantibus, tonicis, ac diureticis laudatis: ita enim quotidie fere aut post singulum usum aquæ illius benedictæ tumores & ventris & pedum minui sæpe observantur. Ergo ubi hunc modum ægro prodesse conspicimus, [nam non semper succedit] continuandus erit.

XVI.

Alii modi. Sed si hic curandi modus minus arrideat, aut æger nimis difficulter vomat, aut eo uti nolit, vel etiam adhibitus nihil proficiat, pro diversa *dispositione ægri vel ad sudorem vel diuresin facilem, vel ad alvum laxam*, evacuatio nunc melius per sudorem, nunc per diuretica, nunc per purgantia instituitur: atque hic imprimis valet illud dictum HIPPOCRATIS, *quo natura vergit, ducenda*. *Quandoque sudoriferis.* Maxime vero in *anasarca* sudorifera vel sola, vel roborantibus combinata, egregie sæpe prosunt, præsertim ex decocto ligni guaiaci, vel sassafras sine vel cum radice bistortæ & cinamomo, vel cortice aurantiorum vel baccis juniperi, [quæ simul diuretica sunt] aliisve gratis aromatibus parata, cum regimine sudorifero: quorum virtus multum augetur, si simul semper cum hoc decocto Essentiæ lignorum, pimpinellæ vel alexipharmacæ apta dosi assumatur.

XVII.

Curatio per diuretica. Si *urina* adhuc bene & facile procedit, curatio per *diuretica* institui potest, ac *diuretica vino rhenano*, in pauperibus autem cerevisiæ tenui infusa; ut radix vincetox. levistici, asparagi, petroselini, rusci, ononidis, baccæ juniperi, alkekengi, &c. optime prosunt, si sæpius in die ℥ij. vel ℥iij. bibantur; vel *lixivia*, prefertim illud quod SYDENHAMUS in hydrope commendat, quoque conducunt: [*a*] itemque *salia media diuretica* subinde exhibita, vel liquor terrę foliatę tartari, Tinctura antimonii acris, vel aperitiva Mœbii, ut & succ. raphani vulgaris vel marini, qui armoracia dicitur, vel cum saccharo vel vino remixtus, sępeque assumtus.

Electuaria quoque ex conservis & extractis amaris ad modum *Sydenhamii* parata, corrigendo humores vitiosos, urinam movendo atque partes laxas roborando sępe sunt egregia.

Si *æstus aut sitis vehemens ægros affligit*, salibus illis diureticis mediis nitrum jungi & subinde prę sertim vesperi exhiberi debet.

XVIII.

Curatio per purgantia. Quando *ægri alvum habent laxam*, *aut alias facile purgantur*, medicamenta alvum ducentia eaque paulio fortiora, ut elaterium, vel gummi guttę, aliave resinosa purgantia, quo cumprimis etiam pertinent *pilulæ hydropicæ Bontii* a ʒß. ad ʒj. exhibitę, (*b*) sufficienti copia sępius danda; cumprimis si illa commode ferunt & levamen inde sentiunt, interpositis tamen & subjunctis antea lau-

(*a*) Quod ita se habet: ℞. Ciner. genist. ℔. j. infunde vini Rhenani. ℔. iv. frigide, stent per noctem; postea liquoris filtrati ℥iij. mane & vesperi hora quarta vel quinta bibantur. (*b*) Vide earum præparationem in *Junckenii* lexico-Chym.

laudatis amaris, roborantibus, diureticis, martialibus. Nonnulli hic etiam eundem in finem infusum *radicis bryoniæ* valde commendant. Alii succum radicis *iridis palustris luteæ*, (*a*) alii vero pulverem *gratiolæ* ad ʒiß vel ʒij. mane ex vino. *Lenibus* vero *purgantibus* plerumque nihil boni his in morbis effici solet. Conf. *Sydenham.* de Hydrope, qui aut fortiter aut nunquam hic purgandum esse statuit.

XIX.

Curatio hydropis a febre.

Si *hydrops a febre intermittente ortus est*, vel febris intermittens simul adhuc continuat, tunc utramque, gravissimum quamvis malum, divini *corticis peruviani legitimo usu* sæpe simul tolli potest, non neglecto tamen & aliorum roborantium idoneorum recto usu. Qua de re vid. filii dissert. de quartana & Hydrope per corticem peruvianum curatis, An. 1740. edita.

XX.

Diæta Hydropicorum.

Diæta servanda bona, *motus* corporis, quantum fieri potest, præsertim quando se movere adhuc possunt, frequenter instituatur; alimenta aromatibus sint condita, *vinum generosum*, cumprimis rhenanum, modice usurpetur, præsertim herb. absinth. bacc. junip. & cortic. aurant. immo & cortice peruviano ac cascarillæ imprægnatum; ubi vero in pauperibus loco vini, *cerevisia diuretica* bonæ notæ sumi potest. Cerevisia vero recens & feculenta omnisque potus refrigerans & nimius itemque spiritus vini vitetur. Si vero his non cedit, in *ascite* mature ad *paracentesin*, est confugiendum, de qua vid. Chirurgia nostra, non neglectis tamen interea & post eam remediis idoneis & apta victus ratione, ut modo præcepimus.

(*a*) Commodam ejus præparationem & usum cel. *Werlhofius* observ. de febrib. p. 60. docuit.

XXI.

Hydropes particulares. *Hydropes particulares, ut hydrocephalus, hydrops pectoris, hydrocele*, &c. interne eodem modo tractandi ac cachexia vel hydrops universalis. Reliqua vero, & præsertim externa, si interna illa parum proficiunt, ex Chirurgiæ nostris institut. peti possunt.

XXII.

De Tympanite.

Tympanitis. In TYMPANITE, quia humores pituitosi, relaxatio toni viscerum & flatus in caussa sunt, qui intestina flaccida & ventrem adeo distendunt, roborantia sive tonica & carminativa, resolventibus, amaris & salinis in hydrope laudatis miscenda vel interponenda, ut Essent. cortic. aurant. flor. chamomill. Essent. & spiritus carminat. &c. item limatura martis cum extractis amaris, ad modum Sydenhamii pro tono partium roborando, vel in forma pilularum vel Electuarii valde hic conducit. Singulo triduo vel quatriduo laxans vel e pilulis lenioribus, utpote balsamicis aliisve similibus, vel pulvere e jalapa & mercurio dulci, vel sale amaro cathartico exhibeatur; hisque per duas tresve hebdomades aut diutius prout necessitas exiget, continuetur; postea vero prælaudata tonica sive roborantia, servato eodem regimine ac diæta ut in cachexia & hydrope, subjungantur. Abdomini, olea destillata & balsama carminativa calide sæpe illini debent; vel emplastrum de cumino aut de baccis lauri, vel diasaponis imponi potest. *Si alvus obstructa* negotium facit, vel indicato purgante vel clystere carminativo, quoties opus est, solvatur.

XXIII.

XXIII.

De Ictero.

ICTERUS eſt cachexiæ ſpecies, in qua bilioſæ particulæ copioſius quam par eſt, per ſanguinem totumque corpus, ac ſpeciatim faciem & oculos diffunduntur, vel ob viarum biliariarum in hepate obſtructionem, vel hepatis ſpaſmodicam conſtrictionem, unde tranſitus bilis ex vena portæ in ductus biliarios impeditur, eaque hinc per venam cavam ex hepate ad cor abire cogitur, unde per totum corpus diffunditur, cutemque, oculos & urinam potiſſimum colore flavo tingit. *Icterus*.

XXIV.

In *curatione* bilis & ſanguis tenax ac viſcidus iiſdem remediis, ut in cachexia, §. V. ad VIII. dictum eſt attenuandus ac reſolvendus, maxime ſalibus digeſtivis, Eſſentiis amaris, & infuſis radicum & herbarum attenuantium aquoſis, ad modum Theæ uſurpatis, quibus ipſis etiam conſtrictio hepatis moderatur, & icterus plerumque optime tollitur. Speciatim vero præter modo indicata, hic egregie proſunt radic. rhei, curcumæ, chelidon. majoris, dulcamaræ, (*a*) pimpinellæ albæ; herb. marrubb. alb. hepaticæ nobilis, linguæ cervinæ, capilli veneris, cardui benedicti, *Anima* ſeu *Eſſentia rhabarbari*, aqua poratæ cochleatim uſurpata, & denique *millepedes* vel in pulvere, vel electuario, vel ſuccus eorum expreſſus, cum regimine diaphoretico, ita enim particulæ ſanguinis & bilis viſcidæ ac ſtagnantes reſolvuntur, atque per ductus biliarios & cutim *Ejus curatio*.

N 4 ſen-

(*a*) Hæc radix valde commendata eſt a *Pekkero* in Exercit. pract.

ſenſim expelluntur. Idem etiam obtineri poteſt legitimo *uſu aquarum medicatarum*, quæ hic quoque valde egregiæ. *Sapo* tandem bene præparatus & purus, ac præſertim venetus aut hiſpanicus a ʒß. ad ʒj. bis terve in die exhibitus, non omiſſis infuſis aqueis laudatis, tam in ictero, quam aliis cachexiis atque obſtructionibus, ob vim ejus attenuantem, reſolventem ac diureticam, valde hic prodeſt. Ita etiam *cortex peruvianus* cum ſalibus neutris ſive mediis, tanquam inſigne ſpecificum in hoc morbo a quibuſdam valde laudatur. Vid. *Camerarii* de hoc argumento peculiaris diſſertatio.

XXV.

Si alvus hoc in morbo, ut plerumque fit, non rite ſuccedit, *dum feces albæ, duræ & ſiccæ*, ut in canibus plerumque eſſe ſolet, rhabarbarum vel in pulvere vel in Eſſentia aquoſa, vel in decocto ſive potiuncula, ſine vel cum foliis ſennæ, datum optime prodeſt: id quod etiam reliquis remediis, præſertim ſi morbus ab ira ortus eſt, ſæpius interponendum.

Quando icterum *æſtus & ſitis febrilis comitatur*, ſalibus digeſtivis, nitrum & antimonium diaphoreticum, addenda, potuſque ſufficiens aqueus temperatus commendandus.

Vomitoria, *purgantia* fortiora, *ſudorque*, tam per medicamenta calidiora, quam per regimen coactus, plerumque nocent; lenis vero ſudor ſeu tranſpiratio paullo auctior, mane, præſertim in lecto, aqueis præſertim calidis producta confert.

Diæta tenuis ac parca, quæ in aliis cachexiis convenit, cum *potu ſufficienti tenui*, itemque *motus corporis* frequens hic valde ſunt neceſſaria; *ira* vero ac *triſtitia* ut & quies nimia, ſunt fugienda.

XXVI.

De Scabie.

SCABIEM quoque, (quæ cachexiæ species est cum acrimonia) interne eadem fere remedia sanant, quæ contra cachexiam in universum §. V. ad VIII. proposita sunt: inprimis vero Essentiæ, pulveres & decocta vel infusa diaphoretica, ac speciatim Essentia fumariæ, helenii, scordii, alexipharmaca, succini, lignorum, ligni sassafras, Tinctura antimonii tartarisata, lapides cancrorum, antimonium diaphoreticum, antimonium crudum; & flores sulphuris parca dosi remixti, decocta radicum & lignorum, speciatim radicis lapathi acuti, cum regimine diaphoretico, non sudatorio, præmissis atque interpositis purgantibus ad materiam vitiosam evacuandam, quæ semper *mercurius dulcis* ingredi debet, egregie hic conducunt: hisque aliquamdiu, observata simul bona diæta, continuatis, levior scabies, sine externis etiam adhibitis remediis, sæpe cedit. *Scabiei cura*.

XXVII.

Quod si vero hoc non fiat, *sed scabies* pertinacior sit, atque prædicta remedia per dies circiter quatuordecim adhibita fuerint, *externe* vel unguento ex sulphure & axungia porcina, vel quod fere melius adhuc est, unguento mercuriali partes affectæ, imprimis articuli, quotidie semel vel bis calide inungi, & mane rursus vel sapone, vel furfuribus ex amygdalis, præsertim amaris, vel decocto avenæ, vel aqua calcis vivæ, vel lixivio antimonii diaphoretici, aut lixivio sulphuris aqua calcis vivæ parato, aut decocto radicis lapathi acuti, vel enulæ, vel herba saponariæ aut scabiosæ, admixto pauco nitro antimoniato, tepide ablui *Pertinacioris*.

lui possunt, continuatis interea prædictis purificantibus medicamentis internis, donec malum omnino cedat.

XXVIII.

Ferina curatio. In *scabie maligna*, inveterata *sive ferina* interne etiam, præter dicta, medicamenta mercurialia, alterandi fine, ut mercurius dulcis, parca dosi, mane & vesperi, vel solus vel cum sulphure antimonii remixtus, cum fructu dantur; vel si ægri sint habitus *scorbutici*, succi recentes herbarum antiscorbuticarum, ut cochleariæ, nasturtii, acetosellæ, nummulariæ, &c. cum jusculis carnium vel sero lactis mane dati & aliquandiu continuati, valde hic sæpe prosunt; quibus Essentia fumariæ cum spiritu cochleariæ parata, ante meridiem & circa vesperum optime jungitur.

XXIX.

Curatio scabiei venereæ. In *venerea scabie* frequens & moderatus usus mercurii dulcis mane scilicet & vesperi, cum vel sine sulphure antimonii, purgationes mercuriales sæpe repetitæ, decocta lignorum ac radicum laudata, cum regimine diaphoretico paullo fortiori, præsertim mane in lecto, prædictæ essentiæ & unguentum aliquod mercuriale plerumque sufficiunt. Si vero malum gravius, aliaque adhuc morbi venerei symptomata adsint, curatio ut in ipsa lue venerea adhibenda.

XXX.

Vitanda in scabie. In *omni scabie vitandum* est frigus, cibi salsi, aromatici, acres, caro suilla, aliaque sale vel fumo indurata, & nimia repletio, caveantque ægri, ne malum, partes prurientes sæpius aut vehementius scalpendo, exacerbent.

XXXI.

Retropulsæ tractatio. Quando *a scabie intempestive retropulsa symptomata oriuntur*, ut capitis dolores, difficilis respiratio, angustiæ præcordiorum, febres, epilepsia, asthma, &c. frigus vitandum; calor moderatus exter-

nus

nus & remedia diaphoretica cum decoctis lignorum in lecto sunt adhibenda: ut essentia quædam diaphoretica, & pulvis ex lapidibus cancrorum, antimonio diaphoretico, arcan. duplicat. cum parca copia mercurii dulcis & floribus sulphuris. Quod si vero ægrum *calor* simul *febrilis* scabie repulsa invasit, loco sulphuris pulveribus prædictis parum nitri admiscendum. *Nunquam igitur curatio affectuum scabiosorum externis*, præsertim mercurialibus aut sulphuratis incipienda, quia scabiem repellunt, & varia periculosa symptomata, immo ipsam mortem sæpe, præsertim in infantibus & debilioribus producunt.

Sanguineis & succulentis præsertim, scarificationibus alias jam assuetis, *scarificationes* quoque in scabie valde prosunt, quæ malum jam ad cutem propulsum melius educunt, quam Venæ sectio.

XXXII.

De Scorbuto.

SCORBUTUS est cachexiæ species, in qua sanguis spissus, quasi coagulatus sive grumosus & ad motum ineptus videtur, atque singularem corruptionem, & quasi putredinem, cum acrimonia, *modo alcalica* sive calida, *modo acida* sive frigida, *modo salsa*, concipit: unde dolores, maculæ rubræ aut lividæ in artubus, ulcera mali moris, fœtida, cruentationes & erosiones gingivarum ac dentium, os fœtidum, debilitas & lassitudo totius corporis, anxietates circa præcordia, aliaque symptomata proveniunt. *Scorbutus quid.*

XXXIII.

Dividi, mea quidem sententia, optime potest in *alcalicum* sive calidum; *acidum* sive frigidum, & *salsum*, ubi ægris sapor salsus semper in ore adest. *Ejus divisio & caussa.*

adest. *Caussa scorbuti calidi* sive *alcalini* est nimia copia salium alcalinorum in sanguine; eoque calidioris temperamenti homines corripiuntur, itemque illi, qui in calidiores; remotiores regiones iter per mare faciunt: ubi salia sanguinis per calorem nimium in alcalica transmutantur, quæ deinde effectus scorbuti producunt. E contrario *scorbutus frigidus* sive *acidus* in frigidioribus potissimum regionibus dominatur, & non solum harum incolas, ac præsertim qui circa maritima loca habitant, invadit; verum etiam qui navibus longinqua itinera per mare in boreales regiones faciunt; ubi tamen præcipue illos affligit, qui otio indulgent & corpus non satis motu aut laboribus exercent: quibus caussis cibi crassiores & potus assumti in ipsis quasi acescunt, atque sic acrimoniam acidam, una cum viscido, in sanguine producunt. *Scorbuti salsi* caussa videntur quammaxime cibi salsi, & cumprimis frequens ac nimius usus salis, itemque carnium & piscium sale marino conditorum, qui sensim efficiunt, ut sal salsum sive muriaticum in corpore ac humoribus prædominium adipiscatur.

X X X I V.

Diagnosis & prognosis. Præter signa generalia in §. 32. indicata, *alcalicus* ex calore p. n. rubore faciei, oris & labrorum; frigidus sive *acidus* ex sapore, sudore & ructibus acidis, labris & oris parte interna pallida, alba vel cœrulescente, pallore & frigore corporis cognoscuntur. In *salso* vero scorbuto sapor salsus fere semper in ore adest. Quo leviora vero vel graviora symptomata adsunt, eo facilius vel difficilius curatur.

X X X V.

Curatio generalis. In *curatione*, generatim viscidum & acre corrigendum, atque impurum per sudorem & urinam expellendum. Quem in finem generatim prosunt decocta & infusa aquosa, diaphoretica, in scabie laudata, & inprimis decoctum radicis cichorii, lapathi,

thi, bardanæ, ſcorzoneræ, ſaſſaparillæ, chinæ & ligni ſaſſafras, ſi modo corpus contra frigus probe muniatur, in perpetua tranſpiratione conſervetur, ac frequenti motu exerceatur. Cibus vero parcus ac potus tenuis, aquoſus ſive temperatus ſufficienti quantitate aſſumatur, præſertim in ſcorbuto calido & ſalſo: *Aquarum tandem* vel *medicatarum* vel & *ſimplicium puriſſimarum uſus* legitimus, per plures dies aut hebdomades continuatus in quocunque ſcorbuto *præſtantiſſimus* eſt: quia optime diluunt viſcidum atque omnem acrimoniam egregie corrigunt, temperant atque eluunt, ita tamen, ut in ſanguineis, calidioribus & robuſtis, prægreſſa Venæ ſectione, magis acidularum, Pyrmontenſium nimirum, Sualbacenſium, Egranarum, Spadanarum, &c. in frigidioribus vero ac debilioribus aquarum temperatiorum, ut Selſenenſium; vel Thermarum, ut Emſenſium, vel Wisbadenſium, Carolinarum, Aquiſgranenſium, uſus, & quidem in his calidus, in illis frigidiuſculus fere præferendus videatur.

Curationes per aquas.

XXXVI.

Speciatim vero in iis, qui calidioris ſunt temperamenti, ſive *ſcorbuto calido laborant*, utpote in quibus acrimonia alcalica peccat; præter remedia temperantia & diluentia generalia, conducunt quoque & alia moderata *medicamenta acidula*, ut acetoſa, acetoſella, ſuccus citri, aurantiorum, pomorum ſinenſium, ceraſa, fraga, rubi, ribeſia aliique fructus horæi, maturi, grate acidi. Præterea *tincturæ acidulæ*, ut roſarum, florum bellidis, aquilegiæ, papaveris rhead. itemque condimenta & embammata acidula, ac denique nitrum & nitrum antimoniatum, cum pulveribus temperantibus, ſucco citri aut limonum, vel aceto ſaturatis ſubinde data; vitando omnis generis calefacientia & ſpirituoſa, atque imprimis antiſcorbutica calidiora, ut cochleariam, naſturtium, raphanum ruſti-

Curatio ſpecialis ſcorbuti calidi.

sticanum sive armoraciam, sinapi, aromata, & inde parata. Prodest his etiam egregie *potus seri lactis*, lactis ebutyrati, præsertim verno tempore, mane quotidie ad libram unam vel alteram hausti; vel & *aquæ medicatæ* aliæve puræ frigidæ, legitime usurpatæ.

XXXVII.

Scorbuti frigidi. In *frigidioribus* vero, sive *qui frigido scorbuto* laborant, qui septentrionalibus valde familiaris est, populis, & in quo *acidum* ac *viscidum* præcipue peccare videntur, stricte sic dicta *antiscorbutica acriora*, sive *alcalica*, ut cochlearia, nasturtium, lepidium, beccabunga, chelidonium minus, sedum acre vermiculare, raphani quicunque & præsertim rusticanus dictus, sinapi, cepæ & allium in substantia, jusculis medicatis & in cibo conveniunt. Ex præparatis vero imprimis hic conducit vel spiritus cochleariæ, vel Essentia fumariæ cum spiritu cochleariæ parata, aliquoties in die usurpata; itemque amara quæcunque & præparata ex eis, vel in forma infusi, aquosi vel vinosi, essentiæ vel extracti: ut fumaria, trifolium fibrinum, carduus benedictus, chærefolium, radic. cichorii, lapathi acuti, chinæ, sassaparillæ, vel etiam in forma decocti, interpositis subinde lenibus laxantibus. Præterea etiam ex *prædictis herbis antiscorbuticis, acribus, succus recens expressus*, ad cochlearia duo vel tria conducit, vel si cum jusculo carnis tenuioris prius coquantur jscula medicata fiunt efficacissima, si quotidie per aliquod tempus, subjuncto motu, matutino tempore, usurpantur. Speciatim vero & *cochlearia* & *nasturtium* vel in succo, ut modo dictum est, vel tenuiter tantum dissecta, cum vel sine pauco saccharo, utilissime sæpe ab his comedi possunt: quibus omnibus vero aliquamdiu cum debito regimine & diæta continuandum. Essentiæ lignorum, ligni sassafras & tinctura antimonii tartarisata hic quoque, ut in ple-

plerisque sanguinis impuritatibus, valde egregiæ sunt.

XXXVIII.

Scorbuti ſalſi.

In ea denique *ſcorbuti ſpecie*, quæ *ſalſa* dici solet; *ubi ægri continuo ſalſum ſaporem in ore* percipiunt, præter aquas medicatas modo laudatas, aut simplices alias purissimas, rite præparatæ *aquæ calcis vivæ* legitimus usus internus ac diuturnus, a libra una ad duas eam quotidie mane, immo & circa vesperam bibendo, pro summo specifico merito habetur, vitando simul abusum salis, carnesque & pisces salitos.

XXXIX.

Stomacaces.

Contra ſtomacacen ſive gingivarum eroſionem ac cruentationem, una cum laudatis internis medicamentis, externe utiliter adhibetur Tinctura gummi laccæ, qua gingivæ mane & vesperi leniter fricantur; vel Essentia myrrhæ aut succini; vel mel rosarum spiritu salis vel succo citri leniter acidulatum, vel *ſal culinare* leviter contritum, quo dentes eadem ratione bis vel ter in hebdomade blande fricantur, quod ultimum etiam dentium sordes ac putredinem egregie expurgat. Ita & *myrrha* sæpius manducata & aliquandiu in ore detenta, immo & si dentes ea fricantur, contra hæc oris vitia perquam utilis est; vel electuario ex myrrha, sanguine draconis, radice bistortæ, nuce moschata & pauco alumine crudo vel usto, cum melle rosato parato, gingivæ subinde graviter detergantur. *Salvia* etiam ejusque infusum aqua vel vino, præsertim rubro utiliter pro abstergendis sæpe gingivis putridis cum fructu adhibentur. Si *myrrha* & *terra japonica*, vel *roſmarinum* & *muſcus pruni ſylveſtris* in vino rubro decoquuntur, eisque gingivæ sæpius eluuntur, egregie quoque eas mundant ac gingivas firmant.

X L.

Macularum scorbuticarum. *Ad maculas scorbuticas abigendas*, interne laudata diaphoretica, infusa nimirum calida radicum, herbarum & lignorum, Essentia alexipharmaca, lignorum, M. S. pulveres diaphoretici cum evitatione frigoris, lenique subinde sudore mane in lecto excitato, adhibenda, & si forte post horum usum aliquandiu continuatum non evanescant, externe aqua calcis vivæ, calide quotidie pauco spiritu vini camphorato acuata, ablui possunt; vel etiam unguento ex mag. marcasitæ, mercurio præcipitato albo & ungento rosato, vel etiam ex duobus ultimis solis paratum his maculis vesperi inungi.

X L I.

Diæta scorbuticorum. In *Diæta*, scorbutici calidi, omnia calefacientia, acria, salsa, aromatica, & spirituosa; *frigidi contra*, acida refrigerantia, utrique vero crassa & quæ difficulter concoquuntur, nimiamque alimentorum copiam vitare debent: & quoniam *sæpe plethora concurrit*, præsertim in calido, Venæ sectio vere & autumno & præservandi & curandi scopo utiliter adhibetur. *Frigidi etiam vitent*, quantum fieri potest, *aerem frigidum* & humidum, quærantque contra calidum & siccum, atque aromatibus & antiscorbuticis in cibis, ut zingibere, sinapi, cinamomo, cardamomo, caryophyllis, mace, nuce moschata, pipere, armoracia, nasturtio, cochlearia, aliisque moderate calidis modice utantur; *calidiores* vero contrarium observent.

X L I I.

Scorbutus & L. V. non confundenda. Denique *vitanda est scorbuti & luis venereæ confusio*: hæc enim, licet varia signa ac symptomata cum scorbuto habeat communia, tamen antiscorbuticis plerisque, præsertim acrioribus, non curatur, sed potius exacerbatur; ille vero, & cumprimis alcalicus sive calidus, plerumque per mercurialia, præsertim fortiora, itemque per purgantia ac sudorifera valentiora redditur deterior. Ubi ve-

vero complicata ſunt lues venerea & ſcorbutus, ut ſæpe fieri ſolet, illa ſuis medicamentis prius aggredienda atque expurganda, & poſtea quoque ſcorburus, niſi jam ſimul ut ſæpe fit, illius remediis ſublatus ſit. Tandem adhuc indicare volui, quod *bona diata* §. 41. indicata, *motus frequens corporis*, & *potus ſufficiens temperatus*, præſertim aquoſus, præcipua ſint ſcorbuticorum tam ad præſervandum quam curandum remedia atque aſyla.

XLIII.

De Morbis Venereis.

MORBI VENEREI præcipui ſunt *Gonorrhœa*, & ita dicta *Lues venerea* cum ſuis ſymptomatibus, ad quas cæteri omnes referri poſſunt. GONORRHOEA vero eſt vel *benigna* vel *maligna* ſive *virulenta*. *Benigna* dicitur fluxio ſeminalis materiæ ex urethra, quæ ſine dolore & inflammatione; ſed potius a laxitate, debilitate, ſive *atonia glandulæ proſtratæ*, *veſicularum ſeminalium*, *aut ductulorum* in urethra MORGAGNI; vel ab exulceratione poſt gonorrhœam virulentam relicta provenit; oriturque vel ſine contagio impuro venereo, a nimio coitu, nimiis pollutionibus, aut aliis nimiis ſeminis profuſionibus quibuſcunque; vel poſt gonorrhœam virulentam vel frequentiorem, vel diuturniorem, non ſatis curatam, veneno licet venereo deſtructo aut ſublato. *Virulenta* contra, ſive *maligna* inflammationem, dolorem & exulcerationem in urethra, a contagio venereo ſive coitu cum impura ſive lue venerea affecta contractam, pro cauſſa habet, dolores hinc acerbos creat, cum ardore vehementi in urethra, præſertim quando ægri urinam emittunt, atque materia excreta purulenta, vireſcens &

Morbi venerei & 1. Gonorrhœa.

quandoque sanguinolenta existit. Superveniunt sæpe *inflammatio & tumor præputii*, *tumores testiculorum dolorifici*, *bubones* in inguinibus, [*poulains* Gallis] ulcera in præputio, aut glande penis, *chancres* vulgo dicta, *priapismus*, *phimosis*, *paraphimosis* aliaque mala, immo haud raro *ipsa lues venerea*, præsertim si vel negligitur, vel non rite curatur. Atque ex his *diagnosin & differentias utriusque gonorrhœæ*, una cum parte prognoseos patere existimo, & hoc solum hic adhuc addimus, quod *gonorrhœa benigna inveterata utplurimum difficilius quam maligna & recens curationem admittat*, ob partes læsas nimium quantum relaxatas ac debilitatas, adeoque & ab hac curationem nostram auspicabimur, atque de benigna deinceps acturi sumus.

XLIV.

Curatio virulenta. In *curatione igitur virulenta* ad expurgandum virus venereum incipiendum a *potu frequenti* ptisanæ tenuioris, temperantis, sirupo dialtheæ parum edulcoratæ, atque idoneis *purgantibus*, iisque aliquoties repetitis, vel ex pulv. jalappæ idonea copia, vel extract. panchym. Croll. vel ex pulpa Cassiæ, [quibus semper mercurius dulcis, tanquam præstantissimum gonorrhœæ antidotum, apta portione, admiscendus] constantibus. Deinde ulterius pro corrigenda ac destruenda materia virulenta bis in die vel sæpius *decoctum* ex radicibus antivenereis, sed absque regimine sudorifero, assumant, ac simul cum hoc præsertim in frigidioribus, Essentiæ & Tincturæ, quæ in scabie & scorbuto laudatæ sunt, propinentur. Inprimis vero hic valent Tinctura antimonii tartarisata, Essentia lignorum, pimpinellæ albæ & Succini. *In calidioribus* vero ac *sanguineis* pro dolore, priapismo molestissimo, & ardore mitigando *sanguis mittendus*, & pulvis temperans ex lapidibus cancrorum citratis, conchis aceto præparatis, nitro & campho-

ra

ra compositus sæpius exhibendus, eisque interposito subinde, quovis, verbi gratia, triduo, conveniente purgante, per duas circiter hebdomadas vel diutius, pro symptomatum gravitate continuandum, donec fluxus seminalis vel purulentus, dolor aliaque symptomata valde remittant, vel omnino cessent.

X L V.

Quod si vero, ardore & dolore cessante, fluxus tamen materiæ albæ blandæ adhuc continuet, id quod virus subactum & destructum indicat, tunc *specifica fluxum hunc sistentia*, præsertim os *sepiæ* sæpius parca dosi exhibeatur, & vel cum Essentia balsamica vel balsamo copaivæ aliquandiu continuetur, donec omnino cesset. Servanda vero simul diæta tenuis, vitanda venus, vinum, spiritus vini, motus vehementior & omnis excessus. Pro *ordinario potu* inservit vel ptisana, vel simplex decoctum hordei aut avenæ, præsertim sirupo dialtheæ modice edulcatum. *Quid subacto veneno venereo agendū.*

X L V I.

Quod si malum contumacius, cuivis dosi pulveris ossis sepiæ, sacchari saturni, gr. i. ij. vel in robustioribus tria admisceantur; aut *pilulæ Blancardi* contra gonorrhœam, ex gumm. elemi, mastichis ā ℥ij. & terra catechu ℈j. constantes, a ℈ß. ad ℈j. vesperi quotidie vel alternis diebus cum fructu usurpantur, immo & prædicto pulveri adiungantur. *Injectiones in urethram* principio lenientes, ex lacte vel decocto hordei aut avenæ cum melle rosarum; circa finem vero adstringentes & roborantes, ex aqua plantaginis & calcis vivæ cum saccharo saturni, vel lapide medicamentoso Crollii, aut pauco spiritu vini camphorato remixta cum fructu adhibentur. *Quid in malo contumaci.*

X L V I I.

Bubones & ulcera venerea, præputii & testium tumores, aliaque hujus morbi symptomata, interne *Tumores præputii, & testium.*

eodem, ut gonorrhœa recens, modo, tractanda; externa vero curatio ex Chirurgia nostra prolixius peti potest: interea tamen præcipua hic trademus. Igitur si *inflammatio vel tumor præputii*, quæ sæpe vel *phimosin* vel *paraphimosin* constituere solent, adest levior, egregie discutitur, si spiritus vini vel simplex vel maxime camphoratus, tepide sæpius illinitur, cavendo, ne partes forte erosæ eo tangantur, eoque ipso dolores vehementiores moveantur; aut fomentum cum splenio sæpius applicetur ex aqua calcis vivæ, pauco spiritu vini camphorato roborata, addita cerussæ præparatæ, vel lithargyrii portione. *Sin vero jam vehementior*, aut prædicta parum sunt, unguentum album camphoratum, admixto pauco mercurio vivo, aut præcipitato albo, sæpius illinatur, & subinde decocto calido ex emollientibus & resolventibus cum lacte parato aliquamdiu foveatur, vel eidem tepidæ penis per aliquod tempus immittatur, donec tumor dispareat.

XLVIII.

Ulcera penis. *In glandis aut præputii erosione* sive ulcere [*chancre*] aqua calcis vivæ pauco mercurio dulci vel præcipitato albo roborata, subinde abstergatur, & deinde oleum ovorum & philosophorum, partibus æqualibus mixtum, applicetur, quod *oleum philosophorum etiam fungosas horum ulcerum excrescentias*, consolidationem impedientes, quia lenissimum septicum est, tollit. Ita & unguentum ex mercurio vivo, terebinthina, quantum sufficit, subacto, & unguento rosato paratum, aliave unguenta ex mercurio confecta egregie hic conducunt.

XLIX.

Bubones. Si ex gonorrhœa nimis cito per adstringentia suppressa, *bubones* aut *testiculorum tumores* orti, illi purgationibus sæpe repetitis ope mercurii dulcis, decoct. lignorum, & Essentia succini, alexipharm. vel pimpinell. alb. revocanda, & postea, ut §. XLIV. pro-

propositum est, curanda. *Externe* vero bubones sæpe fricandi unguento mercuriali gryseo, atque Emplastr. diachyl. cum mercurio vivo roboratum supperaddendum. *Si vero jam in abscessum vergunt*, emplastro diachylo cum gummis, vel de meliloto suppurandi, atque ut in Chirurgia docuimus, aperiendi ac persanandi.

L.

Testiculis vero tumidis vel aqua calcis vivæ cum spiritu vini camphorato & cerussa, splenii beneficio calide imponenda, vel cataplasma ex mica panis cum lacte & croco cocta paratum; vel decoctum oryzæ spissum cum lacte, aliudve simile supra dandum; & si tumor valde rursus imminutus est, reliquum emplastro de ranis cum mercurio vel diaphoretico *Mynf*. vel de cumino, optime resolvitur; usurpatis simul internis modo §. præcedenti laudatis. *Testiculorum tumores.*

L I.

In GONORRHOEA BENIGNA, quæ difficilius plerumque, ut dictum est, sanatur, quam maligna, ad difflandum serum superfluum partesque laxas roborandas, conducunt frequens motus corporis, decocta lignorum cum radice tormentillæ vel bistortæ ac pimpinellæ albæ parata, & Essentia lignorum, pimpinellæ albæ, succini, alexipharmaca, aliquoties in die hausta, interpositis subinde laxantibus mercurialibus & speciatim pilulis nostris polychrestis, aliisve similibus. Quibus post aliquod tempus, si prædicta non sufficiant, fortiora roborantia & moderate adstringentia adjungenda ac subjungenda: ut pulvis ex osse sepiæ & croco martis, vel pilulæ Blancardi contra gonorrhœam supra §. XLIV. laudatæ, itemque Tincturæ martiales aut Mixtura tonica, ex Tinctura tartari cum spiritu C. C. remixta; vel & infusum vinosum ex roborantibus, ut radic. bistortæ, tormentillæ, pimpinellæ cum cortic. aurantiorum, *Gonorrhœa benigna curatio.*

ac præsertim etiam cascarillæ confectum. *Externe* injectio roborans ex aqua calcis vivæ cum pauco sacchari saturni in urethram, vel ex aqua calcis vivæ, vel plantaginis cum pauco spiritu vini camphorato supra jam laudata, valde etiam hic conducit. *Diæta* simul sit parca, siccans & roborans; bibant subinde vinum *Pontac* dictum, vel aliud simile modice adstringens; vel etiam illud cum aqua mixtum divitibus pro potu ordinario concedi aut suaderi apte potest. Denique etiam opus est, ut ægri illo tempore a venere abstineant, donec curati sint, atque etiam postea frequentiorem venerem diu evitent.

L I I.

De Lue venerea.

Lues venerea. LUES VENEREA est cachexiæ species, in qua ferum sanguinis singularem crassitudinem & acrimoniam, ut plurimum, a contagio per impurum congressum suscepit: unde stagnationes, dolores capitis & artuum præsertim noctu ingravescentes, artuum lassitudines, maculæ rubræ & crustæ sive & scabies in variis partibus, præsertim in facie, fronte & capite, tumores, erosiones & ulcera partium mollium æque ac durarum, inprimis in partibus genitalibus, labris, palato, faucibus, & naribus, eveniunt, ita tamen, ut horum symptomatum modo minor, modo major copia adsit. *Sæpius sequitur gonorrhœam*, vel in mulieribus *post fluorem album virulentum*, intempestive suppressum aut neglectum; vel quod frequentius, *bubones* aut *ulcera venerea* [*chancres*] in partibus genitalibus neglecta aut male tractata; unde fermentum sive virus venereum totam massam sanguineam ipsasque partes solidas inficit ac lædit.

LIII.

LIII.

Dividi apte poteſt hæc Lues *in leviorem & vehementiorem*. LEVIOREM vocamus gradum, ſi malum tantummodo in humoribus adhuc exiſtit, & laſſitudine, torpore, doloribus capitis & artuum, nocte ingraveſcentibus, tetro faciei colore, maculis lividis, ſcabie capitis aut frontis, vel etiam bubonibus, aut levioribus ulculculis in partibus genitalibus vel faucibus, &c. ſe manifeſtat. *Sin vero partes ſolidas*, ut fauces, uvam, palatum, naſum, penem & præcipue oſſa palati, naſi aut cranii jam invaſit, & quidem jam vehementius, ita ut vel uva exeſa, vel ſeptum naſi aut palatum eroſum, vel omnino jam perforatum, tumoreſque hinc inde ſive nodi venerei, & graviores aliæ exulcerationes oriuntur, *gradus hujus morbi eſt vehementior*, periculoſior, curatuque longe difficilior: immo quo plura & pejora adſunt ſymptomata & læſiones, quo diutius jam duravit, quo corpus magis extenuatum ac conſumtum, & quo magis jam vires deſtructæ, eo difficilius curatur, aut quandoque, præſertim ob virium defectum, prorſus eſt inſanabile. Qui a juventute ſive a matre, ſive a nutrice impura jam infecti ſunt, omnium difficillime, aut prorſus non curantur. *Ejus diviſio.*

LIV.

In *curatione* igitur Luis venereæ virus venereum eſt expellendum, deſtruendum, & cachexia illa peculiaris corrigenda: id quod in leviori, vel ſaltem non adeo vehementi gradu, *ſine ſalivatione* & ſolum attenuantibus, ſudoriferis, maxime decoctis lignorum, ut ligni ſaſſafras, guajaci, juniperi, radicis ſarſaparillæ, chinæ, bardanæ, pimpinellæ albæ, ut & herba ſaponariæ, mane & circa veſperam, vel ſæpius larga ſatis copia datis, præmiſſis & interpoſitis ſæpe purgantibus mercurialibus, haud raro obtineri poteſt; cum *Curatio gradus levioris.*

quibus tamen decoctis Tincturæ antimonii tartarisatæ, Essentiæ lignorum vel pimpinellæ, &c. majoris efficaciæ caussa apta dosis semper exhibeatur, adjuncto regimine diaphoretico aut blande sudorifero, mane vel in lectulo, vel quod nonnullis magis placet, in stuphis aut arculis sudatoriis. Certius tamen & melius succedet curatio, si simul singulis vel alternis diebus parva dosis mercurii dulcis vel panaceæ mercurialis exhibetur; vel & quotidie unguento mercuriali tarsi ac malleoli pedum itemque flexuræ cubiti probe fricantur, iisque prudenter continuatur, (vitando salivationem) donec symptomata sublata sint. *Frigidioribus*, phlegmaticis & succulentis temperamentis pro decoctis illis magis ligna; *calidioribus* vero & macilentioribus, radices & herbas laudatas, tanquam temperatiores, præscribere soleo, & pro potu ordinario decoctum secundarium harum radicum, vel & ptisanam.

L V.

Gradus gravioris.

In graviori aut inveterato malo maxime ubi partes genitales, fauces, palatum, nasus, frons, immo ossa jam erosa, tumores duri & dolores osteocopi fixiores, &c. adsunt, *sudorifera hæc cura sæpe non sufficit*, sed vel fortior usus mercurialium, verum absque *salivatione*, attamen ad instantem usque salivationem, vel ipsa *salivatio mercurialis* requiritur, quæ medicamentis vel internis vel externis solis, vel ambobus combinatis, eaque vel leniori vel fortiori modo, excitari potest. *Utrique præmittenda* una aut altera *lenis purgatio* mercurialis, ususque aliquot dierum decocti lignorum ac radicum primarii & secundarii, modo laudatorum, largus, itemque diæta moderata tenuis, atque in plethoricis quoque sanguinis missio.

L VI.

Quomodo salivatio instituenda.

Sique deinde *internis salivationem excitare lubet*, mercurii dulcis [qui inter *mercurialia securissimus* mihi

mihi videtur, Jgran. V. VI. VIII. vel X. pro subjectorum diversitate, bis, terve in die, sub boli, pilularum, vel pulveris forma ægris exhibeantur, donec tumor faucium & gingivarum, anima fœtida, exspuitio crebrior, aliqualis erosio linguæ, labrorum, genarum, & gingivarum, dentiumque vacillatio, tanquam lenis salivationis signa appareant; quæ si incidunt, ab usu mercurii desistendum, & interea decocto & ptisana apta continuandum, donec fluxus salivæ sufficiens sensim sequatur; & si postea quotidie libræ duo vel libræ tres circiter intra horas XXIV. exspuantur, sufficit: atque sic per hebdomades tres, quatuor, quinque vel sex, donec symptomata, maxime dolores, tumores & ulcera valde sint imminuta, aut prorsus evanuerint, continuetur, exhibendo subinde, si minui salivatio videtur, circa vesperam, aliquot grana mercurii dulcis vel panaceæ mercurialis: atque hoc modo salivatio per sat longum tempus continuanda: nam brevi tempore in graviori malo curatio plerumque absolvi recte nequit, sed malum si non satis diu continuatur facile post hanc curationem recrudescit.

L V I I.

In nonnullis laudata *mercurialia salivationem haud producunt*, sed parum sunt, præsertim in robustioribus; quibus in casibus, si aliquamdiu frustra adhibita fuerunt, singulæ dosi mercurii dulcis aut panaceæ, *turpethi mineralis* gran. ij. vel iij. admisceo, sic plerumque brevi inde succedit; sed his deinde in casibus iisdem remediis etiam salivatio, si minui incipit, est continuanda, quamdiu malum eam exigit.

L V I I I.

Postquam sic symptomata maxima ex parte vel in totum evanuerunt, decocta sudorifera aliquamdiu cum regimine diaphoretico sunt continuanda, ad malum radicitus exstirpandum, interponendo simul *Quid post salivationem agendum.*

mul

mul subinde vesperi pauca grana mercurii dulcis, ad lene salivationis vestigium adhuc aliquamdiu conservandum, donec omnia mala sublata sint.

L I X.

Quomodo per externa exciteteur. *Si vero externis salivationem instituere placet* medicamentis, unguentum mercuriale, ex mercurio crudo & axungia porcina paratum, inungitur primo quotidie bis aut ter calide tarsis pedum, malleolis & suris, singula vice fabæ aut phaseoli magnitudine, & quidem melius ab ægro ipso quam ab alio, ad ignem vel fornacem, linteo postea involvendis, & si post alterum tertiumve diem nulla adhuc salivationis signa adsunt, etiam flexuris cubiti, immo & parotidibus sub auribus, æger mercurium inungat, partes unguento illo probe ac calide fricando, *donec salivatio sequatur sufficiens*; ubi ab inunctione abstinendum, quamdiu saliva satis fluit: quæ vero fricatio cum unguento mercuriali, quoties salivatio minuitur, vesperi iteranda, involutis semper partibus inunctis per lintea & fascias, atque sic circumspecte continuandum, ut antea dictum, donec malum sublatum est.

L X.

Quomodo utraque ratione. *Quando internis & externis remediis simul salivationem producere volumus*, quotidie semel vel bis parva dosis mercurii dulcis exhibetur, & simul semel vel bis fricatio pedum & crurum vel & cubitorum, si lubet, instituitur, eisque continuatur, donec salivatio sequatur. Nonnulli etiam spinam dorsi unguento mercuriali fricant; verum quia hoc facile varia damna producere potest, & antea §. 59. descripta satis efficax est, ab hoc abstinendum esse censeo.

L X I.

Quid durante salivatione faciendũ. Interea dum hæc fiunt, atque durante etiam salivatione, os sæpe aqua calida aut *gargarismate* emolliente eluatur, *potus* assumatur sufficiens,

aquo-

aquosus, diluens, ut mane & a meridie decoctum aliquod radicum & lignorum huic morbo contrariorum, reliquo diei tempore vel decoctum hujus secundarium, vel ptisana aut decoctum hordei cum passulis, vel cum liquiritia & semine anisi aut foeniculi paratum, immo & cerevisia tenuis bonæ notæ, quandoque, si eam anxie desiderant, concedi potest, itemque Thea & Coffe: sed si æger forte, ut sæpe contingit, temporis tractu fiat debilis, interponi subinde potest mixtura ex aquis cordialibus, vel emulsio similis, itemque gelatinæ roborantes, sique æger a lacte non abhorret, decoctis prædictis semper aliquid lactis calidi admisceri, immo lac cum pane triticeo calide pro cœna, immo & pro prandio cum fructu dari apte potest, præsertim macilentis & debilibus.

LXII.

Diæta. *Diæta* sit parca & tenuis, ex solis fere jusculis, ac, si plus appetant, cibis mollioribus sive facilis digestionis constans; vitentur vero aromata, salsa, acida, cruda & crassiora, caro suilla, lardum, legumina, olera duriora, repletio nimia, ac frigus, corpusque semper in aere temperato ac leni diaphoresi conservetur, quamdiu salivatio durat, corpusque & mens sint tranquilla.

LXIII.

Cautela. 1. *Si salivatio oriatur nimia*, & fauces nimis quantum intumescunt, ita ut periculum suffocationis inde immineat, mox vel clysma forte, vel purgans aliquod paulo vehementius, sed sine mercurio, ad affluxum ad fauces nimium revellendum, exhibeatur, idque, si opus, repetatur, donec rursus detumuerint.

2. *Quando una salivatio morbum non omnino sustulit*, aut ob ægri impatientiam vel debilitatem satis diu continuata non est, post aliquod tempus, vel etiam redeuntibus venereis symptomatibus,

tibus, repeti potest; præsertim si æger robustus, & salivatio prior facile successit.

LXIV.

De usu salivationis in aliis morbis. Denique notandum *salivationem non solum contra morbos venereos prodesse*, verum etiam in multis aliis morbis pertinacibus & gravibus, ut amaurosi, cataracta, ulceribus rebellibus, scabie pertinaci, tumoribus, &c. sanandis adhiberi posse.

LXV.

Symptomata morbi venerei. *Scirrhi, Tophi sive nodi venerei* sub usu laudatorum medicamentorum antivenereorum & cumprimis salivationis, plerumque digeruntur ac dissipantur, præsertim si nondum inveterati, & si sub ea simul empl. vigon. cum duplo vel triplo mercurii, vel diachylum cum mercurio superimponitur, & unguento mercuriali tractantur. Sin vero dissipatio, uti quandoque contingit, obtineri non possit, *tophi scalpello aperiendi, mercurio præcipitato rubro, unguentis admixto, mundandi*, ac postea, ut ulcus, consolidandi. *Scirrhi* vero quando resolvi nequeunt, si tuto id fieri potest, & ægri ab iis liberi esse volunt, excindendi.

Ulcera venerea externa curatione generali sæpe simul sanantur, sine peculiari sæpe ad ea attentione. Interea tamen melius agimus, si ea simul mundantur mercurio præcipitato rubro, unguento basilico vel *digestivo* modice intermixto, vel aqua phagedenica, & dein vel unguento mercuriali, vel essentia lignor. vel succini, myrrhæ aliave simili sanantur.

Ulcera faucium venerea, præter curationem internam, sæpius abstergenda decocto lignorum, Essentia succini & myrrha imprægnato; vel decocto herbæ cujusdam vulnerariæ, melle rosarum & spiritu vitrioli imprægnato, vel etiam hoc melle & spiritu subinde solo. Si vero *malum ossa palati arrosit* oleum caryophyllorum, cum oleo ovorum temperatum, sæpe adhibendum.

Ul-

Ulcera nasi venerea requirunt, ut turundæ, aqua calcis vivæ, mercurio dulci impregnatæ, sæpius imbuantur, & in nares immittantur; vel ut unguento mercuriali subinde quoque illinantur, curatione simul interna laudata rite adhibita, utpote sub qua ut plurimum glutinari solent.

Verrucæ & excrescentiæ venereæ circa partes genitales spiritu vitrioli vel salis, vel pulvere herb. sabinæ, cum mercurio præcipitato rubro vel lapide infernali, si prædicta curatio accedat interna, auferuntur, sine hac vero perfecte vix curantur.

L X V I.

De Fluore albo.

FLUOR ALBUS *mulierum* quoque cachexiæ species est, & quasi *coryza uteri*, sive *gonorrhœa mulierum*, atque hinc quoque in *benignum* & *malignum* sive venereum, aut virulentum dividi solet. ***Fluor albus ejusque divisio.***

In *benigno*, serosa magis aut mucosa & plus minus rodens est materia effluens; sed sine aliis indiciis luis venereæ; *in maligno* vero sive *venereo*, purulenta, viridescens, flavescens, versicolor, magis fœtida, & magis erodens effluit, aliisque luis venereæ sæpius comitatur symptomatibus, temporeque mensium fluere non intermittit; quæ vero in benigno tunc intermittere solet.

L X V I I.

Ratione curationis *fluor albus benignus*, præsertim qui jam diu duravit, ob partes nimium quantum relaxatas curatu difficillimus est, attamen ad eum tollendum in plethoricis revulsionis gratia Venæ sectio instituatur in brachio; quæ vero in pituitosis nocet, adeoque intermittenda. In utroque autem casu *ad seri supervacui*, quod hic peccat, *evacuationem & revulsionem* ***Curatio interna benigni.***

idoneis purgantibus, admixtis ſerum corrigentibus, vaſaque ſimul roborantibus, eſt inchoanda, *inprimis vero vino quodam medicato*, quotidie apta copia per aliquod tempus, ex herbis & radicibus uterinis balſamicis & aromaticis parato, ut herba meliſſæ, roſmarini, marrubii, abrotani, radic. ariſtolochiæ, cichorii, caryophyllatæ, helenii, pimpinellæ albæ, leviſtici, rhabarbari, hellebori nigri, & foliis ſennæ parato; vel pilulis balſamicis Beccherianis, aliiſve ſimilibus, per plures dies apta doſi uſurpatis. Poſtea autem pro cachexia viſcida & lympha corrigenda, tonoque partium relaxatarum, rurſus roborando, diuturnus uſus Eſſentiæ ſuccini, cui parum Eſſentiæ myrrhæ additum ſit, præſtantiſſimus eſt, ſi quotidie bis vel ter aſſumatur ex infuſo aqueo herbæ meliſſæ, vel roſmarini, vel millefolii, &c. vel his & ſimilibus combinatis. His utrumque ob ſcopum interponantur adhuc ſæpius pilulæ balſamicæ Beccherianæ, aut aliæ ſimiles. Denique quando multum hic fluxus imminutus eſt, & prædictis omnino tolli nequeat, id quod tamen haud raro contingit, interne loco præcedentium, paullo *fortiora roborantia* & quidem martialia præſtantiora ac probatiora, ut Tinctura vitrioli martis Zwœlff. Tinctura martis aperitiva Ludovici, Tinctura martis cydoniata, aut crocus martis aperitivus loco priorum uſurpanda.

LXVIII.

Curatio externa. *Externe* vero ex herbis nervinis, uterinis & ſubadſtringentibus balnea ſive *inſeſſus*, immo in malo rebelliori, *injectiones* quoque cum vino rubro ex ſimilibus paratæ, in vaginam uteri aliquoties in die fieri poſſunt: ut ex roremarino, hormino, matricaria, mentha, meliſſa, pulegio, ſalvia, millefolio, cum radicibus biſtortæ, tormentillæ & pauco alumine; vel & ex aqua calcis vivæ; ita & *aquæ medicatæ martiales, vel thermæ* externe & interne per ſatis longum tempus & rite uſur-

usurpatæ, hoc in malo cum fructu ut plurimum si venerea labes abest, adhibentur.

L X I X.

Diæta, sicut in cachexia generatim dictum est, & hic probe observetur: in primis vero vitentur lac, acida, fructus horæi, farinacea, pinguia & omnia quæ pituitam generare possunt, itemque potus nimius Theæ, Coffee, cerevisiæ, ut & venus nimia, &c. alias omnia medicamenta in pertinaci aut rebelli hoc malo frustranea sunt. *Diæta.*

L X X.

FLUOR ALBUS MALIGNUS sive *venereus*, ut gonorrhœa virulenta in viris, quia eandem caussam agnoscit, curandus; aut si ipsam luem veneream comitetur, ut hæc quoque tractandus: ubi vero simul *injectio ex aqua calcis vivæ* cum mercur. dulci in vaginam uteri aliquoties in die immissa, egregie hic mundat, roborat & sanat. Si tamen, destructo veneno venereo, ob partes affectas sive patientes a morbo valde relaxatas ac debilitatas, fluxus aliquis, sicut post gonorrhœam virulentam sæpe quoque fieri solet, remaneat, quia hic tunc, ut benignus considerandus, etiam eadem, quo modo hunc curare præcepimus, ratione, N. LXVII. est sanandus. *Fluoris albi maligni curatio.*

C A P U T XII.

De Obstructionibus.

I.

SI transitus rerum fluidarum aliarumque quarumcunque in corpore humano contentarum, quæ moveri, fluere, propelli aut expelli debent, quocunque modo in vasis, canalibus, ductibus, intestinis, vesica aliisque viis ac partibus corporis hu- *Quid obstructio.*

humani impeditur, *Obstructio* appellatur, unde, ut omnis generis morbi proveniant, necesse est; sicuti ex fluxibus sanguinis, praesertim mensium aut haemorrhoidum suppressis, obstructis, aliisque supra jam Cap. IX. p. 138. expositis, intelligi potest. *Nunc vero alias adhuc obstructiones*, quae in corpore humano contingunt *considerabimus*: ubi sciendum est, liberum in corpore motum sive transitum, ut quis sanus sit, desiderare sanguinem aliosque humores utiles & excrementitios, itemque spiritus, bilem, genituram, salivam, lac, aerem, flatus, foeces, urinam, foetum & secundinas in partu, &c. Hoc vero ut rite fiat, partes, quae transitum concedere, & res, quae transire debent, recte sint constitutae, necesse est, atque ut caussa sive vis propellens & expellens sit satis valida. Quando igitur liber itus aut reditus rerum propellendarum impeditur, obstructio aut saltem motus vel transitus remora & varia inde pendentia symptomata proveniunt: caussaque erit vel in movente, vel in viis, vel in re transmittenda, vel in variis his simul.

II.

Earum caussa, I. angustatio vasorum.

Vasa & viae, dum ad transitum ineptae fiunt, *vel angustantur*, *collabuntur*, *obstruuntur*, *comprimuntur vel concrescunt*, & sic, quod transmittere debent, transmittere non possunt.

Angustantur autem a rebus variis: nimirum vel a *tartarea* vel *gypsea substantia*, intus parietibus vasorum adnata, verbi caussa, viae bilis in hepate; vel a glutinosa aut viscida materia, sive a *pituita*, intus obducuntur certae partes, ut nares, bronchia & aspera arteria, sicut in coryza, tussi, dyspnoea & asthmate; vel *a spasmis* praedictae partes respirationi inservientes contrahuntur, unde eadem mala; vel *angustantur a tumoribus & inflammationibus*, ut fauces a tonsillis intumescentibus; itemque subinde in *urethra a cavernosa*

ejus

ejus substantia turgescente, [a] qua urinæ libera excretio sæpe impeditur; vel a *rebus p. n. excrescentibus*, sive tuberculis & carunculis; ut a *polypo narium*, *caruncula urethræ*, *vaginæ* uteri, *intestini recti*, &c.

III.

Vel collabuntur vasa a sanguinis aut *humorum defectu*, post hæmorrhagias largas, fluxus alvi longos, inediam diuturnam, &c. unde tabes vel atrophia; vel a *spirituum defectu* nervi concidunt, in deliquiis animi, affectibus soporosis, comate, caro, lethargo, apoplexia, paralysi, marasmo senili, &c. *2. Collapsus.*

IV.

Obstruuntur vero *vasa* sanguifera sæpissime a rebus transmittendis; ut a *sanguine viscido tenaci*, aliave materia spissa, ut in tumoribus varii generis, in *glandulis induratis* quibuscunque, earumque *scirrhis* & *scrophulis*; vel canales & meatus a *corporibus solidis*, ut ductus biliarii a calculis; vel terrea sive gypsea substantia; *meatus auditorius*, a cerumine duro, a pisis vel calculis illapsis aut intrusis; *ureteres* & *urethra*, itidem *a calculis* vel sanguine crasso, in vel post mictum cruentum; *nares* a polypo; *bronchia*, *aspera arteria*, ab illapsis rebus solidis quibuscunque; *œsophagus*, a deglutitis ossibus, spinis piscium, vel nucleis, v. gr. prunorum ibidem subsistentibus; vel *corporibus excrescentibus* aliisque rebus; *sinus cerebri & vasa majora cordis*, immo ipsum *cor* a *polyposis* concretionibus; *mammæ* a sanguine vel lacte nimis spisso; *testiculi* a liquido genitali vitioso; *alvus* plerumque a fecibus durioribus, quandoque etiam a calculo, (b) *nucleis cerasorum* copiose cum cerasis comestis: in qui- *3. Obstructio.*

P bus

(a) Vid. Instit. chirurg. nostr. Cap. 138. p. 886. (b) Novi exemplum, ubi nobili in vicinia magnus calculus, anum pertinaciter obstruens, ope ferramentorum feliciter extractus est.

bus omnibus, quo major est obstructio, eo major inde oritur noxa. Huc etiam pertinet *fœtus nimis magnus* vel monstrosus, uterum tempore partus ita occludens, ut expelli nequeat; id quod etiam de *secundis nimis magnis* post partum, intelligendum.

V.

4. Compressio vel coalitus. *Comprimuntur vasa a ligaturis fortioribus*, ut in fracturis, luxationibus, vulneribus, ut humores ea transire nequeant, atque inde tumores, inflammationes, gangræna, scirrhi, &c. oriuntur; vel *ab humoribus extra vasa sua* p. n. *effusis*, ut in cerebro & thorace: unde apoplexiæ, dispnœa, suffocatio, syncope, &c. & sæpe mors proveniunt. Quandoque *certæ partes* magna ex parte vel omnino p. n. *coalescunt*, aut in utero materno jam sunt coalitæ; ut *partes genitales* & obscœnæ in ita dictis *atretis*, de quibus in Instit. chirurg., ita ut id, quod transmittere debent, transmittere nequeant, *vel etiam a læsionibus externis* quædam partes subinde vel integræ, vel ex parte *concrescunt*: ut oculi & nares a variolis, vel ambustione; vel vagina uteri post partum difficilem, facta inde gravi quadam laceratione, vel *vulnere aut ulcere harum partium male curatis*; id quod & *in ano* quandoque ab ejusmodi læsione factum esse recordamur.

VI.

4. A spirituum defectu. *In partium moventium aut spirituum culpa* residere quoque potest caussa variarum obstructionum, si *fibræ partium nimis sunt flaccidæ, & sanguis aut spiritus vel deficiunt*, vel narcoticis rebus oppressi; sicut observatur *in morbis soporosis*, comate, caro, apoplexia, paralysi, ischuria senili, virium languore quocunque, in senibus aliisque debilibus, & imprimis quoque *in parturientibns* in partu longo ac difficili; quo etiam pertinet *fumus carbonum* in cubilibus locisve clausis quibuscunque.

VII.

VII.

In *curatione* igitur obstructionum generatim *illud*, *quod hæret*, sive stat & *quietum est*, *in motum est concitandum*, & caussa sive *remora vias angustans* vel *obstruens*, aut motus impediens, investiganda ac tollenda; id quod pro caussarum diversitate diverso modo fieri debet. Si enim *vasa collapsa*, distendenda; *si constricta* aut *compressa*, relaxanda; si *obstructa*, aperienda; si p. n. *concreta*, incidenda, &c. *Curatio obstructionum generalis.*

VIII.

De Dyspnœa & Asthmate pituitoso.

In spirandi difficultate sive *dyspnœa* vel *asthmate* ab humoribus viscidis, quod *asthma pituitosum* vocant, & ex rejecta multa pituita dignoscitur, *infusa* aut decocta cum aqua *ex resolventibus herbis & radicibus pectoralibus* composita, ut ex herba veronicæ, hyssopi, radic. fœniculi, ari, enulæ, semine anisi, fœniculi, &c. mane & circa vesperam assumta, egregie conducunt; itemque *infusa* ex iisdem radicibus & herbis cum vino parata, & vel in vel circa pastum usurpata, ut & Essent. helenii, pimpinellæ, succini, Elixir. pectorale Wedelii, spirit. salis ammoniaci anisat. balsam. sulphuris anisat. cum prædictis infusis data; ita & species diaireos, vel *pulvis pectoralis* dictus, ex lapid. cancrorum cum sperm. ceti & sacchar. cand. compositus, adjectis aliquot guttulis olei anisi, egregie resolvit, si sæpius a ℈j. ad ʒß. exhibetur. Aut *gummi ammoniacum*, vel in pilulis, vel in potiuncula, aqua hyssopi vel veronicæ ac vino rhenano solutum & sæpius ad ℈j. vel ʒß. exhibitum, vel in celebri *potiuncula asthmatica* *Dyspnœa & asthma.*

Bruneri datum. (a) Quandoque *Looch ad asthma* usitatum bene prodest; quibus vero omnibus subinde *purgantia* idonea sunt interponenda, vel quandoque etiam *emeticum* ad humores noxios per superiora ejiciendos; immo & *vesicatoria* in suris aut cruribus adhibita in hoc malo sæpe sunt valentissima, itemque *pediluvia*, atque si fieri potest, *frequens motus* corporis simul instituatur. Multis etiam *aquarum medicatarum usus* his in malis egregie prodest, præsertim si calide vel saltem tepide bibantur. Nonnulli *pulverem radicis squillæ* hic valde commendant & mira inde prædicunt, qui etiam sæpe egregius est. Vid. de hac cumprimis sæpius jam laudati WAGNERI observ. clinicæ. Quod si forte paullo *vehementior paroxysmus asthmaticus* ægrum aggrediatur, quavis hora etiam *oxymellis squillitici* ℥ß. vel cochlear. j. cum fructu exhibetur, donec ℥iß. vel ℥ij. nisi citius remittat, assumtæ sint. *Præservandi* gratia valde conducunt, fonticuli in pedibus, purgantia idonea per intervalla exhibita, sanguinis missiones in plethoricis, & aquæ medicatæ cum motu & exercitatione frequenti.

IX.

De Asthmate sanguineo, flatulento, spasmodico & scirrhoso.

Asthma sanguineum & flatulentum.

Si asthma est sanguineum, quod *a nimia sanguinis* ac præsertim *spissi copia*, in vasis pulmonum hæ-

(a) Quæ ita se habet: ℞. gumm. ammoniaci purissimi i . ʒij. solv. in aqua hyssopi ℥iv. & vin. rhenan. ℥ij. M. dentur sæpius cochlearia tria, donec respirandi difficultas remittat.

hærente, oriri videtur, *missio sanguinis* utilissima ac summe necessaria est, præmissis & subjunctis laudatis modo §. VIII. infusis aut decoctis pectoralibus, guttis, pulveribus, potiunculis & ceteris. *Quando a flatibus*, ventriculum & intestina valde distendentibus, atque diaphragma & pulmones ita prementibus, ut libere ac recte respirationem perficere nequeant, quod *Asthma flatulentum* appellare solent, servata primo moderata victus ratione, flatus discutientia sive *carminativa*, ut aqua carminativa officinar. aqua anisi vel carvi vel cortic. aurant. spirituosa, ad cochlear. j. ij. vel iij. Essent. carminativa Wedelii, Cortic. aurant. spiritus nitri dulcis, vel carminativus aut anticolicus de tribus, a gutt. 30. ad 50. per intervalla exhibita, egregie prosunt. Ita & *pulvis flaved. cort. aurant.* a ℈ß. ad ℈j. cum vini ℥j. vel ℥ij. calefactus aut leviter coctus, addito pauxillo sacchari ad gratiam, vel iidem cortices vino vel cerevisia infusi valentissime etiam flatus expellunt, & viscera simul roborant; immo & *clysteres* ex carminantibus adhibiti magnum quoque sæpius, præsertim si alvus obstructa, his ægris levamen afferunt.

X.

Si *asthma* a *bronchiis spasmo constrictis*, sive angustatis, quod *asthma spasmodicum* appellatur, provenit, antispasmodica, temperantia, cinnabarina, nitrosa ac succinnata, & inprimis etiam liquor. C.C. succinatus, pulvis antispasmodicus, pulvis Marchionis, cum spec. cephal. Michaelis, immo & cum his pediluvia, & vesicatoria pedibus sunt adhibenda. *Asthma spasmodicum.*

Si *a scirrhis* in pulmonibus, quod *asthma scirrhosum* dici potest, resolventia, ac diluentia, §. XII. laudata, itemque aquæ medicatæ, immo & *mercurialia* lenia, diu usurpata egregie prosunt, atque in sanguineis venæ sectio quoque subinde est adhibenda. *Asthma scirrhosum.*

De *Ictero*, quia sæpius ab obstructione vaso- *De Ictero.*

rum sive ductuum biliarium ortum trahit, hic quoque jam agi posset, verum quia jam Cap. XI. de cachexia. §. 23. de eo actum est, nolumus idem hic repetere.

X I.

Fauces angustæ. *Si viæ angustantur ab inflammationibus* aut tumoribus, ut fauces, in *tonsillarum* & *pharyngis inflammatione*, inflammationes hæ, sicut supra Cap. VII. §. XX. & XXI. docuimus, sunt resolvendæ. Si a *corporibus excrescentibus*, *tumoribus duris*, aut *scirrhis*, quæ medicamentis in Institut. chirurg. nostris, locis debitis, indicatis, tolli aut resolvi nequeunt, manu chirurgica, si tuto id fieri licet, auferendi.

X I I.

De Alvo Obstructa.

Alvi obstructio, flatus & colica. In *alvi obstructione* sive segnitie, *flatulentia & colica*, a virium defectu, conducunt roborantia, ut vinum generosum, aquæ, spiritus & essentiæ roborantes, carminativæ & blande aromaticæ, spiritus nitri dulcis, spiritus carminativ. de tribus, sive *anticolicus*, & *clysmata* aut *suppositoria*. In hac alvi *segnitie* præter dicta, spiritus etiam torpidos & *fibras languidas* intestinorum excitant *purgantia* leniora; ut aqua amara catharctica Seidlicensis, Carlsbadensis, Wisbadensis aliave similis; vel *sal* quoddam *amarum catharcticum*, ut bohemicum vel anglicanum, aut mirabile Glauberi, aqua calida vel simplici vel minerali quadam solutum & haustum; vel *potiuncula quædam laxans* ex tamarindis, foliis sennæ & manna, ut *Managettæ*, vel *Sydenhamii* aliave similis, itemque Electuar. de tamarindis, cum fol. sennæ paratum, justa quantitate datum.

Si

Si alvus a fecibus durioribus obstructa, victu humectante ac lubricante ex prunis, cerasis aut pomis coctis, cum vel sine passulis aliisque similibus, potu copiosiori, praesertim etiam Coffeae, cum vel sine pauxillo lactis admixto, *lotionibus alvi* sive clysmatibus, emollientibus, itemque modo laudatis blande alvum moventibus aquosis aut salinis.

Si *nuclei cerasorum* copiosius comesti alvum pertinaciter obstruunt, ut quandoque observatum est; vel *calculus* major in intestinis natus, ut aliquando contingere supra §. IV. jam indicavi, uncinulis in chirurg. nostr. Tab. 27. fig. 10. aut Tab. 33. fig. 17. itemque forcipibus calculariis Tab. 28. aliisve idoneis instrumentis ejiciendi.

XIII.

De Ileo.

In ILEO, (quod pertinacissima est alvi obstructio cum vomitu vehementi, nausea, atque acerbissimis ventris doloribus] quod vel a fecibus induratis, vel ab inflammatione intestinorum, vel quod frequentissimum est, ab hernia umbilici aut inguinum aut scroti *incarcerata*, ut vocant, producitur, pro caussae varietate etiam curatio est varianda. Adeoque si *a fecibus induratis* oriatur, lenia laxantia exhibenda, & praesertim *sal catharcticum Anglican.* vel Bohem. cum aqua selserensi aliave medicata datum; vel *decoctum ex foliis sennae*, tamarindis & manna, paratum ac partitis vicibus exhibitum, egregie saepius prodest, praesertim, quando sequenti ratione praeparatur & usurpatur. *Iliaca passio.*

℞. Tamarindor. ℥j. fol. sennae elect. ʒvj. crem. tartari, ʒj. ebull. in s. q. aquae simplicis per mo-

mentum horæ, Colaturæ ℥vj. add. mannæ calab. vel firup. rofar. folutivi ℥j. de quo æger primo capiat ℥iij. & poftea, fi alvus inde poft bihorium non movetur, quovis bihorio rurfus ℥j. donec alvus folvatur. Sed fimul *clyfteres* emollientes ac paullo acriores, ex lacte & fapone veneto parati, injiciantur, aut præmittantur; aut fi hi parum, *fumus Nicotianæ* peculiari fiftula, quæ *clyfter tabacalis* appellari folet, in anum impulfus, valde hic fępe conducit.

Quando ab *inflammatione inteftinorum* iliaca paffio oritur, id quod ex febre & ardore in inteftinis cognofcitur, interne potus tenuis, aqueus; pulverefque ac mixturæ temperantes & antifpafmodici nitrofi & camphorati, ficut in aliis inflammationibus, funt exhibendi. *Externe* eadem funt facienda, quæ in inflammatione inteftinorum commendavimus, & cumprimis, *fpiritus vini camphoratus* cum linteis complicatis, vel *veſica* aqua vel lacte calido, in quo flores chamomillæ cocti, repleta, ventri imponenda; non neglecta in fanguineis matura Venæ fectione. Quando vero *ab hernia incarcerata* ileus oriatur, *fanguinis miffio* quoque utiliffima eft, & deinceps inteftina prolapfa, ubicunque hoc vitium fit, una cum loco prolapfus, fpafmodice conftricto, externis medicamentis emollientibus, præfertim unguentis & cataplafmatibus, vel vefica lacte aut aqua calida repleta, itemque clyfteribus fimilibus, funt emollienda atque inteftina deinde, manibus, fi fieri poteft, blande reponenda; aut fi his reponi nequeant, *fumus nicotianæ* fortioris, prædicta fiftula, largiter per anum immittendus, donec æger ad defidendum ftimulum fentiat, quo ipfo inteftina intus ita ftimulantur, ut fe contrahant & anguftiora fiant, atque fic in ventrem fępe retrahantur. Sed fi & hoc parum effet, *ad ferrum confugiendum*, & poft maturam incifionem tegumentorum communu-

munium & loci prolapsus, qui est vel annulus musculorum abdominis, vel arcus arteriæ cruralis, nimis constricti; vel in hernia umbilicali, ipse umbilicus, antequam intestina sphacelo corripiantur, sunt restituenda; de qua uberius vid. Chirurgia nostra cap. de bubonocele & hernia seroti incarcerata; quo facto prædicta symptomata plerumque mox cessare solent; quo tamen in statu blandum laxans ad intestina a saburra collecta liberanda commode subjungitur.

XIV.

De Dysuria & Ischuria,

SIVE

Urina ex parte aut omnino suppressa.

Dysuria & *Ischuria* sunt morbi affines eique valde molesti ac dolorifici, atque a caussis quamplurimis oriri potest; hinc quoties quis hoc malum prima vice sentit, in veram caussam Medicus quam curiosissime inquirere, eaque perspecta, remedia cuivis speciei propria adhibere rite debet. Si vero jam sæpius ea laboravit, caussa plerumque jam magis cognita esse solet. Oriuntur vero sæpissime vel a *calculo*, vel *ab inflammatione renum*, vel *cervicis vesicæ*, in sanguineis, itemque in iis, quibus *hæmorrhoides* aut *menses* vel suppressi, vel qui moliminibus hæmorrhoidum urgentur; vel *ab urethræ spongiosa sive cavernosa substantia*, a sanguine abundante ibidem congesto, *nimis distenta* & *quasi inflata*, ita ut urinam vel difficulter, vel omnino non transmittat. In aliis urina *a spasmo cervicis vesicæ*, vel ab *acri urina*, vel a *sanguine* ob quamcunque caussam ibidem *congesto*, concita- *Caussa.*

to

to retinetur; in aliis vero ob *vesicæ* ipsius *resolutionem* sive paralysin, quando urinam expellere nequit, supprimitur; vel *a caruncula*, quam vocant *urethræ*; vel a tumore, *abscessu* aut ulcere, in *glandula prostata*; vel ab eadem hac *prostata justo majore* atque indurata, sicut & MORGAGNUS, [a] & ego quoque jam aliquoties observavimus. Ita & a *mictu cruento* urina haud raro vel supprimitur, vel difficulter saltem & non nisi magno nixu ac dolore expellitur, quando scilicet *sanguis concretus urinæ iter occludit*.

X V.

Signa diversarum specierũ. Ut vero hæ caussæ atque inde natæ *diversæ species* horum malorum suis signis probe a se invicem distinguantur summa ope Medicum niti decet. Quando enim *ab inflammatione renum*, dolor potissimum & ardor in eorum regione cum febre urgent; *si a calculo renum*, dolori renum vomitus accedere solet; quæ duo indicia jam a *Baglivio* pro signis pathognomonicis calculi renum haud male habiti sunt; sin vero *a calculo vesicæ*, dolor vehemens est in vesica, & per urethram ad extremam usque glandem se extendit; mucus aut pus cum urina pallida excernitur, digitoque in anum immissio sæpe sentitur; certissimum vero signum catheter in vesicam immissus & in corpus lapideum impingens præbet. Quoties a *calculo* in *urethra* hæ noxæ oriuntur, hic vel tactu per digitos, vel specillum aut catheterem quoque detegitur. Si *ab inflammatione cervicis* vesicæ, tumor & dolor in perinæo percipiuntur, quando locus hic tangitur; & adhuc melius eam cognoscimus, si digito in anum immisso eoque versus vesicam sursum reflexo, tumor ibidem a Medico, ab ægro autem dolor ardens & premens percipiuntur, at-

(a) In Adverf. Anat. III. p. 83.

atque catheter in urethram immissus circa collum vesicæ impedimentum deprehendit, ut ulterius progredi nequeat. His signis in graviori malo sæpe accedit tenesmus, ani constrictio, anxietas præcordiorum, frigus extremorum, vomitus &. pulsus febrilis. Quod *urethræ cavernosa substantia sanguine nimis sit inflata*, inde intelligimus, quando urina suppressa, fistulam argenteam in urethram vix vel non nisi difficillime immittere possumus, præsertim si ægrum multo sanguine abundare cognoscimus. *Quod spasmus in collo vesicæ* adsit, ex eo dijudicamus, quando prædictæ causæ desunt, attamen spasmodica constrictio circa collum vesicæ ab ægro percipitur, & catheter commode ad cervicem vesicæ usque, sed non ulterius, ad vesicam scilicet, dimitti potest, nullo præsente calculo vel in urethra vel in vesica. Si *urina acris* hunc spasmum inducit, dijudicamus hoc ex urina valde fœtente, præsertim si ægri vel senes sunt; vel scorbutici, & in urina multæ particulæ salinæ, & quasi gypseæ se manifestant. An autem *caruncula* in vesicæ collo urinæ iter obstruat, præsertim cum multi ex recentioribus eam prorsus negent, sicut prolixius hac de re in Chirurg. nostris Institut. Part. II. Cap. 138. p. 885. disputavi, quam difficillime certo scire possumus. *Abscessum* vero *in glandula prostata* loco carunculæ sæpius urinæ fluxum impedire ex *Benevoli* observationibus (*a*) eodem in libro asseveravimus. Quod vero *scirrhus glandulæ prostatæ* sit caussa urinæ suppressæ, durus, at vel indolens tumor in perinæo, vel saltem non multum dolens indicat.

XVI.

(*a*) In libell. *de caruncula urethræ*.

XVI.

Curatio dysuriæ & ischuriæ a calculis.

Si canales uriniferi *obstruuntur a corporibus solidis*, ut *pelvis renum*, *ureteres*, *vesicæ cerviæ*, aut *urethra a calculo*, eoque nuper orto, aut recens saltem e renibus in ureteres aut vesicam delapso, ita ut urina vel difficulter exeat vel omnino suppressa sit, *isque adhuc parvus*, propellitur & expellitur sæpe diureticis variis, supra pag. 176. & seqq. ubi de calculo egimus, indicatis; quibus hic adhuc addam *decoctum rad. eryngii*, itemque *pulverem præstantissimum* ex pulv. antispasmod. ℈j. & lap. cancror. ppt. ʒß. compositum; vel & ejus loco *sal catharct. Anglic.* aut *Bohemic.* ad ʒj., vel cum eryngii radicis decocto, vel cum aquæ selserensis haustu sæpius assumtum. Sed si dysuriæ aut ischuriæ caussa *calculus major est vel in vesica vel urethra* hærens, quam ut per hanc expelli, aut medicamentis solvi possit, *pellentia*, præsertim *fortiora* hic *summe noxia*, adeoque vitanda, isque potius heroica sectione excidendus est, sicut in Institut. Chirurgic. Part. II. Cap. 139. & seqq. prolixe satis docuimus. Quod si vero æger sit vel nimis debilis, vel nimis senex, ut difficilem & periculi plenam hanc curationem per scalpellum sustinere commode nequeat, aut etiam illam ob quamcunque rationem admittere nolit, *palliativa* tantum sic dicta *cura* tunc locum habet; quæ consistit primo in eo, ut quoties calculus major urinæ iter occludat, hic *cathetere repellatur*, ut urina exire queat; deinde ut *dolores ægris leniamus*: id quod fit *interne*, *antispasmodicis* modo laudatis, & simul medicamentis lenientibus, lubricantibus, oleosis & blandis anodynis; *externe* vero clysteribus laudatis, unguentis, linimentis ac balneis emollientibus ac lenientibus, de quibus supra jam pag. 177. proposuimus. His in doloribus vehementioribus addi possunt *injectiones lenientes* in vesicam ex ol. olivarum, lini, papav. albi vel amygdal. dulc. vel & ex decocto sem. lini,

lini, aut rad. malvæ in lacte, addito pauxillo butyri recentis.

XVII.

Si urinæ difficulter fluentis aut omnino suppressæ caussa est *inflammatio renum vel vesicæ*, *diuretica*, præsertim *calidiora*, summe quoque *sunt perniciosa*; immo vel ipsæ etiam *aquæ minerales* egregie alias diureticæ, haud satis tuto tunc adhibentur. Verum potius hoc in malo danda sæpe sunt *remedia refrigerantia*, *nitrosa*, *salia media*, lapid. cancr. vel conchæ acido citri vel tartari saturatæ, addito singulæ dosi *camphoræ* gr. j. vel altero, quæ efficacissima hic sunt cum diluentibus aqueis refrigerantibus, ut *decocto vel infuso* radic. petroselini, eryngii, herbæ theæ, hederæ terrestris, fragar. aliarumque similium, vel & *aquis destillatis* petroselini, fragariæ, alkekengi, exhibita; itemque *Emulsiones* ex sem. 4. frig. cum lap. cancror. antimon. diaph. & nitro vel ex semine violariæ [quæ & alvum & urinam simul utiliter movet]: quibus adjungendæ *fomentationes*, & præcipuæ *vesica lacte* vel aqua calida repleta, aut *cataplasmata* emollientia & resolventia, renum vel vesicæ, immo & perinæi regioni, si inflammatio in hoc loco, itemque *balnea* ipsa; præ omnibus vero *sanguinis missio* hic est instituenda, quæ cæteris fere omnibus palmam hic præripit, præsertim in ægris plethoricis & calidioribus: quæ & *omnibus eis in casibus* est adhibenda, *ubi sanguis abundat*, & cumprimis etiam *in hæmorrhoidibus* aut *mensibus obstructis*, hæc mala inducentibus, quando nimirum sanguis hic retentus circa vesicam congeritur, & urinæ excretionem sæpe molestissimam & crebro redeuntem concitat, quæ in senibus raro prorsus tolli possunt. Interea tamen studendum, ut suppressæ hæ sanguinis evacuationes suis remediis, ex Cap. IX. restituantur; vel si hoc fieri nequeat, sanguinis missiones earum loco sæpius iterandæ substituantur, & aperien-

Curatio si ab inflammatione aut plethora.

rientia ac resolventia simul adhibeantur, ut pulveres ex lap. cancror. citr. arcan. duplic. tartaro vitriolato & nitro, ut & lig. terr. foliat. tartari vel *aquæ medicatæ*, interpositis subinde salibus amaris catharcticis, vel & *pilulis balsamicis Becheri* aliisque similibus, præsertim in sexu fœminino.

XVIII.

Ab urethra nimis tumente. Ita etiam si urina ob *urethræ substantiam spongiosam*, a sanguine in ea largius congesto, *nimis tumentem* & quasi inflatam, reddi nequeat, *Venæ sectio* quoque larga primarium rursus hic est remedium; quia sanguinem hunc inde revocat & educit, immissis deinde per aliquod tempus *candelis* aptis *cereis*, aut *stylis plumbeis*, cerei tenuioris amplitudinem habentibus, ad urethram nimis angustatam rursus diducendam & ampliandam. Quando urina hoc in casu valde urget *catheteres* etiam, qualis ille est, qui in Institut. chirurg. nostr. Tab. XXVII. fig. 7. sistitur, tunc adhiberi apte possunt; ordinarii vero & consueti illi, qui eadem tabula fig. 3. 4. & 5. exhibentur, & circa extremum utrinque foraminibus oblongis præditi sunt; quia hæc inflata urethræ substantia in hæc foramina se ingerit, atque motu ejus inde male afficitur, aut omnino laceratur, noxii hoc in casu deprehenduntur.

XIX.

A spasmo. Quando *spasmus cervicis vesicæ* difficultatis reddendi urinam caussa est, pulveres temperantes & antispasmodici, ex aquis vel infusis diureticis, supra §. 17. commendatis, interpositis *emulsionibus* aut *oleis lenientibus*, v. gr. amygdal. dulc. olivarum, rec. papav. albi vel lini, ut & externe *cataplasmatibus*, *unguentis*, *clysteribus* atque *balneis* emollientibus ac demulcentibus, ibidem laudatis, immo & lenia *opiata*, si vis mali ea exigat, hic maxime prosunt.

Ab urina acri. Si spasmus *ab acri urina proveniat*, serum acre scorbuticum partim blandis purgantibus, partim idoneis

neis diaphoreticis est evacuandum atque divertendum; reliquum vero corrigendum 1. *absorbentibus* sive *terreis*; ut lapid. cancror. matre perlar. creta præpar. antimon. diaphor. succino præparato; 2. *decoctis* lenientibus rad. chinæ, sarsaparillæ, malvæ, altheæ; 3. *emulsionibus* & *oleis demulcentibus* modo laudatis; quo & *sirup. dialtheæ* referri recte potest; 4. in doloribus vehementioribus, ipsis moderatis *opiatis*: non omissis unguentis, cataplasmatibus, clysteribus & balneis prædictis lenientibus.

X X.

Sed si hoc vitium *a paralysi* aut resolutione ipsius corporis vesicæ ortum trahit, sicut *in senibus* præsertim id haud raro incidit, (quæ species leviores immo subinde nullos movet dolores), primo *frictiones* & *fomentationes* ventris ac perinæi remediis roborantibus, nervinis, spirituosis diligenter sunt adhibendæ, *cataplasmata* quoque ex cepis aliisve roborantibus ac stimulantibus vesicæ superimponenda; *clysteres* ex herbis ejusdem naturæ ac nervinis in intestinum rectum injiciendi, non neglectis remediis antiparalyticis ac roborantibus internis, ipsoque vino generoso rhenano aut mosellano. Interea tamen, *quando urina forte nimis urget*, ne vesica nimium inde distendatur atque resolvatur, mature hæc *fistula idonea argentea*, quam *catheterem* vulgo vocant, prudenter per urethram in vesicam immissa, educenda, hocque negotium, si urina postea ex arbitrio reddit nequit, bis vel ter in die, prout res id exigit, iterandum, continuatis laudatis internis atque externis, donec successu temporis vesica eam rursus virtutem recuperet, ut sponte urinam pro lubitu rursus expellere valeat; id quod sæpe post aliquot demum hebdomades contingere memini, ita ut hi ægri posthac hoc modo perfecte fuerint restituti. *Si a paralysi.*

X X I.

Quod si *in mictu cruento* sanguinis pars in vesica, ut *A mictu cruento.*

ut quandoque fit, concrescat, atque cervicem ejus, aut viam urinæ obstruat, sanguis hic spissus & concretus est resolvendus & expellendus; id quod faciunt 1. *infusa calida herbarum* digerentium ac simul urinam pellentium cum aqua, ad modum Theæ parata, & cum primis herbæ hederæ terrestris, arnicæ, chærefolii aut veronicæ, &c. 2. *Tinctura tartari* vel liq. terræ fol. tartari, cum infusis his apta dosi assumta. 3. *pulveres digerentes*, ex lap. cancror. succ. citri aut limonum saturatis, sperm. ceti, tartaro vitriolato, nitro & cinnabari parati, atque ex aqua chærefolii aut petroselini subinde dati. 4. *cepæ assatæ* regioni pubis & perinæi calide superimponantur, vel *cataplasma* ex farina tritici in lacte cocta, addito butyro & pauxillo croci, aliudve ex rad. lilior. alb. herb. malvę, altheę & flor. chamomillę paratum, ad spasmum colli vesicę relaxandum; vel etiam *vesica lacte calido*, in quo flores chamomillę aut meliloti cocti fuerunt. 5. *clysteres emollientes* & *resolventes*, ex floribus chamomillę in lactę coctis, addito oleo vel butyro recenti. 6. Si forte hęc omnia parum essent, & urina nimis ęgrum torqueret, *cathetere* hic sanguis in vesicę collo hęrens repellendus vel perrumpendus, & per eum urina ejicienda.

XXII.

Ab ulcere vesicæ aut urethra. *Ulcus in vesica* etiam haud raro suppressę urinę caussa est; id quod *ex urina purulenta ac fœtida*, doloreque vesicę sępe vehementissimo, haud aliter, ac si calculo vesicę ęgri laborent, cognoscitur. *Hoc ulcus in senibus*, sicut *Hippocrates* jam notavit, vix unquam; in junioribus vero non nisi *difficillime curatur*, prętertim si inveteratum, & vesica jam nimis inde exesa atque corrupta est. Interea tamen, vitatis primo omnibus acribus & stimulantibus, *infusa radicum & herbarum* vulnerariarum, absorbentia §. 19. oleosa & mucilaginosa, blanda balsamica, cumprimis *balsamum de Meccha*

cha in elæosaccharo, & moderatus *usus mercurii*, præsertim ubi venerea subest caussa, sæpe quamplurimum hic præstant. Imo & post hæc *aquæ minerales*, tam simplices, quam cum lacte tepide ac per plures hebdomades potæ, itemque ipsæ *thermæ*, ut Emsenses, Carolinæ aliæve similes hæc ulcera quandoque una cum dysuria adhuc persanant. Quibus omnibus vero & *injectiones* ex decocto herbarum traumaticarum, ut agrimoniæ, hyperici, plantaginis aut millefolii, mille rosarum temperato præparatæ & per fistulam æneam vel argenteam in vesicam immissæ, subinde interponantur, vel horum loco *lac cum sirupo dialthea* aut butyro recenti, vel & oleum hyperici injici possunt. Si *dysuria* ab *ulcere urethræ in gonorrhœa*, hoc ita curandum, ut in gonorrhœa docuimus.

XXIII.

Si *urina in gravidis*, ultimis præsertim mensibus, *difficulter succedat*, *vitanda diuretica*, quia fœtum præmature expellere facile possent; verum quia hoc vitium tunc plerumque a collo vesicæ, ob uterum valde turgidum, compresso, oriri solet, remedium ipsis sæpe est, sola ventris gravidi utraque vel alterutra manu in altum elevatio, vel si hæc parum est, *catheteris* provida in vesicam immissio, atque per hunc urinæ facta emissio. Ita si *puerperæ in partu*, præsertim diuturno ac difficili, urinam mittere non possunt, atque vesica distenta partum adhuc difficiliorem reddat, catheter quoque hic & ad urinam & ad partum promovendum, summe necessarium & optimum est auxilium. *Si in gravidis aut puerperis urina suppressa.*

XXIV.

Denique si a *glandula prostata nimis tumida* atque indurata, vel ab ipso *scirrho hujus glandulæ* urinæ liber exitus prohibeatur, ea, quæ ad ejusmodi tumores & scirrhos digerendos infra §. 29. & seqq. tam interne, quam externe commendavimus, quam solertissime adhibenda sunt. *A prostata tumida.*

Quod si vero malum his non cedat, & urina prorsus atque ita supprimatur, ut & catheteri via ad vesicam omnino praecludatur, cum in hoc ultimo, tum in aliis praecedentibus ejusmodi casibus, vesica ferro tereti, triangulari cuspide donato, & tubulo argenteo incluso, quod *Troicar* Gallis vocatur, (*a*) vel ab inferiori, quae curatio *punctura perinai* appellatur, vel a superiori parte, quam *vesicae puncturam* Chirurgi nominant, prudenter perforanda, factaque perforatione, ferrum e tubulo educendum, sed hic in vulnere & vesica relinquenda, urinaque per hunc dimittenda, & ne excidat, funiculo circa ventrem firmandus, os deinde hujus fistulae sive tubuli turunda vel subere claudendum, & per hunc postea pro lubitu & quoties opus est, urina emittenda, donec caussa ischuriae sit sublata. Periculosum quidem & molestum est auxilium, sed cum unicum saepe sit, non omnino contemnendum. Uberius hoc de auxilii genere evolvi possunt Institut. Chrirurg. nostr. Cap. 144. Part. II. p. 1005. Ita & si *a caruncula*, vel ab *abscessu*, aut *ulcere*, vel *tumore* in urethra lotium supprimatur, remedia e chirurgiae Cap. 138. Part. II. petenda sunt.

XXV.

Dysuria & ischuria senum. In Dysuria & Ischuria senum, morbis hic vix unquam omnino tollendis, sed tantum leniendis, praeter *analeptica*, prosunt liq. terrae foliatae tartari, aut tinctura tartari, vel sola vel cum spiritu nitri dulci remixta; item *emulsiones* ex semine violarum cum aqua chaerefol. petroselini, fragariae, saxifragiae, admixta pauca aqua cinamomi cum vino paratae, vel emulsiones ex nucleis persicorum factae, & saepius haustae. *Externe allium* vel *cepae* sub cineribus assatae, & chaerefol. in forma cata-

(*a*) Quod videri potest in Institut. Chirurgic. nostr. Tabul. XXIV. figur. 1. & Tab. 32. fig. 3.

taplasmatis, aut ol. scorpionum, juniper. succini in forma linimenti pubis & perinęi regioni, excitandi & stimulandi fine, applicanda. In *ischuria senum plethoricorum* & laute viventium, vel hęmorrhoidibus suppressis laborantium, pręter dicta *missio sanguinis*, sicut in aliis plethoricis, sępe urinam egregie solvit; dum sanguinem in collo vesicę congestum revellit. Sed si hęc non sufficiant, & symptomata urgeant, *cathetere* vel ipsa *punctura vesicæ*, si nimirum urina in vesica hęret, educenda; *sin vero caussa* urinę suppressę *in renibus*, hę operationes chirurgicę non sunt adhibendę, quia eis urina e renibus educi nequit. Sed pręter laudata interna, *regio renum sæpe oleo scorpionum, juniperi & succini* illini & cataplasma emolliens deinde imponi possunt: ubi & *clysteres* emollientes ac balnea egregiam sępe opem præstare solent. *In malo autem inveterato*, vix ulla superest curatio. Vid. Hipp. aphor. 31. Sect. VI.

XXVI.

De Morbis sive Obstructionibus vasorum a viscido generatim.

Si obstructiones vasorum ab humoribus lentis, viscidis, spissis, grumosis, coagulatis, ut in *tumoribus glandularum, scrophulis, dyspnœa & asthmate a vasis pulmonum obstructis, polypo cordis*, &c. illi sunt attenuandi, resolvendi & fluxiles reddendi: id quod iis maxime remediis fit, quæ *supra in cachexia curanda* Cap. XI. laudavimus; pręcipue vero infusis, decoctis, & essentiis herbarum, lignorum & radicum, diaphoreticis; omnis generis medicamentis amaris; salibus alcalicis, mediis, digerentibus sive *digestivis* vulgo dictis; & maxime quoque *aquis medicatis*, non omissis pur- *Obstructiones ab humoribus viscidis.*

gantibus & sanguinis missione. Preterea etiam notandum, quod *in morbis a viscido*, *obstructionibus variis vasorum & nervorum atque cachecticis affectibus*, ab humoribus tenacissimis, oriundis, *mercurialia* quoque prudenter adhibita, absque, vel & quandoque cum excitata *salivatione*, sepe egregie conducant; immo sepius summe sint utilia ac necessaria: ut in *cephalaea* & *hemicrania* pertinaci, *amaurosi* ab obstructione nervorum opticorum, in *cataracta* initio, vel saltem non inveterata; *epilepsia*, affectibus *catarrhalibus diuturnioribus*, aut sepe recurrentibus, presertim *ophtalmiis* ejusmodi, *affectibus paralyticis*, *scorbuto viscido & frigido contumaci*, *lue venerea*, *scabie inveterata*, *quartana rebelli*, *ulceribus cacoethicis*, *cariosis*, *spina ventosa*, *plica polonica*, *obesitate nimia*, & *fluore albo pertinaci* aliisque in affectibus rebellibus; qua de re prolixius videri potest STAHLII dissertat. *de salivatione mercuriali aliis praeter luem veneream morbis rebellibus exstirpandis pari*, & differt. nostr. de *Amaurosi* salivatione curata.

XXVII.

De Glandulis induratis, Scirrho & Cancro.

Glandularum tumores, scirrhi & cancri. Speciatim vero ad obstructiones ab humoribus viscidis etiam merito referuntur *glandularum tumores*, *scirrhi* & tandem *carcinomata* sive *cancrosi* affectus, qui omnes ab obstructione vasorum & presertim in glandulis, ab humoribus crassis, viscidis, tanquam caussa propinqua, suam originem ducunt; quibus vero in *cancrosis affectibus peculiaris & quasi venenata acrimonia rodens*, cujus natura hactenus perspici & curari nondum potuit, ac-

accedit, qua dolores rodentes sæpe vehementissimi & partium læsarum ac vicinarum erosiones sive ulcera concitantur.

XXVIII.

Diagnosis & prognosis.

Cognoscuntur hæc mala ex tumoribus duris, plerumque mobilibus & initio indolentibus; quo in statu *glandulæ induratæ* dicuntur; sed quando hæ non brevi digeruntur, aut suppurantur, sed potius negliguntur & magis adhuc indurescunt, *glandulæ scirrhosæ* sive *scirrhi* appellantur, & si hi, præsertim in mammis, rodere ac dolere incipiunt, *carcinomata* sive *cancri incipientes* vel *occulti*, sed si jam diu durarunt, *cancri occulti inveterati*; si vero cutis & vicina tandem inde eroduntur atque exulcerantur, *carcinomata* & *cancri aperti* sive *exulcerati* dici solent; quorum priores tumores medicamentis raro ac difficulter digeruntur & curantur; posteriores vero vix unquam & rarissime. Immo secundum præceptum *Hippocratis* [*a*] *melius est cancros occultos intactos relinquere*, quia medicamentis commoti plerumque deteriores fiunt, & ægros citius interficiunt.

Glandulæ colli induratæ, quia *in pueris* a voracitate & prava victus ratione oriuntur, hac emendata atque correctis humoribus corruptis, motu fortiori, ipsa ætate ac tempore, naturæ vi, plerumque rursus digeruntur. Interea tamen hoc sæpe non fit, verum e contrario glandulæ hæ induratæ haud raro successu temporis augentur vel multiplicantur, præsertim circa collum atque auctæ *scrophularum* [Gallis *Ecrouelles*], immo si adhuc majores fiunt, *strumarum nomen* adipiscuntur, licet hæ haud raro glandulæ induratæ non sint, sed *tumores potius tunicati* sive *saccati*, varios humores pravos continentes, qui mirum sæpe in

(*a*) Aphor. 38. sect. VI.

modum excrescunt, atque varia gravia mala ęgris inducunt.

Denique hic adhuc observandum, quod *plerique homines solis externis remediis duros hosce tumores* digerere *ac curare* velint; verum cum hęc sola vix internam humorum vitiosam intemperiem corrigere valeant, hac ratione curati in pejorem plerumque statum abeunt; adeoque ab *internis potius remediis* auxilium & petendum & sperandum esse existimo.

XXIX.

Curatio glandularum durarum. 1. decoctis. Remedia vero, quę glandulis induratis emolliendis ac dissolvendis maxime opportuna esse censemus, sunt:

1. *Infusa* & *decocta* ex radicibus, lignis & herbis resolventibus parata, bis terve in die usurpata: ut ex rad. sarsaparillę cum ligno guajaco; vel ex radic. sarsaparillę, chinę & ligno sassafras; vel ex radic. *scrophulariæ* aut *vincetoxici*, quę in Ephem. Nat. Cur. Dec. I. An. 1. Obs. 57. valde laudantur. Ita *decoct. ligni guajaci* cum radic. liquirit. vel infusum aut decoctum *herbæ rosmarini* cum saccharo, ad glandulas colli tumescentes digerendas recte commendantur a D. *Kuchlero*, Medico Lipsiensi, [a] quod cumprimis etiam valet in puellis mox adultis, quibus menstrua adhuc deficiunt; cum quibus vero omnibus subinde apta dosis tinct. antimon. vel essent. lignorum aut succini data negotium hoc tanto melius expedit.

XXX.

2. Pulveribus digerentibus. Pręter hęc quoque 2. *pulveres* sanguinem hunc viscidum attenuantes, exhibendi: inter quos celebris est *pulvis ad strumas August.* cui vero cinna-

(a) In dissertat. *de glandulis colli puerorum tumefactis*, Lipsiæ in 4.

nabaris vel mercurii dulcis gr. j. vel alterum in quovis præbio apte addi poteſt. Ita & *antimonii crudi pulvis* huic pulveri ad ſtrumas commode ſubſtituitur, præſertim ſi ipſi in quavis doſi gr. j. vel alterum mercurii dulcis adjungitur, qui egregie glandulas puerorum in collo & minores ac recentiores *ſcrophulas diſſolvere ſolet*. *Pulvis millepedum* a ℈ß. ad ℈j. cum gr. j. vel altero mercurii dulcis *probatiſſimi quoque eſt uſus*, cum in *externarum glandularum tumoribus*, tum & in viſcerum tumoribus duris, præſertim ſi quovis triduo vel quatriduo interjecto idoneum purgans mercuriale interponitur. Ita & *pulvis radic. ari cum* mercurio dulci datus, valentiſſimus eſt in *tumoribus* induratis *internis* & *externis* diſſolvendis, a quibuſdam etiam *æthiops mineralis* valde commendatur, quamvis a *Boerhavio* in chemia ſua tanquam corpus iners rejiciatur: quæ vero remedia omnia diu ſunt continuanda, præſertim in malis jam inveteratis, vitata moleſta ſalivatione; alias brevi tempore parum vel nihil efficere ſolent.

XXXI.

Conveniens ſimul his in malis *victus ratio eſt* obſervanda, vitando omnia *alimenta auſtera*, *cruda*, *craſſa*, *flatulenta*, difficulter digerenda, olera hyberna, legumina ac ſimilia; itemque voracitatem ac nimiam etiam alimentorum teneriorum aut leviorum copiam; *aerem* frigidum & inſalubrem, *mœrorem*, *triſtitiam*, *nimium otium*, &c. ſed contra corpus ſæpe exerceant. *Victus ratio.*

XXXII.

EXTERNE pro ſcopo glandulas & ſcirrhos recentes diſſolvente hic conducit fotus *ſpiritus vini calidi* ſimplicis, cum ſpleniis ſæpe ſuper impoſitus; vel *ſpiritus vini camphoratus & crocatus*, aliquoties in die renovatus. Ita & *emplaſtra reſolventia*, ut ſunt empl. de ranis Vig. cum mercurio, de meliloto, diaphoret. Mynſ. diachylum, *Remedia externa.*

aliaque in Institut. chirurg. nostr. p. 337. commendata, calide his tumoribus imponi & prædictus fotus, si lubet, vel & *sacculi digerentes* calide superaddi apte possunt, *vel ex herbis* & floribus fragrantibus, vel *ex cineribus calidis*, vel ex sale & arena compositi: hinc & *Deidier* in mammis scirrhosis valde commendat *arenam maris calidam* (*a*); cui vero forte arena vulgaris cum sale æquipollet. *Vapores acidi* a quibusdam etiam vehementer laudantur, *de quibus quoque uberius Institut. chirurg. nostr. videri possunt.*

XXXIII.

In quibusdam ad glandulas & tumores scirrhosos discutiendos egregium quoque est *oleum philosophorum & balsamum sulphuris Ruland.* si aliquoties in die his calide ac probe fricentur, supradato postea *emplastro*, *fotu* vel *sacculo* ex modo commendatis. Illorum loco etiam valde efficax est *Linimentum* ex oleo destillato, saponis, petroleo albo, axungia humana & unguento martiali August. paratum, cui postea emplastr. ex gummi ammoniaco, vel de sapone vel de meliloto, vel de sperm. ceti, aut de ran. Vigon. cum mercurio superimponendum, factaque his emollitione emplastr. oxycroceum cum diaphor. Mynf. sufficere affeverat *Mittermayer* [*b*], si modo interna supra laudata simul diligenter assumantur.

Si a labe venerea, ut sæpe fit, istiusmodi tumores oriuntur, *unguenta mercurialia* utilissima & valentissima sunt, si eis sæpius calide & diu probe fricentur: quæ vero & in aliis prosunt, si interna non negliguntur.

Si vero omnia hæc, ut haud raro contigit, parum essent, *scalpello* sæpe *excindi possunt*, quando locus ac mali conditio extirpationem admittunt;

(*a*) Lib. de tumor. p. 127. (*b*) In differt. de strumis Bungensium.

tunt; qua vero de re conf. Inſtitut. noſtræ chirurg. P. I. lib. IV. Cap. 16. item P. II. Cap. 98.

XXXIV.

Cancri curatio.

Quod ſi vero ſcirrhus extirpari nequeat, aut ægri extirpationem ejus admittere nolint, is tamen *dolere incipiat*, *inæqualiter* tumeat, augeatur, venæ circa illum, ut ſæpe fit, intumeſcant, & ſic malum *carcinomatis*, quod vulgo *cancrum* & quidem *occultum* appellare ſolent, [a] indolem aſſumat ſtudendum eſt, ut *hi dolores*, quia tolli prorſus vix poſſunt, quantum fieri poteſt, *ægris leniantur* ac *tolerabiles* reddantur; id quod tamen difficillime ac raro, præſertim in mammarum cancro, utpote frequentiſſimo, obtineri poteſt, ſicut jam dudum expertiſſimus *Hildanus* monuit, [b] optandumque eſt, ut meliora aut valentiora his in malis cognita eſſent remedia, quæ huic ſcopo ſatisfacerent, quam quæ hucuſque ad noſtram cognitionem pervenerunt; cum e contrario a quamplurimis potius remediis, ut §. 28. jam diximus, exacerbentur, atque incrementa ſumant. Interea tamen *interne*, præter temperantiam & aptam victus rationem, *decocta lignorum*; vel horum loco decoct. *cortic. ulmi*, & foliorum ſaniculæ, (c) *pulveres antiſpaſmodici* & *nervini*, primo ſine anodynis aut opiatis, ſed ſi illi non ſufficiunt, cum extracti papaveris aliquot granis; vel horum loco emulſiones papave-

Cancri curatio interna.

(a) Plura hac de re in Inſtitut. chirurg. n. p. 342. legi poſſunt. (b) Lib. de Gangræna, Cap. VII. (c) Quod *Harris* in diſſertat. chirurg. ſua X. valde commendat.

verinæ, aut Essentia croci vino malvatico parata, & vesperi ad gutt. 30. & plures sensim data; vel hujus loco laud. liquid. Sydenhami a gutt. 15. ad plures sensim. ascendendo, egregie benefaciunt; vel denique & massa pilul. de cynoglosso, cum pulveribus antispasmodicis, a gr. j. ad plura ascendendo; aut denique ipsum, si prædicta parum sunt, *laudanum opiatum*, quia natura sensim huic vel illi assuescit, ita ut mutatione remediorum subinde opus sit, si aliquid levaminis ægris præstare velimus. His *lenia purgantia* & cumprimis extract. *hellebor. nigr. cum mercurio. dulci* a RIVERIO etiam feliciter usurpatum (*a*), interponenda & in plethoricis, vel ubi consuetæ sanguinis evacuationes suppressæ, *sanguinis detractio* subinde instituenda, pro ægrorum & rerum, quæ circumstant, diversitate.

XXXV.

Remedia externa cancri occulti. *Extrinsecus* super *scirrhum dolentem* aut *cancrum incipientem*, vel saltem adhuc *clausum*, *lamina plumbea*, mercurio impraegnata imponatur, qua subinde in nonnullis dolores per aliquod tempus egregie leniuntur; vel loco hujus varia *emplastra* & *unguenta saturnina* commendantur, quæ vero, quia jam in Institut. chirurg. nostr. p. 340. nominata vel descripta sunt, ne actum hic agere videar, lectorem ad illas remitto. Matura vero *Carcinomatis extirpatio* præcipuum hic est remedium; quamvis hoc malum etiam post hanc sæpe redeat, ut sæpius expertus sum, & nemo certam curationem spondere possit.

XXXVI.

Si cancer exulceratus. *In cancro exulcerato*, qui ut plurimum vehementissime dolet & fœtet, præter ea, quæ in institut. Chirurg. nostr. ad hoc malum leniendum com-

(*a*) Obs. 97. Cent. I. & *Scultet.* in Armam. Chir. Obs. 55.

commendavimus, *Harrisius* adhuc laudat *terebinthinam* splenio illitam: quæ etiam subinde revera aliquid præstat. Ita & *pulvere ligni sancti*, *sarsaparillæ* & *santali citrini* mammam cancrosam se curasse scribit, loco antea citato, parte solum a frigore defensa; qui vero pulvis forte quasdam, certe non adeo multas liberabit; partem læsam etiam tenui *lamina plumbea & splenio spiritu vini imbuto*, obtegi suadet. Alii *succum tabaci* recens expressum, tam mundandi, quam consolidandi fine laudant. Alii *succum bellæ donnæ*, alii *folia* & *decoctum* ejus & externe & interne magnifaciunt (*a*), verum sine fructu hæc adhibita fuisse novi. In quibusdam *aqua calcis cærulea* aliquid levaminis præstitit; in quibusdam *unguent. nutritum*, ex aceto lythargyr. cum oleo rosarum, vel solani paratum; in aliis *spirit. vini* simplex linamentis impositus. Si vero hæc omnia parum sunt, *ferrum* sæpe, præsertim si mature adhibeatur, sanat. Verum ab omnibus his certam curationem non esse expectandam, usu didici. Si *emplastro* tegendus & ea ægra ferre potest, optima sunt *saturnina*, & imprimis, illud de minio camphora roboratum.

XXXVII.

Ubi *obstructiones & inflammationes a ligaturis fortioribus*, ut in fracturis, vulneribus, hæ sunt solvendæ & moderatius adstringendæ, adhibito simul fomento digerente ex spiritu vini calido vel aqua calcis cum spiritu vini camphorato. *Quando ab effusis humoribus in capite*, sive calvaria, & hi resolventibus medicamentis, in Chirurgia nostra, cap. de capitis vulneribus, laudatis, tolli non po-

Obstructiones a vasis compressis.

(*a*) Qua de re videri potest differt. de *Bella donna* Halæ edita.

potuerunt, perforatione sive *trepanatione*, ut vulgo vocant, cranii; sed si *qui in thorace effusi*, & præsertim pus in *empyemate*, aut sanguis in vulneribus pectoris, *paracentesi* sunt educendi, de quibus operationibus vid. Institut. nostræ chirurgicæ.

XXXVIII.

Obstructa aures, nares, œsophagus.

Extranea aures vel nares obstruentia, ut pisa, fabæ, lapilli, volsellis uncinulisve eximenda, id quod etiam in calculo urethræ fieri debet. *Polypi in naribus*, hærentia in œsophago, *prolapsa solida in asperam arteriam*, tubercula sive *tumores* e vagina uteri aut intestino recto *excrescentes* & vias naturales obstruentes, itemque ita dicta *caruncula in urethra*, manu quoque chirurgica sunt auferenda.

Si *viæ naturales*, ut palpebræ, aures, nares, anus, vagina uteri, urethra p. n. *sunt coalitæ*, ut in ita dictis *atretis*, scalpello sectione provida sunt aperiendæ. Omnium denique obstructionem, ut brevis sim, quæ manum chirurgicam requirunt, curationes ex Institut. Chirurgic. nostris peti possunt, quæ in ejusmodi malis evolvendæ.

XXXIX.

Partus difficilis est quoque species obstructionis, dum fœtus in partibus genitalibus hæret, eas obstruit, & transire nequit; verum de hoc quoque ample satis in Instit. Chir. egimus & nonnulla adhuc infra, ubi de morbis mulierum Cap. XVI. acturi sumus, proponemus.

C A-

CAPUT XIII.

De Fluxibus sive Fluxionibus, iisque maxime serosis.

I.

FLuxus p. n. opponuntur obstructionibus, atque per eos *intelligimus quascumque profusiones aut effusiones p. n. sanguinis aliorumve humorum sive utilium, sive excrementitiorum, e corpore humano*: unde debilitas virium aliaque symptomata, immo, nisi in tempore rite succurratur, saepe mors, sequuntur. Quoniam vero de fluxibus sanguinis plerisque supra Cap. V. jam actum est, reliquos hoc in capite proponemus. *Quid fluxus.*

II.

Contingere solent tales fluxus in capite, thorace, abdomine, partibusque genitalibus utriusque sexus, ut & in tota peripheria corporis. *In capite* contingunt *fluxus lachrymarum* nimius sive *lachrymae involuntariae*, *oculus lachrymans* quoque dictus & *epiphora*, atque deinde *rhyas*, *coryza*, ptyalysmus sive sputatio aut *salivatio* nimia, &c. In *thorace*, tussis humida, rheuma, sive catarrhus pectoris, cum vel sine difficili respiratione, vel *raucedine*; In *abdomine*, diarrhoea, dysenteria, eaque vel cruenta vel biliosa, vel purulenta; lienteria, coeliaca passio, cholera, vomitus, fluxus hepaticus, diabetes, urinae incontinentia, pollutio nocturna nimia, gonorrhoea & fluor albus: sed de his duobus ultimis quoque jam Cap. VIII. ubi de cachecticis affectibus egimus, dictum est; In *corporis peripheria*, sudor nimius & *ulcera serosa* occurrunt. *Contingunt variis in partibus.*

III.

CAUSSA horum fluxuum generatim *vel in humori-* *Caussa,*

moribus hæret, vel in *partibus solidis*; in humoribus, quando vel quantitate, vel prava quadam qualitate, aut motu turbato peccant. A *quantitate excedente* oriuntur ſæpe diarrhœæ ſeroſæ ac bilioſæ, dyſenteriæ, vomitus, cholera, ſudor nimius, omnis generis catarrhi, tuſſis, coryza, præſertim ſi tranſpiratio ob quamcunque cauſſam fuit ſuppreſſa, vel crapula præceſſit.

A *quantitate humorum*, maxime ſpirituum, *deficiente*, proveniunt debilitates, animi deliquia, urinæ & fœcum incontinentia, ut & *ſudor frigidus* debilium atque morientium, vel & *calidus* quandoque nimius, ſive colliquativus, ut in hecticis & phthiſicis.

A debilitate ſpirituum & inde pendente partium debilitate, obſervantur etiam, præter modo dicta mala, lacrymæ involuntariæ, diarrhœa, lienteria, cœliaca, paſſio, diabetes, gonorrhœa benigna in viris, fluor albus diuturnus & rebellis in quibuſdam mulieribus.

Prava qualitas & quidem *acrimonia humorum*, præſertim bilioſa, ſæpe excitat vomitum, diarrhœam, dyſenteriam, choleram; *acrimonia* ſeroſa, partim eadem, partim *tuſſim*, *raucedinem*, *coryzam*; unde & *ulcera* ichoroſa, ſcorbutica, ortum ſuum trahunt. Ab *acrimonia venerea*, gonorrhœa, fluor albus virulentus, ulcera venerea, fiſtulæ, caries, ſpina ventoſa aliaque mala producuntur.

A motu turbato ſpirituum atque humorum, ut à terrore, metu, ira, oriuntur ſubinde, præter varias hæmorrhagias, diarrhœa, vomitus, cholera, alvi & urinæ fluxus, uteri hæmorrhagiæ, immo abortus ipſe in gravidis. Quo gravioribus vero comitati ſunt ſymptomatibus, eo majus adeſt periculum.

IV.

Curatio generalis. *In curatione harum fluxionum* generatim ad diverſas cauſſas ſemper probe eſt reſpiciendum: ut

ſi

ſi vaſa & ſpiritus debiles, roborantia, tam ex diæta, quam pharmacia, ſunt adhibenda; *ſi humores acres aut bilioſi*, hi per contraria ſunt corrigendi, alterandi, atque etiam evacuandi; ſi *quantitate* excedunt, purgantibus, diaphoreticis, diureticis, vel & pro re nata vomitoriis, ſicut ſæpe in diarrhœa & dyſenteria opus, ſunt expellendi Si *a motu turbato ſpirituum*, hic quiete, nervinis & anodynis in ordinem eſt redigendus.

V.

De Coryza.

Speciatim in CORYZA, ſi fortior, [nam levior, ſi modo conveniens victus ratio ſervatur, naturæ relinquenda] primo purgantia & poſtea diaphoretica, anticatarrhalia ſunt exhibenda, & imprimis Eſſentia quædam diaphoretica mane, & veſperi pulvis quidam diaphoreticus. His præmiſſis, *externe* omnia ex *majorana* confecta naribus modice attracta vel inuncta diſſipant & roborant; vel *ſemen nigellæ* cum pauca camphora remixtum & naribus ſubinde admotum, itemque *balſama cephalica*, aut *ſalia volatilia urinoſa* eadem ratione adhibita; ſed cavendum, *ne ſolis externis* & quidem nimis cito, eam aggrediamur: quia abundans & noxium, quod expellendum his ipſis repellitur, vel ſiſtitur; unde dolores capitis, vertigo, aliaque graviora mala inde oriri ſolent. *Diæta* ſit parca & temperata, vitandusque aer humidus & frigidus; quamvis iter ſæpe aut motus fortior in quibuſdam, ut ſæpe expertus ſum, hunc morbum ſolvat. *Speciatim coryza.*

De

I V.

De Oculo lacrymante.

Oculus lacrymãs. OCULUS LACRYMANS, si a debilitate glandulæ lacrymalis oriatur, conveniunt primo roborantia externa, ut spiritus vini, vel aqua Reginæ Hungariæ, aqua simplici, vel aqua fœniculi, valerianæ aliave simili temperata, & superioribus palpebris aliquoties in die illita. Interne, serum abundans purgantibus est evacuandum & revellendum, acrius vero balsamicis & anticatarrhalibus est alterandum & corrigendum, ut Essent. succini & lignorum, ut & decoctis lignorum, atque simul revellendum, *vesicatoriis*, vel & pro re nata, *fonticulis*. Sed *si ductus nasalis est obstructus*, aut caussa hujus mali sit *fistula lacrymalis*, vel aliud chirurgicum vitium lacrymantem oculum faciat, ex Chirurgia auxilium petendum. Vid. Chirurgia nostra, Cap. de oculo lacrymante. Si *caruncula lacrymalis* vel rodentibus medicamentis *erosa*, vel sectione improvida ablata, vel aliam ob caussam deficit, quod vitium *rhyas* appellari solet, malum est immedicabile; sicut & si *a senectute* oriatur.

V I I.

De Sputo nimio.

Ptyalismus. In *ptyalismo*, sputo aut *salivatione nimia*, præsertim cum faucium magno tumore, humores revellendi & per alias vias, maxime autem per alvum, sunt evacuandi, atque vasa salivalia nimis laxa in ore roboranda: quapropter hic purgantia, sed sine mercurio, & postea sudorifera, anodyna atque gargarismata adstringentia requiruntur.

De

VIII.

De Tussi humida, & raucedine.

TUSSI *humidæ* & *raucedini*, purgantia, & præsertim potiuncula purgans ex senna, manna, aliisque si lubet, parata, ac deinceps diaphoretica & pectoralia medentur: quæ tamen pro ratione caussæ sive materiæ peccantis varianda. *Quod si enim materia rejecta sit acris ac tenuis*, incrassantia, oleosa & mucilaginosa danda: ut saccharum candum, vel saccharum hordeatum, vel succus Glycyrrhizæ vel *massa pectoralis* ex cremore hordei, saccharo, gummi arabico aut tragacanthæ in formam morsulorum redacta, de qua sæpius frustulum in ore dissolvitur, ac sensim deglutitur; vel rotulæ diatragacanthæ, aut trochisci becch. albi, vel ol. amygdalarum dulc. solum aut cum sirup. flor. papav. vel violar. temperatum; *juscula* mucilaginosa ex hordeo, avena, oryza, fagopyro aut similibus parata; *infusa pectoralia*, ex radic. liquirit. ficubus, dactylis, passulis & herb. pectoral. composita, ut sunt spec. pectorales nostræ, Dispensatorii Brandeb. aliæve similes, atque si tussis vehementior, *anodyna*, ut massa pilularum de styrace vel de cynoglosso, vel laud. opiat. parca copia; vel Rotulæ becchicæ opiatæ disp. Brandeb. vel *emulsiones* ex sem. papav. albi, vesperi exhibita. *Tussis & raucedo ab acri.*

IX.

Sin materia tussis est viscida & tenax, resolventia, attenuantia, abstergentia, lenibus dulcibus remixta, optime conducunt; ut radices & herbæ pectorales attenuantes: rad. scilicet helenii, pimpinellæ, irid. florent. ari; herb. veronicæ, hyssopi, scabiosæ, tussilaginis, cum sem. fœnic. anisi & anisi stellati, in forma infusi, vel decocti, atque *Tussis a caussa viscida.*

præter hæc inprimis etiam *ſperma ceti*, in juſculo calido, vel decocto Coffe aut pectorali ſolutum, vel cum lapid. cancr. & ſaccharo in pulverem redactum, atque aliquoties in die apta doſi adhibitum: cui etiam aliquot guttulæ olei aniſi inſtillari commode poſſunt. Ita & ſpec. diair. vel in pulvere vel in rotulis; Elix. pectorale Wedel. Eſſent. helenii, pimpinellæ albæ, ſpirit. ſalis ammoniaci aniſati, ſirup. de eryſim. Lobelii, egregie hic proſunt, præmiſſis & interpoſitis, pro re nata, idoneis *purgantibus*, ad pituitam abundantem a pulmonibus revocandam atque evacuandam. In *ſexu feminino*, quia menſium ſæpe obſtructio & redundans ad pectus ſanguis tuſſes producit ac fovet, horum fluxus, ut ſupra Cap. IX. docuimus, eſt reſtituendus; interea tamen hic *pediluvia* revellendi fine proſunt, ſed inprimis *Venæ ſectio in pede* quoque multum confert, & diuturnam tuſſim inde ortam, aliis fruſtra adhibitis, ſæpe ſanat. Confer. Hiſtor. Morbor. Uratislavienſium.

X.

De Diarrhoea ſive Alvi fluxu.

Diarrhœa. DIARRHOEA, quia ſæpe eſt fluxio ſive excretio naturæ ſalutaris materiæ alicujus abundantis aut vitiatæ, præſertim ſi æger inde non debilitatur, & cibi faſtidium deeſt, *principio non eſt ſiſtenda*; ſed vel abſtinentia curanda; vel *potius evacuatio* ſupervacui aut noxii *juvanda*, potu ſcil. calido diluentium temperantium, ut aquæ calidæ aut tepidæ, Theæ, Coffe, juſculi tenuis e carne quacunque, decocti hordei vel avenæ, immo ſubinde leni laxante ex rhabarbari pulvere aut decocto, vel ejus eſſentia, vel potu aquarum mineralium temperantium, ut Selſerenſium, aut pur-

purgantium, ut Egrensium, Pyrmontanarum, &c. ad libras ij. vel iij. tepide haustarum. Postea vero *stomachica* roborantia specifica, ex mentha, cydoniis & cinamomo parata, ut aqua menthæ cum vel sine vino, aqua cinamomi simplex & cydoniata vel vinosa, itemque theriacalia, ut theriaca vel diascordium a ʒß. ad ʒj. per intervalla data, optime opem ferunt, observata simul quiete corporis & calore temperato. Si in forma guttarum remedia desiderentur, omnis generis Essentiæ stomachicæ, & cumprimis Ess. Nucis Mosch. cinamomi, terræ japonicæ, theriacæ vel diascordii hic conducunt. *Diarrhœa* tamen etiam *motu corporis*, *vectione cumprimis in curru* aut *equitatione*, immo *&* *sudore provocato* haud raro egregie compescitur; nam una excretione aucta, altera imminuitur: quam ob caussam & *vomitorium*, atque inprimis hypecacoanna sæpe fluxus ventris pertinaciores, ut HIPPOCRATES (*a*), & CELSUS jam dudum notarunt, atque recentiorum observationes quamplurimæ confirmarunt, compescere haud raro solet. *Externe* balsama stomachica ex ol. N. M. express. & oleis destillat stomachicis, ut menthæ, absinthii, chamomillæ, mastichis, carvi, fœniculi & balsamo peruviano; vel ex theriaca & oleo Nuc. mosch. parata, ventriculo sæpius illinantur, superimposito etiam in malo graviori Empl. vel ex theriaca, vel de crusta panis, vel de tacamahaca; aut sacculis stomachicis, ex herb. menth. chamomil. rad. Zedoar. Galangæ, sem. carv. aneth. fœniculi supradatis; aut crusta panis tosti, cum spiritu vini calido vel vino hispanico impraegnata, ac nuce moschata aliisque aromatibus conspersa; vel cataplasmate

(*a*) Aphor. 15. sect. VI.

ex pane mellito, aromatibus roborato, & vino hispanico ebrio; vel & cataplasmate ex frumento saracenico, quod *Mayz* vulgo appellari solet, in formam pultis redacto. Quæ ipsa etiam medicamenta & interna & externa roborantia *in hypercatharsi* adhibita, optime conducunt.

X I.

De Vomitu, & Hyperemesi.

Vomitus. *Vomitus*, quia sæpius etiam est naturæ excretio salutaris humorum noxiorum præsertim in ventriculo hærentium, cavendum quoque ne mox adstringentibus aut opiatis cohibeatur; verum studendum potius, ut ejectio eorum *potu aquæ tepidæ*, aut jusculi tenuis frequenti promoveatur; vel ipso etiam, si res id exigit, leni emetico & cumprimis radice hypecacoannæ, nam hic sæpe verum est dictum vetus, *vomitus vomitu curatur*. Postea vero eadem roborantia interna & externa sunt adhibenda, quæ modo in diarrhœa §. X. commendavimus. Atque eodem etiam modo *Hyperemesis* sive *nimius vomitus*, a medicamento purgante vel emetico fortiori ortus, est curandus.

X I I.

De Cholera.

Cholera. In *cholera*, in qua vomitus & diarrhœa simul affligunt, & morbus ex his duobus quasi compositus est, quia caussa fere eadem, saltem paullo vehementior, eodem fere modo procedendum: ab initio nimirum hæ excretiones adstringentibus aut opiatis non mox cohibendæ, sed potius largo potu aquæ

aquæ calidæ, ut *Celsus* jam docuit; vel jusculi carnis tenuis calidi, quod *Sydenhamus* tantopere commendavit, vel decocti avenæ, materia irritans, acris, quæ plerumque hic biliosa, est diluenda, corrigenda atque evacuanda; postea vero, cessante cholera, quiescendum, ac ventriculus rursus internis externisque roborantibus ac stomachicis, modo in diarrhea §. X. laudatis, vino item generoso simplici vel aromatibus, præsertim cinamomo aut mace impregnato, aliisque idoneis, aquis, essentiis & elixiriis stomachicis roborandus ac restituendus, servata simul diæta modica.

XIII.

De Lienteria, & Cœliaca passione.

In LIENTERIA, ubi assumta nondum digesta per alvi fluxum excernuntur, id quod ventriculum debilem & valde læsam ciborum concoctionem indicat, præmissa & interjecta evacuatione per *rhabarbarina*, ventriculi coctio stomachicis roborantibus, vino generoso, simplici & aromatibus roborato §. XII. aqua cinamomi, cortic. aurantiorum, stomachali quacunque, carminativa, vitæ Matthioli, pulveribus & trageis stomachalibus, essentia absinth. compos. Zedoar. galangæ, aliisque idoneis externis internisque, quæ §. X. sub diarrhea laudata sunt, est promovenda ac restituenda; servata semper parca diæta, adjunctoque motu corporis frequenti, ambulatione, equitatione, vectione. In COELIACA PASSIONE, ubi chylosa materia sæpe per alvum rejicitur, id quod vasa lactea in intestinis obstructa denotat, eadem conducunt, sed salia media his interponenda, ad vasa lactea obstructa rursus aperienda.

Lienteria & cœliaca passio.

X I V.

De Dysenteria.

Dysenteria. In DYSENTERIA, quæ vel *cruenta* vel *alba* sive biliosa, & in qua aliquid acre, quod intestina erodit, inflammat & corrumpit, (quodque propterea evacuandum & corrigendum) ad hanc materiam acrem irritantem temperandam, corrigendam & ex intestinis evacuandam, exhibendum 1. vel *lene evacuans per inferiora*, ex pulv. rhabarb. cum pauxillo nitri, inprimis ubi æstus adest, vel ex anima rhabarbari, ad cochlear. j. vel ℥ß. exhibita, vel ex infuso vel decocto rhabarb. cum fol. senn. & tamarindis; vel etiam mox in principio *emeticum*, præsertim si per nauseam, pressionis sensum, & anxietatem circa præcordia, vel vomendi conatum indicatur, ex rad. hypecacoannæ, quæ hic securissima ad grana XX. XXV. ℨß. vel ℈ij. [a], vel & *potus aqueus calidus copiosus* assumtus: de quo infra pluribus.

2. Post 6. vel 8. circiter horas ab assumto primo purgante vel emetico, *pulveres acrimoniam* & *æstum*, si quis adest, *temperantes*, ut pulvis ex lap. cancr. vel conch. citratis, crystallo montana præp. & nitro, singulo bihorio vel trihorio ex aqua quadam diaphoretica, cum pauxillo aq. cinamomi cydon. roborata, vel potu conveniente sunt porrigendi; vel horum loco magno cum fructu, præsertim si nullus adest calor p. n., pulvis *gummi arabici* aut tra-

(a) *Infantibus* & pueris pro ratione ætatis tantum aliquot grana exhibentur, eaque subinde totus morbus tollitur, vel saltem minui solet.

tragacanthæ ad ℥j. sæpe eodem modo exhiberi potest; quæ gummata ob vim temperantem & demulcentem in multis hic valde sunt egregia.

X V.

Si vero dolores vehementes intestinorum sive *tormina* valde urgeant, optime prosunt, præter modo laudata gummata 3. *oleosa*, ut ol. amygd. dulc. vel olivarum, vel sem. lini aut papaveris, vel per se quodlibet, vel sacchar remixtum, sed larga dosi, singula scilicet vice ad ℥j. ℥jß. vel ℥ij. & quidem aliquoties in die data, quia parca dosis parum proficit; quæ olea simul acrimoniam rodentem egregie temperant, partesque erosas demulcent ac rursus sanant, ita ut multi e vulgo solis hisce oleis & saccharo ab hoc gravi morbo se liberent. Ita etiam pulveribus illis temperantibus *lene anodynum*, præsertim vesperi, contra illos dolores, apte admisceri potest. *Quomodo dolores mitigandi.*

Præterea 4. *Clysteres* vel ex decocto seminis lini, vel ex lacte & oleo ac theriaca, vel sero lactis & theriaca, vel ex solo oleo olivarum aut lini, in malo vehementiori, sunt injiciendi, & quidem, si dolores urgent, aliquoties in die, quæ & *tenesmo* symptomati hic sæpe molestissimo, egregie medentur. Ventri denique vel eadem applicari possunt; quæ §. X. in diarrhœa laudavimus; vel *sacculus* imponatur e semin. carvi, anethi, & flor. chamomillæ; vel, ubi inflammationis in intestinis signa adsunt, *spiritus vini camphor.* calidus cum theriaca ope linteorum complicatorum.

X V I.

Loco *potus* ordinarii, *cerevisia haud bibenda*, præsertim frigida, aut feculenta, quia hac ipsa omnia redduntur pejora; sed potius his ægris suasi, ut utantur *decocto*, C. C. vel hordei succo citri prægnato, vel avenæ, vel ichtyocollæ, vel sero lactis, vel *aqua selferensi*, addito semper pauco lacte; quando ægri ab hoc non abhorrent, & quidem pri- *Potus idoneus.*

mis diebus larga copia & sæpius bibant, ad acria temperanda, eluenda & demulcenda. Sic *juscula* etiam *vitulina*, gallinacea, vervecina, præsertim incocto semine carvi, si æger juscula non aversatur, haud raro egregie hic prosunt; sed de his §. XXIV. plura.

XVII.

Qui alvus deponenda. *Quoties alvum deponere cogitur* æger, patina aut vas aliud huic usui idoneum in lecto ei subjiciatur, ne surgere cogatur, ob frigus his ægris summe noxium evitandum, præsertim quando in loco non satis temperato decumbit. Sed si hoc præsto non sit, aut æger surgere malit, extra cubiculum haud prodeat, verum perforatæ sellæ semper insideat, cui caloris caussa vas supponatur aqua calida [in qua *verbenas* decoqui suadet CELSUS] impletum, lateresque calidi pedibus subjiciantur, ne frigore lædantur, corpusque in perpetuo blando calore, vestibus probe defensum, ad transpirationem, quæ hoc in morbo plerumque imminuta, restituendam, conservetur; omne enim frigus, quia transpirationem lædit, hic valde nocet & tormina auget: hinc & *potus semper sit calidus*, aut saltem tepidus, viteturque frigidus qualiscunque quam solertissime.

XVIII.

Degneri modus curandi dysenteriam hypecacoanna. DEGNERUS, Medicus clarissimus Neomagensis, qui in vehementi dysenteria epidemica haud pridem vixit, atque utilissimum librum cum multis egregiis observationibus hoc de morbo nuper edidit, initio, ubi signa *vomitum* indicantia aderant, radicem *hypecacoannæ* optimo semper, ut asseverat, cum successu, exhibuit; verum non solum in principio, sed etiam quovis morbi tempore, ubi indicia, noxiam quandam in ventriculo adhuc hærere materiam, se exhibebant, nisi forte virium defectus aut aliud quid id vetabat, eam a ℈ß. ad ℈ij. dedit, & si hæc materiam flavam aut viridem sursum vel deor-

deorsum evacuabat, alvi fluxus ut plurimum inde minuebatur & ægri plerumque intra paucos dies reconvalescebant.

XIX.

Sed si adhibita hypecacoanna alvi fluxus cum ceteris malis continuabat, ad materiam vitiatam acrem, tanquam illorum caussam, uberius & evacuandam & corrigendam, horis XII. elapsis, *essentiæ rhei aqueæ sive animæ rhabarbari* cochleare dimidium vel integrum, pro ægrorum diversitate, ipsis dedit; idque singulis IV. vel VI. horis repetiit, donec malum imminutum fuit; atque de hac præterea affirmat, materiam noxiam non solum omnem hac ipsa blande evacuari, verum etiam intestina debilitata egregie roborari, imo simul, quando dolores ægros vehementer divexant, eam quoque præstantissimum illis esse anodynum. *Essentia rhei.*

XX.

Non in omnibus autem curationis *initium ab hypecacoanna fecit*; sed ubi vel non indicabatur, vel morbus jam invaluerat, *initium* quocunque morbi tempore *cum modo laudata rhabarb. essentia fecit*, atque præstantissimos inde fere semper vidit effectus; ægri quoque, ut asseverat, hoc remedio evacuante non debilitabantur, sed fluxus potius sub usu ejus continuato sensim, una cum ventris doloribus, imminuebatur, & sæpe sine aliis remediis adhibitis plane cessabat, ægrique optime inde, nisi jam, quando accederet, prorsus desperati essent, sanati sunt.

XXI.

Sed præter evacuantia hæc, si malum his omnino tolli non potuit, *remedia quoque corrigentia & roborantia* in usum vocavit, inter quæ præ ceteris novum specificum, nimirum *decoct. corticis* exotici, *simarubæ* dicti, quod celebris JUSSIEUS jam antea in Acad. Reg. Par. 1729. valde commenda- *De simaruba viribus.*

ve-

verat, extollit. cujus ʒij. in libris circiter ij. aquæ, ad residuum ℥viij., pro tribus cyathis, coquuntur, quæ ordinaria dosis est, quæ fluxum hunc sistit. Si tamen hi tres cyathi hoc prima vice haud præstent, iterandum est illud decoctum, ita plerumque post sextum haustum fluxus cessat, ægrique ut plurimum jam ab altero cyatho multum levaminis sentiunt. Attamen illud nunquam adhibendum esse præcipit, nisi evacuatis & liberatis prius primis viis a materia acri rodente, tanquam caussa hujus morbi, per prædicta evacuantia. Vel etiam omni bihorio vel trihorio ℥j. vel ℥ij. hujus decocti ægris bibendas dedit, ad plenam usque curationem, per aliquot dies. *Effectus ejus blandos & lenes esse docet, sine aliqua evacuatione*, & dysenteriam, præsertim cruentam, sub ejus usu fere semper sensim decrevisse. Immo *si cohibitus hic fluxus*, ut fieri quandoque solet, aliquando redierit, repetito ejus usu intra triduum denuo ipsum curatum fuisse. *Lenit* [inquit] *corrigit* & *roborat*, ob amaritiem blandam, quam possidet. Si quibus sapor ejus est adversus, addito sirupo quodam verb. grat. papaveris, &c. emendari commode potest; in substantia vero ventriculo molestus est. Si *decoctum hoc desideratum effectum non præstabat*, forte ob materiam non satis evacuatam, tincturam rhei laudatam bono cum successu ei admiscuit.

XXII.

Cascarillæ & terra japonica usus. Denique notat DEGNERUS *ægros fuisse*, attamen paucos, *ubi prædicta omnia desideratam opem non præstabant*, & præsertim ubi tonus intestinorum nimis quantum debilitatus erat, atque tunc se *ad fortiora adstringentia*, *corticem* scilicet *cascarillæ*, ipsum progressum esse: ubi autem primo non *cascarillæ pulverem*, sed plerumque ejus tincturam sive *essentiam cum simarubæ decocto mixtam*, propinavit. Non raro etiam hanc tincturam

cum

cum tinct. rhei, partibus æqualibus sine decocto simarubæ dedit, atque bonum inde effectum vidit. Notat autem simul *decoctum simarubæ majores vires in fluxu cruento*, quam bilioso, mucoso aut purulento, [quem vulgo *dysenteriam albam* vocant] exeruisse; quo vero in casu *huic decocto cascarillam* utiliter admiscuit. Verum & hac nihil proficiente, tandem ad *terram japonicam* dictam, sive ad succum *catechu*, tanquam fortius adstringens, progressus est, eumque vel in pulvere vel in tinctura reliquis adstringentibus admixtum tutissimum deprehendit.

XXIII.

Quoniam vero *in doloribus oleosa* a multis ob nauseam peculiarem sumi nequeunt, loco oleorum supra §. XV. laudatorum, *Degnerus* contra vehementes dolores aliud specificum, *radicem* scil. *salab*, quæ orchidis persicæ species esse dicitur, & naturæ mucilaginosæ est, valde laudat: cujus ʒj. subtilissime pulverizatæ in aquæ ℥viij. infunditur & leni calore extrahitur; postea per linteum expressa quiete in *gelatinam* abit pulcherrimam, de qua contra dolores singulis duabus vel tribus horis cochleare dimidium vel integrum, prout dolorum vehementia est, sumitur, quæ egregie eos leniri & intestina ulcerata sanari prædicat. [a]

Radix salab.

XXIV.

DIÆTA ex *Degneri* consilio, *acrimoniæ alcalicæ sit contraria*, adeoque fere ut in febribus ardentibus moderata *acida* tantum abest ut noceant, ut potius tuto moderata copia omni cibo addi

Victus & regimen.

(a) Inquirendum an non idem effectus vel a nostris *orchidibus*, quæ quoque mucilaginosæ sunt, vel etiam a mucilagine radicis *symphyti* coctæ, vel *malvæ*, vel *althea* vel seminis *lini* aut *cydoniorum* vel *ichthyocolla*, aliisve similibus obtineri queat.

addi possint, & imprimis succus citri sive limonum, aut ipsum etiam acetum. *Pro potu* optime adhibetur *decoctum hordei* vel *CC. cum succo citri*, vel *decoctum album Sydenhamii*, vel *ichthyocollæ*, item Thea, Coffe, aut horum loco *decoctum sem. Carvi*, quod egregium hic est anodynum, cum & sine lacte; vel etiam illorum loco & variationis caussa *lac ebutyratum & serum lactis*; [a] quibus roborandi gratia subinde *haustulus boni vini rhenani* vel *mosellani*, præsertim si æger illud appetat, interponi potest. Sed hæc omnia moderatis haustibus & non frigide sunt bibenda. *Absint cerevisiæ*, præsertim feculentæ & frigidæ; nam hæ sæpe æstate, ex mea sententia, dysenteriæ caussæ sunt, eamque magis & sæpius, quam fructus horæi, ut sæpius vidi, producunt. *Vina dulcia* quæcunque, *canariensia*, *hispanica* & *gallica*, immo & *rubra*, & speciatim illud quod *Pontac* vocatur, aliave similia adstringentia his ægris nocere, DEGNERUS quoque notavit, præsertim initio morbi, sicut omnia alia adstringentia. *Quies* servanda & *calor moderatus*, ut §. XVII. jam docuimus, cubiculo temperato, vestibus tegumentisque procurandus; *motus* vero ac *frigus* at præsertim *potus frigidus*, aut *incessus per pavimenta lapidea* aliaque *frigida*, nudis præsertim pedibus, summe sunt noxia.

XXV.

Quid morbo superato faciendum. *Morbo multum imminuto aut omnino superato*, conducunt *roborantia*, & tonum intestinorum restituentia; ut spec. de hyacintho, corall. rubr. terra japonica, terra sigillata, cort. cascarillæ, crocus martis adstringens; essent. absinth. cort. aurant. cascarillæ, millefolii, ova ad duritiem cocta, cum pauco aceto in pastu, vinum rubrum aliudve generosum,

(a) Quod *Baglivius* & *Degnerus* quoque valde laudant.

sum, & *si intestina valde erosa fuerunt*, oleum lini vel amygdalar. dulc. vel olivarum ad cochlear. j. vel gummi arabici ℥ß. subinde interponendum, factaque curatione, exacta & moderata victus ratio per aliquot adhuc hebdomades requiritur, vitando noxium cibum atque potum, & cumprimis etiam frigus; alias facile morbus cum periculo redit, ægrosque perimit.

XXVI.

Præservationis gratia bona est servanda diæta, & deinde quotidie mane, ex *Degneri* consilio, *tincturæ rhei* cochl. j. assumendum. Ita & essentia millefol. cum essent. scordii, vel essent. pimpinellæ aut alexipharmaca egregie conducunt, si quotidie bis, matutino scilicet & vespertino tempore, apta earum dosi utamur; *corpus a frigore*, ubi opus, probe defendamus, cerevisiam feculentam aut non probe coctam, fructusque horæos, præsertim magnam eorum copiam vitemus, & moderatam diætam servemus. *Haustus vini rhenani generosi* in pastu etiam ad malum hoc avertendum egregie prodest, & apud ægros *saliva non est deglutienda*, neque etiam *edendum* aut *bibendum*. Quibus nullum est negotium apud ægros, eos vitent, quia dysenteria sæpe valde contagiosa. *Præservatio dysenteriæ.*

XXVII.

Monita adhuc quædam medica circa dysenteriam.

1. *Nulla dysenteria periculo vacat*; adeoque nunquam flocci facienda; qua in re multi peccant, malum, initio præsertim, nimis leve existimando, illudque sic negligendo, vel adhuc magis inepto vitæ regimine augendo. *Monita practica.*

2. *Haud facile sponte cedit*, & *natura sola in ejus curatione* ut plurimum stat post post principia, & *pa-*

& *parum valet*; artis vero præstantia & Medici dominium supra naturam hic egregie eminet; quia evacuando & corrigendo in tempore materiam noxiam & acrem, tanquam caussam mali, morbum plerumque feliciter sanat.

3. Omnes, *qui hoc morbo pereunt*, ex *sphacelo intestinorum moriuntur*; quare hic omni modo præcavendus.

4. *Adstringentia* in principio & speciatim terrea, ut terra sigillata, japonica, corallia, C. C. ustum, crystallus montana, croci martis, tincturæ martiales, immo & vinum, *Pontac* dictum, aliaque ejusmodi, nocent, adeoque vitanda; quia retinendo vitiatos intestinorum humores eorum inflammationes, dolores, exulcerationes, itemque febres, aphthas aliaque mala, immo ipsam mortem inducunt; in fine tamen, sicut §. XXV. dictum est, roborandi caussa adhiberi apte possunt; ubi ex DEGNERI sententia & observatione *simaruba*, *cascarilla* & *terra catechu* reliquis roborantibus palmam hic præripiunt, & securissima sunt.

5. E contrario *diluentia*, *potus aqueus*, *copiosus*, *calidus*, initio largiter haustus, ut cumprimis hydrogalæ, seri lactis, lactis ebutyrati, lactis ipsius, aquæ selserensis cum lacte, decocti hordei vel citrati, vel ad modum coffæ parum tosti, vel ichtyocollæ, cum vel sine gummi arabico, aliive similes, tam egregie sæpe prosunt, ut multi fere solis his, mox in principio largiter adhibitis, servato simul apto victus regimine, restituti sint.

6. Ita & *salia omnia*, intestinis erosis, nocent: neque *mineralia* quæcunque hic magni sunt usus; sed *vegetabilia* & nonnulla ex *animali regno* hic prævalent.

7. Omnia *drastica purgantia*, immo & *aloetica*, ac speciatim quoque *Beccherianæ pilulæ*, sive simplices sive correctæ, ex DEGNERI & mea experientia, nihil boni præstant: quamvis hæ ultimæ a nonnullis in hoc malo valde commendentur.

8. Ne-

8. Neque *gummata reſinoſa*, & nominatim maſtiche, olibanum, aut *balſamica*, ut balſamus peruvianus, terebinthina, &c. a multis olim hunc fluxum ſiſtendi fine propoſita, neque *ſudorifera*, præſertim calidiora, magnam virtutem hic exerunt.

9. *Rhabarbarum toſtum*, a non paucis hic adeo laudatum, minus valet in hoc morbo, quam ſimplex pulvis & eſſentia ejus; quia torrendo vires ejus potius minuuntur quam augentur.

10. *Opiata* & inter hæc etiam *theriaca* ac *diaſcordium* in dyſenteria Neomagenſi nocuerunt; aliis vero in locis, evacuata prius & correcta probe materia noxia, aliis admixta, ſæpe profuerunt. Hinc caute obſervandum, ubi ea vel proſint vel noceant.

XXVIII.

De Diabete.

In *Diabete*, cum ſcilicet urina eaque plerumque cruda ſuper potionis modum, cum ægri languore excernitur, id quod plerumque *ob renes debiles* & nimis quantum laxos contingere ſolet, præſertim in iis, qui potu quocunque, annis præcedentibus ſe *nimium* & *ſæpius repleverunt*, roborantia, blande adſtringentia, inprimis ſpecies de hyacintho cum croco martis, & anodynis maritata, vel terra japonica aut ejus eſſentia, tinctura martis cydon. Vel tinctura vitrioli martis, & vinum rubrum, aqua temperatum, modica quantitate proſunt; potus vero ſit parcus, & nimius quicunque vitandus. *Exercitatio* quoque & fricatio corporis frequens egregie hic conducunt: quia partes roborant, & tranſpirationem augendo ſerum a renibus divertunt. *Diabetes.*

XXIX.

XXIX.

Urinæ incontinentia.

Urina incontinentia.

Urinæ incontinentia recens, quia *Sphincterem vesicæ debilem* pro caussa agnoscit, roborantibus & nervinis externis atque internis, martialibus, aromaticis ac spirituosis, balneis martialibus & nervinis, vino rubro vel alio generoso modice usurpato, curanda; atque externa præcipue regioni pubis & perinæi imponenda. Vel si hæc parum sint, &, ut haud raro fit, nihil efficiant, congruis *instrumentis* [de quibus in chirurgia nostra] cohibenda.

XXX.

De Pollutione nocturna.

Pollutiones nimia.

In *pollutione nocturna nimia*, si a *sanguine* abundante *acri ac fervido* originem ducit, præter venæ sectionem & diætam tenuem, refrigerantem aut temperantem, ac potum aquæ, blanda acida, ut cremor tartari, hepaticum rubr. Dresdense, temperantia citrata, nitrosa, cum pauco saccharo saturni & camphora prosunt, vitandusque, quantum fieri potest, in somno decubitus supinus. Si *vero debilitas jam insignis adsit, & pollutiones tamen*, ut sæpius observavi, *continuent*, curatio sæpe est perquam difficilis; quia refrigerantia & tenuis diæta adhuc magis debilitant, pleraque vero roborantia pollutiones provocant & augent, atque hinc rursus debilitant; unde novi quosdam in summam corporis maciem, debilitatem cerebri ac memoriæ incidisse. His vero,

ro, quia acrimonia ſtimulans mali cauſſa fuit, præmiſſis modo dictis, *cura lactea* per aliquot hebdomades adhibita egregie profuit: poſtea ſuaſi alimenta roborantia ex bonis juſculis & lacte, ſed ſine aromatibus aliiſve acribus, itemque *emulſiones* ex amygdalis & ſeminibus frigidis, quibus malum tandem ſublatum eſt. Quibus vero *pollutiones a ſeminis nimia copia oriuntur*, matrimonium eſt optimum remedium.

XXXI.

De Fluxibus a motu turbato.

Si a motu turbato ſpirituum, fluxiones oriantur, ut fluxus alvi poſt *terrorem*, *triſtitiam* & *metum*, ſpirituoſa, roborantia, infuſa aquea calida, motus corporis, immo in ſanguineis ipſa ſæpe venæ ſectio conveniunt; *poſt iram* vero *fluxus ventris* aut *vomitus*, quia ſalutares ſunt billoſæ acris materiæ evacuationes, non mox ſunt ſiſtendi, neque ſpirituum motus calefacientibus excitandus; ſed potius placandus temperantibus, abſorbentibus, nitroſis & cinnabarinis: ut pulvere temperante, vel pulvere marchionis ac ſpecifico cephalico Michael: ex aqua temperata aſſumptis, & denique quiete. *Vitandæ* contra ſunt *mox poſt iram evacuationes fortiores*, præſertim *emetica* aut *purgantia fortiora*, quia turbatum nimiſque exagitatum motum ſanguinis & ſpirituum adhuc magis, ideoque nimis turbant; itaque eandem ob cauſſam vitandus cibus, aut *potus*, maxime *ſpirituoſus*. *Lene tamen evacuans ex rhabarbaro* præſertim, aliove ſimili, aliquamdiu poſt aſſumptum non nocet: & quando poſt aliquod temporis ab ira intervallum, amarities in ore, dolor ac pondus circa ventriculum, nauſea, conatus vomendi, aut ipſa jam febris per- *Fluxus a motu turbato.*

cipiantur, *lene emeticum*, ad majora mala a bile vitiata in primis viis hærente præcavenda, utilissimum esse cognovi: quamvis nonnulli id *pro veneno* proclament. Vid. F. HOFFMANNI differtat. de *emetico* aut *purgante post iram veneno*.

XXXII.

De Sudore nimio.

Sudor copiosus & nimius. *Sudor nimius* raro per se morbus est, verum plerumque non nisi aliorum morborum effectus vel symptoma est: quandoque tamen *sudor copiosus salutaris est excretio* sive crisis, qua natura a multis noxiis humoribus, aut saltem a supervacaneis sese liberat, sicut in catarrhalibus, febrilibus, aliisque nonnullis malis fieri solet, ubi ægri hoc ipso vel a malis liberantur, vel saltem insigne levamen sentiunt; *quandoque autem symptoma est*, quo ægri incredibiliter debilitantur atque extenuantur, quemadmodum hoc in hecticis, phthisicis, febribus quibusdam malignis, aliisque quibusdam morbis observare licet, quibus in casibus etiam *colliquativi* dici solent.

XXXIII.

Curatio si ab humorum copia. Quando forte *a nimia humorum abundantia* oritur, nulllo modo est impediendus: novi enim sic plures, qui quotidie fere mane in lecto fortissime, sine omni incommodo aut noxa sudarunt, qui ceterum sani vixerunt, leves & agiles inde fuerunt, atque ad magnam ætatem hujus beneficio pervenerunt, & qui male se semper habuerunt, quando ille sudor consuetus matutinus non rite succederet, aut ob quamcunque caussam impediretur aut interrumperetur. Igitur ejusmodi sudor neque stragulorum rejectione, neque refrigeratione, neque medicamentis quibuscunque adstringen-

gentibus aut opiatis eſt cohibendus; ſi tamen ille hominibus iſtis moleſtus eſſet, & inprimis illis noxius eſſe poſſet, quibus noctu ſæpe aut ſummo mane, antequam hic ſudor finitus, ſurgendum & in aerem frigidum exeundum eſſet, ſicuti verbi divini Miniſtris, Medicis, &c. iis præter parciorem diætam in cibo & potu, ſuaderem ſæpius repetita *purgantia*, ut ſic humores illi abundantes per aliam viam e corpore eliminentur; aucta enim una evacuatione, imminuitur altera, adeoque & hanc ob cauſſam *diuretica* his proſunt.

XXXIV.

Sudor nimius hecticorum & phthiſicorum ſive tabidorum noctu quoque potiſſimum eos affligens nunquam levamen eis affert; ſed potius mirifice illos debilitat, adeoque ſymptomaticus eſt, atque non niſi curato morbo, cujus ſymptoma eſt, curari poteſt, de quorum curatione ſupra Cap. VI. & Cap. X. §. XVI. egimus. Interea tamen aliquo modo ipſum minuunt & calorem temperant, primo *tegumenta leviora*, deinceps *pulveres temperantes*, ex conchis vel lapidibus cancrorum citratis & nitro parati atque circa veſperam ſemel biſve exhibiti; vel ſpec. de hyacinth. cum pauxillo nitri, adjecto uno alterove grano maſſ. pil. de cynogloſ. & interjecto *potu ſufficiente ſeri lactis* vel ſimplicis vel eum herb. bellid. & acetoſæ aut acetoſellæ parati, aut *lactis ebutyrati*; vel & *emulſionis t[illegible]ujoris*: quibus ſi non cedit, atque fluxus alvi adhuc ſupervenit, res conclamata eſſe ſolet. *Si in hectica aut tabe.*

XXXV.

Sudores largi in fine *paroxyſmorum febrium intermittentium*, itemque in criſibus febrium acutorum boni moris, non ſunt impediendi; ſed quia critici & ſalutares tranquillo decubitu, potu temperato ſufficiente, & potiunculis diaphoreticis ac temperantibus promovendi. *Si in & poſt febret.*

Quando autem ægri *post superatas febres intermittentes multum sudant*, ut sæpe fieri memini, interdiu bis vel ter eff. quædam amara cum quarta parte essent. cortic. cascarillæ, noctu vero dosis spec. de hyacinth. cum mass. pil. de cynogloss. gr. j. vel ij. data egregie sudores hosce moderantur & tandem compescunt.

Sudores copiosi, iique præsertim *frigidi*, febribus acutis & præsertim malignis, itemque inflammationibus viscerum partiumque internarum, ut & gangrænæ & sphacelo supervenientes, ut plurimum certam brevique secuturam mortem indicant, nullisque remediis cedunt.

XXXVI.

De Ulceribus.

Ulcera serosa. *In ulceribus serosis*, serum abundans & acrius, *purgantibus*, cumprimis *mercurialibus* & balsamicis, itemque diureticis & diaphoreticis, ac nominatim essentiis & decoctis lignorum aut herbarum traumaticarum, est evacuandum ac divertendum, lymphæque corruptio & acrimonia similibus, itemque succinatis, myrrhatis, pilulis Beccherianis, aliisve ejusmodi balsamicis corrigenda; immo *quandoque ipsa salivatione* per hydrargyrum, servando simul aptam victus rationem, & vitando acria, salsa, potumque nimium, ulcera hæc optime curantur. De externis medicamentis, conf. Chirurgia nostra P. I. L. V. C. III.

C A-

CAPUT XIV.

De præcipuis sensuum morbis.

I.

SEnsuum organa objectorum motus nervis recipiunt, atque ope horum, si rite sunt constituta, ad cerebrum & animam transferunt; quando vero vel in mechanica organorum fabrica sive in partibus ipsorum solidis aliqua læsio contingit, vel in humoribus, aut in spiritibus aliquod vitium oritur, sensus unus aut plures vel prorsus abolentur, vel solum imminuuntur, vel depravantur, prout læsio illa & impedimentum actionis majus vel minus est: quandoque enim non tantum organum in una vel pluribus partibus simul læditur, sed vitium adhuc vel humorum vel spirituum accedit. *Quomodo oriantur.*

I I.

Quo minor est spirituum copia & in organa sensuum influxus, eo minor est sensatio; hinc in *animi deliquiis* & *apoplexia* a virium defectu, vel omnes vel plerique pereunt sensus. Ita & quo humores magis vel minus circa organa vel nervos sensuum accumulantur & quiescunt, eo magis vel minus læduntur sensus. Ita & a læsione organi sensorii, v. gr. vulnere oculi, vel ruptura aut læsione membranæ tympani, visus vel auditus vel omnino destruitur, vel minuitur. *Caussa generatim.*

I I I.

Speciatim vero *cæcitas* oculo inducitur vario modo: nam *visus* tollitur in AMAUROSI *sive gutta serena* (ubi nullum fere vitium in oculo apparet & æger tamen haud videt) quando spiritibus a cerebro per nervum opticum ad tunicam oculi re- *Speciatim visus vitia.*

tinam transitus ob quamcumque caussam denegatur: quo casu oculus ipse quidem sæpe sanus & ut jam diximus, fere sine labe apparet, attamen æger cœcus est.

SUFFUSIO *sive* CATARACTA plerumque ab humore crystallino opaco, ut in scriptis meis de cataracta evici, ut plurimum albicante sive gryseo aut margaritis simili inducitur; rarissime vero a corpore membranaceo in humore aqueo genito, ut olim putarunt, oritur.

GLAUCOMA ex mea sententia a *vitreo humore opaco* originem ducit, quæ proinde opacitas, glauca, ut veteres docuerunt, profunde in oculo apparet; cum in suffusione corpus opacum pupillæ sive uveæ parti posteriori sit proximum.

Amblyopia sive visus debilis, generatim, vel a spirituum defectu atque non sufficienti per nervum in retinam influxu, ut in senibus aliisque, vel a studiis nimiis vel ab aliis caussis valde debilitatis, vel ab humoribus, aut tunica cornea non satis pellucidis, provenit; sive hoc fiat in senibus ob senectutem, sive in junioribus a caussis externis sive internis, quibuscunque; ab utroque vero caligo senum originem ducit.

Strabismus, vel a musculorum oculi inæquali tractione sive hæc a spasmo, aut epilepsia, sive a paralysi musculi cujusdam ortum trahat; vel a puncto axis visoriæ in tunica retina læso.

OPHTHALMIA in inflammatione atque rubedine tunicarum oculi & cumprimis tunicæ albugineæ consistit.

UNGUIS, *pannus*, & *pterygium* in membrana p. n. exterius corneæ adnata eamque obtegente, consistit.

LEUCOMA sive *albugo* ut plurimum a spissiori materia intra lamellas corneæ vel in superficie ejus hærente, vel & a cicatrice in cornea provenit.

NY-

NYCTALOPIA ut plurimum *a pupillæ nimia dilatatione*, ut in die ſatis conſtringi nequeat, ortum trahit, quo fit ut organum viſus a nimia radiorum copia obruatur, ut ſicuti noctuæ, interdiu videre nequeat.

Contrarium contingit in HEMERALOPIA, ubi veſperi vel in loco obſcuro *pupilla nimis conſtricta* ſatis dilatari adeoque recte videre nequit.

MYOPIA vel a *cornea*, vel ab humore cryſtallino *nimis convexis*, vel ab oculis, conſuetis aut uſitatis juſto majoribus, ut leges opticæ docent, oriri poteſt. PRESBYTOPIA vero a contraria cauſſa provenit; ad utraque vero vitia etiam totius oculi ſingularis conformatio, ut v. gr. nimis brevis aut nimis longa, &c. plurimum facere poteſt. Plura oculi vitia in Chirurgia noſtra videri poſſunt.

IV.

Quod ad *auditum* attinet, tollitur hic vel nervo auditorio omnino obſtructo, vel deſtructo, vel membrana tympani læſa, pertuſa vel lacerata ex vulnere vel ulcere, aut oſſiculorum auditus & labyrinthi corruptionibus variis, abſceſſibus, ulceribus, obſtructionibus, unde ſurditas provenit, licet cauſſæ ejus ſæpe ob ſitum abſconditum perſpici nequeunt. *Auditus læſi cauſſa & vitia varia.*

DIFFICULTAS vero AUDITUS oritur vel a ſpirituum paucitate, vel a partium auris internæ ac præſertim membranæ tympani vel relaxatione, vel induratione, aut in partium labyrinthi obſtructione, ut in ſenibus, literatis, aliiſque debilioribus; vel ab humorum decubitu aut congeſtione ut in plethoricis, nervum auditorium, aliaſque organi auditus partes lædente; vel a meatus auditorii obſtructione a cerumine aliiſve corporibus peregrinis: unde pro diverſitate læſionis levioris aut gravioris auditus magis etiam minuſve lædi ſolet.

V.

Speciatim tinnitus. Speciatim vero *tinnitus*, *ſibilus* & *ſuſurrus aurium* oriri videntur vel ab obſtructionibus quorundam vaſculorum in membranis tympani, cavi tympani, vel labyrinthi; vel a motu p. n. aeris in cavo tympani contenti; unde & quandoque *fragores* illos, qui a quibuſdam & præſertim ſurdaſtris in auribus ſæpe, quaſi ſclopetus exploderetur, percipiuntur, provenire veriſimile eſt.

VI.

Guſtus & olfactus læſus. *Guſtus læſiones*, atque *ſapores inuſitati* ſalivæ ſalibus peregrinis, vel particulis bilioſis immixtis debentur; vel ſi omnino *guſtus tollitur*, aut ſalivæ nimis viſcidæ, aut linguæ nervis obſtructis vel alia quadam ratione læſis, vitium erit adſcribendum.

Ita & *olfactus ſublatus* nervorum olfactoriorum obſtructionem vel læſionem pro cauſſa agnoſcit.

VII.

Fœtor corporis aut oris. FOETOR *corporis* a ſero corrupto & præſertim ejus particulis oleoſis aut ſulphureis corruptis & quaſi putrefactis, dependet: nominatim vero *fœtor narium* exulcerationi in narium membrana interna, ſed maxime in oſſibus naſi ſpongioſis, ut in *ozæna*, vel *cancro* ipſo debetur; fœtor oris vero a putrilagine gingivarum aut dentium, ulcere pulmonum, cruditatibus nidoroſis in ventriculo hærentibus, vel a vermibus ventriculi, vel a mercurialium medicamentorum uſu & actione ortum trahit, qui fœtor peculiaris in ipſa ſalivatione ægrorum maxime percipitur.

VIII.

Stupor. STUPOR partium & *tactus abolitus* ab obſtructione & *paralyſi* nervorum cutaneorum, aut ab ipſorum corruptione alia qualicunque provenit; dum ſic ſpiritus eos tranſire nequeunt, adeoque nec ſenſus tactus fieri poteſt.

IX.

IX.

Sensus quoque interni varias patiuntur læsiones, & quidem primo vel omnino abolentur, ut in perfecta *apoplexia*, *epilepsia*, & *lipothymia* graviori; vel minuuntur, ut in hoc morbo levius affligente, vel in *memoria imminuta* aut prorsus abolita; vel depravantur, ut in judicio læso ac deliriis. Considerabimus hic primo MEMORIÆ DEBILITATEM sive *oblivionem*, quæ a spiritibus vel imminutis aut debilitatis, in senibus nempe, aut post febrem acutam, aut a venere nimia, aut a studiis nimiis, aliave caussa simili quacunque oriri solet; vel ab impedito aut confuso eorum motu in cerebro, vel a læsione quadam ipsius cerebri, ut anima suas functiones in eo perficere recte nequeat. *Memoria læsa.*

X.

Deinde notanda DELIRIA, quæ sensus interni & speciatim *judicii gravissimæ sunt læsiones*, & inordinatum spirituum motum in cerebro indicant, eumque vel nimis auctum, vel nimis imminutum. Nam in *febribus* & *mania* vehementius commoti & efferati nimis aut furentes quasi sunt; in *melancholia* vero non satis mobiles, sed quasi nimis fixi & depressi; vel ob humores nimis viscidos, vel propter obstructiones in cerebro, aliasve caussas. Ita & *deliria oriuntur* in plerisque ægris a morbo vehementi, aut longo, *vigiliis* præsertim nimiis valde debilitatis, utpote, quæ pessimi moris esse *Hippocrates* indicat. *Deliria.*

Sed CATALEPSIS a summa eorum fixitate vel motu ad certum tempus impedito dependere videtur, dum ægri hi in eadem per aliquod tempus manent positura, qua, dum morbo hoc prehenduntur, fuerunt.

XI.

VIGILIÆ NIMIÆ motum sive exagitationem nimiam spirituum in cerebro, adeoque organorum sensuum quietem læsam, a quacunque caussa, sive *Vigiliæ.*

a ca-

a calore nimio, sive exagitatione & tenuitate humorum, sive ab animi affectibus vehementioribus, sive a doloribus inductum consequuntur, dum in somno spiritus quiescunt. Curæ & meditationes severæ ob eandem rationem viglias concitant; sed *nimia ventriculi repletio* vigilias quoque aut saltem somnum turbulentum & valde interruptum producit.

X I I.

Morbi soporosi. SOPOR *contra nimius sive affectus* SOPOROSI, quo & *apoplexia* pertinet, ab impedito libero motu liquidi nervosi sive spirituum per cerebrum & nervos ad organa sensuum proveniunt, sive hoc impedimentum *a sulphure narcotico* in sanguine existente, sicut in opiatis, aliisque narcoticis continetur, oriatur; *sive a debilitate spirituum* & inde pendente vasculorum cerebri collapsu; sive a *plethora* in corticali cerebri substantia medullarem ejus partem comprimente; sive *a sero* & sanguine *nimis viscido*, idem efficiente, vel medullarem cerebri substantiam intrare non potente; sive *ab effusione sanguinis vel seri* intra cranium, a caussis externis & internis, casu ab alto, fractura cranii, sive a tumoribus intra cranium obortis dependeat.

SOMNIA sive *insomnia turbulenta* a motu turbato spirituum ob caussas quascunque provenire existimo; quando vero ideæ in somno profundo fortius adhuc agitantur, INCUBUS, immo *somnambulatio* sive *noctambulatio* inde oriri solent.

X I I I.

Curatio generalis. In *curatione* horum morborum generatim ad caussas serio semper est attendendum, operaque danda, ut in spirituum defectu hi augeantur, in motu peccantes in ordinem redigantur, & ut in organa sensuum spiritus libere fluere & agere possint, atque impedimenta actionis horum, quæcunque illa sint, quantum fieri potest, removeantur, organaque

que læſa corrigantur, aut debilitata rurſus roborentur.

X I V.

Viſus debilis & Amauroſis.

Generatim vero in *viſus læſionibus* ac ſpeciatim in VISU DEBILI, aut GUTTA SERENA ſive AMAUROSI incipiente aut ſaltem adhuc recenti, a *ſpirituum debilitate*, *aut paucitate*, vel *ab humoribus viſcidis* aut eorum *decubitu* ſive congeſtione in vel juxta nervos opticos provenientibus, *medicamenta*, *quæ ſpiritus augent*, *viſcidoſque humores* partim *attenuant*, partim revellunt, evacuant atque diſſipant, interne ſunt adhibenda : uti ſunt, [*præmiſſis & interjectis idoneis purgantibus*, *immo & ſubinde ſi vomitus indicantia adſunt emeticis*] *omnis generis cephalica* [*a*] aromatica, carminativa, attenuantia, & inprimis herb. euphraſiæ, veronicæ, hyſſopi, flores roſmarini, ſalviæ, cyani, ſem. aniſi, fœniculi, radix valerianæ, fœniculi, lignum ſaſſafras, cinamomum, millepedes, in forma infuſi & pulveris uſurpata, ubi & *ſuccus millepedum recens expreſſus*, peculiari per aliquot hebdomades ratione, quotidie ſcilicet in numero eorum aſcendendo, aſſumtus egregie ſæpe proficit, immo & *mercurialia*, & ipſa ſubinde *ſalivatio*, conſideratis probe rebus circumſtantibus, cauſſis & ſubjectis, caute adhibita, ſicut aliquoties vidi, valde profunt, obſer-

Viſus debilis & amauroſis.

(*a*) *Galenus* ſcite dixit, *qui oculos curare vult*, *curet prius caput* ſive *cerebrum*, & qui hoc vult curare, curet prius corpus reliquum.

ſervato ſimul apto victus regimine (*a*). *Si hæc vitia ab hæmorrhagiis* conſuetis *ſuppreſſis*, præſertim hæmorrhoidibus aut menſibus, vel evacuationibus ſanguinis uſitatis neglectis, efficiendum ut illæ in ordinem rurſus redigantur; vel ſi hoc fieri facile non poſſit, miſſiones ſanguinis artificiales eis ſubſtituantur. Sed *ſi a neglecta venæ ſectione vel ſcarificatione*, hæ denuo inſtituantur.

X V.

Externe proſunt revellendi fine *fonticuli* variis in locis excitati, *veſicatoria*, *ſetacea*, præſertim in phlegmaticis, vel *cucurbitulæ* & venæ ſectio in plethoricis: ſpeciatim etiam hic ſæpe conducunt cauteria vel fonticuli in ſutura coronali aut in cervice; vel *ſetacea in auribus* facta, itemque *pediluvia* tepida frequenter adhibita. *Oculis ipſis* applicanda *roborantia*, ut aqua fœniculi, flor. cyani, valerianæ, euphraſiæ, roſarum, ſpiritus vini, aqua Reginæ Hungariæ, ſal volatile oleoſum ſylvii, vel decoctum aut infuſum rad. fœniculi in vino, quæ omnia vel per ſe vel etiam cum ſacculis ex herbis roborantibus & ſemine fœniculi paratis oculis ſæpius vel illinenda vel ſuper imponenda. Conducunt etiam ad humores noxios ab oculis abducendos *errhina* naribus attracta, & cumprimis pulvis rad. iridis Flor. vel caſtan. equinæ, itemque ſpiritus C. C. aut ſal volatile oleoſum naribus ſubinde admotum aut bregmati inſtillatum. *Inveterata* autem *amauroſis* ut plurimum inſanabilis.

XVI.

(*a*) Vid. diſſert. noſtra de Amauroſi ſalivatione curata.

X V I.

Suffuſio ſive Cataracta.

Atque hæc omnia etiam proſunt in SUFFUSIONE ſive CATARACTA incipiente aut recenti, quæ ab humoribus craſſis, ſpiſſis ſive viſcidis, in humore cryſtallino hærentibus, oriri ſolet; quia eos attenuant, reſolvunt, fluxiles rurſus reddunt ac ſpiritus augent, ita ut hac ratione quandoque pellucidus rurſus reddatur, viſuſque reſtituatur; quod ſi vero hoc obtineri nequeat, vel *cataracta* jam ſit *inveterata* aut *matura* ſive perfecta, manu chirurgica per acum eſt ſupprimenda. Sed de his omnibus prolixius legi poteſt curatio cataractæ & amauroſeos in tractatione noſtra de cataracta prolixe tradita, & ſpeciatim etiam de curatione ſuffuſionis per acum Inſtitutiones noſtræ chirurgicæ. *Cataracta ſive ſuffuſio.*

X V I I.

De Maculis volantibus.

MACULÆ ſivæ IMAGINES ante oculos VOLANTES, quæ ab obſtructis nervi optici aut retinæ fibrillulis vel a venulis ibidem p. n. nimis dilatatis mihi oriri videntur, difficillime tolluntur, præſertim ſi jam ſunt inveteratæ, & haud raro vel amauroſeos vel cataractæ ſunt prodromi; interea tamen in principio pleraque ea ad obſtructiones illas referandas optime hic proſunt quæ §. XIV. & XV. modo propoſuimus & commendavimus, eaſque tunc ſæpe vel tollunt, vel minuunt, vel ſaltem pejora mala præcavent, præſertim ſi conveniens vitæ regimen inſtituitur. *Imagines oculorũ volãtes.*

De

X V I I I.

De maculis in Cornea.

Maculæ in cornea. Maculæ in cornea, UNGUIS, *pterygium*, *leucoma*, *strabismus*, sive *visus luscus*, aliique morbi manuum opem requirentes, qui in oculo occurrunt, quomodo tractandi, ex chirurgia nostra, ubi prolixe de iis actum est, videri potest.

X I X.

Myopia, & Presbytopia.

Myopia & Presbytopia. MYOPIA non nisi vitris concavis emendatur, vix autem omnino nisi ætate majore subinde curatur. Sed in PRESBYTOPIA, quæ quoque vix sanari potest, perspicilla convexa, una cum medicamentis cephalicis & roborantibus, trageis, essentiis, infusis aquosis & vinosis, decoctis, ut & collyriis confortantibus §. XIV. indicatis, adhibenda sunt, ut visus tanto diutius conservetur.

Auditus debilis. *Auditus læsiones*, & cum primis tinnitus aurium atque auditus difficilis, quomodo curandi, vid. Cap. X. N. XI. & XII.

X X.

Gustus, & Olfactus læsus.

Gustus & olfactus læsus. Gustus & olfactus plane aboliti, præsertim ubi caussa non patet, vix aut difficillime ut plurimum restituuntur; interea tamen §. XII. modo laudata remedia evacuantia, resolventia, roborantia, cephali-

phalica & anticatarrhalia sæpe, haud sine successu adhibentur, quia obstructa vasa & nervos egregie aperiunt. Ubi vero *gustus solum depravatus*, & caussa non adeo obscura, maxime in morbis cognitis, ut febribus, occurrat, sublato morbo præcipuo tollitur & hoc symptoma. Ita *sapor amarus* in febribus & extra febres, qui bilis copiam in ventriculo indicat, tollitur *febrifugis*, *emeticis*, purgantibus, acidis: *sapor nidorosus*, qui ab humoribus putridis oritur, succo citri, aliisque acidis, addito subinde evacuante: sapor salsus, aqueis, & præsertim aquis mineralibus, atque aqua calcis vivæ: *acidus* absorbentibus, terreis salibus alcalicis, magnesia, pulvere absorbente Wedelii, &c. imminuitur.

X X I.

In *fœtore corporis*, qui humoribus corruptis ortum debet, putrilago humorum est emendanda, balsamicis, antiscorbuticis, purgantibus, sudoriferis, & speciatim decoctis radicum & lignorum, horumque essentiis. Speciatim in *fœtore* & *putrilagine gingivarum*, tinctura lacc. Mynf. cum tinctura flor. aquileg. maritata, est egregia, si gingivæ eis sæpius fricentur, itemque myrrha & alumen ustum reliquis pulveribus dentifriciis additum. Ita & *sal vulgare* hic egregie prodest, si dentes & gingivæ eo subinde fricentur. *Fœtor corporis vel oris.*

In *Narium fœtore* ab ozæna, ulcus est curandum, eaque si a lue venerea orta, vel eam comitetur, vix nisi mercurialibus aut ipsa salivatione mercuriali tolli potest. Externe hic prosunt aqua viridis Hartmanni, aqua mercurialis, aliaque quæ in nostra Chirurgia Cap. de ozæna videri possunt. *Narium.*

X X I I.

In stupore artuum, qui ab obstructis nervis cutaneis oriri videtur, præmissis purgantibus, revellentibus, præsertim mercurialibus, nervina ac spiritu- *Stupor artuum.*

tuosa

tuosa externe & interne, atque inprimis interne spiritus C. C. liq. C. C. succin. sal volatile oleosum, externe spiritus formicarum, lumbricorum, salis ammoniaci, matricalis, itemque fricationes frequentes partium læsarum; sinapismi, armoraciæ rasæ aut cantharidum applicatio, fustigationes cum urticis recentibus & balnea ex nervinis vel thermis naturalibus, sicut in paralysi, conveniunt.

XXIII.

De Delirio acutarum.

Delirium febrile. In delirio febrium acutarum quid sit faciendum videri potest supra pag. 60. & 61.

XXIV.

Mania. In MANIA, quæ delirium est cum furore & audacia, spiritus efferati mitigandi, venæ sectione larga, eaque subinde repetita; emeticis & purgantibus præsertim ex helleboro paratis, decoctis aqueis, refrigerantibus & temperantibus, præsertim herbæ anagallidis, quod hic ut specificum valde laudatur; vel aqua simplice pura succo citri vel nitro largiter imprægnata, emulsionibus papaverinis cum camphora roboratis, vel & aliis blandis opiatis cum humectantibus sive decoctis datis; præterea *balneis* & *pediluviis*, immo etiam subinde in nonnullis *fustigationibus*: quæ ipsa quoque in *amore insano* & *furore uterino* haud raro conducunt: quo autem ultimo in malo matrimonium cum juvene vegeto ut plurimum optime prodest.

XXV.

De Melancholia.

In MELANCHOLIA fpiritus fegnes vel depreffi [præmiffis tamen alvum evacuantibus, & in fanguineis Venæ fectione] funt excitandi, humores craffi ac difficulter mobiles incidendi & refolvendi: id quod fit moderato ufu vini generofi, motu corporis frequenti, infufis herbarum attenuantium, refolventium, aromaticarum aut cephalicarum, ut betonicæ, falviæ, meliffæ, rofmarini, additis cort. citri, vel cinamomi, aliifve fimilibus, loco Theæ ufurpatis, falibus volatil. oleofis, fpir. C. C. lig. C. C. fuccinato, effent. cinamomi, cort. citr. cort. aurant. herbæ & flor. rofmarini, aromatica, fpiritu falis ammoniaci vinofo, præfertim oleis gratis cephalicis imprægnato, & inde fic parato balfamo vitæ, ad modum Scrœderi vel Hoffmanni; fpecieb. lætific. diamargarit. calid. cinnabari, blandis martialibus, aliifque anticachecticis; quibus grata fpectacula & colloquia, mufica, ambulationes in hortis amœnis, peregrinationes, aeris & regionis mutationes jucundæ aliæquæ mentis recreationes funt addenda. Nominatim vero in *melancholia hypochondriaca*, primæ viæ & imprimis fanguinis congeftiones in vafis venæ portæ funt refpiciendæ: hinc fanguinis miffiones, moderata diæta, infufa calida plantarum laudatarum aliarumque fimilium attenuantium, pulveres & effentiæ refolventes atque antifpafmodici, hic funt egregii, vel & *aquæ minerales* eæque martiales legitime ufurpatæ, & præfertim varias ob cauffas ad fontes ipfos, fi fieri poteft, addito & motu corporis frequenti, fed moderato, ad humores & fpiritus attenuandos,

Melancholia.

T dos,

dos, corrigendos atque excitandos, sæpe sunt præstantissimæ.

XXVI.

De Incubo, Noctambulis, & Catalepsi.

Noctambulatio & catalepsis.

Qui *somniis turbulentis* & *incubo* laborant, itemque *Noctambuli* sunt, aut *catalepsi* correpti, quia ab eadem fere caussa oriuntur, eodem etiam fere modo, præmissis pro rerum circumstantium varietate evacuantibus & sanguinis missione, observata probe parca victus ratione, curandi.

XXVII.

De Rabie Canina sive morsu Canis rabidi atque Hydrophobia.

Morsus canis rabiosi & rabies canina.

In *rabiosi canis morsu*, [qui *hydrophobiam* sæpe cum aliis gravissimis symptomatibus, brevique tunc ut plurimum mortem inducere solet.] prægressa immersione in aquam frigidam, si fieri potest, interne diaphoretica, præsertim theriaca cum aceto aut vino, vel essentia scordii cum spiritu vitrioli simplici aut dulci parum acuata apta dosi, subjuncto frequenti potu aqueo calido, cumprimis infuso salviæ vel scordii, & regimine sudorifero mature sunt exhibenda, sæpius iteranda, diuque continuanda: quibus etiam *scarabæus majalis* contritus subinde interponi potest, qui ut summum specificum contra hoc malum a multis laudatur. *Externe* præ omnibus vulnus scalpello mox incidatur atque dilatetur, & vel ore, ad modum Psyllorum apud veteres, exsugatur vel cucurbitulæ ad sanguinem infectum atque venenum rabiosi canis in morsu cum vulnere communi-

municatum, extrahendum, applicentur, vel theriaca & aceto calido, vel aqua salsa aut forti muria, probe eluatur; aut, quod præstantissimum a multis habetur, *ferro candente* aduratur, ac denique ulterius tractetur, sicut in Chirurgia nostra capite de vulneribus venenatis, docuimus. Ubi *Hydrophobia*, sive aquæ aut potus metus jam adest, raro malum curationem admittit. Interea laudata sunt adhibenda.

XXVIII.

De Vigiliis nimiis.

In *Vigiliis* involuntariis *nimiis* (§. XI.) quæ in multis morbis ægros afficiunt, vel & sine aliis morbis multos misere affligunt, caussa nota, si fieri potest, omni modo removenda, & spiritus nimium excitati atque exagitati placandi ac demulcendi, *emulsionibus*, præsertim papaveraceis, aut essentia croci cum vino malvat. parata a gutt. XX. sensim ad plures ascendendo, vel parca dosi laudani liquidi *Sydenhami*, vel theriacæ, vel pilula una aut altera de cynoglosso, vel extracto flor. aut semin. papaveris, non neglectis morbis concomitantibus. *Extra morbos* vero *curæ* & *meditationes severæ*, præsertim vesperi, sunt vitandæ, motus frequens corporis instituendus, nimiaque ventriculi repletio nocturna fugienda. Ubi *dolores in caussa* sunt, hi antispasmodicis, temperantibus ac diaphoreticis sunt leniendi, atque caussa eorum auferenda, & si hæc non sufficiunt, blanda *opiata* his adjungenda. In *senum vero vigiliis* potissimum curæ & sollicitudines nimiæ ablegandæ: e contrario tranquillitas animi, roborantia & spirituosa, & cumprimis modicus usus vini generosi, præsertim vesperi plerisque conveniunt, immo & medicamenta *ambrata*, ut spec.

Vigiliæ nimiæ.

 diambr.

diambr. diamoſchi, confect. alkerm. completa, theriaca, præſertim cum vino, & ſimilia. *Potus* vero *aquei calidi*, quicunque, & inprimis Coffe, a meridie & circa veſperam, omnibus iis, qui dormire nequeunt, atque vigiliis involuntariis excrucientur, maxime ſunt vitandi.

XXIX.

De Memoria debili, & Oblivione.

Memoriæ debilis curatio. *Memoriæ debilitati* proſpici ſolet victu modico & roborante, medicamentis roborantibus, carminativis, aromaticis, cephalicis, Tragea aromatica Aug. ſpecieb. diacinamom. pulv. ſtomach. Birckm. aliiſque ſimilibus, item ſpiritu magnanimitatis, ſive formicarum compoſ. Laurenbergii, ſpir. lavendulæ, roſmarini, balſamo vitæ Schrœd. & Hoffm. ſale volatili oleoſo, &c. interne & externe uſurpatis. Præterea & præſertim in ſenibus, confect. alKerm. completa vel anacardina, &c. elæoſacchar. cinamomi cum cinnabari nativa, vel antimonii; ſive pulvis aureus Zellenſis, &c. his in regionibus uſitatiſſimus: cavendum tamen, ne in uſu horum, præſertim ab hominibus calidioribus, copia excedatur, alias hi ægri in febres vel maniam, ſtultitiam aut fatuitatem haud raro incidunt.

In ſenibus hoc in morbo aliiſque capitis debilitatibus, medicamentis pleriſque *ambra*, ſi eam ferre poſſunt, utiliter plerumque admiſcetur, adeoque & *ſpecies diambræ* & *diamoſchi* tunc conducunt: ut pulvis, & eſſentia ambræ cum fluidis roborantibus aliis. *Externe* vero aqua apoplect. Regin. Hung. ſpirit. lavend. balſama cephalica, ſalia volatilia ſicca vel fluida & cucuphæ roborantes adhibenda, *vitando ſimul cauſſas*, ut potionem aut venerem nimiam, vigilias voluntarias, meditatio-

nes

nes nimias, & quæ alia forte huic malo occasionem dederunt.

XXX.

De Apoplexia.

Apoplexia quid & quotuplex.

Ad sensuum læsiones etiam quam maxime pertinet *Apoplexia*, adeoque hic de gravissimo & periculosissimo hoc morbo adhuc acturi sumus. Est vero Apoplexia generatim morbus in quo ægri sensibus & motu nunc subito, nunc sensim privantur. Dividenda igitur est apoplexia 1. In *levem*, quando prægressa vertigine, aut dolore vel gravitate ac debilitate capitis, vel etiam sine his, quidam sensus & motus, vel in totum vel ex parte reliquis adhuc integris, pereunt: quo in casu etiam sæpe motus linguæ & loquela læduntur. Quando autem in alterutra tantum corporis parte motus vel solus, vel simul sensus & motus læduntur, *hemiplegia* vocari solet. 2. In *vehementiorem* sive *fortiorem*; quando correpti vel prægressis modo dictis malis, vel etiam sine his, sensibus & motu amissis, superstite tamen respiratione & pulsu, ut plurimum cum stertore subsequente, prosternuntur; & denique 3. In *vehementissimam*, quæ est, quando subito & uno quasi momento ægri, sine sensu & motu superstite, mortui, quasi securi percussi, aut fulmine tacti, procidunt. Ex quibus signis & diagnosis ac differentia sunt petenda. Quamvis vero *apoplexiam haud raro vertigo præcedat*, tamen inde non mox concludendum aut pertimescendum, ut multi faciunt, quasi ex quavis vertigine apoplexia sequeretur: quia multi hac diu laborarunt, ubi tamen nulla apoplexia secuta est; & vice versa multi apoplesia sunt correpti, quam nulla vertigo præcessit.

XXXI.

Caussæ apoplexiæ.

Caussæ antecedentes apoplexiæ sunt variæ; proxima vero *sæpissime est ruptura cujusdam vasis* vel sanguiferi vel serosi aut lymphatici in cerebro, unde humores in calvariam effunduntur, qui cerebrum & nervos comprimunt, eorumque functiones vel lædunt vel omnino tollunt: quemadmodum hoc in dissectis cadaveribus quamplurimis observatum est [a]. Vel caussa proxima quoque esse potest *obstructio vasorum in cerebro* & præsertim corticali ejus substantia, vel *a sanguine nimis crasso & viscido*, sicut præsertim in plethoricis sæpe contingit, ubi facies & oculi ægrorum rubicundi & sanguine quasi distenti esse solent; *sive ab humoribus pituitosis* sive *serosis viscidis*, prout in ægris phlegmaticis sive frigidis, præsertim senibus, qui ejusmodi humorum abundantia, cum in primis viis ex prava diæta, vel læsa ventriculi concoctione, tum in vasis sanguiferis & toto corpore laborant: ex qua diversitate & fundamento Apoplexia ratione caussæ in *sanguineam* & *phlegmaticam* vulgo & haud inepte dividi solet, quæ divisio etiam in curatione suam habet utilitatem. Denique hic morbus etiam a *spirituum* & *virium defectu* & inde orto vasorum cerebri ac nervorum collapsu, oriri potest, id quod præcipue in senibus, deinde vero etiam in iis accidere existimo, qui vel studiis nimiis vel etiam venere nimia, aliisve de caussis spiritus nimis absumserunt. Priori caussæ proximæ, apoplexiæ scilicet sanguineæ; occasionem sive caussam procatarcticam sæpe præbet *crapula* sive potus vini nimius, aut spiritus vini aliorumve inebriantium: hinc multos novi, qui inter vel brevi post convi-

via

(a) Qua de re videri potest *Wepferi* liber de Apoplexia & *Lancisii* aliorumque de Mortibus subitaneis.

via apoplexia correpti & mortui sunt; vel *ira* aut *motus quidam vehementior*, &c. quę omnia ad vasa in cerebro perrumpenda satis idonea sunt. *Apoplexiæ* vero *phlegmaticæ* sive pituitosę caussa antecedens sive occasio esse potest voracitas sive nimia ventriculi, pręsertim cibis viscidis ac tenacibus repletio, corporis & inprimis capitis refrigeratio; aer frigidus & humidus, & quęcunque humores serosos viscidos adhuc magis cogere possunt.

XXXII.

Ex prędictis jam satis patere potest *Morbum hunc omnium acutissimum & periculosissimum esse*, & quidem quo vehementior, eo majus vitę est periculum; adeoque promptissimum exigit auxilium, quod vero, pro causę diversitate, varium esse debet. In *gradu tertio sive vehementissimo* nulla est curatio, sed *in primo vel altero*, prę omnibus, ad ęgros hos excitandos conducit omnis generis remedia *volatilia*, *spirituosa* & roborantia naribus diligenter admovere, qualia sunt spir. salis ammon: simplex vel vinosus, spiritus C. C. vel liquor C. C. succin., vel etiam spiritus lavendulę, rosmarini aut similes; *salia præterea volatilia* simplicia & oleosa, sive ea sint fluida sive sicca, vel aquæ spirituosæ, ut aqua Reginæ Hungariæ, analtina, apoplectica, &c. exhibitis simul interne aquis cephalicis spirituosis, & spiritu salis ammon. C. C. liquor. C. C. succin. Bals. vitæ Schrœderi aut Hoffmanni ac similibus; quibus addendæ sunt fricationes capitis, pedum, manuum, immo in malo graviori, totius corporis commotio & agitatio, præsertim si æger a duobus aut pluribus personis robustis hinc inde per cubiculum diu multumque trahitur atque retrahitur; quo ipso nonnullos rursus restitutos esse & ego vidi & alii scriptores testantur. Inter hæc vero in plethorica apoplexia, quam primum fieri potest, *largiter sanguis*, modo ex brachio,

Prognosis & cura.

modo ex pede, modo ex jugulo, immo etiam ex ipsa arteria temporum educatur.

Quando his nondum excitantur, *scarificationes* cum cucurbitulis etiam in sincipite & occipite, itemque post aures instituantur, quibus ipsis ægri sæpius in altero gradu excitati & a mortis periculo liberati sunt: quæ omnia vero mature & in principio adhibeantur, quia si tarde hoc fiat, nihil plerumque efficiunt.

Clysteres etiam *acriores* in intestina excitandi & revellendi caussa injiciantur, itemque *vesicatoria* fortia ex cantharidibus vertici, cervici, dorso ac suris eundem in finem superimponantur, iisque quam solertissime donec excitentur, continuetur. In leviori etiam leniora ex his remedia sunt adhibenda.

XXXIII.

In *apoplexia phlegmatica*, *frigida* sive *pituitosa* aut *serosa*, præsertim si convivium, crapula aut repletio præcessit, atque æger adhuc deglutire potest, *emeticum* valens est exhibendum, ceteraque omnia hactenus dicta, sola forte sanguinis detractione omissa, nisi plethora aut evacuatio sanguinis consulta suppressa sit, tam externe quam interne sunt facienda. *Ustio plantarum* pedis aut bregmatis a quibusdam etiam valde hic commendatur, adeoque si illa brevi nihil efficiunt, etiam hanc tam in hac quam sanguinea adhibere consultum est. Vid. Chirurg. nostr. Tab. XII. Fig. 11.

XXXIV.

Si *apoplexia a solo virium defectu oriatur*, [quæ interdum etiam magis pro syncope, lipothymia aut animi defectione est habenda] tunc neque missiones sanguinis, neque emetica prosunt, sed sola excitantia & roborantia §. XXXII. optime conducunt.

XXXV.

Quid post paroxysmum. Aeger excitatus roborantibus, postea donec vires pristinas, quantum fieri potest, recuperet, curandus, qua

qua de re vero uberius, ubi de paralysi acturi sumus, proponemus.

X X X V I.

Quia vero ii, qui semel apoplexia laborarunt, facile denuo ea rursus corripiuntur, in plethoricis *optimum præservans est sanguinis missio*, quovis trimestri spatio instituta; præterea modica & temperans victus ratio, medicamenta temperantia & blande roborantia, abstinentia a studiis, curis & meditationibus gravioribus, fonticulus aut setaceum, & usus aquarum medicatarum legitimus, remedia sunt præstantissima. *Præservatio.*

X X X V I I.

De Paralysi.

Paralysis, quia plerumque apoplexiæ soboles est, ejusque quasi reliquiæ, eam hic mox subjungemus. *Est vero Paralysis morbus*, in quo una alterave pars corporis humani & haud raro dimidia ejus pars omni motu & subinde etiam sensu tactus privatur. Quando igitur integrum latus paralysi laborat, apoplexia plerumque prægressa est; quando vero certum quoddam tantum membrum & nominatim brachium vel pes, dolores & catarrhi ut plurimum præcesserunt, partesque paralyticæ utplurimum molles, laxæ & flaccidæ tactu percipiuntur. *Linguam* etiam, musculos penis erectores, & sphincteres haud raro quoque paralyticos fieri sæpius observatur; quo primo casu homines vel difficillime loquuntur, vel prorsus loqui non possunt; in posterioribus vero vel penem non erigere, vel urinam aut excrementa retinere nequeunt. *Tremor* & *stupor partium* paralyseos levioris species mihi esse videntur. *Paralysis quid & quotuplex.*

X X X V I I I.

Ortum omnia hæc mala, me quidem Judice, vel a ner- *Caussæ & prognosis.*

a nervis partium læsarum obstructis vel nimis quantum relaxatis tanquam caussis proximis obtinent. Quod ad *prognosin* attinet, curatu sane semper est perquam difficilis, & præsertim in senibus, aut quando malum jam inveteratum est; interea tamen quando adhuc recens est, & æger vel puer vel juvenis curationem sæpe adhuc admittit; quamvis aliquando adhuc senes sexagenarios, immo septuagenarios, ceterum robustos ac vegetos post insultus apoplecticos non adeo graves a paralysi pedis & brachii rursus curatos viderim.

XXXIX.

Curatio eaque 1. interna. Igitur quando post apoplexiam primi aut secundi gradus ægri ad se redierunt, verum paralysis vel alterius lateris vel certarum solum partium, pedis, aut brachii, aut linguæ, sicut ut plurimum fieri solet, inde relinquitur, ad nervos læsarum partium adhuc obstructos, aut nimium relaxatos, aperiendos & roborandos, *interne aperientia*, *roborantia* & *nervina* sunt suadenda: ut infusum *herbæ salviæ* ad modum theæ, aliquoties in die haustum, quod admodum egregium hic est, vel herbæ betonicæ, rorismarini, chamædryos aut chamæpytyos aliarumve herbarum cephalicarum vel per se vel cum herba basilici, flor. rorismarini, salviæ, lavendulæ, vel & cinamomo mixtæ, præsertim ægris frigidioribus & phlegmaticis, ubi humores pituitosi & viscidi peccant; cum quibus infusis etiam *balsam. vitæ Schrœderi* vel *Hoffmanni*, vel bonum quoddam *sal. vol. oleosum Sylvii*, aut aliud simile, vel essentiæ aut tincturæ quædam aromaticæ, item ligni aloes & ambræ, apta quantitate iis commode exhibentur. Horum loco, præsertim in ægris *calidioribus*, spiritus C. C. vel liq. C. C. succin. vel mixtura roborans aut tonica, ex spir. C. C. & tinct. tart. parata recte dantur. *Aqua salviæ*, tam simplex, quam inprimis cum vino destillata, etiam hic valde salutaris est, si sub-

si subinde vel sola ad cochl. j. vel ij. exhibetur, aut remedia laudata cum hac aqua loco vehiculi porriguntur. *Elæosaccharum cinamomi* vel caryophyllorum per se, aut cum cinabari, margaritis, & ambra in pulverem redactum, atque roborandi caussa, ad ℈ß. vel ultra senibus & frigidioribus aliquoties in die datum, egregie prodest; quam ob caussam *pulvis cephalicus*, *Zellensis* dictus, qui pro arcano ibidem venditur, atque ex his constare videtur, etiam in Saxonia nostra valde celebris & frequenti in usu inter Magnates est. *Specificum* quoque *cephalicum* Mich. & pulvis March. tanquam diu usitata ac laudata nervina sæpe egregie prosunt, iisque etiam si ægri ambram ferre possunt, aliquot grana ambræ, immo olei quoque cinamomi & caryophyllorum prout res exigit, cum fructu addi possunt. Ita etiam *species de cinam.* optime roborant & obstructiones a viscido ortas resolvunt atque aperiunt. In quibus vero ægri *calor p. n. percipitur*, iis pulveres temperantes cinnabarini, vel antispasmodici & temperandi & resolvendi fine prosunt. In nonnullis *cautus mercurialium usus* ad obstructiones has pertinaciores tollendas efficacissimus est; immo & *aquarum medicatarum* vel tepidus vel calidus usus contra hæc mala multis egregie jam profuit. Quibus omnibus vero, prout res exigit, subinde evacuatio per alvum & in plethoricis Venæ sectio aut cucurbitulæ siccæ & cruentæ interponendæ.

X L.

Externe *litus & fricationes spirituosi* ac nervini adhibendi ex spirit. lumbric. formicar. C. C. serpilli, rosmarini & lavendulæ, aut ex aqua Regin. Hung. & Anhaltina, vel *pro pauperibus* spirit. vin. aut simplex aut rectificat. aut & juniperin. in quibus frustum saponis veneti vel hispanici aliusve boni dissolutum est. Vel partes læsæ fricari apte possunt *unguento nerv.* oleis destill. *2. externa.*

ner-

nervin. & aromat. imprægnato, ut ol. destil. fuccini, salv. rosmarin. lavendul. origan. majoran. & similibus. *Balnea* denique tepida ex ejusmodi herbis parata, eaque *formicis* injectis roborata, ad nervos obstructos reserandos eosque nimis laxos roborandos valentissima quoque sunt, sicut & *balnea ex thermis* naturalibus, vel aquis medicatis, martialibus tepefactis & per sat longum tempus usurpatis, quibus postea fricationes modo laudatæ adhuc superaddi possunt. *Verberationes* membrorum læsorum *cum urticis* recentibus ad stimulandum atque alliciendum spirituum ad partes læsas influxum in quibusdam etiam valde conducunt; itemque *cucurbitulæ* siccæ & cruentæ, immo & *vesicatoria* & rubefacientia iisdem partibus adhibita.

XLI.

Paralysis linguæ aut penis aut sphincteris.

Speciatim *in paralysi linguæ*, præter commendata generalia, elæosach. cinam. vel caryophyllorum in lingua detinendum, & liquefactum sensim deglutiendum. *Aqua salviæ cum vino* destillata & sæpius in ore detenta linguas has egregie roborat. *Masticatio* frequens cinamomi, caryophyllor. cubebar. aut rad. pyrethri ac similium valde quoque hic prodest, & basis linguæ extus sub mento spiritibus & unguentis illis nervinis §. XL. sæpius in die probe fricanda.

In paralysi musculorum penis indeque nata coeundi & generandi impotentia, quia erigi nequit, itemque in *paralysi sphincteris vesicæ* aut ani, latera radicis penis, regio pubis & perinæi, non neglectis internis, iisdem externis sæpius inungenda: quibus in casibus etiam *balnea* modo laudata tam artificialia, quam naturalia, valde proficua sunt.

XLII.

XLII.

De Syncope, Lipothymia, & Animi defectione sive deliquio.

Sub his nominibus omnibus illud malum intelligitur, quando homo vel ex virium defectu, praesertim ex haemorrhagiis, vel ex subitaneo & vehementi terrore, horrore aut metu, immo & visu alicujus rei sibi adversae, ut *v.* gr. aspectu sanguinis humani, vulneris, venae sectionis, aliusve actionis chirurgicae vel laesionis paulo gravioris, sensibus & motu, vel ex parte vel in totum privatur, cum faciei summo pallore instar mortui, pulsu vel summe debili, vel nullo; (*a*) ubi vero vel vellicationibus & commotionibus, vel medicamentis volatilibus aut spirituosis aliisve rebus similibus ut plurimum excitantur, & rursus ad se redeunt, quo ipso haec mala ab Apoplexia potissimum distinguuntur. *Quid sint haec mala.*

XLIII.

Duplex ejus gradus commode statui potest; nimirum vel *levior*, vel *gravior*. *Levior* mihi dicitur, quando cum pallore faciei, visu turbato, vel & aurium tinnitu, immo & quandoque vertigine, vires ita vacillant, ut aegri sensibus magnam partem privati, procidant, nisi vel mature decumbant, vel ab adstantibus sustententur, vel mox roborante remedio vel ori & naribus, vel ambabus simul admotis aut ingestis reficiantur. *Gravior* vero, quando per aliquod tempus sine omni saepe sensu, immo & saepe sine omni motu decumbunt, re- *Diversitas sive gradus.*

(*a*) Quidam Stahliani mira de animae habitu in his morbis sibi fingunt, nunquam probanda.

respiratione etiam & pulsu valde debilibus, ubi tamen remediis spirituosis naribus admotis facilius quam in apoplexia, perceptionis sensum manifestant.

XLIV.

Caussa. *Caussæ* pleræque jam §. 42. indicatæ sunt: quibus adhuc addi possunt morbi hysterici; dum fœminæ multæ hoc morbo laborantes sæpissime animo, sine alia caussa manifesta, linquuntur; id quod a spasmis provenire videtur. Nonnullæ vero tantum vel plerumque tunc, quando rerum fragrantium suaveolentium odores naribus hauriunt, ut rosarum, liliorum, tuberosarum, florum aurantiorum, ambræ, moschi, zibethi, benzoes accensæ, vel styracis, aliorumque similium: atque hæ *lipothymiæ hystericæ* vocari solent. Nonnulli vel nimis studiis vel nimia venere delassati, vel inedia quoque exhausti hisce malis corripiuntur.

XLV.

Diagnosis & prognosis. *Diagnosis* ex §. XLII. & seqq. peti potest. Quod vero ad *prognosin* attinet, ut plurimum ea plus terroris quam periculi habent, nisi forte ex nimiis sanguinis profusionibus, præsertim vulnerum, aut viribus jam ab alio morbo prorsus consumptis, aut vehementissimo terrore ortum ducant; dum plerique ægri circa instantem mortis horam, si forte ad lectum emendandum, vel aliam ob caussam elevantur & in sellam collocantur, animo linquuntur, ubi sæpe mortem instantem indicant. Reliquæ & præsertim leviores animi defectiones minus fovent periculi, & solo plerumque remedio quodam roborante, ore assumpto, vel naribus quoque tantum admoto, resuscitantur.

XLVI.

Curatio levioris. Itaque si cui lipothymia incidit, *quando vena ipsi inciditur*, aut ab aspectu sanguinis, vulneris, ulceris, fracturæ, aliusve morbi cujuscunque, vel in conspectu operationis chirurgicæ, præsertim gravio.

vioris & horrificæ, ut amputationis mammæ, brachii, femoris, calculi sectionis, &c. quæ species lipothymiæ ab horrore & metu, immo sola imaginatione haud raro provenire solent, dum nonnulli venæ sectionem sine lipothymia aspicere nequeunt; sæpe sola & matura mutatio cubiculi vel loci clausi cum aere libero, dum quis lipothymiam accedere sentit, remedio est. Illi vero qui jam gravius affecti, ut ambulare adeoque & locum mutare non amplius possint, solo odore aquæ Reginæ Hungar. aliusve similis aquæ vel spiritus; vel & vini aut aceti fortioris, immo & sola conspersione aquæ frigidæ in faciem, vel & haustulo vini generosi plerumque reficiuntur; vel & aquæ cinamomi vel cedronellæ [a] cum vino paratæ, aliusve cardiacæ similis; quarum plurimæ sunt in officinis, & præservari, si ante venæ sectionem aliquid assumunt, & curari ab ejusmodi malis horrificis ut plurimum possunt, præsertim si homo, cui vena secanda, antequam sectio instituatur, super lectulum deponitur, vel mox, si ex pallore insitato faciei & sudore faciei animi defectionem instare intelligimus, super lectulum vel scamnum, aliumve locum aptum promovetur.

X L V I I.

In gravioribus animi deliquiis, ubi modo laudata leniora *cardiaca* sæpe parum sunt, *valentiora* adhibere convenit; ut sunt spiritus salis ammoniaciaquosus vel vinosus, qui naribus, temporibus & pulsibus extus & cum fricatione sunt admovendi; vel sal volat. oleos. Sylvii eadem ratione usurpatum; immo & intus hæc remedia ad gutt. XL. vel L. per intervalla exhibenda, ut spiritus iis excitentur, augeantur, ac roborentur. Jungendæ his sunt, *Curatio gravioris.*

(a) Multi hanc herbam *melissam Turcicam*, alii *Moldavicam* appellant, unde aqua cardiaca fragrantissima & efficacissima parari potest.

ſunt aquæ ſpirituoſæ, ut cinamomi aut flor. aurant. aut cedronellæ, aut cheiri cum vino, vel & hauſtulus vini generoſi, itemque vellicationes & fricationes extremorum, naſi, aurium, capitis, pilorum, &c. donec exſuſcitentur & ad ſe redeant. Spiritus quoque C. C. & liquor C. C. ſuccinat. eadem, ut modo de aliis ſpiritibus diximus, ratione, cum fructu adhiberi poſſunt; immo & elæoſaccharum cinamomi, vel inde cum cinnabari paratus pulvis cardiacus cellenſis ori ingeſtus, cum vel ſine vehiculo ſpirituoſo, multos ab animi deliquiis reſuſcitat & vires reddit; id quod & *Balſ. vitæ Schrœderi* vel *Hoffmanni* aliaque ſimilia præſtare ſolent.

XLVIII.

Curatio hyſtericæ lipothymia. Si fœminæ & præſertim eæ, quæ alias jam *hyſtericis paſſionibus* obnoxiæ fuerunt, lipothymiis corripiuntur, quæ tunc *hyſtericæ* vel *uterinæ* dici ſolent, vitanda omnia ſuaveolentia, & potius omnis generis fœtida naribus ſunt admovenda, & cumprimis caſtoreum, aſſa fœtida, pennæ perdicum accenſæ, corium, cornu vel pecten accenſum, vel & ſpirituoſa fœtida, præſertim in malo graviori, ut ſpir. C. C. liq. C. C. ſuccin. ſpir. caſtor. comp. Pharmacop. Londinenſis, Eſſentia Caſtorei vel aſſæ fœtidæ, quæ ultima etiam a gutt. XXX. ad L. vel LX. intus in his malis danda, non omiſſis vellicationibus & fricationibus partium prædictarum. §. XLVII., qua de re etiam jam actum ſupra p. 185.

XLIX.

Si a ſanguinis fluxibus. *Si a ſanguinis fluxibus nimiis*, ſive vulnerum ſive aliarum partium, hi ex chirurgia ſunt compeſcendi, ægriſque talia exhibenda, quæ cito ad vaſa nimis evacuata tranſire eaque mature rurſus replere poſſunt: ut juſcula, lac, emulſiones, gelatinæ, quibus aquæ ſpirituoſæ & hauſtulus vini generoſi ad ſpiritus augendos ſubinde interpo-

ponenda, donec hæc mala præterierunt. Quæ remedia etiam optima sunt, quando animi deliquia in morbis quibuscunque, ubi vires valde detritæ, a spirituum & humorum bonorum defectu ortum trahunt.

L.

De Epilepsia.

EPILEPSIA, Romanis *morbus comicialis*; est sensuum externorum internorumque subitanea plerumque abolitio, cum prostratione corporis & motibus musculorum, partiumque his nexarum, totius fere corporis, violentis & invitis, alternatim facta contractione & remissione, a caussa quadam cerebrum aliasve partes nervosas vehementer pungente vel irritante. Accedunt his malis, dum ægri corripiuntur, ut plurimum pollicum intra manum & digitos contractio arctissima, terribilis sæpe vociferatio sive clamor inconditus, spuma, immo quandoque simul sanguis ex ore prorumpit, oculi & artus mirifice quandoque convertuntur aut inflectuntur, caput & brachia sæpe terræ vehementer allidunt, pedibus calcitrant, ventrem & pectus arcus in modum vel alia sæpe ratione, more quasi gesticulatorum, convertunt, linguam sæpe mordendo perrumpunt & anxie atque profunde respirant; quæ mala tamen omnia in quibusdam, immo in eodem ægro, sæpe nunc sunt leniora nunc graviora, atque etiam in aliis, pro caussæ sive irritationis forte natura aut vehementia, fortiora aut leviora. Neque etiam semper adsunt sed per accessiones, post incerta temporis intervalla, nunc breviora nunc longiora, affligunt ac redeunt: immo ipsæ illæ accessiones quoque nunc breviores nunc longiores sunt. *In pueris* quoque ut plur. *omnia sunt mitiora*, quam in

Epilepsia quid & ejus symptomata.

in adultis. *Quando ejusmodi paroxysmus remittit*, ægri iis fere sunt similes, qui ex profundo somno, post gravem præsertim crapulam, evigilant, caput ipsis dolet, quasi somnolentum, grave ac turbulentum est, ita ut reminisci, recte cogitare aut judicare mox nequeant, & vix aut difficulter sciunt, ubi sint, aut quid factum sit; totum corpus summe delassatum plerumque ita est, ut mox post paroxysmum surgere & ambulare haud valeant, quia motibus illis violentis quasi confracti & vires comsumptæ sunt. Quidam horum ægrorum brevi *ante accessionem novum venturum paroxysmum* præsentiunt, atque tunc, si sapiunt, vel super lectum, vel alium locum securum caute se demittunt, ne a lapsu improviso se lædant, & speciatim caput durius ad lapides allidant, vel omnino lapsu per præcipitia se interficiant; plerique autem subito & sine ejusmodi perceptione, ubicunque sunt, prosternuntur, atque vehementer sæpe caput sibi lædunt, vel lapsu prorsus enecantur: atque ex his etiam hujus morbi *diagnosis* haud obscura erit.

L I.

Differentia epilepsiæ & caussæ. Epilepsia varias habet differentias, est enim vel *idiopathica*, vel *sympathica; recens* vel *inveterata*; a caussa vel externa vel *interna* producta; modo in *infantibus*, modo in *adultis;* modo ex vitio *cerebri*, modo *dentium*, modo *ventriculi* aut *intestinorum*, modo uteri. Caussa *proxima*, ut mihi videtur, est semper *causa quadam irritans*, pungens, vellicans, sicut id vel sola festuca ossis acuta cerebrum pungens, evincit, vel in infantibus, dens gingivas urgens; vel in intestinis aut ventriculo vermes nervos vellicantes. *Stahliani quidem ad animam confugere*, ejusque prudenti actioni & directioni truculentissimos omnes illos effectus [§. L.] adscribere volunt; verum præterquam quod illi motus omnes, nescia immo & invita anima,

con-

contingunt, (nam omnes illi motus ſunt involuntarii) ſtultiſſima eſſet illa anima, quæ motus adeo horrendos, enormes, perniciosos & ſæpe funeſtos inſtitueret, dum leniori ſæpius modo ſe expedire poſſet.

Idiopathica ſive eſſentialis rarior eſt ſympathica, & vel ab humoribus vitioſis aut a ſcabie retropulſa, aut ab ulceribus intempeſtive clauſis ad cerebrum delatis atque in certa quadam ejus parte hærentibus ac pungentibus; vel ab oſſiculis aliiſve partibus p. n. intra cranium excreſcentibus, vel & quandoque ab animi quibuſdam affectibus, ira ſcilicet vehementi, aut terrore, quibus in cerebro gravis aliqua læſio concitari & ejuſmodi mala produci poſſunt. *Sympathica*, vel cum aliis morbis complicata, quæ & *ſymptomatica* dicitur, ab irritatione quoque, ſed alia in parte, quam capite hærente, provenit; adeoque ad cauſſam illam irritantem removendam in curatione eſt cogitandum.

LII.

Idiopathica, morbus plerumque eſt diuturnus, & difficilius plerumque curatur; ſympathica quia illius cauſſas ſpeciales in cranio hærentes, tam facile perſpicere & eruere, quam hujus, immo ſæpe prorſus detegere non poſſumus. Et ſi forte etiam quandoque cauſſam ſciremus veram, ut v. gr. oſſicula aut alia corpora p. n. in cerebro pronata, tamen ea tollere non valemus; quo fit, ut epilepſia ſæpe nullis cedat remediis, licet nonnulla pro certiſſimis *ſpecificis* decantentur, ſed *prorſus inſanabilis* ſit, immo nullum tale dari exiſtimo, niſi ad cauſſam ſimul reſpiciatur. Ita *quo magis eſt inveterata*, eo difficilius curationem admittit, quo vero *recentior*, eo major adhuc ſpes eſt. *Prognoſis.*

LIII.

In *curatione* igitur *idiopathicæ* & præſertim recentioris, reſpiciendum ad cauſſam prægreſſam: *Curatio idiopathica.*

quæ si forte *abundantia sanguinis*, ut in juvenibus, vel *consueta sanguinis* hæmorrhagia *suppressa*, sanguinis *missio*, immo & *purgatio* sæpe conducit, & postea ille consuetus sanguinis fluxus suis remediis est restituendus, interpositis & subjunctis pulveribus & spiritibus illis cephalicis ac nervinis, mox indicandis. Sed si epilepsia *ab ulcere* quodam intempestive clauso, vel *a scabie* præsertim capitis aut faciei, aliisve impuris humoribus retropulsis, ortum traxerit, hi a capite rursus sunt revellendi, per cucurbitulas, vesicatoria, fonticulos, purgantia, præsertim ea, quibus mercur. dulc. admixtus, diaphoretica & sudorifera sunt avellendi & per alia loca evacuandi, eisque epilepsia sæpe curatur. *Si a febre* intermittente *intempestive suppressa*, eadem revellentia & evacuantia ad materiam vitiosam a capite avocandam, conveniunt; quibus postea si febris redit, ea, quæ febri rite curandæ supra proposuimus, aliaque roborantia cephalica sunt subjungenda. *Si ab ira* producta est, sanguinis detractio, & quæ vehementiorem ejus motum bilisque acrimoniam temperant, ut salia temperata media, nitrum & cinnabaris, pulvis antispasmodicus celebris, specif. cephal. Michael. cum nitro, pulvis epilept. Marchion. vel solus vel cum prædictis mixtus, aliaque nervina, observata simul animi tranquillitate, conducunt. *Spiritus vitrioli philosophicus*; spiritus nitri vel vitrioli dulcis, itemque liq. anodyn. Hoffmanni, hic quoque egregie prosunt. Denique & tam in hac specie, quam etiam in aliis, ubi humores biliosi aliive noxii in ventriculo hærent, *Vomitorium* sæpe est admodum salutare. *Sin a terrore* ortum duxit, quo humores condensari & ad stasin disponi solent, præter venæ sectionem, blande dissolventia, ut sunt pulveres antispasmodici, spir. C. C., liq. C. C. succinat. cum infuso theæ aut aliarum herbarum cephalicarum,

vel

vel aquis diaphoreticis, ut fl. tiliæ, sambuci, acaciar. ceras. nigr. cinamomi, hirundinum præsertim cum castoreo præparata, &c. danda. Quando a *festuca*, *spina*, aliave re externa pungente oritur, extractio harum primiarium est remedium.

L I V.

De specificis.

Si hæc omnia parum sunt, omnis generis *pro specificis* habita medicamenta, in quibus nihil noxii deprehendimus, [quia semper cavendum, ne, quando prodesse non possumus, ægro noceamus] *empirica* etiam dicta, quorum quam plurima laudantur, adhiberi possunt: ad quæ referuntur lumbrici terrestres, ungulæ alcis, radix pæoniæ, cranium humanum, violenta præsertim morte peremptum, cor & cerebrum hirundinum, cor talpæ, hepar lupi, ossa in ventriculo vel intestinis lupi reperta. Essentia dulcis Hallensium, *specificum Stahlii*, oleum animale *Dippelii* & alia, quamvis & hæc & alia sæpius frustra adhibita esse sciam. Sunt quædam epilepsiæ, a leviori forte caussa ortæ, verb. grat. terrore vel ira leviori, vel scabie modica productæ, aut quæ a dentitione aut variolis concitantur, quæ sæpe, ut subito & facile ortæ sunt, ita etiam facile rursus cessant, & naturæ vi subiguntur: si jam contra ejusmodi epilepsiam unum ex similibus specificis dictis fuit exhibitum & epilepsia postea cessat, huic caussa sublatæ epilepsiæ a nimis credulis & imperitis adscribi solet, quæ sponte cessavit, vel sola natura sublata est. *Fonticulus suturæ coronali* inustus a quibusdam etiam huc refertur, de quo Chirurg. nostra videri potest. Quidam *stercus pavonis* aliaque *stercora* contra hunc morbum etiam commendant; ego vero hæc cum tota pharmacopœja stercorea auctoribus suis relinquo.

L V.

Curatio sympathica.

In sympathicis & *symptomaticis* major plerum-

 que

que ac promptior curandi spes est: nam quæ *initio variolarum* oritur, exhibitis remediis temperantibus, cessare solet; quæ remedia, non omissa cinnabari, etiam in *epilepsia febrium aliarum* acutarum curanda optime prosunt. *Quæ a vermibus* medicamentis mercurialibus & quæ ceterum vermibus sunt contraria, plerumque superatur. Erat viri cujusdam honorati filia novem annos nata, diu vermibus & simul epilepsia misere conflictata, quam, (multis remediis antea a quamplurimis frustra adhibitis) pulveris chin. ℥j. & merc. viv. ℥ß. cum conserva & sirupo in electuarium redactis, ac per stata tempora, ut in febre exhibitis, ita ut nunquam redierit, feliciter profligavi. Quando *epilepsia a dentitione* provenit, & remedia, quæ ad hanc promovendam alias maxime idonea, frustra adhibita sunt, immo & spir. C. C. dosis gutt. IV. vel V. aliquoties data, nihil proficiat, vel *venæ sectio in brachio* ex Sydenhami observatione, vel *incisio transversa* super dentibus exitum molientibus instituta morbum hunc sæpe tollit.

Si *a lacte* in ventriculo *corrupto* & acido facto in infantibus lactantibus *oritur epilepsia*, hoc partim purgantibus idoneis est evacuandum, partim terreis absorbentibus est destruendum: quo factum esse existimo, ut dum terrea in hoc casu sæpius contingente, egregie proficiunt, postea tam multa ex terreorum familia etiam in aliis speciebus, ab aliis scilicet caussis ortis, pro specificis declarata sint, quando forte aliquoties ejusmodi infantes ab epilepsia liberarunt; id quod tamen in aliis plerumque non faciunt.

Quoties epilepsia *a mensibus suppressis*, hi sunt restituendi, aut si *cum hysterica passione* complicata, hac curata, etiam ejus epilepsia symptomatica iisdem antihystericis, vel & haud raro matrimonio tolli solet.

LVI.

L V I.

In *paroxyſmo* & ſpeciatim hyſtericæ epilepſiæ, ſpiritus volatiles cephalici ac nervini & cumprimis ſpir. C. C. vel liq: C. C. ſuccin. naribus admoveri, immo & præſertim in infantibus, vertici inſtillari ac temporibus & pulſibus illini, vel & cum ſpleniolis imponi poſſunt, donec ad ſe redeant. Multi manus & pollices ægrorum fortiter conſtrictos vi diducendos eſſe volunt ac jubent; meo autem judicio præſtat hoc intermittere eoſque ita relinquere, donec paroxyſmus præteriit, ne natura in hoc actu turbetur: quia alias nova acceſſio citius plerumque & ſæpe adhuc vehementius, quam antea, redire ſolet. Superato paroxyſmo, æger quieſcat, donec vires ſibi ſatis reſtitutas ſentiat. *Quid in paroxyſmo.*

De cæteris morbis, *convulſivis* dictis, in ſequenti capite plura proponentur.

CAPUT XV.

De Motus læſionibus.

I.

MOtus in corpore humano diverſimode lædi poſſunt; modo enim *aucti* ſunt, modo *imminuti*, modo prorſus aboliti, vel *depravati* aut *inviti*, vitiumque ſive cauſſa vel in humoribus ſive fluidis, id eſt, in ſanguine & ſpiritibus, vel in partibus ſolidis, ſive movendis hærebit. *Motus læſi quotuplices.*

I I.

Cauſſæ motus præter naturam aucti, ut convulſionis, epilepſiæ, &c. non a prudenti animæ directione proveniunt, ut *Stahliani* volunt, dum anima, quod hoc faciat, ignorat, immo dum non facit, etiam, quod faciat, ſcire nequit; verum ſunt res irritantes quæcunque materiales, ut *ſanguis & hu-* *Cauſſa motus aucti.*

mores quantitate vel qualitate noxia peccantes, salia peregrina diversa, vermes, dentes prorumpentes, festucæ ossium pungentes, &c. a quibus omnibus, si fibræ aut partes nerveæ corporis humani rudius afficiuntur & irritantur, spiritus quoque vehementius exagitantur, partesque solidæ inde inordinate moventur: qui tamen motus inordinati, pro partis & caussæ diversitate, valde variant, & inde modo leniores sunt, modo vehementiores. Ita *spiritus cum impetu* ob quamcunque caussam in musculosas partes lati, *spasmos*, *convulsiones*, *epilepsiam*, vomitum, diarrhœam, priapismum, sive satyriasin, &c. inducunt.

III.

A quantitate vero sanguinis nimia, vel ab ejus spissitudine *oritur sæpe palpitatio cordis*, *syncope*, *difficilis respiratio*, *suffocatio*, & præsertim etiam suffocatio uterina, aliique ita dicti affectus hysterici. Ab *irritatione* & cumprimis per acria, pro partium diversitate, ubi irritatio fit, sequuntur *sternutatio*, *tussis*, *singultus*, *ructus*, *vomitus*, *nausea*, *spasmus*, *convulsio*, *epilepsia*, *fames immodica*, sive *canina* aliaque mala.

IV.

Caussæ motus imminuti. *Caussæ motus imminuti* vel *deficientis* sunt & humorum & spirituum vel defectus, vel paucitas, vel turbatio, vel obstructiones nervorum; ut in *virium defectu*, *animi deliquiis*, *apoplexia*, *paralysi*, universali & particulari, *tremore*, *impotentia* virili, *aphonia*, *linguæ paralysi*; vel *læsiones organorum*, ut in fracturis, luxationibus, vulneribus & dissectionibus musculorum, tendinum, nervorum. Ita & *anorexia* a motu ventriculi imminuto, quando cibos vel prorsus non, vel non satis exagitare, comminuere, atterere, digerere, vel expellere potest, ortum sæpe trahit. A *turbato* sive depravato *motu spirituum*, *vertigo*, *vomitus*, *spasmi*, *convulsiones*, *epilepsia* & *deliria* proveniunt.

V.

V.

In CURATIONE horum morborum generatim *attendendum ad cauſſas & partem læſam*, ne neglecto foco ad ſymptomata tantum reſpiciamus: idcirco *ſtudendum, ut prius cauſſa* rite inveſtigetur ac tollatur, & poſtea ſimul ad ſymptomata, præſertim ſi urgeant, reſpiciendum. De variis *motus læſionibus, præſertim ubi ſenſus ſimul læſi*, ut *apoplexia, epilepſia, animi defectionibus*, &c. jam capite XIV. egimus; nunc vero de aliis adhuc motuum læſionibus, quæ ſuperſunt, & ubi ſenſus plerumque integri perſiſtunt, exponemus. Ut primo: *Curatio generalis.*

VI.

De Spaſmis & Convulſionibus.

Inter hos primo conſiderabimus *motus ſpaſmodicos*, qui *ſpaſmi, nervorum diſtentiones*, ſive *convulſiones* etiam appellantur. *Spaſmi* dici ſolent, quando pars quædam corporis humani, vi muſculorum præter voluntatem contractorum, vel conſtringitur, vel extenditur & plerumque cum dolore riget, vel & ſingulari eaque mirabili ſæpius ratione intorquetur. Hujus ſpecies ſunt græcis vocabulis inſignitæ, *Emproſthotonus*, *Opiſthotonus* & *Tetanus*; quibus *ſpaſmus cynicus* ſive *Riſus Sardonius*, immo & *Priapiſmus* ſive *Satyriaſis*, tanquam ſpaſmi particulares, addi poſſunt. *Convulſio* vero proprie vocatur, quando partes, ut in epilepſia, alternatim contra animæ voluntatem eaque prorſus invita, modo contrahuntur modo extenduntur. *Quid ſint & ejus ſpecies.*

In cauſſis ſpaſmorum & convulſionum aſſignandis *Stabliani* rurſus *ad animam*, tanquam ad commune ipſorum aſylum, confugiunt, eique omnes illos motus, ſæpe horrendos ac periculoſos, ſicuti in epilepſia, tanquam cauſſæ adſcribunt, quæ magna deliberatione corpori ſuo tantas & *Cauſſa horum.*

ſæpe

ſæpe valde ridiculas, nunc vero perrhorreſcendas deformitates, in bonum ac ſalutarem ejus finem concitaret. Verum hoc a vero æque alienum ac in epilepſia mihi eſſe videtur, ſicut id, ubi de hac ſupra Cap. XIV. multiſque aliis occaſionibus jam innuimus; ſed potius certos humores vel quantitate vel qualitate peccantes, vel etiam ſæpe res ſolidas peregrinas vel p. n. in iis genitas, motus hoſce anomalos & perniciosos plerumque producere exiſtimamus: qui, *ſi vehementes*, tantum abeſt, ut commoda, ſed potius graviſſima ſæpe mala ac damna, immo & ipſam haud raro mortem corpori inducant.

VIII.

Curatio ſpaſmi levioris. *Si ſpaſmi aut convulſiones leves*, & vel in digitis vel ſuris tantum, ut ſæpius fit, incidunt, ſæpe vel ſolis & ſimplicibus frictionibus hærens forte viſcidum aut acre morboſum, quodcunque illud ſit, in parte illa, rurſus promovetur ac propellitur, atque ſic ſimul ſpaſmus curatur. Alias ſæpe juvat, ſi ſaliva, præſertim hominis jejuni, vel ſpiritu vini, vel lavendulæ, vel aqua Reginæ Hungariæ aliave ſimili pars affecta probe fricatur.

IX.

Gravioris. Quando autem ſpaſmi ſunt vehementiores atque his haud cedunt, inquirendum, *an non nimia ſanguinis abundantia* in culpa, *aut menſes, hæmorrhoides, narium hæmorrhagia* aliæve conſuetæ ſanguinis vel naturales vel artificiales evacuationes ſint *ſuppreſſæ*, aut neglectæ. His enim perſpectis, vel *ſanguinis detractiones artificiales*, convenienti loco & tempore, ſunt inſtituendæ, atque menſes vel hæmorrhoides obſtructi in ordinem, ſicut Cap. IX. docuimus, redigendi; ita ſæpe his reſtitutis, omnes ſpaſmi & convulſiones abiguntur.

Sed *ſi his vinci nequeunt*, verum *vehementiores adhuc* & pertinaciores ſunt, ad remedia nervina & epileptica valentiora, quæ capite præcedenti §. 53.

ad

ad 56. ad epilepsiam, secundum caussarum diversitatem, curandam commendata sunt, confugiendum, cum epilepsiæ atque spasmorum ob caussarum similitudinem eadem fere sit curatio. *Externe* adhibentur sæpe feliciter spiritûs nervini, ut formicarum, lumbricorum, C. C. aqua Reginæ Hungariæ, Anhaltina, cum & sine sapone veneto, si cervici, spinæ dorsi, naribus, partibus affectis fricando sæpius adhibeantur. *Si partes nimis rigidæ* sunt, fricationes per emollientia subinde melius prosunt: ut unguentum nervinum, dialthææ, martiatum, vel pinguedo caponum, leporina, humana, taxi, castorei, pedum bubulorum, vel per se, vel oleis penetrantibus naturalibus aut destillatis nervinis, qualia sunt petroleum, oleum destillatum succini, rutæ, rosmarini, salviæ, vel similia alia, imprægnata, quibus partes læsæ diligenter fricandæ. *Aquarum salutarium usus legitimus*, una cum *balneis* temperatis, observato simul convenienti victus regimine, vitatisque *affectibus animi gravioribus*, ira præsertim, mœrore ac tristitia, in morbis spasmodicis longe quoque valentissimus est; sicut de horum genuino usu mox infra uberius proponemus. Quid *in spasmis vulnerum* sit faciendum, e Chirurgia nostra p. 85. peti potest.

X.

De Maxillæ spasmo.

In spasmis particularibus, specialia quædam adhuc sunt observanda. Ut, si *spasmus est in maxilla inferiori*, ut ægri os aperire adeoque & cibos manducare nequeant, sicuti sæpe in vulneratis, ubi peregrina in vulneribus, aut ubi nervi læsi sunt, aut ubi acria, ut vitriolum, aliave similia ad sangui- *Spasmi particularis in maxilla.*

nem

nem cohibendum vulneri immissa fuerunt, contingit, pro caussarum diversitate diverso modo ad eas auferendas est procedendum; qua vero de re, quia jam in chirurg. nostris operat. Cap. LXXVII. præcepimus, ne eadem hic nobis sint repetenda, L. B. ad hunc locum ablegamus. *Quod si sponte*, sive a caussa interna *hic maxillæ spasmus in infantibus*, ut sæpe vidi, contingit, ut plurimum moriuntur, & vix ullum servatum vidi, licet laudatissima remedia nervina, & antispasmodica interne atque externe quam solertissime adhibita fuerint.

X I.

De Spasmo cynico.

Spasmi cynici. In *spasmo cynico*, qui & *Risus sardonius* dicitur, si forte, ut sæpe fit, a venenis assumptis, præsertim cicutæ, aut œnanthes venenata specie proveniat, hæc quamprimum fieri potest, emetico e corpore expellantur, & postea ad reliquias in ventriculo destruendas, atque ventriculum vi sua summe refrigerante inde læsum roborandum, vinum generosum, ex veterum jam observatione, idque cum primis calidum vel per se, vel cum pipere vel Zingibere subinde potum, remedio est. *Si ab aliis spasmorum caussis*, alia antispasmodica & nervina, tam interna quam externa Cap. præced. §. 53. ad 56. laudata, sunt adhibenda; & inprimis etiam emplastrum ex empl. de betonic. & bacc. lauri cum oleo succini paratum, circa aures & tempora applicatum, egregie etiam hic prodest.

XII.

XII.

De Sternutatione nimia.

In *sternutatione nimia*, quæ ab acribus in naribus hærentibus & membranam harum nerveam vellicantibus, oritur, ea *lacte calido*, naribus sæpius hausto, eluenda, temperanda atque demulcenda, donec remittat & denique omnino cesset. Si forte lac deficiat, aqua tepida ei substitui ejusque etiam vapor ad nares cum emolumento admitti potest. *Sternutationis.*

XIII.

De Tussi convulsiva.

In *Tussi convulsiva*, præter infusa & decocta ex speciebus pectoralibus ac nervinis parata, & ad modum Theæ aliquoties in die hausta, liq. C. C. succin. pulveresque ex nervinis & cinnabari compositi, ut specif. cephalic. Michael., pulvis epilept. Marchionis, & pulvis antispasmodicus, cum lenibus anodynis, ac præcipue massæ pilular. de styrace vel cynoglosso gr. j. vel altero, egregie conducunt, haud neglecta sanguinis missione & alvi expurgatione, si caussæ prægressæ aut mala præsentia ea indicent. *Tussis convulsiva.*

XIV.

De Cordis palpitatione.

Quid sit ejusque differentia.

Hoc malum, quia etiam in motu cordis aucto, attamen invito, & spasmodice quasi vehementius con-

contracto consistit, de eo hoc in loco quoque acturus sum. Motus hic sæpe tam vehemens est, ut *e longinquo audiri*, & ab abstantibus quoque aspectu thoracis sæpe videri queat. Quandoque hoc vitium *a motu corporis* paullo *fortiori*, præsertim quando homines loca acclivia ascendunt, & potissimum in *plethoricis* & *hypochondriacis* oritur; quandoque a *terrore*, quo sanguis a partibus externis subito versus cor repellitur, ita ut hoc, sanguine quasi obrutum, per multiplicatos ictus & constrictiones illud nimium sanguinis, quod ei molestum ipsumque irritat, rursus a se removere cogatur, quo sensim in ordinem redacto, palpitatio plerumque cessare rursus solet. [a] Quando autem *vel motu vel terrore* vehementiori, vel caussis his ob quamcunque rationem sæpius redeuntibus, præsertim in plethoricis vel etiam ab aliis occasionibus pars sanguinis in cordis ventriculis vel vasis ejus majoribus, in *speciem polypi* coit, immo cum cordis ventriculis conglutinatur vel concrescit, sicuti quam sæpissime in horum cadaverum sectione inventum est, qui vivi palpitatione cordis diu conflictati fuerunt, *palpitatio inde oritur fere continua*, eaque vel levior vel vehementior, prout polypus ille minor vel major est, adeoque vel minus vel majus sanguini transeunti obstaculum facit. Quandoque & mala cordis aut huic vicinorum vasorum majorum conformatio, ut v. gr. *aneurysma arteriæ aortæ*, vel *osseæ aut lapideæ quædam partes*, aliæve res p. n. in corde aut vasis vicinis natæ, palpitationis sive motus hujus læsi caussæ sunt; quibus vero in casibus morbus hic, quia causas has-

(a) *Stahliani* hunc morbum *etiam animæ directioni adscribunt*; verum quia consistit in motu, qui anima fit invita, ab hac, ut caussa efficiente ac dirigente provenire nequit.

hasce tollere haud valemus, ut plurimùm insanabilis existit. Interea tamen etiam *sæpe a sola* fere *nimia sanguinis copia ortum trahit*; id quod inde evinci potest, quia in nonnullis sola sanguinis per venas detractione morbus hic, ut sæpius observavi, tolli solet.

X V.

Curatio 1. per sanguinis missionem.

Igitur *initium curationis*, *præsertim in plethoricis*, aut iis, ubi consuetæ sanguinis excretiones, ut menses, hæmorrhagia narium vel hæmorrhoides suppressæ, aut usitatæ sanguinis detractiones neglectæ sunt, *faciendum a venæ sectione*; quæ vero, quo in loco vel parte corporis instituenda ex eis intelligi potest, quæ Cap. I, de *Plethoræ morbis*, itemque Cap. IX. *de hæmorrhagiis suppressis* restituendis hac de re proposuimus; quæ etiam, si malum forte redeat, præservandi caussa vere & autumno, immo & haud raro sæpius in anno repetenda; & ubi fluxus mensium vel hæmorrhoidum obstructus, hi idoneis suis remediis, ex eodem capite petendis, sunt restituendi.

X V I.

2. Per alia remedia.

Præter hanc *remedia temperantia salina*, *nitrosa & cinnabarina*, ac speciatim pulveres temperantes atque antispasmodici, dum motum nimium cordis temperant, atque sanguinem crassum ac spissum incidunt fluidioremque reddunt, egregie hic proficiunt, præsertim quando hi ægri etiam calore p. n. urgentur: atque hanc ob rationem *Wedelius* quoque pulverem suum absorbentem sæpius in hoc malo exhibitum, multis in locis & præsertim in Opiologia magnopere prædicat. *Infusa aquea herbæ theæ*, *melissæ*, *veronicæ*, *flor. primulæ veris*, vel pomorum citri, dum humores spissos & justo fervidiores diluunt ac temperant, multum quoque hic prosunt, præsertim si essentiæ scordii, cardui benedicti, cort. citri vel aurant., cum pauxillo spiritus nitri dulcis, vel & liq. terræ folia-

tæ

tæ tartari, apta copia, mane & circa vesperam eundem in finem simul assumantur. *Pediluvia* denique temperata, *motus corporis* moderatus, sed frequens, vectio, *equitatio*, *victus modicus*, *potus tenuis* & sufficiens, cura seri lactis, immo & *aquæ medicatæ*, præsertim *martiales*, curandi & præservandi scopo, cum primis hypochondriacis, quam utilissima sunt.

Atque hæc ipsa etiam in *polypo recenti* vel dissolvendo & curando aut metuendo avertendo, si quid hic Medicina valet, primaria esse remedia existimo.

XVII.

De Singultu.

Singultus caussa. *Singultus* est affectus spasmodicus *ventriculi*, & simul septi transversi, a re quadam irritante in eo hærente tunicamque ejus nervosam vellicante, ortus, qui vero quandoque *levem tantum in victu errorem* pro caussa agnoscit, adeoque vel sponte sua brevi sæpissime desinit, vel assumpto potus haustu, ad materiam acrem temperandam & diluendam, cessat. *Interdum vero est longe gravior*, & caussam habet vel graviorem quandam *ventriculi læsionem*, vel *venenum* assumptum, vel *vulnus* aut *inflammationem* ventriculi, intestinorum, vesicæ, septi transversi aut alius cujusdam visceris in abdomine; immo ex inflammationibus etiam externis & inde nata *gangræna* ac *sphacelo pedis singultum* quoque aliquoties *vidi gravissimum*, qui plerumque tunc mortem instantem, vel saltem appropinquantem indicare, quin *& in febribus acutis*, & præsertim malignis, *frequens singultus*, sed sæpissime *funestus* esse solet.

XVIII.

XVIII.

Pro caussarum igitur diversitate vario etiam modo instituenda est *curatio* : ut *si senes* , vel alii *debiliores* post pastum largiorem , præsertim *quando durioribus aut flatulentis cibis usi sunt* , vel cibos avidius deglutiverunt, singultu corripiuntur , *haustulus vini generosi*, vel *spiritus vini*, *vel aquæ spirituosæ*, anisi, fœniculi, menthæ, vel cort. aurant. aliarumve stomachicarum, eum ut plurimum sanat. Ita & *pulvis stomachicus Birckm.* & *Tragea aromatica Augustan.*, aliive ejusmodi pulveres stomachales, admixto cortice peruviano, cum vino generoso sumpti, egregie hic prosunt. Eadem remedia, *si singultus a refrigeratione* quacunque corporis, vel potu aut cibo nimis frigido , incessu per pavimenta lapidea nudis pedibus , ortum ducit , benefaciunt ; ubi simul *olea stomachica destillata* ventriculo illini, & *sacculus ex stomachicis herbis*, vel *emplastrum* aut *cataplasma stomachicum* ei superimponi apte possunt. *Curatio si a diætæ erroribus.*

XIX.

Quando ab aliis caussis & speciatim *ab acidis humoribus* in ventriculo hospitantibus provenit , medicamenta acidum *absorbentia*, terrea, itemque oleum tartari per deliquium dare convenit . *Si febri acutæ*, vel *inflammationi ventriculi* aut alterius cujusdam visceris supervenit , malum est periculosissimum . Interea tamen *pulveres nitrosi* , *camphorati* , itemque spiritus nitri dulcis , cum essentia quadam alexipharmaca sæpe dati , quandoque juvant ; ubi tamen etiam diascordii ℨj. ad ℨij. circa vesperam cum fructu exhibetur . Si *a gangræna & sphacelo* provenit, plerumque , ut §. 17. jam dictum , insanabilis est ; interea tamen præter ea, quæ sphacelo speciatim contraria sunt, ut cumprimis est cort. peruvianus, & quæ modo contra inflammationes internas commendavimus , primaria remedia mihi esse videntur . Idem & *Si ab aliis caussis.*

X ju-

judicandum & faciendum est, *si singultus vulneribus partium internarum*, vel & *calculi* aut *herniæ sectioni* incidat; licet plerumque mors brevi sequatur. Quando *a venenis assumptis oritur*, acrimonia veneni aqueis multis & lacte est eluenda ac temperanda, oleosis demulcenda, & ceteroquin ita procedendum, sicuti capite de venenis infra docuimus.

XX.

De Priapismo.

Priapismi. In *priapismo* sive *satyriasi*, [qui etiam in fortiori spasmodica musculorum erectorum penis contractione, ab acri, præsertim venereo, ut plurimum inducta provenire solet, idque ut plurimum in juvenibus robustis, vegetis, sanguineis] conveniunt contra hoc malum *largæ sanguinis missiones*, & præsertim etiam *ex ipsa vena penis*, *purgationes fortiores* ex non calefacientibus nec resinosis paratæ; *pulveres temperantes nitrosi*, *cum camphora* & tantillo *sacchari saturni*, sæpius ex aqua simplici vel lactucæ aut menthæ dati. *Potus* sit aqueus, acidulus, refrigerans, servata simul diæta tenui, refrigerante, vitandoque omnia calefacientia, stimulantia & bene nutrientia.

Si infectio venerea concurrat, specificis huic malo oppositis, cum primis mercurialibus, hæc expugnanda.

XXI.

De Tremore.

Quid & unde. *Tremor* est motus tremulus sive depravatus & invitus, manuum potissimum & capitis, interdum etiam

etiam pedum, immo & quandoque linguæ atque ipsius cordis. Malum est, quod *senibus frequentius* accidit, quam pueris & juvenibus; atque in illis potissimum a defectu spirituum provenire videtur. Interdum tamen & in his observatur, cumprimis *ex terrore*, atque hinc nato inæquali aut *non sufficienti* in musculos spirituum influxu, & *interdum etiam ex plethora*. Potus etiam nimius *Coffeæ* ad tremorem inducendum in multis perquam idoneus observatur; in quibusdam *a potu nimio* & frequenti *crapula*, in aliis *a nimia venere*, in nonnullis ab his simul ortus est; a quacunque vero harum caussarum proveniat, curatu sæpe perquam difficilis, immo si jam inveteratus, ut plurimum impossibilis est.

XXII.

Interea tamen qui a tremore liberari, vel saltem levius inde affligi desiderant, *largiorem potum Coffeæ*, *crapulam* & *venerem nimiam* vitare debent. E contrario ad nervos debilitatos roborandos utantur quotidie *herba melissæ aut salviæ*, loco infusi theæ; vel & eædem cum china in cerevisia aut vino infundantur, & in pastu, vel circa illum bibantur. Cum infuso illo melissæ aut salviæ assumere etiam possunt *essentiam rosmarini*, & cort. peruviani, vel liquorem C. C. succinatum, bis vel ter in die, & vesperi pulvis quoque antispasmodicus usurpandus, præsertim ab iis, qui calorem p. n. sentiunt, aut vino multo usi sunt. *Curatio.*

Externe cervix & spina dorsi sequenti vel simili linimento roborante fricandæ.

℞. spir. formicar.
lumbricor. ā ℥ij.
salis ammon.
Cornu Cervi ā ℥ß.
vel ℞. Aqv. Anhaltin. ℥vj.
sapon venet. ℥j. M.
pro eodem scopo.

In plethoricis sæpe *Venæ sectio* prodest, *in senibus* haustus vini vel simplicis generosi vel roborantibus illis exaltati in pastu; & *in mulieribus* ad mensium negotium est respiciendum. *Pediluvia* frequentia, itemque *thermæ* & aquæ aliæ medicatæ rite usurpatæ, cum sobria victus ratione contra hoc malum etiam valde sunt proficua.

XXIII.

De Motibus imminutis aut abolitis generatim.

Motus immuniti vel aboliti. Motus imminuuntur vel omnino abolentur sæpe vel in toto fere corpore, vel in certis tantum ejus partibus. In toto corpore eos aboleri in *apoplexia* & *animi deliquiis* jam præcedenti capite diximus, & quæ remedia tunc prosint, proposuimus; igitur jam de *quibusdam aliis adhuc morbis tractabimus*, ubi motus corporis imminuti vel depravati sunt, & speciatim de *languore*, *marasmo* ac *vertigine senili*, *paralysi linguæ*, *aphonia* sive *loquendi difficultate* & *impotentia virili*.

XXIV.

De Languore & Marasmo itemque Vertigine senili.

Languor, marasmus & vertigo senilis. Cum hic *languor* & motus impedimentum a spirituum ac virium decremento ortum ducant, hi omni modo sunt augendi atque excitandi, analepticis, stomachicis, cardiacis, cephalicis, nervinis, & quidem interne, *vino mero generoso* in pastu, hoc enim propterea *lac senum* appellari solet; eoque vel simplici, vel gratis aromatibus prægnato;

to; vel *aquis spirituosis*, ut aqua cinamomi vinosa, cort. aurant. vel citri; vel aqua melissæ, florum cheiri, vel lilior. convall. vinosa, aut naphæ, cum vel sine *confectione alkermes*, eaque in viris, qui *ambram* ferre possunt, completa; item *succolada*, emulsionibus cum aquis cardiacis paratis, *gelatinis* analepticis, *ovis* sorbilibus, vel vitellis ovorum in jusculis aut cerevisia calida solutis; præterea *speciebus*, *pulveribus & trageis*, ut tragea aromat. August. speciebus diacinamomi, diagalangæ, diambræ & diamoschi, immo & ipsa china chinæ; præterea *essentiis aromaticis*, cinamomi, caryophyll, cardamomi, cubebar. cort. aurant. ligni aloes, ambræ, balsamo vitæ Hoffmanni, *elæosacch. cinamomi ambrato*, vel pulvere cephalico Zellensi, cum margaritis & ambra roborato.

Externe naribus, cordi & pulsibus adhiberi apte sæpius possunt aquæ spirituosæ, ut aqua Reg. Hung. Anhaltina, vel apoplectica, aut spiritus lavendulæ, aut spir. salis ammon. vinosus, uno alterove oleo distillato suavi cephalico, pro lubitu imprægnatus, vel & *sal volatile oleosum Sylvii* aliudve simile. Nonnullos *balsama cephalica* quoque roborare solent, ut apoplecticus vel cephalicus usitatus, bals. cinamomi, caryophyll. ligni rhodii, lavendulę, succini, majoranę aliave similia. Atque hæc omnia etiam *in vertigine senum*, a defectu spirituum dependente, benefaciunt, sed non *in sanguinea*, *vitando simul curas*, meditationes ac studia severiora, animusque ad tranquillitatem sit dispositus.

XXV.

De Linguæ paralysi, Loquelæ læsione & Aphonia.

Curatio. Quia *hæc mala plerumque ab apoplexia oriuntur*, præmissa jam ut plurimum sunt ea, quæ in illa utilia aut necessaria esse solent, & inprimis *excitantia volatilia interna* & *externa*, itemque *sanguinis detractiones*. Quod si vero hæc nondum instituta, aut hæc vitia sine prægressa apoplexia orta sint, *venæ sectio*, præsertim in plethoricis, in brachio, pede, vel & in ipsa vena jugulari, aut raninis recte instituitur. Deinde vero *ad spiritus ad linguam alliciendos* atque *advocandos* prodest *masticatio omnis generis acrium* aut aromaticorum, ut cardamomi, cubebarum, amomi, piperis, rad. pyrethri, nicotianæ, vel seminis staphidis agriæ; vel elæosaccharum cinamomi, caryophyllorum aut cardamomi; vel *pulvis aureus Zellensis*, aliave istiusmodi stimulantia linguæ applicata, ore diu detenta, atque tandem deglutita. Cort. peruv. & succus nasturt. aquat. etiam hic prosunt. Pro potu ad modum herbæ theæ egregie quoque confert *infusum herbæ salviæ* vel *rosmarini*, bis terve in die cum liq. C. C. succinat. sufficienti copia sumptum. *Aqua salviæ cum vino distillata* in faucibus sæpe detenta, & loco gargarismatis simul usurpata, valde etiam linguam debilem roborat. *Acetum scilliticum*, si ut gargarisma hic adhibetur, & externe etiam sub mento radix linguæ eo aliquoties in die probe fricatur, valens quoque contra hoc malum est remedium: ubi tamen etiam *spiritus nervini* in paralysi commendati adhiberi cum fructu possunt.

XXXVI.

De Impotentia virili.

Impotentia virilis est vel *perfecta* vel *imperfecta*, atque denotat generandi potentiam vel magis vel minus læsam, consistens præcipue & ut plurimum in *destructa penem erigendi facultate*, sive *flacciditate* aut *paralysi musculorum penis erectorum*, quæ plerumque nimium & cumprimis præmaturum veneris abusum pro caussa agnoscit, quo spiritus ac vires juventutis nimis consumuntur, atque musculi prædicti sic nimis debilitantur. Interea tamen *etiam ab aliis caussis impotentia* induci potest: ut si cui vel *ab ictu* aut *conquassatione* externa *testiculi destruuntur*, vel ab inflammatione, præsertim venerea, in *scirrhum corrumpuntur*, vel *abscessu* aut tabe dissolvuntur, vel in *celotomia exciduntur*, vel *ictu sclopeti* per glandes plumbeas aliove vulnere testiculi aut penis omnino auferuntur, vel etiam si qui *mentulam* non *in glande apertam habent*; quo fit ut semen cum debito vigore ad uterum & ovula mulierum projici nequeat. Denique *qui nimis phlegmaticum sive frigidum* habent sanguinem, vel *tristitiæ & mœrori*, vel *studiis*, curis atque solicitudinibus *nimiis* indulgent, vi generandi sæpe vel omnino, vel saltem magna ex parte privantur, præsertim si jam per se debilis & frigidæ sint intemperiei, unde & hi impotentes jam a veteribus *frigidi* appellati sunt. *Impotentia & ejus caussa.*

XXVII.

In curatione, *ubi partes ad generationem necessariæ deperditæ* sunt, quia hæ restitui nequeunt, nulla quoque est curatio; interea tamen, qui uno adhuc sano testiculo instructi sunt, atque erectio & genitura iis non deficit, cæterumque sani ac *Quædam curationem non admittunt.*

vegeti sunt, sæpe, ut aliquot novi exempla, æque fœcundi ac proliferi existunt, quam qui vel maxime duobus instruuntur. Ita e contrario illi, *quibus testiculi abscessu* vel *scirrhis* indissolubilibus *corrupti sunt*, ut plurimum quoque sunt insanabiles.

XXVIII.

Quædam vero admittunt. Quibus vero erectio deficit, & malum nondum inveteratum est, idque *vel mœrore* diuturno *vel studiis*, *curis* & solicitudinibus nimiis, *victu nimis refrigerante*, vel & hujusmodi medicamentis, aut *veneris excessu*, vel aliis in victus regimine erroribus, immo *vel & morbis longis*, quibus vires nimis detritæ sunt, inductum est, requiritur primo, *ut illæ caussæ*, mœror scilicet, tristitia, studia & curæ nimiæ vitentur, morbi quibus inducta est, tollantur, atque ab erroribus illis abstineatur, alias omnia medicamenta sunt frustranea.

XXIX.

Curatio in emaciatis. Deinde *in nimis emaciatis*, & iis, *qui vires per nimia studia*, *mœrorem*, *nimiam venerem aliasve caussas exhauserunt*, conducunt bona *nutrientia*, ut omnis generis *juscula roborantia* præsertim cum vitello ovi, ova mollia, gelatinæ, frequens *usus lactis*, cum pauxillo aquæ cinamomi, vel ipso cinamomo imprægnati, ipsa *cura ac diæta lactea*, potus *succulada* bonæ & leniter aromaticæ, ut & nutriat, & simul musculos languidos blande stimulet vimque erectionis restituat, ex quo fundamento etiam hic laudantur *radices orchidis* sive satyrii, & *electuaria* inde cum aliis roborantibus composita, ac præsertim zingibere, rad. pimpinellæ, nuce moschata conditis aliisque similibus cum conf. alkerm. completa; vel & *electuarium diasatyrii*, quod jam dudum hunc in finem a veteribus commendatum fuit, aliis adhuc idoneis remediis pro lubitu roborandum. Vel & *aquæ medicatæ cum lacte* haustæ. Ubi etiam in pastu & aliis

aliis horis medicis haustus vini generosi vel simplicis vel gratis aromatibus ac roborantibus exaltati, inter quæ & cortex *cascarillæ* atque *peruvianus* merito pertinent, egregie conducit.

X X X.

Qui vero non emaciati sunt, sed contra *pingues*, *cachectici* aut *frigidi* temperamenti, & potissimum si nimia *laxitas in toto* corpore ac specitatim in musculis erectoribus peccat, *stimulusque ad erectionem deficit*, his stimulantia spirituosa, acria & aromatica ad spiritus ac vires suscitandos maxime conveniunt, quæ specifico nomine *aphrodisiaca* vulgo appellari solent; ad quæ præ cæteris pertinet vinum generosum, piper, sinapi, nux moschata condita, zingiber & rad. pimpinellæ albæ condita. Borax & stincus marinus, sub varia forma assumpta; inprimis vero *sinapi* vel *piperis* crasso modo contusi ℥ß. aut ʒj. cum haustu vini generosi, hora ante decubitus tempus sumpta, egregie stimulant. Prosunt his præterea *essentia aphrosidiaca VVedelii*, vel essentia aromatica bona, essentia ambræ, immo & *essentia cantharidum* exaltata; vel *spiritus* ita dictus *magnanimitatis*, vel solus, vel cum modo laudatis essentiis mixtus; quin & cautus usus ipsius *pulveris cantharidum* in frigidis, ubi erectio vel nulla, vel valde languida, in pulveribus vel electuariis roborantibus, ad gr. ij. iij. & tandem plura, non est omnino rejiciendus. *Vinum generosum martiale* cum aromaticis *corticeque peruviano* compositum & bis vel ter in die ad aliquot uncias haustum, magnæ quoque hic est virtutis. *In cachecticis.*

X X X I.

Externe musculi penis, scrotum & perinæum *spiritu formicarum*, lumbricorum, lavendulæ, rosmarini, aqua anhaltina, sale volatili oleoso Sylvii roboratis; vel & *unguentis* nervinis oleis distillatis nervinis imprægnatis, aliquoties in die *Externa & diæta.*

pro-

probe fùnt fricandi. Immo & *balnea* atque *insessus* ex herbis aromaticis parata; vel & ipsæ *thermæ* aut aquæ *medicatæ martiales* hoc modo usurpatæ multum hic prosunt. *Diæta in macilentis* aut hecticis sit nutriens, facile digerenda, lactea, ubi & ostrearum & limacum frequens esus valde commendatur. *In frigidis cachecticis* & obesis vero *sit magis aromatica & salsa*, quibus & ostreæ cum pipere aliisve gratis aromatibus sæpe comestæ optime conveniunt. *Motus frequens* corporis & præsertim *vectio* & *equitatio* his ægris quoque egregie conducit.

XXXII.

De Articulorum rigore.

Rigoris caussæ. Quoties junctura ossium alias mobilis *riget* sive motum amisit, quod vitium Græci *Anchylosin* vocant, motus hic, si fieri adhuc potest, est restituendus. Oritur vero hoc vitium sæpe a *fractis, contusis* vel *vulneratis ossibus*, præsertim circa extrema, ubi ad ea rursus glutinanda quiete diuturna articulorum opus est, sub qua vel a liquore articulorum naturali sensim spissescente ac tandem inspissato, motus articuli imminuitur, vel prorsus aboletur; vel a succo osseo, ex ossibus diffractis in juncturam se insinuante extrema ossium plane confervent.

XXXIII.

Curatio. Si *motus difficultas solum ex longiori quiete* & humore articulorum, ob motus defectum sensim aliquatenus concreto oritur, *emollientibus ac resolventibus fomentis, unguentis*, oleis & axungiis animalium calidis junctura rigida ac dura frequenter est fricanda, & a medico vel ministro flectendo hinc inde probe commovenda, donec motus sen-

sensim sensimque restituatur. Quod si hæc parum sunt, *balnea* quoque, tam artificialia ex emollientibus & digerentibus, quam naturalia, sive *thermæ*, inter quæ *VVesbadenses*, *Aquisgranenses* & *Carolinæ* fere eminent, satis diu sunt adhibenda, ita sæpe inspissatus in articulo humor rursus dissolvitur & mobilitas ejus naturalis, si non in totum ac perfecte, tamen magna ex parte restituitur. Sed *si ex ossium diffractorum succo*, in articulum sensim effuso ibidemque firmiter concreto ossium extrema conferbuerint, vel rigor nimis vehemens, aut malum, a quacunque etiam caussa ortum, jam valde sit inveteratum, vel & *ex podagra nodosa* productum, ut plurimum insanabile est, vel saltem perquam difficulter & non nisi iisdem modo commendatis remediis curatur, aut solum aliqua tantum ratione emendatur.

XXXIV.

Si denique *motus læsio a vulneribus*, *fracturis*, *luxationibus*, *tumoribus*, *inflammationibus*, aliisve similibus morbis ortum traxit, hæc mala omnia ut in chirurgia nostra docuimus, rite sunt curanda, ita his, tanquam caussis motus læsi restitutis, motus etiam plerumque redit. *Motus læsus a vulnere, fractura.*

CAPUT XVI.

De ventriculi & intestinorum morbis.

I.

De variis quidem ventriculi & intestinorum morbis jam hinc inde, in antecedentibus egimus; ut de *ventriculi inflammatione* p. 120. *de vomitu simplici* Cap. XIII. §. XI. & *cruento* pag. 134. de *singultu* Cap. XV. §. 17. &c. verum cum quidam adhuc haud levioris momenti, de quibus ha-

hactenus nondum egimus, supersint, atque ab actione integra vel læsa ventriculi magna pars & sanitatis & morborum dependeat, operæ pretium erit, ut de præcipuis reliquis hoc in capite etiam adhuc agamus, & quidem primo:

I.

De Anorexia sive cibi desiderio ablato.

Anorexia quid? & differentia. *Anorexia* est ille morbus, quando homines cibos non appetunt, vel nullo ejus desiderio afficiuntur; hinc a latinis *cibi desiderium imminutum* aut *ablatum* vel *appetentia cibi læsa*, vulgo *appetitus prostratus*, *imminutus* vel *destructus* appellari solet.

Anorexia essentialis. Est vero ea morbus vel *per se existens* sive *essentialis*, a ventriculi actione læsa aut ablata proveniens, & sine aliis morbis ortus; vel cum aliis morbis, iisque quamplurimis, ut symptoma combinatus. *Quando anorexia per se morbus est*, ut plurimum *a prava diæta*, *nimia voracitate*, & inde natis crudis atque indigestis humoribus in ventriculo hærentibus, coctionemque ciborum impedientibus provenit; qui se sæpe vel ponderis ac pressionis sensu in ventriculo produnt, vel flatibus multis, vel ructibus copiosis, nidorosis, aut amaris, vel pituitosis & acidis, vel nausea & conatu vomendi vel variis horum malis simul, immo vomitu sæpe ipso spontaneo se manifestant. Ita etiam *in senibus*, qui languorem in toto fere corpore persentiscunt, cibi appetentia, vel ob spirituum defectum, vel ob humores effœtos, vel ob vim contractilem & motum ventriculi nimis debilitatum, aut prorsus destructum, sæpe ita decrescit, ut nihil quicquam appetant; unde sensim sensimque vires ita minuuntur, ut fere sine alio morbo pereant, præsertim *si vigiliæ* involun-

luntariæ accedunt, id quod *mori sine morbo* appellari potest.

III.

Longe vero sæpius ut symptoma, *in quamplurimis morbis* incidit, & nominatim *in febribus acutis*, *inflammationibus gravioribus*, *asthmate*, *hydrope*, *hypochondriacis*, & *melancholicis morbis*, *arthritide*, *podagra*, *vomitu*, *dysenteria*, aliisque quamplurimis; ubi vel humores ita corrupti, vel spiritus ita suppressi, sicut in malignis, ut ad cibi desiderium excitandum vel ad ciborum concoctionem perficiendam prorsus inepti sint; vel natura forte alibi in morbo aliquo gravi superando & expellendo ita occupata est, ut omnes suas vires illuc dirigat, easque interea ventriculo, donec hostem superavit, subtrahat. *Hæc anorexia symptomatica ut plurimum non curatur*, nisi morbo primario prius subacto ac superato; attamen hoc victo, cibi desiderim sponte plerumque redire solet. Igitur *de anorexia idiopathica* sive *essentiali* curanda præcipue hic acturus sum. *Anorexia symptomatica.*

IV.

Quando igitur ventriculus cruditatibus repletur, atque materia turget, sive *conatus vomendi adest*, non raro unico medicamento vomitorio hic morbus tollitur; vel solum aliquod remedium stomachicum ad malum penitus profligandum illi subjungendum. Si vero ejusmodi conatus abest, primo ad humores illos crudos incidendos & digerendos *salia amara*, ut vel salia plantarum amararum, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, sal digestivum Sylvii, aut similia in forma pulveris per unum alterumve diem aliquoties in die a ℈j. ad ʒß. exhibenda; vel sub forma fluida, liq: terræ foliatæ tartari, ad guttas LX. & plures; hisque postea *idoneum purgans vel ex pilulis amaris*, vel ex *sale amaro* anglicano aut bohemico aliove simili superaddendum. *Curatio 1. per evacuantia.*

V.

V.

2. *per roborantia.* Ventriculo atque inteſtinis expurgatis, *eſſentia* vel *elixiria amara & aromatica ſtomachica*, ad tonum ventriculi roborandum ejuſque vim contractilem reſtituendam, aliquoties in die ad guttas 50. 60. & plures ægro exhiberi, hiſque pulveres ſtomachici, ut tragea aromatica, Auguſt. pulv. ſtomach. Birckmanni, ſpec. pro morſulis Imperat. vel ſpecies diagalangæ, diacinamomi, vel de tribus piperibus ad ℨj. pro doſi, vel per ſe, vel cum vehiculo vinoſo interponi debent. *Calamus aromaticus* conditus, itemque *Zingiber* conditum, *eſſentia piperis*, itemque eſſentia *piperis hiſpanici* ſive capſici, vel & *elixirium vitrioli* Mynſichti, aliave ſimilia, præſertim ubi alcali vel bilioſum peccat, ad cibi deſiderium excitandum, ut & *infuſa radicum & herbarum amararum* & aromaticarum *cum vino*, ſub ſpecie vini abſinthitis parata, egregie quoque hic valent, præſertim ſi juſtus *vini generoſi uſus in paſtu* accedat, vel & poſt paſtum hauſtulus cujuſdam *aquæ ſpirituoſæ* ſtomachicæ, quæ vulgo *aquæ vitæ* vocari ſolent, ſubjungatur.

V I.

3. *Ubi acidum peccat.* *Ubi cruditates acidæ* in ventriculo peccant, medicamenta acidum *abſorbentia*, ut conchæ præparatæ, lapides cancrorum, mater perlarum aut corallia præparata per aliquot dies ſunt exhibenda, & poſtea *idoneo purgante*, vel ex pilulis aloeticis aut amaris aliis, vel ex rhabarbaro, vel ex ſale amaro catharctico e corpore eliminentur. Utrique ſcopo & acidum abſorbendi & evacuandi, *magneſia* etiam valde apta eſt, ſi per aliquot dies mane juſta copia uſurpatur. Cruditatibus evacuatis, ad *tonum relaxatum inſtaurandum* remedia amara & aromatica, præcedenti numero V. commendata, prodeſſe apte poſſunt; verum remedia quoque *martialia* & cumprimis tinctura vitrioli martis Ludovici, vel tinctura martis cydoniata, ali-

quo-

quoties in die usurpata, vel & *croci martis* cumprimis aperitivus Stahlii, aut *limatura martis* subtilissime trita, cum elæosaccharo cinamom. data egregie etiam hic benefaciunt. Usus legitimus *aquarum medicatarum martialium* utrique scopo & evacuandi & roborandi sæpe quam optime etiam satisfacit, præsertim si *motus frequens* corporis accedat: quibus plerumque ciborum desiderium quam valentissime excitari videmus, non neglecto haustu vini generosi in pastu, vel *aquæ vitæ* cujusdam ante vel post pastum. *Vitandus* hic est *fumus tabaci* præsertim copiosus, *usus spiritus vini nimis frequens* & copiosus, præsertim matutinus; diæta itidem inordinata, alimenta dura ac difficulter digerenda, pinguia, flatulenta, studia & lucubrationes nimiæ quoque vitanda.

VII.

De Nausea.

Nausea est ille morbus, quo ægris non solum nullum est desiderium cibi, sed potius *fastidium* ejus: quare idem fere est morbus ac præcedens, atque ex iisdem etiam caussis oriri videtur, attamen gradu illum superat. Est quoque *morbus vel per se, vel symptoma* multorum aliorum morborum, atque in curatione quoque parum a præcedenti differt. *Nausea quid?*

VIII.

Quando per se morbum constituit, studendum, *ut vitiosi humores e ventriculo ejiciantur*; id quod, præsertim si conatus vomendi simul adest, *vomitu excitato*, si nihil vetat, optime ac brevissima via fieri solet. Sed si quid vomitum impedit, similia *purgantia* adhibenda, qualia §. IV. & VI. commendata sunt. His eadem subjungenda *stomachum* *Curatio essentialis.*

robo-

roborantia, cum vino generoso, quæ §. V. & VI. proposuimus. *Externe* ventriculo applicata, & inprimis *balsama stomachica* ex oleo Nucis moschatæ & oleis destillatis parata; vel *emplastra*, ut de crusta panis, de tacamahaca, vel stomach. Galeni sæpe etiam aliquid boni hic præstant.

I X.

Symptomatica. Si *in febribus acutis*, præsertim *malignis*, *epidemicis*, *petechialibus* vel petechizantibus, nausea eaque cumprimis cum vomendi conatu adest, saluberrimo consilio atque optimo cum successu *vomitoria* & cumprimis ex radice hypecacoannæ exhiberi, supra jam Cap. V. de *Febribus stomachicis acutis* prolixe ostendimus. Ita etiam *in principio multorum aliorum morborum* & speciatim ab *ira prægressa* ortorum, ubi nausea cum conatu vomendi adest, itemque in *dysenteria*, præsertim epidemica & castrensi, *vomitoria & utilia ac necessaria esse*, multis in locis hactenus asseveravimus, subjunctis postea illis remediis, quæ natura illorum morborum eorumque symptomata, resque circumstantes aliæ indicabunt, servata simul diæta tenui.

X.

De Bulimo sive Fame canina.

Bulimus quid? *Bulimus* est morbus mox præcedentibus contrarius, quo ægri fame fere insatiabili & perpetua vorandi cupiditate afficiuntur, atque nisi cibis potiri possint, sæpe animi deliquiis corripiuntur. Vocatur etiam *orexis* sive *fames canina*, *lupina* vel bubula.

Ejus caussa. Oriri solet vel *a vi contractili musculosæ tunicæ ventriculi nimis* elastica sive *aucta*, qua cibi justo celerius expelluntur, atque sic tunicæ nerveæ & parie-

parietum ventriculi fortius inter se atteruntur, unde sensus famis excitatur, vel oritur *ab humoribus nimis acribus* in ventriculo hærentibus, quibus eadem tunica justo vehementius stimulatur, atque perpetuæ fere famis sensus inducitur. In quibusdam ejusmodi ægrorum *os dextrum ventriculi* post mortem *nimis amplum* repertum est, quo factum, ut cibi justo celerius expulsi, vel & sponte quasi elapsi sint.

X I.

Si hic morbus *a fibris ventriculi nimium elasticis* sive motu ejus contractili nimis aucto oritur, illæ relaxandæ ac debilitandæ: id quod fieri potest *usu pingium* & *oleosorum* copioso, ut carnium pinguium, lardi, pinguedinis porcinæ, oleosorum, pane calido, butyro, pinguedine porcina vel oleo largiter impręgnato & sæpius comesto; præterea usu lactis & lacticiniorum, pręsertim pultium ex farina & lacte, oryza, milio, hordeo, fagopyro, fabis, pisis, lentibus, amygdalis alisque similibus farinosis & oleosis cum jusculis pinguibus vel lacte paratis. Ita & *succoladæ* cum lacte confectę potus frequens, additis farinosis & saccharatis, ut pane triticeo cum saccharo cocto, hic multum valet. *Curatio si a fibra nimis elastica.*

His denique, si parum sint, *opiata* addenda & speciatim theriacę ℨj. vel altera singulo vespari assumpta, egregie etiam huic malo mederi solent.

X I I.

Quando *ab humoribus acribus* oritur, pręter pinguia, oleosa & opiata, speciatim hic prodest *largus usus absorbentium*, terreorum, & sigillatim, si *acidum* peccat, egregium remedium hic est *oleum tartari* per deliquium, a guttis XXX. ad LX. aliquoties in die vehiculo aqueo aut jusculo assumptum, *tinctura tartari* aliave similia alcalica, & pręsertim etiam *limatura martis* larga satis copia sępius assumpta. In nonnullis *spiritus vini potus*, cum primis matutinus, famem nimiam egregie *Si ab humoribus acribus.*

 tem-

temperat, ita ut ſæpe jam multis anorexiam induxerit. *Fumus tabaci* frequens ad famem imminuendam multum quoque facit. Ubi vero *os dextrum ventriculi nimis amplum*, ut cibos retinere nequeat, malum ut plurimum eſt inſanabile.

XIII.

De Siti nimia.

Sitis nimia cauſa. Fami nimiæ mox ſubjungemus *ſitim nimiam*, quæ quandoque etiam per ſe morbum conſtituit, nunc & plerumque eſt comes aliorum morborum. Quando eſt morbus per ſe: vel ab *acribus alcalicis*, vel *ſalſis* aut *bilioſis* cruditatibus in primis viis, aut ab iiſdem in ſaliva & ſanguine exiſtentibus, oritur, qui ſtatus *intemperies bilioſa ſive calida* appellari ſolet, atque ægri calorem & ſiccitatem p. n. ſentire ſolent; vel & *ab humoribus nimis ſpiſſis* iiſque forte ſimul ſalſis, ut in ore & œſophago pro his humectandis ſatis ſecerni nequeant, provenit.

X I V.

Curatio. Sive autem ab humoribus alcalicis & ſalſis tenuibus, ſive ſimul viſcidis ſitis nimia oriatur, conducit primo *potus ſufficiens aqueus*, nitro præſertim, vel ſucco citri vel tinctura florum bellidis, aliuſve ſimilis, aut ſpiritu quodam acido impraegnatus & ſufficienti copia ſacchari gratior redditus, ex quibus variæ potus ſpecies facile parari poſſunt. Ita & ex aquæ ℔. ij. aceti vini vel deſtillati ℥j. vel ij. cum ſaccharo ad gratiam addito aptus potus fieri poteſt, itemque ſi loco aceti, cremor tartari vel nitrum ſumitur, & pro ſitis ratione ſatis bibitur. Aliquando virginem nobilem *uſu ſeri lactis copioſi*, mane & veſperi, cum cremore tartari, herba acetoſæ & acetoſellæ parati, a moleſtiſſima ſiti, ardore & ſiccitate faucium inve-

inveterata liberavi. *Si a febribus acutis*, aut *inflammatoriis*, vel *& tertianis* vehemens sitis ægrum affligat, potus modo laudati aciduli & nitrosi larga satis copia sæpiusque hausti, itemque gelatinæ & julepi aciduli optime prosunt; qui fere etiam in aliis morbis quibuscunque huic scopo optime conveniunt.

X V.

De Apepsia, & Dyspepsia.

Apepsia & *Dyspepsia* sunt morbi ubi quidem ciborum desiderium non deficit, verum cibi vix, vel parum, vel difficulter admodum in ventriculo digeruntur; unde doloris & ponderis sensus cum ructibus & flatibus copiosis, ut inde necessario cruditates & humores corrupti in ventriculo generentur, qui aliorum quamplurium morborum ac symptomatum caussa fieri possunt. *Oriri* solent hæc mala ut plurimum a *prava diæta*, atque speciatim nimia ciborum, præsertim pinguium & oleosorum *ingluvie*, cumprimis si vita sedentaria aut otium nimium accedant; quibus non solum liquor gastricus corrumpitur, ac nimis viscidus redditur, verum & vis elastica ac motus tonicus fibrarum ventriculi vehementer relaxantur ac debilitantur, ita ut hac ratione ventriculus quamplurimorum morborum fœcunda fiat mater, præsertim ubi studia severa continua & lucubrationes multæ accedant. *Quid sint earũque caussæ.*

X V I.

Ad hos vero morbos curandos, primo *corrupti hi humores*, (præmissis præsertim, si opus, per aliquot dies salibus digerentibus) vel *vomitu* sunt expellendi, vel si quid vomitum prohibeat, purgantibus §. VI. indicatis. Postea, *servato mode-* *Curatio.*

rato victus regimine, vitatisque alimentis difficulter digerendis, omnis generis *stomachica* & *roborantia* [§.V.] ad anorexiam commendata & hic diligenter adhibenda. *Motus* quoque instituatur *frequens*, ambulando, vehendo & equitando, abstinendumque a nimia quiete nimiisque studiis & cumprimis lucubrationibus, aut mox ante vel post pastum institutis. *Usus aquarum medicatarum martialium* legitimus cum apta victus ratione in his malis quoque quam efficacissimus est.

XVII.

De Ventriculi ardore.

Quid, & ejus caussa. *Ardor ventriculi*, quem barbari *sodam* quoque appellant, est molesta ardoris cujusdam circa cordis scrobiculum, sive sinistrum ventriculi os perceptio, qui ardor inde per oesophagum ad os usque se extendere solet, cum pressionis aut spasmodicae constrictionis sensu, modo per brevius modo longius temporis spatium durans, & per intervalla plerumque, modo breviora modo longiora rediens. *Caussas* huic malo in nonnullis praebent *cibi pingues*, praesertim vervecinae, ac speciatim, si mox aut brevi saltem post, potus frigidus & cumprimis cerevisia superingeritur; in aliis ab *assumptis acidis*, vel saltem acescentibus producitur. In quibusdam *ab aromaticis* aut spirituosis, in aliis denique *ab humoribus biliosis*, ac sigillatim in hominibus cholericis concitatur. Malum hoc *in multis admodum leve est*, atque plerumque brevi tempore sponte transit, ita ut vix Medicina egeat; in aliis vero longe pertinacius est, & tam saepe redit, ut aegris fiat quam molestissimum, iique propterea auxilium a Medicis efflagitare cogantur.

XVIII.

Adeoque in curatione *ad caussam semper probe respiciendum*, & si *ab acido* ipsum induci intelligimus, *absorbentia* & nominatim lap. Cancror. præp. mater perlarum aut conchæ præparatæ, C. C. præp. Crystall montan. præp. aliave similia, admixta quarta vel quinta quasi parte pulveris nucis moschatæ, ad ℈ß. pro dosi vel per se assumpta, vel ex aquis destillatis, vel theæ aut coffeæ aliove calido vehiculo data, egregie prosunt. Vulgus etiam *creta* vel sola, vel cum nuce moschata mixta, contra hoc malum cum fructu utitur: sed cavendus usus ejus nimius, quia ob vim stypticam ventriculo & intestinis adversatur, interea tamen *species diacretæ Mynsichti* magnum nomen, ob promptum auxilium, quod hic sæpe præstant, adeptæ sunt. *Oleum tartari per deliquium* ad guttas XX. vel XXV. ex thea, coffea vel jusculo aut cerevisia calida sumptum in momento etiam plerumque ardorem illum extinguit, id quod & tinctura tartari & spiritus C. C. vel utraque commixta ut plurimum egregie præstant. *Sin a biliosis humoribus* ortum ducat, spirit. nitri dulcis a guttis XXX. ad L. ardorem & dolorem tollit, si cum aqua, præsertim vero, si cum thea vel coffea assumitur. Quando *a cibis pinguibus* & haustu frigido superingesto provenit, *haustulus spiritus vini boni*, vel aquæ stomachicæ vinosæ eum ut plurimum compescit. *Vitandæ simul sunt caussæ*, quæ eum in quolibet producere solent, & *purgantia* subinde interposita ad humores vitiosos e ventriculo educendos hic quoque multum, cum præservandi tum curandi scopo, prosunt. In *sanguineis*, quia congestio sanguinis circa ventriculum sæpe ad ardorem hunc excitandum facit, *missio sanguinis* circa æquinoctia cum moderata victus ratione multum ad eum avertendum facit. *Curatio.*

X I X.

De Cardialgia.

Cardialgia & ejus caussa. *Cardialgia* est dolor minus vel magis vehemens circa scrobiculum cordis, cum anxietate, nausea & sepe conatu vomendi, immo vomitu ipso combinatus. *Caussa* ejus sunt vel *humores vitiosi* in ventriculo herentes, ventriculum sic sigillatim os ejus sinistrum, quod *cardia* appellari solet, vellicantes ac rodentes, tam extra febres intermittentes, quam & sepe in eis, quibus ventriculus ad eos ejiciendos, seque ab illis liberandum ad spasmodicas contractiones, plus minus violentas, adigitur, unde non solum hic dolores, verum & nausea atque haud raro vomitus valde molestus atque anxius concitantur; Sepius tamen cardialgia quoque est sine vomitu. Vel oritur etiam cardialgia quandoque a *a flatibus* atque humoribus noxiis ab alimentis non satis concoctis oriundis; vel subinde quoque *a vermibus* in ventriculo provenit: vidique feminam, que ex hac cardialgia, que vehementissima & cum convulsionibus stipata erat, brevi periit, in cujus ventriculo magnum lumbricorum acervum & cardiam valde intus arrosam inveni. Frequenter etiam a *congestionibus sanguinis circa ventriculum*, in ramis vene porte apud sanguineos, & speciatim hypochondriacos atque hystericas, producitur; ubi subinde vomitum cruentum eumque haud raro periculosum post se trahit. Quandoque & in *febribus acutis* & presertim malignis ac *stomachicis* nobis dictis [vid. supra cap. V.] incidit ejusmodi cardialgia, & quidem sepius cum vomitu aut saltem conatu vomendi molestissimo, quo natura a perniciosis humoribus in ventriculo herentibus se liberare studet.

XX.

X X.

Curatio levioris.

Curatio igitur pro caussarum diversitate varia est, & modo facilior, modo difficilior, immo quandoque difficillima aut prorsus impossibilis. *Si a ciborum reliquiis* paullo acrioribus, aut non satis bene digestis, indeque oriundis *flatibus*, *oritur*, horis præsertim matutinis, & jejuno adhuc ventriculo, *sæpe potui calido theæ* vel *coffeæ* solo, vel decocto *flor. chamomillæ*, aut guttulis aliquot essentiæ corticis aurantiorum vel alius cujusdam stomachicæ simul assumptis cedit; vel etiam si *aquæ cujusdam stomachicæ* spirituosæ, ut anisi, fœniculi, corticis aurantiorum, cinamomi, carminativæ aut vitæ Matthioli cochlear unum vel alterum assumitur. Ita & *pulvis corticis aurantiorum* ʒj. vel florum *chamomillæ*, cum pauco croco in vini ℥j. vel ℥ij. calefacti & adjecto pauxillo sacchari assumptus hic valde prodest. (*a*)

Quando vero *nimiam ventriculi repletionem* & cum primis alimentis difficulter digerendis, aut pinguibus factam pro caussa habet; vel ubi *ira* pastum vel præcessit, vel mox secuta est, ad hæc e ventriculo per viam brevissimam ejicienda, *lene emeticum* dari debet, præsertim ubi jam nausea & conatus vomendi adsunt; cui post temporis aliquod intervallum *potus frequens* ac largus *aquæ tepidæ* subjungendus, ut acria hæcce noxia non solum hac temperentur, verum & viscida ac tenacia, fluida atque mobilia reddantur, ventriculus melius ea eluatur, atque vomitus hoc ipso commodius promoveatur. *Quando autem æger jam vomit*, vomitorium, ne nimius vomitus, qui *hyperemesis* vocatur, hic indu-

(*a*) In ejusmodi cardialgia *utilissimam* sæpe deprehendi seq. *potiunculam*. ℞. aq. card. ben. vel melissæ ℥iij. aq. vitæ Matthioli ℥j. elæos. macis vel cort. aurant ℈j. D. cochl. j. vel ij. aliquoties, donec cesset.

catur, omitto, & solum frequentem ac largum potum aquæ tepidæ, ad ventriculum eo melius purgandum vomitumque ægris facilitandum, assumendum impero; qui adhuc magis promovetur, si *folia* quædam *cardui benedicti* in illa aqua tepida per breve tempus macerantur, vel drachma dimidia salis cujusdam *digestivi*, amaricantis, ut tart. vitriolati arcan. duplic. salis absinthii, aliusve similis, in vomitu præsertim inani, ubi materia vitiosa ob tenacitatem a ventriculo avelli adeoque expelli nequit, semel iterumve exhibetur. His postea *ventriculum roborantia*, quæ §. V. & VI. laudavimus, una cum motu frequenti & modica diæta subjungenda.

X X I.

Curatio vehementioris. Si vero *cardialgia a congestionibus sanguinis* & inde natis spasticis ac valde dolorificis ventriculi constrictionibus, sicut haud raro in hypochondriacis ac hystericis hominibus fieri solet, ortum habet, *Vomitoria*, quia sæpe nihil quicquam mali in ventriculo hæret, *non conducunt*; sed iis potius hi spasmi ac dolores in ventriculo, jam per se atrocissimi, ita interdum exacerbantur, ut simul motus convulsivos ac tremores horrendos per totum corpus concitent, atque sic cardialgiam omnium vehementissimam, qua ægri haud raro interficiuntur, inducant. Hinc præstat primo *ad sanguinem hic congestum* revocandum & abducendum *largam* satis ejus *copiam per venas extrahere*, mox vero simul ægro *medicamenta antispasmodica* & cumprimis pulveres antispasmodicos, resolventes ac temperantes, ex tart. vitriol. nitro, cinnabari, lapid. cancrorum citratis aut similibus, vel cum potu aqueo calido, vel cum aqua fœniculi, melissæ, menthæ sæpius porrigere, quibus etiam spir. C. C. cum tinctura tartari remixta, ad guttas L. LX. & ultra subinde aptissime interponitur. His si *enema emolliens & anodynum* intestinis injectum & *vesi-*

ca

ta lacte vel aqua calida, [in quibus florum chamomillę, manipuli duo incocti sunt] repleta ventriculo calide imposita adjunguntur, sępissime hęc cardialgię species optime mitigatur ac tandem tollitur, relicta tamen ut plurimum ingenti virium debilitate, a qua sæpe non nisi longo temporis spatio liberari possunt. *Equitatio* tamen multum hic prodest.

XXII.

In cardialgia, quę in *febribus* acutis *stomachicis* Capitis quinti, affligit, cumprimis, si eam nausea comitetur, vel lene *evacuans ex rhabarbaro*, alio-ve blande laxante dandum, vel & ipsa *rad. hypecacoanna* modica dosi exhibenda, hisque deinde remedia temperantia, febribus acutis apta, sunt subjungenda. Quando *cardialgia a vermibus* in ventriculo inducitur, difficulter quidem ea cognoscitur; attamen si vermes hic adesse per signa quędam cognovimus, curatio contra hos potissimum erit instituenda, sicut suo loco mox docebimus. ***Curatio si in febribus vel a vermibus.***

XXIII.

De Flatuum & Ructuum molestiis.

Flatuum & ructuum copia multis tam molesta est, ut medicam opem implorare cogantur. Ut plurimum pro caussa agnoscunt *debilem ventriculum* non bene concoquentem, & *cibos crudos*, ac *flatulentos*, nominatim fabas, pisa, lentes, brassicam, rapas, raphanos, carnes duras aut pingues, atque in universum *nimiam ventriculi* cibis quibuscunque *repletionem*, quos ventriculus digerere satis nequit, hinc hi in cruditates ac pituitam, hę vero in flatus degenerant, pręsertim dum tonus ventriculi & intestinorum illa pituita ita debilitatur, ut aer vi sua elastica majus spatium affectet, atque sic sępe non ***Flatuum caussa. 1.***

non sine magno incommodo per os superius & inferius prorumpat; vel, si prorumpere non possit, *aegris magnas anxietates*, spirandi difficultatem aliaque mala inducat.

X X I V.

Caussa.2. Altera flatuum caussa sunt *congestiones sanguinis in vasis venae portae* & praesertim ventriculi atque intestinorum, in sanguineis, hypochondriacis atque hystericis, quibus intestina, dum sanguis venae portae hepar commode transire nequit, ad motus spasticos irritantur, a spasmis tandem diuturnis debilitantur, tonus eorum relaxatur, ita ut aer contentus vim suam elasticam exerceat, ventriculum & intestina valde distendat, diaphragma & pulmones urgeat, unde si ob caussam quamcunque expelli nequeant, *angustiae atque anxietates praecordiorum*, *spiritus difficilis*, *dolores colici*, *cardialgia*, & per consensum ventriculi cum capite, *dolores capitis*, *vertigo*, *vigiliae* aliaque mala inducuntur.

X X V.

Curatio prima. In curatione autem *hae duae flatuum caussae ac species probe a se invicem distinguendae*; quia ut plurimum id, quod in hac prodest, in altera nocet. *Igitur in specie* §. XXIII. *quae a cruditatibus ventriculi oritur*, evacuatio primarum viarum per idonea purgantia §. IV. & VI. prae omnibus requiritur; sordibus vero evacuatis, *stomachica roborantia*, aromatica, amara & carminativa §. V. exhibenda; in forma guttarum, pulveris vel infusi, praesertim vinosi. Speciatim vero hic *essentia carminativa Wedelii*, spiritus nitri dulcis, spiritus carminat. de tribus sem. anisi, foeniculi, carvi, saccharo obducta, pulv. flaved. cortic. aurant. cum vino calido, vel & post pastum aquae spirituosae anisi, carvi, foeniculi, corticis aurantiorum, menthae, vel vitae Matthioli cochlear j. vel ij. deglutiri cum fructu possunt. Si praeterea *modicam servant diaetam*, flatulentos, & nimios cibos, una cum *vita sedenta-*

ria

ria vitant, & contra *corpus sæpe exercent*, a flatuum incommodis liberantur, seque etiam eodem regimine ab illis quam efficacissime præservare poterunt.

XXVI.

Quod si vero *a congestionibus sanguinis in vasis venæ portæ* §. 24. & inde nata laxitate ventriculi atque intestinorum flatuum incommoda *oriantur*, quam molestiam hodie *flatulentiam hypochondriacam* appellare solent, & vel consuetæ sanguinis evacuationes naturales suppressæ vel artificiales neglectæ fuerint, illæ, si fieri potest, restituendæ, vel *sanguinis missio* instituenda; atque *si alvus obstructa*, *clystere* emolliente, vel blando laxante est aperienda, postea medicamenta antispasmodica, in cardialgia §. XXI. commendata, diligenter usurpanda. Quæ si parum sunt, ad *martialia remedia* secura, tam ad fluxus suppressos restituendos, quam ad tonum intestinorum ac ventriculi instaurandum, tanquam ad sacram anchoram est confugiendum: inter quæ primaria sunt *tinctura vitrioli martis Ludovici*, tinctura martis helleb. Wedel., præcipue vero *limatura martis subtilissime trita*, & ad gr. VI. VIII. X. vel cum elæosacch. cinam. vel cum extract. plantarum amararum sumpta, vel & crocus martis antimon. Stahlii cum pulveribus stomachicis, aromaticis vel elæosaccharo diu satis usurpata; vel & *aquæ martiales medicatæ*, cum victu conveniente & frequenti corporis motu, quæ in utroque casu fere præstantissimæ, sunt usurpandæ.

Curatio si in febribus vel a vermibus.

XXVII.

De Colico dolore.

Quid colicus dolor.

Post cardialgiam & flatus nunc etiam de *colico*

eo dolore speciatim adhuc acturus sum, *qui est dolor* plus minus *vehemens*, partim in ventriculo, partim in intestinis, atque interdum adeo atrox, ut ægri non solum vehementer clamare cogantur, sed &, sicut in cardialgia §. XXI. diximus, motibus convulsivis subinde corripiantur ac doloris atrocitatem vix perferre valeant, atque iis ipsis quam vehementissime intra breve tempus ita sæpe debilitentur, ut se vix commovere aut erigere valeant, atque diuturnus languor iis inde inducitur, qui paralysin quandoque post se trahit, & ejusmodi vehemens dolor a *Riverio*, *Sydenhamo* aliisque *colica Pictonum* appellari solet. Quoniam vero *sæpe mali sedes est in intestino colo*, doloris colici vel *colicæ* nomen obtinuit.

XXVIII.

Ejus caussa. *Caussæ* ejus sunt 1. *cruditates pituitosæ* una *cum flatibus* a prava diæta, sicut de his modo diximus, ortæ. 2. *humores biliosi* acres, in cholericis, vel iis, qui ira vehementer perciti fuerunt, geniti. 3. *congestiones sanguinis* in plethoricis, hypochondriacis & iis, qui hæmorrhoidalibus morbis obnoxii sunt, atque ille sanguis per venam portæ commode transire, vel per hæmorrhoides exitum sibi facere nequit, unde hæc *colica hæmorrhoidalis* vocari solet, hincque spasmi & dolores illi concitantur. 4. *inflammatio ventriculi & intestinorum* dolores quoque colicos atrocissimos in abdomine producere solet. *Occasionem* sæpe his doloribus præbet *potus frigidus*, corpore præsertim calente assumptus; incessus per pavimenta frigida, lapidea ac humida, *pedibus nudis*, fructus *horæi frigidi* copiosius comesti, *sanguinis excretiones consuetæ suppressæ*, vel non rite succedentes; hinc fœminæ mensibus instantibus vel suppressis, vel non rite fluentibus, sæpe dolores colicos modo leviores modo atrociores persentire solent.

XXIX.

XXIX.

In curatione igitur ad causarum diversitatem probe est respiciendum: si enim *a cruditatibus* §. 28. *ex diaeta erroribus natis*, aut biliosis vitiatis humoribus orta est, atque alvus obstructa, *clysma* ex speciebus emollientibus & carminativis, addito ol. chamomillae, nitro & melle *injiciendum*, quo ipso saepissime praesentaneum animadvertitur auxilium; postea vel etiam ubi aeger clysma admittere nolit, *purgans ex rhabarbaro*, vel *sale amaro* cathartico, ad noxios illos humores eliminandos, dari debet. *Quando autem aegri hi vomitu* simul, ut saepe fit, laborant, ut, quicquid detur vel assumant, sursum rursus ejiciant, *clysmata* tunc sunt *iteranda*, & natura in expellendis humoribus vitiosis potu frequenti aquae tepidae, vel infusi foliorum cardui benedicti, aut *florum chamomillae* est juvanda, quod ultimum simul egregium anodynum est. *Opiata* vero, praesertim in principio, sunt vitanda; *sacculi* contra *paregorici* ex floribus chamomillae & semin. 4. carminat. vel *vesica aqua vel lacte calido* repleta, in quibus flores chamomillae vel matricariae cocti sunt, ventri calide sunt imponendi. Interne postquam praegresso purgante, vel vomitu spontaneo primae viae purgatae sunt, *aquae carminativae & spiritus* ejusdem naturae §. 25. indicati, saepius, donec dolores remittant, sunt porrigendi, ubi etiam sequens mixtura valde utilis est. *Curatio si a prava diaeta.*

℞. aqu. foeniculi
chamomil. ā. ℥iij.
essent. cort. aurant.
spirit. nitri dulcis ā. ℨj.
sirup. cort. aurant. ℥ß. M.

de qua detur quavis hora, & dolore paulullum remittente, quovis bihorio cochl. j. vel ij. *spiritus salis ammoniaci anisati*, vel *essentia millefolii* cum essentia alexipharmaca ad guttas L. vel LX. data,

ta, hic etiam sæpe egregie prosunt: ita *infusum* quoque *florum chamomillæ* & *millefolii* loco theæ sæpius haustum in doloribus hisce leniendis valentissimum est. *Corpus simul a frigore*, quia perniciosissimum hic est, semper *probe defendatur*.

X X X.

Curatio biliosa. Quando *dolores colici ab humoribus biliosis* concitati sunt, ut plurimum perquam atroces esse solent; quo igitur in casu, præter remedia *evacuantia*, præsertim *ex rhabarbaro* parata, & clysmata sæpius injecta, *vena secanda*, *ac pulvis antispasmodicus* ex aquis aut infusis modo §. 29. laudatis, cum fructu sæpius exhibetur, atque *spiritus* etiam *nitri dulcis*, *spiritus anticolicus de tribus*, aut liquor anodynus mineralis Fr. Hoffmanni subinde dati, hic egregie benefaciunt. *Oleum amygdalarum dulcium* recens fibras valde irritatas ac spasmis contractas potenter quoque demulcet, si ad ℥j. vel ℥ij. cum vehiculo calido aliquoties per intervalla datur.

X X X I.

Ejus, quæ a congestionibus. Sed si *a congestionibus sanguinis* oritur, & vel mensium vel hæmorrhoidum negotium turbatum est, studendum ut hoc suis remediis in ordinem redigatur: Qua de re videatur Cap. IX. Ut vero interea, dum restitutio illorum fluxuum, [nisi forte instent] non tam facilis est; ægris dolores leniantur, atque malum tolerabilius reddatur, *opiata* atque *narcotica* ad hos dolores tollendos hic minime adhibenda; quia hæc obstructiones illorum fluxuum adhuc pejores ac pertinaciores reddunt, atque ægros vel in gravissimos alios morbos, vel in ipsum vitæ periculum conjiciunt; neque *carminativa calidiora*, ut spiritus vini, aquæ carminativæ inde paratæ; essentiæ calidiores; olea destillata carminativa aut aromatica, danda sunt; quia stimulante & calefaciente virtute dolores manifesto augent, atque intestinis

nis inflammationes facile inducunt; verum potius *vena sectio* est instituenda, *clysmata* §. 29. sunt injicienda, & *pulveres antispasmodici* vel per se, vel in potiunculis sæpius sunt ingerendi, atque externe ea quoque quæ §. 29. commendavimus, ventri applicanda. *Præservandi gratia* iis, qui sæpius jam his malis conflictati fuerunt, *sanguinis detractiones* postea bis vel sæpius in anno sunt instituendæ, sæpe *equitandum*, & ut menses vel hæmorrhoides rite succedant, studendum.

XXXII.

Colicus dolor; qui *ab inflammatione ventriculi* aut *intestinorum inducitur*, & ex ardoris sensu in abdomine, calore p. n. pulsu febrili celeri, & siti cognosci solet, *longe pejor est illo, qui a simplici congestione ortum trahit*, atque omnium fere atrocissimus atque periculosissimus, minusque adhuc *opiata* aut *carminativa calidiora* fert; sed potius requirit *venæ sectionem largam*, ut pleræque graviores inflammationes internæ, eamque haud raro semel iterumque repetitam; quia viscera affecta, hac omissa, facile alias in gangrænam & sphacelum mortiferum abeunt; & deinde eadem remedia, quæ pag. 120. ad inflammationes internas curandas proposuimus, sunt adhibenda. *Curatio inflammatoria.*

Olei amygdalarum dulcium vel *olei lini* usus (§. 30.) ad dolores hosce atrocissimos leniendos ab ℥j. ad ℥ij. subinde exhibitorum, quamplurimis etiam quam maxime prodest. Miror hanc speciem satis frequentem a multis auctoribus Medicis silentio prorsus esse prætermissam.

XXXIII.

De Vermibus sive Lumbricis.

Vermes sive *lumbrici* ventriculi quoque & intesti- *Vermium symptomata.*

ſtinorum morbum peculiarem faciunt, quo ſæpe graviſſima inducuntur ſymptomata, dolores ſcilicet ac roſiones ventriculi atque inteſtinorum atroces, convulſiones, epilepſia, atrophia, & haud raro mors: atque frequentius in infantibus ac pueris obſervantur, quam in adultis, quamvis & in his ſæpe negotium faceſſunt.

XXXIV.

Signa vermium. Eos adeſſe dijudicamus ex frequenti dolore rodente & pungente in abdomine, ægri plerumque pallidum aut liveſcentem faciei habent colorem, (quamvis & hic in quibuſdam ſit ſanis ſimillimus) infantes in ſomno ſæpe terrentur atque expaveſcunt; plerumque ſunt voraces & pane delectantur, ſpiritus male olet atque peculiarem prorſus eumque adverſiſſimum obtinet fœtorem; adeſt ſæpe nauſea, quaſi vomendum ipſis eſſet, atque os multo phlegmate ſubinde repletur; haud raro vertigine etiam afficiuntur, atque in naribus digitis ſæpe ſcalpunt; venter in infantibus plerumque tumidus eſt, & per alvum multum pituitæ tenacis albicantis interdum rejiciunt; quidam epilepſia, alii febricula, quam *veriminoſam* appellant, corripiuntur; certiſſime vero omnium, quando homines ægri vermes vel per os, vel per alvum ſemel aut ſæpius jam rejecerunt, eorum præſentia dignoſcitur.

XXXV.

Vermium ſpecies. *Tres præcipuæ* dantur eorum ſpecies: quarum prima illa eſt, quæ lumbricorum terreſtrium ſimilitudinem obtinet, & quæ hinc proprie *lumbrici*, vel & *vermes teretes* appellantur: alteram *vermes plani* ſive *lati*, qui ex multis quaſi juncturis ſive partibus planis conſtant, ſeminibus cucurbitæ aliquo modo ſimilibus, conſtituunt, quos propterea *lumbricos latos* ſive *planos* itemque *cucurbitinos* appellant, atque decem & plurium ulna-

ulnarum quandoque longitudinem habent; [a] tertia species *vermiculis in caseo obviis* haud absimilis est, & ut plurimum tantum in intestino recto deprehenditur, ubi ægris molestissimum pruritum ac tenesmum sæpe concitare solent. Interdum & *aliæ adhuc insectorum aut vermium species* in corpore humano observatæ sunt, quæ per os & anum excretæ fuerunt; quos vero Medici ad peculiaria vermium genera, quia usum forte nullum præstat, nondum, quod sciam, retulerunt, sed tantum ut insolita & rara insecta corporis nostri annotarunt. Ita & nos *de modo, quo generentur*, & qua ratione in corpus humanum perveniant, non hic disputabimus; sed potius modum, quo interficiendi atque ex eo ejiciendi sint, in usum ægrorum iis afflictorum, considerabimus.

XXXVI.

Utrumque præstant primo omnis generis *amara*, vermibus plerumque adversa: ut *absinthium* & cumprimis ejus atque *centaurii minoris* summitates, præterea herba *scordii* & flores *tanaceti*, itemque semen *cinæ* sive santonicum, *cortex peruvianus* & *cascarillæ*, quæ cerevisiæ aut vino, præsertim malvatico vel canariensi infundi, & aliquoties in die aliquot cochlearia, vel ab adultis, aliquot haustuli sumi debent. Eodem modo & radic. *filicis* & *filipendulæ* cum successu usurpari possunt. *Aloe*, *myrrha*, semen *cinæ* & *corallina* valentissima quoque adversus omnis generis vermes corporis humani sunt remedia, quæ vel in pulvere ex aqua graminis, fumariæ, scordii vel absinthii, vel si ægri pulveres aversantur, cum *melle* in forma boli aut electuarii bis vel ter in die sumen- *Curatio 1. per amara.*

Z

(a) Vid. *Spigelius* de lumbrico lato, *Andry* de la Generation des Vers, & *Clerici* Hist. Lumbricorum, ubi eorum figuræ & longitudo videri possunt.

menda. *Succus nasturt. aquat.* rec. matutino tempore per aliquot dies, larga satis copia sumptus, vermibus quibuscunque & speciatim *planis* maxime adversatur.

XXXVII.

2. Per martialia & acida. Præterea *martialia* & sigillatim *limatura martis* lumbricos & ascarides exturbant, si larga satis copia ægris per aliquod tempus exhibentur. Ipsæ etiam *aquæ martiales* & speciatim Pyrmontanæ, vermes quoscunque expellere solent. *Acida* quoque *remedia*, ut spiritus vitrioli, vel sulphuris, Elixir. vitrioli Mynsichti, Elixir. propriet. Paracelsi & similia vermibus etiam valde sunt inimica, si per aliquod tempus apta quantitas ægris ex aquis laudatis exhibeantur: immo & ipsum *vinum* merum ægris his, tam adultis, quam pueris, in pastu datum, vel etiam cum laudatis vegetabilibus infusum, & horis medicis haustum ad vermes destruendos conducit.

XXXVIII.

3. Per mercurium. Denique & remedia ex *hydrargyro* parata vermibus sunt infensissima, & cumprimis commode adhiberi potest, postquam uncia dimidia vel integra in aquæ graminis, absinthii, fumariæ, aut scordii, vel etiam vulgaris, libra una, in vase vitreato per horam quasi dimidiam coquitur; agitando interea sæpius hoc hydrargyrum bacillo ligneo, quæ aqua postea in vitro servanda, & infanti vel puero aliquoties in die cochleare unum, adultis vero duo vel tria danda, quod decoctum adhuc valentius redditur, si ei sirupi de cichor. cum rhabarb. ℥j. vel ij. adduntur. Eandem etiam virtutem obtinet *hydrargyrum*, si eadem ratione bis vel ter in die *cum lacte decoquitur*, atque infantibus ac pueris, qui lacte delectantur, mane a meridie & circa vesperam, adjecto pauxillo sacchari, aliquot unciæ calide devorandæ exhibeantur. Præterea supra jam Cap. XIV. monui, me ele-

electuario ex *cortice peruviano*, *mercurio vivo*, conserva quadam & sirupo parato, puellam a vermibus & epilepsia satis jam inveterata, & ubi multa frustra prius adhibita fuerunt, liberasse. Denique & *æthiops mineralis* ad aliquot grana sæpe datus, & qui hoc adhuc præstat, *mercurius dulcis* præstantissima sunt anthelmintica, cujus ultimi granulum dimidium vel unicum infantibus, adultis vero granum unum vel duo, cum pulveribus supra laudatis, vel etiam cum extractis amaris in forma pilulæ unius vel plurium, bis in die dari commode possunt; atque sic sæpe fit, ut ab omnibus illis laudatis remediis vermes & teretes & lati non solum interficiantur, verum etiam quandoque integri vel destructi expellantur, ad quod igitur in usu horum attendere debent ægri adulti, in infantibus vero & pueris eorum parentes vel ancillæ.

XXXIX.

Si vero nulli vermes ab his remediis expelli observantur, opus est, ut *tertio vel quarto quovis die purgans* quoddam illis interponatur: pro quo autem talia eligenda sunt purgantia, quæ simul vermibus sunt adversa. Huic igitur scopo *mercurius dulcis cum aloe*, vel *scammonio* aut *diagrydio*, aut *resina jalapæ*, aut *trochiscis albandali*, vel in pulveris vel pilularum forma, aptissimus est, observando, ut cuilibet ægro, pro ætatis & virium ratione, apta horum quantitas exhibeatur. Ita etiam aliquoties observavi, quod, dum ægris, tam pueris, quam adultis, de quibus, an vermibus laborent, ignoraveram, ob alias caussas & morbos pilulas ex mercurio dulci, resina jalapæ & extracto panchymagog. Crollii paratas, per aliquot dies continuos exhibuerim, magna copia lumbricorum, immo integri eorum nidi expulsi & rejecti fuerint. *4. Per purgantia.*

X L.

Externa quædam *remedia* quoque his in malis non prorsus rejicienda sunt, præsertim quia infantes & *5. Per remedia externa.*

pueri occurrunt, qui nulla remedia interna assumere volunt. Huic igitur scopo inserviunt *fel bubulum*, quod ventri bis terve in die calide probe inungendum, vel hujus loco oleum colocynthid. vel unguent. de arthanita sive de cyclamine, vel ol. absinth. coct. cum ol. destillat. absinthii & tanaceti roboratum, vel & *succus recens radicis cyclaminis*, qui a veteribus valde hic commendatur: quibus interne *decoctum mercurii cum lacte* commode addi potest, quia hoc non ut medicamentum, sed ut alimentum assumunt.

X L I.

De Ascaridibus.

Ascaridum curatio. Si *ascarides* in intestino recto nidulantur, id quod ex molestissimo pruritu circa anum & in intestino recto, ut & ex tenesmo sive frequenti desidendi stimulo, quam maxime vero ex observatis & visis ejusmodi bestiolis, vermiculis in caseo generatis similibus, in ægrorum excrementis dignoscitur, ad eas interficiendas & expellendas conducunt *primo laudata martialia* §. 37., & *purgantia* mercurialia §. 39., ac deinde *clysmata* injecta *ex anthelminticis*, ut decocto ex herb. absinth. sem. cinæ, myrrhæ & hydrargyro in aqua parato, cui olei absinthii cocti vel alterius olei ℥jß. vel ℥ij. addi & in anum tepide injici potest. Vel & *clyster ex solo oleo* olivarum vel lini, vel amygdalarum, aliove simili paratus aliquoties injiciendus, qui omnes ascarides interficit, dum nulla ejusmodi infecta olea perferre aut in iis vivere possunt, sed ab iis cito interficiuntur.

XLII.

X L I I.

De Tenesmo.

Tenesmus est molestus ac sæpe dolorificus desidendi stimulus in intestino recto, quo tamen parum vel nihil per alvum excernitur. *Excitatur* sæpe *ab ascaridibus* in hoc intestino habitantibus; vel *ab acri urina* in dysuria aut stranguria, vesicam & intestinum rectum, ob artum nexum vehementer stimulante; vel & *a calculo in vesica*; vel *ab acri* materia quæ *in dysenteria* intestinum rectum irritat ac rodit, & denique in *hæmorrhoidum negotio*, quando sanguis noxius vel abundans in hoc intestino congeritur, vasa ibidem valde distendit atque exitum ibi molitur, quo, præter dolorem, tenesmus sæpe inducitur molestissimus. *Tenesmus quid & caussa.*

X L I I I.

Quando *tenesmus ab ascaridibus* oritur, tunc sublatis & enecatis iis, ut §. 40. docuimus, & hic tollitur. *Si ab acri urina*, hujus acrimonia, ut Cap. XII. §. 19. dictum, est temperanda. Si *a calculo in vesica*, non curatur nisi hoc ablato; mitigatur tamen externe clysmatibus emollientibus & lenientibus cum lacte paratis, vel suppositorio ex butyro non salito, in anum sæpius demisso. Interne simul ea sunt exhibenda quæ ad calculi vesicæ dolores mitigandos supra pag. 176. commendavimus. *Si ab hæmorrhoidibus cæcis* vel *instantibus*, eadem enemata & suppositoria, quæ modo laudavimus, conveniunt, vel & oleum amygdalarum dulc. aut liliorum alborum, aut verbasci, vel unguentum de linaria aut nutritum, quæ dolentibus partibus illinenda; vel *fotus emolliens & leniens* ex foliis hyoscyami vel flor. verbasci cum lacte coctus ano imponendus. *Si in dysenteria* in- *Ejus curatio.*

cidat, calor eum optime lenit; hinc quoties alvus exoneranda, aut tenesmus urget, *vas aqua calida* impletum iis supponatur; vel *clysma emolliens* cum lacte paratum, adjecto oleo olivarum, lini, papaveris albi, verbasci, hyperici vel liliorum alborum cum vel sine theriaca, subinde applicetur; vel & splenium decocto herbæ hyoscyami vel altheæ, aut florum verbasci & chamomillæ cum lacte imbutum, ano superimponatur, & pro doloris modo sæpius reiteretur.

CAPUT XVII.

De Morbis sexus fœminini præcipuis.

I.

Morbi hi quatuplices. SUnt, præter morbos hactenus propositos, sexui utrique plerumque communes, quidam adhuc *morbi sexui fœminino*, & quidem 1. virginibus, aut fœminis, non gravidis; vel 2. gravidis; vel 3. parturientibus, vel denique 4. puerperis *proprii*, quorum quidem nonnullos jam supra variis in locis exposuimus; verum sunt adhuc quidam mulierum morbi, de quibus hactenus nondum egimus, & qui seorsim adhuc hic considerari merentur.

II.

Menstruorum vitia. In *virginibus*, *viduis*, & *mulieribus* non gravidis *sæpe menstrua deficiunt*, aut *obstruuntur*, sive *supprimuntur*, vel non satis, & tunc sæpe cum dolore excernuntur, vel non debito tempore & tardius veniunt; vel *nimium fluunt*, aut etiam justo citius redeunt; unde omnis generis mala eaque sæpe gravia symptomata oriuntur: quæ si *ab obstructione* aut non satis largo ipsorum fluxu proveniant, ut capite IX. p. 141. docuimus, emmenago-

gogis, venæ sectione in pede, pediluviis, balneis, fricationibus pedum frequentibus, ac motu, &c. curanda; *sin vero nimis fluunt*, fluxus temperantibus aliisque idoneis remediis est moderandus; quemadmodum hac de re capite VIII. pag. 135. jam actum est: sicut & de *hysterico malo* p. 169. de *chlorosi* pag. 192. & *fluore albo* pag. 221.

III.

De Sterilitate mulierum.

Sterilitas fœminarum, quandoque non harum, sed virorum subinde culpa contingit, quando ejusmodi vitia in his observantur, de quibus supra, Cap. XV. §. 26. diximus; sed si talia absunt, ut plurimum caussa est in mulieribus, & *dependet vel a mensibus*, ob caussam quamcunque *non rite succedentibus*; vel ab iisdem *nimium* & perpetuo fere *fluentibus*; vel *a cachexia*, *fluore albo*, aliave corporis aut uteri prava constitutione; vel *a vaginæ vitio*, quando hæc vel nimis arcta, aut concreta, vel tumore, membrana morbosa, aliove malo obsita vel clausa est. Potest etiam oriri ex *ore uteri interno coalito*, aut *tubarum Fallopii*, vel *ovarii vitio*, aliove uteri malo interno, atque in sensus non incurrente; quæ propterea ut plurimum nec cognosci nec curari queunt. *Sterilitatis fœminarum caussa.*

IV.

In curatione igitur ad caussas probe respiciendum: nam si a *mensium anomalia*, hi secundum methodum Cap. VIII. & IX. propositam, in ordinem sunt redigendi; *sin a fluore albo* aliove malo corporis habitu, hæc vitia sunt curanda, ut Cap. VIII. proposuimus: ubi inprimis pilularum Beccherian. diuturnus usus, una cum decocto ligni sassafras aut guaiaci, cum ess. succini ac scor- *Curatio ejus.*

dii, vel & *aquæ minerales* ac *thermæ*, interne & externe adhibitæ, multum sæpe præstare solent; si legitime usurpantur.

Quando vitium adest in uteri vagina male constructa, sive ea sit nimis arcta, sive concreta, aut carunculis vel tumore obsita, arte chirurgica hæc vitia sunt tollenda.

Si *vitium simile in ipso utero*, *ovario aut tubis Fallopianis*, quia nec visui nec manibus accessus datur, plerumque est immedicabile. *Aquæ medicatæ* tamen, tam frigidæ quam potissimum *thermæ*, sæpe tam in mensium anomaliis, quam fluore albo, & malo corporis habitu, quam & in malis nobis prorsus occultis corrigendis, ut modo dictum est, multum haud raro boni præstant, & mulieres multæ, ut experientia sæpe docuit, post earum usum conceperunt, quæ diu antea fuerunt steriles.

V.

De Gravidarum noxis.

Gravidarum mala quæ & earum caussa. In *gravidis* vero multis quam plurima quoque occurrunt symptomata; quorum pleraque, *primis* potissimum *mensibus*, ex sanguine menstruo retento, atque sic inde nata plethora, mihi oriri videntur: *ut cibi appetentia læsa* aut imminuta, vulgo *appetitus prostratus*, aut *depravatus*, quem *picam* & *malaciam* vocant, itemque *nausea*, & *vomitus frequens*; in aliis *animi deliquia*, *dyspnœa*, *hæmorrhoides*, *hæmorrhagia uteri*, & *abortus*, &c. Alia vero *ultimis mensibus*, a mole sive magnitudine fœtus, secundarum, & aquarum, quibus fœtus innatat, sensim increscentium, variasque corporis actiones lædentium, proveniunt: inter quæ, præter enarrata, *tumores pedum*, *varices*, *tensiones abdominis*, spirandi difficultas, *obstructio alvi*, *flatuum* molestiæ

ac

ac tormina, *hæmorrhoides dolentes aut fluentes*, *difficultas urinæ & alvi fere præcipua sunt*: quæ omnia e mechanicis rationibus deduci, atque ex eis satis commode explicari possunt.

V I.

In *curatione* igitur symptomatum *primorum mensium*, & cumprimis *nauseæ*, *vomitus*, *anorexiæ*, vitandus victus inordinatus ac nimius; & e contrario, conducunt diæta modica, potus tenuis, motus moderatus, at frequens, blanda roborantia, stomachica, carminativa & cardiaca, cum blandis acidis, ut essentia cortic. aurant. & gentianæ, cum spiritu nitri dulcis, elix. viscerale Hoffmanni, vel etiam in calidioribus & biliosis, spir. nitri dulcis solus, vel elixir. vitrioli Mynsichti. Contra in paullo frigidioribus, aqu. embryon. aqu. cinamomi, cinam. cydon. aliave cordialis, & in pastu haustulus vini generosi confert. *Curatio eorum, quæ primis mensibus.*

In *animi deliquiis*, *dyspnœa*, *hæmorrhagia uteri*, &c. *missio sanguinis* in brachio instituta, hæc symptomata minuere solet; quæ vero in valde plethoricis, si res exigit, post aliquod tempus semel iterumque interdum repetenda. Nonnullis etiam in primis mensibus, præsertim si victus inordinatus præcessit, aliave *signa adsint cruditatum in ventriculo*, lene medicamentum *alvum ducens*, immo & si *vomitus indicia* adsunt, *emeticum* etiam blandum conducit, & roborantia postea his subjungenda. *In appetitu depravato*, *si terrea appetunt*, hoc acidum peccare in ventriculo indicat: hinc terrea, attamen securiora sive blandiora, ipsis sunt danda; contra *si acida*, alcali aut calor peccat, adeoque acida ipsis etiam modice sunt concedenda & suadenda. Denique si *salsis* aut *aromaticis* delectantur, pituitam in ventriculo abundare hæc significant; hinc præmissis lenibus & aptis *purgantibus*, qualia sunt pilulæ Beccherianæ aliæque similes, vel rhabarbarina, vel *aquæ* aut *salia amara* laxantia, &c. vel etiam

etiam pro indicantium ratione, blando *emetico*, salia media, medicamenta amara & aromatica, ad cruditates has viscidas destruendas, ipsis sunt exhibenda, observata simul apta victus ratione.

V I I.

Quæ mediis & ultimis. In symptomatibus, *quæ mediis* & *ultimis mensibus*, a mole & magnitudine fœtus atque uteri & sæpe simul adhuc a plethora proveniunt, ac speciatim *in tumore pedum ac varicibus*, ut & *dyspnœa* ac *palpatione cordis*, in sanguineis conducit maxime *missio sanguinis* in brachio, deinde blanda diaphoretica & diuretica, quotidianæ *fricationes pedum*, motus moderatus, sed frequens corporis, diæta modica, atque antea §. VI. indicata *remedia roborantia*, vitando simul otium, necessaria sunt; *in pituitosis* vero venæ sectio omittenda.

V I I I.

De Alvo obstructa Gravidarum.

Alvi obstructio. Speciatim propter *alvum obstructam*, præ omnibus *potus sufficiens*, aqueus vel tenuis, ut theæ, coffeæ, cerevisiæ tenuis, vel aquæ cum pauco vino est commendandus, ac præterea *victus mollis*, humidus, leniens, vitando siccum, adstringentem, durum, flatulentum, necessarius est; & si hæc ex fonte diætetico desumpta forte non sufficiunt, *clysma* emolliens subinde adhibendum, aut lenissimum remedium alvum ducens, vulgo *laxans* dictum, ut *Potiuncula* ex tamarindis, foliis sennæ & manna vel *magnesia*, vel *pilulæ* blande aperientes, ut *Beccheriana* aliæque similes, vel *sal* quoque *amarum* purgans medica, attamen sufficienti, copia iis exhibendum.

IX.

IX.

De Flatuum molestiis.

In *flatuum molestiis*, & inde sæpe natis *torminibus*, *anxietatibus* aut *dyspnœa*, præter victum modicum, & evitationem alimentorum flatus inducentium, modoque §. VIII. dicta aperientia ac laxantia, *stomachica* & *carminativa* antea §. VI. laudata atque imprimis essentia cortic. aurantiorum, essentia carminativa Wedelii, spiritus nitri dulcis, vel carminat. de tribus, aqua embryonum, cort. aurant. vel carminativa quantitate modica subinde sumpta, egregie conveniunt. *Flatus.*

X.

De Urinæ difficultate.

In *urinæ difficultate*, elevatione ventris gravidi, quia uterus cervicem vesicæ comprimit, plerumque succurri satis potest; ut &, præsertim si hæc non sufficit, *cataplasmate* ex *chærefolio* & *cepis assatis* pubi imposito, itemque liq. terræ foliatæ tartari, vel tincturæ tartari, vel & subinde solius aquæ petroselini aut chærefolii, vel *emulsionis* ex nucleis persicorum vel amygd. amar., cum aquis his paratæ, potu prodesse possumus; *diuretica vero fortiora*, quia facile sanguinem nimis exagitant ac fœtum pellunt, sæpe nocent. In malo contra graviori, *cathetere* potius urinam e vesica emoliri præstat. *Urinæ difficultas.*

XI.

X I.

De Ventris tensione.

Dolor abdominis. In *tensione & dolore cutis atque musculorum abdominis*, a fœtu & utero vehementer extensorum inductis atque hinc multis perquam molestis, externe ad *has partes emolliendas ac leniendas*, pinguia, oleosa & emollientia, ut unguent. dialth. vel ol. amygdal. dulc. aut liliorum alborum, butyrum recens, aut *pinguedines variæ* blandiores, ut caponum, anserum, medulla pedum vitulinorum aut bubulorum, abdomini sæpius calide illita, optime prosunt.

X I I.

De Hæmorrhoidibus dolentibus.

Hæmorrhoidum vitia. *Hæmorrhoidum cæcarum dolores* & *tumores* pulveribus temperantibus aut antispasmodicis & potui tenui, aquoso interne; sed *externe* sanguinis missioni, applicatisque eis, quæ pag. 181. ad hæmorrhoides inflammatas aut dolentes commendavimus, ac speciatim etiam *decocto foliorum hyoscyami* vel *sem. lini* cum lacte aliquoties applicato, egregie cedere solent. Sed si *hæmorrhoidum adest fluxus*, hic similiter moderandus laudatis pulveribus temperantibus, venæ sectione in brachio, usu moderato infusi herbæ & flor. *millefolii* ac quiete corporis: qua de re uberius consilium ex pag. 135. peti potest.

XIII.

De Uteri hæmorrhagia, & Abortus metu.

Hæmorrhagia uteri, & inde metuendus *abortus*, periculosissimus gravidarum affectus, vel a *plethora* & orgasmo sanguinis, vel ab *ira* aliisve affectibus animi gravioribus, vel a *solutione placentæ ab utero*, lapsu, saltu, ictu vel alia quacunque de caussa, sive interna sive externa facta, dependet, ubi sanguis sæpe tam larga copia ex utero profluit, gravidæque haud raro brevi tam insigniter inde debilitantur, ut sæpius, nisi in tempore adhuc auxilium feratur, ob sanguinis hunc fluxum enormem pereant. Igitur *si ab orgasmo*, vel *plethora*, vel etiam ab *ira* oriatur, conducit præ omnibus quies corporis & animi, pulveres vel mixturæ temperantes, sanguinis missio in brachio, aer & potus moderate frigidus, & abstinentia ab omnibus calidis & calefacientibus aut spirituosis, ut & ab ira ac venere. At *in malo graviori*, potio Sylvii adstringens, pulv. stypticus Heurnii, immo alumen ipsum ad modum *Mynsichti* & *Helvetii* paratum, aliave adstringentia & opiata moderata, qualia supra pag. 128. 129. de fluxibus sanguinis nimis commendata sunt, conveniunt, quibus ipsis etiam tunc *abortus sæpe præcavetur*. *Uteri hæmorrhagia, & abortus.*

XIV.

Si vero ab his hic sanguinis fluxus non remittat, *placentam ab utero solutam esse* indicat, quæ huic nulla ratione rursus agglutinari adeoque nec medicamentis fluxus hic cohiberi potest: hinc, quia gravida semper inde redditur debilior, & quidem, ut aliquoties jam observavi, brevissimo subinde temporis spatio, atque hoc in statu metuendum, matrem cum fœtu brevi esse perituram, *Curatio chirurgica.*

ram, ſicut plura ejuſmodi novi exempla, *fœtus una cum ſecundinis, ſive vivus adhuc ſit ſive mortuus*, petita manu mature & caute *educendus*, quocunque etiam geſtationis tempore hoc fuerit, ſicut in Chirurgia noſtra peculiari capite [*a*] id uberius docuimus; quo ſolo ſæpe mulieres hæ, ſi juſto id adhuc fiat tempore, ſervantur; nam alias mater & fœtus ſimul certo pereunt; vel ſi feliciter adhuc res pro matre cedit, & ſanguis ac dolores partus fœtum immaturum expellunt, *abortus fit*, atque fœtus perit.

X V.

De Abortu facto.

Quid facto abortu faciendum. *Abortus vero jam factus* nullam admittit curationem, dum fœtus, iſque ut plurimum jam mortuus, in uterum refundi nequit; verum quia mulieres a prægreſſa eaque ſæpe adhuc durante ſanguinis per uterum profuſione, præſertim ſi ſecundæ in utero reſtiterint, *valde debiles ſunt, & adhuc magis debilitantur*; ita ut cum ſanguine animam ſimul haud raro emittant; ad hunc fluxum compeſcendum & vires reſarciendas oportet primo, ſi *ſecundæ haberi poſſunt*; *eas extrahere*; deinde ut ſtrenue in lecto, in loco moderate frigido, conquieſcant; poſtea ut analepticis, aquis ſcilicet roborantibus atque modice adſtringentibus; & nominatim aqua cinamomi cydoniata, aq. meliſſæ, vel emulſionib. cardiacis, aut *pulveribus temperantibus* cum coralliis aut ſpec. de hyacintho; itemque tinctura coralliorum, infuſo millefolii; juſculis nutrientibus; hauſtulo vini & cumprimis rubri, reficiantur.

XVI.

(*a*) Part. II. Cap. 154.

XVI.

De Abortu præcavendo.

Quando alia, quam hæmorrhagia uteri, indicia in gravidis *abortus metuendi aut futuri*, *per vehementia tormina aut dolores* partus *spurios*, nulla adhuc apertura uteri oris interni præsente, in ventre ac lumbis se manifestant, intus carminativa, extus aqua embryonum vel in pauperibus spiritus vini ventri cum splenio aut pane mellito calide, dum ægra super lecto decumbit, imponenda, atque *clysmata* emollientia & carminativa una cum quiete corporis adhibenda sunt. Si hæ mulieres sunt *plethoricæ*, etiam venæ sectio hic conducit. Si caussa horum malorum *est ira*, temperantia & nervina cum quiete prosunt; sin *a passione hysterica*, antihysterica & antispasmodica danda. Quando *a tussi* vehementiori metuendus abortus, tussis curanda, contra quam noctu *pilulæ de styrace* vel de cynoglosso ad pauca grana datæ, proficiunt. *Febres acutæ* etiam sæpissime sunt abortus caussæ; ubi vero raro præcaveri potest, & curandum hic maxime remediis febri debitis, ut minimum, mater servetur, quæ alias sæpe simul cum fœtu hic perit. Ubi vero jam *uteri* adest *hæmorrhagia*, id, quod §. XIII. agendum præcepimus, est faciendum. Ad eas vero, *quæ jam semel aut sæpius abortum passæ sunt*, ab abortu præcavendas, quia hic *sæpissime a nimia sanguinis copia*, exitum moliente provenit, graviditate facta, circa finem secundi aut tertii mensis, quando forte alias antea abortum fecerunt, *sanguis* e brachio mittendus, & temperantia, una cum modicis adstringentibus, ut coralliis, per aliquod tempus adhibenda; quæ etiam postea sin-

Quomodo abortus præcavendus.

ſingulo trimeſtri, vel in valde ſanguineis, ſingulo bimeſtri ſpatio, iteranda, ſervata modica diæta, vitatiſque calefacientibus, motibus quibuſcunque & affectibus animi vehementioribus. *Abortus* etiam in quibuſdam fit *ex nimia vel gravidæ, vel fœtus debilitate*; quo in caſu cauſſa debilitatis inveſtigata removenda, atque internis & externis alimentis ac medicamentis roborantibus §. XV. & modo laudatis, præcipue vero aq. meliſſæ ac cinam. vel aqua embryonum interne & externe ægris his ſuccurrere, & ſi morbi alii hujus debilitatis cauſſæ ſunt, eos prius vel ſimul curare oportet. Si *cachexia* quædam *abortus frequentioris cauſſa*, hæc purgantibus, cachexiæ cuilibet contrariis, & ſpeciatim etiam *aquis medicatis* aut thermis, quæ hic præſtantiſſimæ ſunt, curanda.

X V I I.

De Partu difficili.

Puerperarum mala. In puerperis *partus difficilis* potiſſimum occurrit, qui vel matris, vel obſtetricis, vel infantis culpa contingere poteſt ac ſolet. *Matris culpa*, ſi apertura uteri facta & fœtu rite ſito, *vires* tamen ac *dolores ad partum* ſeu fœtum expellendum neceſſarii, ei deficiunt vel prorſus deſunt, præſertim ſi aquis jam ruptis omnes dolores etiam in robuſtis ceſſant, fere ſemper partus difficilis & ſitus fœtus p. n. eſt metuendus; præterea ſi *vitium in partibus* ejus genitalibus adſit; vel *ſi parturiens vires* & *niſus ad expellendum* fœtum, ut quandoque ob varias cauſſas contingit, adhibere, nolit. Haud raro etiam *alvus adſtricta* partum reddit difficilem.

Si dolores & vires deficiunt.

X V I I I.

In virium ac dolorum naturalium defectu, quando

do fœtus in situ dispositus est naturali, & apertura oris interni uteri adest, id quod ab obstetrice vel Medico digito est explorandum, [a] exhibenda sæpius sunt corroborantia, analeptica & leniter pellentia; ut sunt primo *haustulus vini* generosi, cum vel sine cinamomo aut mace, vel frigidus vel &, pro re nata, calidus, semel iterumque, si negotium non succedit, repetendus; vel *aquæ pulegii*, *melissæ*, *liliorum alborum*, *cinamomi*, *florum cheiri*, *lilior. convall. perlarum*, *&c. cum pauxillo elæosacchari* aut sirupi cinamomi vel caryophyllor. aut confect. alKermes incompleta; vel cum talibus aquis, si majori stimulo opus est, detur *apta dosis pellentis medicamenti*, *ut hepatis anguillæ* pulvis, vel boracis, cinamomi, myrrhæ, aut antherar. liliorum alborum; non neglecto potu conveniente, eaque post horam unam vel alteram, si partus non sequatur, semel iterumque aut sæpius repetatur: naribusque spiritus aut aquæ roborantes cephalicæ subinde admoveantur, donec tandem partus sequatur. *Cavendum tamen ab abusu* aut largiori calefacientium ac pellentium horum usu, quia eis puerperis febres acutæ ac *purpuratæ* sæpius inducuntur, adeoque caute cum iis mercandum. *Clysteres* stimulantes etiam subinde, præsertim alvo obstructa, multum hic valent, adeoque ubi fortiori stimulo opus, & hi non omittendi. *Manus obstetricis* vel Medici periti in vaginam uteri immissio, & ossis coccygis repressio, multum ad dolores excitandos & partum promovendum facere quoque potest. *Ubi vero dolores veri sunt vegeti*, & situs fœtus bonus, res naturæ relinquenda.

Quando puerpera vires ad expellendum fœtum adhibere nolit, vel precibus atque exhortationibus, vel **Si eas adhibere nolit.**

A a

(a) Vid. Chir. nostræ Instit. Tab. XXXIII. fig. 1.

vel interdum, si immorigera, minis etiam ad officium suum est adigenda.

X I X.

Si vitium in partibus genitalibus: *Si vitium in partibus mulieris genitalibus*, & *os uteri vel nimis angustum* vel durum, ut sæpe solet in primiparis, præsertim senioribus, vel nimis siccum, fotibus vel linimentis emollientibus, butyro vel oleo sæpius inungendum; vel vapore balnei relaxandum; digitisque & manibus prudenter immissis sensim diducendum ac dilatandum, eisque fœtui exitus promovendus. Sin *tumor*, *caruncula*, *membrana vaginam* claudens, vel coalitus in vagina adsint; manu chirurgica & scalpello hæc curanda.

X X.

Obstetricis vitia. *Sæpe quoque obstetrix est caussa partus difficilis*; præsertim eo, quando gravidas parturientes *præmature*, tempore nimirum graviditatis nondum expleto, nullis adhuc veris partus doloribus præsentibus, & cumprimis *nulla etiam adhuc facta apertura oris uteri interni*, digitis exploranda; [*qua sola dolores veri a falsis certe distinguntur*] ad labores impellit aut cogit: unde solum, vi summa diu & frustra ad pariendum adhibita, mulieres vires consumunt ac debilitantur, & tamen, natura invita, suis conatibus nihil efficere possunt; eoque ipso & fœtus & mater, culpa imperitarum ejusmodi, quam sæpissime interficiuntur; vel saltem in varios morbos & vitæ periculum coniiciuntur. Hinc, ubi modo dicta partus requisita & cumprimis *justa apertura oris uteri nondum adsunt*, a laboribus potius abstineant, & presertim si justum etiam pariendi tempus nondum adsit, nulla pellentia danda, sed quieti ejusmodi mulieres gravidæ committantur; deinde analepticis, carminativis, aquis præsertim roborantibus §. XVIII. vel aqua melissæ, menthæ, embryonum, cortic. aurant. vel cinamomi, cum vel sine vino, vel jusculis etiam

re-

reficiantur, tempusque partus naturale ac debitum & gravida & obstetrix cum patientia expectent, negotiumque hoc non præcipitent. *Natura enim hic vult duci*, non cogi.

X X I.

Si fœtus caussa partus difficilis, isque vel ob caput nimis magnum, vel ob monstrosam figuram, vel quod frequentissimum, *ob situm ineptum sive præter naturam*, tunc medicamenta *pellentia* non modo *sunt frustranea*, sed omnino noxia: quia periculosa sanguinis profluvia, inflammationes internas & febres acutas, præsertim purpuratas, ut supra jam diximus, §. XVIII. sæpe concitare solent; verum plerumque *fœtus tunc per pedes* perita manu, sive vivus sive mortuus sit, mature ac prudenter *invertendus & educendus*, sicut in Institut. chirurg. nostr. Cap. de Arte obstetricia, abunde docuimus. *Si vero integer haberi nequit*, antequam putrescat, per frusta potius quam cautissime, ne mater lædatur, extrahendus. *Fœtus vitia.*

Post partum quemvis laboriosum puerperis, quia plerumque valde sunt debiles, & animi deliquiis sæpe tunc afficiantur, haustulus vini aut cerevisiæ calidæ, aut aquæ analepticæ §. XVIII. est exhibendus, atque, ubi opus, semel iterumque repetendus.

X X I I.

De Fœtu in utero mortuo.

Quando *fœtus in utero mortuus* est, studendum, ut antequam putrescat, & mulieri hoc ipso gravia mala inducat, inde ejiciatur. Si tamen *extra partus tempus*, membranis fœtus nondum ruptis, & *aquis nondum effusis*, *moritur*, naturæ res relinqui commode potest, quia fœtus membranis integris, & aquis adhuc inclusis, ob aeris denegatum accessum, *Quid cum fœtu mortuo faciendum.*

 non

non putrescit: nam suo tempore sponte partus dolores veri oriuntur, quibus peregrinus ille hospes tandem expellitur. Si *vero in partu moritur*, postquam membranæ fœtus jam ruptæ sunt, accedente aere cito putrescit, & mala pessima, nisi brevi emittatur, concitat. Ita *si in situ est naturali, & partus dolores adsunt*, hi cardiacis prudenter sustentandi, donec his ipsis vel sponte, vel obstetrice juvante protrudatur. *Sin vero hi dolores desunt*, vel etiam fœtus est in situ p. n., optimum consilium est, ut quam primum vel *manibus*, vel ubi hæ non sufficiunt, *ferramentis*, de quibus videnda est Chirurgia, educatur.

XXIII.

De Secundis relictis.

Secundæ relictæ. Si *post fœtum editum secundæ* non mox sequantur, quas tamen obstetrix tunc ut plurimum apte educere potest ac debet, sed adhuc in utero hæreant, puerpera, antequam hæc ediderit, non facile e sella dimittenda; sed vel conatibus & nisibus parturiendi continuatis eas expellere studeat, obstetrice ejectionem manibus leniter adjuvante: vel si hæ sic fœtum brevi non sequantur, sicut tamen sæpe fieri solet, & parturienti adhuc vires sunt, *manu* mox, in uterum, *juxta ductum funiculi umbilicalis ad placentam usque* immissa, eaque prehensa, vacillando ac blande motitando, ab utero solvenda, & si fieri potest, caute educenda: *sin vero nimis arcte utero adhæreat*, ut sine vi ac laceratione earum aut uteri inde solvi nequeat; vi haud evellendæ aut dilacerandæ, quia *evulsio violenta* sæpissime inflammationem & *gangrænam uteri* & *febres pessimas* & cumprimis etiam *purpuratas* hisce puerperis inducit; verum potius per aliquod tempus, horulam forte

forte dimidiam expectando, manum vero in utero, ne os ejus se claudat, servando, sponte ab utero separatur, ut sine vi tandem educi queat. Ita & si *mox post partum nimis debilis sit puerpera*, prius potu, jusculo vel aquis roborantibus, refocillanda, & quies aliqua ipsi concedenda, donec vires aliquas recuperavit, ubi tunc, si sponte interea sub doloribus post partum non prodierint, manu & digitis blande motitando solvenda & protrahenda. Sed si fœtu nato *secundæ solæ* ob imperitiam obstetricis intus remanserint manuque mox ab ea, sicut fieri debuisset, eductæ non sint, uterique os jam denuo clausum sit, ut manui aditus non amplius pateat, eadem *medicamenta, quæ menses aut partum promovent* §. XVIII. (quia hæc & secundas pellunt] & hic adhibenda, ubi cumprimis etiam pilulæ Beccherianæ singulo vesperi sumptæ valde prosunt, eisque secundinæ emolliendæ: id quod subinde feliciter adhuc obtinetur; sæpius vero ob neglectam earum maturam extractionem in utero *putrescunt*, febres aliaque mala accedunt & *puerperæ inde moriuntur*, vel minimum in istiusmodi *febres*, præsertim *inflammatorias* & *purpuratas*, incidunt periculosissimas.

XXIV.

De Doloribus post partum.

Si *doloribus post partum corripitur puerpera*, qui sæpe vehementes sunt, & *vel a parte secundarum vel integris etiam secundis relictis*, vel a magnis *frustis sanguinis in utero concretis*, vel a *partu difficili* prægresso, vel *a lochiis non rite succedentibus*, vel etiam *a flatibus* concitari solent, præsertim *si venter mox a partu fascia idonea* vel *longo mantili, non probe fuit ligata*, vel *frigori* qualicunque se ex- *Dolores post partum.*

posuit, ligato prius decenter ventre, conducit potus diluens, aqueus, calidus, ut thea cum croco, infusum flor. chamomillæ, vel seminis carvi, loco theæ haustum, vel jufcula cum semine carvi cocta, vel flores chamomillæ aut absinthii aut flav. cort. aurantiorum ℥j. cum jusculo calido aut cerevisia cocti ac hausti, quod primum *Foresti* fuit specificum, vel & essent. florum chamomillæ, essent. cortic. aurant. cum spiritu nitri, vel essent. carmin. Wedelii, aliaque ejusmodi cum infuso aliquo prædictorum calido sumpta, corpore contra frigus probe defenso. *Oleum amygd. dulc.* ad ℥j. vel ℥ij. ex vehiculo calido subinde usurpatum, multis optime quoque conducit. *Si calor p. n. simul sentiatur*, detur sæpius pulvis temperans, ex lap. cancr. cinnabari, nitro & croco; vel potiuncula temperans, non omissis in malo vehementiori pro re nata, *clysmatibus* emollientibus & carminativis, ut & *sacculis* carminativis, aut *vesica aqua vel lacte calida*; in quo flores chamomillæ cocti, repleta, ventri imponendis. Ceterum *præstat primis diebus alvum esse obstructam*, lochiis rite fluentibus, quam nimis laxam, *quæ valde hic suspecta* est; adeoque & *purgantia fortiora* hic vitanda: blanda tamen, ut pilulæ Becceherianæ ac similes non nocent.

Haud raro *etiam hi dolores oriuntur post violentam secundarum ex utero evulsionem*, ita ut uterus inde inflammetur, & febres acutæ pessimæ hac ratione inducantur. Sed de his mox §. XXVI. plura.

XXV.

XXV.

De Lochiorum vitiis.

Quomodo *lochiorum nimius fluxus* eorumve *suppressio* sint tractanda, Cap. VIII. & IX. jam docuimus. Hoc solum hic adhuc addo, quod *si cum febre acuta lochia fluant cum doloribus*, hæc ut plurimum uteri læsionem, præsertim a placenta vi evulsa, indicare, quam inflammatio, gangræna uteri & mors sæpe sequuntur. *Lochia peccantia.*

XXVI.

De Febribus acutis Puerperarum.

Quando vero *ex suppressis lochiis*, ob frigus admissum, vel *animi affectus*, ut sæpe fit, vel & *ex evulsis* per vim secundinis, *febres acutæ*, *purpura puerperarum*, sive *febris miliaris*, *inflammationes internæ*, *ut pleuritides*, *peripneumonia*, *phrenitides*, *anginæ*, *hepatis*, *ventriculi*, *uteri*, *mammarum*, aliarumve partium nobiliorum *inflammationes*, oriuntur, conducunt, ut in aliis febribus acutis & inflammationibus, pulveres temperantes, resolventes, diaphoretici, acido citri saturati, cinnabarini, nitrosi, essentiæ diaphoreticæ, ut scordii & croci, diluentia aquea, potus largus aqueus, potiunculæ diaphoreticæ & moderate cardiacæ, aliaque in febribus continuis & inflammationibus internis supra commendata. Sæpius etiam lene *emeticum* ex hypecacoanna, si caussæ, ut ira prægressa, aliæve id exigant, utiliter exhibetur. *Clysmata* quoque ano; *fomentationes* vero *ope vesicæ* aqua vel *lacte calido repletæ*, partibus dolentibus aut inflammatis, vel *Febres acutæ & inflammationes internæ.*

cataplasmata in uteri inflammatione *ad gangrænam præcavendum* ex rad. præsertim symphyti, sigilli Salomonis & althæa, in lixivio fortissimo aut vino coctis, eidem calide sæpius applicata prosunt (*a*); atque in *plethoricis*, præsertim *ubi lochia suppressa* sunt, in principio *sanguinis missio in pede* est instituenda, & lochia leniter pellentia, ex succino aut myrrha temperantibus sunt addenda.

XXVII.

De Febri lactaria.

Febris lactaria. *Febris lactaria*, quæ circa tertium vel quartum diem, lacte ad mammas congesto, oriri & per unum alterumve diem durare plerumque solet, vel sponte solius naturæ actione, ope sudoris transit, vel diaphoreticis quoque & diluentibus aqueis, præsertim calidis, modo §. XXIV. indicatis, ac regimini diaphoretico ut plurimum cedit, præsertim si simul diæta servatur tenuis, & infans mammis sæpius admovetur. Quando autem puerperæ non lactant, tenui diæta & diaphoreticis res potissimum est expedienda, lac simul, si quod adest, leniter subinde, ne subsistat & coeat, exprimendo.

XXVIII.

(*a*) *Hoc cataplasma* in Actis Nat.Cur.vol.II. pag.329. & a Cel. *Vverehofio* in doctiss. suis obs. de febrib. pag. 294. contra uteri gangrænam valde laudatur; prodest tamen quoque hic *cataplasma* ex flor. chamomillæ, meliloti & sambuci in vino vel lacte coctum.

XXVIII.

De Mammarum inflammatione.

Mammarum tumor & inflammatio, qui a lacte stagnante, primis plerumque post partum diebus, immo & haud raro tardius oriri solet, interne, iisdem remediis diaphoreticis, quæ §. XXIV. commendata sunt; externe vero, resolventibus, maxime spiritu vini cum linteis, calide sæpe applicato, vel empl. diachyl. simpl. vel de sperm. ceti, addita camphora, aliisque in Chirurgia (*a*) laudatis, sæpe resolvitur, cumprimis si lac subinde vel ab homine vel caniculo exsugitur, vel manibus leniter exprimitur. Si vero inflammatio jam ad *suppurationem* spectat, tumor quantocyus emollientibus, vel cataplasmatibus, vel emplastro diachylo cum gummis, maturandus, postea aperiendus, pus ejiciendum, abscessus unguento digestivo depurandus, & tandem balsamicis, ac nominatim balsamo peruviano aut de Meccha, rursus consolidandus. *Mammarum tumor.*

XXIX.

De Papillis dolentibus & fissis.

Papillæ dolentes & fissæ lactantium curantur vel balsamicis, ut oleo ovorum & ceræ, vel mucilag. sem. cydon. sæpe illitis; vel sæpius insperso pulvere gummi arabici; vel aqua Reginæ Hung. superimposita, aliisve in Chirurgia nostra laudatis. *Papillæ fissæ.*

XXX.

(*a*) Cap. de Mammarum inflammatione.

X X X.

De Lactis abundantia & defectu.

Lactis vitia. *Lactis abundantia* nimia, præsertim ubi foetus mortuus, vel puerperæ lactare nolunt, minuitur victu tenui, parco, sudoris largi tolerantia, eaque lenibus sudoriferis sustentata, itemque purgantibus ac lochia pellentibus, ut pilul. Beccher. & Elixir. propr. quibus addi potest lap. galactites in dorso appensus.

Defectus vero *lactis curatur* victu humido multo ac bene nutriente, ut omnis generis bonis sorbitionibus & jusculis, lacte, præsertim cum flor. sambuci cocto, ovis sorbilibus, gelatinis, emulsionibus, cerevisia calida cum vitellis ovorum & saccharo, stomachicis quoque & digestionem promoventibus atque cumprimis pulveribus ex *seminibus carminativis*, anisi, foeniculi, carvi & saccharo, sæpius assumptis; *frictione* quoque *mammarum* frequenti, appenso lapide galactite, aut mercurio vivo ad mammas: quæ ultima tamen, si quid præstant, stimulo magis sive blanda irritatione ad mammas, quam alia quadam occulta facultate, id efficere videntur.

X X X I.

De Urinæ incontinentia post partum.

Curatio Hoc malum a læsione, laceratione, debilitate, relaxatione vel paralysi cervicis vesicæ oriri solet, & malum est molestissimum atque simul ut plurimum per medicamenta curatu difficillimum. Interea tamen *roborantia*, & *traumatica* principio fæ-

sæpe aliquid proficiunt, ut infusa herbarum traumaticarum, Essent. traumat. Wedel. tinct. terræ japon. chinæ & cascarillæ, immo & tincturæ martiales; item externe *fotus herbar.* illarum cum vino rubro, vel aqua ferrariorum facti, sæpius applicati. *Balnea* etiam & cumprimis *thermarum*, vel ex *aquis martialibus* parata, egregia sunt; quæ tamen simul & interne hoc in malo usurpari cum fructu possunt. Quod si vero hæc omnia parum sint, *machinis chirurgicis* vitium hoc adhuc leniri sæpe potest: qua de re videantur Instit. chirurgicæ.

XXXIII.

De Mulierum morbis chirurgicis.

De ceteris morbis mulierum, quæ manum vel scalpellum chirurgi requirunt, quales sunt *vagina uteri concreta*, *procidentia uteri*, *partus difficilis* ex situ fœtus p. n., *fœtus mortuus*, *secunda* fœtum sponte non sequentes, *calculus vesicæ*, *cancer mammarum*, aliisque in chir. Instit. nostris satis prolixe egimus, sicut etiam jam supra Cap. XII. de *Cancro* medice tractando præcepimus.

MONITA PRACTICA

Circa Morbos Mulierum.

1. In morbis mulierum semper quærendum, *an menses rite fluunt*, & secundum horum constitutionem curatio est instituenda.

2. *In fœminis extra matrimonium viventibus*, & *de pudicitia aliquo modo suspectis*, cavendum, ne, dum de mensium obstructione conqueruntur, & consilium desiderant, eis forte gravidis per medi-

camenta pellentia, vel venæ sectionem in pede abortum concitemus.

3. Idem observandum in *mulieribus gravidis* ne modo dictis abortum ipsis procuremus.

4. *Gravidis ad abortum pronis*, bona diæta, & missio sanguinis matura in brachio, magna ad eum avertendum sunt remedia.

5. *Ad roborandum fœtum & gravidam debilem*, conducit subinde haustulus vini generosi, vel aquæ melissæ vel cinamomi cum vino, aut embryonum, cochlear unum vel alterum; atque in hystericis, aquæ hystericæ vel epilepticæ Langii.

6. *Contra diarrhœam & tormina gravidarum*, a quibus abortus sæpe metuendus, eadem modo dicta & vesperi parum theriacæ aut diascordii conducunt.

7. *Tussi gravidarum*, præter alia contra tussim laudata pectoralia, M. P. de styrace paucis granis noctu data, medetur.

8. *Dolores partus veri* a spuriis apertura oris uteri interni optime distinguuntur.

9. *Parturientibus nulla pellentia danda*, nisi *os uteri internum percipitur apertum*, & fœtus sit *in situ naturali*; alias nocent.

10. *Frigus quodcunque* & parturientibus & puerperis est *pestiferum*.

11. *Si fœtus per tres quatuorve dies in partu hæret*, ut plurimum mortuus est, præsertim si fœtet, aut cuticula a cute recedere observatur.

12. *Puerperæ, ut graviter vulneratæ tractandæ*: hinc quiescant per 8. vel plures dies in lecto, tenuem servent diætam, vitent calefacientia & carnes, primis præsertim diebus, ita a multis morbis se præservabunt. In fine lenis purgatio conducit.

C A-

CAPUT XVIII.

De Morbis Infantum ac Puerorum & 1. de morbis a meconio retento, torminibus, vigiliis, ictero, epilepsia, &c.

I.

INfantes *recens nati*, *ob meconium*, pituitam, aliasve sordes in primis viis hærentes, nisi mature ejiciantur, sæpe *torminibus* sive *doloribus ventris* & inde concitatis perpetuis fere *clamoribus*, *singultu*, *ictero*, *vigiliis*, *inquietudine*, *pavore*, *terrore* & sæpe *convulsionibus* atque *epilepsia* ipsa corripiuntur, quibus malis multi infantes, nisi in tempore ipsis succurramus, pereunt: quapropter, quia *omnia hæc mala plerumque ab eadem hac caussa dependent*, eadem etiam potissimum ratione, expurgando scilicet retentum hocce meconium, curari sæpe possunt. Ad quod vero expellendum, egregie conducit primum illud lac tenue sive aquosum puerperarum recentium, si ipsæ lactant infantem, quod *colostrum* appellatur, si illud infantibus sugendum conceditur, quod instar seri lactis ad illud expurgandum optime confert; vel si hæ mulieres non lactent, dum, ut ditiores solent, vel lactare nolunt, aut non possunt, jejunium duodecim circiter horarum his infantibus convenit, & interea *semel iterumque exhibitum lene alvum laxans*, ex pulveris jalappæ gr. ij. aut rhabarb. gr. iij. aut IV. cum vel sine granulo, pro malorum diversitate, mercurii dulcis, vel in forma pulveris, vel cum sirupo rosarum solutivo, vel sirupo de manna, aut de cichor. cum rhabarb. aliove simili, in forma linctus. Vel horum loco *vinum dulce* etiam

Infantum recens natorum mala a meconio.

iam cum melle dari apte poteſt, quod infantes quoque purgare atque ſic meconium evacuare ſolet; & ſi hæc forte non ſufficiant, atque infantes clamare pergant, auri fulminantis gr. j. & *clyſmate* e ſero lactis, vel decocto avenæ, cum melle & ſappone parato, harum ſordium exitus eſt promovendus.

Nonnullis in locis in hunc ſcopum infantibus *olei amygdal. dulcium* ℥ß, *cum pauxillo ſacchari penidii* exhibent, cui vero priora, tanquam valentiora, præfero.

II.

De Morbis Infantum ab alvo obſtructa & flatibus retentis.

Mala ab alvo obſtructa. Si infantibus poſt hæc ſucceſſu temporis, ut ſæpe contingit, *faeces alvi fiant duriores*, atque inde *alvi obſtructio* & *flatuum retentio* ejuſmodi, qualia modo enarravimus; concitet ſymptomata, proſunt vel clyſmata emollientia & carminativa vel & eadem [§. 1.] laudata remedia, donec alvi ſufficiens ſit facta evacuatio, & poſtea ſubinde ad *acre* ſive *acidum a lacte corrupto* ortum, obſtructionemque haud raro producens, corrigendum atque abſorbendum, pulvis aliquis abſorbens ex conchis vel lapidibus cancrorum, aut matre perlarum, cum pulvere ſeminis aniſi, quod hic egregium, mixtus, modica copia ipſis ſæpe porrigatur, quibus varia & peſſima illa mala, *ab acido lactis corrupti* plerumque provenientia, ut plurimum optime curantur. *In malo vehementiori* etiam *matres lactantes*, *vel nutrices*, expurgari & poſtea medicamentis acido & flatibus contrariis, quæ modo commendavimus; aliiſque morbo adverſis uti, atque ab acidis in victu quoque, ut

& a

& a flatulentis cibis abstinere debent. *Vitanda vero* quam maxime in infantibus, & præsertim his in malis sunt *opiata*, (nisi magna ob doloris vehementiam urgeat necessitas, & *præmisso clysmate* aut *purgante*] itemque *acida quæcunque*, quæ etiam a matre lactante vel a nutrice, ut modo diximus, tunc serio sunt fugienda; nam *omnibus in morbis infantium, tam ratione victus quam medicamentorum, simul ad nutricem* est respiciendum.

III.

De Morbis à lacte corrupto.

Infantes præterea, quia lac sugunt, aut & simul, ut multis in locis mos est, cibis vel pultibus nutriuntur lacteis, *a lacte in ventriculo ob quamcunque caussam corrupto*, coagulato & acido reddito, & modo dicta & varia adhuc alia sæpe patiuntur symptomata: *faces enim alvi fiunt virides*, acres, acidum spirantes & subsequuntur inde frequenter *vomitus*, *tormina ventris sævissima*, *alvi fluxus*, *inflationes abdominis*, *anxietates*, *clamores*, *metus suffocationis*, *convulsiones*, *pavores*, *epilepsia*, aliaque: quæ vero mala optime rursus curantur, primo per evacuationem & postea per correctionem cruditatis sive materiæ corruptæ, acidæ. Illud fit 1. idoneis *purgantibus* §. I. eisque si opus, per intervalla repetitis; 2. medicamentis *acidum absorbentibus*, ut terreis & *carminativis* blandis, modo §. II. laudatis; 3. *clysmatibus*, antea §. I. quoque jam indicatis; 4. *oleo amygdalarum dulcium* interne subinde dato; 5. *oleis & sacculis carminativis* externe abdomini adhibendis. Quibus ipsis etiam *epilepsia* in hac ætate, & ab eadem caussa tunc sæpe proveniens, optime profligatur; quam ob rationem *pulvis Marthio-*

Morbi à lacte corrupto.

Epilepsia a lacte corrupto.

thionis forte & *specif. cephal. Mich.* cranium humanum, ungulæ alcis, aliaque adhuc multa acidum destruentia sive absorbentia, tantum inter medicamenta antepileptica nomen adepta sunt, quia ob virtutem acido contrariam, illud his casibus destruunt, præsertim si pulveribus prædictis *pulvis lumbricorum terrestrium* admiscetur, & sic destructa caussa, etiam curatur epilepsia: atque hanc ob caussam *spiritus C. C.* ad gutt. iij. IV. V. quoque hic haud raro valde prodest, & inter præcipua antepileptica habetur.

IV.

De Pavore in somno.

Pavoris curatio. Speciatim *pavores infantum prodromi sæpe sunt epilepsiæ*, atque convulsivi motus, a caussa irritante, inducti esse videntur. Oriuntur sæpissime in somno atque valde suspectum est symptoma; si tamen in vigilantibus incidunt, adhuc pejoris esse solent indolis. In minoribus infantibus *utplurimum a lacte corrupto* & acido vehementiori in ventriculo mihi oriri videntur; in adultioribus vero etiam a vermibus induci possunt. Quando igitur *a lacte corrupto*, iisdem remediis, quæ §. III. modo commendavimus, curanda; sin vero *a vermibus*, hi ut mox infra §. XXIX. & seq. docebimus, tollendi.

V.

De Vigiliis nimiis Infantum.

Vigiliarum. Hæ vel *a torminibus*, vel *ab alvo obstructa*, & flatibus ac *doloribus* inde inductis, ortum ducunt, & sicuti sanitas infantum præcipue ex bono ac tran-

tranquillo somno dijudicatur, ita contra ex perpetuis vigiliis, ploratu & clamoribus eos ægrotare haud temere credere possumus. Vigiliæ igitur vel *ex corrupto lacte in ventriculo* & intestinis oriuntur, vel si alvus simul est obstructa, etiam sæpe *a flatibus*. In his malis igitur præ omnibus semper alvus aperta, an clausa sit, videndum, & *si clausa vel adstricta*, clysma iis primo & deinde adhuc *purgans* exhiberi debet, prout supra diximus §. I. & III. postea, purgatione facta, ad acrimoniam lactis corrigendam, & flatus dissipandos, absorbentia & carminativa antea laudata §. III. ac speciatim *pulv. seminis anisi* sæpe danda, adhibitis simul externe ventri oleis carminativis, & nisi tormina hinc sopiantur, ut quiescere possint, clysteres repetendi. Quibusdam post purgationem *oleum amygdalarum dulcium* ad ℥ij. aliquoties datum egregie benefacit, & tormina, vigiliarum caussas, demulcet; in malo graviori, si hæc parum sunt, & *convulsiones metuuntur*, aquæ epilep. Langii pauxillum vel spiritus salis ammoniaci anisatus, vel spir. C. C., vel liq. C. C. succin. solus, aut cum pauxillo ess. castor. mixtus ad guttas V. vel VI. subinde est exhibendus. *Ad opiata* vero & theriacalia non facile accedendum, nisi necessitas tandem ea urgeat. *Nutrices* sibi *caveant ab acidis & flatulentis*, itemque a frigore: e contrario purgantia & carminativa, ut essent. carmin. vel spiritus salis ammoniaci anisatus & antispasmodica potius iis sæpe sunt porrigenda.

V I.

De Singultu infantum.

Hoc malum etiam sæpe vehementer infantes affligit ac debilitat, atque *ex pituita acri* & potissimum *Curatio singultus.*

simum

simum *acida* circa ventriculi orificium superius hærente, atque hoc una cum diaphragmate per consensum irritante, provenire videtur. *Ad hoc vero acre corrigendum*, atque hac ratione singultum tollendum, *absorbentia terrea* sæpius data conducunt; & speciatim ex *Joelis* commendatione, in quovis singultu pulv. ex corall. præp. & C. C. usto, addito vel pulv. anisi aut ol. anisi, vel caryophyllorum, aut macis gutt. j. vel ij.; vel & in malo vehementiori, circa noctem pauxillo *theriacæ*, egregie prodest. Quod si vero malum sit pertinacius, pituita illa acris rad. hypecoann. gr. j. aliove idoneo *emetico* eiicienda.

VI.

De Aphthis.

Aphthæ quid. *Aphthæ* sunt crusta quædam albicans, os vel ex parte vel totum intus, labra scilicet, gingivas, genas, linguam, palatum & fauces obducens, immo per œsophagum & intestina omnia ad anum usque sæpe se extendens, ubi vero periculosissimæ sunt & infantes plerumque consumunt. A multis cum *Celso* pro *ulceribus* habentur, atque in adultis quoque haud raro observantur. *Earum natura & caussa* mihi nondum satis perspectæ esse videntur; interea tamen a vitiosa humorum constitutione eas provenire verisimile est. *Lactis nutricum vitio* hoc malum plerumque adscribi solet; sed vidi infantes, qui dum matres lactare non poterant, neque nutrices ipsis dabantur, ptisanæ potu & cibis mollissimis alebantur, & tamen aphthis correpti ac mortui sunt. Linguæ motum, lactis e mammis suctionem & deglutitionem difficilem reddunt; hinc infantes mammas sugere recusant, & inquieti sunt; forte ob dolores,

res, quos infantulis movent. *Calor p. n.* etiam ac *respiratio aucta* in eis ut plurimum quoque percipiuntur, qui de calore interno sive *febricula* testantur. *Si paucæ* sunt, sæpe adhuc tolluntur; sed *si copiosæ*, difficillime sanantur.

VIII.

Interea tamen in curatione fervoris humorum & acrimoniæ correctioni atque evacuationi erit studendum, quem in finem infanti dari potest sirup. de cichor. cum rhabarb. ℥ij. cum pulv. jalapæ gran. ij. vel iij. vel & mercur. dulc. gr. j. aut ij. Postea quotidie mane *anima rhabarb.* exhibeatur cochleare unum parvulum, & postea *pulveres* & *mixturæ* vel & julepi *temperantes* pro febricula & calore p. n. interno moderando porrigendi. *Curatio.*

Externe commendatur *raparum* in aqua decoctarum *succus* expressus, addito tantillo sacchari vel mellis, præsertim rosati, quo ope linteoli ac digiti aliquoties in die os intus abstergatur, quod & aqua salviæ & rosarum, addito melle, commode fieri potest; aut & melle rosarum solo, vel cum sirupo mororum mixto, cui parum spiritus vitrioli, ut efficacius reddatur, addendum, sæpius mundetur; vel *melle rosarum* mucilagine *seminis cydon.* soluto, ope penicilli vel linteoli os probe extergatur. *Oleum myrrhæ* per deliquium, addito pauxillo sacchari vel mellis, eodem modo usurpatum, quandoque benefacit.

Nutrici, præmisso purgante, *anima rhabarbari* largiter danda ac simul *absorbentia*, acido citri vel aceto saturata, itemque essentia alexipharmaca ratione febriculæ cum infuso theæ aut cum cerevisia tenui exhibenda.

IX.

Adultis, qui aphthis laborant, interne quoque *anima rhabarbari*, essent. trifolii fibrini, tinctura antimonii aliaque diaphoretica & antiscorbutica sæpius danda. Externe, *pro gargarismate* & ore *Aphthar. curatio in adultis.*

 col-

colluendo ipsis conducit *decoctum veron.* vel alterius similis herbæ vulnerariæ cum vino, addito melle rosato, & pauxillo spiritu vitrioli ad lenem acorem; vel *serum lactis* cum lap. prunellæ & postea partes affectæ melle rosato cum spiritu vitrioli largiter impraegnato sæpius illinendæ. Sunt qui os sæpe his in malis *colluendum* vel abstergendum suadent *aceto* vel simplici vel *destillato*, ac melle rosato impraegnato, quod etiam quibusdam benefacit.

X.

De Intertrigine infantum.

Intertriginis curatio. Est *excoriatio partium genitalibus vicinarum, inguinum* præcipue ac *scroti*, ut & in rimis sive plicis colli, sub axillis aliisve subinde locis, ab *acrimonia urinæ ac sudoris producta*, infantibus ingratum pruritum, immo dolores, clamores, vigilias atque inquietudinem concitante. *Ad hoc vitium tollendum*, partes ita affectæ abluantur aliquoties in die aqua tepida, & postea inspergantur pulveres exsiccantes, ut farinæ volatilis in sartagine ferreâ parum tostæ & probe exsiccatæ; vel cretæ, C. C. usti, lap. alabastr. & cumprimis tutiæ, lapid. calaminaris & cerussæ, qui nodulo ex linteo paulo laxiori inclusi locis affectis sæpe inspergantur.

Si malum est gravius atque vera exulceratio adest, prædictis pulveribus addatur aliquid sacchari saturni, vel loco horum unguento de cerussa camphorato partes læsæ inungantur. Ita etiam si parum *vitrioli albi* in aqua simplici vel plantaginis solvatur, eaque intertrigo ulcerata aliquoties abluatur, egregie eam siccat & sanat.

XI.

X I.

De Naribus obstructis infantum.

Nares infantum sæpe a *muco crasso* ita obstruuntur, ut difficulter *respirare, sugere ac deglutire* queant; cum ad has actiones rite perficiendas nares apertæ & aeris liber per eas transitus requirantur; hinc infantes *inde valde fiunt inquieti & clamant*, quia hoc ipsis est perquam molestum; *ad quod* vero *vitium curandum*, præter idoneum *purgans*, revellendi caussa datum, solutio vitrioli albi gr. ij. vel iij. in aquæ majoranæ ℥ß. post filtrationem cum linteolo naribus per intervalla immittatur, vel loco hujus.

℞. aq. majoran. ℥j.
vitriol. albi
elater. ā gr. ij. M.

& eodem modo applicetur: quæ mixtura *liquor errhinus est VVedelii*, humores viscidos sine sternutatione egregie liquans & educens. Si simul externe oleum amygdal. dulc., oleo destillato majoranæ impregnatum, *radici & alis nasi illinitur*, resolvuntur inde sordes narium, & respiratio tandem libera rursus redditur.

X I I.

De Achoribus, Favis, Crusta lactea.

Intelliguntur his nominibus *exanthemata scabiosa capitis* in infantibus, & si ea sunt in facie, speciatim *crusta lactea* appellari solent, quæ impurum & acrem sanguinem pro caussa habere videntur, quem natura hic expellit, & qui, antequam *Vitia hæc quid sint.*

 erum-

erumpit, sua irritatione haud raro epilepsiam inducit. *Subinde a vitio matris vel nutricis* oriuntur, vel ab horum prava diæta, vel etiam *a victus erroribus ipsorum infantum*, præsertim jam paullo adultiorum, quando pluribus alimentis, & sæpe mali succi, obruuntur, quam commode concoquere & subigere possunt. Si hæc mala vel sponte vel ineptis remediis, præsertim externis repellentibus, tractata recedunt, aut nigricantem induunt colorem, res est periculosissima: quia infantes gravibus malis ac præcipue asthmate vel epilepsia corripiuntur & inde ut plurimum moriuntur.

XIII.

Curatio. In *curatione* igitur hic naturæ ductum sequi debemus: adeoque præ omnibus vitandum, ne medicamenta externa, præsertim repellentia, adhibeantur; sed *potius internis agendum*, quæ sanguinem corrigunt ac temperant, noxiumque per diaphoresin sensim expellunt. Hinc, *expurgatis prius primis viis*, pro hoc scopo exhibenda & nutrici & infanti essentia alexipharmaca, vel ess. fumar. lignorum & tinctura antimonii, bis mane, & a meridie pulveres aliquoties ex lapidibus cancrorum vel conchis præparatis cum antimonio diaphoretico, succino & cinnabari; quibus, si suspicio impuritatis venereæ subest, mercurii dulcis exigua portio addenda, interpositis subinde lenibus purgantibus, præsertim si alvus non respondet. *Quando hæc mala retrocedere videntur*, vel re ipsa jam retrocesserunt, aut nigrescunt, quod pestiferum esse modo diximus, liquore C. C. succinato ex vehiculo calido sæpe assumpto, dataque essentia alexipharmaca nutrici, efficiendum, ut rursus expellantur; ubi simul *frigus evitandum*, & infantes calore probe fovendi, donec rursus prodeant.

XIV.

Externa. *Externe omnia omittere* ac negligere præstat, quam incongrua, & præsertim unguenta *e sulphu-*

re

re vel *mercurio* parata, aut lotiones repellentes ac frigidas adhibere: quia his ad viscera interna repelluntur & vel mors vel alii morbi graves his ipsis concitantur. Si tamen tandem, mundantibus internis diu usurpatis, externe aliquid desideratur, *oleum ovorum recens*, vel *butyrum recens* non salitum, vel *medulla ossium* vitulinorum, vel *cremor lactis* ad emolliendas crustas & ulcera sananda adhiberi optime possunt. *Malum sæpe est pertinax*, atque patientia tunc & parentum & Medicorum indiget; *nutrici* vero tunc subinde purgantia quoque, quotidie autem per satis longum tempus alexipharmaca & sanguinem purificantia danda sunt, victusque bonum regimen servare debent.

X V.

De Tussi & Respiratione difficili cum catarrho.

Ex *frigore* vel *prava aeris constitutione* infantes sæpe his malis afficiuntur, quibus serum faucium, bronchiorum, & asperæ arteriæ vel acrius vel spissius redditur, atque hæc ipsa symptomata concitantur; quibus plerumque etiam *coryza*, immo & *febricula* juncta sunt. Quia igitur a frigore & transpiratione læsa plerumque oriuntur, in curatione studendum ut abundans materia noxia per alvum primo educatur, postea transpiratio diaphoreticis restituatur, & lympha vel acris vel spissa corrigatur. *Caussæ harum.*

X V I.

Igitur primo *idoneum purgans* & infanti & nutrici, præsertim si & hæc tussi laboret, detur; deinde *infusum specierum pectoralium* cum saccharo canto, ut thea, utrique aliquoties in die exhibeatur; præterea Elixir. pectorale Wedelii, vel spiritus salis ammoniaci anisatus, vel utraque mix- *Curatio.*

ta, vel & essentia alexipharmaca apta copia cum hoc infuso assumantur. His interponatur subinde *pulvis pectoralis* ex sperm. ceti recenti [quod hic prestantissimum] pulv. bez. aut Marchionis cum flor. sulphuris, vel etiam lapid. tantum cancrorum, rad. irid. florent. & saccharo canto paratus, qui vel cum thea vel aqua aut julepo pectorali dandus. Aut loco hujus pulveris *linctus* quoque *pectoralis* ex sperm. ceti, oleo amygdalarum dulcium recente, liq. C. C. succinato & sirupo pectorali confectus sæpius exhibeatur. In *graviori* pectoris *catarrho*, *asthmate* & *ronco pulmonis* spiritus salis ammoniaci, vel liquor C. C. succinatus solus, repetitis sæpe vicibus, ad guttas V. VII. vel plures datus, haud raro huic malo tollendo sufficit; qui & *nutrici* tunc optimo cum successu exhibetur. Immo *in nimia pituitæ copia* in pulmonibus, & inde nato *suffocationis metu*, etiam lene *emeticum*, ex tartari emetici, vel sulphuris antimonii quarta parte gr. valentissimum est, & pro deploratis fere habitos ex orci quasi faucibus jam sæpius eripuit; cui *clysteres* quoque deinceps apte subiungi possunt. *Pulvis* denique *seminis anisi* & iridis florent. cum saccharo canto ac pauxillo sperm. ceti recentis, cui & olei anisi guttæ aliquot commode admiscentur, sæpe exhibitus, hic etiam valde prodest.

XVII.

De Diarrhœa infantum.

Caussa & curatio. Hac in diarrhœa, æque ac in adultorum, natura aliquid supervacanei, vel acris & noxii, quod intestina nimium irritat, expellere satagit. Oritur hoc vitium sæpe a *nimia aut frequentiori lactis serosioris* & acrioris suctione; vel *ob læsam a frigore transpirationem*, atque ad primas vias translationem.

Ergo

Ergo hic alvi fluxus minime mox adstringentibus aut opiatis cohibendus, sed potius vitiatorum humorum excretio evacuantibus primo juvanda ac promovenda; deinde roborantia & modice adstringentia his subjungenda. Utrique scopo, ut in diarrhoea & dysenteria adultorum Cap. XIII. §. X. & XIV. *rhabarbarum* vel in pulvere, vel in essentia, apta dosi datum, omnium optime convenit, & cumprimis essentia sive *anima rhabarbari*, per aliquot dies mane & circa vesperam danda, donec alvi fluxus remittat. His interponi apte possunt pro acrimonia, quæ hic ut plurimum a lacte corrupto acida est, corrigenda, *absorbentia terrea*, & præsertim subadstringentia, ut corallia, C. C. ustum, crystall. mont. præp. &c. quæ simul tunc diaphoreticam virtutem exerunt, quæ & *nutrici exhibere* consultum est. In malo graviori, ubi hæc parum sunt, vel pulveribus illis aliquot grana pulveris *corticis cascarillæ* addi, vel decoctum hujus aut etiam *corticis peruviani* forte, vel extracti horum part. j. in aquæ plantaginis, menthæ aut cinamomi cydoniatæ part. IV. soluti, ad guttas L. LX. vel cochlearis unius parvuli singulo trihorio vel quadrihorio danda. *Externe balsama stomachica* ex oleo nucis moschatæ expresso, oleis destillatis carminativis & stomachicis imprægnato, ventriculo totique abdomini calide sæpius inungenda. *Nutrix* a frigore ac nimio potu abstineat, atque modica ac temperante utatur diæta.

XVIII.

De Urina suppressa, ejusque difficultate.

Urinæ difficilis excretio aut ejus omnimoda *suppressio* in infantibus [a] ab humoribus viscidis, lactis *Caussa & effectus.*

(a) De adultorum jam supra p. 251. egimus.

ctis vel aliarum rerum vitio ortis, & renes obstruentibus, vel a vesicæ tono relaxato, vel sphincteris ejus spasmodica constrictione oriri videntur: unde dolores, convulsiones & alia mala sæpe proveniunt. Quare humores illi spissi ac viscidi incidendi & fluxiles reddendi, tonus vesicæ laxatus roborandus, atque ad constrictionem excitandus ac stimulandus, & spasmodica cervicis vesicæ constrictio antispasmodicis & emollientibus, relaxanda.

XIX.

Curatio. Præstare hoc possumus primo *salibus mediis*, ut tartaro vitriolato, arcano duplicato, &c. vel per se ad ℈ß. datis, vel cum *semine lycopodii* æquali copia, tanquam diuretico & antispasmodico in pueris præstantissimo, quæ ex *aqua petroselini*, *cheræfolii*, vel *alkekengi* data, & si opus, post temporis intervallum repetita, optime prosunt: atque his subinde haustulus solius aquæ petroselini aut cæterarum laudatarum aquarum interponendus, quibus haud raro solis sæpius usurpatis urinæ fluxus restituitur. *Emulsio ex amygdalis amaris* vel *nucleis persic.* cum aqua petroselini aliave simili facta, est quoque hic valde egregia. *Pubis regio* infantibus his frequenter *calide fricetur* oleo scorpionum, oleo juniperi, succini & anisi roborato, eique postea *cataplasma ex cepis assatis* superimponatur calide; vel ex cepis, allio, herba chærefolii & petroselini; quibus etiam oleis renum regio, quando forte caussa in his latet, calide fricanda; atque hæc etiam remedia *in calculis parvis expellendis*, valde proficua sunt. Si denique hæc omnia parum sunt, & symptomata urgent, *cathetere* apto urina e vesica est emolienda; id quod longe facilius fit in puellis quam pueris. Plura de *urina adultorum suppressa* vid. supra, Cap. XII. §. XIV. p. 257.

XX.

XX.

De Atrophia sive Tabe itemque Rhachitide infantum.

Hi morbi ut plurimum apud infantes *ex chylo & sero viscido*, in mesenterio congesto, glandulas mesenterii obstruente, atque ne chylus ad sanguinem rite pervenire queat, impediente, oriuntur: hinc venter partim a *tumore glandularum mesenterii obstructarum*, partim a *laxitate intestinorum*, a multa pituita inducta, plerumque vehementer intumescit, reliquæ autem *partes tabe quasi consumuntur*. Quoniam vero de his morbis supra pag. 188. & seq. jam actum est, plura hic de iis non proponemus. *Caussæ & sedes.*

XXI.

De Dentitione difficili.

Mense sexto, *septimo* & sequentibus *dentes* ut plurimum infantibus ex alveolis suis per gingivas prodire incipiunt; ubi autem sæpe ob *dentitionem difficilem*, præsertim quando dentes canini erumpere debent, oriuntur *gingivarum tumor* & *inflammatio*, unde *dolores*, *clamores*, *vigiliæ*, *febres*, *convulsio*, *epilepsia* & sæpe mors consequuntur. Quando igitur ejusmodi symptomata in illis incidunt, arduum profecto sæpe est divinare aut conjectura assequi, unde aut qua ex caussa hæc mala oriantur; cum & ex aliis sæpe proveniant, & qua ratione curatio recte instituenda: eoque factum mihi esse videtur, ut veteres jam conquesti sunt atque exclamaverint, *difficile esse infan-* *Dentitionis symptomata.*

fantibus mederi, quia quid, aut ubi, aut unde patiantur, nobis dicere vel revelare non possunt. Hinc quam sagacissime, quantum fieri potest, ponderanda ac perpendenda sunt omnia phænomena, donec ex iis vel certe, vel verisimiliter minimum, utrum mala illa a dentitione difficili, an a lacte corrupto, an alia ex caussa ortum trahant, perspiciamus.

XXII.

Signa. Indicatur vero ea mala *a dentibus exitum molientibus provenire*, si infantes multum clamantes [quo quippe clamore dolores suos nobis significare solent] *digitos sæpe in os intrudunt*, *papillas nutricum* vel digitos alterius personæ intra eorum maxillas insertos, fortiter mordent, si saliva solito largius ex ore effluit, in gingivis maxillarum, ubi dentes primi erumpere solent, tubercula inæqualia & digitis & oculis, itemque calor p. n. & in ore & in toto corpore, ac speciatim in pulsu percipiantur. Accedit quod simul sæpe subito sine caussa externa expavescant, & præsertim in somno, atque ut plurimum *alvi* simul *fluxu laborent;* quod ultimum tamen longe melius est quam si alvus, ut haud raro fit, sit constipata.

XXIII.

Curatio. Quando igitur ex his aliisve indiciis mala illa a dentibus concitari judicamus, ea non melius curantur, quam iis, *quæ dentium eruptionem promovent*, hoc est, quæ gingivas duras, crassas ac tumidas emolliunt & atterunt, inflammationem earum resolvunt, caloremque p. n. blande temperant: ut sunt *interne pulveres* & *mixturæ aquosæ*, *temperantes; externe* vero oleum amygdalarum dulcium cum sirupo violarum, aut papaveris rhœad. vel sirupus florum papaveris, vitrioli spiritu leniter imprægnatus, si sæpe gingivæ iis fricentur. Interponantur his ea *quæ gingivas atterunt*, ut sunt *corpora dura*, glabra, sicut *dens lupi*, *crystallus* vel *agathus politus*, vel frustum *ma-*

tris

tris perlarum læve, aliave similia; quæ infantibus sæpe in manus dentur, ut ea in os inferant, vel ad mandendum ea in os ipsis immittantur. Ita & *frustum cutis recentis lardi* sic usurpatum utrique scopo sæpius egregie satisfacit. Specifice multi hic commendant ac laudant *cerebrum leporis* coctil, aut *sanguinem cristæ galli recentis* pro gingivis his ipsis illinendis.

X X I V.

De Epilepsia infantum.

Epilepsia infantum recens natorum ut plurimum vel *a meconio* non satis expurgato, vel post hæc à *lacte corrupto* & acido, ut jam supra §. I. & III. diximus, vel a *dentitione difficili*, vel ab imminentibus *variolis*, vel *a vermibus* oritur. Si *a meconio*, curanda ut §. I., si *a lacte corrupto*, ut §. II. & III. docuimus; sin vero *a dentitione difficili*, facienda primo ea sunt quæ §. XXIII. modo proposuimus, sed præterea *epilepsiam & convulsiones inde sæpe oriundas* egregie & avertit & minuit, immo sæpe tollit, præmissis & interpositis prædictis, spiritus C. C. vel liquor C. C. succinatus, tanquam egregia *nervina* & *antispasmodica*, ad aliquot guttas aliquoties in die exhibiti, qui & vertici, cervici, temporibus atque naribus cum fructu sæpe adhibendi; itemque *pulveres absorbentes*, supra §. II. & IV. laudati, ac speciatim pulvis ex lumbricis terrestr., pulvis item Marchionis, & specificum cephalicum Mich., non omissis, præsertim *si alvus obstructa*, lenibus purgantibus & clysmatibus sæpius jam indicatis, eisque alvus semper aperta, quod hic utilissimum est, servetur. Quando vero his symptomata non cedunt, *tumor gingivæ*, ubi dens erumpendus latet, *scal-* *Epilepsiæ curatio.*

pel-

pello, ad dentem usque subtus latentem transversim incidendus, id quod sine periculo fit & sæpe omnia tollit symptomata; quo etiam in casu, quia inflammatio in gingivis adesse solet, *venæ sectionemq; ut efficacissimum & quasi infallibile* remedium hic laudat celebris *Sydenhamius*; id quod tamen non semper esse experientia edoctus sum. Quando *epilepsia a vermibus* ortum habet, vermes destruendi, sicut cap. XVI. §. 33. & seq. itemque infra in hoc capite §. 29. proposuimus; ea vero, *quæ imminentibus variolis* incidit, non adeo est pertimescenda; quia eis erumpentibus sponte cessat. Adeoque nihil aliud requirit, quam ipsæ variolæ, blande scilicet temperantia & eruptionem promoventia, sicut hac de re uberius supra Cap. IV. & speciatim pag. 67. & 68. proposuimus.

X X V.

Mala a nimia repletione. Quod si vero illa mala §. XXII. *clamores* nimirum, *vigiliæ*, *febres*, &c. non a dentitione oriuntur, plerumque a *lacte corrupto* vel & a nimia eorum *repletione*, præsertim cibis incongruis facta, provenire solent. Si a *lacte corrupto*, curatio ut §. II. & III. dictum, est instituenda; sin autem a *nimia repletione* ventriculi & cruditatibus inde ortis, eæ *purgantibus*, ac *clysmatibus* vel etiam, pro malorum diversitate, blandis *emeticis* evacuandæ & postea pulvere seminis anisi, anima rhabarbari aliisve stomachicis & carminativis remediis internis & externis ventriculus roborandus.

X X V I.

De Ophthalmia infantum.

Curatio interna. *Ophthalmia* sæpius quoque infantes affligit, eosque haud raro, vel *suppuratione* inducta, vel *cornea alba* & *opaca* facta, cœcos reddit, nisi summa

ma cura tunc tractetur, atque in infantibus varias ob caussas nunquam periculo vacat. Oritur *sæpe a vitio lactis nutricis*, nimium forte acris, vel & hac ipsa scorbutica aut & quandoque venerea labe affecta. Adeoque in *curatione* tam *nutrici*, quam infanti danda sunt medicamenta idonea, tam *purgantia*, quam *alterantia*, catarrhis, scorbuto aut morbo venereo propria, & quidem purgantia hic cum mercurio dulci semper maritentur. Ex *alterantibus* vero conveniunt ess. alexipharm., essentiæ & decocta lignorum, infusum herbæ euphrasiæ cum rasura ligni sassafras, ad modum theæ sæpius haustum, pulveres diaphoretici ex lap. cancror., succino præparato, antimonio diaphoretico, radice valerianæ, semine anisi, fœniculi &c. compositi, quibus subinde, præsertim ubi scorbuti vel luis venereæ suspicio est, aliquid mercurii dulcis recte additur.

XXVII.

Externe oculi defendendi, ne ab acri lympha erodantur, & stases sanguinis hic factæ resolvendæ: id quod commode fieri potest *collyriis ex aquis ophthalmicis*, & cumprimis euphrasiæ, flor. cyani, valerianæ, fœniculi, chelidon. majoris, calcatripæ, &c. Si unciæ uni vitrioli albi, vel sacchari saturni gr. ij. & camphoræ sem. melon. tritæ gr. j. vel spir. vini camphorati ℨj. addantur, eisque sæpe oculi tepide eluantur atque abstergantur. Quidam his aquis *amyli albi*, *tutiæ* vel *lapidis calaminaris* præparati aliquot grana addunt, vel & *aliquid aloes*, iisque eadem ratione utuntur. In quibusdam casibus parum pulveris mercurii dulcis addo. Præterea *amuleta* ex radic. imperatoriæ aut valerianæ cum camphora sæpe etiam hic multum prosunt, & in malo pertinaciori *vesicatoria* cervici aut brachiis, immo & in paullo adultioribus, ipsi vertici feliciter adhibentur; vel & si omnia hæc parum sunt, *fonticulus* in brachio excitatur. *Curatio externa.*

Si

Si *adhuc ubera fugunt*, attamen ad annum accedunt, vel eum jam superarunt, sæpe eos fere sponte a pertinacibus oculorum inflammationibus curatos vidi, postquam solum a nutrice, licet sanissima visa sit atque etiam revera fuerit, remoti fuerunt. *Diæta* quoque hic magni est momenti, adeoque tam a nutrici, quam pueris probe observanda.

XXVIII.

De Maculis oculorum, Nebula, Albugine.

Curatio. Hæc vitia, de quibus jam Cap. XIV. egi, etiam sæpe in infantibus ex ophthalmia in tunica oculi cornea oriuntur, & vel eam comitantur, vel etiam sedata inflammatione adhuc restant, atque visum vel ex parte vel ex integro tollunt. Ita etiam sæpissime in *variolis*, vel etiam post has, bene licet superatas, incidunt. *Si inflammatio adhuc adest*, iisdem remediis internis potissimum & externis §. 36. & 37. est continuandum, *purgantiaque* idonea sæpius interponenda, ubi etiam externe trochiscos alb. Rhas. ʒß. in aquæ cujusdam ophthalm. ℥iij. solutos, egregios deprehendi, itemque aquam ophthalm. Quercet. ex croci metall. aliquot granis in aquæ ophthal. ℥j. infusis, paratam, oculisque sæpius instillando & abstergendo adhibitam. *Si maculæ illæ albæ sine inflammatione restant*, præter aquas has quotidie *pinguedo viperarum* bis vel ter oculis ad gutt. j. vel ij. instillanda, vel *pinguedo asciæ piscis*, aut *sperma ceti liquidum*; quibus ipsis sæpe, si non nimis densæ sunt, tolluntur. *Quando a variolis ortæ*, & adhuc recentes sunt, frequens purgatio cum mercurio dulci instituenda, atque deinceps interna & externa modo laudata quam solertissime adhibenda; si vero hæ *maculæ jam inve-*

veterata, vix aut raro tolluntur, & acrioribus potius oculus omnino destruitur, quam emendatur. Sciendum enim, *quod mala hæc sæpe admodum sint pertinacia*, quæ moram & patientiam parentum & ægrorum requirunt, qui monendi, ne mox, si malum brevi haud cedat, ad agyrtas confugiant, qui vitia hæc sæpe acribus valde medicamentis aggrediuntur, atque vi quasi ea eradicare volunt: verum eis oculos sepæ omnino corrumpunt. *Ita nec Medicus mox ad acriora* eamdem ob caussam accedat, sed blandis patienter continuet, vel & quandoque per aliquod tempus a medicamentis externis prorsum abstineat; neque desperet prorsus de mali curatione, quando oculi fabrica nondum destructa est: nam tempore haud raro sponte hæ maculæ in pueris dissipantur, & præstat tranquilla potestas, quod violenta nequit; *natura enim hic non vult cogi*, sed blande duci.

XXIX.

De Vermibus sive Lumbricis.

Quando infantes magis adolescunt & alimentis crassioribus nimisque copiosis, pane scilicet, farinosis, carnibus, caseo, saccharatis, crudis & difficulter digerendis vescuntur, præsertim si debilioris, frigidioris & pituitosi sint temperamenti, altero, tertio & sequentibus annis VERMES sive LUMBRICI sæpe in ipsorum ventriculo & intestinis generantur, iique ut plurimum, teretes, *lumbrici* ob similitudinem dicti, (rarius *lati*, vel *ascarides*) qui plerumque multæ pituitæ involuti, in ventriculo aut intestinis, cum multis gravibus symptomatibus haud raro hærent. Rarius vero in infantibus robustis & vegetis observantur, sed plerumque ut jam dixi, in debilioribus, frigidio- *Vermes quotuplices & effectus.*

ribus, teneris, pituitosis. *Efficiunt vero vermes* irritatione sua, rosione ac morsu *dolores ventris*, *nauseam*, *vomitus*, *diarrhœas*, *animi deliquia*, *pallorem*, *pulsum debilem*, *inæqualem*, *intermittentem*, *pruritum narium*, *tormina & clamores*, *borborygmos*, *febres*, *tabem*, *insultus epilepticos*, &c. sicuti jam supra Cap. XVI. §. 23. & seq. ubi de vermibus adultorum actum est, indicavimus. At consumptione chyli producunt in infantibus sæpe *voracitatem*, *debilitatem*, *maciem*, *alvum adstrictam*, immo quandoque *ipsa intestina perforant*, & abdominis cavum ingrediuntur, sicut aliquoties in cadaveribus eorum incisis observavi: quo ipso tumores ventris, atroces cruciatus, epilepsiam aliaque sævissima mala & plerumque morte ipsam inducunt.

XXX.

Diagnosis eorum. *Cognoscuntur* ex ætate, temperie frigida, pallido ut plurimum faciei colore (quamvis hic sæpe fallat) palpebris lividis, concavis, pruritu narium frequenti, voracitate, terroribus in somno, cæterisque §. 29. enarratis symptomatibus, & cumprimis quoque *singulari spiritus sive oris fœtore* aliisque supra Cap. XVI. §. 34. adductis signis; quam maxime tamen etiam quando semel iterumque vermes vel per os vel per anum ab ipsis exiisse observati sunt. Quoniam igitur tam gravia mala, immo ipsam mortem infantibus & pueris sæpe inducunt, non negligendi, sed mature efficacibus remediis sunt curandi.

XXXI.

Curatio. In *curatione* igitur pituita, tanquam nidus eorum, eique simul ipsi sunt destruendi, enecandi atque expellendi: id quod in adultis optime fieri Cap. XVI. §. 36. & sequ. docuimus, variis *amaris*, *martialibus*, *mercurialibus*, ac *purgantibus*, ex quibus vero Medicus ea hic seligere studeat, quæ infantibus ac pueris commodissime ingeri possunt: ut sunt *decoctum mercurii* in aqua vel lacte, aliquoties in die ipsis ad

ad uncias aliquot datum; porro *infusum seminis cinæ* vel *florum tanaceti* in vino malvatico aut canariensi, ad cochlearia duo vel tria pro dosi aliquoties in die; præterea *semen cinæ* cum melle subactum; vel *mercurii dulcis* gr. j. cum saccharo aut pulvere quodam grato aut insipido exhibitum; quibus simul *externa* Cap. XVI. §. 39. nominata addi, atque *purgantia* §. 38. recensita subinde interponi; immo & *clysteres ex lacte*, præsertim quando purgantia sumpserunt, ad eos deorsum invitandos, iniici debent, servata semper diæta modica.

XXXII.

De Variolis & Morbilis.

Capite quarto, pag. 65. & seq. satis actum est, adeoque lectorem ad illud remittimus. Hic solum adhuc monere volui, quod in infantibus *variolæ sæpius cum epilepsia incipiant*, quæ vero hic nihil mali denotat aut infert, sed eis vel sponte vel ope diaphoreticorum erumpentibus, cessat.

DE HERNIIS infantum, ac speciatim *umbilici, inguinum* & *scroti*, infantibus & pueris valde frequentibus, de *hydrocephalo*, *calculo vesicæ*, *ani procidentia*, *ranula linguæ* aliisve infantum morbis, manuum auxilium desiderantibus, vid. Institutiones nostræ chirurgicæ.

M O N I T A

Quædam practica circa morbos infantum.

1. *Difficile est mederi infantibus*: primo quia, quid patiantur, quidve doleat, & ubi, dicere ne-

queunt ; deinde quia medicamenta vix aut ægre assumunt.

2. In morbis infantum quibuscumque primorum dierum præcipue explorandum, *an meconium satis sit expurgatum*; quod si non sit, hoc quam primum adhuc est expurgandum.

3. Subsequenti tempore in eorum morbis *ad lac corruptum* & acescens, postea *ad dentitionis tempus*, & denique in paullo adultioribus *ad variolas & vermes* est attendendum.

4. In infantum morbis semper, *an alvus sit aperta*, inquirendum, & ut sit, probe curandum.

5. *Ad nutricem semper* simul respiciendum, eique & diæta & remedia morbo præsenti congrua sunt ordinanda.

6. In *febribus acutis*, temperantia, ut in variolis, ipsi danda, atque aliquid camphoræ appendendum. Nutrices quoque temperantibus & in victu vegetabilibus utantur ; a carnibus vero abstineant.

7. In *intermittentibus*, primæ viæ purgandæ, postea eff. rhab. sæpe detur : & si hæc intra aliquot dies non fugatur, decoctum forte cort. chinæ frequenter exhibeatur.

CAPUT XIX.

De Venenis.

I.

Veneni definitio difficilis.

VEnenorum cognitionem eorumque curandi rationem, quia tam multi eis pereunt, Medico summe necessarias esse existimo, etiamsi hæc doctrina in plerisque libris practicis prætermissa & neglecta sit. Sed *quid venena sint*, aut quid per ea proprie intelligatur, quamvis plerisque, & cumpri-

primis præcipitanter judicantibus, facile videatur, tamen prudentibus ob magnam eorum diversitatem, & cumprimis quia multa, immo pleraque eorum certa ratione atque prudenter adhibita, præstantissima etiam sunt, aut fieri possunt medicamenta, multa e contrario nobilissima medicamenta, sinistre aut imprudenter adhibita, fieri possunt ac solent venena; definitionem perfectam dare, quæ omnibus conveniat, jam dudum atque adhuc hodie multis eruditis difficillimum visum est, adeoque donec quis forte perfecta exhibeat, sequens descriptio pro aliqua eorumdem idea formanda sufficere poterit.

II.

Intelligo autem per venena, corpora naturalia, quæ parva mole intra corpus nostrum assumpta, vel alia ratione, ut per morsus aut vulnera, aut sub fumi aut vaporis specie ipsi applicata sive ingesta, nunc brevi, nunc tardius, gravia eaque sæpe horribilia symptomata, principes corporis nostri actiones lædentia, invertentia, & mortem ipsa frequenter inducunt. Græcis *toxica*, immo & *pharmaca*, sed addito plerumque adjectivo *deleteria*, vocantur: quia pharmaca etiam medicamenta significant. *Quid venena.*

III.

Dividuntur hinc 1. in *celeria* & *tarda*; 2. in *rodentia*, *corrodentia*, sive *caustica*; 3. in *acida* & *alcalica*; 4. in *obstruentia*, vel ob vim vasa minora vehementius *adstringentem*, vel ob qualitatem humores nostros sanos *nimis inspissantem*, ut per subtiliores ductus arterias & nervos fluere nequeant; 5. in *narcotica* sive *stupefacientia* ac *soporifera*; 6. in *mineralia*, *vegetabilia* & *animalia*; 7. quædam etiam horum venenorum dici possunt *naturalia*, ut plerumque sunt venena vegetabilium & animalium, atque nonnulla etiam ex mineralibus; quædam vero *artificialia*, quæ vel per ignem sive artem chemicam, ut pleraque mineralia, vel *Divisio eorum.*

mechanica quadam ratione conficiuntur, ut *adamas*, *cryſtallus*, aut *vitrum* rudi modo contuſa & ingeſta, quæ ob ſpicula ſua acuta, pungentia ac ſcindentia ventriculum & inteſtina lædunt, vulnerant, ac deſtruunt; vel *apex cultelli*, culter ipſe, *aciculæ*, aliæve ſimiles res mechanice præparatæ atque vel imprudenter vel caſu deglutitæ. Quædam vero eaque ſumme pernicioſa venena *putrefactione* etiam generantur. Quæ venena *ex regno minerali*, natura vel arte producuntur, *acidæ ut plurimum ſunt indolis*, ut ſpiritus ſulphuris, vitrioli, aqua fortis, &c. magna copia ſumpti, mercurius ſublimatus, præcipitatus, butyrum antimonii, & alia §. VIII. quæ vero *venena regno vegetabili vel animali* ortum debent, ut plurimum *alcalicæ ſunt naturæ*: ita ut nullum nunc vegetabile acidum mihi ſuccurrat, quod venenatæ ſit indolis, ſed *omnia vegetabilia venenata alcalica ſunt*, eaque vel *rodentis* ſive *cauſticæ indolis*, ut aconitum, helleborus, euphorbium, tithymalus aliaque plura §. VIII. recenſenda; vel ob vim *inſpiſſantem*, ſive *obſtruentem* vel *narcoticam* noxia deprehenduntur; adeoque vegetabilia acidi ſaporis tuto tam in eſca, quam in medicamentis adhiberi ſolent.

8. Ventres etiam a qualitate vel nimis *calefaciente* aut *frigefaciente* venena in *calefacientia* & *frigefacientia* diviſerunt; quæ diviſio, licet a quibuſdam ut inutilis prorſus rejiciatur, certo tamen modo & certis in malis retineri poteſt, dum quædam refrigerantibus, alia calefacientibus remediis curanda. Priſci quamplurimis venenis *qualitates occultas* adſcripſerunt; quarum vero naturam maxima ex parte hodie ſatis manifeſte demonſtrare poſſumus ut ex ſequentibus uberius patebit. Quoniam vero omnia illa venena gravia mala & quam ſæpiſſime ipſam mortem concitant, de præcipuis una cum eorumdem medendi ratione hic nunc acturus ſum.

IV.

IV.

Antequam vero ulterius hoc in argumento progrediar, diversa hæc venena §. III. *adhuc paullo intimius hic perscrutanda atque exponenda esse existimo*, ut natura eorum & quomodo agant, melius perspecta, in curatione eorum, ad ductum sanæ rationis, tanto curatius, ac certius progredi queamus; cum veteres variique adhuc recentiores in eis curandis empirice fere tantum modo, & sæpius sine omni ratione egerint, & quidquid antecessores contra hoc vel illud venenum laudaverunt, id & ipsi ad eorum ductum commendaverint. *Natura eorum exponenda.*

V.

RODENTIA igitur venena sunt corpora acria, fluida vel solida, gradu quidem acrimoniæ diversa, sed ita tamen acria, ut in ventriculum & intestina, vel sub cibi, potus aut medicamenti nomine delata, vel etiam casu aut per errorem ingesta, particularum suarum figura acuta, rigida, ancipite, pungente & scindente, hæc viscera irritent, pungant, vellicent, secent, inflamment, erodant, exulcerent, ac tandem *gangræna* & *sphacelo* inductis corrumpant ac destruant. Hinc, quia in partibus internis fere ut *medicamenta caustica externa* in cute agunt, hæc venena *interna rodentia*, *corrodentia*, *caustica* & *adurentia* dicuntur. Itaque *effectus illorum in corpore* humano sunt, ut primo irritatis, & arrosis ab eis fibris faucium, œsophagi, ventriculi atque intestinorum nerveis, oriantur in hisce partibus ardor, inflammatio, dolores acutissimi, nauseæ, spasmi, vomitus, singultus, convulsiones, tremores, fluxus alvi serosi, subinde cruenti, quandoque & purulenti, ac fœtidissimi, pro illorum venenorum varietate. Deinde autem, *quando partes eorum in sanguinem penetrarunt*, non solum acrimonia sua, irritando vasa sanguifera, varias in œconomia corporis & præsertim cordis, arteriis, pulsu, respiratione, ac sensibus turbas & *Rodentia quomodo agant.*

febres concitant, verum etiam sanguinem & serum pervertendo, coagulando ac destruendo, gravissimis symptomatibus, doloribus, anxietatibus interitum tandem corpori inferunt.

V I.

Sunt vel acida vel alcalica. ACIDA *vel* ALCALICA hæc §. V., *rodentia sunt venena*, utraque acerrima, atque eadem fere ratione & solidas & fluidas corporis nostri partes, afficiunt: tamen, quia contrariam fere curandi rationem exigunt, probe ipse invicem sunt distinguenda: dum *acida alcalicis*, *alcalica vero* venena *acidis* potissimum remediis destruuntur.

V I I.

Natura acidorum. VENENA igitur ACIDA pleraque, si non omnia, sunt *artificialia*, ut *spiritus omnes acidi*, ex mineralibus parati, justo majori copia assumpti, ut spiritus sulphuris, & qui hujus soboles sunt spiritus vitrioli, & aluminis, item spiritus nitri ac salis, & quæ rursus ex his fiunt, aqua fortis, aqua regia, oleum vitrioli, butyrum antimonii. Præterea *sales metallici*, ut mercurius sublimatus, mercurius præcipitatus, albus, ruber, viridis, turbith minerale, arcanum corallinum, vitriolum, præsertim veneris, argenti, qui lapis infernalis vocatur, aliaque ex his producta acriora, quæ partes quas attingunt, sua atrimonia lædunt, irritant, erodunt, discindunt, destruunt & speciatim *sales metallici horrendas nauseas*, *vomitus*, *anxietates*, *tremores*, *convulsiones* pessimaque alia mala inducunt.

V I I I.

Alcalicorum. ALCALICA *vero venena* sunt partim *naturalia*, partim *artificialia*. *Naturalia* in vegetabili potissimum regno deprehenduntur, ut *aconitum* sive *napellus*, *helleborus* uterque, *cicuta* (*a*) & *œnanthe* suc-

---

(*a*) De *cicutæ* effectib. vid. *VVepfer* de cicuta aquatica.

succo viroso, croceo [a]; *laureolæ sive mezerei baccæ*, *grana coccignidii* etiam dictæ, scammonium, tithymali, euphorbiæ, apocyna, colocynthis, helleboroides Boerh. cristophoriana, ranunculi & clematitides urentes, nicotiana, fungi quidam acres venanati, corona imperialis bulbi hyacinthi, colchici, &c. Quo & certo modo *arum*, *arisarum* atque *omnia fortiora purgantia* & *emetica* referri possunt, si nimia copia ingeruntur: quia in omnibus his sapor acris, *sal acre alcalinum* indicans, linguam, fauces, œsophagum, immo & ventriculum & intestina acrimonia sua arrodens & inflammans percipitur. Deinde adhuc varia *venena* sunt *alcalica sponte* vel *arte producta*, ut primo *quæ putrefactione oriuntur*, ex oleis putrefactis olivarum, amygdalar. multisque aliis, itemque ex putrefacto butyro, lardo, pinguedine aliisque animalium partibus ac humoribus putredine corruptis, quæ assumpta acerbissima sæpe mala concitare solent.

Deinde *quædam venena alcalica ignis vi producuntur*, ex sale alcali, (ut cineres sunt clavellati) & calce viva, quæ *lapides caustici* appellari solent, externe in chirurgia sæpe utiles. Præterea ad venena alcalica etiam pertinent *nonnulla animalia*, & præsertim insecta, ac nominatim *cantharides*, quæ interne sæpe gravia mala inducunt, ac denique *morsus animalium*, *venenatorum* vulgo dictorum, ut scorpii, apum, vesparum, aranearum, serpentum, speciatim viperarum & canis rabiosi.

IX.

Tandem ad venena *rodentia* & scindentia, *mechanica illa* §. III. *adamas* scilicet, *crystallus* & *vitrum* rudius contusa, aciculæ, cuspis cultelli & similia etiam referenda; quæ vero quomodo agant, su- *Mechanicorum.*

(a) De hac vid. notabilis observ. in *Wielii* obs. Med. 43. quæ gustata brevi duobus mortem intulit,

supra iam indicavimus, curatuque sunt difficillima.

X.

Obstruentia venena qua?

Ad OBSTRUENTIA VENENA pertinent *gypsum*, *calx* aliaque corpora calciformia, *creta*, *praeparata ex plumbo*, ut plumbum ustum, *lithargyrium*, *cerussa*, *tutia*, *lapis calaminaris*, *minium* & similia, item *saccharum saturni* & *vinum lithargyrio impraegnatum* aliaque ex *plumbo* vel saturno, aut & ex *stanno* producta: quae vasa & praesertim lactea, aliaque in ventriculo & intestinis absorbentia, una cum glandulis harum partium vehementer adstringunt, obturant, eoque ipso dolores colicos acerbissimos, convulsiones, debilitates, paralyses, animi deliquia, tabem & atrophiam aliaque funesta mala inducunt: immo & *fumus & pulvis plumbeorum* respiratione attracti, asthma, tabem aliave mala metalla haec tractantibus [a] & figulis [b] concitare solent. Ad obstruentia etiam a nonnullis *mespila immatura* aliaque similia fortiter adstringentia referuntur. Deinde corpora illa, *quae vim habent humores nostros nimis inspissandi*, ut oscula vasorum minorum & speciatim lacteorum aliorumve absorbentium in primis viis transire nequeant: sicut sunt *fungi quidam venenati*, glutinoso viscido succo abundantes, *viscum* arboreum varium, *semen psyllii*, sanguis tauri & similia varia.

X I.

Narcotica qua.

Inter NARCOTICA & stupefactiva sive *soporifera* primarium est *opium* adeo decantatum, deinde *hyoscyamus*, *solanum* & inprimis *furiosum*, *Bella donna* dictum, *stramonium* sive *datura*, *cynoglossum*, *mandragora*, *lolium*, *lupulus*, *cannabis* &c. *Spiritus*

---

[a] Vid. *Stockusius* in libello de lithargyrii fumo noxio. [b] *Timaeus* in casib. Med. Lib. VII. cas. X. & *Ramazzini* de morb. artif.

tus vini & omnia *inebriantia*; in quibus ſal alcalicum, acre, idque volatile, cum narcotico ſulphure prædominatur, quod non tam vi rodendi, ut cetera §. VIII. nocet, verum motus in ſanguine auctos, poſtea nimios, atque ope horum primo hilaritatem, vires auctas, ſtimulum in venerem, tandem ſoporem, ſentiendi facultatem ablatam, deliria, ſtuporem, ſpaſmos, convulſiones, fatuitatem, aliosque pravos effectus producere videtur; id quod uberius ex curatione horum malorum probatur: dum *efficaciſſima remedia* contra ſoporem alioſque effectus opii, ſolani, hyoſcyami, lolii & ebrietatis, ſive ea vino ſive ſpiritu vini, ſive etiam cerevisia inducta fuerit, ſunt acida, ut *acetum*, *ſuccus citri*, cremor tartari, aliaque *fere quæcumque*, larga ſatis copia aſſumpta.

XII.

ANIMALIUM VENENA pleraque morſu potiſſimum nocent, ut *ſerpentum*, *viperarum*, *ſcorpionum*, *tarantulæ*, *aranearum*, *apum*, *veſparum*, *canis* aliuſve animalis *rabioſi*, quando ſcilicet ipſorum ſaliva venenata, dentibus adhærens, cum ipſo ſanguine per vulnus morſu factum communicatur, *quod venenum non acidæ*, *ſed alcalicæ* & ſpeciatim *ſaponaceæ* eſſe indolis, varia ſua dent phænomena, & præcipua eorum, *viperæ* nimirum & *animalium rabioſorum*, funeſtiſſima inducunt ſymptomata, immo ſæpe mortem. *Cantharides* vel juſto majori copia intus uſurpatæ, vel extus ad veſicas excitandas largius aut diutius adhibitæ, in quibuſdam *ardore veſicæ*, ut ipſe obſervavi, & quandoque ipſum mictum cruentum *cum gravibus doloribus* inducunt; id quod a ſale alcalico valde acri ac volatili, quo omnia fere ejuſmodi inſecta abundant, deducendum eſt. *Ova barbi piſcis comeſta*, licet piſcis ipſe ſine noxa aſſumatur, vehementia tormina, choleram aliaque veneni vel purgantis fortioris aſſumpti ſymptomata inducere aliquot exemplis oſten-

Animalium venena.

ostendit TIMÆUS; (a) id quod & *mytulos* comestos nonnullos quandoque facere, præter alios, adhuc nuper peculiari scripto Medicus doctus Brunsvvic evicit. (b) *Hirudines* sive *sanguisugæ* in potu aquæ, vel alia ratione forte deglutitæ, œsophago vel etiam ipsi ventriculo se affigere, hasque partes vulnerare, vomitum cruentum & mortem ipsam inducere possunt. (c) Tacemus nunc multa *alia animalia*, quæ a veteribus Græcis aut Romanis *inter venenata sunt relata*; quia apud nos vix vel numquam occurrunt.

XIII.

Diagnosis veneni accepti. *Hominem venenum sumpsisse* vel *accepisse*, nisi forte id, iam effatu ægri vel adstantium constet, difficillime cognosci potest; quia sæpe sponte in hominibus oriuntur morbi ac symptomata, & cumprimis *cardialgia*, *colica*, *cholera*, &c. qui similibus fere malis stipantur, ac si a sumptis vel datis venenis orirentur. Interea *tamen conjecturis probabilibus aliquem venenum accepisse generatim suspicamur*; quando quis antea sanus, mox a cibo, potu vel medicamento sumpto, sævis obruitur symptomatibus, ac speciatim virium subita prostratione, magna cordis anxietate, respiratione molesta, inusitato ac vehementi ardore in faucibus, animi deliquiis, cordis palpitatione aut tremore, doloribus vehementibus ventriculi atque intestinorum, sæpe nausea & vomitu enormi, cardialgia, faciei colore livido, lingua ac labris, corporis extremis & præsertim unguibus nigricantibus, vertigine, oculis torvis, deliriis, sudore

(a) In casib. Med. Lib. III. Cap. VII. (b) *Behrens* in Epist. de *Affection. a comestis mytulis*, ad celeb. *VVerlhof.* Hanov. 1735. 4. (c) Ejusmodi exemplum videri potest in *Timæi* casib. Med. Lib. VII. cas. XIX. Plura autem legi possunt in notis *Stentzelii* ad *Lindestolpium* de venenis, pag. 134.

re frigido, maxime circa frontem ac tempora & similibus; speciatim *a rodentibus sive causticis, cardialgia, ardore ventriculi, nausea & cholera enormi*, subinde etiam *alvi fluxibus* maxime dolorificis, iisque modo serosis, modo cruentis, cum anxietatibus præcordiorum, respiratione anxia & inquietudine, affliguntur, immo & haud raro intumescentia ventris & similibus. *Veneni alcalici assumpti signa sunt*, ardor linguæ, faucium & ventriculi, calor p. n. sitis vehemens, tormina ventris sævissima, nausea, hypercatharsis, singultus, respiratio anxia, gangræna & sphacelus intestinorum, fœtor, animi deliquia, & a nonnullis, ut cicuta, aconito, hyoscyamo, mentis alienatio, sensuum perversio, & convulsiones. *Veneni obstruentis* indicia & effectus præcipuos §. X. jam proposui. *A venenis narcoticis* sumptis delirant, rident, saltant, varias gesticulationes sæpe faciunt ludicras, in soporem profundum incidunt & convulsionibus etiam sæpe tentantur, &c.

X I V.

Pro diversitate vero ægrorum eorumque corporis habitus *non omnes æque vehementer eodem veneno afficiuntur*, sed quidam levius, quidam vehementius; quidam brevi sæpe moriuntur, quidam vehementer ægrotant, alii minus, aut omnino sine omni detrimento, vel saltem uno alterove vomitu evadunt, licet quandoque idem venenum & ex eodem vase assumserint. Hinc patet, *nullum certum aut definitum tempus actionis veneni*, ut quidam existimant & perhibent, *determinari posse*. *Dignoscere autem post mortem utrum quis veneno interfectus*, an ab alia caussa mortuus sit, nisi res venenatæ in ventriculo aut intestinis reperiantur, quoque difficillimum est: *interea tamen in eis, qui causticis interfecti sunt*, ventriculus intus *erosus* & sanguinolentus conspicitur, & sæpe arsenicum aut mercurius sublimatus, forma pulveris albi in

Venena vario modo afficiunt.

co

eo reperitur; qui pulvis si prunis injectus allium redolet, arsenici indicium est. Sed cum hæc res ad Medicinam forensem pertineat, hic plura de ea non dicemus.

X V.

Prognosis. Quod ad *prognosin* attinet, si venenum sumptum esse novimus illiusque natura nobis perspecta est, facilius æger ab eo liberatur ac restituitur, quam si illud ejusque indoles, hoc est vera caussa Medico occulta sit. Quæ *chemicis artibus* producta, quia *cito erodunt ac destruunt ventriculum*, ex vehementissimis sunt, ideoque ventriculus quamprimum vomitu tepida concitato, ab eis liberandus est. *Qui brevi ab assumpto veneno* materiam venenatam vel sponte natura, vel ope tepidæ aliorumve idoneorum remediorum, *evomunt*, facilius evadunt, quam ubi manet. *Venena quæ non mature* & mox in principio, idoneis remediis *expugnantur*, vel insanabilia fiunt, vel morbos lentos ac diuturnos, præcipue languores & paralyses insanabiles, post se relinquunt. *Quorum ventriculus*, quando venenum accipiunt, *cibis*, iisque oleosis vel pinguibus est *infarctus*, minus a venenis rodentibus afficiuntur; *hinc jejuni* plerumque vehementius & celerius inde læduntur, quam bene pasti. Quibus *gangræna & sphacelus* a veneno interne inductus est, pereunt. *Infantes*, *pueri & gravidæ*, præsertim teneriores, plerumque durius a venenis affliguntur robustis; licet quidam contrarium sentiant. Qui a sumpto veneno *sensus & motum amittunt*, aut tremore, convulsionibus & animi deliquiis sæpe tentantur, item quibus externa livent & frigent, cum summa cordis anxietate, respiratione difficili, oculis torvis ac turbidis, periculosissimo sunt in statu. *Mechanica* illa §. IX. & *obstruentia calciformia ac saturnina* difficillime & vix expugnantur, quamvis non cito, sed tarde occidant. *Qui ab animali rabioso*

morsi

morsi sunt, & tristes fieri atque male se habere incipiunt, lucem fugiunt & humida aversantur, in magno versantur periculo; nam *hydrophobia* tunc ut plurimum instat, qua plerumque moriuntur.

X V I.

In *curandis* venenis, quia valde diversa sunt, *semper ad veneni*, si notum est, *naturam* §. V. ad IX. *respiciendum*, & secundum illorum naturam ac diversitatem per contraria curatio est instituenda: ita, si in tempore advocamur, & mox necessaria adhibemus, ut plurimum quam efficacissime ea superabimus. Attamen quia *venena non semper nobis mox patent*, præsertim si ab hominibus sceleratis clam ægris exhibita fuerunt, prudenti symptomatum perscrutatione & conjectura opus est. Quando enim quis ejusmodi insolitis symptomatibus §. X., vel plures simul, qui eodem cibo vel potu sunt usi, iis afficiuntur, quæ veneni suspicionem Medico incutiunt, veneni ingesti magna est suspicio, adeoque *generalis indicatio hic est*, *venenum*, vel saltem acre irritans illud, quam primum fieri potest, & quidem per viam brevissimam, vomitu scilicet *esse ejiciendum: id* quod optime plerumque fit haustu largo *aquæ tepidæ simplicis* sæpius & copiose repetitæ, *irritatis* simul, si vomitus sponte mox non sequatur, *faucibus ope digiti* vel plumæ, quæ aqua a vetustissimis Medicis jam ut magnum antidotum adversus multa venena commendata est: dum partim evacuat, partim acre temperat, & expurgat, præsertim si, ubi dolores circa ventriculum adsunt acuti & rodentes, oleosa & pinguia, ut *olei olivarum* vel lini, vel amygdalar. dulc. vel butyri uncia circiter in quovis haustu & quoties vomitu rejicitur, ei admisceatur; vel & ubi veneni acerrimi suspicio est, *merum oleum* larga copia detur. *Loco aquæ simplicis* etiam *jusculа vel decoct. hordei* *Curatio generalis.*

aut

aut avenæ, cum pinguibus illis vel ipsum etiam *lac tepidum*, dari apte possunt, donec omne venenum tam per superiora quam inferiora rejectum sit; id quod *clysteres* quoque ex his, vel etiam lacte & oleo parati egregie promovent. Postea quia ægri ut plurimum his valde debilitati sunt, *roborantia* & *cardiaca* quædam, tam ex culina & cella, ac præsertim bona juscula atque usus vini generosi, quam ex pharmacia, ægris danda

XVII.

Curatio si venenum cognitum.

Quod si vero *venenum sumptum sit cognitum*, & utrum e rodentium *acidorum* aut *alcalicorum*, an ex *obstruentium*, *adstringentium* aut *narcoticorum* sit genere, illudque haud adeo diu sit ingestum atque sic adhuc in primis viis hæreat, præmisso vomitu §. XVI. *remedia* ea præcipue sunt adhibenda quæ *simul natura veneni sunt adversa*, ut sic eis illud, quod forte omne eiici non potuit, tanto citius & melius enervetur atque tandem omnino per contraria sua corrigatur ac destruatur, ne nocere amplius queat.

XVIII.

Si acidum.

Igitur, ubi *venena ingesta sunt acida*, ut aqua fortis, spiritus, acidi minerales, mercurius sublimatus, præcipitatus, vel alia supra §. VII. nominata, *alcalica* aquæ vel jusculis pinguibus ac sorbitionibus §. XVI. laudatis, sæpeque assumendis, *admiscenda*, *vel etiam his interponenda*, ut oleum tartari per deliquium, vel cineres clavellati, lapides cancrorum, conchæ, corallia præparata, aliaque similia. Speciatim vero *arsenici antidotum* crystallus montana præparata, *mercurii* vero *sublimati*, oleum tart. per deliquium celebratur. CARDANUS quinque, qui hunc sumpserant, *solo lacte* frequenter dato servavit. [a] Vel loco horum

(a) Lib. de venenis III. Cap. 3.

horum *olea pura* largiter ingeri, vel illis etiam interponi possunt. *Si venena hæc etiam ad intestina transierunt*, id quod dolores sævi in eis percepti indicant, *clysmata* temperantia, & cumprimis ex lacte, melle & oleis parata atque sæpe injecta, evacuandi & temperandi scopo prosunt; ubi etiam *potiunculæ laxantes*, ex decocto passularum cum manna paratæ & aliquoties sumptæ, egregie conveniunt, qua de re uberius vid. *VVepfer.* lib. de *cicuta* aquat. Cap. 23. de curatione. Denique ad *doloris vehementiam* mitigandam ceteris remediis subinde aliquid *theriacæ* interponi potest.

XIX.

Sed si venenum *sit alcalicæ rodentis & urentis* naturæ, ut *salia alcalica fortissima*, *helleborus*, [a] *aconitum* sive *napellus*, *œnanthe* succo viroso, *cicuta*, *euphorbium*, *tithymalus*, *colocynthis*, *elaterium*, *scammonium*, *laureola*, & similia, quæ intestina & fauces erodunt & inflammant, atque etiam mentem sæpe turbant; tunc præmisso vomitu, *aquosorum tepidorum largo potui* admiscenda, immo & interponenda sunt *acida copiosa* & speciatim *acetum bonum* quodcunque; quod cum aqua mixtum *oxycratum* constituit; propterea ab antiquis temporibus jam a tam multis scriptoribus, tamquam multorum venenorum potens antidotum, atque hoc non sine ratione, celebratur; deinde & *succi acidi fructuum horæorum* recentium, præsertim *malorum citriorum*, *limonum*, *aurantiorum*, *ribesiorum*, *berberis*, *cerasorum* acidorum, addito pauxillo sacchari vel mellis ad gratiam, vel & herbæ *acetosæ*, *granatorum* aliorumque similium, vel etiam *Si alcalicum.*

Dd

(a) Præter multos veteres *hellebori antidotum præstantissimum* esse *acetum* vel *succum citri* aut limonum. LISTERUS quoque in comm. ad Aph. Hipp. Sect. V. aph. I. docet: unde patet *ejus virulentiam* in sale alcalico caustico consistere.

etiam *sirupi inde confecti*, ut acetositatis citri, ribesiorum, berberis, granatorum &c. largiter assumpti, donec acre alcalicum omnino sit destructum. Loco horum etiam *oxycratum cum melle*, vel ipsi *spiritus minerales acidi*, quo & *clyssus antimonii* pertinet, immo & ipsa *aqua fortis*, quæ nihil aliud est, quam spiritus nitri, & quæ largius sumpta sanis venena esse supra diximus, his in casibus, si modo satis aqua diluta sunt, fiunt antidota; sic ut mirandum non sit, quod veteres quædam pro venenis habita, ut aqua fortis & spiritus illi acidi, &c. subinde tamquam antidota contra alia venena commendaverint, (a) quod multi olim capere vix potuerunt. Speciatim pro *cicutæ antidoto* DIOSCORIDES laudat *vinum purum* largiter sumptum. In his venenis, quando ægri initio non vomunt, ut vomitus facilitetur, *tartari emetici*, vel *vitrioli veneris* grana ij. vel. iij. cum syrupo & aqua multa tepida dari apte possunt. *Decocti tamarindor.* cum cremore tartari & manna, itemque *seri lactis* potus copiosus, *lactis ebutyrati*, immo & *ipsius lactis*, hic etiam egregie confert, subjunctis in fine roborantibus & theriaca. *Purgantia fortiora* ejusdem fere sunt indolis, eorumque violentia in hypercatharsi vel hyperemesi his quoque cohibenda.

X X.

Si obstruens vel mechanicum. *Si venena* sunt ex *obstruentium*, *inspissantium* sive *coagulantium* classe, ut viscum, semen spyllii, saccharum saturni, vinum lithargyrio corruptum, hæc diluenda, dissolvenda & evacuanda, diluentibus aqueis, incidentibus, attenuantibus, sero lactis, aquis medicatis, salibus mediis, immo *si saturnina*, ipsis mercurialibus, quæ plumbum solvere & mobile reddere valent. *Mechanica* & nomi-

(a) Ut *Plinius* Hist. Nat. lib. 27. Cap. 2. Aconitum.

nominatim *adamas* vix medelam admittunt, præsertim cum ipsum datum esse Medicus haud facile comperiet. Cetera autem vix aliter quam inviscantibus, pinguibus, oleosis, pultibus, ex oryza aut fagopyro, jusculis, emulsionibus & lacte corriguntur. *Calx* vel *gypsum* assumptum curantur vomitu aqua tepida cum oleo aut butyro excitato, postea diluentibus & mucilaginosis modo laudatis.

X X I.

Sin ex *narcoticorum* & *soporiferorum* familia, §. XI. ut opium, hyoscyamus, cynoglossum, solana, Bella donna, &c. quæ sensus turbant, atque etiam *alcalico* & *sulphureo narcotico principio* gaudent, præmissis emeticis, §. XIX., & in plethoricis larga venæ sectione, ea quæ excitant, ut extus volatilia & *acetum*, præsertim calidum, naribus sæpe cum spongiola ac pulsibus adhibenda, intus vero sæpe *acetum* quoque calidum aut *succus citri*, *limoniorum*, vel *aurantiorum* & similes §. XIX. cum aqua calida, vel infuso theæ aut coffeæ sæpius danda, quæ valentissima horum, ut & inebriantium, ac sopore inde orto, sunt antidota, præsertim si ægri sæpius moveantur atque vellicentur, donec expergiscant, non neglectis excitandi gratia *clysteribus acribus*: denique in regimine sudorifero aliquandiu continendi. *Si narcoticum.*

X X I I.

Quando venena jam in sanguinem penetrarunt, id quod potissimum patet, si anxietates & palpitationes cordis adsunt vehementes & sensus plus minusve læsi, tunc *præter largum usum infusorum aquosorum calidorum* ut coffeæ, theæ, scordii, salviæ, contra venena acida, alcalica, theriaca, vel & spiritus salis ammoniaci, modica, sed sæpius repetita dosi exhibenda; *contra venena vero alcalica*, *acetum* simplex vel compositum quoddam, *succus citri*, limoniorum vel aurantiorum, vel mixtura simplex & similia, cum regimine diapho- *Venena in sanguinem ingressa.*

retico; quo scopo etiam *balnea*, a *Celso* aliisque jam commendata, egregie prodesse possunt.

X X I I I.

Postea roborandum. *Destructa vero sic tandem veneni violentia*, id quod ex symptomatum remissione & sensuum restitutione potissimum patet, omnis generis roborantia, ut bona jusculа, emulsiones, gelatinæ, mucilagines hordei, avenæ, fagopyri, oryzæ, ova sorbilia, theriaca, vinum generosum cum blandis aromatibus, aquæ cardiacæ, quies mentis & corporis conducunt.

X X I V.

De Ovis Barbi piscis, Mytulis venenatis, Cantharidibus & Hirudinibus assumptis.

Curatio venenorum ex regno animali. *Ova arbi piscis* §. XII. comesta, si choleram cum ventris torminibus faciant, sicut in alia cholera, copioso potu jusculi vel aquæ tepidæ, cum vel sine oleo mixtæ, acrimonia irritans illorum est eluenda atque evacuanda; postea aliquoties theriacæ ℨß. cum vino mero calido, vel cum aqua menthæ aut cinamomi danda, donec symptomata quiescant.

Si qui theriacam metuant, vel ægri eam aversentur, vinum calidum cum pipere vel cinamomo exhibeatur. Ita si quis a *mytulis comestis brevi nauseam & dolores ventriculi sentiat*, proderit mox, sumpto quodam emetico, superingesta aqua vel mulsa tepida, vomitu eos e ventriculo expellere, & postea ventriculum theriaca ac vino mero calido, tamquam omnium fere venenorum antidoto, rursus roborare.

Si vero vomitus vel cholera jam adsit, ut in ovis barbi piscis posuimus, & hæc curanda. Si a *cantharidibus* assumptis mala metuuntur, proderit ipsas pro-

protinus vomitu, aqua tepida concitato, addito simul oxymelle vel simplici vel squillitico, rursus ejicere; vel & decocto tamarindorum cum cremore tartari per alvum expellere. *Sin vero jam ardorem ac dolores in vesica* induxerint, sive intus fuerint assumptæ, sive extus tantum applicatæ, *lac bubulum* largiter haustum præstantissimum eorum est antidotum, dolores brevi leniens, vel si in febribus acutis id contingat, *emulsiones* ex sem. 4. frig. largiter haustæ. Ad *hirudines* sive *sanguisugas* a puero *deglutitas* §. XII. interficiendas, TIMEUS cas. Med. Lib. VII. Cap. XIX. *muriam cum aloe bibendam*, & simul *decoctum anethi cum oxymelle* simplici vomendi scopo præscripsit; quæ profecto satis apta ad hunc usum videntur: interea tamen æger ille ex superveniente epiplepsia mortuus est. *Forte oleum olivar.* aut aliud quoddam hujus naturæ largiter assumptum, cum vermes aliaque insecta interficiat, etiam has certius occideret, & læsiones inde inductas reficeret.

X X V.

De Morsibus Viperarum & Serpentum.

Sequuntur tandem medelæ *illorum animalium*, *quorum punctura sive morsus* venenatus est, ut sunt *morsus viperarum*, quorumdam *serpentum*, itemque *scorpii*, *canis rabiosi*, aliorumque similium §. XII. *Viperæ* quidem comestæ, aut in medicina adhibitæ, nihil quicquam mali inducunt, sed *morsu tantum nocent*, (*a*) & gravissima brevi mala concitant; atque nisi celeriter succurratur, læsi inde pe- *Eorum quæ morsu inferuntur.*

(*a*) Ut jam *Celsus* L. V. Cap. 27. *Lucanus* Lib. IX. Pharsal. *Rhedius* obs. & exper. de *Viperis* aliique docuerunt.

pereunt. *Curatio* hactenus iis, qui communem cum viperis patriam habent, consueta & maxime commendata in ejusmodi læsionibus fuit, ut mox supra vulnus *ligatura* applicetur, deinde vulnusculum scalpello amplietur, *sanguis* probe digitis inde *exprimatur*, vel *cucurbitula* aut ore sani hominis, ad modum *Psyllorum* extrahatur: deinde vel aqua salsa, vel aceto & theriaca, vel & spiritu vini cum theriaca, venenum e vulnere probe eluatur; postea hoc aceto & theriaca repleatur, splenium vel linteum emplastri loco, eodem remedio imbutum, vulneri superimponatur, ut virus hoc tanto melius destruatur, idque primis diebus sæpius renovetur. *Linderus* [a] suadet, ut spiritus sulphuris vel vitrioli guttà, ad venenum hoc alcalicum tanto promptius destruendum, ejusmodi vulneribus instillétur. Interne vulnerato *theriaca quoque cum vini generosi* largo haustu, quod teste CELSO fere *omni veneno contrarium est* [b] vel etiam *cum aceto*, sæpius detur, injuncto postea *sudore in balneo*, vulnere aperto, qui deinceps promovetur & utiliter conservatur *infuso scordii*, *vel salviæ*, [c] addito aceto vel succo citri, sæpius assumpto: id quod per aliquot dies, donec symptomata periculosa præterierunt, repetendum atque continuandum, ac denique vulnus balsamo vulnerario glutinatur.

STENTZELIUS post *morsum viperarum & scorpionum*, facta prius vulneris dilatatione & purgatione, commendat ut demorsus *clyssi antimonii sulphurati* quovis hiborio ad gutt. XXX. vel XL. ex infuso oxylapathi sumat, ita ipsum ab omni incommodo liberum esse permansurum asseverat. [d] *Serpentum aliorum morsus* eadem ratione curandos præcipiunt.

XXVI.

(a) Lib. de venenis (b) Lib. V. Cap. 27. num. 2.
(c) Forte & *echii* infusum hic proderit, cum nomen a græco ... *vipera*, cum demorsis a vipera auxiliari existimetur. Tournef. Instit. 136.

XXVI.

Sed recentiores, ut de *radice mungos Kæmpferi* nunc nihil dicam, qui hanc pro certo contra hos morbos specifico describit; (*a*) *duo alia remedia*, tamquam certissima illorum antidota celebrant; quorum alterum est *axungia viperarum*, quam Clar. Anglus *Meadius* certissimum ad hos morsus remedium, si modo vulneri illinatur, nullaque alia medicina interna opus esse asseverat. [*b*] Alterum est *oleum simplex olivarum*, ab Anglis quoque observatum & eodem modo usurpatum, quod & toti membro læso illini potest; sicut id uberius exposuit cel. VATERUS, in diss. de Antidoto novo *adversus viperarum morsus*, Vitebergæ 1736. edita. Magnopere optandum, ut experientia stupendus hic effectus tam vilis, domestici & ubique obvii remedii, uberius confirmetur & extra dubitationem vindicetur.

Novus hos curanui modus.

XXVII.

De Scorpii, Apum, Vesparum & Aranearum puncturis, itemque de morsu Canis rabiosi.

In *Scorpii punctura* veteres contritum scorpionem ad venenum ejus extrahendum cum fructu supra vulnus imposuerunt [*c*]; id quod adhuc facere solent, ubi hæc animalia & læsiones sæpe occurrunt. Alii *oleum scorpionum* cum oleo olivarum paratum, ut certum antidotum commendant, vulneri instillandum sive illinendum, id quod forte *oleum olivarum simplex* modo §. XXVI. ad viperæ morsus laudatum, quoque præstabit, præ-

(*a*) In Amœnit. exoticis, pag. 577. (*b*) Lib. de venenis anglico, p. 29. (*c*) Teste Celso Lib. 2. Cap. 27. num. 5.

sertim si certum est, quod serpentum & viperarum morsus tam egregie sanet. Ad *apum*, *vesparum*, & *aranearum ictus* curandos, *acetum* vel simplex vel rutaceum, aut *cum theriaca*, *aut bolo* mixtum, imponere egregie prodest. Alii commendant ut locus læsus dissecto *pyro* tantum vel *pomo* bene fricetur.

In morsu canis aliusve animalis rabidi quid sit faciendum supra jam pag. 290. & in institut. chirurg. pag. 160. docuimus. KÆMPFERUS etiam hic *radicem mungos*, ut infallibilem prædicat, in brutis æque ac hominibus, multis successibus comprobatam, loco modo §. XXVI. citato.

Qui plura de venenis scire desiderat, *ex veteribus* Dioscoridem, ex *recentioribus* MEADIUM, (*a*) LINDERUM, (*b*) STENTZELIUM [*c*] & Lindestolpium (*d*) evolvere potest.

CAPUT XX.

De Aquarum medicatarum natura & usu.

I.

Natura aquar. medicat. scitu necessaria. AQuarum medicatarum natura & legitimus iis utendi modus, ob frequentem atque maxime salutarem hodie earum usum, & insignem in Medicina utilitatem, Medico probe debent esse perspecta. Hinc 1. nosse debet, eas esse vel *calidas*, quæ *thermæ* vocantur, ut in Germania *VVisbadenses*, *Emsenses*, *Aquisgranenses*, in Bohemia

(*a*) Lib. De venenis. (*b*) Lib. De Venenis, Lugd. Bat. 1708. 12. (*c*) In *Toxicologia* sive Lib. de Venenis Francof. 1733. 4. (*d*) De Venenis, (qui idem esse videtur ac *Linderus*) cum notis *Stentzelii*, Francof. 1739. 8.

mia *Carolinæ* & *Toeplicenses*, &c. atque in aliis Europæ partibus aliæ; vel *frigidas*. Utræque rursus sunt vel *aquæ tantum purissimæ*, ut ex frigidis *Peterswaldenses* in Silesia aliaque, & ex calidis, *Toeplicenses* in Bohemia, ambæ tamen magnæ in sanitatis negotio utilitatis. Vel *blando sale medio*, aut *alcalico*, & terra alcalica præditæ sunt, ut *Selserenses*, *Antonianæ*, sive Tœnnigstemenses; & *thermæ variæ*; vel simul *martialibus* particulis, & ipso vitriolo martis imprægnatæ sunt, *aquæ martiales* inde vulgo dictæ, *ut Pyrmontanæ*, *Sualbacenses*, *Egranæ*, *VVildungenses*, *Geismarienses*, *Driburgenses*, & multæ aliæ. Ideoque 2. unius cujusque *ingredientia* sive elementa scire debet; ut tanto melius de ipsarum natura & agendi ratione judicare valeat; 3. *quibus in morbis conveniant*, & in quibus minus; 4. *qua ratione recte usurpandæ*, dum a recto usu quamplurimum boni effectus dependent; 5. *quæ diæta* & quodnam regimen in earum usu ægris sint servanda; & 6. *quomodo symptomatibus* in earum usu subinde oriundis sit succurrendum.

I I.

Scriptores, qui de aquis medicatis olim scripserunt, easque obiter tantum examinarunt, ut *Tabernæmontanus*, *Thurneiserus*, *Hornickius*, *Sebizius*, aliique plures, præter aquam varia eis adscripserunt elementa, quæ revera iis non insunt: ut nimirum *vitriolum vulgare*, ob saporem atramento fere similem, *cuprum*, *sulphur* vulgare, *alumen*, *nitrum*, *ochram*, *succinum*, immo & ipsum *arsenicum*, pessimum scilicet illud venenum in nonnullis inesse, varias ob rationes crediderunt, atque sic multos tam Medicos, quam ægros ab usu earum saluberrimo temere deterruerunt. *Elementa ipsarum.*

Tot autem ac tam diversa elementa, in aquis medicatis saltem Germaniæ, non reperiri, sed eas longe simpliciores esse ac pauca tantum & quidem nul-

nulla prorsus noxia, sed mere salutaria ac tuta eis inesse elementa recentiorum industria detexit, *aquam* scilicet primo *purissimam*, & *terram subtilissimam*, alcalicam, deinde in quibusdam *sal* quoddam *alcalicum* vel *mixtum*, in aliis *martiales* particulas, & *vitriolum martis*, quod spiritum acidum sulphuris aut vitrioli subtilissimum continet, quæ aquæ propterea *martiales* & multis *acidulæ* vocantur, sicut ex infra dicendis uberius patebit. Interea vero sciendum aquas martiales *acidulas* dictas, non ob spiritum acidum, licet revera iis insit, suos effectus, ut multi putarunt, primario præstare, sed potius *ob elementa alcalica*, prout hoc sequentia docebunt experimenta; sic, ut *non satis apte acidulæ dicantur*: præsertim cum experientia doceat, eas in morbis ab acido & viscido oriundis, eisque quam pertinacissimis, optimo cum successu adhiberi, immo plerisque medicamentis aliis palmam præripere. Igitur ad nostram hanc sententiam primo de ita dictis acidulis sive aquis martialibus probandam, (nam de cæteris minus est dubium) *sequentia notanda experimenta*, quæ & simul cæterarum naturam illustrant ac demonstrant.

III.

Experimenta cum his aquis. *Aquæ martiales* vel acidulæ *Pyrmontanæ*, *Sualbacenses*, *Egranæ*, *Spadanæ*, *Driburgenses*, *VVildungenses*, *Geismarienses*, aliæque similes, recens ex fonte desumptæ, sensibus externis varia ostendunt.

1. *Visu* percipimus gratam *pelluciditatem*, quæ tamen coloris lactescentis vel cœrulescentis aliquid *cum multis bullulis* continet; quibus a vulgaribus aquis valde distinguuntur; quæ vero, si pulvis gallarum eis iniicitur, colorem ex atro rubentem sive fuscum assumunt.

2. Si *naribus* ope vitri, recens ex fontibus haustæ, mox admoveantur, percipitur in eis *volatilis quidam vapor*, gratam in naribus vellicationem excitans, quem plerique olim pro *spiritu acido*,

do, volatili, alii pro *alcalico*, spiritui salis ammoniaci analogo, haberi voluerunt: quorum tamen neuter hucusque per certa experimenta demonstrari potuit; sed nil nisi aer vel æther subtilissimus in iis contentus, qui bullulis illis inclusus, esse videtur, præsertim quando aquæ hæ ope vitri puri e fonte subito hauriuntur.

3. *Gustu* percipimus *saporem acriusculum*, gratum tamen, ad acidum vini Rhenani generosi aliquo modo accedentem, quo a simplicibus aquis valde distinguuntur. Hinc jam ab antiquissimis temporibus fontem Sualbacensem primarium *fontem vinosum* incolæ appellarunt, præsertim cum & multos bibentes, quando ejusmodi aquas bibunt, initio quasi ebrios & temulentos sæpe faciant.

IV.

4. Multis, & præsertim iis, qui his aquis non assueti sunt, *sapor vitriolicus* videtur, vel ad *atramentum* aliquo modo accedens, id quod etiam non est sine ratione, nam *revera vitriolum martis* ipsis inesse, idque saluberrimum, subsecutura experimenta ostendent. ***Continuantur.***

5. In aliis supra N. 1. nominatis aquis salutaribus, *quæ martem haud continent*, hic *vitriolicus* aut *vinosus* sapor non percipitur, sed plus minus ve *salsus*, prout, magis vel minus salibus alcalicis aut mediis abundant, quemadmodum *id aquæ Selserenses*, atque plerarumque thermarum manifeste docent.

6. Si *chemice examinantur* & *martialium aquarum* sufficiens copia cucurbitæ immittitur cum alembico, supposito leni igne, prius ascendit vapor, qui in guttas collectus, aqua est pellucida, simplex, sine sapore aut odore notabili, nisi levi empyreumatico, quæ in vase recipiente colligitur. Superficiei hujus aquæ & alembico se affigit interne *pellicula subpinguis*, varii & ad iridem accedentis coloris; *nullus vero spiritus*, neque acidus,

cidus, neque alcalicus, ullo modo sic percipi aut colligi potest.

7. Si destillando pergimus, nil aliud nisi aqua, ut antea, simplex semper transcendit, sed remanet *in fundo tandem cucurbitæ materia terrea, flavescens, & albicans, exigua copia*, in quibusdam tamen majori, in aliis minori, (a) saporis & odoris fere expers, quia maxima ex parte *est terra subtilissima* alcalica, ex *qua nullum alumen, nitrum, sulphur, succinum, ochra* aut vitriolum cupri, vel cuprum vel plumbum, vel aliud metallum, *multo minus arsenicum*, aut simile quid venenati aut noxii extrahi potest; verum accuratiori examine constat, in terra illa hærere sal aliquod amaricans, medium, ut, Anglicanum, Ebsonense, vel mirabile Glauberi, in quibusdam rursus majori, in aliis minori copia, [b] & simul, quod caput rei est, *martiales* quoque *particulas*, quæ verus crocus martis naturalis sunt, atque fusione igne sollium in verum martem, quem magnes trahit, redigi potest, *nullum vero sal aut metallum vel minerale aliud*. In cæteris vero aquis medicatis, *quæ non vitriolicum* aut ferreum, *sed tantum acriusculum*, si e *salinum continent saporem*, ut Selferenses, & thermæ præcipuæ, præsertim Emsenses Carolinæ, & præterea *aquæ amaræ Bohemicæ Seidlicenses*, præter terram alcalicam, *nil nisi sal quoddam continetur medium amarum*, ad Glauberianum maxime accedens; aliæ vero, ut thermæ *VVisbadenses*, sal quoque medium, sed magis *ad vul-*

(a) Ex libra una aquæ Egranæ gr. XXXII. Selterensis gr. XXX. Pyrmontanæ gr. XXII. Sualbacensis & Spadanæ gr. X. Confer. *VVagener* de aquis Geismar. p. 64. (b) In Pyrmontanis in libra j. salis medii gr. vij. ad x. continentur; in Egranis & Selterensibus grana plura; in Sualbacensibus & Spadanis, pauciora.

vulgare sive culinare accedens, continent; Tœplicenses autem non nisi ex aqua simplici pura, ac levi constant, quamvis calide e terra propullulent.

8. Simulac *aquæ martiales igne multum incalescunt*, brevi perdunt illum gratum odorem & saporem, N. III. neque a gallarum pulvere amplius tinguntur: immo ipse vapor exhalans nullum præbet vel odorem vel saporem.

V.

Alcali in eis probatur.

Si materia remanens ulterius examinatur, *naturam suam alcalinam* sequentibus *experimentis manifestat*. Nimirum quando ei spiritus acidus, ut spiritus vitrioli, affunditur, effervescit, & spiritus acidus saporem suum acidum mutat: unde noscimus terream hanc materiam esse acido contrariam, sive acidum destruentem, hoc est, alcalicam, ut a Medicis & Chemicis vocari solet, a *qua virtute* & ab aqua magni ac fere *præcipui salutarium fontium effectus* merito *deducendi*.

V I.

Mars ostenditur.

Ut autem præterea adhuc specialius sciatur *cujusnam naturæ sit hæc terrea materia*, si sufficiente copia collecta & crucibulo indita in ignem fabrorum ferreorum satis diu, donec fundatur, immittatur, sensim per fusionem, sine alia re addita, mutatur in nigricantem sive cineream massam, quæ in pulverem redacta *a magnete attrahitur*, *sicut limatura martis*, & *saporem* simul *habet ferreum* atque subadstringentem: unde constat, *revera martiales particulas quam subtilissimas*, hoc est, martem, *non cuprum*, *plumbum*, aut aliud metallum noxium his aquis inesse.

V I I.

Alcali uberius demonstratur.

Præterea, *quod virtus harum aquarum non acida*, *sed alcalica sit*, *uberius docet*, si hæ aquæ cum syrupo bono violarum miscentur. Nam si acidulæ recentes, vel saltem nondum corruptæ, [id quod & de reliquis aquis medicatis valet] ei affunduntur,

tur, mox ejus *color cæruleus mutatur in viridem*; sicut ab aliis alcalicis. Deinde *si rosæ*, *aut violæ*, *aut flores cyani* in hac *aqua coquantur*, colorem viridem acquirunt, qualem adipiscuntur ab affuso oleo tartari per deliquium tamquam principe alcalicorum. Porro *cum affuso spiritu acido* & etiam cum vino rhenano *effervescunt*, ut alia alcaliaa, & *lac ab iis affusis non coagulatur*; sed potius iis affusis diutius a coagulatione præservatur. Ex his & pluribus aliis ejusmodi experimentis satis probatum esse existimo, naturam & virtutem harum aquarum esse alcalicam, id est, acido contrariam, diluentem, resolventem, martialem ac roborantem, aperientem & diureticam, contentaque earum non adeo multa ut veteres putarunt, sed pauca eaque valde esse simplicia, easque nihil de metallo noxio, multo minus venenati, neque cætera illa salia, sulphura aut mineralia continere quæ vulgo ipsis olim attribuerunt.

VIII.

In martialibus inest vitriolum martis.

In martialibus tamen fontibus etiam *aliquid vitriolici* inesse docet sapor vitriolicus, atramentosus, & color nigricans, si gallarum pulveri affunduntur: *quod vero non est vitriolum vulgare aut cupri* sive veneris, quod ventriculo & sanitati valde est adversum; sed *vitriolum martis blandum*, ex martialibus ab acido sulphuris vel vitrioli sub terra solutis particulis constans, idque in modica copia, a quo varii salutares harum aquarum, de quibus infra, dependent effectus. *Probatur* vero, *spiritum ejusmodi acidum his aquis inesse*, ex eo, quod, si sal ex iis paratum sufficienti copia colligatur, & cucurbita igne arenæ destilletur, spiritus acidus, spiritui sulphuris vel vitrioli simillimus inde obtinetur, qui sensim præsertim in calore martem relinquit, alcalicas & terreas harum aquarum particulas ingreditur, atque cum eis sal illud medium, amarum, quod in iis deprehenditur, consti-

ftituit, facitque fic, ut vitriolum nullum, [quod quidam male per calorem volatile fieri & avolare crediderunt, quafi ferrum volare poffit] inde educi queat; licet revera iis infuerit. Atque huic fapor acriufculus, vitriolicus in recentibus & color nigricans, fi cum gallis mifcetur, immo tota mixtura, crafis, vis purgans, mixturæ confervatio, aliaque debentur phænomena & effectus, quos multi comprehendere & explicare non potuerunt: (*a*) atque propterea tam fpiritum hunc acidum quam vitriolum martis in eis vel prorfus negarunt, vel tam volatilia ea ftatuerunt, ut a leviffimo calore ea avolare crediderint, [*b*] quæ tamen minime volatilia exiftunt, fed fixa & folum tranfmutantur, eadem fcilicet prorfus ratione, ut, quando in præparatione *tartari vitriolati Takeniani* folutio vitrioli vulgaris & falis tartari, vel cinerum clavellatorum commifcentur, fpiritus acidus, quem vitriolum veneris continebat, venerem relinquit, & falia hæc alcalica ingreditur, ita ut vitriolum poftea, quod revera paullo ante adfuit, non amplius reperiri & oftendi queat, licet non avolaverit.

IX.

In quibus morbis profint.

Cognitis fic veris aquarum falutarium principiis, & ratione & experientia concludere poffumus, eas generatim ad humores craffos, vifcidos, tenaces, pituitofos, falfos quofcunque & cumprimis acidos, corrigendos, temperandos, fluxiles reddendos, atque ad obftructiones referandas valere. Hinc *in morbis, qui a fanguine fpiffo*

(*a*) Conf. *Seipp* de Aquis Pyrmont. *Wagner.* de Aquis Geifmarienfibus, & Diff. noftra *de Aquis pyrmontanis*. 1732. edita. (*b*) Us Fr. Hoffmannus in differt. de Aquis medicatis, & *Boerhavius*, Elem. Chem. Tom. II. Proc. 162. magni hi Medici & Chemici exiftimarunt.

spisso & viscido, quorum quamplurimi sunt, vel ab acido, *vel ab obstructionibus viscerum* oriuntur, egregie prosunt, & inprimis etiam propterea conducunt, quia vi sua evacuante, diuretica & purgante noxios simul & supervacuos humores ex corpore, vel per alvum vel per urinam, blande ac sine omni, si modice & recte usurpantur, virium prostratione expellunt. Ita in universum *etiam iis sunt valde salutares*, *qui ob vitam sedentariam* multas in corpore & præferrim primis viis cruditates sive vitiosos humores ac flatus accumulant, omnibusque illis, *qui nimio vini aliorumque spirituosorum potuum abusu*, sanguinem nimis æstuantem reddiderunt, vel aliam ob caussam de sanguine nimis fervido conqueruntur: nam his egregium refrigerium præbent.

X.

Speciatim capitis. Speciatim vero egregie conducunt variis *in capitis affectibus*, inprimis *qui per consensum ventriculi* oriuntur; ut in vertigine stomachica & hypochondriaca, cephalalgia, morbis soporosis, comate, caro, apoplexiæ metu, melancholia, mania, epilepsia, memoriæ debilitate, catarrhis oculorum, visus debilitate, tinnitu aurium & auditu difficili, aliisque morbis capitis, qui a viscidis, pituitosis & acidis humoribus oriuntur.

X I.

2. In variis *pectoris affectibus*, a similibus caussis oriundis: ut in dyspnœa, asthmate, tussi, immo & in ipsa hæmoptysi, ubi nondum adest pulmonis exulceratio notabilis, ac deinique in cordis palpitatione.

In pectoris & infimi ventris. 3. In *affectibus infimi ventris*, ut in soda seu ardore ventriculi, in cardialgia, vomitu frequenti, diarrhœa, ventriculi debilitate, nausea, appetitu prostrato, pica, lumbricis, malo hypochondriaco, & præcipue in principio obstructionis hepatis aut lienis, vel saltem nondum inveterata;

terata; in scorbuto & cachexia nondum nimis inveterata, nimia obesitate, ictero; sic & in sabulo renum & parvis calculis, in doloribus lumborum scorbuticis, in ardore urinæ, sive stranguria, ac denique in colica, e pituita acida, biliosis humoribus, aut flatibus oriunda. In variis præterea *uteri affectibus*, passione hysterica, & uteri suffocatione, in chlorosi, sterilitate, mensibus obstructis vel nimis fluentibus; in hæmorrhoidibus obstructis aut nimium fluentibus. Præterea *nec gravidis nocet*, sed potius eis multis in morbis egregie tam præservandi quam curandi scopo conducunt, si modo paullo parciori copia & circumspecte bibantur.

XII.

4. In *artuum morbis*, ut in *arthritide* tam simplici quam vaga scorbutica; in *podagra* non confirmata, in doloribus artuum quibuscumque, in *paralyticis affectibus*, in impuritatibus sanguinis & cutis, ut *scabie*, *pruritu cutis*, gutta rosacea, herpete, serpigine, *ulceribus pedum*, *œdematibus*, tumoribus & variis in doloribus ischiadicis & rheumaticis. *In artuum morbis & febribus*

5. Tandem in omnibus *febribus intermittentibus* egregie prosunt, quas continuato usu, si modica simul servatur diæta, perfectissime plerumque tollunt & sanant.

XIII.

Ratione ætatis hominibus *mediæ ætatis omnium quidem optime conveniunt*, nimirum ab anno 18. circiter usque ad 60. *Juniores* vero, præsertim ii, qui sunt infra annum decimum, ob teneriorem viscerum compagem, eas, præsertim martiales, minus commode ferunt, sic & *senioribus*, qui ultra sexagesimum annum, rarius satis proficuæ sunt, nisi forte sint robustiores, & eis ceteroquin jam assueti. Interea tamen casus & præsertim *hectici*, ubi etiam *pueri juniores* eis, maxime Selserensibus, aut Emsensibus aliisve similibus & cumprimis cum lacte remixtis, optimo cum *Ætatis consideratio.*

successu sæpe usi sunt & adhuc uti possunt, verum copia longe minore quam adulti.

XIV.

Ubi minus prosunt. Verum *raro proficiunt in ulceribus inveteratis pulmonum*, ut phthisi, aliisque symptomatibus, ab ulcere tali pendentibus, *cumprimis martiales fortiores*; attamen si ulcera nondum sint inveterata, & calidæ atque cum lacte temperatæ bibantur, tam *Selserenses* quam martiales, egregie sæpe *prosunt*. Sic & in *ulcere renum* aut *vesicæ*, moderate & calide adhibitæ, valde conducunt, atque inprimis hic ab HEERIO & Fr. HOFFMANNO, experientia edoctis, *Spadanæ* potissimum laudantur, si diu usurpantur.

IIX.

In *hæmoptysi*, præsertim si ab exulceratione pulmonis oritur, aquæ medicatæ & sigillatim martiales, *frigidæ ut plurimum nocent*; *calidæ* vero, ut thermæ blandiores, v. gr. Emsenses, & aquæ Selseranæ, cum vel sine lacte, tepide haustæ multum *proficiunt*.

Abstinendum etiam a martialibus in dysenteria, in calculo renum & vesica majore, itemque in hydrope confirmato. *Selserenses* vero in dysenteria proficuæ sunt. In *œdemate* vero pedum & leucophlegmatia sive *hydrope leviori* & martiales & thermæ, sæpe egregie prosunt. In *affectibus venereis & gonorrhœa*, morbum quidem non sanant: attamen corpus ad faciliorem sanationem disponunt, ideo cum fructu hic etiam præparationis causa adhiberi possunt. In *gonorrhœa* vero *benigna* a laxitate partium proveniente, post multa incassum sæpe tentata, vi sua roborandi multum præstare solent.

XV.

Modus eis utendi. Omnibus, qui aquis medicatis legitime uti volunt, & *plethorici sunt*, suadendum, ut aliquot dies *ante usum* earum, *sanguinem mittant*; ita enim aquæ hæ tanto facilius vasa intrare & postea reliquum sanguinem

guinem melius corrigere possunt, præcaveturque ne vasa ab aquis nimis distenta, nimio sanguine jam quasi infarcta, postea morbum aliquem producant, & deinde, ut mox dicetur, *idoneo purgante* utantur.

Si vero non sunt plethorici, venæ sectione non est opus; attamen sicuti illis, quibus sanguis prius fuit missus, ad *cruditates* in primis viis *evacuandas*, quæ effectum aquarum impedire possunt, maxime ubi vita sedentaria vel prava diæta prægressa est, *idoneum purgans est præmittendum*, v. gr. ex pilulis nostris polychrestis, vel tartareis, Quercetani, Schrœderi, aut Bontii, vel balsamicis gr. XIII. vel XV. ad XX. cum regimine. Vel *ex salinis*, tartarus vitriolatus, tartarus solubilis, aut cremor tartari ʒj. ʒjß. ad ʒij. cum aqua, vel cum ipsis aquis medicatis assumpta; quibus salibus, si ægri sint robustiores, grana aliquot pulveris jalappæ addi possunt, vel quod hodie usitatius, *salia amara cathartica*, ut Anglicanum, Seidlicense, vel mirabile Glauberi, ab ℥ß. ad ℥j. exhibendum.

Si potiuncula desideretur, purgans Sydenhamii vel Managettæ, aut nostra sequens apta erit.

℞. tamarindor. ℥ß.
fol. senn. el. ʒiij.
crem tartar. ʒß. ad ʒj.
ebull. per momentum in s. q. aquæ simplicis.
Colatur. ℥iij. adde
mann. calabr. ℥j. M.
Detur mane una vice cum regimine, vel

℞. fol. senn. el. ʒiij.
rhabarb. ʒj.
passul. min. ℥ß.
sem. anisi ℈j.
tartar. vitriolati ʒß.
infunde in s. q. aquæ simplicis tepidæ, stent per noctem in loco calido, mane leviter ebulliant, colaturæ ℞. ℥iij. add. sirup. de cichor. cum rhabarb. ℥j aquam cinamom. ʒii. M.

Fugienda hic sunt omnia *drastica purgantia*, inprimis resinosa, scammoniata, helleborata, &c.

Si *indicationes ad vomitum* adsint, ut dolor & gravitas ventriculi, amarities oris, nausea, conatus vomendi, aut qui alias facile vomunt, illis etiam aliquot diebus ante usum harum aquarum *lene emeticum* egregio cum successu datur: ut tartar. emet. gr. ij. vel rad. hypecacoannæ ℈i. aut gr. XXV., vel etiam aq. benedict. Rul. ℨj. aut ℥ij.

XVI.

Tempus. *Tempus anni*, quo aquæ medicatæ optimo cum successu bibuntur, sunt Junius, Julius & Augustus; verum si necessitas urgeat, jam mense Majo, vel etiam Septembri adhuc, inprimis tempestate calidiori, commode usurpari queunt, immo in certis casibus etiam hyeme & autumno iis uti possumus.

Tempus diei aptissimum est matutinum, hora nempe septima, immo si tempus favet sexta, ut hac ratione aqua operationem suam ante prandium commode absolvere possit. Non autem probamus morem illorum, *qui hora quinta vel quarta jam ad fontes currunt*, ob aerem plerumque tunc adhuc nimis frigidum, nebulosum, transpirationi adversum, tusses aliosque pectoris & capitis morbos facile inducentem, ut & ob somnum non sufficientem, & præmature abruptum.

Nonnulli etiam a meridie hora quarta aut quinta, eodem modo, ut matutino tempore *has aquas bibere olim consueverant*; verum hic mox apud nos hodie exolevit: nam corpus inde nimis defatigatur, & sic incommoda potius quam commoda corpori infert, inprimis vero, qui debilem habent ventriculum, a potu harum aquarum pomeridiano abstineant: in aliis vero, *si sitis urgeret*, haustulus unus vel alter aquæ, pauxillo vini temperatæ, sine noxa assumi potest, vel etiam, ut hodie moris est, *haustulus Coffea*.

XVII.

XVII.

Modus vero *quo aquæ medicatæ atque acidulæ optime bibuntur* ex mea ſententia ſequens eſt. Sumitur ſcilicet vitrum hujus circiter capacitatis, ut duo vel tria libram unam continere queant & primo die libram una, vel ℔j ß, ſecundo duas, tertio die tres vel quatuor aſſumant, neque facile plus bibendum, niſi homines ſint valde robuſti; quia multi nimia copia ſibi nocuerunt; & tali menſura, quam commode ferunt, continuatur per 12. 14. vel 18. dies, immo per tres hebdomadas vel diutius, pro diverſitate morborum & ægrorum, atque ſic tandem ſenſim rurſus deſcendi ſolet, ſicut antea inceptum eſt, ut ſcilicet circa finem libras duas bibant, & denique una libra finem imponant. *Ratio bibendi.*

XVIII.

Aquæ hæ in *nonnullis per urinam*, in nonnullis *per alvum*, in pleriſque per utramque viam operantur. Utraque operatio conſulta, ſalutaris & bona eſt, nec turbanda: non enim ſemper opus eſt, ut multum, ſicut plerique credunt, per alvum quotidie purgentur; ſed ſufficere poteſt, ſi modo alvus quotidie reſpondeat, aut ſolum bis vel ter exoneretur. In eis tamen, *ubi prorſus alvum non movet*, aut obſtructiones incidunt, unde incommoda metuenda, conducit, ut ſubinde ſalis cujuſdam cathartici ℥ß. mane in primo hauſtu ſimul utantur. *Effectus harum aquarum.*

XIX.

Inter bibendum obſervandum, *ne aquæ confertim nimis*, nec *uno quaſi impetu ingerantur*, ne ventriculus iis obruatur ac lædatur: ſed poſtquam unum vitrum evacuarunt, per X. vel XII. horæ minuta, vel quartam quaſi horæ partem deambulandum eſt; tunc iterum unum aquæ vitrum aſſumendum, & ſic alternatim bibendum & deambulandum, donec integra portio intra ſpatium *Qua ratione bibendum.*

circiter unius & dimidiæ, vel duarum horarum assumpta sit. Postea corpus leni ambulatione continuo exercendum usque ad tempus prandii. Si *interea alvus vel urina urget* non sunt cohibendæ, sed mox & mature exonerandæ, ne incommoda inde oriantur, & effectus aquæ impediatur.

X X.

Quando calide bibenda. Qui *ventriculum habent nimis frigidum aut debilem*, & tempus simul est frigidum aut pluviosum, vel qui morbis pectoris laborant, aut aliam ob caussam frigidum potum perferre nequeunt, illi aquas medicatas in aqua calida leniter calefieri curent; nunquam vero nimium calefiant, quia alias naturalem odorem, saporem & vires facile amittunt, vel hæ saltem qualitates bonæ minuuntur.

X X I.

Quantitas aquæ. Qui *tenerioris sunt constitutionis*, illis minor aquæ copia sufficit; simulac enim sentiunt, novem v. gr. vitra satis purgare, vel per urinam bene transire, non adscendant ad majorem copiam; quoniam hæc quantitas effectum sufficientem præstabit, & major copia læderet. In genere moderata operatio a parciori copia aquæ, si modo diutius continuatur, v. gr. tres hebdomadas, aut pro morborum varietate diutius, est efficacissima.

X X I I.

Ubi hæ aquæ optimæ. Tandem & notandum, *aquarum vires plerumque multo esse valentiores*, *si ex ipsis fontibus bibantur*, quam si ad alia loca transferantur: quia in multis naturalis compositio elementorum intra aliquot hebdomadas solvitur, saporque & virtutes pereunt, vel saltem valde imminuuntur. In Pyrmontanis tamen & Selteranis diutius plerumque durare solent, quam in plerisque aliis.

X X I I I.

Cautela quædam. *Motus* in prodeambulando *nunquam sit nimis vehemens*, ne inde oriatur sudor; *sudores* enim contrarii sunt operationi per urinam & alvum; atque pro-

propterea facile varia incommoda inducunt.

Inter bibendum *si flatus percipiuntur*, *aut ventriculus debilis* sit, aut forte doleat, subinde cortices aurantiorum vel sem. foenic. carvi & anisi, saccharo obducta, comedi possunt.

X X I V.

Diæta. Ut ab aquarum medicatarum usu optatus obtineatur successus, *sollicita victus ratio* est necessaria, & quidem prandium hora XII. Cœna vero hora septima instituatur, & prandio sit parcior.

Numquam autem ventriculus nimis cibo aut potu est replendus; sed parce & edendum & bibendum, atque semper cum aliquo appetitu surgendum.

X X V.

Cibi inepti. In *universum ex cibis noxii* sunt omnia tenacia, exsiccata, fumo indurata, sale condita, pinguia, carnes vetustorum animalium, carnes suillæ, viscera animalium, anseres, anates, pisces limosi, saliti vel exsiccati: ut anguillæ, carpiones, aselli, haleces veteres, omnes fructus horæi, brassicæ, pisa, fabæ & lentes exsiccatæ, fungi, lacticinia, frigida, aut nimis crassa & coagulata, farinacea, pultes, acetaria, cucumeres, melones, ova dura, caseus, &c.

X X V I.

Cibi liciti. E contrario *cibi liciti sunt* omnes, qui facilis digestionis, ut carnes juniores, bubulæ, agninæ, vitulinæ, pulli, galli, capones, columbæ juniores, feræ juniores, omnis generis aves sylvestres; ex piscibus omnes teneriores, ut truttæ, juniores lucii, omnis generis bona juscula, tum ex animalibus, tum vegetabilibus parata, ut ex hordeo, avena; præterea cerasa & poma cocta, spinachia, asparagi, fabæ, phaseoli & pisa recentia. *Panis* sit bene coctus, & non nimis vetustus.

XXVII.

Potus qualis. *Pro potu ordinario* in pastu optime inservit vinum quoddam bonæ notæ, blandum, neque acidum, neque nimis forte, & quidem, si ob sitim id fieri possit, in prandio sine admixta aqua, ne ventriculus inde labefactetur; attamen in copia non excedendum, sed solum pro siti sedanda, ad ℔ß. vel ad summum, robustioribus ℔j. ad ℔iß. concedi potest. Quibus vero solum vinum sitim non compescit, ii parum aquæ, præsertim in cœna, admiscere possunt.

In regionibus, *ubi vinum non habetur*, vel ægri nimis pauperes sunt, ut solvere vinum nequeant, cerevisia bene cocta loco vini uti possunt.

XXVIII.

De motu & somno. De *motu corporis* jam supra N. XXIII. dictum, quod frequens, sed lenis esse debeat: nocet enim nimius cursus aut saltatio vehementior præsertim calidioribus, aut tempestate nimis calida. Interea tamen *frigidis ac pituitosis*, paullo *fortior motus*, præsertim circa finem curationis, ad initium scilicet sudoris, me judice, concedi potest; temperamentis vero calidis minus. Magis autem *a nimia vita sedentaria sibi caveant*, inprimis mox post aquas assumptas, aut post pastum, ubi multi nimis cito lusibus sedentariis indulgent: inde vero matutino tempore aquæ non transeunt, sed remanent in corpore, aut post pastum cibus non bene digeritur, unde necessario *flatus*, *colici & ventriculi dolores*, *diarrhœa*, *vomitus*, aliaque mala oriuntur. Ita etiam *post pastum somno se tradere noxium* depreditur, dum capitis gravitatem aliaque mala producere solet.

XXIX.

Interea tamen nonnullis in casibus *aquæ salutares etiam in lecto bibi possunt*, præsertim si necessitas id exigat, ut in arthriticis, paralyticis, hecticis morbis, mensibus nimiis, aliisque debilitati-

bus

bus laborantibus, &c. Immo *Slarius*, *Anglus Medicus*, etiam sanis & vegetis persuadere vult, ut aquas has in lecto bibant; quod vero multa incommoda secum fert, motusque moderatus huic modo præferendus.

XXX.

Animi affectus, curæ nimiæ, ira, terror, tristitia, maxime cavenda, sed potius tempus ambulando, gratis societatibus & colloquiis, vel lusibus ambulatoriis terendum. Sic & a venere eo tempore abstinendum, vel saltem rarissime exerceatur: quoniam jam corpus per multas evacuationes alvi & urinæ aliquo modo debilitatur, adeoque sic nimis debilitaretur. *Animi affectus.*

XXXI.

Post cœnam, quæ satis mediocris esse debet, & in qua vinum aqua temperari potest, rursus per horam circiter leniter deambulandum, antequam somno quis se tradat, ita blandiori somno & quiete fruuntur. *Quid post cœnam faciendum.*

Aer frigidus, *nocturnus*, ac præsertim pluviosus, quantum fieri potest, *vitandus*, ne insensilis transpiratio impediatur, id quod valde noxium; dum catarrhos omnis generis facile concitare potest.

De symptomatibus frequentioribus, in usu aquarum medicatarum occurrentibus.

XXXII.

Primo hic occurrit *alvi obstructio*: quæ si accidat, facile tormina, dolores colicos, vomitus, & alia mala producit. In primis vero illi obnoxii sunt melancholici, hypochondriaci & hystericæ. Contra quod symptoma *optime conducunt laxantia*, *inprimis liquida*, sicuti potiunculam talem supra N. XV. dedimus; nempe ex tamarindis, foliis sennæ & manna, vel ex senn. & manna, vel ex senna, *Alvi obstructio.*

 rha-

rhabarb. cum ſirup. de cichor. cum rhabarb. vel decoct laxativ. Managettæ, vel ſalia media, ut tartarus ſolubilis, aut tartarus vitriolatus ʒj. ad ʒiß. vel ſalis amari catharctici ʒij. aut ʒiij. ad ℥ß. mane in primo aquæ hauſtu ſumi poteſt. *Cavenda vero omnia purgantia fortiora*, præſertim *calidiora & reſinoſa*; quia facile magna tormina & hypercatharſes concitare ſolent.

XXXIII.

Alvi fluxus. Ita & *Diarrhœa* interdum ægros affligit; quæ vero adſtringentibus non cohibenda, quamdiu æger nullam notabilem inde percipit debilitatem. Sæpe enim pravi humores ſic expurgantur cum ægri levamine atque illa ſæpe uſu harum aquarum continuato, §. XI. curatur. E contrario ubi ægri inde debilitantur, nauſea ciborum & magna forte ſimul tormina adſunt, prudenter ſiſti debet. Quod fieri poteſt primo, *ſi aqua medicata parciori copia & calide bibatur*, atque eſſentia ſtomachica ante & poſt paſtum mediocrem aſſumatur. Sin vero hæc non ſufficiunt, aquæ cinamomi, inprimis cydoniatæ, vel aquæ maſtichinæ aliquoties in die aliquot cochlearibus utantur. Veſperi, ſi forte hæc parum ſunt, theriacæ aut diaſcordii ʒj. aut theriac. cœleſt. gr. ij. vel iij. exhibeantur, & *in malo vehementiori*, *ab aquæ potu per diem unum vel alterum prorſus abſtineant*, donec melius rurſus ſe habent.

Externe eadem ventriculo applicari poſſunt, quæ alias in diarrhœa, e. g. balſam. ſtomach. vel emplaſt. ex theriaca, vel tacamahac. &c ſupra præſcripſimus.

XXXIV.

Vomitus. *Vomitus* etiam in uſu harum aquarum, & ſpeciatim initio nonnullos affligit; hic vero quoque dupli-

plicis eſt generis, vel *criticus* ſive ſalutaris, vel *ſymptomaticus*. *Si criticus* eſt, fit cum ægri levamine, & humores noxii aquis his ſoluti, egregie ſic expelluntur: ubi hoc ſolum obſervetur ne nimia copia ventriculum repleant, & ſubinde præter eſſentiam ſtomachicam, ante dictarum aquarum ſtomachicarum cochlearia aliquot aſſumant. *Si vero vomitus eſt ſymptomaticus*, & ex ventriculo debilitato, vel ob nimiam aquæ vel ciborum aut vini copiam ingeſtam oritur, parcior potus & victus inſtituendus, & ſimilia ſtomachica aſſumenda. Sed ſi *oriatur ex nimia bilis aut pituitæ copia*, corpore antea non bene purgato; blanda *purgatio* conducit, & poſtea omnis generis bona ſtomachica, confortantia ſubjungenda. Interdum etiam vomitus in ſequiori ſexu oboritur *a thorace & veſtibus nimis conſtrictis*: quo in caſu *veſtium reſeratio* optimum eſt remedium; poſt hæc eſſentia vel aliud remedium confortans quoque exhiberi poteſt. *Si a graviditate*, ſimilia remedia conducunt, ſervata ſimul parca diæta, potuque harum aquarum moderatiore, donec præterierint.

XXXV.

Tormina & colica.

Contra tormina & *dolores colicos*, ſi cortices aurantiorum, & reliqua ſupra dicta carminantia non ſufficiunt, lene laxans dari poteſt: nam ſæpe a retentis pravis humoribus oriuntur. Deinde eſſent. cortic. aurantiorum, aut eſſent. carmin. Wedel. bis aut ter in die, ad gutt. XXX. vel XL. dari debent. *In graviori malo, clyſma ex decoct. flol. chamomill.* in lacte factum, cum pauco melle aut ſaccharo optime ſimul cunducit, & aqua medicata mane parca copia ac tepide bibatur.

XXXVI.

Menſes aut hæmorrhoides nimia.

Si nimius menſium fluxus aut *hæmorrhoidum* in uſu aquarum incidat, tunc per unum vel alterum diem a potu earum abſtineant, & ſimul, ſi dolores adſunt

lumborum aqua vitæ mulierum, vel modo dicta carminantia ordinanda; vel saltem parcius bibant, quam alias, nimirum partem tantum circiter dimidiam. *Si vero hi fluxus sunt moderati*, aquarum usus continuari quidem potest, attamen paulo minori copia, & non nimis frigide.

XXXVII.

Febres intermittentes. * Sæpe etiam *febres intermittentes* in usu harum aquarum vel *recrudescunt*, vel ab umoribus noxiis, in motum quasi citatis, *recens oriuntur*; quæ autem nos non terreant: nam si modo laxantia salina subinde interponantur, potu harum aquarum prudenter continuato, & essentiis amaris, simul usurpatis, optime curantur.

XXXVIII.

Podagra & arthritis. Idem faciendum, si *dolores podagrici*, *arthritici*, *ischiatici*, *dentium & similes* tunc incidunt: nam continuato usu harum aquarum peccantes humores partim expelluntur, partim corriguntur, ut peculiari curatione vix aut prorsus non indigeant. Medicus igitur *solum lene confortans ordinet*, e. gr. aquam vel essentiam confortantem, itemque pulverem antispasmodicum, & si dolores vehementiores sint, laudani liquidi Sydenhamii parum iis addendum, præsertim circa vesperam.

XXXIX.

De usu thermarum & aquarum amararum. *Aquæ thermarum*, ut *Carolinæ*, *VVisbadenses* & *Emsenses*, fere simili ratione bibuntur. Aquæ vero *amaræ Seidlicenses* aut *Seidschuzenses*, parciori longe copia assumuntur: quia ob copiosius sal amarum purgans, quod continent, nimirum ℥ij. in libra una aquæ, majori alvum movendi vi pollent, optima methodus eis utendi est, ut haustulus quatuor circiter unciarum una vice, tepide matutino tempore, hauriatur, & postea partim ad saporem amarum ex ore abstergendum, partim melioris effectus caussa, haustulus Theæ vel Coffeæ superingeratur. Dein post breve tempo-

ris

ris intervallum, X. circiter vel XII. minutorum similis haustulus aquæ amaræ & desuper Coffeæ vel Theæ assumatur; hocque post aliquod temporis spatium tertia, & in robustioribus quarta vice repetatur, ita post brevem moram, alvus leniter & fere sine omni incommodo aliquoties solvetur, multique humores noxii evacuabuntur.

X L.

Profunt hæ aquæ quam maxime in *affectibus ventriculi & intestinorum*, ad cruditates & sordes primarum viarum, itemque ad serum supervacuum blande evacuandas, & speciatim in cachecticis ac serosis morbis, hydrope recenti, & cumprimis leucophlegmatia, affectibus hypochondriacis, cardialgia, ciborum fastidio, asthmate, dyspnœa, obstructionibus alvi, flatulentia, cephalalgia, vertigine, morbis soporosis, arthriticis, podagra, chiragra, lassitudine artuum, febribus intermittentibus, ictero, hæmorrhoidibus obstructis, & malis inde provenientibus. Ita quoque in mensibus suppressis, præsertim chlorosi, aliisque hinc pendentibus mulierum morbis egregie conducunt. *Vermibus* quoque adversantur, atque non solum adultis, sed pueris etiam hoc in malo cum fructu ad ℥ij. iij. vel plures pro ætatis diversitate, exhibentur.

Aquæ amaræ quibus prosint.

X L I.

Præservationis gratia Vere & Autumno per tres, quatuor aut sex dies commode usurpari possunt; *curandi vero fine*, pro morborum diversitate, paullo diutius, nimirum per IX. XII. vel XV. dies, quovis anni tempore; ubi tamen subinde post triduum, per diem unum alterumve a potu hujus aquæ abstinere, & postea denuo incipere ægrotantes possunt, ne nimis inde debilitentur, atque *diæta* eadem servanda, ut in aliarum aquarum medicatarum usu docuimus.

Etiam præservandi scopo.

XLII.

XLII.

Ubi nocent. *Nocent* in viscerum obstructionibus, nimium inveteratis, phthisi, hectica, hominibus debilioribus, valde emaciatis, spasmis, colica & asthmate convulsivo.

Plura de his aquis amaris qui nosse desiderat, evolvat Frid. *Hoffmanni* scriptum An. 1725. de eis editum, aut *Gærizii* libellum Anno 1727. Ratisbonæ in 8. germanice evulgatum, qui adhuc uberius de eis egit, atque experimentis & observationibus quamplurimis earum utilitatem egregie & solide obfirmavit.

FINIS.

IN-

INDEX RERUM.

Cal-

Exan-

Gan-

Nar-

Pul-

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di revisione, ed approvazione del P. F. Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore nel libro intolato: *Laurentii Heisteri compendium Medicinæ Practicæ &c.* non v'esser cosa alcuna contro la santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a *Simone Occhi Stampatore di Venezia*, che possi esser stampato, osservando gl' ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 25. Ottobre 1747.

(
(*Barbon Morosini Cav. Proc. Rif.*
(*Marco Foscarini Cav. Proc. Rif.*

Registrato in Libro a carte 13. al num. *96.*

Girolamo Alberti Seg.

A [illegible] gito per [illegible]
a nostra approvazione [illegible]
Tommaso M[illegible]
[illegible] *ateati fatti* [illegible]
[illegible] Principe [illegible] non v[illegible]
contro la [illegible] Fede Cattolica [illegible]
per attestato di Segretario [illegible]
tro Principi, [illegible]
[illegible] a Signore Gior. [illegible] di [illegible]
[illegible] che [illegible]
[illegible] di [illegible]
[illegible] Capi [illegible] e pubbliche [illegible]
[illegible] e di [illegible].

Data [illegible] 1799.